EUGEN KOGON

REȚEAUA MORȚII

sistemul lagărelor de concentrare naziste

editura politică

REȚEAUA MORȚII

EUGEN KOGON

REȚEAUA MORȚII

Sistemul lagărelor de concentrare naziste

1987

EDITURA POLITICĂ

București

Traducere din limba germană :

EMERIC DEUTSCH

MARIA DOMILESCU

ILEANA SGARBURĂ

Redactor : ADELA MOTOC

Coperta : NICOLAE CORNELIU

EUGEN KOGON

DER SS-STAAT

Kindler Verlag GmbH,

München 1974

Cuprins

Prefață 7

Teroarea ca sistem de dominație 15

Scopul și organizarea statului SS-ist 32

SS-ul și lagărele de concentrare 47

Tipul și numărul lagărelor de concentrare în Germania 51

Categoriile de deținuți în lagărele de concentrare . 59

Organizarea exterioară 67

Organizarea interioară 74

Internarea 86

Programul zilnic 93

Munca 103

Pedepsele 117

Alimentația deținuților 129

Primirea banilor și corespondenței 135

Timpul liber 143

Condițiile sanitare 150

Instalații și sisteme speciale 177

Destine de grup și acțiuni speciale 220

Lagăre exterioare și perioadă de război 286
Durata detențiunii în lagărele de concentrare . . 298
Viața de paraziți a SS-iștilor 307
Neîntreruptă luptă subterană dintre SS și forțele antifasciste din lagăr 326
Sfîrșitul lagărelor de concentrare 350
Psihologia SS-ului 364
Psihologia deținuților din lagărele de concentrare . 386
Poporul german și lagărele de concentrare . . . 412

Prefață

Timp de mai mulți ani această lucrare n-a fost de găsit pe piața germană a cărții. Am fost întrebat dacă n-am ajuns cumva la concluzia că în Republica Federală tema a fost „clasată" : accesibilă doar istoricilor, în rest abandonată.

Anumite restructurări intervenite la editura europeană care a tipărit cartea într-un interval de timp destul de îndelungat au împiedicat reeditarea ei. Dar întrebarea dacă se mai manifestă sau nu interes pentru apariția în librăriile Republicii Federale Germania a unei lucrări despre sistemul lagărelor de concentrare național-socialiste era justificată. Oamenii mai tineri, care pe vremea național-socialismului abia începuseră să meargă la școală sau poate că încă nici nu se născuseră, se raportează diferit față de trecutul nostru istoric apropiat — se pare că mulți dintre ei nu vor să-și împovăreze viața, sînt „prezentiști". Cîți ? Este bine să-i lăsăm în voia lor ?

Istoria este arsenalul experienței noastre ; trebuie să fie cunoscută pentru a găsi în ea o confirmare sau un avertisment. Pentru a se forma și a fi aplicată, judecata politică are nevoie de comparații.

„Și atunci de ce nu vi se reeditează cartea ?" îmi scria dl. dr. jur. Dieter-Dirk Hartmann din Tübingen. „De ce nu apare într-o ediție ieftină, de buzunar ? Cum să explici elevilor și studenților ce este național-socialismul ?... Dacă tipărirea unei ediții ieftine reclamă o subvenție, vă rog să-mi comunicați și vă voi pune-o la dispoziție."

Aproape în același timp, Helmut Kindler — și încă o altă mare editură germană — au întrebat dacă n-ar putea

să reediteze ei cartea. Din calculul uzual rezulta un preț de peste 20 mărci, ceea ce contravenea scopului stabilit în comun, acela de a oferi unui cerc larg, mai ales de tineri, posibilitatea de a cunoaște chiar și acum problemele înfățișate în carte. Editura Kindler și dl. dr. Hartmann au ajuns apoi la o reglementare a costurilor care permitea tipărirea unei ediții broșate într-un tiraj de 20 000 de exemplare, la un preț de vînzare de numai 8 mărci (începînd de la 1.3.1975 de 9,80 mărci).

Rezultatul acestei încercări va fi grăitor pentru maniera politico-psihologică în care abordăm cel mai sumbru capitol al istoriei germane mai recente, după un interval de mai bine de treizeci de ani — interval, s-ar spune, suficient de mare pentru a trage acum mai ușor concluziile decît au putut s-o facă în condițiile de atunci cei mai vîrstnici, imediat după sfîrșitul războiului și al național-socialismului.

Cînd am redactat la vremea sa raportul, m-am întrebat dacă ar fi oportun să-l prezint și opiniei publice. În decembrie 1945, în prefața la prima ediție a cărții, scriam :

„Este la limita dintre ce e moral și ce e îngăduit, pentru că nu conține aproape nimic bun. Din zonele abisale pe care le-am străbătut timp de șapte ani în mijlocul unor ființe orbite și damnate, care se năpusteau ca turbate împotriva oricărei urme de demnitate umană, nu se poate relata nimic bun. Dar, fiind o oglindă „Ecce homo"*, care nu înfățișează niște monștri oarecare, ci *pe tine și pe mine*, dacă am fi fost înrobiți de același spirit de care au fost înrobiți cei care au creat sistemul, ea trebuie să ne fie pusă în față. Poate că, în felul acesta, Germania va evita o recidivă și lumea ceva asemănător.

...De aceea, dacă această carte este menită să-și împlinească scopul uman și politic, ea trebuie să înfățișeze adevărul în toată goliciunea sa : *totul așa cum a fost* și nu altfel, nimic înfrumusețat, cu nimic ajustat „ad usum Delphini", nimic trecut sub tăcere. Nu fragmente, nu întîmplări, una sau alta, ci *întregul sistem*. Aș vrea să-l văd pe cel care nu s-ar îngrozi de înfățișarea acestei „Meduze Gorgone !" ** Se vor găsi destui bărbați și femei cu inima curată, care ajunși în fața unui capitol se vor

* În limba latină — „Iată omul !" — *Nota trad.*

** În mitologia greacă — una din cele trei surori Gorgone, care aveau o înfățișare înspăimîntătoare, privirea lor prefăcînd pe orice muritor în stană de piatră. — *Nota trad.*

întreba dacă să citească mai departe ; mulți vor fi șocați puternic. Am socotit că nu-mi este îngăduit să-i menajez pe aceștia ascunzînd josnicia pînă la care au decăzut unii oameni, unii germani, deoarece aveam în vedere funesta implicare într-o vină colectivă care depășea cu mult granițele Germaniei și care a absorbit în sfera ei chiar și pe unii complet neștiutori. *Numai și numai adevărul ne poate elibera.*

Ca om, creștin și politician am de altfel de partea mea și justificarea psihiatrului și a patologului, care scot și ei la lumină fără menajamente Răul, pentru a putea fi cunoscut, dacă e posibil — îndreptat și în viitor evitat. Pentru ei, orice alt punct de vedere decît acela de a cunoaște realitatea dată vădește incompetență. Această realitate nu este însă benefică, ci nefastă...

Lagărele de concentrare germane au fost *o lume în sine*, un stat în sine — o orînduire fără drept, în care a fost zvîrlit omul nevoit să lupte cu toate virtuțile și viciile sale — mai mult vicii decît virtuți — pur și simplu pentru nuda sa existență, pentru supraviețuire. Doar împotriva SS-ului ? Nicidecum ; în aceeași măsură, ba chiar mai mult împotriva propriilor săi tovarăși de detenție ! Această lume dinapoia zăbrelelor de fier ale unei discipline teroriste, o junglă a sălbăticiunilor în care unii erau împușcați din afară și alții scoși pentru a fi spînzurați, în care moartea făcea ravagii prin otrăvire, gazare, lovire, tortură, în care se țeseau intrigi pentru viață, influență și putere, în care se lupta pentru o condiție materială mai bună, se comiteau escrocherii și mîrșăvii, se formau noi clase și pături din rîndurile sclavilor, prominenți, parveniți și paria, unde sensurile conștiinței alternau și etaloanele etice se îndoiau pînă la frîngere, se făceau orgii și se celebrau slujbe, se păstra credință, se dăruia iubire, spumega ura, pe scurt, o „tragedia humana", exemplificată în chipul cel mai straniu.

Firește că Răul poate vădi forme pe care pana refuză să le aștearnă pe hîrtie, și aceasta e într-adevăr un semnal de avertizare. Am văzut sau *mi s-au relatat* scene pe care vreau să le uit nu pentru cruzimea lor, ci pentru înspăimîntătoarele forme ale Răului pe care le denotă. Una din forțele sale misterioase îi permite să copleșească pînă și fantezia celui care se împotrivește ; voința plină de repulsie se apără de furia obsesiilor dezlănțuite, dar masca rînjită a dușmanului împinge capacitatea noastră

de reprezentare spre prăpastia în care trebuie să ne prăbuşim. Domnul să mă ferească de a fi venit în vreun loc din carte în sprijinul acestei vrăjitorii ! Sper că chiar şi în punctele critice am izbutit să spun adevărul în aşa fel, încît să fie în slujba a ceea ce este bun şi nu a răului.

Precum se vede, sînt pe deplin conştient că am scos la iveală un material sumbru. Uneori m-am întrebat dacă nu cumva eu sînt acela care, de fapt, de-abia acum structurează sistemul în discuţie, relevînd deopotrivă atît forţa cît şi slăbiciunile sale, astfel că el i-ar putea servi unui viitor tiran, ca să zicem aşa, drept îndreptar absolut eficient, tocmai bun de a fi folosit. Iată de ce, pe măsură ce redactam manuscrisul, m-am simţit de mai multe ori tentat să-i dau foc. Alteori voiam să mă derobez de răspundere, prin anonimat. Nu-mi era însă îngăduită nici una din cele două alternative. Pentru că, dintre puţinii care au scăpat cu viaţă din acest sistem infernal, eu — ca fiinţă religioasă şi politică, sociolog şi scriitor — sînt unul dintre cei foarte puţini care au dispus din capul locului de anumite premise şi care, datorită împrejurărilor deosebite, au şi fost puşi în situaţia — cu toată degradarea lor într-un „obiect" supus batjocurii, dar păstrîndu-şi o poziţie lăuntrică suverană, de „subiect" — de a trăi critic ceea ce se petrecea, de a evalua ambianţa şi sensul celor întîmplate, de a descoperi structura organizatorică, de a înţelege motivaţiile şi reacţiile celor siluiţi, ale sufletelor bolnave, pervertite, orbite şi de a recunoaşte în cazul individual ceea ce e tipic. Iată de ce, fie că-mi convine, fie că nu, trebuie să mă fac chezaş, iar faptul că numele meu va rămîne legat de o relatare încărcată de o problematică sumbră, este una din urmările inevitabile ale acestei răsturnări de situaţie.

Respîng acuzaţia că această carte ar dăuna germanismului, chiar dacă — aşa cum presupun — aceasta mi s-ar reproşa de sute de ori. Părerea mea despre tragica vină a poporului german pentru existenţa lagărelor de concentrare naţional-socialiste reiese din ultimul capitol al cărţii ; recomand ca acesta să fie citit de două ori : o dată, înaintea capitolului I, şi apoi după citirea întregii lucrări. De altfel, majoritatea covîrşitoare a germanilor mai este şi astăzi aidoma regelui care, în faţa mulţimii care vede că e gol, pretinde singur că ar fi îmbrăcat. Ruşinea germană nu devine mai evidentă, dar prin exemplul adîncii prăbuşiri germane — care este omenească, chiar dacă

s-a manifestat în chip neomenesc — lumea poate fi ferită de ceva similar. *În acest sens este necesar ca lumea să se lepede de fariseism și Germania de obstinație.*

...O relatare faptică despre sistemul lagărelor de concentrare germane, comportamentul tuturor categoriilor de deținuți și poziția națiunii față de acest complex poate facilita un proces de clarificare în mai mare măsură decît o altă temă din multitudinea de lucruri înălțătoare, echivoce sau josnice pe care această epocă de cotitură o oferă politicienilor și moraliștilor".

După cum am arătat, cele de mai sus le-am scris în decembrie 1945. Alături de mulți alții și de prieteni am sperat că, deși caz unic în istorie, dintr-o morală colectivă ar putea rezulta o politică. Pentru că cele trăite au fost cu adevărat monstruoase. În 1949, în una din noile ediții ale cărții, am făcut următoarea sintetizare :

„Într-adevăr a fost proiectat un stat SS-ist, iar lagărele de concentrare au fost un monstruos model — stațiile de testare din jurul acelui „Circus Maximus" al Reichului milenar, pe a cărui pistă de alergări germană, în văzul unei mulțimi în parte entuziasmate, în parte constrînse, libertatea destinată pieirii era aruncată sub copitele cailor acelei îngrozitoare cvadrigi care imprimase istoriei epocii urme sîngeroase, respectiv : idolatrizarea führerului, mania rasistă, naționalismul și militarismul. Pretutindeni se aflau purtătorii uniformei negre, cu însemnul runic al victoriei sau cu cel de „Cap de mort", gata să acapareze frînele pentru a împinge soarta noastră definitiv pe orbita lor".

O dată ce s-a sfîrșit cu tirania celui de-al III-lea Reich și cu perioada confuziilor ce i-au urmat, evoluția a fost cu totul alta decît era de așteptat : în Republica Federală trecutul n-a fost biruit sub aspect moral, ci politic — printr-o avantajoasă constelație internațională de interese și forțe.

Întrucît universalizarea conexiunilor a luat amploare și omenirea se află pe calea *unei* lumi sau a nici uneia, n-ar trebui să ne considerăm străini de problema moralei în politică — aceasta în înțelesul ei cel mai elevat posibil : în Germania de sub dominația național-socialismului, neomenia a fost o concepție de viață și o practică — iată un motiv puternic, cred eu, pentru a fi mereu bine orientat și a interveni în favoarea condițiilor umanității oriunde se impune.

Cu privire la apariţia cărţii fac următoarele precizări :

La 16 aprilie 1945, cinci zile după venirea primelor trupe blindate americane, în lagărul de concentrare Buchenwald a sosit un „Intelligence Team of Psychological Warfare Division" pentru a cerceta stările de fapt şi a arăta într-un amplu raport către Cartierul general al forţelor armate expediţionare ale Aliaţilor (SHAEF) modul cum era organizat un lagăr de concentrare german, rolul pe care-l avea de jucat în statul naţional-socialist şi soarta ce le era hărăzită celor pe care Gestapoul îi trimitea în lagăre, unde erau deţinuţi de către SS.

Buchenwald a fost primul mare lagăr de concentrare care a căzut intact în mîinile trupelor aliate occidentale. Putea servi drept model pentru cunoaşterea sistemului pe care se întemeiase.

Sub conducerea locotenentului Albert G. Rosenberg, acest „Intelligence Team" a început să sondeze premisele necesare întocmirii unui raport obiectiv şi într-adevăr edificator. A reieşit însă curînd că celor din afara problemei le era imposibil să înţeleagă, chiar şi cu oarecare aproximaţie, relaţiile interne extrem de complicate şi să aprecieze semnificaţia lor reală. Această acţiune nu putea fi realizată decît conlucrînd strîns cu cîţiva foşti deţinuţi ai lagărului, persoane demne de încredere şi de o orientare mai largă.

Numele meu figura pe o listă de persoane recomandate, ce fusese dată americanilor de către emigranţi în SUA. (Eu fusesem arestat la Viena, la 12 martie 1938, în ziua preluării puterii în Austria de către naţional-socialişti şi, după un an şi jumătate de anchetare de către Gestapo, am fost internat în lagărul de concentrare Buchenwald, în septembrie 1939). Am fost rugat să-mi asum lucrările premergătoare întocmirii raportului.

Un contact permanent cu lagărul şi cu numeroase grupuri de foşti deţinuţi a permis, după învingerea unor dificultăţi deloc neglijabile, a căror natură va reieşi din conţinutul multor capitole ale acestei cărţi, întocmirea la Weimar, de-a lungul a patru săptămîni, a unui prim raport. El însuma cca 400 de pagini dactilografiate la un rînd : un raport principal de 125 de pagini pe care îl dictasem eu însumi şi aproape 150 de relatări individuale ale unor camarazi rugaţi ca, în baza propriei lor experienţe, să ia atitudine faţă de anumite stări de fapt, întîmplări, persoane sau corelaţii.

Cîte un exemplar al raportului întocmit a fost înaintat P.W.D.—SHAEF-ului la Paris (Cartierul general al Forţelor expediţionare aliate) şi la Bad Nauheim (Cartierul general al grupului XII al armatei americane). (Deoarece soţia mea, cei doi fii ai noştri şi fetiţa de 11 ani se aflau la Viena, unde nu se putea ajunge din cauza zonei ocupate de sovietici, echipa m-a luat la sediul ei de lucru din Paris, unde se pregătea realizarea măsurilor de „reeducare" din zona Germaniei ocupată de americani).

Richard Crossman, din Oxford, ulterior deputat în Camera Comunelor şi ministru laburist, care pe atunci lucra pe lîngă „Psychological Warfare Division" de la Paris pentru radiodifuziunea britanică, a fost primul care a recomandat ca acest raport, destinat, prin caracterul său, unor autorităţi şi nu marelui public, să devină o carte. Şeful P.W.D.-ului — ulterior „Information Control Division" —, generalul de brigadă McClure, a fost de acord cu această propunere, înlesnindu-mi ca, după deplasarea cu avionul la Frankfurt şi cazarea mea împreună cu „Intelligence Team"-ul lui Rosenberg la Bad Homburg, să scriu cartea.

În decurs de trei săptămîni am scris cam jumătate din carte. Apoi am întrerupt lucrul şi mi-am adus familia din Austria. La Oberursel / Taunus mi-am înjghebat un nou cămin. Acolo am scris a doua jumătate a cărţii de-a lungul altor opt săptămîni.

Faţă de raportul iniţial cartea se deosebeşte prin aceea că nu prezintă Buchenwaldul ca un caz individual, ci, referindu-se în principal la el, dar extrapolînd, defineşte sistemul lagărelor de concentrare germane. Am modificat stilul, deşi am păstrat tonul de obiectivitate cît mai calmă pentru care ne-am decis din capul locului, străduindu-mă să evit, pe cît posibil, oricît de dificil ar fi fost uneori, tonul polemic. S-a mai adăugat şi un bogat material documentar. Rapoartele individuale anterioare, care fuseseră întocmite din iniţiativa mea, au fost analizate în spirit critic, în unele — puţine — cazuri marcante au fost citate ca atare, în altele, considerînd că-mi pot asuma pe bună dreptate răspunderea, au servit drept material faptic. N-a existat nici o contradicţie între raport şi noul manuscris.

De fapt, n-a rezultat un istoric al lagărelor de concentrare germane şi nici un compendium al tuturor ororilor săvîrşite, ci o lucrare preponderent sociologică, al cărei

conținut uman, politic și etic bazat pe constatări reale are o semnificație de model.

În 1948 am introdus la începutul cărții capitolul „Teroarea ca sistem de dominație", un referat prezentat de mine la Sesiunea sociologilor germani.

Deoarece în procesele lagărelor de concentrare instanțele aliate și cele germane s-au referit la aceste materiale, atît raportul din care a rezultat cartea, cît și cartea în sine au fost violent criticate în decursul anilor. De aceea, consider important să precizez că doar în puține locuri s-au făcut corecturi notabile în text — în nici unul din aceste cazuri nu s-a modificat esențial ceva din întîmplările și corelațiile prezentate ; rectificările vizau doar cîteva persoane. Singura excepție a constituit-o tabelul în care făcusem o estimare a totalului deceselor din lagărele de concentrare : deși datele n-au diferit esențial de încercarea mea inițială de a da o evaluare aproximativă, totuși, din cauza unei greșeli metodologice survenite atunci, ca și datorită materialului documentar suplimentar ce mi-a parvenit ulterior, am modificat multe cifre în unele rubrici.

Înainte de a încheia prefața la această nouă ediție, doresc să mulțumesc călduros lui Helmut Kindler și dl. dr. Hartmann din Tübingen, care au făcut posibilă reeditarea cărții într-un tiraj atît de mare, într-o asemenea prezentare grafică și la un asemenea preț. Le împărtășesc părerea că este absolut îndreptățit să oferi tuturor, dar mai ales celor mai tineri din Republica Federală Germania, acum ca și în trecut, posibilitatea de a cunoaște sistemul de teroare al statului SS-ist, expresie consecventă a caracterului inuman al dominației naziste.

Königstein (Taunus), iunie 1974.

Eugen Kogon

Teroarea ca sistem de dominație

Epoca „iluminismului", adică a credinței optimiste într-un progres nelimitat prin Rațiune, a eșuat, cu excepția domeniului științei, aproape complet în Europa. Au lichidat-o energii dezlănțuite, mînate de mituri și de interese. Ea a fost din capul locului subminată de o continuă și tot mai accentuată scindare a omului modern în „forță de muncă", „consumator", „membru de partid", „alegător" și „persoană particulară" (cu o „concepție despre lume" și drept la îndestulare). Așa se face că europeanul, în ciuda pretenției sale la o supremație a rațiunii, a devenit obiectul unor servituți nefaste, camuflate în parte în chip strălucit. Deși înarmat cu știință și tehnică, el s-a reîntors la o stare similară sclaviei. Nu mai are drept stăpîni seniori feudali sau prinți ai absolutismului ; în schimb, el este acum prizonierul unor numeroase trebuințe ce au fost trezite, dar nu și satisfăcute, o victimă dezorientată, profund nemulțumită și adeseori disperată a unor state administrate birocratic, similare coloniilor de termite.

Sîntem din nou stăpîniți de spaimă, ca primitivii. Confortul civilizației nu o poate stăvili ; cu ajutorul lui încercăm doar să ne autoamăgim. Nu reușim însă decît parțial și temporar.

Ce poate fi mai firesc decît faptul ca indivizi sau minorități avizi de putere, să exploateze această situație ?

Dominația prin teroare se deosebește și ea astăzi de cea din vremurile apuse, prin raționalitate. E drept că, la fel ca întotdeauna, ea se bazează în mod necesar pe o concepție cinică asupra naturii omului. La fel cu tiraniile de pe unele trepte depășite ale istoriei, actuala dominație

prin teroare consideră omul în sine drept o ființă inferioară — potrivit unora inertă și invariabilă, potrivit altora doar deocamdată invariabilă ; nu există însă nici o tiranie care să nu considere măcar anumite grupuri de oameni ca incapabile de evoluție. În alegerea și aplicarea mijloacelor sale, tirania modernă este însă întru totul un copil al epocii : ea se servește de foarte multe cuceriri ale spiritului uman, care, fără o dezvoltare liberă a omului, n-ar fi fost și, după cum ne arată practica, nici nu sînt posibile. În plus, ea include în calcul o anumită „iluminare" formală a maselor pe care le-a oprimat sau pe care urmează să le oprime, și care sînt ajustate la acele mijloace raționale. Căci acum rațională a devenit o componentă a vieții noastre moderne. În contrast cu despotismele de odinioară în zilele noastre teroarea ca sistem de dominație nu se mai poate dispensa, pînă la un anumit grad, de o fundamentare teoretică, care s-o facă să pară plauzibilă sau chiar necesară. Pentru deținătorii puterii pe care aceștia o exercită nelimitat împotriva celorlalți sau a altora, de cele mai multe ori problema „dreptului de a o exercita" nici nu se pune. Ei trebuie însă să motiveze „excepția" pe care tocmai ei o reprezintă în raport cu așa-numita inferioritate a naturii umane. Astfel iau naștere în *formele fascist-totalitare* ale puterii cele mai bizare combinații de pseudomisticism și raporturi de subordonare. Această bază de pornire odată însușită și declarată drept concepție valabilă, ceea ce înseamnă că rațiunea realmente critică este abolită, înșelată, despotismul se poate servi de o multitudine de argumente utile și de mijloace, metode și tehnici ultra-raționale, care toate la un loc și fiecare în parte fac să sporească confuzia în jurul simplului fapt al oprimării. Prin rațiune se ajunge la absurditate, cu ajutorul științei neomenia devine sistem.

Acest mod perfid de teroare modernă nu poate fi contracarat decît printr-o considerare obiectivă a adevăratei naturi umane, prin voința de nezdruncinat de a păstra drepturile derivînd din aceasta pentru individ și grupuri sociale, prin măsura fermă a umanismului care permite demascarea celor care, prin practicile lor, o nesocotesc, deci printr-o vigilență extremă și continuă cu baze temeinice.

Teroarea trebuie demascată încă în formele ei incipiente de manifestare, în practicile, ca și în urmările

sale. Căci noi am fost şi mai sîntem şi astăzi martorii modului în care teroarea se dezvoltă înăuntrul unor aşa-zise democraţii chiar într-o formă de guvernare liberală.

Din capul locului trebuie să facem o distincţie între teroare şi mobilurile şi scopurile teroriştilor. Ca metodă violentă care încalcă dreptul, teroarea este în sine condamnabilă. Ea corupe, ba chiar distruge mobiluri şi scopuri chiar şi ideale (admiţînd că mobilurile şi ţelurile teroriştilor ar fi atît de ideale cum le place lor să pretindă). Raskolnikov din romanul lui Dostoievski „Crimă şi pedeapsă" a fost un idealist, dar a devenit totuşi ucigaş ; marele inchizitor Torquemada a fost un idealist şi a devenit totuşi un călău ; foarte mulţi adepţi ai luptei radicale de clasă sînt idealişti, vor „tot binele pentru societatea umană", dar teroarea la care recurg face din ei nişte diavoli. Nici motivele, nici ţelurile nu justifică vreodată mijloacele dăunătoare. De altfel, în multe cazuri, ele sînt în concordanţă.

Este semnificativ că teroristul care vrea să ajungă să domine sau să-şi menţină dominaţia nu urmăreşte anumite puncte tari, ci anumite slăbiciuni ale naturii umane. Două dintre aceste premise sînt pentru el determinante : una de psihologie individuală şi una de psihologie socială.

Dacă este transpus brusc, radical şi pentru mai multă vreme într-o stare anormală a existenţei sale, omul nu rezistă decît arareori. În asemenea cazuri el abia dacă poate să-şi desfăşoare forţele specifice de apărare şi depăşire a greutăţilor, cu care este înzestrat de la natură. Spaima paralizează capacitatea de reacţie a raţiunii. Dacă groaza acţionează total, atunci spaima faţă de o dezavantajare gravă împinge prin şoc capacitatea de înţelegere într-o „stare de orbire", care face ca urmările să se îngrămădească aidoma unei adevărate reacţii în lanţ : pierderea stimei, prejudicierea socială, frica de suferinţe fizice, de la durere pînă la distrugerea existenţei. Toate acestea declanşează starea de panică, un haos de simţăminte care se mai şi ascut prin fenomene fiziologice însoţitoare, ca, de pildă, un subit aflux de sînge spre inimă (pînă la apoplexie), ischemie cerebrală, hipoxie, reducerea repetată a capacităţii de gîndire. Spaima face din omul obişnuit un neajutorat şi deseori covîrşeşte chiar şi personalităţi puternice, pe intervale de timp mai mici sau mai mari, intervale în care cu greu se stabileşte relaţia propriu-zisă de „superioritate şi inferioritate".

Cea de-a doua premisă decurge din experienţă : la o exercitare nelimitată a violenţei, trecătoare sau de durată, masele nu reacţionează de loc unitar şi nicidecum printr-o dezaprobare generală, ci în mod diferenţiat, în funcţie de interese. Cît de repede este sesizat interesul depinde de starea în care se găseşte o masă de oameni în momentul producerii evenimentului care declanşează spaima şi, bineînţeles, şi de intensitatea şi de forma sa specifică de manifestare. Atît în cazul unei alarme neaşteptate de incendiu într-un teatru, cît şi în cazul unui atac prin surprindere pe stradă, insul din masă este în general mai puţin afectat decît într-o confruntare individuală, deoarece colectivitatea conferă totuşi un sentiment de securitate. Lucrurile merg pînă acolo încît, în anumite condiţii terifiante, insul se „refugiază" pur şi simplu în colectivitate, chiar dacă numai cu gîndul : de pildă, burghezul care acasă, în timpul prînzului, aude deodată la radio despre proclamarea unei revoluţii neburgheze, sau muncitorul care află despre o lovitură de stat reacţionară. Instinctul individual de supravieţuire găseşte în cazul unui blocaj şi al unei dezorientări de masă spaţiul de joc necesar pentru a-şi afla salvarea, iar în evenimente social-politice de groază, poate chiar la grupul care exercită teroarea. Scopul final al teroarei, ce poate fi recunoscut după anumite caracteristici, dezagregă omogenitatea masei, împărţind-o în victime şi în adepţi ai teroarei.

Cunoaşterea acestor stări de fapt psihologice este importantă pentru instituirea, pentru menţinerea şi pentru înfrîngerea unui regim de teroare.

Baza ideologică de la care porneşte teroarea este negarea sau relativizarea acelor drepturi ce decurg din însăşi fiinţa şi din îndatoririle omului. Ea poate fi, aşa cum am arătat mai sus, principială. Cel care ar tinde spre un despotism de tip cezaro-monarhic ar fi împiedicat în aplicarea unor mijloace teroriste, dacă ar recunoaşte, chiar şi unui singur alt om, autoritate şi libertate, cele două laturi ale unuia şi aceluiaşi drept fundamental. În afara despotului şi a celor care, fiind consideraţi unelte ale sale, au fost investiţi cu drepturi absolute de decizie, nimeni nu îşi poate aroga cu de la sine putere drepturi în sfera sa de activitate. Dar cel care consideră valabilă legea naturii primitive a „luptei pentru existenţă" şi în societatea umană şi în orînduirile sale trebuie să relativizeze orice fel de drept într-o formă a „teoriei prieten-

dușman", care îi permite să considere ca justificate chiar și cele mai josnice mijloace ale teroarei, dacă în situația dată acestea i se par a fi mai oportune decît violența, persuasiunea sau orice altă încercare de a-și asigura supremația. Căci acceptarea ca o „lege a naturii", valabilă și în comunitatea umană, că cel mai capabil, cel mai puternic și pînă la urmă poate chiar cel mai violent supraviețuiește și trebuie să supraviețuiască, deoarece el este singurul menit să stăpînească, „sfințește" astfel încălcarea dreptului.

Cei mai mulți teroriști se bazează pe asemenea concepții fundamentale, indiferent dacă le recunosc în mod critic sau nu. În consecință, ei consideră Dreptul fie doar ca o ficțiune, fie doar ca un instrument de luptă în confruntări istorice. Întrucît, în fapt, tot ce există, inclusiv adevărul, poate fi și este folosit în luptele de interese, o parte a filosofiei liberale a dreptului s-a lăsat tentată să sprijine această argumentare. Firește că nu intenționa să netezească drumul teroarei. Dar, întrucît pozitivismul dreptului absolut, în multitudinea unor concretizări istorice variabile, nu mai recunoștea atributele derivînd din esența omului și a orînduirii sociale ca izvor al unor drepturi cărora le revin competențele puterii, ci desemna puterea istorică reală în stadiu de legalitate formală drept singurul izvor al dreptului, el a ajuns la un relativism care înlesnea indirect și desfășurarea teroarei. Transformînd dreptul într-un complex de formulări juridice, reunite și prezentate sistematic, dar în esență dizolvate, caracterul lor imperativ era anihilat, fiind din capul locului considerate ca o ficțiune. Astfel, nimeni nu mai poate ridica obiecțiuni eficiente nu numai atunci cînd e zdrobită violent stabilitatea unor sisteme istorice violate, ci nici atunci cînd anumite lupte radicale de rasă, de clasă sau de pături sociale se folosesc de drept pentru a acoperi cu mantia legalității pretențiile lor prestabilite de superioritate, aceste ideologii „a priori". Împotrivirea nu este în acest caz altceva decît opunerea unor interese rasiale, de clasă sau de pături sociale, și dacă ea are perspectivă de a se impune sau de a învinge, va trebui să se folosească și ea de forță împinsă pînă la teroare. Atîta timp cît o societate biruie într-adevăr antinomiile existente în sînul ei, se pare că și-ar putea permite luxul unor principii filosofice false și al unor concepții fundamentale aberante ; mai tîrziu, și este doar o chestiune de timp și de dezvol-

tare a forţelor antagoniste care cresc o dată cu asemenea erori, această societate va pieri.

Prilejul istoric de exercitare a teroarei pentru a dobîndi dominaţia rezidă tot atît de des în greşelile făcute şi în omiterea obstinată a unor reforme, ca şi în apariţia unor ideologii care cu greu s-ar putea impune fără teroare, pentru că acestea sînt în contradicţie cu concepţiile fundamentale generale şi statornice ale oamenilor ; el apare de asemenea în situaţii tranzitorii, de ale căror stări confuzionale profită aventurierii.

Teroarea este, după caz, un mijloc al unor majorităţi sau minorităţi care au intrat, indiferent din ce cauză, în opoziţie cu un sistem de dominaţie, pentru a-l înlătura sau cuceri. În funcţie de sistemul existent, ele pot fi din capul locului împinse să adopte metode teroriste, avînd uneori chiar o înclinaţie pentru acestea, sau pot ajunge la aceste metode de-abia pe parcursul evenimentelor.

Teroarea unor majorităţi are de regulă un caracter eruptiv. Ea este sălbatică, neînfrînată şi durează relativ puţin, dacă nu este sistematizată de o minoritate sau de către o persoană. De cele mai multe ori, ea se îndreaptă apoi rapid împotriva majorităţii înseşi, care a reuşit să cucerească puterea. Teroarea exercitată sistematic şi vreme mai îndelungată de o majoritate împotriva unei minorităţi ce deţine puterea se întîlneşte, atît în antichitate cît şi în zilele noastre, aproape numai în conflictele militare dintre popoare, dar şi în aceste cazuri teroarea este curînd exercitată de către o minoritate ce se substituie cuceritorilor. Majoritatea se poate greu obişnui cu folosirea teroarei, chiar dacă aceasta se petrece în afara sferei sale nemijlocite de observaţie şi experienţă.

În istorie, executorul teroarei ca mijloc de cucerire a puterii de dominaţie este de regulă o minoritate conducătoare, care, justificat sau nejustificat, se situează cel puţin pe plan ideologic pe aceeaşi treaptă cu majoritatea. Ea acţionează ca locţiitoare reală sau pretinsă. În ambele cazuri, dacă teroarea exercitată afectează un obiectiv realmente urît de toată lumea, deci o persoană sau o pătură, sau dacă deschide perspective vădit profitabile, ea poate cîştiga rapid adeziunea majorităţii. O dovedesc numeroase revoluţii.

Aspirînd la putere, *minoritatea absolută* va putea numai arareori renunţa la folosirea teroarei. Această minoritate este silită să recurgă la cele mai eficiente

metode teroriste, cu atît mai mult cu cît își asumă riscul de a miza totul pe o carte ; ea nu poate conta, precum o minoritate conducătoare, pe rezerve sau pe un sprijin, ci pune literalmente totul pe cartea paralizării adversarului.

Instituirea puterii se face întotdeauna prin surprindere. Ea este orientată spre pozițiile cheie, spre centrii nervoși ai statului, pentru cucerirea mijloacelor esențiale ale puterii : poliția, armata, transporturile, transmiterea informațiilor, depozitele de aprovizionare etc. Toate acestea trebuie preluate fulgerător și conduse în spiritul celor ce au pus mîna pe pîrghiile esențiale, fie — la nevoie — paralizate. Numai o acțiune violentă, bruscă și aparent absolut sigură de ea, care înfrînge fără nici o ezitare pînă și cea mai mică rezistență, trezește impresia de forță de neînvins, făcînd totodată ca orice împotrivire să pară lipsită de sens și de perspectivă, definitiv sortită eșecului.

Cu cît mai multe slăbiciuni reale se află în spatele exercitării unei asemenea terori, deci cu cît este mai mare partea de „bluff" realizată prin teroare, cu atît mai presantă este necesitatea de a se proceda grabnic potrivit principiului „dezbină și stăpînește" : pentru cei ce te urmează și pentru noii adepți — avantaje, promisiuni, perspective, în primul rînd materiale și sociale : pentru ceilalți — spaimă, spaimă și iar spaimă. Cine colaborează, cine aderă — cîștigă. Cine se opune este pierdut, și aceasta i se arată imediat în mod indubitabil : urmează asasinate, arestări masive, percheziții la domiciliu, se fac urmăriri pe bază de mandate de arestare, se procedează la expulzări, retragerea cetățeniei, defăimări, declasări, „epurări", se emit „legi speciale", se înființează „tribunale speciale".

Metodele tehnice și formal-raționale foarte dezvoltate ale epocii noastre permit ocazional teroarei moderne să verse mai puțin sînge și să mascheze încălcările masive de tot felul ale dreptului, ba, cît ai bate din palme, chiar să le și legalizeze. Dictatorul german a fost întotdeauna mîndru că a ajuns la putere „fără vărsare de sînge". Facem abstracție de faptul că această afirmație era un neadevăr, pentru că chiar din prima zi, și încă și înaintea ei, a curs destul sînge, deși pe atunci cei mai mulți încă nu-l puteau observa. Pînă și cele mai sîngeroase măsuri sînt executate ca niște dispoziții pur și simplu birocratice, ca să spunem așa de „tip pur tehnic" ; în numeroase

ordonanțe ale lui Himmler. „lichidarea" a mii și zeci de mii de oameni nu este niciodată altfel formulată, iar în „ordinele de execuție" figurează de asemenea „termeni tehnici" similari, al căror caracter sîngeros nu mai poate fi sesizat de nimeni. Hotărîtor pentru o apreciere este numai modul în care un drept individual sau de grup este înfrînt. Obișnuindu-se treptat să vadă o ordine salvatoare într-o neorînduială totală ce conține în însăși esența ei reprimarea drepturilor, cetățeanul crede că preluarea puterii, în interior, ca și în exterior, s-a înfăptuit „legal" și abia mult prea tîrziu observă că în locul dreptului s-a instalat teroarea : sau nici n-o observă vreodată (atîta timp cît nu e direct lezat) pentru ca, în cele din urmă, intricat în această fatalitate generală și în urmările ei, să confunde totul și fiecare lucru în parte — un stadiu a cărui depășire spirituală durează în cel mai bun caz ani de-a rîndul.

Există două forme de folosire a teroarei, care slujesc la instalarea unei dominații, dar care reprezintă cazuri speciale. Una din ele este teroarea împotriva tiraniei. Ea servește la instaurarea unei orînduiri a dreptului, chiar dacă în amănuntele ei discutabilă și perfectibilă și, din punctul de vedere al dreptului, este ultimul, extremul și disperatul ei mijloc de salvare. Provocată de violența dictaturii despotice ce nu poate fi înfrîntă în nici un alt mod și, într-o anumită privință, o parte a acesteia, necondusă însă de mobiluri tiranice, această teroare — o fiică a violenței, care-i este mamă și a dreptului, care-i este tată — înlătură fără menajamente regimul despotic și se legitimează curînd printr-o „retragere" care face loc dreptului și numai dreptului. Cea de-a doua formă specială este teroarea împotriva teroarei unui agresor în caz de război, îndeosebi în războiul total. Și aici intră în joc cucerirea dominației ; transpusă la scară uriașă, această teroare, fie că se manifestă ca simple represalii, fie sub forma unor covoare de bombe, este o rudă a luptei teroriste împotriva tiraniei, doar că e cu mult mai arbitrară din punct de vedere moral și cu mult mai periculoasă chiar și pentru cel care eventual o folosește ca un ultim mijloc considerat necesar. Căci aici cantitatea trece în calitate și consecințele de toate felurile nu mai pot fi ținute în frîu, nu mai sînt controlabile. Lichidarea arbitrarului poate tîrî după sine în prăpastie și dreptul, astfel că lupta teroristă pentru victorie în stadiul actual al unei raționalizări și tehnicizări duse la extrem vorbește de la sine împotriva

războiului, deoarece întreaga povară a celui învins, inclusiv cea morală, îl afectează și pe învingător și îl împinge pe o aceeași cale a nedreptății și dezastrului pe care s-a mișcat agresorul și pe care a pierit ; la sfîrșit, adversarii nu mai pot fi diferențiați. Dintr-o asemenea evoluție tragică nu se poate ieși decît căutînd prin lupta dîrză pentru pace reîntoarcerea la normele general valabile ale umanității — o sarcină ce-i revine și științei în multe din ramurile sale. Căci, unde ajungem oare dacă, în numele legalității, folosim în aceeași măsură teroarea ca și în domnia bunului plac ?

Odată ajunsă la putere și nerăsturnată, tirania nu se mai poate lipsi de mijloacele de care s-a folosit pentru a-și asigura dominația. Teroarea se organizează ca sistem de menținere a dominației, pentru că niciodată un sistem al unei lipse totale de drepturi sau al unor nedreptăți sistematice împotriva unor indivizi sau grupuri nu poate rămîne multă vreme fără adversari activi ; cel puțin dictatorul și anturajul său terorist se tem întotdeauna de această situație. Iată de ce Platon a caracterizat tiranul drept cel mai nefericit dintre oameni, care, plin de ură, simte ură în jurul său, își disprețuiește complicii și totodată se teme de ei și nu tolerează pe nimeni în jurul său, în afară de niște lepădături. Montesquieu a analizat regimurile despotice ca forme de dominație bazate pe frica celor dominați și a celor care domină, forme care pervertesc caracterul oamenilor. La 4 septembrie 1870 Engels îi scria lui Karl Marx în legătură cu perioada de domnie a terorii : „Prin aceasta se înțelege dominația unor oameni care inspiră teamă ; în realitate este invers, adică dominația unor oameni care sînt ei înșiși înspăimîntați. Teroarea constă, în cea mai mare parte, din actele de cruzime inutilă la care se dedau o serie de oameni ei înșiși speriați, cu scopul de a se autoliniști.* În lucrarea lui J. Steinberg „Violența și teroarea în revoluție" (1931, p. 108), se spune : „În ciuda asprimii sale, în ciuda formelor sale aparent temerare, teroarea rămîne în esență o oglindă a neliniștii și a fricii teroriștilor, care, pînă la urmă, se tem și de frunzele ce se mișcă în copaci... Ororile teroriste se comit numai într-o stare de permanentă panică. De aceea, într-un anumit sens dictatura teroristă este și dictatura panicii." Teroarea devine inevitabil „o instituție de educare pentru

* Vezi K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 33, Editura politică, București, 1975, p. 50. — *Nota trad.*

ticăloşi", care urcă adeseori pînă în vîrful organelor de stat. Aceşti ticăloşi pot proveni din toate grupurile sociale, păturile, clasele, pot fi de orice rasă sau religie, deoarece, datorită anumitor elemente esenţiale ale naturii umane, teroarea se poate dezvolta prin pervertire.

De altfel, pentru ca o dominaţie să devină teroristă nici nu este necesar ca ea să fi fost instaurată prin teroare. Puterea poate fi preluată şi prin vicleşug sau prin mijloace aparent legale, dar poate fi menţinută prin mijloace teroriste împotriva unor opoziţii serioase. După o pasageră „stare excepţională", teroarea poate fi menţinută ca un mijloc al arbitrarului şi transformată prin pervertirea persoanei sau a grupului aflat la putere într-un adevărat sistem. Atunci cînd cadrul instituţional şi concetăţenii o permit, omul se obişnuieşte cu abuzurile puterii tot atît de repede ca şi automobilistul cu condusul în viteză ; asta vine, ca să spunem aşa, de la sine. Numai că, în acel caz sînt aruncate în joc fericirea şi bunăstarea întregului popor sau ale unor pături largi şi nu arareori ale unei comunităţi de popoare.

Sfera obiectelor dominaţiei teroriste nu este în sine îngrădită prin nimic în afară de forţa opusă sau, parţial şi temporar, în funcţie de împrejurări, de o supunere „voluntară". Teroarea este îndreptată împotriva unor indivizi, şi anume, a unor adversari reali sau doar potenţiali, intensitatea ei diferenţiindu-se gradual, precum şi împotriva unor grupuri sau a întregii comunităţi. Ea nu se opreşte nici în afara şi nici înăuntrul rîndurilor celor care domină. În afara propriilor sale rînduri, tot restul predecesorilor dominaţiei se află pe lista neagră, ca şi fiecare adversar posibil în ochii despotismului : înşi aparţinînd unor rase, clase, religii sau păturî cu interese specifice. Înăuntrul rîndurilor sale teroarea recurge la arbitrar cu precauţie, îmbinînd anumite privilegii cu „frica sănătoasă" a adepţilor, care să-i confere lealităţii o dublă sudură : pretenţia ca în schimbul unei supuneri oarbe fiecare să păstreze ce are sau ce a obţinut şi recunoştinţa pentru a nu fi fost atins niciodată în cursul acţiunilor de epurare.

Mijloacele sistemului terorist pentru menţinerea unei dominaţii par a fi practic nelimitate. Ele sînt puse în slujba exterminării, constrîngerii, reprimării, dar şi a recrutării de adepţi.

Pentru menţinerea unor condiţii de dominaţie, nici alte regimuri în afară de cele despotice nu dispreţuiesc mij-

loacele teroarei, dar într-o gamă limitată și de obicei în forme atenuate ca, de exemplu, unele regimuri liberaliste. În aceste cazuri este întotdeauna vorba de păstrarea unor privilegii la care — teoretic vorbind — poate aspira oricine, dar care, în realitate, se află în mîinile unei minorități, astfel că, sub lozinca unor libertăți asigurate prin constituție, ele sînt în anumite condiții menținute și prin mijloace similare terorismului sau pur și simplu teroriste. Dezvoltarea sistemului economiei capitaliste a abundat în asemenea practici, atît în așa-numitele metropole cît și, mai ales, în teritoriile coloniale. Concedierile arbitrare, reprimările arbitrare sau amenințările pot avea asupra unui ins, care, fără a avea vreo vină, nu este asigurat din punct de vedere economic, același efect distrugător ca și unele dintre măsurile teroriste ale unei dictaturi politice ; și așa s-a și întîmplat destul de frecvent de-a lungul istoriei. Lupta de clasă economică, socială și, în cele din urmă, politică, primejduirea continuă a existenței democrației n-au răsărit din mintea lui Karl Marx, deși el a fost acela care le-a declarat drept motorul dezvoltării istorice crezînd și sperînd că ele trebuie și pot fi biruite prin efortul organizat al proletariatului. Este bine cunoscut faptul că nu numai unele regimuri de stînga sînt cele care, potrivit ideologiei lor și necesităților lor intrinsece, dar uneori și extrinsece, se servesc de teroare pentru a cuceri dominația sau pentru a o menține, ci și acele regimuri de dreapta, care nu au în raport cu poziția lor decît învelișul Dreptului, dar care în realitate sînt „magna latrocinia“ * : regimuri de exploatare organizate statal, care aplică mai întîi teroarea economică ca pe ceva foarte firesc, dacă întreaga comunitate nu o biruie la timp și neîntrerupt pe calea unor confruntări politice de interese, pentru ca apoi să o dezvolte sistematic din momentul în care li se pare că privilegiile lor amenințate nu mai pot fi salvate în alt mod. Experiența ne arată și aici că, odată pornită chiar și în mic sau într-un stadiu „prepolitic“, teroarea cu greu mai poate fi oprită. Fiind formal „de drept“, după cum se exprima unul din gangsterii de stat de mai tîrziu, Hermann Göring, deoarece violența naște violență, pofta de teroare la partizanii ei, și respingerea ei de către adversari devine apoi pe următoarea treaptă o „necesitate“ atît pentru unii, cît și pentru alții.

* În original în limbă latină — „o mare tîlhărie“. — *Nota trad.*

Cum arată, de fapt, *o viață sub teroare* ? Pe lîngă gratii de fier, biciuiri la sînge și spaima morții, ea se caracterizează mai ales prin instituțiile speciale create de teroare pentru a-și asigura dominația arbitrară : în vederea unui control permanent și cuprinzător, un sistem organizat de supraveghere a tuturor ramurilor vieții sociale ; în vederea unei permanente dispersări, defăimări și lichidări, un aparat polițienesc secret cu împuterniciri speciale, cu tribunale proprii pentru „cazuri speciale", a căror judecare publică trebuie să provoace intimidarea, dar care nu pot fi lăsate în seama tribunalelor obișnuite, chiar dacă acestea s-au supus deja spiritului dictaturii ; lagăre de internare de multiple feluri, în care se exercită un arbitrar dus la extrem și rațională zat de sus, lagăre care — pe diferitele lor trepte — servesc și drept „pepiniere" și școli de terorism : de asemenea, în vederea reprimării opoziției și cîștigării silite a unor forțe auxiliare, luarea de ostateci și arestarea unor întregi familii, astfel încît bărbații să se teamă permanent pentru bunăstarea și viața soțiilor și a copiilor lor, femeile să se teamă pentru soții deseori ridicați și deportați cine știe unde, copiii să se teamă pentru părinții și frații lor.

Desigur, nici un sistem de teroare nu-și poate permite — și nici nu-și mai permite astăzi, să folosească aceste procedee în toată goliciunea lor. Spaimei i se adaugă violența și ipocrizia. Teroarea este învăluită într-un anonimat parțial, suficient ca să nege totul, dar să și trezească suficientă spaimă. Teroarea trebuie să fie simțită, în timp ce veșmîntul Dreptului trebuie să fie vizibil. Sub poleiala unor privilegii, iluzii și ideologii se manifestă forțe încătușate ale voinței ; în uzinele artificial suprailuminate ale unei sclavii întreprinzătoare, *vitalismul* serbează triumfuri, iar teroarea apare în cele din urmă ca o necesitate împotriva dușmanului fericirii comune sau al unui marș comun spre un viitor presupus mai bun al libertății colective și individuale. Întreaga colectivitate, parțial deja o victimă reală, și oricînd una virtuală a terorii, este sistematic și bine dozat obișnuită cu aceasta, fără însă ca efectul ei intimidant să scadă în cazul individual. Se cultivă la toată lumea anumite *instincte teroriste* contracarate de *sentimentalisme ;* anumite uzanțe sociale sînt barbarizate și se acoperă decăderea adevăratelor valori prin rafinamente tehnice. Atunci cînd în manifestările sale flagrant crase teroarea nu mai poate fi camuflată,

ea este cu insolență prezentată drept un fenomen tranzitoriu necesar al dezvoltării generale și se găsesc întotdeauna oameni care să creadă acest lucru și să-l răspîndească cu tot fanatismul, ca și oameni de știință care să furnizeze în acest sens o teorie „mioapă" din punct de vedere istoric, juridic, statal sau de filosofie socială.

Urmările teroarei ca sistem de menținere a unei dominații sînt deja vizibile în toate aceste manifestări.

În general, într-un regim despotic există o stare de nesiguranță. Atîta timp cît oamenii n-au devenit niște roboți sau marionete politice, niște fanatici sau ieniceri ideologici, temelia sistemului este permanent revoluționară, ceea ce face ca teroriștii dominanți să se vadă siliți să desfășoare de sus o permanentă revoluționare și să incite de jos forțele adversare de același tip.

Pe plan politic, dominația bunului plac desființează orice fel de autonomie a autoadministrațiilor politice, a sindicatelor, organizațiilor profesionale, asociațiilor culturale, bisericilor. Dacă din motive de oportunitate ea le lasă să fiinteze, atunci numai pe timp limitat și sub supraveghere suspicioasă ; dacă le reînființează, o face doar după ce le-a transformat în niște unelte executive și numai după ce a abrogat împuternicirile ce le fuseseră atribuite.

Despre destinul legalității într-o dominație teroristă de lungă durată nu mai e nimic de adăugat ; legislația se degradează ajungînd o simplă mașinărie, hotărîrile judecătorești sînt vîndute. Dreptul ca o ordine normată pentru asigurarea libertăților tuturor este dușmanul de moarte al bunului plac care, de îndată ce a ajuns să dicteze, îl detronează, în unele cazuri îl imobilizează, în altele îl violează și îl mutilează și — chiar dacă rămîne nelezat — este folosit în mod abuziv.

Greutăți mult mai mari întîmpină un regim de teroare în economie. Nu cu economiștii, căci cei mai mulți dintre ei își schimbă foarte repede atitudinea dacă sînt lăsați să existe sau chiar solicitați (în caz că au și contribuit în anumite situații de criză social-economică, așa cum am mai amintit, la finanțarea preliminară a regimului dictatorial). Economia lucrează cu anumite mărimi și valori care nu pot fi manevrate după bunul plac. Cu toate acestea, teroarea încearcă să o facă, deoarece sistemul ei și reprezentanții săi au mereu nevoie de noi mijloace. Goana spre dominație, spaima, nevoia de securitate și pofta de acțiune nasc mai întîi cerința unei reglementări totale,

care reclamă într-o măsură tot mai mare o economie birocratizată, apoi o politică autarhică, apoi o economie militarizată care, sub aparența productivității muncii, este sortită, de fapt, în timp, unei sistematice distrugeri. Prin propriile sale mijloace materiale, nici un asemenea sistem nu-și va putea asigura existența, el este împins spre expansiune și aceasta cu atît mai rapid cu cît baza economică pe care el proliferează cu toate mijloacele raționalizării tehnice este mai redusă. Pe de altă parte, nu trebuie să rămînem cu impresia că teroarea s-ar putea prăbuși nemijlocit de pe urma dificultăților economice ; în acest sens, economiile naționale moderne oferă exploatării prea mult răgaz pentru numeroase posibilități de eschivare. Și mai înainte ca un regim terorist să-și recunoască falimentul economic, el se dezlănțuie ieșind din impas prin cuceriri. Conflictele economice interne trebuie să ajungă întotdeauna pe planul politic, dacă urmează să cîștige importanță pentru existența unui regim al arbitrarului ; altminteri, acesta le ține în frîu ani de-a rîndul — în cazul unei bogății corespunzătoare chiar decenii de-a rîndul — și chiar și către sfîrșit, în interacțiunea dintre materie și om, exploatarea poate pune pentru un timp în spinarea omului ceea ce materia nu-i mai poate oferi.

Căci, în sistemul dominației teroriste, rolul omului este jalnic, indiferent unde este el plasat, sus sau jos pe eșafodajul dominației. Dacă de dragul unei siguranțe economice se vînd drepturile politice autorității unui ins sau unui grup reprezentativ, dacă prin promisiunile de siguranță economică indivizii sînt înșelați în ceea ce privește dreptul lor la libertate politică, atunci ei își caută o compensație în festivități sociale ametitoare și în speranțe utopice ce le sînt oferite de dictatură. Viața capătă caracterul unei activități hectice. N-ar fi deloc necesar ca, în același timp, în conștiința maselor să se inoculeze insistent amenințarea unor primejdii sau ca ele să fie lăsate chiar să trăiască potrivit lozincii „a trăi riscant", căci în sistemul dominației bunului plac existența lor nu este oricum nimic altceva decît o mizerie poleită, cu perspectiva ca, mai devreme sau mai tîrziu, ele să fie împinse în niște aventuri istorice.

Cum ar putea exista sau cum s-ar putea dezvolta cultura în înțeles mai înalt într-un asemenea context ? Predomină cantitativul, colosalul, ceea ce poate fi cîntărit,

măsurat, direcţional şi chiar dacă mai sînt posibile unele diferenţieri — în măsura în care ele sînt posibile în nişte rezervaţii naturale ale spiritului ce servesc dictaturii drept pretext şi propagandă de camuflare, sau în nişte sere cultivate cu grijă — preţul lor, plătit cu jertfele ce se cer celorlalte forţe ale culturii este cu atît mai mare, cu cît rezultatul îndoielnic al acestor manevre poate cel mult amîna, dar nu opri sau contracara insidioasa degradare generală. Numai într-un singur domeniu, acela al realizărilor tehnice specializate şi al cercetărilor lor ştiinţifice preliminare, în care, ca produse auxiliare, pot apărea, firesc, şi valori culturale reale, un regim modern menţinut prin teroare este în parte mai degrabă stimulator decît stînjenitor. Nu se poate afirma că un atare regim în ansamblu, compensînd munca forţată prin fanatism, îndemnuri, risipă şi cîştig mai redus, ar putea realiza mai mult decît un regim liberal, dar nu se poate nici tăgădui faptul că, în special în domeniul ştiinţei şi produselor tehnice, el este în stare să dea rezultate incomparabile. Cel care consideră că atît este suficient din punct de vedere cultural, se va declara mulţumit. Acela care are însă despre fiinţa umană, despre bunăstarea şi fericirea sa o reprezentare mai cuprinzătoare, va considera tocmai aceste forme de civilizaţie — în izolarea lor, ca tipice pentru o decădere generală. Şi iarăşi se pune întrebarea dacă este permis ca fragmente chiar şi ale unei culturi reale — care pînă la urmă tot se mai menţine sau se impune sau se dezvoltă pe alocuri, atîta timp cît încă nu este totul nimicit — să fie răscumpărate cu asemenea jertfe în oameni şi bunuri, aşa cum le impune un sistem terorist. După părerea mea, această întrebare este valabilă chiar şi pentru înaltele realizări artistice din vremurile de teroare ale individualismului renascentist care diferenţia forţele firesti altfel decît în vremurile noastre, eliberînd arta din anumite cătuşe exterioare pe care le aplica altor forţe. Dar nici arta, nici ştiinţa şi nici ambele laolaltă nu înseamnă cultură în sensul în care e obişnuit să o conceapă omul liber. Desigur, au existat şi culturi clădite pe fundamentul lipsei de libertate, şi tiranul a reuşit să contribuie la dezvoltarea lor ; tirania o mai poate face şi astăzi ; dar după ce am cunoscut şi dezvoltat alte culturi, noi nu mai sîntem dispuşi să renunţăm la posibilităţi culturale superioare, mai bogate, doar pentru că realizarea lor reclamă mereu anumite reforme şi să le înlocuim cu un aventurism exis-

tențial al arbitrariului și cu experimentările sale culturale mai mult decît îndoielnice.

Cursul premiselor și consecințelor prezentate mai sus ale sistemelor de dominație clădite pe teroare poate fi întrerupt prin rezistență sau poate duce — dacă regimul nu se autodistruge printr-o explozie generală și dacă există premise materiale suficiente care pot fi create atît prin subjugarea unor semeni cît și prin cuceriri — la o *consolidare* pentru un interval mai mare de timp. Prin dispariția generală a păturilor adverse fie prin lichidarea, fie prin contopirea lor, noua ierarhie politică se stabilizează în niște condiții inechitabile permanente, apoi acceptate și în cele din urmă legalizate definitiv. Ca mijloc de menținere a regimului, teroarea poate fi atenuată și parțial îngrădită. Faptul că dezvoltarea socială modernă poartă în sine tendința periculoasă de formare a unui asemenea gen de stat de termite poate fi cu greu trecut cu vederea. Așa cum, potrivit legii lui Graham, moneda rea o gonește pe cea bună, tendințele totalitare par a se extinde pretutindeni. Se impune să le înfruntăm cu toată forța încă din acest stadiu și nu de-abia atunci cînd teroarea s-a și constituit.

O dată ajunsă la dominație, indiferent de unde a pornit, teroarea nu poate fi înfrîntă dinăuntru — dacă în general poate fi înfrîntă — decît prin forță. Înlăturarea ei printr-o intervenție violentă din afară ar fi și ea indicată și posibilă în funcție de slăbiciunea poziției generale a teroarei, de posibilitățile ei de dezvoltare și de rezervele sale, în măsura în care ar exista o instanță juridică superioară care, excluzînd arbitrarul, ar putea decide cu autoritate pretutindeni unde domnește teroarea. Avînd în vedere uriașa dezvoltare tehnică din zilele noastre și progresul pe care l-am făcut pe această cale spre o civilizație, o asemenea intervenție ar fi astăzi, respectiv după cel de-al doilea război mondial, legată de riscurile enorme ale unei distrugeri generale și, în plus, așa cum am amintit mai sus, și de pericolul ca învingătorul supraviețuitor — presupunînd că el ar fi acela care a luptat într-adevăr pentru libertate — să se dovedească a nu fi cîtuși de puțin un element progresist, ci un totalitarist ultrareacționar, un produs al violenței ; căci, cum ar putea el să o scoată la capăt cu toți opoziționiștii supraviețuitori și învinși, dacă n-ar putea să-i ucidă pur și simplu ! Sau, totuși ? Tocmai în acest fel s-ar supune el însuși principiului pe

care îl combătuse şi nu s-ar mai şti de ce s-a produs această intervenţie.

Oricare ar fi fost evoluţia, nu există nici o altă modalitate în afară de opoziţia înverşunată cel puţin faţă de extinderea teroarei — prin securitate, prin orice acţiune nebeligerantă şi neprovocatoare de război, acolo unde premisele sînt favorabile în acest sens, apoi prin ferirea de contaminare a propriului teritoriu, dar în primul rînd prin succesul evident şi durabil al libertăţilor şi drepturilor pentru toţi. O libertate formală, îndoielnică şi neasigurată din punct de vedere material atrage teroarea ; adevărata libertate, în sensul unei independenţe consolidate pe baze materiale şi al participării la decizii într-o orînduire socială plină de perspective care satisfac orice om destoinic este cea mai puternică pavăză împotriva ademenirilor şi aspiraţiilor bunului plac.

Societatea bazată pe libertate trebuie apărată din capul locului şi neîncetat împotriva tendinţelor de dezvoltare teroristă. Lucrul acesta se realizează pe trei căi : prin statul de drept şi instituţiile sale, la a căror cît de mică lezare conştiinţa individului şi a opiniei publice trebuie să vădească o maximă sensibilitate ; printr-un control democratic eficient într-un sistem de divizare a puterii şi de *autonomii* inviolabile şi neviolate, care asigură un permanent echilibru dinamic al forţelor sociale ; prin satisfacerea cerinţei de libertăţi politice şi economice ale tuturor — pe măsura capacităţii şi a randamentului lor, deci şi printr-o formare eşalonată a unor cadre de conducere.

Desigur că nici un sistem bazat pe libertate nu poate exista fără o voinţă de libertate activă şi tot mai accentuată a cetăţenilor săi. Democraţia nu este niciodată o stare, ci întotdeauna o cerinţă. Această voinţă este cea care, de îndată ce ideologia unei dominaţii despotice se face pe undeva simţită, o înfruntă şi îi opune — atît în practica de zi cu zi cît şi în activitatea statală — recunoaşterea egalităţii cerinţelor fundamentale ale tuturor.

Eu nu ştiu cum s-ar putea stăvili în Europa toate pericolele extreme de care ne aflăm ameninţaţi dinăuntru şi din afară, fără acţiunea neîntreruptă a celui mai nobil umanism al celor ce sînt umani, a celui mai uman socialism al celor ce sînt socialişti şi a celei mai autentice religiozităţi a tuturor acelora care desprind din religie o îndatorire şi pentru această lume. Căci niciodată instituţiile

singure nu ne pot apăra, ci în situații deosebit de periculoase spiritul decide întotdeauna asupra felului în care trebuie folosite acestea. Dacă cu toate acestea teroarea învinge omul liber, atunci substanța acestei libertăți reale — nu doar formale și fragmentare — îi va da de furcă teroarei pînă ce ea se va sufoca sau, la un moment dat, va fi lichidată de spiritele revanșarde, fie că e vorba de propriile rînduri, fie de un individ temerar, fie de ciocnirea cu lumea rămasă a libertății înfăptuite.

Scopul și organizarea statului SS-ist

Spre sfîrșitul toamnei 1937 am avut prilejul, la Frankfurt pe Main, să discut în mai multe după-amiezi pe larg cu un SS-Führer al burgului Vogelsang. Sonthofen în Allgäu în Bavaria, Vogelsang în munții Eifel și Krössinsee în Pomerania răsăriteană erau cele trei burguri izolate și pitorești ale tinerei generații neogermane a *führerului*.

Convorbirile, duse de o parte și de alta într-un spirit foarte deschis, aveau ca obiect sensul istoriei germane, rolul celui de-al III-lea Reich și ideile rasiale ale SS-ului. Tocmai prin antagonismul extrem al opiniilor expuse, ele mi-au oferit o multitudine de cunoștințe interesante și uneori confirmarea unor lucruri deja presupuse.

Din cele spuse de acest SS-Führer bine informat, un tip infatuat, deloc prost — chiar dacă sută la sută fanatic — redau aici trei fraze demne de a fi puse în evidență :

„Ceea ce vrem noi, educatorii tineretului führerului este un stat modern după modelul statelor — cetate elene. Acestor democrații conduse de o elită, cu larga lor bază economică ilotă, le datorăm marile realizări culturale ale antichității. Cinci pînă la zece la sută din populație, crema elitei trebuie să conducă, restul trebuie doar să muncească și să se supună. Numai astfel pot fi realizate acele valori supreme pe care trebuie să ni le pretindem atît nouă înșine, cît și poporului german".

„Selecția noii pături de führeri o înfăptuiește SS-ul, în mod pozitiv prin instituțiile de educație național-politică (Napola) ca treaptă premergătoare, prin școlile de iuncheri și prin burgurile „Ordinului" ca adevărate universități ale viitoarei aristocrații național-socialiste, ca și printr-o

practică ulterioară în politica de stat ; în mod negativ, prin suprimarea tuturor elementelor inferioare din punct de vedere rasial-biologic şi înlăturarea radicală a acelor adversari politici nerecuperabili, care refuză din principiu să recunoască fundamentele concepţiei despre lume a statului naţional-socialist şi instituţiile sale esenţiale".

„În felul acesta, în decurs de cel mult zece ani vom reuşi să dictăm Europei „legea" lui *Adolf Hitler*, pentru a stăvili prăbuşirea altminteri inevitabilă a continentului european şi a edifica adevărata comunitate a popoarelor, avînd în frunte Germania ca forţă conducătoare".

Nu mă voi referi aici la argumentele aduse de mine împotriva acestei teze ; în orice caz, ele au fost hotărîtoare — dacă mai era nevoie şi de alte „circumstanţe agravante" împotriva mea — pentru cinstea de a figura imediat pe prima listă neagră, ce a fost adusă de Gestapoul din Berlin la intrarea trupelor germane în Austria, la 12 martie 1938. Importantă este aici doar precizia extraordinară cu care, în cursul acelei convorbiri, un SS-Führer a expus *adevăratele ţeluri ale statului naţional-socialist.*

SS-ul lui Heinrich Himmler trebuie considerat drept paznicul predestinat al forţelor de iniţiere propriu-zisă şi drept selecţionerul propriu-zis al viitoarelor cadre de stat ale naţional-socialismului. Fiu de funcţionar bavarez, cu ochii cinici acunşi în spatele unor ochelari şi cu o figură destul de prostănacă, Heinrich Himmler era tot atît de puţin prototipul rîvnitei, dar inexistentei rase germanice, ca şi omul fără o picătură de sînge german, dar care totuşi se erija în „praeceptor germaniae"*, Alfred Rosenberg, şi tot atît de puţin ca Joseph Goebbels, despre a cărui formă a capului, statură şi membre inferioare nu mai e cazul să vorbim şi tot atît de puţin ca îmbuibatul Hermann Göring şi în special însuşi domnul şi stăpînul tuturor, tipul omului cu fruntea îngustă, cu un păr despre care fostul şef de presă „Putzi" Hanfstaengel n-a putut spune unor ironici corespondenţi de presă străini altceva, decît că „este totuşi blond la subsuoară" : Adolf Hitler. Himmler, acest Fouché al său, compensa printr-o încăpăţînare de catîr ceea ce îi lipsea ca inteligenţă. Din punct de vedere psihologic, această combinaţie dintre o „pasăre călătoare" şi un învăţător ratat prezenta totuşi în sine două caracteristici germane absolut esenţiale, bine sudate : *brutalitate*

* În original în limba latină „mentorul Germaniei". — *Nota trad.*

și *romantism*. El le putea schimba, așa cum schimbi cămașa de zi cu cea de noapte : — să ne gîndim bunăoară la festivitățile de la miezul nopții, de „ungere a SS-Fahnenjunkerilor", în Domul de la Quedlinburg, unde Himmler, în fața osemintelor (de altfel false, dar pur și simplu decretate ca autentice) lui Henric I. întemeietorul puterii medievale germane de răsărit, obișnuia să celebreze toată mistica „comunității de conspiratori", pentru ca apoi, la lumina zilei, să asiste în vreun lagăr de concentrare la biciuirea în serie a deținuților politici. De la simbolul cadranului solar, calea zvasticii ducea de-a dreptul la cuptoarele încinse de la Auschwitz.

Himmler provenea din rîndurile „Artamanilor". Aceștia erau o ramură destul de obscură a mișcării tineretului german, al cărei obiectiv consta în înnoirea țărănimii germane și autoeducarea ei în vederea apărării. Încă de pe atunci, sînge, pămînt și spadă ! Cine își amintește fața acestui om nu se miră că el a devenit un discipol, apoi camarad de luptă și în cele din urmă cel mai consecvent avangardist al obsesiilor lui Adolf Hitler.

SS-ul a fost un *„Ordin" și totodată o uniune cu un țel bine determinat*. De la început, Himmler l-a creat ca atare. Niciodată nu s-a intenționat ca din SS să se facă o armată de milioane. Dezvoltarea generală a celui de-al III-lea Reich a fost cea care l-a împins în această direcție. Dar, pînă în ultimul moment, Himmler a încercat mereu să mențină la putere un cadru de bază, care să-i dea posibilitatea de a reveni cîndva la intenția sa inițială : crearea unui sistem de dominație al rasei germanice și păzirea lui prin toate mijloacele puterii. Că SS-ul trebuia să asigure și securitatea personală a întruchipării mesianice, așa-numitul Führer, era de la sine înțeles.

Chiar și *exigențele față de un candidat al SS-ului* erau neobișnuite : el trebuia să aibă o statură de cel puțin 1,80 m (mai tîrziu acest barem n-a mai contat decît ca un indicator ideal, iar în război s-au făcut excepții mergînd pînă și la persoane cu deficiențe ale membrelor inferioare, la oameni care nu mai aduceau de fel cu imaginea de gigant german) ; arborele genealogic al candidatului trebuia să poată fi urmărit înapoi pînă la 1750, să fie „de sînge pur german", iar caracterul său — ireproșabil în sens național-socialist.

Dacă *masa SS-iștilor*, care au aderat în timp de bună voie, seduși sau constrînși, a cunoscut, bănuit sau a desco-

perit ulterior adevăratele scopuri ale lui Himmler şi ale statului său major mai restrîns, nu are — în condiţiile de dominaţie existente în sînul SS-ului — prea mare importanţă în aprecierea planului unui veritabil stat SS-ist. În orice caz conducerea aspira să-l realizeze şi era hotărîtă să facă totul în vederea acestui scop : în consecinţă, s-au făcut planuri eşalonate, fiecare ţel parţial era urmărit cu o duritate extremă desfidînd orice închipuire normală. Documentele rămase şi mărturiile ieşite la iveală după prăbuşirea regimului naţional-socialist arată astăzi lumii acest întreg eşafodaj solid construit. Un cu totul alt capitol îl constituie informarea, participarea şi în special mobilurile fiecărui membru în parte al acestei comunităţi de conspiratori SS-işti ; ele variază şi diferă ca de la cer la pămînt, ca şi viaţa însăşi.

SS-ul a fost creat în 1929, ca *gardă personală neagră a lui Hitler*. El se numea „Schutz-Staffel" * şi nu număra pe atunci decît 250 de persoane. Căpetenia SS-ului, Heinrich Himmler, era în subordinea şefului aşa-numitelor „Sturm-Abteilungen" (SA) ** şi anume Ernst Röhm. Faptul că din capul locului aceste „trupe de protecţie" nu erau menite doar să-l apere pe „führer", ci că, potrivit spiritului lansat de fostul artaman Himmler, ele trebuiau să înfăptuiască o politică de mare anvergură, o dovedeşte între altele şi crearea concomitentă în cadrul SS-ului a unui „Oficiu pentru probleme rasiale şi de colonizare". Extinderea asupra întregului Reich — care şi-a găsit expresia şi în titulatura lui Himmler, ca „Reichsführer-SS" — s-a desfăşurat, ţinînd seama de caracterul special al SS-ului, relativ rapid : în 1930 organizaţia număra 2 000 de membri, un an mai tîrziu deja 10.000. Pentru a contracara riscurile implicate de o asemenea creştere care corespundea însă ţelurilor de dominaţie ale conducerii SS şi mai ales pentru a le asigura, Himmler a înfiinţat în 1931 aşa-numitul *„Sicherheitsdienst des Reichsführers-SS"* (SD) ***. Denumirea părea oarecum inofensivă ; ea nu avea pe atunci încă nimic din groaza pe care o inspira doi ani mai tîrziu, chiar şi în rîndurile membrilor de partid. Nu un membru oarecare, ci chiar locţiitorul lui Hitler, pe vremea aceea încă

* Trupe de protecţie. În text vom folosi în continuare numai iniţialele „SS". — *Nota trad.*

** Batalioane de asalt. — *Nota trad.*

*** Serviciul de Siguranţă al Reichsführerului SS (SD). — *Nota trad.*

atotputernicul Rudolf Hess cu a cărui colaborare se înființase SD-ul, l-a denumit „creierul partidului și statului". Inițiatorul, organizatorul și conducătorul acestui creier a fost tînărul locotenent de marină (r) Reinhold Heydrich, el însuși un creier diabolic. Acest serviciu și-a desfășurat prima parte a activității în cadrul Partidului muncitoresc național-socialist german (NSDAP) și nu împotriva poporului german. S-a cultivat sistematic o rețea largă de informare și spionaj, potrivit principiului lui Heydrich : „Cînd un lucru este știut, e bine : deci, trebuie doar să știi". Membrilor SD-ului li s-au pretins toate calitățile pe care le aștepta Himmler de la un asemenea „Ordin" : incoruptibilitate, fidelitate necondiționată față de organizație, onoare de clică, intransigență față de sine și de ceilalți, o viață de familie fără cusur, pe scurt, pe cale de a se cristaliza evident, dar fără adînci rădăcini morale, acele „virtuți prusace" care au devenit în istoria germană pe cît de faimoase pe atît de reprobabile, pentru că fie că în sine erau juste, fie că cel puțin conțineau unele elemente morale reale, ele se pretau și la o aplicare lipsită de scrupule, în scopuri sociale și politice dintre cele mai josnice. Tribunale proprii de onoare ale SD-ului vegheau cu strășnicie asupra respectării principiilor fundamentale ; a intrat de asemenea în funcțiune un „SD-Rollkommando" * secret împotriva refractarilor și nelegiuiților, care executa și condamnările la moarte — pronunțate pe atunci, în principal, în propriile rînduri.

Numai grație SD-ului lui Heydrich a reușit Himmler să instituie cu adevărat și să mențină puterea SS-ului. În acei ani agitați, dintre 1932 și 1937, cînd NSDAP-ul era confruntat cu intrigi, influențe, lupte, antagonisme, curente și direcții de dezvoltare, probabil că unitatea de voință a SS-ului nu s-ar fi putut impune fără puternica rețea a secțiilor superioare ale SD-ului, care se extinsese asupra întregii Germanii. Daluege, de pildă, începînd din 1933, șeful suprem al politiei din Prusia și în Reich, general de poliție prin grația lui Göring, se afla pe scara rangurilor SS imediat după Himmler (dar nu ca importanță) și n-a fost totuși pînă în 1935/36 unealta necondiționată a acestuia. Bineînțeles că SD-ul l-a deposedat de putere, dar aceasta de-abia mai tîrziu.

La preluarea puterii, Himmler a dorit să devină pe loc șeful întregii *poliții politice* a Germaniei. N-a reușit

* Comandou secret de șoc al SD-ului. — *Nota trad.*

decît pentru Bavaria. Prusia a rămas în sfera de dominație a lui Göring.

Amenințării sale din 4 martie 1933 : „Eu nu am de făcut dreptate, ci de distrus și de exterminat", i-a urmat foarte curînd dezvoltarea sistemului, poliția politică devenind „Suprema autoritate în statul prusac", iar în iunie 1933 aceasta a devenit „Geheime Staatspolizei (Gestapo)" *, cu sediul în strada Prinz Albrecht din Berlin. Cu șeful de atunci al Gestapoului, Rudolf Diels, în vîrstă de 33 ani, care venea din poliția lui Severing ** și nu era membru nici al partidului, nici al SA-ului sau SS-ului, dar era omul de încredere din poliție cel mai apropiat lui Göring, Himmler era trup și suflet în combaterea unor acte de teroare neplanificate ale SA-ului. Pînă la 30 iunie 1934 acesta a fost în mod evident cu mult mai sălbatic și terorist decît SS-ul. Himmler nu s-a identificat cu SA-ul ; împreună cu Heydrich și cu locțiitorul acestuia de la finele anului 1933, Dr. Werner Best, el a lucrat pe cont propriu, sistematic și din umbră. Astfel, pînă la mijlocul anului 1934, conducerea SS-ului a reușit să preia una după alta polițiile politice din Germania. Numai Prusia cu Gestapoul de la Berlin nu fuseseră încă atacate, deși Heydrich își avea deja și acolo implantați oameni de încredere din SD, care i-au și făcut apoi posibilă preluarea, în martie 1934, a inimii Gestapoului, „Das Geheime Staatspolizei-Amt" (Gestapa) ***.

Pe lîngă acest nucleu al puterii, nu s-a neglijat nici extinderea organizației exterioare ; de asemenea, nu s-a neglijat nici întărirea prestigiului SS-iștilor care prin cinste, credință, camaraderie și distincție rivalizau cu SA-iștii ; concomitent s-au format trupe proprii de șoc. Sub lozinca „spirit de corp și gardă" a luat naștere *SS-ul general*, ai cărui „membri susținători" trebuiau să contribuie cu mijloacele bănești necesare (în măsura în care acești bani nu erau procurați prin amplele acțiuni de șantaj ale SD-ului). Fostele trupe de protecție transformate în *„detașamente politice de intervenție"* au fost mai întîi atașate — sub denumirea de *Feldjägerkorps* — poliției regulate, apoi contopite formal cu aceasta. În realitate,

* Poliția secretă de stat. — *Nota trad.*

** *Carl Severing* (1875—1952) — socialist de dreapta, fost ministru de interne în mai multe perioade, și care în 1933 a trecut de partea lui Hitler. — *Nota trad.*

*** Oficiul poliției secrete de stat. — *Nota trad.*

după ce au fost considerabil întărite, ele s-au constituit în așa-numitele „SS-Verfügungstruppen“ *, indeosebi ca *Totenkopf-Standarten* (detașamente „Cap de mort“). Comandantul acestora a devenit SS-Standartenführer Eicke, sub conducerea superioară a lui Heydrich, pe atunci SS-Brigadeführer, ca șef al Poliției politice bavareze (și șef al Siguranței Reichsführerului-SS !). Efectivul SS-ului a crescut la 90 000 de oameni.

Ziua de 30 iunie 1934, pusă abil în scenă de generalii Reichswehrului împotriva lui Röhm, șeful statului major al SA-ului, a dat trio-ului Himmler-Heydrich-Best rîvnitul prilej ca, lansîndu-se de pe trambulina lor solidă, să înfăptuiască printr-o „epurare generală“ saltul către instaurarea statului lor SS-ist. Panica pe care au provocat-o în jurul lor, înăuntrul și în afara partidului, a fost premisa sistematizării ulterioare a teroarei. Începînd din 30 iunie, săptămîni și luni de-a rîndul s-a procedat la o epurare radicală a oponenților din rîndurile SA-Gruppenführerilor, Gau- și Kreisleiteri, ca și ale altor forțe politice conducătoare potrivnice sau imposibil de adus la același numitor. Comandoul central de șoc al SD-ului și alte comandouri SS similare, create între timp, au avut de lucru pînă ce țevile pistoalelor și box-urile s-au încins. Himmler, acum independent de SA, pe care, de altfel, îl deposedase de putere, s-a instalat ca inspector în Gestapoul din Berlin, pe cînd Göring era încă președintele Consiliului de Miniștri din Prusia, dar curînd a devenit independent și față de acesta, în urma uniformizării organizatorice a Reichului. Heydrich a devenit șeful Gestapoului. Cu ajutorul său, Himmler a subminat treptat influența generalului de poliție Daluege, care a mai fost susținut o vreme de ministrul de interne național-socialist Frick. În 1936, Himmler și-a atins țința : a devenit șeful poliției întregii Germanii, cu un aparat al puterii fără egal.

Pentru a da o idee despre importanța eșafodajului statului SS-ist, care s-a impus mai întîi în partid, apoi în Germania, apoi în Europa și care era menit să imprime Reich-ului milenar adevărata sa amprentă, vom înfățișa succint *organizarea de bază* a acestui întreg. Cunoașterea sa este importantă pentru fiecare pentru ca măcar astăzi toată lumea să știe ce rol îi fusese atribuit sau rezervat de creierul SD-ului : unora, rolul de a domni peste alții,

* Trupe de intervenție-SS — *Nota trad.*

sidoma satrapilor orientali în antichitate, altora sarcina ca — sub flamura unor lozinci idealiste — să lupte în slujba acestui sistem toată viața, murind eroic ; celei de-a treia categorii, să participe cu tot zelul la activitatea administrativă, cu o cotă-parte eșalonată de satisfacții ; celei de-a patra categorii — în aceasta intrînd masele largi ale poporului german, pînă ce acestea, ele însele domesticite, puteau să se erijeze în stăpînii popoarelor străine subjugate — rolul unic de a munci ; în sfîrșit, unei ultime categorii, constituite din milioane de adversari și „elemente inferioare", moartea prin lichidare — rapidă, lentă sau chinuitoare. Deasupra tuturor acestora : Hitler, ca personificare intangibilă și probabil, într-o zi, chiar idolatrizată a mitului „rasă".

Sute de mii de germani care n-au știut-o, nu vor crede nici astăzi că, mai mult sau mai puțin nebănuitori și dezinformați, i-au slujit acestui stat SS-ist cu lealitate, cu zel și cu toate virtuțile și slăbiciunile lor omenești. Să se lămurească măcar acum, ulterior, asupra acestor realități.

Heinrich Himmler era Reichsführer-SS și șeful poliției germane, iar din august 1944 și Comandantul suprem al armatei de rezervă germane. El se afla în fruntea întregului aparat ; la el se înnodau toate firele acestei organizații multilaterale, ale cărei componente, deși consonante, erau adeseori total sau relativ independente unele față de altele.

Himmler avea la dispoziția sa : SD-ul, Oficiul central de siguranță a Reichului, Statul-major personal al Reichsführerului-SS, Oficiul Central de conducere-SS, Oficiul central economico-administrativ al SS-ului și trupele-SS.

SD-ul în frunte cu Heydrich și locțiitorul său Best, ulterior, după asasinarea lui Heydrich în Cehoslovacia, cu Ernst Kaltenbrunner, a fost împărțit mai întîi în șapte, iar pînă în toamna anului 1939 în douăsprezece *secții superioare*, ale căror teritorii coincideau de cele mai multe ori cu Cercurile teritoriale de apărare ale armatei germane : Secția superioară de Est a SD-ului, cu sediul la Berlin (teritoriul Corpului III de armată) ; Secția superioară *Stettin* * (teritoriul Corpului II de armată) ; Secția superioară *Königsberg* ** (teritoriul Corpului I de armată) ; Secția superioară *Vest*, cu sediul la Frankfurt pe Main (e-

* Este vorba de orașul polonez Szczecin. — *Nota trad.*

** Este vorba de orașul polonez Chojna. — *Nota trad.*

ritoriul Corpului IX de armată la Kassel și al Corpului XII de armată la Wiesbaden) ; Secția superioară *Düsseldorf* (teritoriul corpurilor de armată XIV, XV sau XVI ?) ; Secția superioară *Sud-Vest*, cu sediul la *Stuttgart* (teritoriul Corpului V de armată) : Secția superioară *Nord-Vest* cu sediul la Hanovra (teritoriul Corpului VI de armată la Münster și al Corpului XI de armată la Hanovra) ; Secția superioară *Hamburg* (teritoriul Corpului X de armată) ; Secția superioară *Elba*, cu sediul la Leipzig (teritoriul Corpului IV de armată) : Secția superioară *Sud* cu sediul la München (teritoriul Corpului VII de armată la München și al Corpului XIII de armată la Nürnberg) ; Secția superioară *Austria* cu sediul la Viena (teritoriul Corpului XVII de armată la Viena și al Corpului XVIII de armată la Salzburg) : Secția superioară *Sud-Est* cu sediul la Breslau * (teritoriul Corpului VIII de armată).

Cînd a izbucnit războiul, din SD și din Poliția de Siguranță s-a creat „Reichssicherheits-Hauptamt" **. Activitatea secțiilor superioare a trecut pe seama a aproximativ 50 de *secții ale SD-ului*. Forul administrativ suprem fusese pînă atunci *SD-Hauptamt Berlin*, cu trei secții centrale. Începînd din toamna anului 1939 în RSHA au funcționat Oficiul III — Știri interne, VI — Știri externe și VII — Arhivă și cercetare —, aparținînd în exclusivitate SD-ului.

Fiecare din aceste secții avea, atît în Germania cît și în străinătate, numeroase subsecții și servicii și în plus un întins aparat secret, dispunînd uneori de cabluri telefonice proprii, cu numere secrete, ca și de „oameni de paie" cu pseudonime inofensive.

Rețeaua SD-ului avea cinci *categorii de colaboratori*, care, la rîndul lor, nu știau decît în cazuri rarisime unii de alții sau despre felul în care erau apreciați de către SD : persoane de încredere, agenți, informatori, complici mînați de obicei de scopuri josnice și persoane dubioase, cu desăvîrșire corupte, care trebuiau, deci, să fie în permanență supravegheate. Tot ceea ce înregistra rețeaua de informații referitor la stat, politică, partid, economie, societate, viață particulară sau orice altceva, zi de zi, an de an, fie în mod sistematic, fie printr-o acțiune individuală sau întîmplător, era depus în Centrală, unde se păstra un exemplar al informației în *Arhiva secretă* ; alte două

* Este vorba de orașul polonez Wroclaw. — *Nota trad.*

** Oficiul central de Siguranță al Reichului (în lb. germană prescurtat RSHA). — *Nota trad.*

exemplare mergeau la Şeful secţiei superioare a SD-ului, în a cărui competenţă intra chestiunea respectivă. Acesta păstra un exemplar în arhiva proprie — la care avea acces numai el sau locţiitorul său, iar pe cel de-al doilea trebuia să-l pună în siguranţă împreună cu tot materialul într-un loc doar de el ştiut. Un cunoscător temeinic al SD-ului a descris acest mecanism, după cum urmează : „Nu există nimic (de oarecare importanţă politică) care să nu se fi aflat în această arhivă. Au fost spionaţi miniştri, au fost consemnate toate faptele, bune şi rele, ale unor gauleiteri, Reichsleiteri, personalităţi de vază, dar şi ale unor nazişti sau antinazişti, absolut obscuri. Au fost înregistrate legăturile amoroase, obiceiurile, cheltuielile şi nevoile băneşti ale unor personalităţi mari şi mai mărunte, profiturile şi pierderile unor industriaşi de frunte şi bancheri, ale tuturor notabilităţilor din partid şi stat, din societate, biserică şi asociaţii, poftele şi micile lor slăbiciuni omeneşti, corespondenţa şi relaţiile lor sociale. Suspecţii sau cei care ar fi putut deveni suspecţi erau „prinşi" în aceste acte, prieteni şi tovarăşi de idei erau suspectaţi şi n-a existat nici o corupţie care să nu fi putut fi dovedită prin arhiva secretă a Centralei SD-ului. Dar şi diplomaţii, oamenii de stat străini şi politicienii îşi aveau dosarul personal ca şi personalităţi din străinătate, care au jucat cîndva un rol în politică sau ar fi putut fi seduşi să-l joace".

Inelul intern al *membrilor SD-ului* era cunoscut numai conducerii : în marele inel exterior, de obicei, membrii nu ştiau nimic unii despre alţii. Cînd în a doua jumătate a anului 1934 şi la începutul lui 1935 „răzbunătorii lui Röhm" au ucis 155 de SS-Führeri, — de fiecare cadavru era prins un bileţel cu însemnul „RR" * — anonimatul s-a accentuat şi mai mult. Numărul membrilor se cifra la multe zeci de mii. Din estimări demne de încredere rezultă că, pînă la izbucnirea războiului — dacă se include şi armata de spioni, agenţi şi denunţători — membrii SD-ului numărau cca 100 000 — 120 000 de persoane, iar în timpul războiului numărul lor s-a dublat. Ei erau implantaţi sau repartizaţi în şi pe lîngă toate forurile de conducere şi toate punctele de contact de o anumită importanţă în întreg aparatul de stat, în economie şi în societate — ca organe executive neobosite şi fanatice ale planului SS-ului, ţinuţi în mînă şi conduşi de Heydrich.

* „Răzbunătorii lui Röhm". — *Nota trad.*

viteriior de Kaltenbrunner, pentru șeful statului SS-ist : Himmler, sluga führerului : Adolf Hitler.

Această organizație n-ar fi putut funcționa fără un *aparat polițienesc* atotcuprinzător, care să nu țină seama de nici o normă de drept constituțional și îndeosebi de organele de justiție. Așa se face că, foarte curînd, SS-ul a pus sub controlul său legătura poliției germane cu Ministerul de Interne al Reichului (pînă ce, în timpul războiului, Himmler însuși a devenit în cele din urmă ministru de interne) și a dizolvat legătura ei cu Justiția (poliția fusese un organ auxiliar al procuraturii). După ce, sub lozinca : „dreptul este ceea ce folosește poporului german", Göring „eliberase" deja în martie 1933 poliția politică a Prusiei de dependența ei față de procuratură, Dr. Werner Best a creat în acest scop o bază juridică : trimis ca șef al „Secției juridice" a Gestapoului la nou înființata „Academie pentru dreptul german", el a îmbrăcat maxima lui Göring, atît de semnificativă pentru cel de-al III-lea Reich, într-o formă pretins științifică din punct de vedere juridic, enunțînd-o (și impunînd-o totodată) : „Dreptul este ceea ce folosește Statului". Pornind de la acest enunț, bunului plac al celor ce dețineau acest puternic instrument polițienesc îi erau în mod „legal" deschise toate ușile. Introducerea așa-numitelor „ordine de arestare preventivă", o nouă sugestie dată de Best lui Heydrich și pusă imediat în aplicare de acesta, a stăvilit oricare control judecătoresc asupra arestărilor : calea către lichidarea adversarilor național-socialismului era liberă.

În Republica de la Weimar, *poliția* germană avusese trei ramuri, care se suprapuneau parțial : Poliția Siguranței, încazarmată și neîncazarmată (SIPO), numită în Prusia „Poliția de pază" (Schupo), cu sarcina de a menține ordinea și securitatea în stat ; poliția administrativă (pentru circulație, meserii, instituții sanitare, pompieri și altele) : în sfîrșit, poliția judiciară (Kripo). Himmler nu i-a mai lăsat Ministerului de Interne decît poliția administrativă. Tot restul a fost concentrat, la 17 iunie 1936, la *Oficiul central al poliției de siguranță* — în a cărui subordine se afla și Gestapoul, apoi în toamna anului 1939, la *Oficiul central de siguranță al Reich-ului*. Din punct de vedere organizatoric, RSHA-ul era împărțit în *Gestapo*, cu *Oficiul poliției secrete de stat* (Gestapa), în SD * și în

* „Oficiul poliției judiciare a Reich-ului". — *Nota trad.*

Reichskriminalpolizei-Amt (RKPA) * Reorganizarea completă a aparatului s-a realizat oficial de-abia începînd din 1936, deoarece pînă atunci Himmler fusese — pe vremea cînd Göring era prim-ministru al Prusiei — „doar" inspector al Gestapa-ului. La 10 februarie 1936, această instituţie a devenit, în sfîrşit, prin lege, „instanţa supremă a Reich-ului", iar Himmler, acum cu desăvîrşire independent de Göring, a devenit stăpînul absolut al poliţiei germane.

El i-a lăsat „locţiitorului" său, general de poliţie şi SS-Obergruppenführer Kurt Daluege, doar poliţia pentru paza ordinei. Dar şi aceasta a fost tot mai mult asimilată de SS, pînă cînd „cadrele superioare ale poliţiei şi SS-Führerii" au pus stăpînire pe toate posturile de comandă din Germania. Poliţia Siguranţei a fost predată din capul locului de Himmler celui mai apropiat colaborator al său, Reinhold Heydrich, SS-Gruppenführer, şef al SD-ului şi din acel moment şi şeful Gestapa-ului din Berlin. Reţeaua organizatorică a Poliţiei secrete de stat s-a extins asupra întregii Germanii prin numeroase aşa-numite Stapo-Leitstellen *. Centrala, Gestapa, a funcţionat cu trei *Secţii principale*. Secţiei I i s-au subordonat posturile de conducere din Poliţia de stat, ca şi întreaga administraţie a Gestapoului. Serviciul de personal şi arhiva au ca nu avea un şef propriu şi îşi primeşa dispoziţiile de la „Biroul aghiotantului lui Heydrich". Secţia a II-a se ocupa de aşa-numita „Pază internă" ; ea era defalcată în II A — opoziţia de stînga, II B — biserici, evrei, francmasoni, II C — opoziţia de dreapta, II D — arestare preventivă, II E — economie, II F — registratură, II G — serviciul de pază, II H — partidul, II N — referate privind ştirile, II S — homosexualii. Deci, Secţia a II-a ordona arestări şi emitea, între altele, şi odioasele „ordine de arestare preventivă" ; şefii tuturor acestor secţii erau în subordinea directă a şefului Gestapa-ului. Secţia a III-a se ocupa de trădarea de ţară şi contraspionaj ; ea avea referenţi speciali pentru toate ţările Europei ; vreme îndelungată l-a avut ca şef pe Best, care îl reprezenta pe Heydrich ca şef al Gestapa-ului.

După ce, în septembrie 1939, s-a înfiinţat RSHA-ul, toată Gestapa i-a fost anexată sub denumirea de Oficiul IV ; secţia Arest preventiv, cartotecă şi păstrarea actelor a primit cu vremea Numărul 6 al Grupei A — referenţi speciali (astfel că în ultimii ani, de pildă, ordinele

* Posturi de conducere în Poliţia de stat. — *Nota trad.*

de arestare preventivă nu mai purtau însemnul D II, ci IV (DII).

Poliția judiciară a Reich-ului era în subordinea fostului consilier criminalist și ulterior SS-Gruppenführer Nebe, care fusese național-socialist încă de pe vremea poliției lui Severing, apoi, ca specialist și om de încredere al lui Göring, l-a subminat pe fostul șef al Gestapoului, Rudolf Diels, după care i-a slujit pe Heydrich și Himmler, pentru ca, în timpul războiului să colaboreze de la un moment dat și cu opoziția. Despre el va mai fi vorba. RKPA-ul a înfăptuit, între altele, întreaga politică de arestări preventive împotriva unor reali sau presupuși criminali.

Toate posturile-cheie ale Oficiilor I — „Organizare", II — „Finanțe și tehnică", III — „SD-ul intern", IV — „Gestapo", V — „Kripo", VI — „Serviciul secret de informații", VII — „Arhivă și cercetare" din cadrul RSHA-ului erau ocupate de oamenii Siguranței din Reichsführung-SS. În perioada extinderii în Europa a celui de-al III-lea Reich, majoritatea acestora au preluat în străinătate funcții teroriste atotputernice, după ce în Germania „aparatul" fusese puternic dezvoltat și asigurat.

În sfîrșit, în afară de SD și de poliție, Himmler mai dispunea și de *armata-SS* propriu-zisă. Ea se defalca în *trupe de intervenție SS* (în timpul războiului cu SS-iști proveniți din diferite legiuni străine din toate țările lumii) și în *formațiunile „Cap de mort"*. În 1936, efectivul lor număra cca 210 000 oameni : 90 la sută trupe de intervenție, 10 la sută formațiuni „Cap de mort" ; către sfîrșitul războiului, rotund 1 000 000 de oameni : aproximativ 30 000 membri ai formațiunilor „Cap de mort", cam tot atîția legionari străini și cca 950 000 oameni în trupele SS. Acestea erau împărțite în divizii și „Standarte" ; fiecare „Standarte" era echivalentă cu un regiment, deci cu un efectiv de cca 3 000 de oameni. Laolaltă, ele formau o armată cu dotare proprie și în parte și cu arsenale proprii — o contrapondere bine calculată față de armata germană propriu-zisă (Wehrmacht), după ce, prin eliminarea SA-ului lui Röhm și potrivit „teoriei celor doi piloni" a lui Hitler — un pilon al celui de-al III-lea Reich este Partidul, al doilea pilon este armata — aceasta căpătase o importanță prea mare. Extrem de semnificativ este faptul că, pînă în 1944, generalii Wehrmacht-ului s-au opus să-i recunoască lui Himmler gradul de general : în timp ce

fiecare din comandanții săi de divizie, cu rangul de „SS-Gruppenführer și general al trupelor SS", ca și generalii din poliție, fusese de mult confirmat de armată în rangul de general, însuși lui, „atotputernicului" SS-ului, nu i-a fost permis să se intituleze general. El n-a uitat niciodată această umilire din partea generalilor Wehrmacht-ului și, de la 20 iulie 1944, cînd a devenit „Comandantul suprem al Armatei Patriei" i-a făcut să simtă amarnic răzbunarea sa.

Trupele de intervenție, ulterior Waffen-SS, și formațiunile „Cap de mort" erau în subordinea Oficiului central al SS-ului, Berlin. Pînă la izbucnirea războiului, acesta a fost condus de SS-Obergruppenführer Heissmeyer. În 1939, acestui Oficiu central al SS-ului sub comanda SS-Gruppenführerului Pohl i s-au mai atașat *Oficiul Central al SS-ului pentru administrație și construcții* și *Oficiul Central al SS-ului pentru economie*. În 1942, Himmler a ordonat contopirea acestor două oficii din urmă sub denumirea *SS-Wirtschafts-Verwaltungs-Hauptamt* * (SS-WVHA), avîndu-l șef pe Pohl. SS-WVHA-ul a administrat, printre altele, toate lagărele de concentrare.

Waffen-SS a devenit trupa specială de luptă a lui Himmler pentru cucerirea Europei. Ea și-a îndeplinit această misiune luptînd din răsputeri. Era mîndră de a fi „elita führerului", acum mai mult regimente de asalt, decît trupe de protecție. Victoriile lor erau urmate îndeaproape de comandourile de lichidare ale ŞD-ului, denumite *„Einsatzkommandos"*. Cît idealism german naiv — infantil și bărbătesc — asociat firește cu un sălbatic impuls de înrobire s-a folosit în rîndurile acestor trupe pentru extinderea sclavajului general și a sistemului statului SS-ist ! Himmler avea nevoie și de acest tip de oameni, pentru ca, într-o bună zi — cînd misiunea soldaților se va fi încheiat — să rețină din rîndurile lor pe cei apți să mențină noul „regiment germanic de stăpîni", ca „clită", național-socialistă.

În schimb, *formațiunile „Cap de mort"* au fost organizate din capul locului ca gardă de „spărgători de oase" împotriva adversarilor politici interni. După cum am mai

* Oficiul central economico-administrativ al SS-ului, prescurtat SS-WVHA și folosit ca atare în cuprinsul lucrării. — *Nota trad.*

amintit, prima lor „Standarte" a luat ființă în 1933 din așa-numitele „Detașamente politice de intervenție" ale Poliției bavareze de sub comanda SS-Standartenführerului Eicke, care făcuse războiul mondial 1914—1918 și fusese ofițer german. Această nouă formație de SS-iști, de o ferocitate ieșită din comun, a fost instruită ca efectiv de pază al lagărelor de concentrare. În 1934 s-a creat pentru Eicke postul de „Inspector al lagărelor de concentrare" în care calitate el a și început să dezvolte energic, fără scrupule și foarte eficient acea primă „Standarte" pînă ce a adus-o la amploarea formațiunilor SS-„Cap de mort" de mai tîrziu. După izbucnirea războiului el a fost transferat la trupele-SS ; general fiind, a căzut în 1943 pe front, la Demiansk în Rusia.

În decursul anilor, Himmler a făcut tot felul de reorganizări ale formațiunilor, cît și oficiilor SS pentru a adapta mereu mijloacele la noile condiții schimbate și pentru ca instrumentul puterii să rămînă operativ. Dar aceasta nu i-a reușit întotdeauna ; în unele domenii s-a dezvoltat o *birocrație-SS*, care nu servea cîtuși de puțin țelurilor propriu-zise ale lui Himmler. În cele din urmă, nici el n-a mai putut ține în frîu acest „întreg" deoarece chiar și ambițiile personale ale numeroșilor săi „Unterführer" și referenți au prejudiciat eficiența aparatului. Într-un anume sens, Himmler însuși era un birocrat, care ținea să guverneze statul SS-ist ca pe un sistem de stăpîni și sclavi, organizat perfect de sus și pînă jos, pentru a putea fi — în toate compartimentele sale și în orice moment — dominat. În jurul propriei sale persoane a instituit un așa-numit *stat-major personal al Reichsführerului-SS*, iar sarcinile conducerii superioare au fost concentrate la *SS-Führungshauptamt* (SS-FHA) *, cu numeroasele sale subsecții. Funcțiile se suprapuneau și se contracarau adesea. Nu încape însă nici o îndoială că, dacă războiul ar fi fost cîștigat de Germania, Himmler ar fi reușit să desfacă din nou legăturile încurcate și să întindă pentru multă vreme peste Germania și peste Europa o rețea ca de oțel, eficientă și trainică. Pentru că el a fost un extraordinar planificator și organizator, căruia doar ritmul prea tumultuos al desfășurării evenimentelor i-a creat un timp dificultăți. *Oficiul central SS pentru probleme rasiale* se de-

* Oficiul central de conducere al SS-ului. — *Nota trad.*

colonizare avea misiunea de a păstra intactă ideea inițială de „Ordin", caracterul de corp de elită, de a avea grijă de selecția continuă a păturii de stăpînitori ai statului SS-ist și de a-i asigura atît în Germania cît și în Europa — colaborînd cu restul aparatului puterii, prin exterminări, strămutări ale populației și atribuiri teritoriale — fundamentul dominației.

SS-ul și lagărele de concentrare

SS-ul, așa cum l-a conceput și realizat Himmler, urmărea două scopuri : pe de o parte formarea noii pături de stăpînitori și pe de altă parte eliminarea oricărei opoziții. Principiul fundamental al unuia dintre cei mai crunți împărați romani : „Atîta timp cît se tem de mine, n-au decît să mă urască" a fost și principiul lui Himmler, iar la afecțiune — și ea impregnată de anumite simțăminte de teamă — el nu se aștepta decît de la pătura stăpînitorilor aleși, de la SS-ul său. Astfel, el a întins peste întreaga țară un sistem al „spaimei de teroare", care nu își găsește egal în istoria popoarelor avansate din punct de vedere cultural. Lagărele de concentrare n-au fost decît expresia cea mai cumplită a acestui sistem, cuprinzînd pe multiple planuri toate domeniile vieții publice și particulare și constituind totodată mijlocul său cel mai eficient de acțiune.

Lagărele de concentrare n-au fost o invenție a lui Himmler. Dar Heydrich le-a desăvîrșit potrivit unei concepții unitare. SS-ul le-a transformat în cel mai cutremurător capitol al Germaniei. *Scopul principal al lagărelor de concentrare a fost eliminarea oricărui adversar, real sau potențial, al dominației național-socialiste.* Izolarea, defăimarea, degradarea, zdrobirea și nimicirea — iată formele în care acționa teroarea. Cu cît mai drastic, cu atît mai bine, cu cît mai temeinic, cu atît mai durabil. Aici nu se punea problema „dreptății" ; mai bine să arunci zece nevinovați în spatele sîrmei ghimpate, decît să pierzi din ochi un oponent real. Această practică avea apoi drept consecință imediată și celălalt scop scontat : înspăimînta-

rea celorlalţi nouăzeci la sută. Se spera astfel să se înăbuşe în faşă orice opoziţie, neîngăduindu-i cîtuşi de puţin să ajungă la dezvoltare organizată, iar dacă totuşi aceasta s-ar fi manifestat cît de cît, să i se taie orice posibilitate de a se extinde.

Creierele conducătoare ale SS-ului, în fruntea tuturor Heydrich şi Best, au abordat şi îndeplinit această sarcină cu o temeinicie cu adevărat germană. Mobilurile de care s-au lăsat animaţi n-au fost numai de natură sadică ; ele corespundeau întru totul unei înclinaţii generale a poporului german de a porni de la anumite tipuri de ideal şi de a justifica prin ele orice act de barbarie. Dacă este adevărat că, după atentatul săvîrşit în Cehoslovacia împotriva sa, Heydrich, cu coloana vertebrală ciuruită, aştepta în Praga, pradă unor dureri cumplite, o moarte lentă şi torturat de insuportabile mustrări de conştiinţă, îl implora pe Dumnezeu să-l ierte pentru inimaginabilele suferinţe pe care le pricinuise unor mase de sute de mii de oameni, atunci aceasta s-ar integra perfect în următoarea imagine : vălul amăgitor al unor pretinse idealuri fusese sfîşiat, nemairăminînd decît răutatea nimicitoare care slujise drept unealtă. „Stăpînitorii" au fost întruchiparea celor mai întunecate instincte în poleială naţional-eroică. Conduşi de reprezentările despre puterea şi virtuţile „germanice", ei şi-au arogat dreptul de a se purta cu „ceilalţi" după bunul lor plac. Nu respingeau nici un mijloc. Duşmanii trebuiau făcuţi inofensivi, deci erau exterminaţi : măcinaţi treptat prin muncă, spetiţi pînă la epuizare în sute de feluri, spînzuraţi, împuşcaţi, gazaţi. Alegerea modalităţii depindea, de la caz la caz, de considerente subordonate scopului principal, nimicirea.

Pentru că de existenţa lagărelor de concentrare SS-ul lega şi nişte ţeluri secundare.

În primul rînd, în lagărele de concentrare membrii formaţiunilor „Cap de mort" îşi făceau călirea.

În acest scop, aici toate instinctele de ură, putere şi oprimare erau trezite şi amplificate în practică pînă la incandescenţă. Specialişti ai brutalităţii, cruzi şi lipsiţi de orice sentimente umane, ce mărşăluiau ca dervişii în urma steagurilor fluturînde ale profetului lor, în timp ce în stînga şi în dreapta victimele fanatismului lor cădeau cu miile — iată de ce avea nevoie Himmler cînd se punea problema nu numai de a ţine în frîu poporul german, ci

şi de a pune stăpînire pe o lume atît de felurită cu „rasele ei inferioare".

Antrenamentul psihologic al formaţiunilor „Cap de mort" era cu adevărat desăvîrşit. În primul rînd, tinerii ce fuseseră destinaţi pazei în lagărele de concentrare, alcătuind aşa-numitele echipe de bază, erau dresaţi după toate regulile artei cazone prusace : pînă „le lua fundul foc", cum sună cunoscuta expresie cazonă a subofiţerilor. „Ca să deveniţi bărbaţi germani oţeliţi şi să nu staţi în faţa acestor suboameni ca nişte molii", cum obişnuia să spună tradiţionalistul Eicke. După ce aflaseră îndeajuns pe propria lor piele ce poate însemna un asemenea regim cazon, erau lăsaţi să se năpustească asupra deţinuţilor. Asupra acestora îşi dezlănţuiau ei dubla lor furie : cea datorată regulamentului de instrucţie pe care pînă mai ieri trebuiseră să-l suporte, dar care, odată depăşit, le apărea ca un model şi ca expresie a unei vieţi cu adevărat bărbăteşti, şi furia faţă de oponenţii naţional-socialismului. Cel care se dovedea deosebit de destoinic în practicarea duritătii era repede promovat. Cel care se dovedea prea blînd, sensibil la „sentimentalisme", milos faţă de semeni, era fie zvîrlit afară, fie, dacă făcuse în vreun fel cauză comună cu deţinuţii, degradat în front, apoi tuns chilug, bătut cu 25 de lovituri de ciomag şi alăturat „suboamenilor". Aceasta s-a întîmplat de mai multe ori, mai ales în primii ani ai lagărelor de concentrare. Majoritatea „şefilor" acestor echipe de pază datorau tocmai sadismului lor faptul că, pornind de la gradul de simplu soldat, făcuseră rapid carieră. Înainte de a prelua „sarcinile de conducere" propriu-zise, trebuiau să mai treacă proba unui curs special, care avea loc la indicaţiile lui Heydrich, întotdeauna în lagărul de concentrare de la Dachau. Acolo au fost formaţi mai tîrziu şi toţi comandanţii lagărelor de concentrare. Caracterul unitar al antrenamentului era asigurat, iar faptul că au existat întotdeauna suficiente prilejuri de a-l executa îl va dovedi această relatare pe parcursul ei.

Un al doilea scop secundar de ordin material al lagărelor de concentrare era *racolarea şi folosirea unor sclavi pentru muncă — proprietate a SS-ului,* care nu trăiau decît pentru satisfacerea cerinţelor stăpînilor lor, atîta timp cît erau lăsaţi să trăiască. Îl vom informa pe cititor asupra proporţiilor şi asupra metodelor de care făcea uz statul SS-ist în exploatarea fără margini pe care o practica. Ele depăşesc cu mult chiar şi uzanţele antice căci, după cum

se știe. Cato a spus că boii și sclavii trebuie bine hrăniți, pe cînd pătura stăpînitoare a acestei Germanii și-a putut permite să procure pur și simplu noi mase de sclavi ai muncii, atunci cînd cele vechi nu îi mai ajungeau sau se uzaseră. Chiar și pentru aceasta exista o „acoperire" etică pentru deplina adormire a conștiinței germane și așa serios narcotizate : educarea pentru muncă a celor „ce nu vor să muncească" și folosirea „sabotorilor" politici la munci utile !

N-a existat nici o barbarie comisă vreodată de germani denaturați, care să nu fi fost împletită cu idealuri măreție. Astfel, Himmler și SD-ul foloseau lagărele de concentrare și pentru a promova un pretins progres al omenirii prin *experiențe științifice* în stil mare. De ce să nu măcelărești în mod util niște ființe care oricum erau destinate stîrpirii ? Nu este oare veche dorința arzătoare de a avea pe mînă destui criminali pentru a testa pe ei acțiunea nocivă sau tămăduitoare a anumitor otrăvuri ? Aici, „criminalii" se numărau cu zecile de mii. Și ce cîmp de acțiune ideal: ermetic față de orice „sentimentalisme umanitare" din afară, necontrolabil de către oameni de știință mînați de o gelozie meschină, neîngrădit de nici o problemă de „conștiințămînt" — ce-i trebuia mai mult tipului de stăpînitor pe plan medical al mileniului viitor, medicul-SS ?

Cu cît trecea timpul, cu atît SS-ul îndrăgea mai mult lagărele de concentrare. Numai așa se explică faptul că, încă înainte de extinderea în Europa a național-socialismului, numărul lagărelor a sporit mereu, în loc să scadă sau, cel puțin, să rămînă staționar. Dacă comunitatea germană național-socialistă devenea din an în an tot mai pură și mai puternică, așa cum pretindeau întruna Hitler și Goebbels, atunci era cu neputință ca înăuntrul țării numărul adversarilor să crească. Într-adevăr, lagărele de concentrare și-au îndeplinit cu prisosință principala lor sarcină, asociată firește și cu alte mobiluri și circumstanțe: opoziția generală față de regim a unor părți nemulțumite ale populației a devenit tot mai slabă. Lagărele ar fi dispărut dacă Gestapoul ar fi făcut arestările doar pe criteriul opoziției față de regim. Așa-numitele scopuri secundare — înspăimîntarea populației, folosirea muncii de sclavi și menținerea lagărelor ca baze de antrenament și experimentare a SS-iștilor — au trecut așadar, în ceea ce privește motivarea internărilor în lagărele de concentrare, tot mai mult pe primul plan, pînă cînd războiul european

dezlănțuit de Hitler, pus la cale și pregătit sistematic de el și de SS-iști, a dus la o foarte mare dezvoltare a lagărelor. Monstruozitatea lor a luat pînă la urmă — ca și războiul însuși — niște proporții cărora regimul nu le mai putea face față. În cele din urmă. SS-ul împreună cu propriile sale lagăre au fost mînați, aproape văzînd cu ochii, spre propria pieire.

Tipul și numărul lagărelor de concentrare în Germania

Primele lagăre de concentrare organizate în Germania nu reprezintă încă tipul pus ulterior la punct de SS. În număr de aproximativ 50, ele au fost înființate în 1933 în special de SA. Majoritatea se aflau în Berlin și în împrejurimile acestuia, un număr mai mic în Germania centrală, mai ales în Saxonia și Turingia, precum Lichtenburg, Sachsenburg, Hohenstein, Bad Sulza, Colditz, iar cîteva în alte regiuni ale Germaniei, ca de pildă lagărul Heuberg de lîngă Stuttgart, care a fost înființat în martie 1933 prin folosirea fostei tabere de instrucție militară Heuberg, și putea încă de pe atunci să cuprindă pînă la trei mii cinci sute de deținuți politici. Imediat după întronarea dominației național-socialiste, SA-ul a deportat cu predilecție adversari politici, în primul rînd comuniști sau persoane considerate ca atare, în cazărmi, cazemate, fabrici abandonate, depozite periferice, vechi burguri, desfățîndu-se acolo cu schingiuirea victimelor. Chiar și așa-numita *Feldpolizei* a domnului Göring, pînă în 1934 garda sa personală, în ale cărei rînduri cei mai sălbatici ucigași își găseau o întrebuințare și o uniformă pe măsură, și-a instalat în propria ei cazarmă din Berlin, General-Pape-Strasse, un lagăr de concentrare pentru adversarii primului ministru al Prusiei. În lagărul de concentrare „Columbia-Haus" din Berlin s-au săvîrșit cele mai abjecte atrocități imaginabile.

Deoarece în acele luni furtunoase, cînd germanii participau cu entuziasm la ascensiunea național-socialismului, au fost arestați tot mai mulți oameni, fără ca cei apropiați să poată afla ceva despre soarta lor, la sediile cen-

trale ale poliției, justiției și anumitor foruri administrative din Berlin s-au adunat maldăre de cereri, contestații, intervenții, uneori chiar și proteste ale „cercurilor naționale" vizate și ele. (În „acțiunile" sale, SA-ul nu era prea selectiv : foarte curînd, „reacțiunea" i-a devenit la fel de odioasă ca și „stînga", uneori chiar și mai mult). Rudolf Diels, șeful Gestapoului pe atunci proaspăt înființat de Göring, și-a convins patronul că, practicate mai multă vreme, metodele sălbatice nu pot decît să dăuneze prestigiului statului național-socialist și că, în plus, închisorile obișnuite se dărîmă din cauza supraaglomerării ; ar trebui, deci, înființate lagăre adevărate, care să fie predate Gestapoului, poliției și autorităților judiciare, luîndu-se măsuri ca activitatea să se desfășoare „în ordine". Göring, căruia nu-i repugnau excesele față de deținuții politici — cu excepția cazurilor în care era vorba de protejați de-ai lui — ci puterea crescîndă a SA-ului, a fost de acord. Diels a preluat pe rînd aproape toate lagărele de concentrare improvizate inițial și, cu excepția cîtorva, printre care și Columbia-Haus din Berlin, le-a dizolvat pînă în martie 1934.

Au rămas atunci în ființă în primul rînd lagărele de la Oranienburg și Dachau. În ambele locuri, în perimetrul unei fabrici părăsite sau al unei foste cariere de pietriș, unde se găseau doar cîteva barăci, SS-iștii au cazat deținuții așa-numiți „Schutzhäftlinge". Heydrich le-a denumit din capul locului lagăre de concentrare. Abia preluase în martie 1934 — ca locțiitor al lui Himmler — Gestapa din Berlin, că i-a și trimis în aceste lagăre pe arestații politici care i se păreau demni de „un tratament special". După 30 iunie 1933 a început să dezvolte sistematic ambele lagăre și în mod special pe cel de la Dachau. De aceea, lagărul de concentrare Dachau a devenit repede în Germania o noțiune în sine : populația spunea frecvent despre cineva care era internat într-un lagăr că „se află la Dachau", chiar dacă fusese trimis într-unul din celelalte lagăre.

Doar așa-numitele *lagăre ale justiției* din mlaștinile oldenburgice, Papenburg, Esterwege și alte cîteva ce formau cu acestea o unitate, au fost lăsate de SS în afara sferei sale nemijlocite de putere, deși acolo își făceau „serviciul" și membri ai săi alături de organele de pază ale justiției și, pînă la mijlocul anului 1934, alături de SA. Lagărele „Emsland", cum erau ele numite, erau conside-

rate de toți deținuții drept cele mai îngrozitoare. Formal, aici ar fi trebuit să fie trimiși numai deținuți criminali, dar au fost deportați „în mlaștini" și foarte mulți arestați politici, precum și deținuți pentru „înaltă trădare" și „trădare de țară". „Controlul" autorităților judiciare germane n-a împiedicat ca, uneori, un SS-Führer să preia funcția de comandant al lagărului. Dar aparența de independență a fost, ce-i drept, păstrată. În timpul războiului, organele justiției militare s-au folosit de aceste lagăre pentru a-și lăsa deținuții să aștepte în condiții de lagăr de concentrare pînă la sfîrșitul glorios al războiului, cînd de-abia urma să înceapă — potrivit indicației lui Hitler — perioada propriu-zisă de detenție. La sfîrșit, în lagărele de concentrare din mlaștini se aflau aproximativ 40 000 de deținuți. Pe atunci, despărțirea de SS nu mai avea de multă vreme vreo importanță reală, deoarece întreaga poliție germană, din care proveneau și organele de pază din justiție, era subordonată lui Himmler. În măsura în care era vorba de deținuți criminali, trimiterea în lagărele justiției se făcea de către RKPA, care și-a avut inițial sediul la Berlin, iar mai tîrziu la Fürstenberg (în Mecklenburg), unde se găsea și școală de instruire a cadrelor Siguranței Reichului.

Făcînd abstracție de Dachau și de lagărele „Emsland", primele lagăre de concentrare n-au avut niciodată mai mult de maximum 1 000 de internați, de obicei însă doar cîteva sute (care, din această cauză, erau cu atît mai expuși bunului plac al torționarilor lor). Viața în primele lagăre de concentrare desfide orice descriere. Relatările puținilor vechi deținuți care au supraviețuit acelor ani concordă în afirmația că n-a existat nici o formă de sadism pervertit pe care SS-iștii să n-o fi practicat-o. Dar acestea erau doar acte de bestialitate individuală, nu constituiau încă un sistem organizat perfect, cu sînge rece, care să cuprindă mase. Performanța aceasta a înfăptuit-o de-abia SS-ul.

Începînd din 1936 formațiunile „Cap de mort" își alegeau amplasamente fixe, organizate de la bun început pentru multă vreme. Lagăre de concentare, cazărmi-SS și colonii-SS au fost proiectate și dezvoltate ca unități inseparabile. Astfel au luat ființă cele trei lagăre principale ale SS-ului : Dachau de lîngă München, care a fost menținut și extins, Buchenwald de lîngă Weimar, care a fost înființat în vara lui 1937, și Sachsenhausen lîngă Berlin-Oranienburg. După cum se poate observa, ele au devenit — în

sudul, centrul și nordul Germaniei — marile Stammlager* ale SS-ului. Lagărele mai mici au fost în parte desființate, internații lor fiind transferați în lagărele mari, în parte atașate acestora ca niște comandouri exterioare. Mai tîrziu s-au adăugat lagărele de concentrare *Gross-Rosen* de lîngă Striegau (voievodatul Breslau), Flossenbürg de lîngă Weiden în Bavaria în Palatinatul superior — în apropierea granitei cu Cehoslovacia, apoi Neuengamme de lîngă Hamburg, Ravensbrück în Mecklenburg ca lagăr de concentrare pentru femei și, după cucerirea Austriei, Mauthausen de lîngă Linz.

Conducerea organizatorică și coordonarea tuturor lagărelor de concentrare din Germania se realiza de la Berlin. Încă din toamna anului 1934, Heydrich a creat funcția de *„inspector al lagărelor de concentrare"*, care — după cum am amintit — i-a fost încredințată lui Eicke, acea căpetenie a formațiunilor „Cap de mort", care avansase pînă la gradul de SS-Brigadeführer ; el și-a stabilit sediul în clădirea Gestapoului din Berlin, Prinz-Albrecht-Strasse 7. El n-avea nici o influență asupra secției de pază a deținuților Gestapoului care funcționa acolo, lui revenindu-i doar administrarea lagărelor de concentrare (de care ținea și „tratamentul" aplicat în lagăre adversarilor național-socialismului). În 1939, funcția de inspector al lagărelor de concentrare a fost transferată *Oficiului central pentru economie al SS-ului*, împreună cu care, sub domnia lui Pohl, în 1942 a trecut la SS-WVHA. Birourile acestei instituții care între timp a luat proporții, devenind o uriașă centrală, se aflau la Oranienburg, lîngă lagărul de concentrare Sachsenhausen. SS-WVHA conducea întreaga administrație economică și financiară autonomă a SS-ului, în timp ce toate celelalte resorturi, problemele de personal, ocuparea posturilor, instruirea, organizarea sanitară, biologia rasială și altele de felul acesta au fost repartizate FHA-ului SS-ist. În cele din urmă, nici SS-ul însuși nu se mai putea decît cu greu descurca în hățișul acestor competențe. Așa, de pildă, la statul major personal al Reichsführerului-SS exista un oficiu pentru materii prime care n-avea nici o legătură cu SS-WVHA. Ceea ce SS-Führerii nu reușeau să rezolve la o autoritate, încercau apoi să obțină la o altă autoritate, relațiile personale jucînd în aceste demersuri un rol imens.

---

* Iagăre-mamă situate în cazărmi — *Nota trad.*

Şeful SS-WVHA-ului. SS-Obergruppenführer şi general al Waffen-SS. Pohl, era temut de toată lumea pentru severitatea sa pedantă. El a înfiinţat o secţie proprie. „*Amtsgruppe D*", care dispunea de lagărele de concentrare şi emitea toate ordinele centrale (nu se ştie dacă indicativul D era derivat de la Dachau, dar cum ordinele de arestare ale Gestapoului purtau de asemenea indicativul „D II" mii de arestaţi aveau convingerea că vor ajunge la Dachau. Legătura cu secţia D a WVHA-SS o cunoştea doar un număr infim de persoane şi de altfel trebuie spus că nici măcar jumătate de procent dintre deţinuţi nu era la curent cu esafodajul organizatoric al SS-ului. Aceasta făcea ca aparatul-SS să li se pară celor mai mulţi încă şi mai tentacular de cum era). Secţia D era în aşa măsură autonomizată, încît i-au fost ataşate şi ramuri care ar fi intrat în competenţa SS-FHA-ului, ca de exemplu „medicul şef al lagărelor de concentrare", funcţie care de fapt era subordonată serviciului sanitar. Nimic nu se putea întreprinde în lagărele de concentrare fără dispoziţiile generale sau fără aprobarea secţiei D. Şeful ei a fost în primii ani SS-Obersturmbannführer Liebehenschel, care mai tîrziu a ajuns comandantul lagărului de concentrare Auschwitz ; urmaşul său a fost SS-Standartenführer Maurer.

În general, tipul SS-Führerului care acţiona în secţia D a SS-WVHA se deosebea considerabil de şeful lagărului şi de comandantul lagărului. În centrală „doar" se proiecta şi se calcula, chiar dacă cu preţul vieţii şi al morţii ; acolo puteai să-ţi permiţi să fii distins. Unii dintre aceşti SS-Führeri făceau personal impresia de a fi oameni şi nu bestii. Rolul lor semăna cu cel al statului major în armată: ce aveau de-a face aceşti domni cu murdăria şi cu sîngele ? Firește că orice bun fizionomist putea citi chiar de pe faţa lui Pohl, a şefului, despre ce soi de birocraţi ai morţii era aci vorba. De la prima vedere ghiceai brutalitatea fără margini a SS-Obergruppenführer-ului. Şi el provenea din Wehrmacht-ul primului război mondial : fusese casier în marină.

Pentru cititorul neinformat este poate necesar — oricît de depăşit ar fi acest aspect — să precizăm pe scurt ierarhia *rangurilor-SS* care revin mereu în discuţie, căci importanţa anumitor măsuri sau a unor acţiuni individuale este pusă în deplină lumină de abia dacă cunoaştem rangurile adeseori neînsemnate ale acelora care dispuneau de viaţa şi moartea a sute şi mii de oameni. Enumerarea este

făcută de jos în sus. *Nichtoffiziere*, inclusiv Unterführeri (subofiţeri) : SS-Mann (puşcaş), Sturmmann (fruntaş), Rottenführer (caporal), Unterscharführer (sergent), Scharführer (sergent major), Oberscharführer (plutonier), Hauptscharführer (plutonier major), Stabsscharführer şi Sturmscharführer.

SS-Führer (ofiţeri) : Untersturmführer (sublocotent), Obersturmführer (locotenent), Hauptsturmführer (căpitan), Sturmbannführer (maior), Obersturmbannführer (locotenent colonel), Standartenführer (colonel), Oberführer, Brigadeführer (general maior), Gruppenführer (general locotenent), Obergruppenführer (general de corp de armată), Oberstgruppenführer (general-colonel), Reichsführer-SS. Gradul „general locotenent al Waffen-SS", sau „general al Waffen-SS" s-a instituit de-abia în timpul războiului, cînd se făcea o distincţie între efectivele SS din patrie, care deţineau funcţii civile, şi Waffen-SS, adică trupele-SS combatante, echivalate armatei.

SS-WVHA a creat *trei trepte de lagăre de concentrare*. Treapta I (lagăr de muncă) reprezenta cea mai blîndă formă ; treapta a II-a lagăre cu condiţii de viaţă şi muncă înăsprite : treapta a III-a „mori de măcinat oase" pe care deţinuţii nu le părăseau vii decît în cazuri extrem de rare. Intenţia niciodată pe deplin realizată a Gestapoului era ca toţi criminalii, homosexualii, evreii şi deţinuţii politici în prevenţie consideraţi ca deosebit de periculoşi, indiferent de naţionalitate, să fie asimilaţi treptei a III-a. Aprecierea de către posturile de conducere ale Gestapoului era însă diferită, în unele cazuri conducerile lagărelor nu renunţau la forţe de muncă deosebit de valoroase pentru ele, ba chiar ignorau dispoziţii care nu le conveneau, aşa încît, în cele din urmă s-a dovedit mai util să se menţină în toate lagărele un amalgam din toate categoriile de deţinuţi, pentru a le lua astfel „politicilor" posibilitatea de a îmbunătăţi şi consolida condiţiile potrivit concepţiei lor. Schema WVHA-SS-ului nu poate da de fapt decît o reprezentare foarte vagă, care nu reflectă cîtuşi de puţin mizul lucrurilor. Cum se petreceau în realitate lucrurile în lagărele de concentrare, dacă situaţia devenea absolut subumană sau doar în linii mari barbară, asta depindea de o duzină de alte condiţii şi nu de această schemă organizatorică. De exemplu, Dachau-ul a fost în permanenţă considerat lagăr de treapta I, ceea ce nu poate stîrni nici unui cunoscător al acestui lagăr altceva decît un surîs amar.

Pe cînd mai era considerat lagăr de treapta a II-a, Buchenwaldul (asimilat de-abia la 28 aprilie 1944 treptei I) avea condiții generale cu mult mai bune decît Dachau. Singurul avantaj oarecum palpabil ce putea rezulta din situarea lor pe o treaptă mai favorabilă era o repartiție ușor sporită de alimente pentru respectivul lagăr în ansamblul său. A deduce că de aci ar fi rezultat și o hrană mai bună pentru fiecare deținut în parte ar fi, așa cum se va vedea mai jos, cu totul greșit. Se poate spune doar că în fiecare lagăr situația generală se înrăutățea și mai mult de îndată ce se opera trecerea lui pe o treaptă inferioară și că pentru fiecare ins catastrofa era cu atît mai înspăimîntătoare, cu cît el era din capul locului mai rău încadrat. Doar extrem de puțini deținuți știau de existența unei asemenea deosebiri. Se știa numai că „aici era mai bine" și „acolo mai rău", absolut independent de schema amintită. O excepție o constituiau numai lagărele speciale de muncă, create în număr foarte mare de SS în afara categoriilor propriu-zise de lagăre de concentrare. Aici deținutul se bucura de un avantaj extraordinar : el știa că nu rămîne aici decît 6 pînă la maximum 12 săptămîni, după care putea părăsi acest iad. Știind aceasta, o mare parte a chinurilor i se părea mai suportabilă.

Cu mult mai mult decît schema organizatorică pe trepte conta *vechimea fiecărui lagăr de concentrare*. Momentul înființării și dezvoltării unui lagăr era întotdeauna cel mai critic, fie că era vorba de perioada 1933—1939, fie de anii de război. După perioada de organizare propriu-zisă, mizeria devenea oarecum stabilă ; atunci știai măcar ce anume primejdii te amenință în permanență, deși factorul de nesiguranță rămînea oarecum constant. Uneori se ajungea chiar la o îmbunătățire reală a condițiilor într-un domeniu parțial sau altul. Adaptarea individului se realiza atunci mai ușor și un număr mai mare de deținuți supraviețuiau perioadei critice. În principiu trebuie însă spus referitor la toate lagărele : că primele luni de la izbucnirea războiului, deci din septembrie 1939 pînă în primăvara lui 1940, au constituit pretutindeni o înrăutățire marcată. Timp de jumătate de an alimentația a fost catastrofală. Dacă aceasta s-a datorat unor considerente de psihologie a războiului proprii SS-ului sau unei politici germane generale privind rezervele alimentare, nu s-a putut stabili. Cert este numai faptul că subnutriția generală din lagărele de concentrare amenința atunci să se transforme în-

într-o catastrofă a înfometării. La fel de proastă și, în plus, înrăutățită și din cauza supraaglomerării aproape inimaginabile a lagărelor, ceea ce a avut ca urmare din nou — ca în 1939/1940 — numeroase epidemii, a fost situația către sfîrșitul războiului, din primăvara lui 1944 pînă în primăvara lui 1945. Atunci cînd, în cele ce urmează, vom prezenta condițiile medii din lagărele germane de concentrare, va trebui să ținem mereu seama de această *curbă sinuoasă a evoluției :* sub normal — proastă în perioada organizării lagărului, oarecum consolidată în anii următori, aproape catastrofală în prima jumătate de an a războiului, relativ îmbunătățită în anii de război următori (ca urmare a valorii crescînde a forțelor de muncă pentru industria de război), absolut catastrofală în ultimele 8 pînă la 4 luni. Această evoluție a caracterizat toate lagărele de concentrare, indiferent de treapta pe care erau încadrate. Acolo unde condițiile de viață erau însă din capul locului permanent precare, scăderea curbei a provocat desigur pieirea unor mase cu mult mai mari de oameni.

După izbucnirea războiului SS-ul a sporit extraordinar *numărul lagărelor de concentrare*, în principal pentru motivele amintite mai sus, dar și pentru că i-au căzut în mînă noi categorii și mase de adversari din toate țările europene. Încă de mai înainte existase tendința de a se înființa în jurul fiecărui lagăr-mamă un număr mai mare sau mai mic de așa-numite lagăre exterioare. Întregul teritoriu al Germaniei a fost acoperit sistematic cu asemenea instituții ale teroarei. Se pare că, incluzînd și lagărele exterioare, în 1939 existau deja peste o sută de lagăre germane de concentrare de tot felul, chiar dacă o importanță covîrșitoare aveau numai marile lagăre enumerate mai sus. Extinderea național-socialismului asupra Europei a declanșat apoi un adevărat „boom-al-lagărelor". Au luat ființă lagărele de odioasă faimă mondială Auschwitz, Lublin — Maidanek, Riga, Stutthof de lîngă Danzig *, Natzweiler în Vosgi, Bergen-Belsen de lîngă Hanovra și un lung șir de lagăre mai mici.

Despre numărul total al persoanelor pe care regimul național-socialist le-a furnizat lagărelor de concentrare, nu există pînă în prezent date certe. Chiar și o apreciere aproximativă a fost în foarte mare măsură îngreunată de fluctuația permanentă și masivă a numărului deținuților.

* Este vorba de orașul polonez Gdansk. — *Nota trad.*

De aceea nu se pot face decît unele estimări. Este neîndoielnic că, în răstimpul celor doisprezece ani de dominație a național-socialismului, prin lagărele de concentrare au trecut milioane de persoane. Dacă într-un asemenea calcul se ia ca punct de pornire numărul celor morți la Auschwitz, care pare a se cifra la 3,5—4,5 milioane, ca și cel din alte lagăre similare, se poate lesne aprecia că trebuie să fi fost vorba în total de cel puțin 8—10 milioane de oameni. *Efectivul mediu*, adică numărul deținuților care se aflau la un moment dat în lagăre, n-a prea depășit cifra de un milion, deoarece lagărele-mamă ca Dachau, Buchenwald, Sachsenhausen, cu lagărele lor exterioare, aveau arareori mai mult de 100 000 de internați. Un alt punct de reper în această direcție este un ordin al lui Himmler către „Reichsarzt-SS und Polizei" *, de la începutul lui martie 1945, potrivit căruia urma să li se amelioreze imediat starea de sănătate celor 120 000 inapți de muncă din 600 000 deținuți încă existenți în lagărele de concentrare (drept care șeful suprem al igieniștilor SS-ului, SS-Oberführer, Prof. dr. în științe naturale și dr. în med. Joachim Mrugowsky — Berlin, s-a deplasat în rău-famatul lagăr Bergen-Belsen, pentru a pune timp de 8 zile în aplicare unele măsuri de asanare). La data aceea, lagărele de concentrare Lublin, Riga, Stutthof, Auschwitz, Gross-Rosen, Natzweiler și alte cîteva fuseseră deja eliberate de către Aliați sau evacuate de către SS. Așadar, nu pare a fi eronată aprecierea în medie la un milion de deținuți în toate lagărele de concentrare.

Categoriile de deținuți în lagărele de concentrare

Cine trebuia, după opinia Gestapoului, să fie internat într-un lagăr de concentrare ? În primul rînd *patru grupe* de oameni : adversarii politici, persoanele aparținînd unor „rase inferioare" și „de calitate inferioară din punct de vedere rasial-biologic", criminalii și „asocialii".

Cel mai lesne se descurca Gestapoul în privința acestor calificări cînd era vorba de grupa a doua. Din ea făceau parte, în primul rînd, evreii și țiganii.

* Medicul-Șef al SS-ului și Poliției Reichului — *Nota trad.*

Inițial, național-socialismul a intenționat să-i colonizeze pe *țigani*. În cele din urmă, concretizarea acestei tentative s-a dovedit a fi prea complicată și incomodă. Comunele rurale și posturile de poliție locale nu știau ce să facă cu acești „vagabonzi"; nu mai puteau fi — ca odinioară — pur și simplu trimiși din localitate în localitate, pentru că Himmler interzisese libera lor deplasare. Pentru a scăpa definitiv de ei s-a hotărît, fără a sta prea mult pe gînduri, să fie vîrîți în lagărele de concentrare, unde apoi au pierit aproape cu toții.

Evreii au fost din capul locului obiectul predestinat al setei de distrugere a național-socialiștilor. Iar SS-ul a trecut cu mult dincolo de așa-numita lege pentru apărarea purității sîngelui de la Nürnberg, trimițînd în lagărele de concentrare și mulți semi-evrei și chiar „pe sfert — evrei" și tratîndu-i apoi acolo vreme îndelungată drept „evrei sută la sută". De altfel, în lagărele de concentrare evreii au fost încadrați în toate categoriile de deținuți, adică au fost diferențiați în politici, criminali, asociali etc. De regulă însă ei rămîneau în blocuri proprii de locuit, expuși continuu unei presiuni distructive directe sau indirecte, încît adeseori trebuiau să-și găsească un refugiu în cele mai umilitoare munci. Nu arareori ei constituiau paratrăznetul pentru crudele toane ale SS-iștilor, așa încît ceilalți deținuți din lagăr scăpau mai ușor. Așa s-au născut relații reciproce deosebit de strînse între politicii evrei și cei neevrei, care și-au găsit expresia în nenumărate acte de solidaritate. Lor și unui noroc aproape neverosimil i se datorează faptul că, dintre evreii internați încă din primii ani în lagărele de concentrare, a mai rămas în viață un anumit număr.

Gestapoul nu avea probleme în privința identificării criminalilor. El făcea o distincție între *deținuții „BV"* care ispășiseră deja mai multe condamnări pentru acte criminale, și *deținuții „SV"* care erau în curs de executare a pedepselor (și care de fapt ar fi trebuit să fie trimiși în lagărele justiției). Pe primii Gestapoul îi denumea *„Befristete Vorbeugungshäftlinge" (BV)*, adică deținuți preventivi pe termen, de unde din derivarea indicativului „BV" s-a ajuns la denumirea „Berufsverbrecher", adică criminali de profesie. A doua grupă o constituiau deținuții *„SV"*, respectiv *„Sicherungsverwahrte"*, adică criminali în detenție. În întreaga Germanie, ambele grupe au fost transferate de către RKPA Gestapoului. Nemaivorbind de

problema dacă detenţia criminalilor în lagărele de concentrare era justificată, trebuie spus că numărul celor care nu aveau predispoziţii criminale sau al celor care nu avuseseră condamnări grave în antecedentele lor era infim : era vorba doar de un procent redus de excepţii. Majoritatea covîrşitoare a deţinuţilor „BV" şi „SV" o formau elemente josnice, uneori de ultimă speţă, care deţineau în unele lagăre temporar, iar în altele permanent, o poziţie dominantă şi abuzau grav de ea în raporturile cu ceilalţi deţinuţi. Între ei şi deţinuţii politici s-a desfăşurat o permanentă luptă pentru putere — uneori deschisă, alteori ocultă — care s-a soldat, în funcţie de moment şi de împrejurările respective, cu rezultate diferite. Au existat SS-Führeri care i-au ademenit să colaboreze fie în exclusivitate, fie cu predilecţie pe criminali, de altfel întotdeauna pe „BV" şi niciodată pe „SV", încredinţîndu-le cele mai importante funcţii în lagăr. Aceşti criminali au dat şi cel mai mare număr de informatori. În cele din urmă, cînd, după Stalingrad, armata germană ducea lipsă de ostaşi, li s-a făcut onoarea de a fi încadraţi cu grămada în formaţiuni militare-SS ! Din cei rămaşi pe loc n-au scăpat prea mulţi cu viaţă.

Înrudiţi cu criminalii, chiar dacă cu mult mai inofensivi, erau aşa-numiţii *asociali*. Prin acest calificativ Gestapoul înţelegea tot ce poftea. Alături de adevăraţii vagabonzi, afacerişti, mici hoţi de buzunare şi escroci de prin bîlciuri, beţivi notorii, proxeneţi şi dositori de alimente, printre cei arestaţi figurau ca asociali destui oameni cărora nu li se putea reproşa nimic altceva decît că, bunăoară, întîrziaseră de două ori la serviciu sau că îşi luaseră un concediu nelegal, că îşi schimbaseră locul de muncă fără aprobarea Oficiului de muncă sau că îşi „tratasseră prost" servitoarea naţional-socialistă, că îşi cîştigaseră pîinea în localuri ca „play-boy" şi alte asemenea „delicte". Sute de directori germani de întreprinderi, apoi membri de partid şi-au denunţat salariaţii care nu le conveneau dintr-un motiv sau altul, pur şi simplu drept „elemente care se eschivează de la muncă" şi, ca urmare, aceştia au fost internaţi în lagăre de muncă sau în lagăre de concentrare. Datorită acestei componenţe foarte eterogene „asocialii" n-au imprimat în lagăre o amprentă deosebită. Ca deţinuţi erau consideraţi drept elemente pe care nu te poţi bizui, nestatornici şi, datorită unor practici din viaţa lor anterioară pe care le continuau

și în lagăr, nu prea erau agreați. Mulți dintre ei n-au rezistat durei lupte pentru existență cu care erau confruntați în lagărele de concentrare. La eliberări ei reprezentau cel mai mare procent, ca, de altfel, și atunci cînd, în timpul războiului, se făceau înrolări în armata germană din rîndurile deținuților.

Dar nici în ce-i privește pe *deținuții politici* nu se poate vorbi de o deplină omogenitate. Ce nu purta în lagărele de concentrare calificativul „politic" ! Majoritatea o formau neîndoielnic membrii unor partide ostile național-socialismului și personalități fără de partid, de aceeași orientare. Pe lîngă aceștia existau însă întotdeauna și un anumit număr de persoane care fuseseră membri ai partidului național-socialist și, din cauza unor încălcări ale vieții de partid, fuseseră trimiși în lagăre. De asemenea, militari care furaseră de la un camarad sau făcuseră ceva asemănător sau comiseseră încălcări grave ale disciplinei militare sau dezertaseră, ajungeau în lagărul de concentrare. Și soldații din legiunea străină întorși sau aduși înapoi au fost repartizați grupei de „politici", precum și uneori persoane care încălcaseră legea germană a devizelor, ascultaseră posturi de radio clandestine, circotași și oameni pe care un simplu denunț îi trimisese în ghearele Gestapoului. Negermanii sosiți după izbucnirea războiului au fost desemnați aproape cu toții ca „politici". Deosebirile de limbă și de naționalitate, ca și lipsa de experiență de lagăr a străinilor au provocat multe și adeseori dureroase dificultăți. Este limpede că o astfel de componență a grupei „politicilor" a tulburat și mai mult atmosfera, ascuțind puternic neîncrederea generală în rîndurile deținuților.

Opoziției antinațional-socialiste îi erau asimilați toți cei care aveau o altă concepție despre lume și mai cu seamă clericii adversari ai regimului. Aici intrau în primul rînd preoții marilor confesiuni și cercetătorii în Biblie. Numărul *preoților* protestanți și catolici — în mult mai mare măsură catolicii decît evangheliciii, iar dintre aceștia din urmă aproape exclusiv preoții așa-numitei biserici mărturisitoare * — internați în lagărele de concentrare se estimează în total la 4 000—5 500 de persoane, foarte mulți

* Curent antifascist al bisericii protestante din Germania, care a luat ființă în 1933 și care în ciuda persecuțiilor și arestării unor teologi și laici a continuat să se opună regimului național-socialist. — *Nota trad.*

dintre ei, polonezi. De îndată ce se afla că sînt preoți, aveau de obicei foarte multe de îndurat, atît din partea SS-ului, cît și din partea deținuților. Situația lor s-a ameliorat de-abia începînd din 1942, cînd au fost cu toții concentrați în lagărul de la Dachau. Acolo au obținut vreme mai îndelungată anumite înlesniri, care le-au fost acordate, pare-se, la intervenția Papei. Înalte fețe bisericești din Germania n-au fost niciodată internate de Gestapo în lagărele de concentrare. Odată, cînd un canonic al Palatinatului Olmütz, care se afla în lagărul de la Buchenwald, a fost uns ca locțiitor de episcop, SS-ul l-a eliberat imediat din lagăr. Altfel se purtau însă național-socialiștii cu prelații francezi și belgieni : dintre aceștia au fost deținuți în lagărele de concentrare germane, fără vreo deosebire, episcopi, stareți și alți demnitari bisericești.

Uniunea internațională a cercetătorilor în Biblie, congregație care venise în deceniul al optulea al secolului trecut din Statele Unite în Europa și, după primul război mondial, înregistrase în Germania o extindere considerabilă, a fost interzisă de național-socialiști încă în 1933, deoarece membrii săi refuzau să depună jurămîntul și să satisfacă serviciul militar și, în plus, considerau orice organizație statală ca operă a diavolului. Cel mai mare val de arestări în rîndurile cercetătorilor în Biblie a început în primăvara lui 1936, după ce conducătorii lor fuseseră închiși încă din toamna anului 1934 la Magdeburg. În baza unui ordin al ministrului de interne al Reichului, din iunie 1937, toți cercetătorii în Biblie au fost dați pe mîna Gestapoului, care i-a trimis în lagăre de concentrare. Pînă în toamna lui 1937 numărul lor a crescut, de pildă la Buchenwald, la 270, atingînd acolo cifra maximă de 450 în toamna anului 1938. Cam tot atîția se aflau în toate lagărele mai mari, femeile fiind internate la Ravensbrück. Cercetătorii în Biblie au avut un timp foarte multe de îndurat, dar, așteptînd cu răbdare sfîrșitul lumii, ei furnizau mereu forțe de muncă leale și supuse, atît pentru SS cît și pentru deținuți, în principal ca meseriași specialiști, sanitari și oameni de serviciu. Chiar și din punctul de vedere al național-socialismului a fost un scandal faptul că familiile lor au fost destrămate, că li s-au luat copiii, iar ei au fost expediați separat în lagăre de concentrare pentru bărbați și femei.

Pe lîngă aceste mari categorii de deţinuţi, SS-ul a mai făcut o serie de alte diferenţieri. Dintre acestea ne referim mai întîi la *homosexuali.* Componenţa foarte eterogenă a acestei grupe, în care pe lîngă oameni valoroşi se aflau o mulţime de elemente criminale şi şantajiste, a făcut ca situaţia acesteia să fie foarte dificilă. Pentru Gestapo era o nimica toată să stigmatizeze drept homosexuali anumiţi deţinuţi politici de care altfel nu te puteai atinge sau pe unii preoţi catolici, chiar dacă era vorba numai de o bănuială. Soarta lor în lagărele de concentrare nu poate fi calificată decît ca îngrozitoare ; dacă exista ceva care ii putea eventual salva, era doar acceptarea unor relaţii dubioase în lagăr, ceea ce putea atît să le uşureze cît şi să le şi pericliteze viaţa. Dar cui i-a fost dat aceasta ? Au pierit aproape toţi.

Toate grupele de deţinuţi din lagărele de concentrare trebuiau să poarte nişte *ecusoane* cusute pe îmbrăcăminte şi anume un număr şi un triunghi colorat, atît pe partea stîngă a pieptului, cît şi pe partea dreaptă a pantalonului. La Auschwitz, numerele le erau tatuate deţinuţilor pe antebraţul stîng. *Roşu* era culoarea „politicilor", iar cei internaţi pentru a doua oară, aşa-numiţii recidivişti, mai primeau o dungă orizontală de aceeaşi culoare deasupra marginii superioare a triunghiului. Mai erau şi alte culori şi însemne : *verde* pentru criminali — cu un „S" imprimat pentru categoria „SV" — de unde denumirea de „Schwerverbrecher", adică criminali condamnaţi pentru crime deosebit de grave ; *violet,* pentru cercetătorii în Biblie ; *negru* pentru asociali ; *roz* pentru homosexuali, temporar culoarea *brună* pentru ţigani şi asociali internaţi în urma unor anumite acţiuni. Evreii purtau sub însemnul lor roşu, verde, negru sau de altă culoare un *triunghi galben,* astfel încît rezulta o stea cu şase colţuri. Aşa-numiţii *profanatori ai rasei,* evrei sau neevrei, care încălcaseră legea pentru apărarea purităţii sîngelui de la Nürnberg, purtau peste triunghiul galben sau verde o latură de triunghi negru. *Străinii* mai aveau imprimat în acest colţ litera iniţială a naţionalităţii lor, deci „F" pentru francezi, „C" pentru cehi etc. Deţinuţii politici germani în prevenţie, care fuseseră trimişi la începutul războiului în lagăre de concentrare ca fiind chipurile suspecţi, îşi purtau numărul imprimat transversal, peste triunghi, pe cînd la toţi ceilalţi numărul era fixat la o lăţime de două degete sub vîrful triunghiului. După izbucnirea războiului

au fost internați și *criminali de război* care purtau celelalte însemne și litera „K". Ei au fost trecuți imediat în companiile disciplinare. Adeseori motivul arestării lor era mai mult decît neînsemnat. S-a întîmplat, de asemenea, ca deținuți aflați de multă vreme în lagăr să fie repartizați subit „Companici disciplinare". Doar puțini dintre aceștia au rămas în viață. Așa-numiții *„Arbeitserziehungshäftlinge"*, deținuți educați prin muncă, mai aveau imprimat pe colțul negru un „A", de culoare albă. Aceștia rămîneau de obicei doar cîteva săptămîni în lagăr. Cei deferiți *companiilor disciplinare* mai aveau între vîrful de jos al triunghiului și numărul lor, un punct negru de mărimea unui ban. Deținuților suspectați de tentativă de evadare li se cosea sau picta pe piept și pe spate un semn distinctiv alb-roșu. SS-ul a creat chiar și un *„însemn pentru debili mintali"* — o brasardă cu inscripția vizibilă „idiot". Uneori, nenorociții aceștia trebuiau să poarte pe piept o tăbliță pe care scria : „sînt idiot". Provocator și ridicol apărea acest procedeu, cînd respectivul era marcat cu un triunghi roșu, deci era un deținut politic și ca atare considerat drept adversar declarat al național-socialismului. În lagăr, acești debili mintali se bucurau de un soi de libertate, pînă ce, într-o bună zi, erau omoriți cu ciomagul sau prin injecții. Bineînțeles că erau întotdeauna obiectul celor mai teribile excese.

Datorită culorilor, însemnelor și indicativelor speciale, întregul lagăr de concentrare părea o casă de nebuni. În unele ocazii, aceste marcaje păreau adevărate curcubee : așa, de pildă, a fost un evreu, cercetător în Biblie, profanator al rasei, cu punctul desemnînd apartenența la compania disciplinară și cu semnul distinctiv indicînd tentativa de evadare !

Trebuie subliniat faptul că, în sine, aceste marcări nu erau o garanție absolută a calității și apartenenței reale a deținutului. Astfel, printre „verzi" găseai întotdeauna oameni utili, ba chiar buni camarazi, în timp ce cîte un „roșu" ar fi trebuit să poarte un triunghi verde. Au existat și cazuri în care, mai mult sau mai puțin îndrituit, însemnele au fost schimbate.

Privită în mare, *ponderea diferitelor categorii* de deținuți varia foarte mult. Pînă la izbucnirea războiului, deci mai înainte ca internarea a zeci de mii de „politici" străini să determine predominanța culorii roșii, au existat lagăre cu precădere „roșii" și lagăre cu precădere „verzi". Vreme

îndelungată Dachau, Buchenwald și Sachsenhausen — primele două pînă la sfîrșit — au fost lagăre predominate de deținuți politici, iar Mauthausen, Flossenbürg, Gross-Rosen și Neuengamme, pentru a numi doar cîteva din cele mai importante, erau dominate de „verzi".

Gestapoul și SS-ul au pus tot timpul mare preț pe *amestecarea categoriilor de deținuți* în cadrul fiecărui lagăr. Niciodată n-a existat vreun lagăr de concentrare în care să se afle exclusiv deținuți ai unei singure categorii. În felul acesta, adversarul cel mai periculos, cel politic, era înjosit la maximum ; expulzat din societate, el trebuia să simtă astfel că a fost pus pe aceeași treaptă cu criminalii, asocialii, oamenii fără caracter sau idioții, că devenise „o lepădătură". Intenția de a-l frustra de orice conștiință a valorii era clară ; trebuia să-și piardă baza personalității sale — un criminal ca și ceilalți, ba chiar mai rău, deoarece desfidea bazele existenței poporului german (a se citi ale național-socialismului). Apelînd la ficțiunea că lagărele de concentrare ar fi fost un fel de instituții de recuperare, *Eicke* s-a exprimat public după cum urmează : „Fiecare deținut în prevenție are libertatea să reflecteze asupra cauzelor pentru care a fost trimis în lagăr. Aici i se dă prilejul să-și schimbe simțămintele sale cele mai lăuntrice față de popor și patrie și să se dedice națiunii pe bază național-socialistă..." Cel de-al doilea motiv hotărîtor pentru amestecarea categoriilor de deținuți era însă menținerea permanentă în rîndurile deținuților a unor antagonisme, împiedicarea oricărei formări de grupuri sau chiar a unor acțiuni unitare, pentru a fi mereu în situația de a-i stăpîni pe cei mulți, cu ajutorul celor puțini. Fiecare lagăr de concentrare era întotdeauna condus de o formație „Cap de mort", relativ foarte redusă și selecționată, repartizată permanent comandamentului lagărului. Pentru realizarea scopurilor lor aceștia se foloseau pe rînd de diferitele categorii de deținuți, le aruncau în joc unele împotriva celorlalte, împînzeau lagărul cu informatori, pe care într-o societate atît de eterogenă îi puteau găsi oricînd, și în felul acesta, combinat și cu declanșarea unei terori crunte, țineau în frîu chiar și lagărele uriașe.

Numai luînd în considerare aceste condiții se poate aprecia la justa ei valoare munca dusă în lagărele de concentrare de-a lungul anilor de către deținuții politici.

Organizarea exterioară

La amplasarea lagărelor de concentrare, SS-ul alegea întotdeauna locuri *retrase*, în apropierea unor oraşe mari. Erau preferate regiunile împădurite sau mlăştinoase. Se înfăptuiau astfel două obiective : lagărele trebuiau să rămînă inaccesibile lumii din afară, în timp ce SS-ului îi erau deschise sursele de aprovizionare şi de distracţie din respectivele oraşe. În plus, naţional-socialiştii sau acea parte a populaţiei care simpatiza cu regimul putea să obţină cîştiguri grase, contribuind la acoperirea marilor necesităţi ale lagărelor; în timp ce cealaltă parte era ţinută în frîu prin teroare. Nu erau luate în consideraţie situaţia mijloacelor de comunicaţie, apropierea de fabrici etc., deoarece fie că producţia SS-ului era independentă, fie că la unităţile de producţie importante erau create comandouri exterioare. Circulaţia era motorizată, drumuri şi terasamente puteau fi la nevoie oricînd construite prin munca deţinuţilor, care stăteau din plin la dispoziţie. La fixarea amplasării, nici măcar alimentarea cu apă nu juca rolul ce i se cuvenea. Se instalau la repezeală conducte ajutătoare, suficiente pentru cerinţele SS-iştilor, chiar dacă trebuiau apoi construite staţii de pompare de mare forţă, iar apa adusă de oricît de departe ; deţinuţii puteau să aştepte. Tocmai lipsa apei a fost cea care a contribuit esenţial în multe lagăre la înăsprirea condiţiilor de viaţă. Nu e nevoie de prea multă imaginaţie pentru a înţelege ce înseamnă să nu bei apă în zile toride, să nu faci baie, ba chiar să nu te poţi spăla.

Pentru lagărele de concentrare era demarcat de obicei un *teren suficient de mare*, pe care să încapă şi SS-iştii şi cei 10 000 pînă la 20 000 de deţinuţi. Pentru deţinuţi era prevăzută doar cea mai mică parte a acestuia. La construirea lagărelor se ridicau întotdeauna mai întîi clădirile afectate SS-iştilor, în timp ce deţinuţii erau cazaţi în barăci necorespunzătoare, improvizate. Abia mult mai tîrziu, cînd era făcut totul pentru necesarul, utilul şi plăcutul tiranilor, venea şi rîndul clădirilor lagărului de deţinuţi.

Fiecare lagăr de concentrare avea trei zone : lagărul dinăuntrul sîrmei ghimpate, terenul comandamentului şi coloniile-SS.

Zona comandamentului includea clădirile administraţiei, cazărmile, locuinţele şefilor — de obicei vile foarte

frumos aranjate, cu grădini mari — o serie de splendide amenajări ca : grădini zoologice, sere, parcuri, manejuri, cazinouri, care confereau întregului o faţadă deosebit de plăcută ; apoi la o oarecare distanţă, necesarul sau doritul sector economic, începînd de la agricultură, horticultură, ferme zootehnice, ferme avicole şi pînă la ateliere de armurerie şi fabrici de armament.

Coloniile-SS erau amplasate de obicei ca o coroană în jurul zonei lagărului, în puncte adecvate şi cît mai frumoase ca peisaj, la o distanţă de trei pînă la şase kilometri, realizate, bineînţeles, cu munca deţinuţilor sclavi. Cochetele case, fiecare cu o grădină proprie, erau locuite de SS-Führeri (în măsura în care aceştia nu mai puteau fi plasaţi în vilele din zona comandamentului, al căror număr era limitat şi care erau rezervate cîtorva „mărimi") ca şi de subofiţerii-SS, dacă se putea conta că vor rămîne acolo timp mai îndelungat. Era vorba numai de case pentru 1—2 familii.

În contrast cras cu zona comandamentului şi a coloniei-SS se afla *perimetrul împrejmuit de sîrmă ghimpată.* Impresia dominantă era de pustiu şi dezolare. Suprafaţa complet stearpă prin defrişarea zonei împădurite era împrejmuită de un gard de sîrmă ghimpată înalt de cîţiva metri şi aflat sub tensiune electrică. La fiecare 75 metri se înălţa un *turn de pază* din lemn sau piatră, avînd sus un foişor circular acoperit, pe care era instalată o puşcă-mitralieră îndreptată spre lagăr. Santinelele se schimbau din trei în trei ore. Între sîrma ghimpată şi turnuri se întindea de jur împrejurul lagărului, în afară, o fîşie de teren de cîţiva metri, aşa-numita *zonă neutră ;* asupra acesteia ţinteau puşti mitraliere. Intrarea în lagăr o constituia *poarta* — o clădire plată extinsă spre laturi, de obicei cu un singur etaj şi un turn la mijloc. Şi acesta avea un foişor din care putea fi supravegheat întregul lagăr. Pe balustrada sa erau fixate, în afară de un ceas mare, reflectoarele care luminau în zori, seara şi noaptea perimetrul încercuit de sîrmă ghimpată. Într-una din aripile clădirii de la poartă erau instalate birourile comandamentului lagărului, în cealaltă — celulele arestaţilor. O instalaţie de difuzoare ducea de aici la toate punctele principale ale lagărului. Pornind de la poartă spre interiorul lagărului se întindea un teren lat şi ras ca în palmă : *locul de adunare pentru apel.* Nu creştea pe el nici un fir de iarbă, era plin de noroi în jumătatea

de an cu vreme rea, crăpat, uscat și plin de praf în rest. De la acest loc începeau rîndurile de *barăci de lemn* numai cu parter și de asemenea *blocurile* de un etaj, *din piatră*. *Anexele* indispensabile, ca infirmeria deținuților, spălătoria, bucătăria ș.a.m.d. se aflau alături sau printre locuințe. *Străzile lagărului* erau destul de late pentru a permite marșul în rînduri de cîte 8 de la barăci la locul de adunare, străzi de altfel în mai toate lagărele neînchipuit de murdare. În timp ce SS-ul își construise splendide drumuri betonate și cele mai atrăgătoare alei în grădini, străzile lagărului din perimetrul sîrmei ghimpate erau neglijate cu bună știință. De multe ori, deținuții ar fi vrut să le întrețină ei înșiși ; lucrul acesta nu era însă îngăduit decît în cazuri cu totul excepționale și întotdeauna foarte tîrziu.

Pentru cel ce venea din lumea de afară și, trecînd prin zona comandamentului, intra apoi într-un asemenea lagăr, era înscris deasupra porții, cu litere invizibile textul din Infernul lui Dante :

Per me si va nella città dolente
Per me si va nell'eterno dolore.
Per me si va alla perduta gente.
. . . . . .

Lasciate ogni speranza voi ch'entrate !

„Prin mine treci spre locul de durere
prin mine treci spre veșnica jelire,
prin mine treci spre gloata care piere.
. . . . . .

Voi, ce intrați, lăsați orice speranță !"*

În schimb, pe poarta lagărului de la Dachau era inscripția : „Munca eliberează", iar deasupra porții de la Buchenwald : „Dreaptă sau nedreaptă — e patria mea" ! Pentru a percepe batjocura mușcătoare, barbară, a acestor cuvinte, nu e suficient să cunoști doar prezentarea schematică, oarecum general-valabilă, a teritoriului exterior al unui lagăr de concentrare, ci trebuie să-ți vizualizezi măcar cît de cît *condițiile materiale ale unei asemenea instituții.*

Istoria primei perioade a lagărului de la Buchenwald va mijloci această imagine.

* *Dante Alighieri.* Divina comedie. Infernul — Ed. Minerva, București, 1982, p. 18—19.

La 9 iulie 1937 au fost aduși din lagărul de concentrare de la Sachsenburg, sub paza severă a SS-ului, 149 deținuți criminali de profesie pe muntele Ettersberg, la 8 kilometri distanță de Weimar, ca un așa-numit comandou pregătitor. În ziua următoare au mai sosit 70 „verzi". La 27 iulie au fost internați primii deținuți politici, din care șapte cercetători în Biblie ; trei zile mai tîrziu li s-au adăugat încă 600 de deținuți provenind din lagărul de la Lichtenburg. La 6 august 1937, deci la abia trei săptămîni de la 19 iulie 1937, cînd încă nu putea fi gata pregătită cazarea, se aflau acolo 1 400 de deținuți în prevenție — verzi, roșii și violeți, exclusiv germani din Reich. Ce-au găsit acolo ?

În condiții necunoscute mai îndeaproape, SS-ul obținuse în dar de la administrația unui domeniu princiar, în mijlocul unor întinse păduri de fagi, stejari și pini, un teren de circa 150 de hectare. Locul destinat lagărului era cît se poate de nepotrivit pentru adăpostirea unor oameni. Muntele Ettersberg prezintă toate dezavantajele climatice ale marginii lanțului muntos din centrul Germaniei, înăsprite și prin faptul că el se ridică direct de pe șesul de la nordul Weimarului. Cel mai înalt punct al locului se găsește la 478 metri altitudine, iar cel mai coborît, la 375 metri. Datorită acestui fapt, variațiile de temperatură ce apar frecvent în această zonă se manifestă nemijlocit pe versantul nordic al muntelui Ettersberg unde s-a înființat lagărul.

Alegerea locului era simbolică într-un sens mai înalt : Weimar — lăcașul culturii naționale germane : odinioară orașul clasicilor germani, care au dat prin operele lor cea mai înaltă expresie a vieții afective și spirituale germane, și Buchenwald — o zonă aspră, ca lăcaș al desfășurării noilor simțăminte germane. O cultură muzeală ocrotită sentimental și o sete nestăvilită, brutală de putere au creat astfel *noua, tipica relație Weimar-Buchenwald*.

Pe creasta muntelui învăluit frecvent în ceață au început în vara aceea defrișările. Zona era greu accesibilă, pretutindeni zăceau de-a valma rădăcini și trunchiuri de copaci. Un „stejar al lui Goethe", cunoscut în întreaga regiune, a fost cruțat cu pietate de SS-iști și ales drept punct central al lagărului (precum se vede, și în lucrurile mari, ca și în cele mici, mereu aceeași îmbinare senină : sensibilitate și ticăloșie, sentimentalism și brutalitate, romantism cultural și barbarie !) Au fost ridicate

barăci de lemn pe cîte cinci rînduri și împrejmuite cu o obișnuită sîrmă ghimpată. Ultimul rînd aflat întotdeauna în afara sîrmei era ocupat de formațiile de pază-SS. În fruntea lor erau cei trei „SS-Führeri : SS-Standartenführer Koch, ca comandant al lagărului, SS-Sturmbannführer Rödl, ca prim-șef al lagărului și SS-Hauptsturmführer Weissenborn, ca șef secund al lagărului. Koch își începuse faimoasa carieră în lagărul de concentrare Columbia Haus, apoi la Dresda, la lichidarea unor SA-Führeri în timpul așa-numitului puci al lui Röhm și a continuat-o în lagărele din mlaștini, unde fusese mutat disciplinar (pedeapsă pentru el sau pedeapsă pentru deținuți ?). Acolo l-a întîlnit pe Weissenborn, care fusese odinioară gardian de închisoare și manifesta o deosebită predilecție pentru criminali, cu care de altfel avea multe puncte comune. Rödl venise din lagărul de concentrare Sachsenburg. Pe Weissenborn îl caracterizează cel mai bine inscripția pe care înșiși SS-iștii o scriseseră pe gherete și barăci : „În mînia sa, dumnezeu l-a creat pe Hauptsturmführerul Weissenborn".

Numărul comandourilor de muncă încă de pe atunci existente arăta sub ce presiune se lucra. Existau : două cariere de piatră, tăietori de lemne, depozitul de lemne, detașamentele I și II de săpători de galerii și puțuri, locuința respectivului comandant și locuințele șefilor de detașamente, detașamentul de nivelare a zonei neutre, construcția de barăci, construirea de drumuri, asanare, irigare, depozitul de cabluri, depozitul de materiale de construcție, descărcători, coloanele I și II de cărăuși, coloanele I, II, și III de transport mecanizat, biroul constructorilor, ateliere, coloane de meseriași : zidari, dulgheri, pavatori, sobari, instalatori, tinichigii, zugravi, cioplitori în piatră, bucătăria SS-iștilor și bucătăria deținuților, curățătorii de cartofi pentru lagăr și pentru SS-iști, personal casnic (îngrijitori).

De obicei se muncea zilnic cîte 14 ore, fără pauză duminica, de dimineață de la ora șase pînă seara la ora opt-nouă. La construcția conductei de apă s-a lucrat cu regularitate pînă la ora zece-unsprezece noaptea, la lumina reflectoarelor, în unele cazuri chiar pînă la orele două și trei dimineața. Pauza de prînz era de o oră și ocupată mai ales de cele două apeluri. Zilnic se făceau patru apeluri, primul dimineața înainte de a se porni la muncă, al doilea la prînz la întoarcere, al treilea la prînz la plecare

și al patrulea noaptea, după muncă. Pentru masă și îngrijire corporală aproape nu mai rămînea timp. Dar asta n-avea nici o importanță pentru SS-iști. Între 15 iulie 1937 și 28 februarie 1938 inclusiv, suma forfetară alocată pentru hrana unui deținut era de numai 55 pfenigi pe zi ! În plus, aproape în fiecare duminică, drept pedeapsă, hrana era suspendată. SS-ul i-a rămas mai mult sau mai puțin credincios acestei practici pînă tîrziu în anii războiului. Condițiile sanitare erau sub orice critică și lagărul suferea îndeosebi prin permanenta lipsă de apă. Un an întreg SS-iștii s-au mulțumit cu niște improvizații, care asigurau doar necesarul lor de apă, pînă să se treacă la rezolvarea efectivă a problemei. Deoarece în imediata apropiere a muntelui nu existau surse de apă potabilă, a trebuit instalată o conductă lungă de 20 de kilometri pînă în regiunea Buntsandstein, la sud-est de Bad Berka. Fiind insuficient dimensionată (diametru de 250 mm), Buchenwaldul n-a ieșit practic niciodată din criza de apă. A fost nevoie de două stații de pompare la mare adîncime și de o instalație de înaltă presiune pentru ca — după ce s-au alocat 3,5 milioane de mărci, avînd mîna de lucru gratuită a deținuților — conducta să fie în sfîrșit în stare de funcțiune în anul 1942. Între timp, efectivul deținuților crescuse în așa măsură, încît capacitatea instalației s-a dovedit mult prea redusă. Criza de apă s-a menținut chiar dacă nu la proporțiile din primul an, cînd între șirurile de barăci erau trase doar țevi primitive, cu niște găuri, din care picura apa ce trebuia astfel adunată. La fel de proastă era situația și în ceea ce privește înlăturarea reziduurilor. La început n-au existat decît latrine. Aveau o lungime de 8 metri, o lățime de 4 metri și o adîncime de 4 metri. Pe fiecare latură lungă erau fixate în cuie două bare transversale ; pe fiecare din acestea aveau loc 12 pînă la 15 oameni. SS-iștii se amuzau adesea să năvălească cu măciuci și să gonească deținuții și de la această biată necesitate omenească — „o glumă", pe care au practicat-o ani de-a rîndul în toate lagărele în construcție. Cine nu putea să fugă la timp, era lovit pînă ce cădea în cloacă. În octombrie 1937, numai la Buchenwald au pierit astfel 10 deținuți, sufocați în excremente. E lesne de închipuit ce goană se pornea — dar în ce stare ! — de îndată ce vreun SS-ist apărea în preajma latrinei. În barăci, deținuții trebuiau să-și facă nevoile în bidoane vechi de marmeladă, care firește că noaptea se umpleau

pînă la refuz doar după cîteva ore. Abia în 1939 s-a început construirea unei instalații de epurare. Ea a fost pusă în funcțiune în iunie 1941, dovedindu-se însă și ea prea mică. Ca urmare, făcîndu-se mult tapaj și caz de spirit organizatoric neogerman, s-a meșterit în continuare, pînă ce s-au cheltuit numai pentru eliminarea dejecțiilor cca cinci milioare de mărci, fără ca deficiențele să fi fost cu adevărat înlăturate.

Această perioadă de construire s-a întins la Buchenwald pînă către mijlocul anului 1939. În primăvara lui 1938, lagărul nu mai adăpostea însă decît 2 900 de deținuți care trebuiau să biruie un volum de muncă imens. În acea vreme, lagărul în care se aflau doar 34 de bараci din lemn și începuse construirea primului șir de cinci blocuri din piatră, precum și a bucătăriei și spălătoriei, a fost împrejmuit de o sîrmă ghimpată, încărcată electric.

Se poate avea o imagine despre felul în care SS-iștii îi *tratau pe deținuți* abia după ce se cunoaște organizarea internă și amănuntele desfășurării unei zile în lagărul de concentrare. O descriere succintă din prima perioadă a lagărului, care se repeta în fiecare lagăr nou înființat, poate mijloci o imagine aproximativă. În perioada de construire a lagărului, fiecare comandou de muncă se deplasa cu eșalonul propriu de pază-SS la locul de muncă. SS-iștii se postau în jurul celor ce munceau. Abuzurile din partea paznicilor erau la ordinea zilei. Era mare lipsă de unelte, dar munca deținuților era îngreunată și prin chinuirea lor intenționată. De exemplu, după doborîrea copacilor, rădăcinile adînc înfipte și bogat ramificate ale fagilor trebuiau trudnic smulse cu sapa și cu mîna, în timp ce rădăcinile superficiale ale pinilor erau dinamitate. Bătaia și toate felurile de șicane erau un lucru de la sine înțeles. Pentru împușcarea deținuților la așa-numitele tentative de evadare se dădeau premii sub formă de concediu special, bani și promovare rapidă. Ca urmare, eșalonul de pază-SS își dădea toată silința să provoace „tentative de evadare" în felul următor : unui deținut i se smulgea de pe cap șapca, pentru că era chîpurile murdară, cu cuvintele : „Ia-ți buleandra aia soioasă și prezint-o mîine curată !", și era azvîrlită înapoia santinelelor plasate în jurul comandoului de muncă. Dacă, fără a bănui nimic, deținutul se repezea într-acolo ca să-și ia șapca, se trăgea în el pentru „prezumție de evadare" ; dacă nu

alerga acolo era bătut și bătut pînă ce își decidea el singur sfîrșitul.

Fugărirea deținuților pînă la sîrma ghimpată încărcată electric se întîmpla mai rar ; în schimb erau mai frecvente cazurile cînd, aduși la disperare, deținuții alergau cu intenții sinucigașe pînă la sîrmă, unde își aflau moartea.

O dată cu instalarea împrejmuirii de sîrmă ghimpată sub tensiune, prima etapă a organizării exterioare a lagărelor de concentrare era încheiată. Gardul, lung de 3,5 kilometri împrejmuia la Buchenwald 40 de hectare, locul de adunare măsurînd 1,5 ha. Întregul teritoriu înăuntrul centurii posturilor de pază, deci inclusiv locurile de muncă aflate dincolo de sîrma ghimpată, măsura doi kilometri pătrați.

Organizarea interioară

SS-ul lagărelor era împărțit după cum urmează : Secția I-a : Comandamentul, Secția II-a : Statul major al Comandamentului (administrația) și Secția III-a : Conducerea lagărului. Pe lîngă aceste secții existau trupele SS, din rîndul cărora se alcătuiau eșaloanele de pază.

În fruntea lagărului se afla *Comandantul*, cu adjunctul său. Nu era deloc obligatoriu să aibă un grad prea înalt. Lagăre mai mici au fost comandate chiar și de Scharführeri* : în cele mari comandantul era cel puțin Hauptsturmführer**, de obicei însă Sturmbannführer*** sau Obersturmbannführer****. El avea împuterniciri depline asupra lagărului de concentrare, în cadrul directivelor date de SS-WVHA, și răspundea în fața acesteia. *Adjunctul* supraveghea executarea ordinelor comandantului și stabilea legătura oficială cu toate autoritățile superioare sau în subordine.

Șeful administrativ era în subordinea comandamentului și avea sarcina de a rezolva toate problemele economice ale lagărului. Importanța lui era considerabilă, de favoarea sa depindeau multe în lagăr. În lagărele mai

* Sergent major. — *Nota trad.*
** Căpitan. — *Nota trad.*
*** Major. — *Nota trad.*
**** Locotenent colonel. — *Nota trad.*

mari, el dispunea de duzini de Scharführeri ca personal auxiliar.

Lagărul propriu-zis de deținuți era condus de așa-numiții Lagerführeri *, al căror număr putea fi de maximum trei. Ei se roteau zilnic la conducerea lagărului și luau măsuri considerate de SS ca necesare, sub controlul Comandamentului. Practic, ei erau stăpînii absoluți ai deținuților.

Cea mai importantă verigă de legătură între conducerea lagărului și lagărul însuși o constituia *Rapportführerul* **, prin al cărui birou se raportau conducerii lagărului toate problemele deținuților. De obicei existau doi Rapportführeri, care lucrau tot prin rotație.

Rapportführerului îi era subordonat așa-numitul *Blockführer* ***. Cu excepția cîtorva, care se simțeau nefericiți în sînul acestei bande de tîlhari și, de obicei, erau repede înlăturați ca necorespunzători, șefii de bloc, teroriști unși cu toate unsorile, în rang pînă la Oberscharführer, de regulă Rotten- sau Unterscharführer, erau în fiecare baracă șefii deținuților. Formal, ei răspundeau în fața conducerii lagărului, dar, de fapt, nimic nu le stătea în cale, ci, dimpotrivă, ei primeau permanent instrucțiuni în sensul unei comportări cît mai aspre cu deținuții. Ei locuiau în afara lagărului, dar puteau veni la orice oră din zi sau noapte în barăci, unde stăteau — fie singuri, fie în grup — ore în șir printre deținuții care, în prezența lor, abia de mai îndrăzneau să respire. Fiecare lagăr de concentrare a avut tipuri de șef de bloc care s-au întipărit pentru totdeauna în memoria miilor de deținuți. Aveau aproape întotdeauna apelative sau porecle, sub care erau mai bine cunoscuți decît sub adevăratul lor nume. Din rîndurile lor a ieșit „călăul de la Buchenwald", Hauptscharführerul Sommer, care a fost ani de-a rîndul șeful arestului lagărului. Cînd intra în lagăr, cu mănușile lui negre pe care le purta cu plăcere, printre deținuți se declanșa o alarmă paralizantă.

---

* Șef de lagăr. — *Nota trad.*

** Subofițer SS, care conducea apelurile, raporta efectivul deținuților. — *Nota trad.*

*** Șef de bloc SS-ist care supraveghea deținuții dintr-un bloc. — *Nota trad.*

Egali în rang cu aceşti indivizi erau *Kommandoführerii* *, cărora li se încredinţase supravegherea comandourilor de muncă. Şi ei aveau drept de viaţă şi de moarte asupra deţinuţilor.

De întregul resort al muncii în lagăr, de conducerea şi organizarea acesteia răspundea aşa-numitul *Arbeitsdienstführer* **, care, datorită cerinţelor impuse de război, a fost pus mai tîrziu în subordinea unui *Arbeitseinsatzführer* ***. Şeful SS-ist al Organizării muncii putea să-l mute pe orice deţinut care-i fusese indicat de şefii de comandou sau de baracă sau de vreo altă persoană din conducere, sau pe care îl luase el la ochi pentru vreun fleac oarecare, în nişte condiţii de muncă în care plătea cu sănătatea sau chiar cu viaţa sa. De asemeni, ambii şefi SS-işti decideau asupra componenţei loturilor destinate construcţiei unor noi lagăre exterioare sau altor lucrări în afara lagărului. Aceste transporturi exterioare erau extrem de temute.

Gestapoul era reprezentat în lagăr de *Secţia politică*, parţial independentă de *conducerea lagărului*. Între ele existau pe multiple planuri raporturi încordate, cauzate în principal de faptul că conducerea lagărului se considera absolut „exteritorială" şi nu admitea nici un amestec în treburile sale, pentru a fi singurul beneficiar al lagărului şi a împiedica astfel orice control posibil din motive de concurenţă vizînd permanenta şi uriaşa corupţie existentă. Secţia politică răspundea de internarea şi eliberarea deţinuţilor, ca şi de întreaga circulaţie a documentelor de la şi către Gestapo.

Interogatoriile de la Secţia politică reprezentau în sine un chin sufletesc, deoarece aparatul Gestapoului răspîndea o groază învăluită în mister ; deseori, camarazii chemaţi la Secţie nu mai reveneau, dispărînd fără urmă. În Secţia politică torturile fizice erau foarte frecvente. Cînd erau subit chemaţi prin megafon la Secţia politică, unii deţinuţi erau la un pas de infarct. La Buchenwald, locotenent-colonelul austriac Heckenast a murit în urma unui infarct, nemaiputînd suporta emoţiile repetatelor chemări la Secţia politică.

---

* SS-ist, care conducea un comandou de muncă. — *Nota trad.*

** SS-ist, şeful Biroului de organizare a muncii. — *Nota trad.*

*** SS-ist, şeful Biroului de repartizare a forţelor de muncă. — *Nota trad.*

Ce fel de oameni erau SS-iștii din lagăr, credem că nu mai e nevoie să precizăm, aceasta rezultînd fără echivoc din însuși materialul faptic ce va fi expus pe parcursul relatării. Cei ce dobîndiseră într-un anumit lagăr o tristă faimă, nu rămîneau cu vremea necunoscuți nici în alte lagăre, deoarece fie că erau avansați treptat din rîndurile subofițerilor, obținînd în altă parte funcții corespunzătoare, fie că erau transferați ca SS-Führeri capabili de „a face ordine" într-un nou lagăr de concentrare. Astfel, Sturmbannführerul Rödl, de care am mai pomenit, era cunoscut nu numai de deținuții din Buchenwald, ci și de cei de la Dachau, Flossenbürg și Gross-Rosen. De asemeni, Rapportführerul de la Buchenwald din anii 1937 1938, Hauptsturmführer Hackmann, faimos în multe lagăre sub porecla „Jonny". Originar din Osnabrück în Westfalia, nu era deloc prost, dar crud și cu un humor cinic. În 1939 a plecat cîteva luni de la Buchenwald pentru instruire și s-a întors ca SS-Obersturmführer și adjutant. După ce ca Hauptsturmführer deținuse scurtă vreme funcția de șef secund al lagărului, în 1941 a fost transferat la Lublin și Belgrad, iar ulterior — în cadrul *„procesului Koch"*, de care se va mai vorbi — a fost arestat de tribunalul SS și condamnat de două ori la moarte. E lesne, deci, de imaginat, cam ce figură de erou-SS reprezenta acest Hackmann.

În perioada premergătoare războiului, din formațiunile „Cap de mort" ale SS-ului afectate lagărelor de concentrare erau frecvent recrutați șefii de bloc, șefii comandourilor de muncă și eșaloanelor de pază. Acestea din urmă au fost apoi comasate în *batalioane* proprii de *pază*. Începînd din 1939, șefii de bloc și de comandouri de muncă au aparținut formațiunilor permanente ale lagărelor, în timp ce trupele combatante, transformate între timp în „Waffen-SS", au devenit independente, făcînd de pază doar la turnurile din lagăre și în comandourile de muncă. Efectivul acestor trupe a sporit temporar, mai cu seamă în timpul războiului, pînă la două „Standarten", adică la 6 000 de militari. Cazărmile acestor trupe au fost construite de deținuți. Atunci cînd efectivul formațiunilor permanente ale lagărului nu mai era suficient, se creau așa-numitele *„întăriturî"* cu patru sotnii — de pînă la 500 de oameni — puse în subordinea unui „SS-Totenkopf-Sturmbann". Aceste batalioane de pază au fost constituite inițial numai din germani, dar în decursul timpului și din

alte naţionalităţi străine existente în lăgăr, îndeosebi mulţi croaţi şi ucrainieni. În general, paza trăgea numai la ordin şi nu era în mod deosebit ostilă deţinuţilor. Pe măsură ce SS-ul se dezagrega din ce în ce mai mult, aceste „santinele" comiteau frecvent abateri de la datorie în favoarea deţinuţilor, astfel că, în ultimii ani, tribunalele SS au avut mult de lucru cu ele. De obicei, batalionului de pază îi era ataşat un *eşalon* propriu *de câini.* Aceşti câini de vînătoare şi câini-lupi, special dresaţi împotriva oamenilor în haine vărgate şi folosiţi în afara centurii posturilor de pază (de pildă la construirea de căi ferate, etc.), au provocat multe nenorociri.

Comportamentul eşaloanelor de pază depindea total de tipul *comandantului trupei.* Primul comandant al SS-Sturmbann-ului Buchenwald a fost SS-Obersturmbannführer Kröger. Atît el, cît şi succesorul său, SS-Untersturmführer Büscher nu prea veneau în contact cu deţinuţii. Interesul lor major se axa pe „călătorii în scop organizatoric" pînă în Olanda şi tot felul de preocupări minore, absolut de suprafaţă. Astfel, sub Büscher cea mai mare atenţie se dădea fanfarei, care trebuia să exerseze în continuu pe strada principală a lagărului, pentru a fi pregătită pentru parăzi şi alte evenimente. În primăvara anului 1942 a preluat conducerea SS-Hauptsturmführer Förschner. Faţă de deţinuţii din Buchenwald el s-a purtat tot timpul „corect", adică n-a făcut nimic împotriva lor, dar nici pentru ei. Mai tîrziu, cînd a devenit comandantul lagărului „Dora" de lîngă Nordhausen, a acţionat de mai multe ori cu asprime împotriva deţinuţilor politici, posibil sub presiunea SD-ului. În 1943 a fost înlocuit de SS-Obersturmführer Reimer cu care situaţia s-a înrăutăţit radical. Originar din Sudeţi, fiul unui învăţător din Trautenau, Reimer s-a făcut repede remarcat prin brutalitatea sa faţă de deţinuţi şi, pornind de la rangul de simplu Scharführer, a urcat în salturi treptele avansării, aplicînd cu zel metoda „ciclistă" (adică, sus să stai cu spinarea încovoiată, iar jos să calci în picioare). Una din primele sale măsuri ca proaspăt comandant a fost ordinul dat eşaloanelor de pază de a trage în deţinuţi chiar şi atunci cînd se apropiau pînă la cinci paşi de centura posturilor de pază, în timp ce pînă atunci se trăgea de abia cînd cel în cauză depăşea centura ; la constatarea ce se efectua ulterior, cel împuşcat trebuia să zacă cu capul în direcţia evadării, iar glonţele mortal

să fie în spate. În instructajul făcut eşalonului de pază de două ori pe zi, Reimer îl asmuţea tot timpul împotriva deţinuţilor. El a rămas comandantul Sturmbann-ului pînă în toamna anului 1944, cînd paza a fost preluată de foşti militari ai Wehrmacht-ului, iar el a fost transferat în lagărul de concentrare „Dora", de lîngă Nordhausen.

În ceea ce îi priveşte pe *deţinuţi*, organizarea internă a lagărului de concentrare se baza întotdeauna pe principiul autoadministrării ; ea avea următoarea structură :

În frunte se afla aşa-numitul „*Lagerältester*"*, desemnat de SS. În timp, în unele lagăre s-a reuşit ca, pentru această importantă funcţie deţinuţii înşişi să facă propuneri şi chiar să le impună. În timp ce la început existase întotdeauna doar un singur Lagerältester, o dată cu mărirea lagărelor numărul a crescut la trei. Sarcina lui era de a fi reprezentantul responsabil al deţinuţilor lagărului în faţa SS-ului, care îl convoca ori de cîte ori avea de dat o dispoziţie. Era deci o sarcină extrem de delicată şi primejdioasă, a cărei preluare cerea curaj şi simţ de răspundere. Un om nepotrivit în această funcţie însemna pentru lagăr o catastrofă. Îndeosebi la început, SS-ul ţinea cu tot dinadinsul să aibă ca Lagerältester un deţinut care să i se supună orbeşte şi să se lase manevrat împotriva lagărului. La Buchenwald, primul ales a fost în mod semnificativ un criminal de profesie pe nume Hubert Richter care, înaintea internării sale într-unul din lagărele din mlaştinile Emsland, aparţinuse faimosului „SA-Mordsturm 33" din Berlin. Era uneltă fără scrupule a SS-iştilor, el însuşi de o brutalitate inimaginabilă. Cîndva îi ajunsese la ureche o frază a lui Karl Kraus **, pe care el o folosea, uşor modificată, raportînd-o la persoana sa şi la practicile sale : „Nu mai sîntem în ţara poeţilor şi gînditorilor, ci în ţara judecătorilor şi călăilor" ! În urma unei evadări puse la cale de doi „verzi", pe care el o acoperise de frică, la sfîrşitul lui 1937 a fost scos din funcţie, sancţionat cu bătaie, trimis în buncăr ; după un timp a fost eliberat de acolo, după vreo jumătate de an a primit din nou funcţia de Lagerältester la „negrii" internaţi între timp, pe care i-a tiranizat într-un mod indescriptibil, iar în primăvara lui 1939, încarcerat din nou în buncăr pen-

---

* Deţinut-şef de lagăr, cea mai mare funcţie în ierarhia deţinuţilor. — *Nota trad.*

** *Karl Kraus* (1874—1936) — scriitor german antifascist. — *Nota trad.*

tru o afacere de corupție a SS-ului, a fost lichidat acolo într-un mod barbar de înșiși SS-iștii săi. Succesorul său, Paul Henning, tot un criminal, nu se deosebea esențial de Richter. După înlocuirea sa, a fost mutat în lagărul de concentrare Mauthausen. Primul Lageräitester politic a fost Paul Mohr din Wiesbaden, care, ce-i drept, a încercat să slăbească influența criminalilor, dar fiind el însuși prea dependent de aceștia, n-a putut să acționeze cu destulă energie. Și el a fost ucis de către SS-iști, într-o afacere de corupție. După el, spre deosebire de numeroase alte lagăre de concentrare — cu o singură excepție trecătoare, dar extrem de dureroasă, despre care vom mai vorbi — funcția de „Lageräitester" a rămas la Buchenwald un privilegiu al „politicilor", deoarece conducerea SS a lagărului și-a dat seama că în alte condiții s-ar fi văzut împinsă în niște situații în care își putea frînge și ea gîtul.

Rapportführerului-SS îi corespundea în lagăr *cancelaria*. Numai temporar și nu pretutindeni a fost sub controlul SS-ului, de ea ocupîndu-se exclusiv deținuții. Întreaga administrație internă a lagărului, fișierul de evidență, repartiția în barăci, pregătirea apelurilor, fixarea rațiilor alimentare etc. erau reglementate de această cancelarie. Importanța ei pentru lagăr era foarte mare, activitatea ei în general pozitivă. Nu exagerăm afirmînd că, în timp, grație cancelariilor, literalmente mii de camarazi au fost salvați de la moarte, feriți de vătămări grave ale sănătății și puși în funcții în care puteau să acționeze realmente în avantajul deținuților.

Raporturile cu Biroul de organizare a muncii și cu Biroul de repartizare a forței de muncă erau reglementate din partea deținuților de către așa-numitul *„Birou de statistică a muncii"*. În fișiere, pe profesii, era înregistrat întregul efectiv al lagărului și se calcula numărul orelor de muncă prestate. Importanța sa a crescut considerabil în decursul timpului, cînd Biroul de repartizare a forței de muncă n-a mai fost în stare să alcătuiască loturile pentru comandourile exterioare. Datorită poziției sale de forță centrală, și în această problemă s-a putut exercita de către deținuți o influență puternică, adeseori benefică, adeseori funestă. Sute de oameni valoroși n-au putut fi salvați decît cu ajutorul „Statisticii muncii", fie fiind șterși în ascuns de pe listele de transport la moarte, fie trecuți prin contrabandă în comandourile exterioare atunci cînd

viața le era în pericol în lagăr. Dar au fost și mulți camarazi care, prin diferite manevre oculte și intrigi, au fost duși în locuri dinăuntrul sau din afara lagărului unde, fie că au suferit vătămări grave, fie că s-au prăpădit. Sarcina pe care o avea de îndeplinit „Statistica muncii" — se întîmpla ca, în decurs de două ore, să fi fost necesară punerea la dispoziție a mii de deținuți — era grea și ingrată. Și au fost destui camarazi care și-au dobîndit merite excepționale în cadrul ei.

În fruntea fiecărui bloc se afla, din partea deținuților, așa-numitul *„Blockältester"**, propus de „deținutul șef de lagăr" și confirmat de conducerea lagărului. Deținuții răspundeau în fața deținutului-șef de bloc pentru tot ce se întîmpla în baracă. În ajutorul său, acesta își alegea pentru fiecare aripă a clădirii doi pînă la trei Stubendienste**, care trebuiau să fie confirmați de către „deținutul-șef de lagăr". În sarcina lor cădea păstrarea ordinei în baracă, precum și asigurarea efectivului barăcii cu porțiile de mîncare, pe care ei înșiși le distribuiau. În condițiile date, această măsură era necesară și, în linii mari, chiar și utilă. Dar, de puterea de care dispunea „deținutul șef de bloc" și personalul de îngrijire, au și abuzat în mod condamnabil unele elemente fără caracter. E drept că, sub multe aspecte, ei se aflau sub presiunea intensă a SS-ului, dar unii dintre ei nu au rezistat tentației de corupție și tiranie față de colegii de detenție, indiferent dacă era vorba de „roșii", „verzi", „negri" sau de alte culori. Chiar și în barăcile evreilor nu erau rare asemenea situații deplorabile. Pentru cel care cunoaște firea omului și știe ce înseamnă să înghesui pînă la refuz, ani de-a rîndul, sute de oprimați de toate felurile în niște condiții ce abia mai sînt suportabile, cele relatate mai sus sînt într-un anumit sens explicabile din punct de vedere psihologic. De fapt, răspunzător și pentru aceste situații anormale era sistemul național-socialist. Cu toate acestea, forțele de ordine din rîndul deținuților au reușit, în unele lagăre, să înlăture cu vremea unele dintre racilele cele mai grave. De pildă, Buchenwaldul se deosebea tot mai mult de celelalte lagăre printr-o distribuire mai echitabilă a porțiilor de mîncare. Cît de îngrozitoare era însă pe alocuri situația, se poate aprecia dintr-un singur exemplu care nu constituie nicidecum un caz izolat. Într-o dimineață, într-o baracă a

* Deținut care conducea un bloc. — *Nota trad.*

** Șef de cameră. — *Nota trad.*

fost găsit un deținut spînzurat. Din cauza unei greșeli de regie a SS-ului, procuratura din Weimar a aflat de acest caz. S-a dispus o anchetă din care a rezultat că „spînzuratul" fusese de fapt ucis, fiind snopit în bătaie, lovit și călcat în picioare și apoi spînzurat de șeful de cameră sub conducerea deținutului-șef de bloc, Osterloh, pentru a se simula o sinucidere. Cel ucis protestase împotriva subtilizării unor pîini și porții de mîncare de către șeful de cameră. Conducerea SS a lagărului a reușit să mușamalizeze cazul și să-l repună pe ucigaș în funcția de deținut-șef de bloc, după care lucrurile s-au desfășurat ca și pînă atunci.

La fel se petreceau lucrurile și la desemnarea așa-numiților *Kapo* *, adică a deținuților care supravegheau comandourile de muncă și răspundeau în fața SS-Führerului respectivului comandou ; desemnarea lor se făcea de către șeful-SS al Biroului de organizare a muncii. Acești Kapo aveau pe lîngă ei *Vorarbeiter* **, și nu erau altceva decît niște supraveghetori care împărțeau munca, fără ca ei să muncească. Numai în cazuri extreme SS-ul numea drept Kapo forțe specializate. De cele mai multe ori, mai ales în anii de început, se recrutau persoane robuste — pe atunci îndeosebi foști membri ai SA-ului, combatanți din legiunile străine și criminali — care se pricepeau la bătaie, fiindcă de altfel o primiseră și ei adesoori de la SS-iști. În unele comandouri, în special în cele de construcții, mine și canalizare, ca și în carierele de piatră, pentru deținutul de rînd nu exista pur și simplu nici un alt mijloc de a rămîne în viață decît mituirea, care uneori lua proporții și forme inimaginabile. La mare preț era și șantajul. Din mulțimea de figuri decăzute deținînd funcția de *Kapo,* se desprind în chip luminos o serie de vechi deținuți care, atît cît au fost în viață, au constituit de la înființarea și pînă la desființarea lagărului un exemplu de curățenie sufletească, omenie și curaj personal. Consider de datoria mea să-i numesc aici, pentru Buchenwald, pe Robert Siewert din Chemnitz și pe Baptist Feilen din Aachen. Ambii erau comuniști (în 1946, Siewert a devenit vice-prim ministru al Saxoniei, iar Feilen șeful Controlului averilor din Turingia). În funcția sa de Kapo al spălătoriei

---

* Termen derivat din cuvîntul italian „capo" = șef. În lagăr, funcție a unor deținuți avînd sarcina de supraveghere a deținuților. — *Nota trad.*

** Șef de echipă. — *Nota trad.*

și membru al conducerii interne ilegale a lagărului. Feilen era iubit atît de deținuții germani, cît și de cei străini pentru firea sa dreaptă, calmă și obiectivă. De-a lungul anilor, Siewert a fost Kapo în diferite comandouri și a avut curajul să ia atitudine față de însuși șeful SS al comandoului, ceea ce ar fi putut de fiecare dată să-l coste viața. Așa, de pildă, odată în 1939, văzînd cum Scharführerul Abraham — căruia îi plăcea să nu le dea pace deținuților aflați în latrine și care avea sute de vieți omenești pe conștiință — îi împingea pe patru evrei într-o groapă adîncă plină cu apă, împiedicîndu-i cu bătaia să iasă la suprafață, la țipetele nenorociților Siewert s-a repezit cu cîțiva camarazi într-acolo, reușind să-i salveze pe trei dintre ei, în timp ce, în chip cu totul bizar, Abraham și-a văzut de drum, probabil pentru că se plictisise. Siewert a avut curajul să raporteze cazul scăpînd doar cu mare greutate de pedeapsa cu bătaia. Cu vremea, se pare că Rapportführerii se obișnuiseră cu sesizările acestui Kapo — un unicat în practica lagărului ! — pentru că luau act de ele, chiar dacă nu le dădeau curs. Siewert însă n-a cedat. În 1943, la construirea uzinelor Gustloff, o fabrică de armament din Buchenwald, șeful SS al comandoului, Schmidt, maltrata cu predilecție ruși, polonezi și evrei. Încă din zorii zilei obișnuia să-i lovească pe deținuți ca un turbat, cu ciomege, cu sape, cu tocul cizmei. Una din principalele sale victime era un anume Schreiber. Aproape zilnic Schmidt îl maltrata bestial. Îl obliga să se dezbrace pînă la piele, să se suie într-un copac și să strige de sus : „Sînt un porc împuțit de jidan" ! Deseori, cînd din cauza slăbiciunii nu se putea cățăra destul de repede, Schmidt îl ciomăgea pînă ce acesta ajungea sus. În calitate de Kapo al comandoului, Siewert s-a prezentat la comandantul lagărului raportîndu-i cele întîmplate, ceea ce uneori era posibil la SS-Oberführerul Pister. Comandantul s-a îndoit că cele raportate sînt reale, dar a consimțit să-i interzică lui Schmidt maltratările. Intervenția n-a folosit direct, căci Schmidt și-a continuat netulburat ticăloșiile ; dar, prin curajul său, Siewert și-a cîștigat un oarecare respect și din partea SS-iștilor ; într-un fel ei se temeau de „veșnicele sale raportări", de care erau legate de obicei tot felul de neplăceri. Cînd, de pildă, Scharführerul Klinger împreună cu alți doi SS-iști au înhățat doi ruși, i-au vîrît într-o baracă a constructorilor și s-au năpustit asupra lor cu

ciomege şi călcîndu-i în picioare pînă ce ruşilor le-a dat sîngele pe nas şi pe gură, Siewert a auzit urletele. Cei trei SS-işti complici le retezaseră ruşilor vîrfurile degetelor ! Kapo Siewert a deschis brusc uşa, strigînd cît îl ţinea gura : „Ce se petrece aici“ ? Imediat Klinger a afirmat că cei doi ruşi voiseră să-l atace şi că ar putea să-i împuşte dacă ar avea chef. A încetat însă imediat să-i tortureze. Nici în acest caz, intervenţia lui Siewert la comandant n-a avut vreun rezultat. În schimb, la sfîrşitul lunii octombrie 1944, el a fost scos din lagăr de Gestapo, grav maltratat, încarcerat şi readus la Buchenwald de abia la 4 aprilie 1945, urmînd ca, a doua zi, să fie executat împreună cu alţi 45 de deţinuţi — autorul acestor rînduri fiind unul dintre ei — consideraţi deosebit de periculoşi din punct de vedere politic. Din motive asupra cărora vom reveni, execuţia n-a mai avut loc.

Nu trebuie să se creadă că împotriva SS-iştilor se putea lua o atitudine generală. Aceasta s-ar fi interpretat pur şi simplu drept răzvrătire şi s-ar fi terminat cu o baie de sînge generală. Siewert a fost absolut o excepţie ; faptul că SS-iştii nu l-au înlăturat încă mai de mult ca „element incomod“ frizează limitele unui miracol psihologic. Dar, în proporţii mai modeste, fiecare lagăr de concentrare a avut cîteva figuri de Kapo exemplari.

Deţinuţii şefi de lagăr, şefi de bloc, Kapo şi şefi de echipă purtau ca semn distinctiv pe braţul stîng o banderolă neagră imprimată cu litere albe.

Pe măsură ce, de-a lungul anilor, deţinuţii politici au reuşit prin acţiunea lor conştientă să limiteze la Buchenwald forţele SS-ului numai la probleme de disciplină, creînd în schimb administraţiei organizatorice şi tehnice tot mai multă independenţă, s-a dovedit a fi tot mai necesară existenţa unei echipe de ordine constituită din deţinuţi ; aceasta ar fi trebuit să fie un fel de prelungire a braţului SS-iştilor în lagăr, dar în realitate ea era în slujba intereselor bine înţelese ale deţinuţilor. Atunci cînd a fost creată (iunie 1942) această formaţie numită *Lagerschutz* ;* primejdia ca SS-ul s-o manevreze cu succes împotriva deţinuţilor nu mai era prea mare. Calculul s-a dovedit într-adevăr corect. Aprobarea SS-ului a fost smulsă cu abilitate după oarecari tratative. Acest organ de pază a fost ataşat grupei deja formate a *controlorilor,* ca un fel de poliţie a lagărului. Ideea n-a fost rea şi pen-

* Paza lagărului. — *Nota trad.*

tru faptul că, prin acest organ executiv, controlorii erau într-un fel împiedicați să ajungă simple unelte ale SS-iștilor, așa cum s-a întîmplat în mai multe cazuri. (Controlorul Hauptmann de la Buchenwald a fost pînă la urmă un individ dubios, care își arogase dreptul ca atunci cînd i se părea că e cazul, să dea pe mîna SS-ului pe oricine, chiar și pe tovarășii săi din partidul comunist, sub lozinca : „Autopaza lagărului", în așa fel că întotdeauna adversarii practicilor sale apăreau vinovați, el însuși niciodată.)

Paza lagărului a fost multă vreme rezervată deținuților germani, pentru că numai cu aceștia SS-iștii se puteau înțelege pe limba lor și pentru că socoteau că-i pot folosi mai lesne drept unelte care să le ușureze lor controlul și stăpînirea lagărului, ceea ce se și întîmpla destul de des cînd în eșalonul de pază ajungeau oameni lipsiți de caracter. Paza lagărului avea următoarele sarcini : păstrarea ordinei în perimetrul lagărului, controlul disciplinei, paza în timpul nopții a magaziilor de alimente, a cămărilor și altor obiective care-i interesau pe deținuți — ceea ce a dus și la suprimarea rondurilor de noapte ale SS-iștilor în lagăr —, ca și preluarea noilor transporturi de deținuți. Erau sarcini grele și ingrate. În unele lagăre de concentrare, paza lagărului bătea mult, în altele puțin ; rareori lucrurile se petreceau fără brutalități. Cît de diferite erau condițiile în această privință reiese și din faptul că la Buchenwald grupurile de noi-sosiți se speriau din prima clipă cînd erau luate în primire de aceste organe de pază, al căror comportament aveau însă ulterior să-l aprecieze pozitiv. Au existat, firește, și membri ai pazei lagărului, care după „limbajul" folosit, puteau fi considerați SS-işti rataţi. Totuși, în numeroase cazuri predomina avantajul de a menține un nucleu al deținuților împotriva SS-ului. Oare cum s-ar fi desfășurat lucrurile, în ansamblu și în mii de cazuri individuale, la internări, transporturi, acțiuni de pedepsire și chiar și înaintea eliberării, dacă *paza lagărului* nu s-ar fi străduit să ridice o ireproșabilă pavăză față de SS ! Acest merit imens compensează din plin unele greșeli comise. De altfel, chiar și tonul folosit și-a mai pierdut ceva din asprime, atunci cînd s-a realizat internaționalizarea pazei lagărului. De fapt, conducerea SS a lagărului a respins de cîteva ori încercările făcute în acest sens de către camarazii germani. Apoi, date fiind dificultățile create de numeroasele limbi vorbite, dificultăți ce erau mereu și mereu

anume subliniate de către deținuți, SS-ul s-a lăsat convins de necesitatea lărgirii pazei lagărului. Și astfel, pînă la urmă au fost incluși francezi, belgieni, luxemburghezi, cehi, ruși, polonezi, iugoslavi și italieni. Efectivul a sporit în cele din urmă la circa 100 de persoane.

Din cîte știu, nici un alt lagăr de concentrare din Germania n-a dispus de un asemenea organ de pază.

Internarea

Numărul deținuților preventivi pe termen care înaintea primei lor internări într-un lagăr de concentrare să fi știut ce-i așteaptă era infim. Cei mai mulți, dacă nu erau, în general, mai mult sau mai puțin neinformați, erau în orice caz stăpîniți de o teamă surdă. Cel care auzise deja despre grozăviile din lagărele de concentrare, mai ales dacă acumulase o experiență corespunzătoare și la Gestapo, se aștepta la tot ce putea fi mai rău. Dar aceste bănuieli erau întotdeauna nebuloase, realitatea depășindu-le cu mult.

De regulă erai arestat acasă, noaptea și transportat într-o *închisoare a poliției*. Acolo rămîneai — zile, săptămîni, uneori luni, în celulă separată sau împreună cu zece, douăzeci, treizeci de tovarăși de suferință. Tratamentul din partea poliției era moderat ; depindeai de toanele stăpînilor care jurașeră credință tuturor regimurilor germane pe rînd și nu aveai prea des norocul să dai peste un gardian prietenos sau măcar dispus să te ajute. Din punctul de vedere al deținuților, felul în care te trata poliția era suportabil ; privit însă prin prismă general-umană, comportamentul majorității polițiștilor germani față de deținuții politici, în special în primii ani ai dominației naziste, era în foarte multe cazuri de neimaginat.

Apoi, într-o bună zi, cînd era dispus funcționarul Gestapoului de care ținea cazul, erai dus la *interogatoriu*. Cine avea noroc, nu era imediat sau nu era deloc bătut. Regula o constituia cel puțin o zdravănă tortură psihică. De cele mai multe ori tratamentul depășea însă cu mult această modalitate. Evreii nu scăpau niciodată fără maltratări.

Apoi, într-o altă zi, se deschidea ușa celulei : gardianul îți înmîna un tichet roșu. Trebuia să semnezi de primire. Era *ordinul de arestare preventivă*, prevăzut

sus, în stînga cu însemnul : D II nr... El conţinea datele personale şi o motivaţie generală „...este arestat preventiv fiind suspect de activitate de înaltă trădare şi trădare de patrie", sau, pur şi simplu : „...este arestat preventiv, deoarece există pericolul că ar putea face uz de libertatea sa împotriva statului naţional-socialist şi a instituţiilor sale". Şi tot aşa, într-o duzină de variante. Apoi, după alte cîteva zile de aşteptare — sau chiar cîteva săptămîni — erai expediat în lagărul de concentrare ; întotdeauna în transporturi colective, de cîte douăzeci, sute, mii — printre ei şi cîte unul care nu văzuse niciodată un ordin de arestare preventivă !

Transportul putea dura douăsprezece ore sau douăsprezece zile şi mai mult, cu escale de cîteva zile în vreo jumătate de duzină de închisori. Era întotdeauna un chin, chiar şi cînd poliţiştii însoţitori nu erau brutali. Foame, sete, înghesuială, insomnii, căldură sau frig — toate astea în cel mai bun caz. Majoritatea transporturilor masive erau un lanţ de ticăloşii. Cîte 100, 120, chiar 150 de deţinuţi erau înghesuiţi într-un singur vagon de vite sau de marfă, încît adeseori la sosire, cînd se deschideau vagoanele cădeau afară şi cîte 30 de morţi sau mai mulţi — asfixiaţi sau striviţi. În vagoanele de persoane ale căilor ferate germane trebuia să stai şi cîte 36 de ore cu lumina în ochi — ferestrele fiind complet camuflate — cîte şase-opt oameni în fiecare compartiment, sub ameninţarea revolverelor cu piedica trasă. Dacă între închisoare şi gară, sau vice-versa, trebuiau traversate străzi şi pieţe — chiar pe distanţe mici — deţinuţii erau legaţi unii de alţii şi escortaţi în rînduri dese ca nişte criminali, sub pază foarte severă. În cele din urmă, ajungeai la gara respectivă complet epuizat.

De la gară, deţinuţii erau fie înghesuiţi în cunoscutele dube închise ale poliţiei ori în camioane, fie mînaţi pe jos, în lungi şiruri jalnice, pînă la lagărul de concentrare. Această ultimă modalitate era deosebit de chinuitoare, fiindcă destul de mulţi dintre deţinuţi aveau cu ei bagaje pe care trebuiau să le care în pas alergător, sub ploaia de lovituri. Dacă vreunul se prăbuşea, era lovit pînă murea sau era pur şi simplu împuşcat. Cei care nu aveau bagaje erau forţaţi să parcurgă *ultima bucată de drum* pînă la lagăr cu mîinile ridicate. Milioane de oameni au făcut acest drum pe străzi ce fuseseră în majoritatea lor construite chiar de deţinuţi.

După sosire urma *ceremonia primirii :* o ceată de Scharführeri se năpustea cu voluptate asupra noii prăzi. Ploua cu lovituri date cu pumnul şi cu piciorul, noii sosiţi erau bombardaţi cu pietre şi stropiţi cu apă rece. Cine avea părul lung sau barbă era tras de ele la pămînt ; nici cei ce purtau cravată n-aveau de ce să rîdă, cînd erau sugrumaţi. Apoi, erai aşezat în front şi pus să aştepţi în faţa Secţiei politice, ceasuri de-a rîndul, cu „salutul saxon" :braţele încrucişate la ceafă, uneori chiar stînd pe vine — în frig, ploaie sau arşiţă, fără să mănînci, să bei, fără a avea voie să ieşi din rînd. În plus, oricare SS-ist îşi putea permite ce poftea cu aceşti epuizaţi. Astfel, un bărbat pe nume Heribert Froboess, arestat drept călugăr franciscan (deşi nu era) şi tratat şi în detenţie ca atare — a fost batjocorit la primirea sa în lagărul de concentrare Sachsenburg de Unterscharführerul Kampe (care a avansat ulterior la gradul de Hauptsturmführer şi a devenit în numeroasele lagăre în care a fost transferat, un temut comandant), acesta permiţîndu-şi, ca, în timp ce deţinutul stătea în front cu „salutul saxon", să urineze pe el de sus şi pînă jos, spre marea desfătare a SS-iştilor prezenţi, îndeosebi a lui Rödl — decorat cu „Blutorden"*, care aproape că se prăpădea de rîs.

Dacă soseau transporturi mai mici, seara prea tîrziu, sau dacă aşteptarea pentru primirea lor depăşea programul de lucru, noii veniţi nu mai erau introduşi în perimetrul lagărului împrejmuit cu sîrmă ghimpată, ci erau închişi peste noapte în celule ale buncărului, cîte 10—12 inşi în celule măsurînd 1,20×2 metri. Lovindu-i cu picioarele şi cu ciomege, SS-iştii îi împingeau pînă ce reuşeau să închidă uşa celulei. Ferestrele erau ermetic închise şi prevăzute cu geamuri oarbe, caloriferul era deschis la maximum şi nu putea fi închis din celulă. După o jumătate de oră lipsa oxigenului devenea acută, după 1—2 ore cei mai mulţi „cădeau" leşinaţi, mai precis, leşinau, căci de căzut nu putea fi vorba. Abia după apelul de dimineaţă se deschideau uşile şi „grămada" grav deteriorată putea fi din nou prezentată.

Astfel, complet muiaţi, noii sosiţi, pălmuiţi şi loviţi cu picioarele, erau dirijaţi către şefii Secţiei politice pentru o *primă înregistrare a datelor personale.*

---

* Decoraţie nazistă, cu denumirea legată de cuvîntul „Blut", respectiv sînge. — *Nota trad.*

Secția politică se îngrijea de evidența exactă a tuturor deținuților aflați în lagăr, a celor care decedaseră în lagăr, fuseseră eliberați sau transferați. De aceea, înregistrarea corectă a datelor la intrarea în lagăr era importantă. Pentru fiecare deținut se completa un chestionar, în care — pe lîngă toate datele personale — se treceau și caracteristicile fizice, autoritatea care făcuse trimiterea, datele privitoare la serviciul militar, eventuale condamnări anterioare și categoria din care făcea parte deținutul. Noul-sosit trebuia să ateste sub semnătură că toate datele corespundeau adevărului, indicarea unor date false fiind supusă celor mai aspre pedepse. Din acest chestionar datele erau trecute într-o fișă și pe ambele se prindea cîte o fotografie a deținutului. De chestionar se capsau apoi celelalte documente (ordinul de arestare preventivă, procesul verbal al interogatoriului întocmit de Gestapo, acte și altele asemenea) ; toate laolaltă formau așa-numitul *cazier al deținutului*. Ulterior se cereau de la oficiile de stare civilă sau de la cancelariile parohiale actele de natșere și de căsătorie în original, pentru a se verifica dacă la primirea sa deținutul declarase date exacte. În felul acesta, conducerea lagărului își forma o imagine oarecum clară despre trecutul deținuților. Dosarele astfel întocmite erau apoi prezentate pe rînd comandantului, iar păstrarea lor se făcea, în ordine alfabetică, în dulapurile metalice ale Secției politice,de unde puteau fi puse oricînd la dispoziție. Deținutul însuși nu își vedea niciodată actele ; ele puteau fi adevărate și autentice sau mincinoase și falsificate.

Din fișele personale ale deținuților se alcătuia o *cartotecă*, din care se putea afla pe loc numărul, numele și datele personale ale fiecărui deținut.

Îndeosebi în primii ani ai fiecărui lagăr de concentrare Scharführerii foloseau prilejul *primului interogatoriu* și pentru a se deda unor excese sălbatice. Una din metodele preferate era de a-i întreba pe noii veniți despre cauza internării lor în lagărul de concentrare — pe care mulți nici nu o cunoșteau — și de a-i maltrata potrivit răspunsului. Unora li se ordona din capul locului 25 de lovituri cu ciomagul, care le erau administrate a doua zi. Evreii primeau aproape fără excepție cel puțin cinci, zece lovituri, ca o primă pedeapsă pentru că erau evrei. Tonul în care decurgea interogatoriul este de nedescris. Unul din multele exemple : trebuia completată rubrica „părinții". Scharführerul dinaintea mașinii de scris îl întreabă pe de-

ținutul în poziție de drepți din fața sa (în timp ce alți cinci SS-iști urlau în încăpere și tăcăneau la mașinile de scris) : „Ce tîrfă te-a borît pe lume ?" Bietul de el nu înțelegea, deoarece nu trăise niciodată într-o ambianță de înaltă selecție rasistă ! După multe răcnete și cîteva palme ieșea apoi la iveală că respectivul era unul din cei șase copii ai unei mame căreia Adolf *Hitler* îi conferise distincția așa-numită *„Crucea de aur a mamei"* !

După interogatoriul din Secția politică urma *intrarea* în *lagărul propriu-zis,* prin celebra poartă avînd pe frontispiciu inscripția deja amintită, iar pe ușa zăbrelită, în litere metalice : „Fiecăruia ce i se cuvine". Noii sosiți stăteau din nou ceasuri în șir cu fața la peretele buncărului, în poziția „salutului saxon", alternativ și pe vine, cîte două ore, cinci ore, zece ore. Scharführerii care treceau întîmplător pe acolo aveau dreptul să-i trateze pe noii veniți ca pe niște sălbăticiuni. Dacă vreunul avea chef, fugărea deținuții de jur împrejurul locului de adunare, unii din ei — după cum am mai spus — avînd bagaje, pînă cădeau epuizați, sau îi punea să se tăvălească cu hainele lor personale în noroi.

„*Instruirea*" făcută apoi de șeful lagărului, de Rapportführer sau de unul dintre șefii Secției politice, care trebuia să constituie o primă introducere temeinică în cunoașterea condițiilor din lagăr, se rezuma la repetarea, de douăzeci-treizeci de ori, a amenințării cu pedeapsa cu moartea pentru un nesfîrșit șir de așa-numite delicte. Nu-mi pot aminti ca la această „instruire" să fi existat ceva ce să fi fost permis. Atîta timp cît pe locul de adunare din Buchenwald se înălța o spînzurătoare, „instruirea" se făcea cu tîlc, chiar acolo.

Apoi erai dus în pas alergător la *baie.* Te dezbrăcai, timp în care o parte din bietele tale lucrușoare deja dispăreau, și erai dus la frizerul care te tundea pînă la piele de sus și pînă jos, în față și în spate, cu niște mașini de tuns care nu erau chiar de calitatea întîi. Urma dușul, fie fierbinte, fie — după toane — rece, după care erai trimis să te îmbraci în altă încăpere. Ocolul către această încăpere trebuia făcut adeseori, chiar și iarna, prin stradă sau traversînd locul de adunare și anume în pielea goală, ceea ce au plătit cu viața sute de victime, unele imediat, altele, mai tîrziu, din cauza pneumoniilor. În unele lagăre, baia era precedată de așa-numita *dezinfecție,* în timpul căreia nenorocitul tuns cu brutalitate pînă la piele trebuia să sară

într-un cazan mare cu soluții dezinfectante care mai mult te murdăreau și te usturau cumplit pe porțiunile de piele rănită. Pentru „control", fiecare deținut dezinfectat trebuia să se așeze cu spatele spre Scharführeri și cu picioarele depărtate să se aplece în față, ceea ce le făcea o plăcere deosebită SS-iștilor pervertiți, mai ales dacă era vorba de vreo personalitate marcantă.

Fără a se ține seama de înălțime, talie sau particularități corporale, în camera de echipare deținutului i se aruncau „boarfele" dungate. Acestea constau dintr-un indispensabil, o cămașă, un pantalon, o jachetă, o șapcă, uneori o pereche de șosete și o pereche de ghete. Aceste denumiri provenite din limbajul civil nu pot însă reflecta starea reală a obiectelor de îmbrăcăminte primite. Unii aveau noroc dacă tocmai intrase în depozit echipament nou. Majoritatea primea însă lucruri complet uzate, cîrpite ca vai de lume, atît că erau proaspăt spălate. Doar cu timpul mai puteai repara cîte ceva „organizîndu-te" anevoie. De la Auschwitz se livrau celorlalte lagăre sute de mii de rufe de corp de la cei uciși, începînd cu rufărie pentru sugari și pînă la rufărie pentru femei și bărbați ; jumătate din aceasta trebuia dată de o parte, deoarece lucrurile erau ciuruite de gloanțe și aveau pete mari de sînge. Printre lucrurile rămase se găseau de obicei cămăși de noapte, ca și numeroase stihare de preoți. Oamenii circulau prin lagăr îmbrăcați cu aceste rufe. Deosebit de catastrofală era încălțămintea, așa încît foarte mulți camarazi, în special cei cărora li se repartizase încălțăminte cu talpa din lemn, abia mai puteau păși după cîteva zile. Cei ce primeau așa-numiții „saboți olandezi" erau cei mai nefericiți, deoarece, dacă nu erai obișnuit cu ei și dacă mai trebuia să-i și porți fără ciorapi sau obiele, din cauza canturilor interioare ascuțite nu puteai să mergi, necum să alergi. Numărul rănilor și al flegmoanelor produse din această cauză a obligat pînă la urmă SS-ul, într-o vreme cînd forța de muncă devenise importantă pentru economia de război, să permită deținuților să primească de acasă încălțăminte.

Următoarea stație pe acest drum al calvarului era *camera de efecte*. Acolo, tot ce mai rămăsese din lucrurile aduse de acasă era sortat, notat și băgat într-un sac, în care se păstra pe timpul detenției. Banii aduși trebuiau predați, ca și orice fel de lucruri de valoare — verighete, ceasuri și altele. Ce comerț cu bunuri furate se făcea în

toate lagărele în construcție ! Posibilitatea existentă în fiecare din aceste locuri de a fura ca-n codru era folosită în chip mîrșav atît de SS-iști, cît și, din păcate, de foarte mulți deținuți. Ticăloșia tovarășilor de detenție era în toate lagărele în raport direct cu numărul predominant al criminalilor de profesie. Dimpotrivă, alți camarazi au făcut tot ce le stătea în putere pentru a-i ajuta pe noii sosiți, plasîndu-i mai bine, ușurîndu-le caznele acestui prim drum, bunăoară, prin sfaturi foarte prețioase șoptite în fugă.

În felul acesta, nou eșalon era pentru moment și indirect ferit de capcanele SS-ului. N-au fost mulți cei pe care acest proces de *frîngere a voinței și de degradare umană* să nu-i fi afectat psihic. Unii mai puteau să-și păstreze integritatea eului printr-o scindare a conștiinței, în sensul că își abandonau trupul în fața brutalității, în timp ce ființa lăuntrică nu participa psihic la cele ce se întîmplau.

La *cancelaria deținuților*, noul venit era înregistrat în aceeași zi în cartoteca ținută acolo și repartizat unei barăci. În ziua următoare se făcea examenul de sănătate, completîndu-se și un mare chestionar pentru fișierul blocului sanitar al deținuților.

În blocuri erai mai întîi copleșit de o mulțime de impresii care te zăpăceau. Fiecare baracă din lemn avea două aripi, iar fiecare bloc din piatră avea două etaje și patru aripi (A, de obicei pentru „prominenții" * lagărului, deținutul-șef de bloc, funcționari și Kapo, și aripile B, C și D) ; fiecare aripă era formată dintr-o *cameră de zi* și un dormitor ocupat de 100—200 de deținuți. În *dormitor*, paturile erau suprapuse în cîte două-trei etaje. Paturile aveau saltele de paie, acoperite în unele lagăre pînă în 1941 cu așternuturi cadrilate. Fiecare deținut avea două pături subțiri. O șicană specială a SS-iștilor era așa-numita „aranjare a patului" : saltelele vălurite trebuiau zilnic nivelate — drepte ca scîndura, așternutul cadrilat trebuia întins simetric de-a lungul liniilor, perna deformată aranjată în unghi drept și alte asemenea plăceri de corvoadă cazonă prusacă, înăsprite prin practicile SS-iștilor. O singură cută într-un pat putea duce la pedepsirea sălbatică a întregului bloc. Pentru a putea contracara indiferența, lipsa de disciplină

* Prominent, deținut cu funcție, care se bucura de anumite avantaje ; prominenții formau „aristocrația" deținuților. — *Nota trad.*

sau de experienţă a multora dintre deţinuţi, şefii de cameră care răspundeau de „aranjarea patului" — în fiecare aripă cîte unul oficial şi doi-trei paraziţi ilegali — se purtau aspru şi neînduplecat, ceea ce contribuia considerabil la înăsprirea condiţiilor de lagăr, într-o atmosferă de cruzime şi nedreptate.

În *camerele de zi* erau o serie de mese şi bănci şi nişte dulăpioare simple din lemn, compartimentate, cu sertare pentru vesela individuală (castron de tablă, cană din tablă şi o lingură). Se ducea o permanentă luptă pentru a-ţi păstra acolo măcar unele din lucrurile adunate cu vremea; destul de des, cu prilejul unor controale, acestea erau pur şi simplu scoase afară şi sechestrate. Un alt loc în care să-şi ţină bietele lucruri, deţinutul nu avea.

În aceste încăperi se desfăşura *viaţa* deţinuţilor în afara programului de muncă. Între cîte două aripi de locuinţe, în cazul în care construcţia era terminată, se aflau un *spălător* şi nişte closete descoperite. Cînd era cumva posibil, acolo se fuma pe ascuns, ceea ce era strict interzis în blocuri.

Deoarece noii sosiţi aduceau întotdeauna cu ei tot felul de molime, în unele lagăre de concentrare au fost construite *pavilioane de carantină,* în care aceştia trebuiau să rămînă 7—21 de zile, înainte de a fi repartizaţi unui bloc. Această măsură n-a putut fi însă nicăieri aplicată continuu, din cauza arestărilor în masă, tot mai numeroase în timpul războiului şi a transferărilor din lagăr în lagăr, care cu timpul luaseră proporţii enorme.

Programul zilnic

Cînd se crăpa de ziuă, vara între ora patru şi cinci, iarna între şase şi şapte, în lagăr se dădea deşteptarea prin fluierături stridente. În treizeci de minute trebuia să te speli şi să te îmbraci, să mănînci şi să „aranjezi" patul — o performanţă uneori aproape imposibilă.

Şeful de lagăr Plaul, un lungan deşirat, puţin adus de spate — care îşi începuse cariera ca Unterscharführer în lagărul Sachsenburg, trecuse apoi prin mai multe alte lagăre de concentrare şi, ca Untersturmführer, şi-o încheiase la „Laura" de lîngă Saalfeld şi în lagărul „Hasag"

lîngă Leipzig — a introdus pretutindeni unde ajungea așa-numitul „sport-de-dimineață" ; în lagărul de concentrare Buchenwald în lunile tîrzii ale iernii din 1942. Plaul era unul din cei mai cumpliți schingiuitori ai deținuților. Îi ura pe deținuții politici și lucra preferențial cu criminalii. O jumătate de oră înainte de deșteptarea reglementară trebuia să se alinieze toți în afara blocurilor și timp de 20-30 de minute să facă gimnastică într-un ritm turbat, în care intra un permanent „culcat, sculat", în zăpadă sau în noroi. În urma numeroaselor pneumonii și decese, aceste exerciții nu s-au mai făcut nicăieri vreme îndelungată.

Masa de dimineață a deținuților consta dintr-o bucată de pîine din rația lor zilnică și fie o jumătate de litru de supă chioară, fie o jumătate de litru de „cafea", fără lapte, fără zahăr. Rațiile de pîine se distribuiau în diferitele blocuri alternativ, fie seara, fie dimineața. Cel care, primind-o seara, o mîncase pe loc, rămînea fără pîine la masa de dimineață, ceea ce, după cum se va vedea la capitolul „Muncă", nu era lipsit de importanță.

În continuare se trecea la *apelul de dimineață*. Cînd se dădea semnalul, efectivul fiecărui bloc se aduna pe străzile lagărului și mărșăluia în rînduri strînse, opt cîte opt, spre locul de adunare. În zorii cenușii, inundați de lumina puternicelor reflectoare din turn, mii de jalnice arătări în veșminte vărgate, coloană după coloană — pentru cel ce a trăit-o, o imagine de neșters ! Pe locul de adunare fiecare bloc își avea spațiul său stabilit. Apelul de dimineață, la care se făcea numărătoarea întregului efectiv al lagărului, dura de regulă o oră, pînă se lumina suficient pentru a putea începe lucrul. Acest apel nu avea importanța numărătorii de seară, care trebuie amintită separat. Dacă numărătoarea ieșea, ceea ce era de obicei cazul, pentru că în lagăr noaptea puteau surveni mai puține modificări decît în timpul zilei — cazurile de deces în răstimpul dintre apelul de seară și cel de dimineață fiind raportate prompt de blocul sanitar al deținuților — pentru armata celor rași pe cap răsuna ordinul : „Scoate șapca ! Pune șapca" ! Acesta era salutul de dimineață, ordonat cu voce tunătoare prin megafon de Rapportführer și destinat șefului de lagăr de serviciu. Dacă ordinul nu era executat suficient de „militărește", executarea trebuia repetată cît era nevoie. „Invitația" se făcea cam în felul următor : „Găoaze afurisite, dacă sînteți prea puturoși să vă aerisiți

cheliile împuțite, vă pun să exersați pînă vă ia foc fundul, porci-de cîine" !

Urma apoi temutul ordin : „Deținuții anunțați la poartă" ! Acest ordin îi privea pe toți cei care primiseră cu o seară înainte un bilet de la cancelarie. La Buchenwald, în fața aripei stîngi a porții lagărului erau fixate șase panouri ; acolo, cei chemați își așteptau tortura anonimă căreia îi fuseseră destinați. Dacă cu timpul deținuții reușeau să se lămurească ce panou indică Secția politică și care din ele implică pedepse sau lucruri mai puțin grave (informații, semnături, certificate de notariat etc.), succesiunea panourilor era modificată. În fața acestor panouri din lemn, înfipte în pămînt, pe care se afla cîte un număr, cei chemați trebuiau să aștepte uneori ceasuri în șir, de obicei fără a ști ce îi așteaptă. (Dacă cei de acasă ar fi bănuit ce stîrnesc prin simplele lor întrebări, probleme de serviciu și altele asemenea !) Firește că la poartă nimeni nu avea posibilitatea să se eschiveze sau să se ascundă, ci, dimpotrivă, erai expus fără milă șicanelor SS-iștilor care-și făceau drum pe-acolo. Le făcea mare plăcere să-i întrebe pe cei chemați despre motivul așteptării lor, pe care firește că nimeni nu îl cunoștea. În consecință, răspunsul, indiferent cum ar fi fost formulat, n-avea cum să le fie pe plac SS-iștilor. Drept care, memoria „îndărătnicului" era „ajutată" în mod corespunzător.

Adeseori nu se mai trimiteau cu o seară înainte bilete cu indicația „prezentarea la panoul cutare", ci doar la apelul de dimineață erau strigate prin megafon numerele deținuților vizați, și pot spune din propria și repetata mea experiență, că simțeai un junghi ascuțit în inimă cînd auzeai dintr-o dată numărul tău, indiferent despre ce ar fi fost vorba ! Apoi urma imediat ordinul : „Comandourile de muncă, alinierea" ! Ca din pușcă, toți se năpusteau într-o îmbrînceală sălbatecă spre locul de adunare fixat fiecărui comandou. În cîntecele voioase ale fanfarei lagărului, ai cărei muzicanți cîntau iarna cu degetele înțepenite la diferitele lor instrumente, urma *pornirea în marș*, în rînduri de cîte cinci, perfect aliniate. Sub poartă șepcile trebuiau iarăși scoase milităreste și mîinile lipite pe cusătura pantalonilor. Apoi se pleca în pas alergător și cîntec, spre locurile de muncă.

Se lucra ori pînă tîrziu după-amiază, cu o *pauză de prînz* de jumătate de oră, acolo unde te aflai (și multă

vreme a fost interzis să-ți aduci cu tine pîinea), ori comandourile de muncă se înapoiau la ora douăsprezece în lagăr, o jumătate sau trei sferturi de ceas, pentru a lua *prînzul*. Această unică masă caldă pe zi consta de regulă dintr-un singur fel, și anume dintr-un litru de zeamă mai mult sau mai puțin subțire, mai mult sau mai puțin consistentă. Începînd din 1938, la Buchenwald nu s-a mai făcut *apelul la prînz*, în schimb venirea și plecarea erau incluse în pauza de masă. Organizarea diferea de la lagăr la lagăr, dar se păstra întotdeauna tot în cadrul prezentat mai sus.

La terminarea lucrului, iarna către ora cinci, vara pe la opt — încheierea programului de lucru se modifica între martie și noiembrie cu cîte o jumătate de oră — urma *înapoierea* în lagăr, din nou în rînduri de cîte cinci, trecînd prin fața fanfarei care-și intona lîngă poartă cînticelul voios, și adunarea pentru apelul de seară.

Aceste apeluri erau în toate lagărele spaima deținuților. După muncă grea, cînd orice alt om tînjește la o odihnă binemeritată, trebuia să stai ceasuri în șir pe locul de adunare, adeseori pe furtună, în ploaie sau în frig de gheață, pînă ce SS-ul își număra sclavii și constata că în cursul zilei nu evadase nici unul. Pregătirile tehnice pentru această numărătoare trebuiau făcute frecvent de către unii deținuți, deoarece arareori un SS-ist era în stare să facă corect o situație cifrică. Deținuții se străduiau întotdeauna să evite orice greșeală, mai ales cu privire la numeroșii deținuți „comandați", a căror muncă nu permitea nici o întrerupere, drept care ei nu se prezentau la apel, dar erau bineînțeles incluși în calcul. Căutarea greșelilor, chiar dacă în realitate nu lipsea nici un om, prelungea adeseori îngrozitor apelul și le răpea deținuților extenuați și ultimul rest de timp liber, și așa infim. Este limpede, că la un efectiv de 5 000—7 000 de oameni lipsa reală a unui deținut se observă repede. Altfel stau lucrurile cînd efectivul numără 15—20 000 de deținuți, nemaivorbind de unele efective de 35 000 și 50 000. Mulți deținuți străini considerau apelul, pur și simplu, drept mustruluială cazonă prusacă, de la care trebuia să te eschivezi. De cîte ori nu se întîmpla ca vreunul să tragă un somn în vreun ascunziș, în timp ce zeci de mii de oameni nu-și mai simțeau picioarele stînd în front, pînă ce vinovatul era descoperit (nu era de invidiat pentru soarta ce-l aștepta, dar nimănui nu-i era milă de el). Dacă lipsea chiar și un singur deținut, trebuiau stri-

gate sute de numere și de nume din diferitele blocuri — nume străine : poloneze, ruse, franceze ! — cu ajutorul tălmacilor. Oricine își poate închipui cît de mult timp lua procedura asta, de pildă la ucraineni și tătari, care manifestau o indiferență asiatică. Iar dacă SS-iștii înfuriați mai și începeau să urle și să lovească în dreapta și-n stînga ! Așa se face că doar arareori apelurile de seară se încheiau în mai puțin de o oră și jumătate.

Locurile de adunare ale tuturor lagărelor de concentrare au văzut multe și cutremurătoare tragedii. De cîte ori n-a trebuit întregul efectiv să stea în front dacă evadase un deținut ! Putea să dureze ore și ore pînă ce SS-iștii îl prindeau. Pentru cazul în care el s-ar fi aflat încă ascuns în perimetrul comandamentului, erau postate și toate santinelele în jurul întregului lagăr. *Acțiunea de căutare* înăuntrul centurii posturilor de pază trebuia efectuată de deținutul-șef de bloc, de șefii de cameră, de Kapo, de șefii de echipă și de paza lagărului. La apelul de seară din 14 decembrie 1938 au lipsit la Buchenwald doi criminali de profesie. Cu tot frigul de minus 15 grade și îmbrăcămintea insuficientă, deținuții au rămas pe locul de adunare 19 ore în șir. Încă în timpul nopții au degerat 25, iar pînă a doua zi, la amiază, numărul lor a crescut la peste 70. Și în toamna lui 1939 deținuții au rămas pe locul de adunare 18 ore în șir, pentru că doi criminali de profesie se ascunseseră în cocina porcilor. După o zi de muncă, să stai în picioare toată seara, toată noaptea și a doua zi pînă la amiază, fără mîncare — ce simplu se așternă toate astea pe hîrtie, chiar și numărul de morți cu care se plătea de fiecare dată, nemaivorbind de bolile cronice cu care se alegeau sute de oameni și în urma cărora adeseori mulți au decedat ulterior. Ce salvare, cînd, datorită războiului aerian, camuflajul a devenit obligatoriu și pentru SS, astfel că la căderea nopții reflectoarele nu mai puteau să te orbească. Din acel moment, apelurile de seară trebuiau să fie pur și simplu întrerupte, indiferent dacă deținutul absent era găsit sau nu ; căci, întunericul fiind deplin, SS-iștii nu mai aveau nici un control asupra lagărului și, în plus, se temeau de deținuți.

Din cînd în cînd, șefii de bloc mai primeau și sarcina de a-i „percheziționa" pe toți deținuții pe locul de adunare : buzunarele trebuiau golite, conținutul era inspectat de SS-iști, cu care prilej dispăreau, de regulă, mulți bani și țigări. Într-o duminică, în februarie (!) 1939, cu un ase-

monca prilej, la Buchenwald întregul efectiv a trebuit să stea timp de trei ore, în pielea goală, pe locul de adunare. Soția comandantului de pe atunci, Koch, a venit cu alte patru neveste de SS-Führeri la gardul de sîrmă ghimpată, desfătîndu-se cu tabloul bietelor făpturi despuiate.

La apel trebuia să apară fiecare deținut, viu sau mort, cu febră mare sau bătut la sînge. Exceptați erau numai „comandații" și camarazii din spitalul deținuților. Cel care murise peste zi în baracă sau la locul său de muncă, era tîrît pe locul de adunare. În perioadele grele zăceau întotdeauna într-o aliniere perfectă la marginea locului de adunare destinat respectivului bloc duzini de oameni uciși în bătaie, degerați, epuizați sau muribunzi, pentru ultimul lor apel ; pentru că SS-iștii țineau la ordine pînă la ultima suflare. Abia după apel muribunzii puteau fi duși la blocul sanitar, iar morții la morga din subsol.

Cînd apelul de seară era în sfîrșit gata, și răsuna și ordinul „Scoate șapca !" — „Pune șapca !" se auzea de obicei : „La stînga-mprejur !" și urmau *pedepsirile publice*, de care va fi vorba într-un alt capitol. De obicei, unul dintre șefii lagărului își dorea apoi : „*Un cîntec*" ! Cu cît ploua mai torențial, încît — după asemenea zile ! — nu te mai puteai ține pe picioare decît cu stoicism, cu atît mai împit era cîntecul ce trebuia cîntat — o dată, de două ori, chiar și de cinci ori la rînd, ca de pildă : „Vine o păsărică în zbor...", sau „Ce licărește la marginea pădurii...". Majoritatea lagărelor aveau cîntece speciale, ce trebuiseră să fie compuse anume de către deținuți. Printre ele se aflau texte ce au devenit apoi foarte cunoscute, ca de pildă : „Soldații din mlaștini" :

Oriunde ți-arunci privirea
Doar smîrc și bărăgan
Nimic nu mișcă firea
Nici pasăre, nici ram.

Noi sîntem azi ostașii
În mlaștini răspîndiți
Ce cu lopata-n mînă
Trudim, de sîrg sleiți !

Din zori pornim la muncă
Sub arșiță fierbinte

În jalea noastră-adîncă
Doar Patria ni-e-n minte !

Noi sîntem azi soldaţii
În mlaştini răspîndiţi
Ce cu lopata-n mînă
Trudim, de sîrg sleiţi !

Cordon de santinele
Cu puşti ne înconjoară.
Nu poţi să scapi de ele
Căci glonţul te doboară !

Noi sîntem azi soldaţii
În mlaştini răspîndiţi
Ce cu lopata-n mînă
Trudim, de sîrg sleiţi !

Dar vaiet nu cunoaştem
Şi iarna-oricît de grea
Ea veşnic nu durează
O, scumpă ţară a mea !
Veni-va ceasul iară
Cînd fericiţi vom spune
Venim spre tine, Ţară !

Şi-atuncea noi iloţii
De vom porni la drum
Nu vom purta lopeţii
Şi sape ca acum !

Ultimele două rînduri din strofa a patra au fost modificate de noi în secret, astfel : „Avea-vom arme în mînă / Nu sape ca acum !"

La sfîrşitul anului 1938, primul şef al lagărului Buchenwald, Sturmbannführer Rödl, a declarat : „Toate celelalte lagăre au cîntecul lor propriu. Vreau un cîntec al Bucheńwaldului. Cine-l face, primeşte zece mărci". S-au depus o mulţime de variante. A fost acceptat textul de mai jos. Drept autor s-a dat un Kapo din eşalonul de santinele alcătuit din deţinuţi, un „verde", fost pe vremuri conferenţiar ; era în bune relaţii cu SS-ul. În realitate, cîntecul a fost compus de doi evrei austrieci, textul de Löhner-Beda, libretistul lui Lehar, şi muzica de cîntăreţul

vienez de cabaret, Leopoldi (Löhner-Beda a pierit ulterior la Auschwitz, Leopoldi a fost eliberat şi a emigrat în SUA).

Cînd zorii se ivesc
Şi soarele nu rîde
Spre truda zilei toţi pornesc
În ceţurile hîde !
Învăpăiat e cerul,
Pădurea-ntunecată
O pîine-n raniţă purtăm
Şi-n inimă o piatră !

O Buchenwald, o clipă nu te pot uita
Căci tu, căci tu îmi eşti ursita.
Cel ce scăpînd de tine
Trăieşte în libertate
Ceasuri de viaţă pline,
Singur el să ştie poate
Ce este rău şi ce e bine !
O Buchenwald, noi nu ne tînguim,
Nici nu jelim, oricare ne-ar fi soarta,
Căci dragă ne e viaţa, chiar cînd ne chinuim,
Ştiind că „Libertatea" s-apropie de poartă.

În noaptea-nfierbîntată
Cînd draga ni-e departe.
De-am fi iar laolaltă
Nimic nu ne-ar desparte.
Pe umeri cu cazmale, lopeţi şi tîrnăcoape
Cu pasul ferm şi mîndri
Trecînd peste hîrtoape
Jertfim mereu iubirii !
O Buchenwald... (refren).

Oricît de scurtă noaptea
Şi ziua nesfîrşită
Curajul nu ni-l pierdem.
Căci în inimi se ridică
Cîntec nou, de voie bună.
Camarade, la adică
Voinicește calcă-n humă,
Căci avem porunca-n sînge

De-a lupta și de-a învinge !
O Buchenwald... (refren).

Textul și melodia au trebuit să fie exersate în timpul liber, pînă cînd, într-o seară — era la sfîrșitul lui decembrie 1938, un frig cumplit, totul înzăpezit — pe locul de adunare a tunat ordinul : „Cîntecul Buchenwaldului !" Erau adunați 7 000 de oameni și e lesne de închipuit ce concert de pisici a urmat. Rödl, beat criță, era furios că treaba nu merge bine și a ordonat ca fiecare bloc să cînte separat, pînă ce cîntecul iese cum trebuie. Abia acum s-a dezlănțuit un concert infernal. Cînd Rödl și-a dat seama că nici așa nu merge, a ordonat să cînte toți laolaltă strofă de strofă și să le repete pînă ce melodia va fi interpretată corect. După exact patru ore el a ordonat în sfîrșit încetarea, iar efectivul fiecărui bloc a trebuit să mărșăluiască, cîntînd noul cîntec, dinaintea lui și a altor SS-Führeri beți, participanți la această distracție. Vai de efectivul blocului care nu era perfect aliniat sau nu cînta destul de corect ; era întors din marș, trebuind să repete și să repete ! Abia la ora 10 seara, sfîrșiți de foame și înghețați bocnă, au părăsit cu toții locul de adunare.

După această plecare — da, da, s-ar putea crede că truda și chinul zilei luaseră sfîrșit și că fiecare se putea așeza în liniște să mănînce sau să se odihnească. Dar nu, ajuns în baracă, nu arareori găseai ravagiile unor *controale* efectuate de SS-iști peste zi : dulăpioarele răsturnate sau barbar deșertate, la a căror rearanjare — în încăperea supraaglomerată și între deținuții iritați la maximum în căutarea veselei proprii — se ajungea la scene de-a dreptul sălbatice. *Mîncarea* ce se distribuia seara după un efort neîntrerupt de muncă era din cauza acelui apel prelungit, firește, rece. Porția zilnică, dacă se distribuia seara, era compusă din rația de pîine pe o zi, o bucățică de margarină și, fie puțin cîrnat, fie o lingură de iaurt. Deodată, șeful de cameră răcnea : „Atenție ! Blocul cutare aripa B ! 135 de deținuți la masă" ! Tocmai atunci i se năzărea vreunui Scharführer să-și facă apariția. Încă din ușă urla: „Încă nu sînteți cu toții sub masă, porcilor ? ! " Băncile se răsturnau, castroanele de tablă zdrăngăneau și întotdeauna rămîneau cîțiva care cu toată bunăvoința nu mai reușeau

să-şi facă loc sub masă. Aceşti nenorociţi erau bătuţi cu brutalitate. „Jocurile" de felul acesta aveau diverse variante. Alţi şefi de bloc ordonau în toiul mesei evacuarea barăcii, ordonînd apoi tuturor deţinuţilor vreo neghiobie, ca, de pildă, să stea cu capul în zăpadă. Cine putea aşa ceva ? Şi le-o cereau şi bătrînilor şi infirmilor, la fel de firesc ca şi alergarea la nesfîrşit în jurul blocului. Cine nu putea, încasa palme, lovituri cu piciorul şi ciomege. Chiar şi atunci cînd după apelul de seară în baracă nu se întîmpla nimic, cu greu puteai scăpa de obsesia că în orice clipă s-ar putea să cadă trăznetul.

Dacă apelul nu dura prea mult, după masa de seară unele echipe de deţinuţi trebuiau să mai lucreze în continuare cîteva ore, pînă noaptea tîrziu. Ceilalţi se mai învîrteau puţin pe străzile lagărului, în faţa blocurilor, în spălătorie şi closete sau mergeau imediat la culcare. Cînd se dădea *stingerea* — după anotimp între orele opt şi zece seara — cu excepţia celor ce lucrau, toată lumea trebuia să fie în barăci şi, o jumătate de oră mai tîrziu, în pat.

Era permis să se *doarmă* numai în cămaşă, chiar şi în cele mai grele luni de iarnă, şi aceasta în dormitoare adeseori complet neîncălzite, ale căror pereţi umezi din piatră erau, la ferestre şi în colţuri, acoperiţi cu gheaţă. Adesea, şefii de bloc organizau *controale de noapte,* ordonînd alinierea imediată a tuturor deţinuţilor, în cămaşă, lîngă paturi sau chiar în faţa blocului, pentru a-i prinde pe cei care mai aveau ceva pe ei. Cel care era prins în indispensabili sau şosete trebuia să se aştepte la cele mai aspre pedepse. Uneori, toţi deţinuţii — numai în cămaşă şi desculţi — erau fugăriţi o jumătate de oră sau chiar o oră în jurul blocului. Asemenea invazii nocturne ale SS-iştilor nu aveau loc în mod regulat, ci din timp în timp, prin surprindere, de obicei atunci cînd şefii de bloc erau beţi. Dar cum controalele puteau surveni oricînd, în orice bloc, primejdia plutea mereu în aer. Slavă domnului că erai mult prea obosit şi prea epuizat, ca să-ţi mai faci griji şi pentru asta ! Noaptea îşi aşternea pentru puţine ore mantia alinătoare peste mizeria deţinuţilor. Numai bătrînii, bolnavii şi cei cu insomnii vegheau măcinaţi de gînduri negre jalea zilei următoare.

Munca

În lagărul de concentrare ziua era marcată de munca forțată. Ea își punea pecetea pe întreaga viață a lagărului.

Însăși trierea forțelor de muncă se făcea într-un mod extrem de semnificativ. Dimineața, după primul lor apel, noii sosiți trebuiau să se alinieze dinaintea șefului-SS al organizării muncii. Urma ordinul : „Muncitorii calificați, un pas înainte" ! Cei avizați se prezentau, chiar dacă nu știau aproape nimic din meseria respectivă. Nu mulți aveau curajul și prezența de spirit să procedeze astfel și apoi să înfrunte cu inventivitate și tupeu dificultățile care se iveau ulterior. Cei calificați erau repartizați la ateliere, ceea ce echivala în fiecare caz cu o primă asigurare de viață. Căci toți ceilalți, fără a se ține seamă de constituția lor fizică, de aptitudini și cunoștințe erau repartizați, sub o ploaie de lovituri, în funcție de nevoile diverselor comandouri la muncile cele mai grele, cum ar fi carierele de piatră și lucrările de terasament. Cei aparținînd unor profesiuni intelectuale, în special cei care purtau ochelari, erau împinși din capul locului pe panta pieirii — o cumplită și grotească „triere a celor capabili".

Era foarte greu *să schimbi* ulterior *comandoul de muncă* la care fuseseși repartizat. Iar obținerea unui loc de muncă mai bun în cadrul comandoului respectiv depindea întru totul de Kapo și de șefii de echipă. De regulă aceștia puteau fi mituiți. Dar pentru a ieși dintr-un comandou și a intra în altul, era nevoie de niște relații foarte bune și foarte complicate. În mod normal, într-un asemenea caz trebuia să fii cerut de noul șef-SS de comandou prin șeful Biroului de organizare a muncii, apoi să fii pus la dispoziție de vechiul șef-SS de comandou și să se opereze schimbarea în statistica muncii. Dacă aceste manevre se săvîrșeau fără știrea și cooperarea cu deținutul— „Kapo", atunci respectivul era pierdut, deoarece un astfel de procedeu vădea „o colaborare cu SS-ul". Practic, aranjamentul nu se putea face decît în mod ilegal, în sensul că funcționarul cu evidența, în înțelegere cu Kapo, sau și mai bine la indicația acestuia, modifica scriptele, după care camarazii de la statistica muncii înregistrau cuvenita rectificare și în cartotecă. Sute de novici lipsiți de experiență au tot încercat să fugă din comandoul lor sau să stea de o

parte cînd se făcea alinierea și apoi să se atașeze vreunui alt comandou ; imposibil — erau de fiecare dată rapid „înhățați", deoarece exista un control foarte sever, numeric și nominal și apoi erau tratați în mod „corespunzător". Pentru că și întregul comandou putea fi pedepsit în modul cel mai aspru, dacă se făcea „remarcat" în vreun fel. Deci, cine era în situația de a putea schimba comandoul ? Realitatea este că doar puțini dintre vechii deținuți nu au izbutit să treacă în decursul anilor la locuri de muncă mai convenabile sau chiar comode. Cine nu reușea să facă această manevră, se „prăpădea pur și simplu. Căci, trăind ca un obișnuit sclav de muncă al SS-ului, nimeni nu putea să reziste mai mult timp. Ca să-ți îmbunătățești condițiile individuale de muncă trebuia să ai bani — sau vreo altă modalitate — pentru a rezista sau vreun prieten cu influență.

Se mai întîmpla uneori ca SS-iștii să le propună deținuților să se ofere voluntar pentru anumite comandouri mai bune. Dar și aceasta implica serioase riscuri, căci putea fi vorba doar de o capcană periculoasă. Sau, după ce te ofereai, erai înhățat de un SS-ist care te găsea „suspect", te respingea și te mai și maltrata. Cu acest prilej ți se mai verifica uneori și dosarul în Secția politică și totul se putea încheia cu o catastrofă.

În lagăre existau munci *cu sens* și munci absolut *fără sens,* care nu aveau alt scop decît să chinuie. Cele din ultima categorie erau de fapt o excepție, constituind mai mult o „variație" inventată de șefii de comandou ca „divertisment", ca, de pildă, atunci cînd îi obligau mereu și mereu, îndeosebi pe evrei, să ridice niște ziduri care a doua zi trebuiau dărîmate, pentru a fi apoi din nou înălțate, și așa mai departe. Pe ansamblu, o parte considerabilă a muncilor impuse în lagăr nu urmărea un scop precis, era frecvent inutilă sau defectuos planificată, încît trebuia repetată de cîte două-trei ori. Și lucrările de construcție trebuiau frecvent refăcute de mai multe ori, deoarece, din cauza unei pregătiri deficitare a fundațiilor, se năruiau.

În toate comandourile, interesul deținuților era orientat spre două condiții fundamentale : să ajungă *„sub un acoperiș"* și lîngă un *„foc"*. În anotimpurile reci se dădea o adevărată bătălie pentru anumite comandouri care ofereau aceste avantaje. Pentru locurile de muncă cu posibilități de încălzire, chiar dacă acestea erau în aer liber, se plăteau

sume mari unor Kapo și șefi de echipă care puteau fi mituiți.

Din acest punct de vedere, dar și din multe altele, trebuie făcută o diferențiere netă între comandourile de muncă din interiorul lagărului și cele din exterior, care lucrau însă în perimetrul comandamentului, deci în zona înconjurată de centura posturilor de pază.

În general, *comandourile din interiorul lagărului* făceau munci mai ușoare. Dintre cele mai importante enumerăm : bucătăria, magazia, spălătoria, baia, camera de efecte, vestiarul, magazia de scule, cizmăria, croitoria, atelierul de țesut ciorapi, tîmplăria, lăcătușeria și o serie de alte ateliere, magazia de lemne, cocinile porcilor, grădinăria, blocul sanitar al deținuților și separat „Secția de patologie", iar din 1943 „Secția de cercetări în domeniul tifosului exantematic și virusologiei" (staționarul clinic — blocul 46 și prepararea de vaccin antitific — blocul 50), cancelaria deținuților, statistica muncii, oficiul poștal pentru deținuți, biblioteca și așa-numitul comandou de întreținere a lagărului. În 1942 s-au înființat unitatea de pompieri și paza lagărului. În unele comandouri interioare, ca de pildă în cel de țesut ciorapi sau la magazia de lemne, erau repartizați cu precădere camarazi invalizi. Împreună cu numeroșii șefi de cameră și cu specialiștii de la „Uzinele germane de armament" (DAW — o întreprindere centrală berlineză a SS-ului cu filiale în toate lagărele de concentrare) în comandourile interioare erau adeseori ocupați pînă la două cincimi din deținuții care munceau. Cum nu este posibil să prezentăm toate comandourile interioare, pentru a arăta ce se petrecea în ele, am luat la întîmplare ca exemplu *spălătoria deținuților* din Buchenwald. Comandoul s-a aliniat pentru prima oară la 9 septembrie 1938 cu un efectiv de 17 persoane, pentru a prelua de-abia după mai bine de un an activitatea spălătoriei, în sfîrșit construite. Șeful comandoului a fost inițial SS-Scharführer Kindervater. Cea mai mică neglijență la lucru observată de el era suficientă pentru a-l ține pe respectivul deținut ore în șir cu fața la perete sau presat de un stîlp al zidului sau pentru a-l pune să facă 50—100 de genuflexiuni. Dacă se plictisea, ieșea în fața spălătoriei și își căuta cîte un „plimbăreț", pe care îl culca în spălătorie pe masă pentru a-i administra personal 25 de ciomege. În scurtă vreme acest comandou a sporit pînă la 65 de deținuți. Se lucra în timpul stabilit de conducerea lagărului. Ca rufă-

rie, fiecare deținut primea săptămînal o cămașă, o pereche de ciorapi, un prosop, o batistă, la 14 zile o pereche de indispensabili și, pînă în 1941, la patru săptămîni rufărie de pat curată. Cînd au început să sosească transporturi masive de deținuți, lucrurile s-au schimbat. În perioada 1939—1940, primăvara se schimba îmbrăcămintea ceva mai groasă de iarnă cu una mai ușoară din „Drill" (în care, pe vreme ploioasă, înghețai zdravăn). Mai tîrziu nici nu mai putea fi vorba de așa ceva. Îmbrăcămintea de iarnă era spălată și pregătită spre a fi din nou distribuită toamna tîrziu. Deoarece deținutul de rînd nu avea două rînduri de haine, comandoul spălătoriei s-a declarat de acord să sacrifice fiecare duminică după-amiază liberă pentru ca măcar din cînd în cînd să poată fi curățată îmbrăcămintea. În decursul anilor s-a ajuns să se spele acolo și rufăria personală a deținuților, care le-a putut fi trimisă de acasă în timpul războiului. Îmbrăcămintea și rufăria sosită de la lagărul de concentrare Auschwitz — să ne gîndim numai la peste o jumătate de milion de cămăși și 280 000 de indispensabili cu mărci de fabricație din toate țările Europei ! — au fost de asemeni curățate la spălătorie, înainte de a fi date la purtat. Pe atunci, efectivul comandoului, care între timp crescuse la 85 de persoane, trebuia să lucreze cu regularitate de patru ori pe săptămînă pînă la ora 12 noaptea. Abia în 1943, după multe intervenții ale deținuților Kapo, efectivul a crescut la 120 de persoane, iar cînd în cele din urmă a trebuit să se lucreze aproape continuu, în schimburi de zi și de noapte, el a crescut la 185 de persoane. Între 1942 și 1945 în spălătoria de la Buchenwald s-au curățat lunar, în medie, peste 300 000 de bucăți îmbrăcăminte și rufe, dar în unele luni chiar 650 000 de bucăți.

Spălătoria era, ca să zicem așa, o întreprindere-model a comandourilor interioare mai ușoare. Excepție serioasă făceau grădinăria, comandoul pietruitorilor pe străzile lagărului și comandoul latrinelor. Altele, cum ar fi blocul sanitar al deținuților, au avut întotdeauna o foarte grea răspundere.

Cine trebuia să lucreze la *grădinărie* era expus tuturor intemperiilor, se afla mereu pe teren deschis și era în permanență ținut sub un control strict, trebuind să care fie pămînt, fie pietre și asta într-un ritm și în niște cantități — cîte doi deținuți la fiecare targă — care puteau „da gata", chiar și niște bărbați voinici ! În acest comandou,

condiţiile nu s-au prea ameliorat nici măcar în ultima perioadă, nici la Dachau, nici la Buchenwald sau în vreun alt lagăr. Trebuie să fi văzut o asemenea scenă tipică, pentru a înţelege ce însemna să lucrezi ca deţinut în grădinăria unui lagăr de concentrare. Ceea ce se făcea aici n-avea aproape nici o contingenţă cu grădinăritul, cunoscut în lumea civilizată ca o activitate mai degrabă plăcută, ba uneori chiar reconfortantă. La 1 mai 1943, în locul sărbătoririi acestei zile, deţinuţii au fost puşi să care în grădinile lagărului Buchenwald târgi cu fecale. Cel care se prăbuşea sub povară era atacat de cîinii însoţitori ai Scharführerilor beţi. Doi ruşi, Serghei Nicolaev din Voronej şi Fedia Fedorkim din Stalingrad, cărau împreună o asemenea targă. Erau prieteni şi căutau să rămînă nedespărţiţi, ori de cîte ori puteau. Pentru a nu „bate la ochi" lucrau din răsputeri. Dar n-au scăpat. Complet epuizat de pasul alergător, Fedia s-a împleticit şi a căzut ; targa cu scîrbosul ei conţinut s-a răsturnat, stropindu-i pe SS-Rottenführerul Fritz Schulz, care se afla pe aproape. El l-a împuşcat pe loc pe rusul întins jos, în timp ce cîinii s-au năpustit asupra tovarăşului său, trîntindu-l la pămînt. Aproape ieşit din minţi, SS-istul l-a călcat în picioare cu cizmele sale cu ţinte, după care deţinutul a fost sfîşiat de cîini. Nimeni nu putea şi n-avea voie să-i ajute pe cei doi. Dimpotrivă, în imediata apropiere se desfăşura în acelaşi timp o altă scenă. Wladislaw Schezmit, un polonez, era repartizat unei grupe de transportat pietre, care trebuia să-şi ducă povara în pas alergător de la grădinărie pînă la instalaţia de filtrare. O santinelă-SS i-a ordonat polonezului să ridice o lespede de piatră de mărime considerabilă, ceea ce el pur şi simplu n-a putut să facă ; nu putea nici măcar să o clintească din loc, necum s-o ridice. „Mişcă" ! a urlat santinela, aruncînd cu o cărămidă în polonez. Plin de sînge, deţinutul s-a prăbuşit. „Ridică piatra, cîine polonez ! Să ridici imediat piatra !" Cîţiva SS-işti au turnat o găleată de apă pe deţinutul leşinat, l-au readus în simţiri, l-au smucit în sus şi, după ce l-au sprijinit de un copac, l-au executat pentru „sabotaj" pe îndelete, folosindu-l drept ţintă de tir. În aceeaşi noapte au murit trei deţinuţi, care fuseseră bătuţi şi muşcaţi de cîini în grădinărie, iar alţi şase au fost pur şi simplu omorîţi cu parul.

Comandoul *curăţătorilor de latrine* nu era mai puţin rău famat — abstracţie făcînd de scîrboşenia în sine a muncii. El fusese denumit cu tîlc de SS-işti şi de deţinuţi „Apă de colonie 4711“ după renumita marcă de parfum Köln. Era rezervat evreilor. La Dachau multă vreme au făcut parte dintr-un asemenea comandou principii Max şi Ernst Hohenberg, fiii prinţului moştenitor al Austriei Franz Ferdinand, din căsătoria acestuia cu contesa Chotek.

Comandoului de *pietruitori ai străzilor* lagărului Buchenwald i-au fost repartizaţi pentru un timp, printre alţii, fostul ministru de justiţie al Austriei, Dr. Winterstein, în vîrstă de 60 de ani, şi fostul conducător al tineretului austriac, baronul Duval. În ploaie şi ninsoare. pe caniculă şi ger, deţinuţii acestui comandou şedeau în şir pe cărămizi şi fărîmiţau cu ciocanul bucăţile de piatră pentru pavarea străzilor. Bineînţeles că erau mereu expuşi oricărei ticăloşii a SS-iştilor care treceau întîmplător pe acolo.

Comandourile exterioare se aflau aproape toate în condiţii la fel de aspre. Este greu de spus ce-i afecta mai mult pe deţinuţi : bătaia administrată de şefii comandourilor, metodele numeroşilor Kapo şi şefi de echipă sau munca de sclavi în sine. Dacă condiţiile generale n-ar fi făcut ele însele din existenţa în lagăr un adevărat iad, aceşte trei „condiţii speciale“ ar fi putut-o face din plin. Cele mai cumplite comandouri erau cele de la carierele de piatră, dar şi comandourile de terasamente sau coloanele de transport erau aproape la fel de cumplite.

Chiar şi începerea lucrului însemna pentru mulţi deţinuţi o tragedie grotească de tipul „farsă“ : *lupta pentru sculele* care nu existau decît în număr limitat şi erau de calitate variabilă. Cine nu apuca o sculă era mereu expus primejdiei directe de „a fi remarcat“, adică de a fi reclamat că nu dă randamentul scontat. Dar aceasta era doar una din cele mai mici dificultăţi ! Trebuie prezentate cazuri concrete, pentru a cunoaşte această realitate aproape de neconceput :

Buchenwald, primăvara anului 1944, în comandoul de terasamente şi construcţii. Sub supravegherea personală a şefului constructor-SS, o coloană de evrei şi polonezi execută lucrări de terasare pe un sol pietros — o muncă epuizantă şi pentru oameni puternici, dar pentru „epavele“ slăbite şi înfometate, aproape imposibilă. Numai frica este cea care îi mai împinge la eforturi extreme. Iar frica este

mai mult decît justificată. Şeful zăreşte doi evrei ale căror forţe cedează. Se duce spre ei şi îi ordonă unui polonez (Strzaska pe nume) să-i îngroape pe cei doi care abia se mai puteau ţine pe picioare. Polonezul încremeneşte — şi refuză. La care Scharführerul ia o lopată, îl croieşte pe polonez şi îl sileşte ca în locul lor să se culce el într-una din gropi. Apoi îi forţează pe evrei să-l acopere cu pămînt, ceea ce ei şi fac speriaţi de moarte şi în speranţa de a scăpa de această cruntă soartă. Cînd nu s-a mai văzut din polonez decît capul, SS-istul ordonă : „Stai !“ şi îi obligă să-l dezgroape. Acum cei doi evrei trebuie să se aşeze în groapă, iar Strzaska primeşte din nou ordinul să-i acopere cu pămînt. Încet, groapa se umple. Cînd în sfîrşit e plină pînă sus, SS-istul, rîzînd, bătătoreşte el însuşi cu picioarele pămîntul peste cele două victime. În tot acest timp, deţinuţii continuă să lucreze îndrăcit, pentru ca nu cumva, doamne fereşte, „să-i bată bestiei la ochi“ şi să-i atragă privirea. După cinci minute sînt chemaţi doi dintre ei ; trebuie să-i elibereze imediat pe cei doi îngropaţi. Lopeţile zboară, poate că mai pot fi salvaţi camarazii ! În graba cu care se lucrează, unuia dintre evrei i se sfîşie obrazul cu lopata, dar, oricum murise. Celălalt dă slabe semne de viaţă. La care SS-istul ordonă : „amîndoi la crematoriu !“

În cursul anului 1939, în prezenţa unui Kapo pe nume Heusgen din comandoul I de săpători, şeful de echipă Tannenbaum l-a înăbuşit pe un deţinut — tată a peste şase copii — într-o groapă cu apă, pînă ce acesta s-a sufocat. S-a pornit o anchetă complicată care a durat mai mult de un an ; apoi ea a fost sistată, deoarece Tannenbaum a adus 20 de martori din comandou care au afirmat că de fapt nu s-a întîmplat nimic ! Sute de deţinuţi ar fi putut dovedi contrariul, dar i-ar fi costat viaţa, aşa că au tăcut. La ce bun să-ţi pierzi inutil viaţa, cînd pe atunci în aceste comandouri nu se putea schimba absolut nimic (schimbarea trebuia pornită din altă parte : în lupta împotriva „verzilor“, ceea ce s-a şi făcut ulterior). Un alt şef de echipă din acelaşi comandou l-a bătut în aşa hal pe un deţinut, încît a rupt coada unei sape noi. Şi acestea nu erau cazuri izolate. Kapo Heusgen care purta însemnul triunghiului roşu şi era membru al partidului comunist, a murit în 1942 datorită ticăloşeniilor din lagăr de o moarte nenaturală, în timp ce şeful de echipă Tannenbaum a

scăpat de o soartă bine meritată, datorită eliberării sale neașteptate.

Esențial în scenele de acest fel nu este faptul că ele s-ar fi petrecut continuu — dacă așa ar fi stat lucrurile, n-ar mai fi existat nici un singur supraviețuitor al lagărului de concentrare — ci faptul că ele erau oricînd posibile. De cîte ori n-au fost puși cărătorii de piatră, care țineau de comandoul de terasamente sau de cel al carierei de piatră, constituite în principal din evrei ruși și polonezi, să alerge — încărcați pînă la refuz — prin „spaliere" ! Pentru asemenea „distracții", cei mai sălbatici bătăuși SS-iști se așezau gata pregătiți, pe stînga și pe dreapta. 181 de polonezi internați la 15 octombrie 1939 în lagărul Buchenwald și-au pierdut în acest fel. în decurs de zece zile, mai mult de jumătate din camarazi. Încă din prima zi, 16 n-au mai rezistat, în cea de-a treia zi au fost stîlciți în bătaie 30, iar în a patra zi, la apelul de seară au fost aduși cu duzinile pe targă. Evreii aveau de îndurat din cînd în cînd un adevărat iad în comandourile de săpători, constructori și cărători de piatră. Cînd erau siliți să se tăvălească cu fața în scaieți, simțeau aceasta ca o adevărată ușurare după muncile fără sens despre care am mai vorbit — să înalțe ziduri și apoi să le dărîme.

Iată, de exemplu, *comandoul de transport* : 15—20 de bărbați înhămați în loc de cai la o căruță încărcată pînă la refuz, prinși în chingi și mînați înainte în pas alergător. Un SS-ist merge înainte pe o motocicletă pentru a imprima viteza de deplasare a coloanei, care mai e obligată să și cînte ! Șefii de lagăr Plaul și Kampe introduseseră încă de pe cînd erau Unterscharführer în lagărul de concentrare Sachsenburg pentru asemenea atelaje denumirea de „cai care cîntă" — o delectare pentru SS.

Pentru a avea o imagine autentică a vieții și chinurilor din acest comandou, redau în cele ce urmează declarațiile cîtorva camarazi care au fost ani de-a rîndul în coloana de transport din Buchenwald. Au fost printre puținii care au supraviețuit. 130 de evrei erau repartizați în cinci grupe de atelaje.

Kodicek, Julius, nr. 6452 : În 1940 lucram, cu o pauză de o jumătate de oră, de la șase dimineața pînă la apelul de la ora 14,30 și de la orele 16 pînă se întuneca. În timpul drumului Scharführerul Chemnitz ne mai ordona adeseori și următorul „sport" : culcat, ridicat, alergat !

Margulies, Leo, Nr 4573 : În vara anului 1942 trebuia să transportăm pietriș din carieră. Cum numai patru oameni puteau încărca, ceilalți aveau niței timp să-și tragă sufletul. Aceasta i s-a părut Scharführerului Greuel de nesuportat ; i-a pus pe toți ceilalți să care în acest timp pietre, în pas alergător.

Filgur, Max Nr. 120.599 : În martie 1940 Kapo Hill i-a dat unchiului meu Tischler o lovitură atît de groaznică în testicule, încît acesta a leșinat și a trebuit să fie dus la blocul sanitar. Fiind mereu hărțuit în timpul lucrului, camaradul meu Brucker a nimerit în iarna anului 1941 sub un trunchi de copac, fracturîndu-și piciorul.

Einziger, Hermann, Nr. 6932 : În aprilie 1942 a trebuit să cărăm în lagăr trunchiuri de copaci, hărțuiți și maltratați de Scharführerii Chemnitz și Deuringer. Deoarece Kapo Jăkob Ganzer ne gonea întruna și toată lumea era deja nervoasă, trunchiurile n-au mai fost stivuite cum se cuvenea, astfel că unul a căzut înapoi, omorîndu-l pe camaradul Friedmann din Mannheim : toracele și coloana vertebrală i-au fost zdrobite. Alți șase camarazi au trebuit să fie duși în blocul sanitar.

Feingold, Max, Nr. 8448 : Kapo Jakob Ganzer ne punea uneori să încărcăm nisip și pietriș cu palmele, astfel că ne-am zdrelit cu toții degetele. În sarcina noastră cădea de altfel și transportarea spînzurătoarei demontabile dintr-un șopron al grădinăriei în adăpostul cîinilor SS-iștilor.

Einziger, Moses, Nr. 6933 : la 9 aprilie 1942 s-a stîrnit, în ciuda anotimpului înaintat, o furtună de zăpadă cu un ger de minus 12 grade Celsius. A trebuit să cărăm toată ziua prin zăpadă. Bilanțul : Fränkel, un tînăr vienez, care era epuizat, a degerat, iar alți patru camarazi au fost duși cu degerături grave în blocul-sanitar.

Steiner, Franz, Nr. 3948 : În 1942 am fost puși să lucrăm trei duminici în colonia SS-Kleinobringen. Adjunctul lagărului a ordonat „pas alergător o zi întreagă" și să fim bătuți de santinelele însoțitoare. În timpul lucrului chiar și copiii SS-iștilor aruncau cu pietre în noi.

Unui vechi deținut i se pare ciudat să se dea asemenea exemple. În lagăr abia de le mai observai, căci erau la ordinea zilei. Trebuiau deci să se întîmple lucruri ieșite din comun ca să poată trezi în mod special atenția — bunăoară evenimentele de la cariera de piatră. Aceste *cariere de piatră* erau în toate lagărele de concentrare

adevărate comandouri de „înălțare la cer". Unele lagăre, ca de exemplu Mauthausen, constau — cu excepția comandourilor interioare — aproape numai din cariere de piatră. În mod normal, aceasta era în sine o muncă grea, mai cu seamă — dacă e posibil să scoți ceva în evidență — trasul vagoanelor spre vîrful povîrnișului. În fiecare seară erau transportați pe targă sau în căruțe morții, răniții grav și invalizii, în unele zile cîte două-trei duzini. De nedescris maltrarările ; lovitul cu pietre, ciomăgelile, „accidentele", împinsul voit în prăpastie, împușcarea și tot felul de torturi au răpit în toate lagărele viața a mii de camarazi. Un gen îndrăgit de Scharführeri era acela de a-i pune pe candidații la moarte să împingă în sus pe panta abruptă vagonetă goale sau chiar încărcate, ceea ce nu puteau face nici împreună doi bărbați, drept care aceștia mureau din cauza greutății care aluneca înapoi, ca și a loviturilor supraveghetorilor. La cariere lucrau îndeosebi companiile disciplinare, precum și cei condamnați anume la această muncă. Acolo se afla terenul de vînătoare al unor faimoși Scharführeri, Kapo și șefi de echipă. În ziua de 1 mai 1943, de care am mai pomenit, SS-iștii din Buchenwald au făcut între ei pariuri pe cîte șase țigări sau două pahare de bere, cîștigătorul fiind cel care reușea să ucidă un deținut aruncînd în el de sus, cu pietre ; dacă aruncau mult prea departe de țintă, își pierdeau răbdarea și trăgeau pur și simplu cu arma. Rezultatul acestei „distracții" au fost 17 morți și răniți. Aceste masacre erau etichetate cu formula legală „împușcat la evadare". Numărul acestora reprezintă în toate lagărele de concentrare o adevărată legiune. La Buchenwald, doi dintre cei mai faimoși ucigași erau Hauptscharführerii Hinkelmann și Planck. Cel de-al doilea era un bavarez, ajutor de pădurar și braconier, care, în 1944 fiind implicat într-o afacere a medicului de lagăr, Dr. Hoven (uciderea unor martori), s-a spînzurat în buncăr. Numai în contul lui figurează literalmente cîteva sute de omoruri, printre care și cel al Dr. Wintersțein, pe care niște mașinații ale unor deținuți pătimași din lagăr l-au împins în detașamentul carierei de piatră ; de asemenea uciderea căpitanului austriac Stahl și cea a deputatului comunist în Reichstag, Werner Scholem. Cu acesta, Planck s-a plimbat prietenește cam zece minute, după care i-a pus revolverul în coaste și l-a împușcat. Lui Stahl i-a zdrobit țeasta cu un glonte dum-dum. Deținutul politic Rudolf

Arndt, foarte apreciat de camarazii săi din Buchenwald, care avea în urma sa 12 ani de închisoare şi lagăr de concentrare, a fost dus şi el — în urma denunţului unor evrei criminali recidivişti — în cariera de piatră şi împuşcat din iniţiativa lui Planck. De o seamă cu el era Hinkelmann. Era aproape mereu beat. Una din zicalele sale preferate, pe care o striga batjocoritor deţinuţilor hăituiţi şi bătuţi la sînge, era : „Hai, alergaţi mai repede, ca să ajungeţi mai repede la ţintă !" Era de-a dreptul genial în inventarea torturilor. Pe oamenii mai bătrîni îi silea să se cţere în copaci pe care îi scutura apoi pînă ce — în rîsul drăcesc al SS-istului — nenorociţii cădeau şi, fie că îşi frîngeau gîtul, fie că se răneau atît de grav, încît trebuiau duşi în blocul-sanitar, unde decedau jalnic. Sub supravegherea lui, coloanele de cărători de pietre au trebuit odată să care trei săptămîni de-a rîndul, în pas alergător, materiale de la cariera de piatră la grajdurile de cai, pe o distanţă de cca 400 de metri : construirea acestei străzi scurte a costat 23 de morţi. Cei mai mulţi Kapo din carieră nu erau mai buni, ba uneori chiar mai răi. Vogel, un homosexual sadic, îşi găsea o satisfacţie sexuală în maltratarea deţinuţilor. El condamna şi executa cu de la sine putere. În 1940, un anume Bernstein s-a exprimat odată critic despre metodele lui Vogel *. Urmarea a fost că el a fost dus, prin tot felul de manevre, la cariera de piatră, unde Vogel în persoană l-a împins, lovindu-l cu ciomagul, în centura postului de pază, pentru a fi „împuşcat la evadare". Şefului lagărului, Rödl, i-a căşunat pe un polonez care, avînd de cărat o piatră enormă, n-a mai putut alerga. Tînărul, pe nume Podvysoka, n-avea decît 24 de ani. Vogel l-a lichidat la faţa locului, lapidîndu-l. Rapportführerii Kent, Petrick şi Strippel i-au predat lui Vogel cel puţin 50 de deţinuţi politici care li se părcau periculoşi, ca să le aplice „un tratament special". De la funcţionarul ministerial Dr. Gerdes, care urma să se căsătorească cu una din fetele preşedintelui austriac Miklas, drept care în lagăr era strigat în batjocură „ginerele lui Miklas" — motiv suficient pentru a-l duce la carieră — Vogel vroia să stoarcă 300 de mărci. Gerdes n-a reuşit să procure suficient de rapid suma, drept care Kapo i-a ordonat şefului de echipă Wittvogel (se potriveau bine cele două „păsări" — nomina sunt omina)

* În limba germană „Vogel" înseamnă „pasăre". — *Nota trad.*

să-l mine pe acest „câine negru" în centura posturilor de pază, ceea ce s-a şi executat. Unui evreu i s-a strigat : „Acum e ora 12. La 12 şi 5 minute eşti la Yehova !" Dar n-a durat nici cinci minute. Şeful secund al lagărului, Gust, s-a servit în 1942 de un Kapo de la cariera de piatră, Müller, pe care îl vizita aproape zilnic şi îl trata cu ţigări şi pachete furate, în schimbul denunţării anumitor deţinuţi sortiţi pieirii. Întrucît, ca urmare, numărul celor „împuşcaţi la evadare" a crescut în timpul verii înspăimîntătoare, s-au stabilit concomitent, de formă, posturi ale deţinuţilor, care trebuiau, chipurile, să-i împiedice pe camarazii lor să fugă spre centura posturilor de pază. Müller era un om total pervertit de poziţia sa care-i conferea putere. Caracter labil, devenise cu timpul un sadic îngrozitor (împreună cu mai mulţi alţii, el şi-a cerut mai tîrziu repartizarea la un comandou exterior al Buchenwaldului, în Renania, unde a fost spînzurat de propriii lui complici). Între santinele şi el exista o convenţie : în schimbul tutunului de fumat şi mestecat, el livra victimele necesare. Zi de zi, cel puţin un deţinut era hăituit pînă la centura posturilor de pază, dar uneori erau chiar doi. În felul acesta îşi asigura Müller aprovizionarea în acele vremuri de criză de tutun. Schimbul santinelelor se făcea dimineaţa la ora nouă. Drept care, s-a convenit ca un deţinut să le fie livrat înainte de ora nouă şi un altul după această oră. Santinelele stabileau între ele cine să tragă, ca să primească un concediu şi o primă. Müller avea o gamă variată de metode pregătitoare: fie că îşi tortura victima în aşa măsură încît aceasta alerga de bună voie în bătaia puştilor, fie că îl trimitea pe deţinut să adune surcele dincolo de linia santinelelor, fie că se apropia de cîte un om ostenit de atîta hărţuială şi îi spunea că poate să meargă „dincolo" să se culce puţin, apoi ruga santinela să-l lase să treacă şi îl expedia de partea cealaltă pe bietul naiv ; după doar cîţiva paşi, santinela trăgea doborîndu-l. O comisie-SS, alcătuită din comandantul adjunct sau locţiitorul său, medicul lagărului şi un al treilea SS-ist, constata apoi că din nou un deţinut a vrut să evadeze ca un porc. Odată, s-a întîmplat că, în timp ce comisia încă mai era la faţa locului, s-a apropiat un deţinut, oprindu-se apoi timid în spatele unui tufiş. Unul dintre SS-işti s-a dus la el şi l-a întrebat ce vrea. La răspunsul deţinutului că vrea să se lase împuşcat, SS-istul i-a spus : „Mai aşteaptă cîteva

minute !" Comisia s-a urcat pe motociclete și s-a îndepărtat puțin, deținutul a fost împușcat, comisia s-a întors și a constatat ferm „o nouă tentativă de evadare" ! Un nou sosit evreu, un bărbat bine hrănit, care părea să provină dintr-un mediu pretențios, a fost dat de șeful de comandou SS-Scharführer Höber, pe mîna lui Müller. Se pare că acestuia i-a făcut plăcere să aibă o dată la cheremul său și o victimă bine hrănită, din straturile sociale mai înalte. După ce l-a chinuit cumplit, Kapo Müller l-a silit pe deținut să se spînzure cu propriile sale bretele. Cînd acestea s-au rupt, l-a readus în simțiri pe cel ce-și pierduse cunoștința, i-a ordonat să înnoade solid bretelele și să se spînzure din nou. Ce a făcut apoi Müller cu mortul, sub ochii santinelelor-SS care se îngrămădiseră curioase, nu s-ar putea descrie decît într-un cerc de psihiatri legiști.

Karl Müller, Nr. 4549 (a nu se confunda cu amintitul Kapo avînd același nume) a fost scribul comandoului de la cariera de piatră Buchenwald doar între ianuarie 1940 și martie 1941. El trebuia să întocmească rapoartele de decese. Toate erau pe același calapod : „împușcat la evadare". În medie, acestea se cifrau zilnic la cîteva cazuri (excepție nu făceau nici duminicile sau zilele de sărbătoare). În 15 luni, el a scos din evidență sute de oameni. Și aceasta doar la cariera de piatră de la Buchenwald !

Da, cam asta se numea muncă în lagărul de concentrare...

Dar nu pretutindeni și nu întotdeauna era astfel. Condiții mai bune decît toate celelalte *comandouri exterioare ale lagărelor* aveau *comandourile comandaturii.* Existența lor, adeseori la doar cîțiva metri de scenele de infern în maniera lui Brueghel, era adesea de-a dreptul un paradis în comparație cu viața camarazilor. Deținuții se bucurau de multiple avantaje și îndeosebi puteau „să facă rost" de la SS-iști de lucruri extrem de rîvnite. Mulți au exploatat aceasta doar în propriul lor avantaj, dar alții au adus clandestin în lagăr tot ce puteau. Firește că riscul era enorm ; cîte unul a fost culcat pe „capră" și apoi mutat.

În măsura în care SS-ul, cu un efectiv relativ mic putea să o facă, munca era supravegheată strict. Bineînțeles însă că nici șefii de comandouri și nici Kapo nu puteau fi în același timp peste tot (numai în cariera de

piatră aveau în permanenţă o inevitabilă privire de ansamblu). Comandourile de la terasamente numărau adesea peste 1 000 de oameni şi se răspîndeau pe mai multe locuri de muncă, la distanţe de pînă la doi-trei kilometri. În consecinţă, principiul de bază al tuturor deţinuţilor era ca, în momentul în care paza se îndepărta, să reducă la minimum *ritmul de lucru* şi *randamentul*. Conta în primul rînd „să lucrezi cu ochii". Pretutindeni se instituise un sistem propriu de avertizare, care intra imediat în funcţiune cu parola „Achtzehn !" * trecută din om în om de îndată ce apărea pe undeva un hăituitor de sclavi. Deoarece, spre deosebire de lagărele din mlaştini, felul lucrărilor din majoritatea lagărelor de concentrare nu permitea o normare cantitativă a muncii, se lucra cît de puţin era posibil. Cînd nimeni din personalul de supraveghere nu era prezent, coloane întregi se opreau din muncă în comandourile de construcţii, de terasamente, de asanări, de irigări, încremenind ca sfinţii din icoane, dar se puneau imediat în mişcare ca dracii cînd se dădea semnalul de avertizare. Un cunoscut de-al meu, librar din Viena, care s-a prăpădit ulterior la Auschwitz, a curăţat pro forma la Buchenwald în 1939/1940, cinci luni de-a rîndul, într-un garaj al SS-ului aflat în construcţie, o singură fereastră, atît şi nimic mai mult. Punînd în joc toată isteţimea şi toate relaţiile, cu mituiri şi sacrificii, îţi alegeai un comandou special în care puteai să scapi de muncă. Mînaţi de nevoie, sute de oameni au imaginat cele mai incredibile „manevre" pentru realizarea acestui vis şi într-adevăr, atîta timp cît nu erau „luaţi la ochi", n-au mişcat practic un deget — decît cel mult pentru a-şi coace la vreun foc ascuns nişte cartofi şterpeliţi, în timp ce, poate, la nici o sută de paşi mai încolo, alţi deţinuţi erau puşi să trudească pînă la completa lor epuizare. Sub tot felul de pretexte au fost smulse din mîinile SS-ului comandouri întregi, care n-aveau alt scop decît să ajute atîtor camarazi să scape de oprimarea generală. Sistemul sclavagist al SS-ului echivala cu cea mai perfectă educare a oroarei faţă de muncă. El constituie, fără nici o îndoială, una din cele mai grave vătămări aduse de SS deţinuţilor, în sensul că mulţi dintre ei n-au mai fost în stare încă mulţi ani după aceea să muncească în adevăratul sens al cuvîntului. Probabil că, printr-un sistem de muncă

* Un cuvînt cifrat pentru „Achtung" ! (Atenţie !). — *Nota trad.*

rațional, bazat pe stimularea interesului și pe umanitarism, s-ar fi putut obține un randament dublu sau triplu, chiar și numai cu o cincime din forțele de muncă folosite. Dar SS-ul nu era interesat atît de randamentul muncii, cît de posibilitatea de a tortura ; în acest sens, îndeosebi comandourile exterioare erau pur și simplu ocazii folosite cu plăcere în scopul „lichidării".

Așa cum munca începea dimineața cu lupta pentru unelte, așa se încheia cu *lupta pentru pietrele* pe care fiecare membru al comandourilor exterioare ale lagărului trebuia să le care la sfîrșitul muncii pînă în zona sîrmei ghimpate. Cantitatea prescrisă era fie o piatră de cinci kilograme, fie cinci cărămizi. În ultimele minute înainte de întreruperea lucrului trebuia, înfruntînd primejdii serioase, să descoperi cu privirea o piatră mare care să pară grea, să aibă marginile netezi și să fie cît de cît curată, ca să nu-ți strici hainele. Astfel, încărcate, coloanele de sclavi ai muncii mărșăluiau la lăsarea întunericului, cărîndu-i cu sine pe cei morți și epuizați pînă la lagăr, pentru a se alinia apoi ore în șir la apelul de seară.

A fi comandat însemna : a fi repartizat unui comandou, a cărui muncă în folosul SS-iștilor nu permitea nici o întrerupere — și era vorba aci numai de comandouri în care se putea trăi cel mai bine (bucătăria SS-iștilor, magaziile, depozitul de efecte, blocul-sanitar al deținuților, cancelaria) — astfel că nu trebuia să participi la apelul pe întregul lagăr, — ce vis pentru mii de oameni nevoiți să muncească ani și ani de-a rîndul în lagărele de concentrare, în condițiile descrise !

Pedepsele

După cum cred că a rezultat destul de clar din capitolul anterior, în lagărele de concentrare munca nu era nici împlinirea firească a nevoii omului de activitate, nici un mijloc de educare și în nici un caz o satisfacție sufletească. Ea era subordonată scopului principal al lagărelor de concentrare și, ca atare, o pedeapsă. Asta nu înseamnă însă, că pedeapsa s-ar fi mărginit doar la muncă !

Pretutindeni, în lagărele de concentrare, în toate locurile posibile și imposibile, în barăci, pe străzi și drumuri, erau fixate din ordinul lui Himmler mari panouri, cu inscripția : „Există o cale spre libertate. Pietrele ei de kilometraj sînt : supunerea, hărnicia, cinstea, sobrietatea, curățenia, spiritul de sacrificiu, ordinea, disciplina și iubirea de Patrie". Pietrele de kilometraj ale căii reale, adică spre crematoriu, erau „capra" și buncărul, spînzurarea, împușcarea, degerarea, înfometarea, stîlcitul în bătaie și torturile de tot felul.

Drept *motive de pedepsire* SS-ul invoca : ținerea mîinilor în buzunarele pantalonilor cînd era frig, ridicarea gulerului pe ploaie și vînt, cele mai neînsemnate cusururi vestimentare, ca petele, un nasture lipsă sau mici rupturi, ghete insuficient lustruite pe o mocirlă pînă la glezne (ani de-a rîndul, duminicile au avut loc în „timpul liber" temutele apeluri pentru controlul îmbrăcămintei) sau ghete prea lustruite — un indiciu că te-ai eschivat de la muncă — încălcarea obligației de a saluta, în care se includea și așa-numita ținută defectuoasă, intrarea în baracă în timpul programului de lucru — chiar și numai pentru folosirea closetului — o absență prea lungă din comandoul de muncă, — în unele perioade fiind chiar interzisă folosirea latrinelor dimineața înainte de ora zece (și asta, după cafeaua chioară de dimineață), apoi îndreptarea din șale (chiar și numai o singură dată) a celor ce munceau aplecați, mîncatul în timpul lucrului, fumatul în afara timpului liber sau fumatul în baracă, adunarea de jos a mucurilor de țigări — ceea ce cîte un „asocial" a plătit cu viața — așa-numita „pregătire extra a mîncării", prin aceasta înțelegîndu-se încercarea de a obține prin cerșeală alimente peste rația cuvenită, și orice formă de „organizare". Este imposibil să enumeri oarecum exhaustiv motivele invocate de SS-iști pentru ordonarea unor pedepse.

Pentru așa-zisa lene la lucru, ceea ce putea fi interpretat după cum îi se năzărea SS-iștilor, Scharführerii sau Kapo și șefii de echipă răuvoitori, dar frecvent și angajații civili din uzinele de armament, întocmeau cu plăcere un *raport*. Destul de des se confundau numerele deținuților, așa încît în locul unuia cu o vină și așa neînsemnată era pedepsit altul complet nevinovat. Justificările de orice natură erau cu desăvîrșire excluse, pentru că în atari cazuri erai învinuit că-l faci de mincinos pe respectivul SS-ist. Odată, un nou-venit a primit numărul

unui deținut de abia eliberat, împotriva căruia se întocmise un raport ; în locul acestuia, „urmașul său de număr", în completă necunoștință de cauză, a încasat cele 25 de ciomege.

Ce se înțelegea prin *sabotaj*, prevăzut firește cu pedepse îngrozitoare, va fi ilustrat prin următorul exemplu : cimentul pentru construcții era livrat în mari saci de hîrtie, ce zăceau apoi pretutindeni pe șantierele de construcții. Cel care lua o bucată din această hîrtie pentru a-și proteja îmbrăcămintea la căratul pietrelor sau pentru a-și căptuși pe ploaie" jacheta subțire, și era prins asupra faptului, făcea imediat obiectul unui raport sau era bătut pînă cădea lat. Un alt exemplu luat la întîmplare din alte sute : în iulie 1943, deținutul cu numărul 374, un polonez de 66 de ani, pe nume Peterek, lucra în comandoul exterior Goslar. Polonezii din grajdurile acelui lagăr sufereau cumplit de foame. Una dintre santinele, cuprinsă de milă, i-a permis bătrînului să ia cîțiva pumni din nutrețul cailor. Acesta consta din tocătură de sfeclă de zahăr, ovăz, orz și mazăre. Polonezul s-a furișat într-un colț, pentru a fărîma boabele cu o piatră și a le mînca apoi. A fost surprins de șeful comandoului, SS-Hauptscharführer Höber, care s-a năpustit asupra bătrînului cu palme și pumni, iar cînd acesta s-a prăbușit, a continuat să-l lovească cu piciorul. În zilele următoare polonezul a fost supravegheat îndeaproape de Höber, care l-a pus să facă cele mai grele munci. În noiembrie 1943, el s-a reîntors la Buchenwald. Acolo îl aștepta un raport împotriva lui pentru „sabotarea unui bun al statului". I s-au dat 10 zile de arest și a avut noroc că a supraviețuit acestei ultime etape a pedepsei sale. Sabotaje reale, despre care vom mai vorbi, n-au putut fi descoperite decît arareori de capetele seci ale SS-iștilor „Cap de mort".

Aranjatul paturilor în blocuri le dădea Scharführerilor sute de prilejuri de a dicta pedepse colective sau individuale. Nu se mulțumeau doar să smulgă așternuturile chipurile „prost aranjate", ci uneori făceau în dormitoare un adevărat prăpăd, trintind și rupînd de-a valma saltelele de paie, pernele și păturile. Seara, înainte de împărțirea hranei, deținuții trebuiau să pună iar totul la loc și întregului bloc sau respectivei aripi li se întocmea raport. Nenumărate au fost și cazurile în care șefii SS-iști de bloc îi maltratau pe deținuții-șef de cameră sau șef de

bloc, asmuțindu-i astfel împotriva deținuților și forțîndu-i să fie mai duri față de propriii lor camarazi.

Faptul că *ordinea în blocuri* era o sursă aproape inepuizabilă de pretexte pentru sancționări, se înțelege de la sine din cele arătate mai sus. Unii șefi de bloc se urcau pe mese ca să controleze cu degetul dacă nu e praf pe grinzile tavanului sau cercetau interiorul sobelor în căutare de hîrtiuțe și resturi, încît vara șefii de cameră au trebuit să lege ușile sobelor cu sîrmă, spre a nu mai putea fi deschise.

Un adevărat spectru de groază al oricăror posibilități de pedeapsă îl provoca *apelul*. Dacă numărătoarea în primul șir de blocuri nu se făcea destul de repede sau apărea vreo greșeală de exprimare a deținuților străini, ploua cu palme, lovituri de picior și comenzi „culcat-sculat". Tocmai pentru a-i proteja pe străini, a trebuit ca alinierea în acest temut prim șir să fie preluată de deținuții germani. Greșeli ridicole în orientarea rîndurilor sau în așezarea deținuților în ordinea mărimii, cea mai mică mișcare, un strănut sau o tuse le provocau SS-iștilor cele mai sălbatice excese.

Dacă nu se întîmplau *furturi* reale care trebuiau pedepsite, le inventau SS-iștii. Majoritatea furturilor reale aveau drept cauză foamea. Furtul de la camarazi era sancționat de deținuții înșiși, în regie proprie și radical. De pildă, un hoț de pîine, dacă era prins asupra faptului, era pierdut, pentru că pur și simplu nu mai putea fi admis în lagăr, chiar dacă fusese împins de foame, căci altminteri ceilalți camarazi, care n-aveau oricum nici ei decît un minim necesar de pîine, ar fi ajuns în situații și mai critice. Apoi, unii nici nu furau pentru că erau flămînzi. ci ca să schimbe pîinea pe tutun de mestecat sau pe țigări.

Au existat desigur și lucruri pentru care SS-iștii trebuiau, din punctul lor de vedere, să aplice pedepse drastice, ca de pildă, propaganda politică, ascultarea de posturi străine la radio, legături ilegale cu lumea din afara lagărului, activități subversive printre SS-iști, sabotaj, organizarea de întruniri antifasciste, orice fel de muncă politică în lagăr, trecerea frauduloasă a unor scrisori și tentativele reale de evadare. Îndeosebi în primii ani, evadarea unor deținuți avea urmări groaznice pentru întregul lagăr. De aceea, ele au fost combătute de deținuții politici care le considerau inutile ca acțiune individuală și categoric funeste pentru colectivitate, aceasta

pînă în momentul în care, datorită apropierii frontului, în unele cazuri ele erau necesare pentru anumite persoane, care acționau în înțelegere cu conducerea ilegală a lagărului.

Este semnificativ că deținuții care își maltratau camarazii sau chiar îi omorau în bătaie n-au fost niciodată pedepsiți de SS-iști, trebuind deci să fie lichidați de *justiția deținuților*. Acest lucru era adeseori foarte dificil și uneori reclama un timp considerabil, deoarece indivizii respectivi stăteau mereu prin preajma SS-iștilor, bucurîndu-se de protecția lor specială. Mulți camarazi care nu reușiseră să pătrundă prea adînc în mașinațiile lagărului nu puteau pricepe cum de acești ucigași erau lăsați să „dăinuiască".

Chiar și deținuții cu experiență cîștigată vreme îndelungată nu încetau să se mire, cum de este posibil să ieși viu din *jungla de pedepse* a lagărelor de concentrare. Uneori însă, nu exista nici o scăpare. La Buchenwald s-a introdus de pildă la un moment dat interdicția de a pune la dispoziția gospodăriilor particulare ale SS-Führerilor lemne de foc din depozitul lagărului. Contrar acestei interdicții, deținutul-Kapo al depozitului i-a procurat soției medicului de atunci al lagărului, de a cărui bunăvoință depindeau direct sute de camarazi și indirect toți deținuții din lagăr, un coș cu lemne de foc. Dar cum soția medicului și soția comandantului se dușmăneau, doamna Koch a raportat faptul soțului ei, iar acesta a pedepsit deținutul-Kapo al depozitului cu 25 de lovituri de ciomag. În ziua următoare, doamna Koch a trimis ea însăși la depozit pentru un sac de lemne. Respectivul Kapo a refuzat, referindu-se la interdicția existentă și la sancțiunea pe care de-abia o primise. Koch a ordonat să fie din nou ciomăgit, pentru că refuzase executarea unui „ordin al comandantei" !

Tipurile de pedepse dictate constau din suprimarea hranei, statul în picioare pe locul de adunare, muncă disciplinară, exerciții disciplinare, mutarea în compania disciplinară, înăsprirea regimului în comandoul de muncă, lovituri cu ciomagul și biciul, agățarea de un pom sau de un par, arestul, lichidarea prin lovire, spînzurarea, împușcarea și o mare varietate de alte torturi.

Pentru *pedeapsa cu bătaia* au existat instrucțiuni date de la centru, de Oficiul central economico-administrativ al SS-ului. Ea se executa pe așa-numita „capră", un su-

port de lemn anume construit, asemănător unei mese, pe care deținutul așezat pe burtă, cu capul atîrnînd, șezutul bine arcuit în sus și picioarele ghemuite, era imobilizat în niște chingi. Această „capră" a fost în toate lagărele un bine cunoscut instrument de execuție. Rafinamentele adăugate acestuia la Buchenwald i se datorează unui deținut care le propusese SS-ului și primise și sarcina de a le realiza ca specialist ! Se administrau între 5 și 25 de lovituri cu ciomagul, biciul sau vîna de bou, timp de 14 zile, pedeapsa putînd fi repetată maximum de 4 ori. La 4 aprilie 1942, șeful „Biroului D" a emis o circulară cu următorul conținut : „Reichsführerul-SS și Șeful poliției germane a dispus ca la pedepsele cu bătaia ordonate de el (atît pentru deținuții cu condamnări, cît și pentru cei în prevenție — bărbați sau femei), atunci cînd se face specificarea „pedeapsă înăsprită", executarea să se facă pe șezutul gol. În toate celelalte cazuri se va proceda conform dispozițiilor date anterior de Reichsführer". De fapt, la pronunțarea pedepsei cu bătaia conducerea lagărului ar fi trebuit să solicite mai întîi aprobarea de la Berlin, iar medicul lagărului să ateste că deținutul este sănătos. Vreme îndelungată pretutindeni și în multe lagăre pînă la urmă, practica era însă aceea ca deținutul să fie mai întîi „culcat pe capră", primind un număr arbitrar de lovituri, după care procedura se mai repeta o dată, de data aceasta în mod oficial după primirea aprobării de la Berlin. Dacă într-adevăr se cerea sau nu aprobarea de la Berlin, depindea de „gravitatea delictului" ; pentru abateri „mai mici", conducerea lagărului ordona cu de la sine putere aceeași pedeapsă. Pentru executarea acestor pedepse cu bătaia se dădea ordin Scharführerilor, în cazul în care aceștia nu se oferiseră deja pentru propria lor desfătare. Dacă vreunul din ei dădea semne de milă sau n-avea suficient elan, intervenea „un specialist" ; dexteritatea acestuia se vădea mai ales în loviturile date peste rinichi. Medicul lagărului asista la procedură. Se cunosc doar puține cazuri în care medicii să fi oprit — în favoarea deținutului — continuarea loviturilor. În schimb, se întîmpla mai des ca ei să șteargă cu iod șezutul sfîșiat ! După biciuire, delicventul trebuia de obicei să execute 50 pînă la 150 de genuflexiuni „pentru a-și întări musculatura".

Un timp, deținuții au fost forțați să aplice ei înșiși camarazilor lor pedeapsa cu bătaia. Au fost unii care n-au

avut curajul să-şi asume urmările unui refuz, precum şi alţii care-şi ofereau cu plăcere serviciile. Deţinuţii politici, fie că refuzau o atare sarcină, fie că loveau în aşa fel încît SS-iştii se înfuriau. Drept care erau apoi ei condamnaţi la aceeaşi pedeapsă sau „făcuţi mieluşei" cu alte mijloace.

În majoritatea cazurilor, procedura se desfăşura în prezenţa întregului efectiv al lagărului, seara, pe locul de adunare. „Capra" era purtată pe sus de patru oameni şi adusă ca un tron, apoi aşezată pe o grămadă mare de pietre pe care delicventul sau delicvenţii trebuiau să se caţere pe rînd. Prin megafon se urla numele deţinutului, motivul pedepsei şi „măsura" ei. Au fost sute care n-au scos un geamăt de durere în timp ce erau loviţi, dar şi alţii ale căror urlete şi văicăreli răsunau pînă departe, dincolo de locul de adunare. Dacă conducerea era deranjată de aceste ţipete, punea fanfara să le acopere cu un marş. La Buchenwald, Sturmbannführerul Rödl a mers pînă acolo încît a aşezat lîngă „capră" un cîntăreţ de operă, obligîndu-l să cînte arii în timpul acestei reprezentaţii.

Uneori, SS-Führerii îşi făceau din pedeapsa cu bătaia un fel de distracţie personală. Rapportführerul Wehrle de la Buchenwald, considerat în general ca un om bun, l-a întrebat odată pe camaradul său Hofschulte (unul din cei mai detestaţi SS-işti din lagăr, fiindcă obişnuia să repete la megafon, pînă ţi se făcea rău, nesfîrşitele lui anunţuri formulate într-o germană bombastică) dacă ar fi dispus să dea cîte 25 de lovituri la trei deţinuţi. „Bineînţeles, întotdeauna am chef de aşa ceva", a răspuns Hofschulte. El folosea alternativ un ciomag şi o vînă de bou. Odată i-au fost trimişi 15 deţinuţi pentru pedeapsa cu bătaia. Frizerul său, tot un deţinut, tocmai fusese chemat pentru un ras şi a asistat la toată procedura. Deşi era tare frig, Hofschulte şi un alt Oberscharführer, numai în cămaşă şi pantaloni, năduşeau abundent. „Cîinii ăştia ne-nfierbîntă, nu glumă" ! spuse el (acest Rapportführer era, ca şi alţi SS-işti, un învăţător ratat).

Atunci cînd în „camerele lor de lucru" SS-iştii îi culcau pe deţinuţi pe masă sau pe scaune, tratîndu-i cu lovituri de bici, era firesc imposibil să-ţi pregăteşti rapid o *„autoapărare"*, aşa cum mai puteai face destul de des în mare grabă : să-ţi pui nişte indispensabili groşi sau să te căptuşeşti cu ceva între cămaşă şi pantaloni. Dacă însă manevra se descoperea, deţinutul încasa loviturile pe se-

zutul gol. Camarazii din blocul-sanitar al deţinuţilor au făcut de fiecare dată totul pentru a pune din nou pe picioare şi a vindeca victimele îngrozitor schingiuite.

Dar mai temută decît bătaia pe „capră" era *atîrnarea de un copac*. Ca şi toate celelalte pedepse, şi aceasta se aplica într-un mod absolut arbitrar. De pildă, cineva fusese prins cînd fuma pe ascuns sau pe cînd intra în timpul programului de lucru în bloc ca să-şi facă nevoile. „Atîrnarea de copac" se făcea astfel : mîinile deţinutului erau strîns legate la spate cu o frînghie, apoi corpul era ridicat şi frînghia înnodată era atîrnată de un cui înfipt la înălţimea de doi metri într-un copac sau într-un par, astfel că picioarele atîrnau în aer. Întreaga greutate a corpului apăsa deci pe încheieturile mîinilor îndoite la spate. Urmarea era luxarea articulaţiei umărului, însoţită de dureri cumplite. Vaiete, ţipete şi răcnete de durere umpleau văzduhul. Destul de des, victimele lipsite de apărare mai erau şi lovite cu măciuci sau nuiele peste picioare, faţă sau organe genitale. Cei astfel torturaţi pînă îşi pierdeau minţile ţipau după apă, soţie şi copii, după un glonte care să pună capăt chinului. Cei leşinaţi erau stropiţi cu găleţi de apă rece pînă ce îşi reveneau. „Atîrnarea de copac" dura între o jumătate de oră şi patru ore ! Cel care nu se prăpădea în timpul acestei proceduri se alegea aproape întotdeauna cu vătămări grave, pe viaţă.

Nici *exerciţiilor de pedeapsă* ordonate uneori unor întregi comandouri de muncă sau blocuri n-au reuşit, firește, mulţi să le facă faţă. Ele durau frecvent ceasuri de-a rîndul, pe locul de adunare denivelat, plin de gropi şi şanţuri de scurgere şi constau dintr-o combinaţie funestă de muştru cazon prusac, bine-nţeles sadic, şi de practici uzuale ale SS-iştilor. Deţinuţii numeau aceste exerciţii „geologice", deoarece în timpul lor aveai mereu prilejul să cercetezi de foarte aproape solul. De nenumărate ori, după apelul de seară, întregul lagăr, cîte un singur bloc sau un şir de barăci, trebuiau să facă exerciţii de pedeapsă pentru te miri ce motive. „Educaţi-vă singuri oamenii", spunea conducerea lagărului şefilor de bloc, cînd aceştia raportau vreo abatere, dîndu-le astfel dezlegare pentru dezlănţuirile de sadism : „Culcat — sus — marş — marş săltat, sărit — rostogolire, cîte unul, cîte doi, cu toţii jos — şi iar sus" ! Între timp, Scharführerii loveau şi tropăiau din răsputeri, năpustindu-se cu cizmele lor grele peste oamenii întinşi pe jos. În special cei slabi erau calul lor de

bătaie. Cel care nu rezista la pasul alergător, se împletica și cădea, era întotdeauna în pericol de a fi maltratat pînă-și dădea duhul. În dreapta locului de adunare de la Buchenwald a zăcut ani de-a rîndul o ridicătură înaltă și lungă de piatră concasată, pentru pavaje. Era aleasă cu predilecție pentru exercițiile de pedeapsă — iarna, cînd era acoperită cu un strat gros de zăpadă, se ordona cățărarea în ritm rapid, culcarea sus pe creastă și apoi alunecarea în jos pe panta abruptă, peste prundișul înghețat, astfel că, firește, îți răncai mîinile și fața ; vara se prefera cealaltă latură, pentru că acolo se aflau niște gropi adînci, adeseori pline cu apă. Ce amuzament pentru unul sau altul dintre Scharführeri să azvîrle pe cîte un deținut, cu un pumn sau o lovitură de picior în apa plină de noroi și apoi să repete distracția cînd nenorocitul încerca să tragă o gură de aer și să iasă de acolo ! De-a lungul lunilor, de-abia dacă trecea cîte o zi în care întregi coloane de muncă să nu fi fost sancționate de Scharführeri : ori mergeau prea încet, ori încărcaseră pietre prea mici, ori prea puține scînduri. Imediat se ordonau, pe loc, exerciții de pedeapsă.

Statul în picioare pe locul de adunare a fost și el condimentat de SS-iști cu atît de îndrăgitele „variante". Această pedeapsă era, după cum am mai amintit, una din torturile cele mai cumplite ce puteau exista după o zi întreagă de muncă. Ani în șir, această pedeapsă era aplicată întregului efectiv de deținuți din lagăr, sau unor blocuri, sau anumitor comandouri de muncă, cu regularitate duminica după-amiază. Dacă un deținut încercase să evadeze, ceea ce se întîmpla uneori, dar nu reușea decît extrem de rar și în forme foarte aventuroase, dînd greș în majoritatea cazurilor după numai cîteva ore, întregul efectiv al lagărului trebuia să rămînă pe locul de adunare. Au fost cazuri cînd pedeapsa a durat pînă la nouăsprezece ore. Uneori, de îndată ce se descoperea evadarea, toate comandourile de muncă erau adunate la șuierul sirenelor pe locul de adunare, pentru a aștepta acolo întoarcerea și pedepsirea publică a evadatului, hăituit cu cîinii de vînătoare. În primăvara lui 1938, comandantul Koch a ordonat închiderea unui „asocial", care încercase să evadeze, într-o ladă de lemn, avînd o latură deschisă blocată cu sîrmă ghimpată. Respectivul deținut nu putea sta în ladă decît ghemuit. Apoi, Koch a ordonat să fie bătute prin pereții lăzii cuie lungi, care la cea mai mică

mișcare pătrundeau în carnea victimei. În această cușcă, deținutul, un agricultor, a fost expus întregului efectiv de deținuți ce stăteau aliniați pe locul de adunare: Nu i s-a dat nimic să mănînce și a rămas acolo, pe locul de adunare, două zile și trei nopți. Țipetele sale cutremurătoare nu mai aveau nimic omenesc. În zorii celei de-a treia zi, a fost în sfîrșit izbăvit de chinuri printr-o injecție cu otravă. În iarna anului 1937, cînd întregul lagăr a stat 18 ore în șir pe locul de adunare, doi deținuți politici, Oskar Fischer și Hans Bremer, au fost scoși din rînd și trimiși, către ora nouă dimineața, la poartă. Comandantul Koch, șeful de lagăr Rödl și cîțiva SS-iști au dispărut cu ei în pădure. Cîteva minute mai tîrziu s-au auzit focuri de armă. Către ora douăsprezece, cei doi evadați, din cauza cărora se ordonase statul în picioare pe locul de adunare, au fost prinși și împușcați. Cadavrele lor au fost purtate în scop de intimidare prin fața întregului efectiv de pe locul de adunare, rînd pe rînd, bloc de bloc. Cîteva săptămîni mai tîrziu, omul de serviciu al șefului secund al lagărului, Weissenborn, a văzut pe biroul acestuia un craniu. După aspectul tipic, ușor prognatic al dinților din față, era ușor să recunoști capul lui Fischer, trofeul unui vînător-SS de capete. Nu s-a aflat niciodată ce motive au determinat „lichidarea" deținuților Fischer și Bremer în timpul executării pedepsei cu statul în picioare pe locul de adunare. În seara de Crăciun a anului 1938 SS-iștii din Buchenwald le-au pregătit deținuților o surpriză ieșită din comun. Pe locul de adunare acoperit cu zăpadă a fost înălțată o spînzurătoare. După apel, comandantul a anunțat la megafon că, din ordinul Reichsführerului-SS, deținutul politic Forster va fi spînzurat. În luna mai 1938, Forster doborîse o santinelă-SS, după care evadase împreună cu un alt deținut. Acesta din urmă fusese curînd prins și adus înapoi, ca o fiară răpusă, atîrnat de picioare de o prăjină. Forster reușise însă să ajungă în Cehoslovacia, de unde — sub acuzația de a fi ucis un SS-ist ! — fusese extrădat celui de-al III-lea Reich. Sub ochii întregului lagăr pedepsit să stea în picioare pe locul de adunare, a fost adus Forster și spînzurat. Spînzurătoarea a mai rămas încă multă vreme pe acel loc, în semn de intimidare și avertisment, că nu există nici o șansă de scăpare pentru un evadat.

Pedeapsa cu statul în picioare ore în șir era combinată de SS-iști și cu corvezi. Ambele se aplicau, firește,

numai în timpul liber. De exemplu, duminică după-amiază, la douăzeci de minute după masa de prînz, se ordona cu regularitate : „Deținuții pedepsiți cu corvezi, la poartă !". Acolo, ei trebuiau mai întîi să aștepte, apoi să care pînă seara pietre, nisip, pămînt sau fecale, bineînțeles în pas alergător. Pe traseu erau înșirați SS-iștii, furioși că trebuiseră să renunțe la timpul lor liber ; în consecință, îi goneau pe deținuți cu măciuci și bice, încît acestora nu le era dat să meargă normal nici măcar cîțiva pași, necum să se odihnească. În schimb, Scharführerii trebuiau să se mai odihnească din cînd în cînd, pentru că asudaseră de atîtea lovituri date. Cînd olandezul Aalt van Ramshorst a fost o dată prins fumînd, a fost pedepsit cu suprimarea pîinii pe cinci zile și cinci duminici de corvezi. Încă din prima duminică după-amiază i-a fost dat să vadă drumul presărat cu șapte morți și cu cîteva duzini de răniți, în stare gravă sau mai puțin gravă.

Imensa grămadă de pietriș, despre care am mai vorbit, a fost folosită cu plăcere de SS-iștii de la Buchenwald drept „antecamera" locului de execuție. Evadații prinși, avînd pe piept o pancartă ce indica „în formă caricaturală" felul „delictului", cu capul descoperit în arșița zilelor de vară sau în viscolul iernii, trebuiau să stea în vîrful grămezii pînă la douăsprezece ore în șir în așteptarea reprezentației de seară la „capră", după care erau tîrîți în buncăr și lichidați.

În lagărele de concentrare, *pedeapsa cu moartea* avea multe variante. Dacă nu era ordonată oficial și executată prin împușcare, sugrumare, spînzurare sau otrăvire, SS-iștii o mascau întotdeauna cu „împușcat la evadare". Între 14 iunie și 14 iulie 1940, la Buchenwald s-au înregistrat nu mai puțin de 34 de asemenea cazuri de „tentativă de evadare" soldate cu moartea. Cercetarea buletinelor de autopsie releva în mod surprinzător că nu deținuții cei mai puternici și robuști își făcuseră planuri de evadare, ci — curios — tocmai cei slabi. Din cele 34 de buletine, 28 (deci 82%) specifică : „Stare de nutriție redusă, sau : stare de nutriție și vigoare corporală — proaste". Să luăm un caz la întîmplare. Deținutul Sally Cohen, Nr. 622, Bl. 40, fost avocat : „Cadavrul unui bărbat în vîrstă de 61 de ani, cu o stare de nutriție și vigoare corporală reduse". Un moșneag fără vlagă, pe deasupra evreu, care vroia să evadeze, și de aceea

fusese împușcat ! În șase luni, între 14 iunie și 14 decembrie 1940, la Buchenwald au fost împușcați 78 de deținuți, „lichidați la evadare". aceștia fiind doar cei numărați, respectiv cei cărora li se făcuse autopsia. Alți nouă s-au sinucis prin spînzurare ; cei mai mulți dintre aceștia par să nu fi avut habar, nici măcar în ajun, de propria lor intenție. Maiorul Höffner ajunsese în lagărul Buchenwald pentru că soția sa era evreică, iar el un austriac consecvent. I s-a spus : „Trebuie să divorțezi" ! El a refuzat, chiar și sub presiunea unor amenințări. Așadar, un caz tipic de pîngărire a rasei ! Pedeapsa național-socialistă a venit așa cum trebuia să vină : „Împușcat la tentativă de evadare" ! Deținutul Humer n-a stat în lagărul de concentrare decît o zi. Fusese pe vremuri directorul poliției din München, și cunoscut ca democrat, „Împușcat la evadare".

În primăvara anului 1941, la Buchenwald s-a înregistrat un caz de excepție, un deținut îndrăznind să ia atitudine împotriva unor asemenea măsuri ale SS-ului. În comandoul de muncă „Garajul trupelor", Scharführerul Abraham îl aruncase pe fostul și foarte cunoscutul producător de filme din Viena, pe nume Hamber, într-o groapă cu apă, călcîndu-l apoi cu cizmele — firește ca pedeapsă ! (pentru că era evreu) — pînă cînd acesta și-a dat duhul. Fratele lui Hamber s-a dus la primul șef al lagărului și a denunțat omorul. Drept care, întregul comandou a fost chemat la poartă pentru a declara „adevărul". Nimeni n-a îndrăznit să spună că a văzut ceva. Toți au fost notați și trimiși imediat în barăcile lor. Fratele celui ucis a spus : „Știu că pentru acest denunț trebuie să mor. Dar, poate că acești ucigași se vor mai abține în viitor, știind acum că se pot aștepta la denunțuri. Măcar n-am murit degeaba". Pe la nouă seara, Hamber a fost din nou chemat la poartă și, spre mirarea tuturor, s-a reîntors după o jumătate de oră. Fusese interogat de comandantul Koch, de adjunct, de șeful lagărului, de medicul lagărului și de Rapportführerul-SS. Koch i-a spus următoarele : „Vrem să aflăm de la tine purul adevăr. Îți dau cuvîntul meu de onoare că n-ai să pățești nimic". Hamber și-a repetat depozițiile. Apoi, la unsprezece jumătate noaptea a fost din nou chemat și nu s-a mai întors. A fost adus de-abia după patru zile din arest, mort. Declarațiile martorilor că n-ar fi văzut nimic nu le-au fost de folos ca să-și salveze propria lor

viață. Fapta curajoasă a lui Hamber i-a tras și pe toți ceilalți în moarte. După trei zile, cinci dintre martori au fost chemați la poartă și duși în arest. După o săptămînă nu mai trăia nici unul. După alte cîteva zile au venit la rînd alți cinci. După trei săptămîni, evreii din comandou, 29 de inși, au fost toți lichidați „ca pedeapsă". În chip miraculos, unul singur a rămas în viață : cizmarul Löwitus, un om de vreo 40 de ani, care a avut norocul să nu fi fost încă chemat la poartă, cînd i-a sosit ordinul de eliberare ; era cetățean al unui stat balcanic și avusese asupra sa în momentul arestării acte gata întocmite pentru emigrare. Asemenea inconsecvențe se întîmplau adesea la SS și se explică numai prin faptul că colaborarea dintre diferitele compartimente era deseori defectuoasă și că SS-iștii nu reușeau să cuprindă întregul aparat.

După cum s-a văzut mai sus, pentru *„mărimea pedepselor"* dictate de SS n-au existat — cu excepția reglementării pedepsei cu bătaia — nici un fel de norme. Chiar și la pedepse aplicate întregului lagăr, ba chiar în mod deosebit în atari cazuri, gradul pedepsei a fost lăsat în seama toanelor și bunului plac al SS-iștilor. Dacă bunăoară aceștia ordonau ca unele părți ale lagărului sau toți deținuții din lagăr să fie pedepsiți prin suprimarea hranei, aceasta putea dura douăzeci și patru de ore, dar și trei-patru zile consecutiv.

Alimentația deținuților

Toate *datele statistice*, indiferent din ce domeniu, sînt interpretabile. Ele nu pot oferi decît o cheie pentru cunoașterea realității. Aceasta este valabil și pentru datele existente cu privire la alimentația deținuților în lagărele de concentrare naziste. Ele trebuie interpretate critic. 3 000 de calorii pe zi sînt altceva pentru un om care face muncă grea decît pentru unul cu activitate intelectuală, altceva pentru o femeie decît pentru un bărbat, altceva pentru un tînăr în plină dezvoltare decît pentru un bătrîn. Mai contează de asemenea dacă lucrezi în aer liber sau în spații închise, pe vreme bună sau pe vreme rea. La numai 1 800 de calorii pe zi, această relativitate

este și mai marcată. Iar dacă un om prezintă deja o stare de subnutriție cronică, el nu mai poate fi pus pe picioare cu o rație alimentară, care în mod normal ar fi poate suficientă.

În plus, trebuie luată în considerare diferența existentă între cifrele puse pe hîrtie și hrana realmente oferită. Căci, de fapt, deținuții din lagărele de concentrare n-au primit niciodată pe de-a-ntregul nici măcar puținul ce fusese prevăzut pentru ei. Mai întîi, SS-iștii își luau tot ce pofteau. Apoi, deținuții de la depozite și bucătării își „organizau" și ei dosirea părții lor. Apoi venea și rîndul șefilor de cameră, care „operau" zdravăn pentru ei și prietenii lor. Ce mai rămînea era apoi destinat pîrlitului deținut de rînd din lagăr.

În sfîrșit, nu este indiferent nici felul în care sînt gătite alimentele. O mîncare prost gătită, necondimentată și neapetisantă nu are aceeași valoare nutritivă ca una pregătită gustos din aceleași alimente, căci digestia nu se face la fel în ambele cazuri.

În plus, mai contează condițiile generale și îndeosebi cele psihice din lagărele de concentrare, ca și posibilitatea sau imposibilitatea de a-ți procura pe lîngă hrana oficială niște suplimente !

Pînă la izbucnirea războiului, pentru hrana deținuților era alocată o *sumă forfetară*. Între 15 iulie 1937 și 28 februarie 1938 s-a admis cheltuirea pe cap de om zi a 55 Reichspfenigi. Aceasta reprezenta deci lunar 16,50 mărci (RM). Oricine își poate lesne închipui cum arăta această hrană, chiar dacă alimentele, fiind vorba de cantități mari, erau achiziționate la prețuri mai reduse. Deoarece această alocație a fost apreciată chiar și de administrația-SS ca prea mică, ea a fost majorată experimental între 1—16 aprilie 1938 cu 10 pfenigi, deci la 0,65 mărci. Această sumă i s-a părut însă Oficiului economico-administrativ al SS-ului prea mare, drept care alocația a fost redusă de la 17 aprilie 1938 la 60 pfenigi pe zi ; și așa a rămas pînă la izbucnirea războiului.

Din august 1939, în Germania principalele alimente au fost raționalizate. Alimentația a devenit în general mai proastă. Nu se mai respectau alocațiile fixate. În consecință, SS-ul făcea în lagăre ce poftea. De-abia la 1 august 1940 au fost introduse *rații alimentare normate*, ce au rămas valabile.

Deținuții care erau transferați dintr-un lagăr într-altul primeau ca hrană pe timpul transportului, pe zi, 500 g pîine, 50 g cîrnați și 60 g margarină.

Ținîndu-se seama de toate condițiile, valoarea acestor *rații alimentare* era aleatoare. Dar, mai trebuie făcute unele îngrădiri critice speciale. Carnea livrată lagărelor era de calitate inferioară. În primii ani, adică atîta timp cît Germania a avut acces în mările lumii, se distribuia de obicei carne de balenă, mai tîrziu carne ieftină, îndeosebi carne de cal. La bucătărie, aceasta era fiartă temeinic, zeama grasă strecurată, iar restul fibros aruncat în mîncarea deținuților. Deci, cantității distribuite nu-i mai corespundea decît o fracțiune din valoarea nutritivă reală. Pîinea cazonă ce se mînca în lagăre era uneori, atunci cînd nu era mucegăită, chiar mai bună decît cea dată populației în unele zone din Germania. Zahărul, atît de important din punct de vedere nutritiv, dispărea aproape întotdeauna ; dacă se îndulcea ceva, se foloseau în principal zaharină și substanțe sintetice germane. În ultima perioadă, marmelada n-a mai existat aproape deloc. Laptele degresat ce apare în tabel era rezervat pentru unele, puține la număr, comandouri preferențiale. Surogatul de cafea era din punct de vedere nutritiv absolut inutil, cu un gust de nedescris, iar ca culoare putea trece tot atît de bine drept ceai sau drept cacao germană fabricată din ghindă. Deținuții preferau ceaiul german, mai ales că era îndulcit ; din păcate nu exista decît arareori. Cartofii se serveau aproape întotdeauna sub formă de cartofi fierți în coajă. Lăsînd la o parte faptul că deținutul nu avea timpul necesar ca să-i curățe încet și cu grijă — la ritmul demonic în care trebuia să mănînci, tocmai partea de sub coajă, deci cea relativ mai valoroasă, ajungea în găleata cu gunoi — cartofii erau de obicei stricați. Nu cred să se fi dat vreodată mai mult de două treimi din cantitatea de cartofi trecută în tabel, ba în lungi perioade chiar cu mult mai puțin. Denumirea „legume proaspete" nu are decît o valoare statistică și nu face decît să stîrnească hazul foștilor deținuți. Căci, dacă ceea ce ți se dădea drept „legume proaspete" nu era „ananasul german", adică gulii, care de obicei mai erau și insuficient fierte, și deci lemnoase, atunci erau precis frunze de sfeclă de zahăr și resturi de varză cu cotoare groase. Suplimentul pentru cei cu munci grele, dacă îl primeai, era mai mult decît binevenit, mai ales pentru că se dădea

un salam „sîngerete" relativ bun (în timp ce așa-numitul „Leberwurst" de regulă mirosea și nu se putea mînca ; nu părea să fi conținut vreodată ficat, deoarece găseai în el resturi de oase de pește). Din păcate, doar o mică parte dintre deținuți primea suplimentul, iar către sfîrșitul războiului, nimeni.

Pentru deținuții din blocul sanitar al deținuților exista mîncare de *regim*. Era foarte căutată ca supliment de hrană și ca atare și-o însușeau cu precădere „prominenții" lagărului : deținuții — șefi de blocuri, Kapo și alte „mărimi". În fiecare lagăr existau asemenea privilegiați, care pe lîngă alte avantaje mai atentau și la hrana bolnavilor. Aici intrau în joc de obicei legăturile întreținute cu bucătăria de regim, unde lucrau exclusiv persoane privilegiate, sau lucrurile se aranjau pe bază de servicii reciproce : în schimbul hranei, deținuții — Kapo de la croitorie, cizmărie, magazia de efecte, magazia de scule livrau celor de la bucătăria de regim, ce-și doreau aceștia. Chiar și ouăle destinate bolnavilor erau „deturnate" prin mituirea unor medici-SS ; bolnavii nu apucau să le vadă decît foarte rar, necum să le mai și mănînce. La Buchenwald, numai în perioada 1939—1941 au fost „împinse în cercul de intimi" circa 40 000 de ouă. Ar fi nedrept însă să nu amintim și faptul că din alocația pentru „dieta celor bolnavi" au fost finanțate multe realizări în folosul tuturor deținuților. Acest aspect va mai fi abordat în cursul lucrării.

Dacă pentru a ne face o idee asupra alimentației din lagărele de concentrare pornim nu de la un *simplu tabel*, ci de la realitate, rezultă următoarele : majoritatea deținuților erau subnutriți și epuizați. Noii sosiți pierdeau, de regulă, încă din primele două-trei luni pînă la 20—25 kg din greutate. Greutatea corporală a multora se situa sub limita de 50 kg. Lipsa de vitamine era *extremă*, contribuind în mare măsură la răspîndirea bolilor și a epidemiilor în lagăre. O mărturie cît de cît nedenaturată a adevărului o oferă buletinele de autopsie. Nici vorbă ca autopsia să se fi făcut în toate cazurile de deces, dar datele acestor buletine pot fi considerate ca valori aproximativ medii. Pentru Buchenwald s-au găsit 90 de buletine de autopsie pe perioada 13 februarie — 30 aprilie

1940, conţinînd şi următoarele date privind starea de nutriţie :

Cu nutriţie proastă sau foarte proastă . . 63 cazuri = 70 %
Cu nutriţie medie sau suficientă . . . . . 14 cazuri = 15,5%
Cu nutriţie bună . . . . . 13 cazuri = 14,5%

Între 31 mai şi 1 septembrie 1940, 75 de autopsii au pus în evidenţă următoarea *stare de nutriţie :*

Cu nutriţie proastă sau foarte proastă . . . . 44 cazuri = 59%
Cu nutriţie medie sau suficientă . . . . . 15 cazuri = 20%
Cu nutriţie bună . . . . . 16 cazuri = 21%

Există prezumţia că în aceste buletine medicii SS-ului declarau întrucîtva adevărul numai în cazul decedaţilor de pe urma unor maladii care prin însăşi natura lor provocau şi o deteriorare a stării de nutriţie, în timp ce la toate celelalte cadavre — chiar şi la cele complet vlăguite, treceau din oficiu calificativul „stare de nutriţie bună".

Cît de catastrofală era însă starea de nutriţie a deţinuţilor din lagărele de concentrare germane o ilustrează cel mai grăitor următorul extras dintr-o adresă a „Oficiului central economico-administrativ al SS-ului" din 28 decembrie 1942, emisă ca circulară sub numărul secret 66/42, ind.D.III/14 h/82.42. Lg/Wy, adresată medicilor lagărelor şi trimisă în copie şi comandanţilor din 16 lagăre de concentrare :

„...Medicii lagărelor vor supraveghea mai atent ca pînă în prezent alimentaţia deţinuţilor şi de comun acord cu serviciul administrativ, vor înainta comandantului lagărului propuneri de îmbunătăţire. Acestea nu trebuie însă să figureze numai pe hîrtie, ci aplicarea lor va fi controlată cu regularitate de către medicii lagărului".

Într-un schimb de adrese între medicul şef al lagărelor de concentrare şi dr. Schiedlausky — medicul lagărului Buchenwald, datat 17.3.1945, se spune :

„...Conducerea lucrărilor de construcţie ale Organizaţiei Todt ne-a comunicat că, la autopsia unor deţinuţi (dintr-un comandou de muncă exterior al Buchenwaldului), s-a constatat o stare de inaniţie cronică, care însă nu-şi are o explicaţie, întrucît deţinuţii primeau şi suplimente pentru muncă grea. În adresa respectivă se exprima bănuiala că s-ar fi comis sustrageri din livrările de alimente destinate deţinuţilor. Am semnalat cele de mai sus şefului administraţiei, SS-Sturmbannführer Barnewald, pentru a elucida această posibilitate. Mi s-a adus însă la cunoştinţă

că conducerea lucrărilor de construcţie — OT ar fi preluat în regie proprie alimentaţia deţinuţilor, încît, *dacă sustragerile sînt reale,* ele nu trebuie căutate la noi. Toate acestea au fost comunicate medicului şef al detaşamentului OT într-o adresă din 10 martie 1945 cu rugămintea de a dispune la rîndul său cercetarea stării de fapt"

„Cercetarea" astfel iniţiată de Organizaţia Todt a constat neîndoielnic tot numai dintr-un schimb de adrese, dacă — în luna martie 1945 — ea a mai avut în general loc. Cînd s-a mai întîmplat ca un corb să scoată ochii altui corb ? Cei care l-au cunoscut pe acest vulpoi de medic — Schiedlausky — şi pe acest lup de şef administrativ — Barnewald — nu-şi pot stăpîni un zîmbet amar citind cuvintele înflorite, strecurate atît de abil „dacă sustragerile sînt reale" : printre fiarele sălbatice n-au existat, cu siguranţă, niciodată exemplare mai ipocrite ! Vedeau murind mii de oameni, „dar, pe Wotan", nu-şi puteau explica cauzele. Sustrageri ? Feritu-ne-a Himmler ! Şi apoi, ce este de fapt o sustragere, camarade medic al lagărului ? (trebuie citit capitolul „Existenţa de trîntori a SS-ului", pentru a înţelege pe deplin grotescul acestui schimb de adrese dintre doi farisei-SS).

În octombrie 1944 au sosit la Buchenwald, ca deţinuţi în prevenţie, peste 1 900 de poliţişti danezi din serviciul activ, deci oameni robuşti, înalţi, majoritatea tineri, bine hrăniţi şi în cea mai bună formă fizică. Ei n-au fost puşi niciodată să muncească în lagăr sau doar în unele cazuri excepţionale, şi primeau pachete ale Crucii Roşii din patria lor. Şi totuşi, în decurs de patru luni, au murit 60, *respectiv* 3,1% din totalul lor, aproape 10% într-un an. S-au păstrat 54 de buletine de autopsie. Extragem din acestea următoarele date. În primele săptămîni, pînă la 20 noiembrie 1944, s-au efectuat 9 autopsii pe danezi, din care prezentau :

stare de nutriţie bună sau foarte bună . . .	6 cazuri	= 67%
stare de nutriţie medie	3 cazuri	= 33%
stare de nutriţie proastă	—	= —%

Următoarele 45 de buletine * specifică :

stare de nutriţie bună	8 cazuri	= 18%
stare de nutriţie medie	—	= —%
stare de nutriţie proastă şi foarte proastă . . .	37 cazuri	82%

* Cauza decesului, preponderent : flegmoane şi erizipel. — *Nota trad.*

Acesta a fost rezultatul unei şederi de două-trei luni în lagărul de concentrare, în ultima perioadă a existenţei sale.

Este de înţeles că, cu toate măciucile santinelelor şi cu toată opoziţia justificată din partea celorlalţi deţinuţi, care se temeau de propagarea unor boli şi epidemii, sute de oameni au tot încercat să scotocească prin grămezile de gunoaie menajere pentru a pescui unele *resturi alimentare* comestibile, că au strîns oase pentru a le fierbe, ba că printre unii deţinuţi au existat şi cazuri de canibalism — pe cadavre !

Nu putem avea o imagine completă a alimentaţiei din lagărele de concentrare fără descrierea hranei repartizate *cîinilor* ţinuţi de SS-işti. În fiecare lagăr existau adăposturi pentru creşterea şi îngrijirea cîinilor de pază ai SS-ului (în plus, majoritatea Führerilor-SS aveau cîini de lux, mergînd pînă la ogarul rusesc). Animalele aveau adăposturi cu încăpere de zi, dormitor şi spaţii pentru a se mişca liber. Hrana consta din carne, lapte, fulgi de ovăz şi cartofi ; cîinii de lux mai primeau în plus ouă proaspete şi vin roşu. Mulţi deţinuţi înfometaţi se foloseau de orice prilej pentru a lucra în bucătăria cîinilor, ca să pună mîna pe cîte ceva din hrana lor. La eliberarea lagărului Buchenwald, în adăpostul cîinilor mai zăcea un vagon din aşa-numitele „turte pentru cîini". Deţinuţii s-au năpustit grămadă pe ele pentru a-şi astîmpăra foamea.

De altfel, în multe lagăre deţinuţii ţineau ilegal pisici şi cîini, animale pe care apoi le devorau.

Primirea banilor şi corespondenţei

Nevoia de a îmbunătăţi sub o formă oarecare alimentaţia subnormală din lagăr le-a oferit SS-iştilor posibilitatea unor afaceri rentabile : aşa-numitele *cumpărături la cantina* deţinuţilor. Acestea presupuneau firește existenţa unor bani. De aceea, era permisă trimiterea de bani de acasă.

Fiecare deţinut avea dreptul să primească lunar maximum 30 de mărci. Aproximativ o treime din deţinuţii lagărelor de concentrare aveau într-adevăr posibilitatea

de a primi bani de la rudele lor. Restul trăia, pe cît era posibil, pe spezele celorlalţi, ceea ce explică în parte corupţia ce domnea pretutindeni în lagăre. Banii erau depuşi pentru deţinut pe un cont la *Administraţia deţinuţilor*. Plăţile se făceau la două pînă la patru săptămîni, adeseori însă după cum le trăsnea SS-iştilor. Îndurînd tot felul de şicane trebuia să stai la coadă ore în şir, mai cu seamă în preajma marilor sărbători, precum Crăciunul, cînd plata reclama două-trei zile de aşteptare în frig. Trîntirea pe jos în noroi, culcatul pe burtă cîte o jumătate de oră, „Stînga împrejur!", astfel că primii din rînd, care stătuseră la coadă patru-cinci ore, deveneau ultimii, cam astea erau plăcerile care însoţeau primirea banilor. Faptul că, la repeziciunea cu care i se aruncau deţinutului banii la ghişeu, mai lipsea cîte o bancnotă sau cîte o monedă de cinci mărci, era de la sine înţeles, pînă cînd în cele din urmă li s-a încredinţat unor deţinuţi efectuarea acestor plăţi.

SS-Obersturmführer Driemel, care a condus multă vreme la Buchenwald administrarea banilor, nu dispreţuia nici sumele mici, nemaivorbind de cele mari. „Gluma" lui favorită era ca, după ce termina cu plăţile, să comunice deţinutului-şef al barăcii evreilor, că „un evreu l-a înşelat cu 10 mărci", după care toate barăcile de evrei trebuiau să-i dea imediat cîte 10 mărci.

În toamna anului 1943, SS-ul a introdus aşa-numiţii „bani de lagăr", care nu aveau valabilitate decît în lagărul de concentrare şi erau împărţiţi sub forma unor premii pentru rezultate deosebite în muncă. Deoarece încercarea de a stoarce în acest fel un plus de muncă de la deţinuţi a eşuat complet, administraţia lagărului a împărţit săptămînal aceste hîrtii imprimate şefilor comandourilor de muncă (sumele erau mici, de pildă: 16 mărci pentru 65 de persoane!; a nu se încerca descoperirea sensului logic al raportului 16:65, pentru că nu există!), sistînd cu desăvîrşire plata banilor obişnuiţi ai deţinuţilor. În acest fel, în toate lagărele de concentrare mari SS-ul a obţinut cîteva milioane de mărci pentru propriile sale tranzacţii financiare, ceea ce explică şi generozitatea sa în acordarea de premii. Nu m-ar mira defel dacă vreun SS-Führer, întrebat astăzi, ca criminal de război, despre cauza acestei măsuri, ar răspunde că pentru banii de lagăr cheltuiţi trebuia să existe o acoperire corectă — cam după modelul unui hoţ care îi dă cuiva o hîrtie mîzgălită

și pentru „acoperirea valorică" a acestei hîrtii îi ia portofelul plin de bani.

Folosind cele mai neverosimile trucuri, cei avuți au cerut să li se trimită de acasă sume mari de bani, pe care apoi le-au stors de la serviciul financiar — SS-iștii fiind frecvent părtași la beneficiu — pentru a ajuta duzini de camarazi cu acești bani. Cel care aducea în lagăr încă de la sosire sume mari de bani era obiectul de jaf îndeosebi al deținuților Kapo „verzi".

Deținuții nu aveau decît două *modalități de a-și cheltui banii :* cumpărături la cantină și mituire. Unii Kapo posedau nu sute, ci mii de mărci. Cu acești bani își asigurau un trai corespunzător. În această privință existau diferențe crase. Pînă prin anul 1943, cantinele lagărelor de concentrare erau aprovizionate de către administrația lagărului Dachau. Pînă la război se puteau achiziționa de acolo destul de multe lucruri bune, chiar și cozonaci și conserve fine. Îmi aduc aminte de un Kapo care, atunci cînd cantina avea de oferit asemenea bunătăți, obișnuia să consume la micul dejun : o jumătate de litru de lapte nedegresat, cu prăjiturele și cozonac, sardele și carne de conservă pe franzeluțe, gem de căpșuni cu frișcă. Prețul acestui mic dejun trebuia să fie cam de 8—10 mărci, deci un sfert sau o treime din ceea ce era admis să i se trimită unui deținut pe lună. Pentru marea majoritate a deținuților, cantinele erau mai mult sau mai puțin de prisos, pentru că, chiar dacă ar fi avut banii necesari ca să-și cumpere și ei o dată ceva bun de mîncare, n-ar mai fi găsit nimic, deoarece Kapo cu relațiile lor aveau grijă să se mențină această nedreptate. După izbucnirea războiului, sortimentele de la cantină au devenit oricum din ce în ce mai reduse, pînă cînd, cu excepția cîtorva articole pentru fumători, ce se mai găseau uneori, nu mai exista aproape nimic decît „Salata Wiking" : un produs al industriei chimice germane, multicolor și greu de descris, ale cărui componente de bază păreau să fie cartofi și oase de pește măcinate.

Vînzările condiționate, care erau strict interzise în întreaga țară, au fost impuse deținuților de către SS-iști în mod special. Deoarece, în general, era o mare penurie de articole pentru fumători, tutunul, țigările și hîrtia de țigări, în cantități infime, erau combinate cu o pereche de bretele, cu un kilogram de scoici nevandabile, heringi stricați, sfeclă roșie sau inevitabila salată-Wiking. La

Buchenwald, cel mai mare specialist în acest domeniu era SS-Hauptscharführer Michael, un nepot al comandantului Koch. El a emis zicala : „Fiecăruia ce-i al său, mie ce-i mai mult !". Odată, i-a antrenat pe niște deținuți la o „cumpărătură masivă în Olanda", a pornit-o într-acolo în clasa întîi și vagon de dormit, cu 15 000 de mărci, și după 14 zile de trai luxos, cînd în lagăr nimeni nu mai credea că se întoarce, a adus pentru cîte șase și cîte zece mărci cîteva țigări de foi de cea mai proastă calitate, un baton de ciocolată umplută cu cremă și pentru cîte trei persoane o cutie de lapte condensat. I s-a înfundat însă la următoarea afacere : deși alcoolul era strict interzis în lagăr, el a adus odată, în 1942, la cantină 3 000 de litri de cidru, care au fost apoi „sporiți" acolo în 9 000 de litri, la prețul de achiziție de 35 pfenigi per litru și un preț de vînzare de 1,20 mărci. Drept care, unii camarazi-SS invidioși l-au denunțat.

Cumpărăturile la cantina pentru deținuți erau în sarcina unui *cumpărător propriu al blocului.* Privitor la duplicitatea acestei funcții nu mai e nevoie să vorbim. În 1942, în lagărul Buchenwald s-a deschis o cantină proprie. La Dachau ea exista încă de multă vreme. Pompoasa hală de mărfuri n-a fost văzută pe dinăuntru decît de o infimă parte a deținuților. *Administrația cantinei deținuților* și-a făcut un merit din organizarea pe cele mai largi căi a procurării de mari cantități de alimente, cu care, sub forma unor supe nutritive și altele asemenea, putea ocazional aproviziona în paralel și cîte un comandou. Aceste repartiții speciale reveneau în comandouri și deținuților lipsiți de mijloace materiale. Începînd din 1944, din inițiativa deținuților-Kapo de la cantină, la Buchenwald s-a pus în vînzare și o bere slabă.

Dacă familiile deținuților ar fi știut cît de mizerabilă era în lagăre alimentația pentru marea majoritate a acestora și dacă ar fi fost permis, cu siguranță că un torent de alimente s-ar fi revărsat în lagăre. Dar, pînă în 1941, cu foarte puține excepții, în special Crăciunul, *primirea pachetelor* de către deținuți era interzisă. Numai în iarna 1939/1940 s-a admis o singură dată, primirea de acasă a unor haine călduroase, din care bineînțeles că o bună parte au dispărut. Șeful secund de pe atunci al lagărului Buchenwald, SS-Haupsturmführer Florstedt, a confiscat, de pildă, din barăcile evreilor saci de îmbrăcăminte, pe care a împărțit-o apoi printre SS-iști.

Începînd din toamna anului 1941 s-a ridicat interdicția generală de a primi pachete. De fapt, nu se putea primi decît atît cît se putea consuma într-o singură zi, restul fiind confiscat de SS-iști. Oricine își poate imagina ce viață duceau acești hoți de pachete. Ei își luau ce pofteau, firește că în special articolele mult rîvnite, ca țigări, ciocolată, slănină și ceai. Unii SS-iști care lucrau la biroul de verificare a pachetelor și-au cărat acasă sau au trimis în altă parte lăzi întregi de lucruri furate. E de la sine înțeles că toate rudele trimiteau deținuților tot ce puteau procura, dar deseori chiar rațiile luate de la gura lor. Din unele regiuni rurale sau prin acțiuni de solidaritate, în special din Boemia și Moravia, soseau cantități considerabile pentru cehi. Ca urmare, efectuarea strictă a controlului n-a mai fost posibilă. O parte a lagărelor a primit deci datorită acestei situații mijloacele necesare pentru a putea rezista pînă la capăt. Dar, o consecință a acestei evoluții a fost și generarea unor crase adversități, dușmănii și psihoze naționaliste de ură, pentru că nu se putea face o repartizare generală și nu se punea problema decît a unor acțiuni de ajutorare individuală, ce e drept de proporții apreciabile. Cu vremea, o dată cu pachetele au ajuns ilegal în lagăr și bani și știri. La o confiscare intempestivă a tuturor pachetelor sosite în vara lui 1944, numai la Buchenwald s-au găsit 500 de scrisori ilegale, ce zăceau în Secția politică pentru cenzură (multe erau în limbi străine, îndeosebi în limba cehă) ; asupra lagărului plutea amenințarea unei catastrofe, cînd un atac aerian a rezolvat radical situația : respectiva baracă a ars pînă în temelii.

Cînd, potrivit părerii SS-ului, în 1941 se afla suficientă îmbrăcăminte de corp călduroasă în lagăre, apelul lui Adolf Hitler pentru *strîngerea de obiecte de lînă* pentru armata germană din Răsărit a fost extins cu noblețe și asupra internaților din lagăr, care fuseseră excluși din comunitatea germană. Apelul pentru predarea de obiecte a fost transmis deținuților de către deținutul-șef de bloc, cam așa : „Trebuie să contribuim voluntar la donarea de lucruri din lînă. Cine dă ceva, se alege cu o notație pozitivă la dosar. Cine nu dă nimic ajunge pe „capră". Faceți cum vreți !" După care, cîte un camarad i-a dăruit altui deținut și mai prost echipat decît el vreun obiect de care se putea oarecum lipsi, cu cuvintele : „Iată donația mea de lînă. Ceilalți să mă pupe în dos" ! Totuși, de la

cei 12 000 de deținuți aflați pe atunci la Buchenwald s-a adunat un maldăr impresionant de lucruri, acțiune ce a fost subliniată elogios în ziarul „Thüringer Gauzeitung" ca „o donație-SS a comandamentului Buchenwald". În mod deschis și solidar au refuzat să facă vreo donație blocul olandezilor și cel al cercetătorilor în Biblie. În timp ce față de olandezi SS-iștii n-au luat atitudine, cercetătorii în Biblie au fost pedepsiți de Anul Nou să stea în picioare pe ger, pe locul de adunare, apoi să facă exerciții de pedeapsă și să muncească pînă noaptea tîrziu. În plus, au fost excluși din toate comandourile privilegiate (ceea ce, bineînțeles, s-a revocat după numai cîteva zile, pentru că era nevoie de ei).

Începînd din 1942 au sosit în lagăr tot mai multe *pachete ale Crucii Roșii*. Erau destinate numai străinilor al căror nume și număr ca deținut fuseseră comunicate Crucii Roșii din patria lor sau Organizației centrale de la Geneva. Uneori au primit asemenea pachete și germanii, polonezii și austriecii, deoarece sosiseră și unele pe numele unor deținuți între timp decedați, ceea ce se întîmpla frecvent, aceste pachete împărțindu-se apoi anumitor comandouri, după ce SS-iștii își opreau partea leului. Întrucît primirea trebuia confirmată Crucii Roșii pe niște formulare anume tipărite, deținuții respectivi își treceau imediat blocul și numărul. Se pare că, în unele ocazii acestea au fost apoi trecute și pe listele de la Geneva. Cînd de prin 1944 alimentația s-a înrăutățit tot mai mult în lagăr, Crucea Roșie a făcut trimiteri masive pe grupe de naționalitate, în special pentru francezi, danezi și norvegieni. SS-iștii s-au îmbogățit imens de pe urma acestor acțiuni de ajutorare din străinătate.

În martie 1944 SS-iștii au preluat la Buchenwald vama ce fusese anume instituită în acest scop la Weimar. Șeful ei, SS-Oberscharführer Brettschneider din Ullersdorf de lîngă Reichenberg*, (regiunea Sudeților), i-a trimis soției sale săptămînal cel puțin cîte două pachete, cîntărind fiecare peste 15 kilograme: în primul rînd cafea, ciocolată, cacao, săpun, conserve și țigări. La 11—22 august 1944, în urma mașinațiilor lui Brettschneider, toate pachetele destinate deținuților au fost confiscate. Toate lucrurile furate, adică slănină, cîrnați, conserve, ouă, țigări, au fost distribuite SS-iștilor. Numai

* Este vorba de orașul ceh Liberec. — *Nota trad.*

în această perioadă au fost subtilizate între 5 000—6 000 pachete ale Crucii Roşii. După atacul aerian de la 24 august 1944, Brettschneider a mutat Oficiul vamal-SS la Weimar, aşa încît deţinuţii n-au mai putut avea un control strict asupra furturilor. La începutul lunii martie 1945 a fost arestat SS-Rottenführer Visser din Emmerich, deoarece, în urma sustragerilor sale masive, se făcuse un denunţ anonim din cercurile populaţiei weimareze. De fapt, n-a fost în detenţie decît opt zile. Concret, nici nu s-ar fi putut aduce multe dovezi împotriva lui, pentru că nu se ţinea nici o contabilitate. Crucea Roşie Internaţională a cerut în aceeaşi perioadă un raport de activitate. Prin SS-Sturmmann Lauten din Düsseldorf s-a dat în vileag că lipseau cel puţin şapte vagoane cu pachete ale Crucii Roşii, deci estimativ 21—23 000 de bucăţi.

În aprilie 1945, la apropierea frontului, era amuzant să vezi cu ce zel îşi curăţau şefii lagărului încăperile de cutiile goale ale pachetelor Crucii Roşii, pentru ca Aliaţii, văzîndu-le, să nu tragă anumite concluzii.

Aceste pachete, cu conţinutul lor de vis, au stîrnit mai întîi adversităţi chiar în rîndurile deţinuţilor. Dar, cînd camarazii francezi s-au declarat de acord să cedeze o parte considerabilă întregului lagăr, şi anume pe blocuri, acest act de solidaritate a fost întîmpinat cu recunoştinţă. *Repartizarea* în sine a prilejuit însă săptămîni în şir un adevărat scandal, bunăoară cînd cîte zece francezi din aşa-numitul lagăr mic, cărora le mergea deosebit de rău şi de care se va mai vorbi, n-au primit decît un singur pachet, în timp ce deţinuţii însărcinaţi cu distribuirea, în colaborare cu anumiţi francezi, şi-au rezervat pentru ei înşişi stive întregi de pachete sau le-au dat prietenilor lor „prominenţi".

Spre deosebire de primirea pachetelor, *corespondenţa* între deţinut şi rudele sale cele mai apropiate a fost întotdeauna îngăduită, fireşte însă doar într-o măsură foarte limitată. Era permis să scrii de două ori pe lună, în majoritatea lagărelor la cîte paisprezece zile, o scrisoare şi alternativ o carte poştală, cu un număr fix de rînduri. Erau admise numai comunicările privind probleme de familie; bineînţeles, nici un cuvînt despre lagăr sau despre starea ta personală. Pe scrisori şi pe cărţi poştale era imprimat un extras din aşa-numita ordine interioară a lagărului (pe care n-a văzut-o nimeni, niciodată) conform căreia deţinutul putea să-şi cumpere în

lagăr orice, şi deci să şi primească bani (nu era specificat cît anume, dar, după cum am mai arătat, deţinuţilor nu li se dădeau lunar decît 30 de mărci, restul, de obicei cîteva milioane de mărci — rudele crezînd că puteau trimite cît de mult doreau — fiind manevrat de SS-işti). Evreilor nu le era îngăduit adeseori luni de-a rîndul să scrie ; deţinuţii din companiile disciplinare puteau să scrie numai de patru ori pe an. Din cînd în cînd, nu se ştie din ce considerente, se suspenda corespondenţa pe întregul lagăr. Din poşta sosită, deţinutul primea deseori doar bucăţele tăiăte sau plicul gol, în timp ce SS-iştii rupeau conţinutul. Asta te umplea de amărăciune. Telegramele, scrisorile exprese şi altele de acest fel puteau avea pentru primitor urmări foarte grave. Un prieten de-al meu din Viena a fost chemat la poartă în prima zi de Crăciun din 1939, firește fără să ştie despre ce e vorba, şi a trebuit să stea nemişcat pe un ger cumplit două zile întregi — fără hrană — pînă cînd i s-a predat o telegramă prin care i se comunica decesul tatălui său. Odată, Rapportführerul Hackmann i-a comunicat unui deţinut moartea fratelui său. Întrebînd care frate a murit, deoarece avea mai mulţi, i s-a răspuns : „N-ai decît să ţi-l alegi singur !". Şeful blocului 36 din Buchenwald venea uneori cu întregul teanc de scrisori, îl arăta, apoi citea numele destinatarilor şi zvîrlea întregul pachet în sobă, zicînd : „Aşa, porcilor, acum ştiţi că aţi primit poştă !"

Cenzura corespondenţei era la bunul plac al unor SS-işti desemnaţi în acest scop şi care erau în parte aproape analfabeţi. Orice scrisoare sau carte poştală cît de cît incriminată nu era returnată — sau aceasta numai în cazuri rarisime — ci pur şi simplu distrusă, încît deţinutul care redactase cu trudă un text corespunzător şi limitat numai la chestiuni urgente, nici nu ştia măcar dacă stabilise sau nu legătura cu familia sa. Apoi se scurgeau săptămîni groaznice de aşteptare şi îndoieli chinuitoare cu privire la soarta celor de acasă, la fidelitatea soţiilor care erau deseori împinse prin minciunile sfruntate ale Gestapoului să divorţeze, ca şi la evoluţia copiilor despre care nu mai aveai o imagine vie. Acest cumplit război al nervilor a constituit una dintre cele mai distrugătoare poveri ale lagărului. Nu e deci de mirare că mulţi deţinuţi au încercat mereu, cu riscul de a-şi pierde viaţa, să strecoare în mod ilegal scrisori din lagăr. Dacă acest lucru nu se putea realiza prin Kapo care

lucrau în comandourile exterioare şi aveau, deci, o anumită libertate de mişcare, trebuia să încerci să intri în legătură cu un camarad care mituise un SS-ist. De la Buchenwald nu se cunoaşte decît cazul unui singur SS-ist, care fără nici o recompensă, din pură omenie, era oricînd gata să-şi asume un asemenea risc şi care a făcut lucruri extraordinare pentru un mare număr de camarazi (era şi altminteri ireproşabil sub toate raporturile şi oricînd gata să ajute) ; nu ţinea de lagărul Buchenwald, ci era repartizat ca curier la un oficiu special : se numea SS-Unterscharführer August Feld, originar din Lummerschied, de lîngă Saarbrücken. În ultimele zile ale lagărului Buchenwald, el şi-a riscat viaţa pentru noi.

Timpul liber

În lagărele de concentrare viaţa de zi cu zi însemna muncă de sclav şi luptă pentru supravieţuire. Timp liber ? Firește că exista şi un timp liber, dar era o nimica toată, consumat la iuţeală cu curăţatul hainelor, al încălţămintei, al dulăpiorului, şi, în plus, scurtat de SS-işti cu fiecare prilej. De fapt, era vorba numai de cîteva ore seara şi de ziua de duminică. Dar, destul de des, de obicei după cină, întregul lagăr era pus din nou să muncească pînă noaptea tîrziu. Terenul era „inundat" de reflectoarele ce asigurau lumina necesară pentru muncă şi control. Începînd din 1939, *munca de noapte* de la Buchenwald a fost „privilegiul evreilor", pînă ce în anul 1942 conducerea internă a deţinuţilor lagărului a obţinut ca şi alte categorii de deţinuţi să fie folosiţi, evreii nemaitrebuind să o presteze decît de două-trei ori pe săptămînă. Firește că randamentul acestei munci era aproape nul, în schimb se irosea timpul liber, dar nu numai acesta, ci şi somnul.

Ani în şir, în unele lagăre în permanenţă *munca de duminică* trebuia efectuată pînă la prînz sau după-amiază, cu pauze relativ mici. În aceste zile, „specialităţile" erau căratul trunchiurilor de copaci şi transportarea pietrelor. Şefii de bloc desemnaţi pentru acest serviciu duminical — majoritatea comandourilor încetau lucrul, iar şefii lor aveau liber — se răzbunau pentru pierderea timpului lor liber prin acte de o deosebită cruzime.

Companiile disciplinare nu aveau aproape niciodată timp liber. De nenumărate ori, în toiul nopții, răsuna brusc prin megafon : „Cincizeci de deținuți din compania disciplinară imediat la poartă ! Descărcat pietriș !“ Iar dacă duminică la prînz, după ce intrau în lagăr, și cînd după-amiaza era într-adevăr liberă, ei nu trebuiau să se alinieze imediat la poartă unde, fără să fi luat prînzul, urmau să stea ore în șir în picioare (n-au dispărut, fiindcă numărul se completa mereu), atunci cu siguranță că, după 30—45 de minute, se auzea ordinul : „Șefii de cameră, atenție ! Imediat cu gălețile pentru mîncare la bucătărie ! Aduceți ceaiul ! Compania disciplinară, la poartă !“.

Ceea ce puteai smulge cu mare trudă ca timp într-adevăr liber, uneori zece minute, ici-colo cîte o oră, rareori cîte o după-amiază, mai curînd iarna cînd munca se încheia mai devreme, sau seara înaintea culcării, era folosit în fel și chip pentru *refacere.*

Dacă vremea era frumoasă, făceai pe străzile lagărului o *„plimbare“*, în măsura în care aceasta era permisă — și nu era permisă întotdeauna, iar în unele lagăre chiar niciodată. În timp ce scriu cuvîntul „plimbare“, amintindu-mi de condițiile din lagăr, acesta îmi pare de-a dreptul ridicol ! Oricum însă, mergeai singur sau cu cîte un camarad, printre baraci, în noroi, mereu la pîndă să nu apară vreun Scharführer, izbit de deținuții care se îmbulzeau și alergau încoace și încolo, speriat de apostrofarea brutală a vreunora care transportau mîncarea : „Fereşte, idiotule ;“ deci, cam așa se mergea „la plimbare“. Sau, duminica după-amiază te culcai la soare — dacă strălucea, ceea ce se întîmpla destul de rar în regiunile aspre în care erau situate majoritatea lagărelor de concentrare, și dacă mai găseai un locșor liber, și dacă îți rezolvaseși într-adevăr toate lucrurile mai urgente, și dacă... și dacă. Pînă în 1941, la Buchenwald mai exista înăuntrul lagărului propriu-zis o zonă cu cîțiva copaci, deci „pădure“, unde (dacă...) puteai să stai întins pe solul cam rîpos sau să privești peste sîrma ghimpată și printre foișoarele santinelelor în zare meleagurile Turingiei ; departe, foarte departe se zărea conturul munților Harz și în zilele foarte senine Kyffhäuser-ul. Și vedeai țărani aplecați peste ogoare, în aer liber, cîțiva cai trăgînd la plug, mai departe un sat cu o turlă de biserică, fum albastru strecurîndu-se de undeva dintre acoperișuri... Dincolo, da, acolo

trăia deci poporul german. Hm. Şi apoi s-au întîmplat următoarele : în 1939 a venit în „pădurice“ un SS-ist cu îmbietorul nume Krautwurst* şi s-a înfuriat că atît de mulţi deţinuţi zac aici în timpul lor liber. La vreo 70 — dintre care cel puţin 50 erau „vinovaţi“, în sensul că nu apucaseră „s-o şteargă“ la timp — le-a întocmit raport, după care drept pedeapsă ei au trebuit să care în mai multe duminici consecutive fecale în grădinile lagărului. Timp liber în lagărul de concentrare !

Este ciudat, dar în lagăr a existat şi ceva ce aducea a *sport*. Condiţiile nu erau, firește, tocmai roze. Totuşi, se mai găseau oameni tineri ce credeau că mai dispun de forţe suplimentare (şi unii din comandourile cu munci mai uşoare chiar le şi aveau). Ei au reuşit să obţină de la conducerea SS a lagărului permisiunea de a juca fotbal ! SS-ul pare să fi considerat aceasta că un fel de reclamă pentru buna formă fizică şi excelenta dispoziţie a deţinuţilor. S-au format mai multe echipe, care se adunau pe locul viran din spatele ultimului şir de blocuri, pentru antrenament şi meciuri. Un timp, la Buchenwald au jucat 12 echipe, la început şi o echipă de evrei, care însă a fost interzisă ulterior. Majoritatea echipelor apăreau pe teren într-un echipament impecabil ; chiar şi încălţămintea era reglementară. De unde ? Taine ale corupţiei din lagăr. În afară de fotbal, unii practicau handbal, „Faustball“ ** oină, pînă cînd şi de ultima bucăţică de teren a fost nevoie pentru construirea unor bараci. Apoi, începînd din 1943, cînd SS-iştii de la Buchenwald nu mai obişnuiau să bată întruna ca pînă atunci, deţinuţii au introdus şi boxul ! Pare o nebunie, dar este adevărat : în lagărul de concentrare mai existau nişte „tauri“, care mai şi „dădeau reprezentaţii“ de forţă intactă şi abilitate în aplicarea loviturilor. Iar cei slabi, în măsura în care mai puteau să se mişte, epuizaţii, semi-cadavrele pe picioare tremurînde, înfometaţii, priveau cu plăcere. Taine ale naturii umane !

După cum am mai amintit, a existat şi o *fanfară a lagărului*. Ea a luat fiinţă la Buchenwald din ordinul lui Rödl, la sfîrşitul anului 1938. La început erau doar cîţiva ţigani cu ghitare sau acordeoane, care făceau o muzică cam anemică. Mai tîrziu s-a alăturat un trombon

* Cîrnat cu varză. — *Nota trad.*

** Sport naţional german, caracterizat prin lovirea mingii cu pumnul. — *Nota trad.*

și mai tîrziu o tobă și o trompetă. Toate instrumentele trebuiau plătite de deținuți. Membrii formației lucrau peste zi la depozitul de lemne sau la dulgherie, astfel că pentru exersat le rămînea doar timpul liber. Era îngrozitor să vezi și să auzi cum țiganii își cîntau marșurile voioase, în timp ce deținuții vlăguiți își cărau în lagăr camarazii morți sau muribunzi prin fața muzicanților, sau cînd muzica trebuia să cînte cînd se făcea „plata", respectiv biciuirea unor deținuți. Pe de altă parte, mi-a rămas întipărită în minte seara geroasă a Anului Nou 1939, cînd, înghețat, înfometat, cu puțin înaintea „stingerii" mergeam pe stradă, între primul și al doilea șir de blocuri, mai jos de locul de adunare — în strada deja pustie era liniște și totul părea cuprins de o ciudată vrajă, flori de gheață pe ferestrele blocurilor, chiciură pe acoperișuri, pămîntul troznind de ger, o seară limpede, suferința și spaima parcă și ele încremenite în ger — cînd, deodată am auzit din unul din blocuri o vioară de țigan, sunînd ca de departe, din vremuri și locuri fericite, cu melodii din pustă, din Viena și Budapesta, cîntece de-acasă... În 1940, șeful lagărului, Florstedt, a ordonat să se înjghebe o formație de suflători. Plata instrumentelor o va prelua administrația lagărului. Cînd instrumentele au sosit, a găsit însă o soluție mai simplă pentru el: „Le plătesc evreii". Așa s-a și întîmplat. În plus, a confiscat pe loc din instrumentele sosite 12 bucăți pentru fanfara SS-ului. De aci înainte, deținuții din orchestra lagărului au fost scutiți de muncă grea, astfel că au putut să-și facă un program de exersat. De altfel, șefii de bloc obișnuiau să-și omoare plictiseala în încăperea muzicanților, cerîndu-le să le cînte șlagăr după șlagăr. Orchestra a fost atît de solicitată, încît și din acest comandou aparent privilegiat au trebuit să iasă șase deținuți pentru insuficiență pulmonară și tuberculoză, iar unul a murit din cauza unei tuberculoze a laringelui.

Atunci cînd lagărul era vizitat de străini, formația trebuia întotdeauna să cînte melodii vesele. Și ca efectul să fie și mai frapant, în 1941 muzicanții au fost îmbrăcați în uniforme ale gărzii regale iugoslave de către SS-iștii care aduseseră aceste veșminte viu colorate ca „pradă de război". În această costumație și cu tot tam-tamul din lagăr, membrii orchestrei arătau ca niște directori de circ. Duminica cîntau uneori, individual sau în grup, pentru camarazii lor din blocuri, sau dădeau un concert

pe locul de adunare, la care atît muzicanții cît și spectatorii stăteau în picioare.

Voința aproape de neînfrînt a omului de a trăi și de a se bucura de cultură a făcut să apară în lagăr chiar și unele *cvartete de coarde*, care au organizat multe concerte de ținută. Dar și pentru aceste formații a fost nevoie de mult timp să se aprobe înființarea lor ; un deținut-șef de bloc, evreu, care solicitase în iarna 1939/1940 aprobarea pentru formarea unui cvartet și organizarea unor concerte pentru camarazi, și-a pierdut „funcția" și ulterior și viața.

În afară de muzica lagărului, mai exista și radioul. Șefii de bloc care erau de serviciu la poartă puteau, dacă voiau, să conecteze instalația difuzoarelor la releul postului de radio german și să facă astfel auzite emisiunile și în barăcile deținuților. În unele lagăre, în afara programului de muncă, accasta se întîmpla cu regularitate ; în altele niciodată. Lagărele în construcție, al căror număr a crescut permanent în timpul războiului, n-au avut instalație de radio. Emisiunile, de obicei muzicale, fiindcă pe SS-iști nu-i interesa altceva — încît din fericire erai aproape complet scutit de afluxul propagandistic al „aparatului *Goebbels*" — erau o mare plăcere, dar și un stres puternic, îndeosebi pentru oamenii mai în vîrstă, atunci cînd șefii de blocuri nu opreau radioul pînă la 11—12 noaptea, astfel că mulți deținuți erau frustrați de oricum puținele ore prețioase de somn. Duminică după-amiază, între orele șase și șapte, puteai asculta concertele filarmonice ale radiodifuziunii germane, ceea ce reprezenta o destindere și o reală desfătare — dar și acestea tulburate de gălăgia care domnea firește, în blocuri, deoarece mulți deținuți își rezolvau diferite treburi gospodărești, se foiau de colo pînă colo, tropăind cu tălpile lor de lemn, zornăind cu vesela lor de tablă etc. Amintindu-mi de aceste concerte, nici astăzi n-am voie să mă gîndesc la zecile de mii de victime care, concomitent cu ele, erau în atîtea lagăre schingiuite sau gazate ! (deși în lumea noastră problema unor contradicții abia suportabile există pe plan general, diferența constă totuși în faptul că, în lagărele de concentrare, contrastele erau crase și strîns împletite, sărindu-i oricui în ochi).

O parte din deținuți folosea timpul liber pentru lectură. În lagăr existau *ziare și cărți*. Dintre cotidiene se primeau „Völkischer Beobachter" și ziarul local al dis-

trictalui în care se afla lagărul, cîte un ziar din patrie, ca şi unele reviste ilustrate. Ici-colo s-au înfiinţat biblioteci ale deţinuţilor. Pentru procurarea fondului de carte, deţinuţii puteau cere în repetate rînduri să li se trimită de acasă cărţi sau trebuiau să doneze bani, din care comandamentul cumpăra lucrări naţional-socialiste. Dar, cu mai multe zeci de mii de mărci, acesta a achiziţionat pentru Buchenwald doar 1 009 cărţi. Cu mijloace proprii, comandamentul a donat bibliotecii 264 cărţi, din care 60 de exemplare ale lucrării lui Hitler, „Mein Kampf", şi tot atîtea din „Mitul secolului XX", de Alfred Rosenberg. Ele zăceau permanent pe rafturi, neatinse, nounoute, necitite. În decursul anilor, fondul de cărţi a sporit la 13 811 exemplare broşate şi 2 000 de lucrări nelegate. După izbucnirea războiului, urma ca toate cărţile în limbi străine, provenind din ţări aflate în război cu Germania, să fie distruse. Pe baza declaraţiei că era vorba aproape exclusiv de lucrări de specialitate (ceea ce nu era nicidecum cazul), s-a aprobat păstrarea lor, fără a putea fi însă împrumutate. Bineînţeles că, după numai cîteva săptămîni, aceste cărţi au ajuns din nou în mîna camarazilor interesaţi. Într-o oarecare măsură, bibliotecile conţineau şi opere foarte valoroase. În iarna 1942/43, cînd în blocul 42 din Buchenwald s-au instituit gărzi de noapte (pentru că se fura mereu pîinea din dulăpioare), eu însumi m-am oferit luni de-a rîndul să stau noaptea, între orele trei şi şase, de unul singur în camera de zi, şi într-o linişte deplină să cercetez comorile bibliotecii lagărului. Ce eveniment, să stai cu „Banchetul" lui Platon, cu „Cîntecul lebedei" al lui Galsworthy sau cu Heine, Klabund şi Mehring la lumina unei lămpi discrete, în timp ce „colectivitatea" adeseori aproape insuportabilă — dar de care erai încătuşat şi la bine şi la rău la fiecare gest — sforăia alături în dormitor ! Heine, Klabund, Mehring ? Da, şi ei se aflau în mod ilegal în lagăr, şi anume din aşa-numita valorificare a deşeurilor. În ţară, naţional-socialiştii au confiscat multe biblioteci de la „duşmanii statului", dînd cărţile la topit. O parte din ele ajungeau în lagăr ca hîrtie veche, fiind folosite ca hîrtie igienică. Deţinuţii sortau cu grijă ceea ce îi interesa. S-a întîmplat ca printre aceste deşeuri să se afle „Pandectele lui Justinian", deseori renumite lucrări juridice, foarte dese Biblia, în ediţii vechi şi noi. Uneori le mai puteai salva şi de la closet, numai că, pentru a evita o revoltă a deţi-

nuților, trebuia să găsești rapid cu ce să le înlocuiești, ceea ce nu era deloc ușor, dată fiind criza acută de hîrtie din lagăr. La Dachau au existat multe volume din operele lui Karl Kraus ; pe el însuși, o moarte milosă l-a scutit la timp de a trăi și suferi într-o nouă variantă „Ultimele zile ale omenirii".

Numai în condițiile relatate mai sus puteai fi ocazional „singur" în lagăr, altfel niciodată. Niciodată — asta înseamnă imens. De aceea, cea mai bună modalitate de refacere îți era interzisă. Pentru mii de oameni probabil că era bine că nici nu mai ajungeau să *„cugete"*, căci altminteri ar fi devenit cu toții niște depresivi. Pentru ceilalți însă, puțini la număr, era cu atît mai cumplit.

În mai 1941, o variație deosebită a adus la Buchenwald *cinematograful*. Era primul într-un lagăr german de concentrare și pare să fi rămas singurul. Aprobarea înființării a obținut-o SS-istul de la secția „Foto", care a prezentat lucrurile drept o afacere atrăgătoare : la un preț de intrare de 30 pfenigi de persoană și la costul de achiziție al unui film vechi, uzat, de numai 35 de mărci, cîștigul net era atît de mare, încît administrației-SS îi dădea mîna să le acorde și deținuților o distracție. Trebuia să cunoști bine psihologia SS-iștilor din lagăr, așa cum evoluase în acea vreme : coruptă, lăcomia lor de bani le gîtuia vechile țeluri. Încă în primele șase luni s-a putut vărsa comandamentului un beneficiu de 23 000 R.M., pentru chefuri și distracții. Chiar și după reducerea ulterioară a prețului de intrare la 20 pfenigi, afacerea a rămas rentabilă, deoarece o dată cu creșterea numărului de deținuți creștea și cel al amatorilor de cinema. Procurarea filmelor de la UFA-Berlin nu era întotdeauna o treabă foarte simplă. Trebuiau corupți niște SS-iști și folosite niște manevre diplomatice pentru a putea trimite de fiecare dată un curier în capitală. Rulau săptămînal sau la două săptămîni, uneori cu întreruperi mai mari, filme distractive și culturale. Date fiind condițiile generale îngrozitoare din lagăr, destui camarazi, neputîndu-și învinge dispoziția sufletească, n-au mers niciodată la cinema. Altora care, din motive la fel de justificate, reușeau să iasă din această stare de depresiune sufletească, puținele ore de „iluzii" petrecute la cinema le dădeau noi puteri.

Condițiile sanitare

A te îmbolnăvi era din capul locului o catăstrofă. Și mii de oameni smulși din obișnuitele lor condiții de viață și transplantați subit într-un mediu de mizerie — cu toate înspăimîntătoarele sale fenomene însoțitoare, se îmbolnăveau. Nu numai condițiile exterioare grele, dar și conștiința de a fi devenit acum complet inutili și lipsiți de valoare aveau un efect nimicitor asupra celor bolnavi. Doar se știa, atît din cele auzite din alte lagăre, cît și din cele văzute personal, ce soartă îl aștepta pe deținutul bolnav : în fiecare clipă îl putea lovi ca un trăznet verdictul „condamnat la moarte", în primul rînd prin chiar persoana care în lumea din afara lagărului vine la patul bolnavului ca să vindece : medicul ! „În lagărul meu nu există bolnavi. Aici nu sînt decît sănătoși sau morți" ! obișnuia să spună Koch, și majoritatea medicilor SS-iști procedau potrivit acestui principiu.

Dacă deținutul nu cunoștea îndeaproape mecanismul *blocului* sanitar al deținuților — numit *revier* — și n-avea acolo relații personale serioase — ceea ce se întîmpla numai extrem de rar — îl reținea din capul locului (dacă nu era din cale afară de naiv) teama de a veni în contact cu el.

În acest revier exista tratament ambulatoriu, îngrijire în staționar, un cabinet stomatologic și așa-numita secție de „cruțare".

În multe lagăre *tratamentul ambulatoriu* era un chin. Astfel, la Buchenwald, revierul era situat din 1938 în pădurea ce rămăsese în perimetrul lagărului. Dacă cumva reușise să obțină în acest scop o învoire de la comandoul său de muncă, bolnavul trebuia să se tîrască în noroaie pînă la genunchi, peste trunchiuri de copaci doborîți și rădăcini dezgropate, pînă la blocul sanitar. Pînă acolo exista un singur drum presărat cu pietriș și acesta era rezervat numai medicilor și personalului SS-ist. Orice bolnav care îl folosea era gonit cu lovituri de ciomag. Dacă ajungea în cele din urmă pînă acolo, bolnavul trebuia să se așeze la cozile lungi înșirate afară, indiferent de vreme, cu ghetele lustruite. Deoarece era pur și simplu imposibil ca toți acești bolnavi să primească asistență și deoarece printre ei se mai amestecau și deținuți care încercau — într-o pornire care în sine era de înțeles — să se eschiveze de la muncă, un portar voinic făcea o *primă triere radicală a bolnavilor*. Apoi, dacă în cursul dimineții binevoia să apară

medicul-SS al lagărului pentru „treaba împuţită" a îngrijirii deţinuţilor, el efectua o a doua selecţie, împărţind în stînga şi dreapta palme şi lovituri de picior. Cel care încă nu fugise de bună voie sau nu fusese gonit, urma să fie primit ca fiind realmente bolnav.

Înainte de a intra în baracă, bolnavul trebuia să se descalţe (ghetele fiind apoi uneori furate şi frecvent schimbate, ceea ce era o catastrofă inimaginabilă). O parte dintre bolnavi era îndrumată spre infirmieri, restul, cazurile speciale, fiind prezentate medicului-SS pentru consultaţie. Trebuia să te dezbraci în curentul coridorului firește neîncălzit şi să aştepţi acolo, în pielea goală, pînă ce erai primit. Numai organismele călite puteau rezista la acest tratament preliminar ; aici, într-adevăr că nu era greu să te alegi cu flegmoane sau cu vreo pneumonie.

Tratamentul ambulatoriu era asigurat de deţinuţi-sanitari. În măsura mijloacelor existente, aceştia făceau tot ce se putea, deseori firește potrivit cunoscutei reţete : deasupra ombilicului iod, sub ombilic aspirină. O excepţie demnă de laudă o constituia la Buchenwald tratarea leziunilor, căreia deţinuţii-sanitari îi acordau cea mai mare atenţie.

Tratamentul stomatologic al deţinuţilor varia foarte mult de la lagăr la lagăr. De obicei, un cabinet dentar se înfiinţa doar cu mare întîrziere, în unele lagăre niciodată. Personalul sanitar, de regulă fără nici un fel de cunoştinţe stomatologice, îi trata pe camarazi cît putea mai bine, adică pe cît se pricepea : dinţii care te dureau erau pur şi simplu extraşi — dacă erau identificaţi ! Destul de des erau însă sacrificaţi dinţi sănătoşi. Injecţii pentru anesteziere nu se făceau de obicei. Foarte des, dinţii bolnavi nu erau extraşi, ci frînţi, astfel că resturile dureroase ale rădăcinilor au trebuit scoase după ani de zile.

În lagărul de concentrare Dachau s-a înfiinţat încă de la început un *cabinet dentar propriu*. La Buchenwald el a fost organizat în iunie 1939 şi dotat cu aparatură modernă, dar fără un personal cu pregătire de specialitate. Primul dentist-SS a fost Oberscharführerul Coldewey care încă nu lucrase nicăieri şi îşi făcea prima practică profesională pe deţinuţi. Pe cît era de nepriceput, pe atît era de sadic. De pildă, înaintea tratamentului erai pus să faci exerciţii de pedeapsă ! Aproape nici una din încercările sale de a face o extracţie nu reuşea, astfel că ulterior deveneau necesare intervenţii mai laborioase. Dacă

descoperea un dinte îmbrăcat în aur îl scotea pe loc, spunînd că nu mai poate fi salvat. Firește că nu puteai să-l contrazici ; la intrarea în cabinet era afișat că deținuții erau obligați să se supună fără nici o opoziție hotărîrilor medicului-SS. Din ordinul Reichsführerului-SS Himmler, de la 23 septembrie 1940 și 23 decembrie 1942, dentiștii SS-ului trebuiau să smulgă dinții îmbrăcați în aur ai deținuților decedați, iar la cei vii să extragă dinții în aur „care nu mai pot fi tratați". Din rapoartele lunare ale medicului-SS, ce au mai fost găsite la Buchenwald, a rezultat că lunar au fost astfel „dobîndite" între 182 și 504 grame de aur. Din acest aur, comandantul Koch și-a făcut între altele un breloc pentru lanțul ceasului său, pe care s-au gravat „cu tîlc" datele nașterii copiilor săi. Deținuților vii astfel jefuiți li se trecea în cont o sumă ridicolă. Aurul dentar recoltat de la cei decedați era trimis centralei din Berlin, însoțit de date exacte despre proveniența, numele și numărul deținutului decedat, ca și de o chitanță privind cantitatea respectivă, fiind apoi retopit în aur dentar nou. Jefuirea cadavrelor se făcea extrem de corect și birocratic.

Treptat și-au putut face intrarea în cabinet și *medici stomatologi deținuți* sau *dentiști deținuți,* și în decursul anilor s-a ajuns pînă acolo că deținuții nu mai erau tratați de personalul SS, ci dimpotrivă, SS-iștii erau tratați de personalul recrutat dintre deținuți. Acești specialiști erau trimiși chiar și altor lagăre. Exclusiv pentru SS-iști au existat la Buchenwald încă din 1938 două cabinete dentare, unul pentru comandatură și detașamentele „Cap de mort" și al doilea pentru trupele-SS și membrii familiilor lor. Aceste cabinete aveau o dotare modernă. Între tratamentul aplicat Führerilor și cel al trupelor era o mare diferență. În timp ce SS-istului de rînd i se scotea orice dinte dureros, se încerca prin toate mijloacele salvarea acestuia cînd era vorba de un SS-Führer. La aceștia, orice înlocuire de dinte se lucra cu aurul ce provenea din gura unor deținuți decedați sau omorîți în bătaie. Și la lucrările de proteze se făcea o diferențiere netă între șefi și trupă : punțile nu se lucrau decît pentru SS-Führeri.

Personalul alcătuit din deținuți s-a străduit încă de la început să-și ajute cît mai mult posibil camarazii. În toate cabinetele s-a lucrat cu mari riscuri în mod ilegal, în condiții inimaginabil de grele. S-au făcut proteze dentare complete sau parțiale și punți deținuților cărora SS-iștii

le spărseseră dinții, sau pe care ei îi pierduseră din cauza condițiilor generale proaste din lagăr. Tratamentul se efectua sub anestezie, cu materiale puse sistematic de o parte, în timp ce, în ultimii ani, trupele-SS nu mai beneficiau de anestezice. Firește că accesul la cabinetul dentar al SS-ului, unde se putea face un tratament preferențial, ilegal, nu era la îndemîna oricărui camarad. În schimb, el putea beneficia de cabinetul dentar al deținuților, care se afla în blocul sanitar și în care, cu vremea, s-a lucrat din ce în ce mai bine. Pentru executarea oricărei proteze unui deținut era necesară o aprobare specială a Oficiului central economico-administrativ al SS-ului (WVHA). Pînă la urmă, nimeni n-a mai ținut însă seama de această dispoziție ; nu se mai lucra decît ilegal.

Îngrijirea deținuților în staționar era o problemă dificilă. Dat fiind numărul întotdeauna insuficient de paturi, nu puteau fi internate decît cazurile cele mai grave. Principalul indicator era temperatura. Dreptul de a interna un deținut îl aveau numai medicii. Dar, cum aceștia adeseori nu veneau și nici nu erau în perfectă cunoștință de cauză, în unele lagăre acest drept a trecut încetul cu încetul și în seama deținuților-Kapo ai revierelor. În lagărul de concentrare Auschwitz, primirea în staționar se desfășura după cum urmează : bolnavii veneau seara la dispensar, unde erau examinați în grabă de un deținut medic. Dacă starea lor era deosebit de gravă, erau primiți pe loc și culcați în așa-zisa sală de primire. Restul erau trimiși înapoi în lagăr. În sala de primire bolnavii zăceau de-a valma, indiferent dacă era vorba de tifos, diarce, congestie pulmonară sau o fractură de picior. Unii dintre ei mureau încă înainte de a ajunge să fie examinați de medicul-SS. În dimineața următoare, aceste cazuri cît și bolnavii expediați în seara precedentă, dar în principiu admiși pentru a fi examinați, treceau în dispensar, unde — grupați pe naționalități, nu pe boli ! — se dezbrăcau la piele și trebuiau să aștepte pe pardoseala de ciment, pînă ce domnul medic al lagărului, sătul de somn, binevoia să apară. Cînd, în sfîrșit, venea, fiecare pacient trebuia să-și prezinte fișa. Potrivit acestora, SS-istul sorta : la dreapta — la stînga, la dreapta — la stînga. O parte era primită în staționar, cealaltă pur și simplu lichidată pe loc cu o injecție. Imediat după această „triere", cancelaria primea fișele celor omorîți, cu specificarea „a se scoate din evidență". Dreptul de a primi

bolnavi în staţionar, fără avizul medicului, era deci deosebit de important pentru deţinuţii-Kapo ai revierului.

Munca în staţionarul tuturor lagărelor era grea şi, mai ales, plină de răspundere. Pretutindeni, dotarea a fost la început mai mult decît primitivă şi ani de-a rîndul insuficientă. Se simţea mai ales *lipsa medicamentelor*. Oriunde se putea, ele se furau din revierul SS-iştilor sau din lăzile primite de la Depozitul central al SS-ului, de îndată ce soseau în lagăr. *Intervenţiile chirurgicale* n-au devenit posibile decît cu vremea, la Buchenwald de-abia din 1939, cînd medicul de atunci al lagărului Dr. Ding, a organizat o sală de operaţii aseptică. Pare aproape incredibil, dar este extrem de caracteristic pentru condiţiile unui lagăr : în iarna 1939/40, cu asentimentul tacit al medicului de lagăr Dr. Blies şi prin colaborarea strînsă a unor comandouri de muncă, s-a construit în mod ilegal un bloc operator. Muncitorii respectivi au fost recompensaţi primind „hrană de regim" de la bucătăria blocului sanitar. Majoritatea deţinuţilor, care nu ştiau despre ce lucrări este vorba, dar aflaseră despre hrana îmbunătăţită a camarazilor lor, firește că făceau scandal împotriva „corupţiei". În realitate cazurile de deces au fost raportate de-abia cu cîteva luni mai tîrziu, raţiile alimentare fiind astfel luate în continuare şi pentru aceşti deţinuţi inexistenţi. Punerea la punct a celei de-a doua săli de operaţii a necesitat manevre extraordinar de primejdioase : Kurt Leeser din Köln, cunoscut de mii de camarazi de la Dachau şi Buchenwald, unde a stat zece ani, omul care a îndurat în total 249 de ciomăgiri şi duzini de alte pedepse (inclusiv atîrnarea de copac), fără să-şi piardă humorul şi energia, inepuizabil în a imagina cele mai fantastice manevre împotriva SS-ului, maestru necontestat în a „organiza" pentru toţi sau pentru fiecare în parte — cel mai puţin pentru sine —, Kurt Leeser care, în halat alb de medic-SS, deşi nu era decît responsabil cu dezinfecţia, a reuşit ca Führer-SS să se răstească la nişte recruţi care încă nu îl cunoşteau, trimiţîndu-i imediat la Oficiul poştal ca să predea „pachetul ăsta de aici" (de fapt, pachete ilegale pentru deţinuţi ; manevra a fost întîmplător descoperită în urma unei percheziţii la destinatar şi, după pedeapsa cu bătaia, *Leeser* a fost transferat pe şase luni la unul din cele mai cumplite comandouri de muncă exterioare) ; acest Kurt Leeser a procurat în mod ilegal pînă şi o întreagă instalaţie pentru sala

de operații. Ea urma să fie expediată de la staționarul SS-iștilor din Buchenwald la Mauthausen, împachetată în lăzi. În timp ce lăzile erau urcate în camion, Leeser le-a schimbat cu altele, ducînd întreaga aparatură în lagăr. Trei ani în șir SS-ul a purtat o corespondență între Mauthausen și Buchenwald, Oficiul tehnic de pe lîngă Institutul de Igienă al trupelor-SS din Berlin, Depozitul sanitar central și SS-WVHA, fără să se fi putut descoperi adevărul (la aceasta au contribuit însă și niște deținuți în cunoștință de cauză, subtilizînd unele adrese, denaturînd conținutul unor telegrame etc.), dovadă cît de hipertrofiat era aparatul organizatoric al SS-ului și cum se intersectau interesele sale, situație fără de care deținuții nici n-ar fi putut da asemenea lovituri îndrăznețe. Medicului șef al SS-ului din Buchenwald i s-a spus pur și simplu că aparatura „comandată" a sosit. În blocul sanitar al deținuților, nimeni n-a pretins vreun act doveditor în susținerea acestei afirmații.

Conducerea medicală-SS era organizată în felul următor : în frunte se găsea medicul-șef al trupelor-SS, în a cărui subordine se afla medicul lagărului. Uneori, ambele funcții erau reunite într-o singură persoană. Medicul șef nu depindea de conducerea lagărului, ceea ce făcea uneori posibile intervenții și influențări de mare importanță, ca și conlucrarea dintre deținuții-sanitari ai revierului-SS și cei ai blocului sanitar, al deținuților. Medicul-șef era în subordinea Oficiului central economico-administrativ al SS-ului, Grupa D III — „Medic-șef al lagărelor de concentrare". Dacă se considera necesar, medicului lagărului i se mai atașau un al doilea și un al treilea medic, precum și sanitari de diferite grade (SDG), dintre care unii și-au dobîndit o foarte proastă faimă. La Buchenwald, cel mai cunoscut sanitar, un bărbat de aproape 60 de ani, înalt, masiv și bețiv inveterat, era SS-Hauptscharführerul Wilhelm, căruia îi revenea între altele și sarcina de a asigura, ca loctiitor al medicului, uciderea deținuților prin injecții cu otravă.

Și acum, cîteva cuvinte despre *calitățile medicilor din lagăr*, deoarece numele lor va reveni mereu în cele ce urmează. Activitatea lor se limita doar arareori la un singur lagăr de concentrare : erau frecvent transferați sau răspundeau de „supravegherea" mai multor lagăre exterioare, ca de pildă SS-Obersturmbannführer Dr. Kirchert,

SS-Sturmbannführer Dr. Ding, care a adoptat ulterior numele Schuler, SS-Untersturmführer Dr. Wagner, SS-Obersturmführer Dr. Eisele, SS-Hauptsturmführer Dr. Hoven, SS-Hauptsturmführer Dr. Plaza, SS-Hauptsturmführer Dr. Schiedlausky. Calităţile lor umane şi profesionale erau extrem de diferite. De obicei, erau mai pricepuţi în materie de „organizare" decît de vindecare şi de regulă nu ţineau atît la arta de a salva, cît la arta de a ucide. Au fost printre ei şi cîţiva care, nesuportînd condiţiile existente, au solicitat grabnica lor transferare din lagăre, ca de pildă SS-Hauptsturmführer Dr. Hofer, căruia i-a fost de ajuns chiar şi funcţia de locţiitor al medicului lagărului, pentru a cere imediat să fie trimis pe front. Între el şi SS-Standartenführer Dr. Lolling, medicul-şef al tuturor lagărelor de concentrare, a avut loc curînd după începerea activităţii sale la Buchenwald, următorul dialog în revierul SS-ului : Hofer : „Sînt gata să dau toată asistenţa ca prim-medic al lagărului şi vă asigur că numărul morţilor se va reduce la un minim, ceea ce deja a şi început de altfel să se producă". Lolling : „Tocmai de aceea nu veţi primi funcţia de prim-medic al lagărului". Hofer : „În acest caz, vă rog să mă transferaţi la o unitate pe front". Ceea ce s-a şi întîmplat după cîteva zile.

Dintre medicii numiţi mai sus, cei mai haini de la Buchenwald erau Kirchert şi Eisele. Sub Dr. Ding-Schuler condiţiile sanitare s-au mai ameliorat. Dr. Blies (rezervist-SS) vădea înţelegere pentru nevoile deţinuţilor, Dr. Hoven avea unele laturi pozitive, dar şi unele negative grave. Dr. Schiedlausky a adus cu sine din lagărul de femei Ravensbrück o faimă mizerabilă. În lagărul Buchenwald el a jucat un rol aparent corect, dar — aşa cum a ieşit la iveală în ultimele zile ale lagărului — el jucase un ciudat rol nefast.

Personalul sanitar constituit din deţinuţi a avut în primii ani cadre complet neinstruite. Treptat însă acestea şi-au însuşit serioase cunoştinţe din practică. Primul Kapo al bloculuî-sanitar de la Buchenwald era de meserie tipograf, iar urmaşul său, Walter Krämer, strungar. Krämer era o persoană dîrză, curajoasă, extrem de harnic şi cu mari aptitudini organizatorice. Cu timpul a devenit un admirabil specialist în vindecarea leziunilor şi operator. Funcţia de *Kapo în revier* implica în toate lagărele o mare putere de influenţare a condiţiilor generale din lagăr. De

aceea, ea n-a fost niciodată ocupată de deţinuţi cu o pregătire de specialitate — chiar dacă acest lucru ar fi fost posibil în unele locuri — ci întotdeauna de către o persoană care reprezenta ireproşabil pătura dominantă în lagăr. Astfel, cînd în noiembrie 1941, Kapo Krämer şi colaboratorul său cel mai apropiat, Peix, au fost împuşcaţi de SS-işti, conducerea blocului sanitar al deţinuţilor n-a fost dată în seama unui medic, ci încredinţată fostului deputat comunist din Reichstag, Ernst Busse, care, împreună cu locţiitorul său, Otto Kipp, din Dresda, s-a limitat la problemele pur organizatorice şi de personal ale activităţii sanitare tot mai ample, contribuind la consolidarea continuă a condiţiilor. Prezenţa unui specialist în fruntea blocului sanitar s-ar fi soldat incontestabil cu un dezastru, deoarece acestuia i-ar fi fost imposibil să facă faţă intrigilor ce se ţeseau prin toate colţurile şi care adesea aveau un deznodămînt fatal.

Deţinuţii medici au fost folosiţi la Buchenwald pentru prima oară în infirmeria evreilor. Pînă în 1938, numărul evreilor din lagăr şi al evreilor bolnavi crescuse continuu. Un bloc propriu ce servise şi pînă atunci drept „revier" a fost de aci înainte rezervat în exclusivitate evreilor. Medicii deţinuţi evrei au fost admişi acolo, pentru că medicii-SS nu vroiau să-i îngrijească pe evrei. Deşi conducerea lagărului aprobase acest revier pentru evrei, blocul nr. 2 era pentru ea un ghimpe în ochi. N-o răbda inima să nu chinuie şi acolo oamenii. La o vizită de control în respectivul bloc, Sturmbannführerul Rödl a găsit o dată în dulăpiorul infirmierilor o porţie obişnuită de margarină care însă i s-a părut prea mare. A ordonat alinierea la poartă a tuturor infirmierilor din revierul pentru evrei şi pedepsirea ficcăruia cu cîte 25 de lovituri de ciomag, ceea ce — date fiind subtilizările masive practicate de personalul de îngrijire — a fost considerat de mulţi oameni din lagăr ca o „pedeapsă foarte dreaptă", deşi tocmai în acest caz era culmea nedreptăţii, întrucît în revierul acesta distribuirea alimentelor şi a raţiilor era făcută în mod exemplar.

În 1939, acest revier a fost desfiinţat şi blocului-sanitar al deţinuţilor i s-a interzis cu desăvîrşire tratarea evreilor. Interdicţia a rămas în vigoare destulă vreme, evreii n-aveau decît să crape ! În schimb s-a admis de aci înainte folosirea deţinuţilor medici ca infirmieri în revier. Printre cei 280 de infirmieri, numărul deţinuţilor medici de diverse naţionalităţi a crescut pînă în 1945 la cca 70.

De la sfîrșitul anului 1944 au existat chiar și *medici proprii de bloc*, desemnați printr-o abilă manevră a conducerii interne a lagărului.

Revierul nu era însă numai locul în care bolnavii trebuiau tratați și vindecați, ci și un *cîmp experimental* pentru medicii-SS. În majoritatea lagărelor de concentrare aceștia efectuau vivisecții pe deținuți bolnavi, dar și pe unii sănătoși. Odată intrat în circuitul mașinăriei revierului, puteai deveni oricînd victima unor „cercetări" ambițioase. La Buchenwald, cel mai sadic din acest punct de vedere a fost nëîndoielnic. Dr. Eisele. Faptele comise de el, între 1940 și 1943, depășeau toate celelalte ticăloșii făcute de medicii-SS. Pentru specializarea sa „profesională" practica și el vivisecții pe deținuți, după care își ucidea victimele pe care le alesese, la întîmplare, de pe străzile lagărului, le dusese la infirmerie și le administrase injecții cu apomorfină, pentru a se desfăta apoi cu efectele produse. Făcea operații mari și amputări de membre care nu erau necesare. Problema anesteziei nici nu se punea. Unul dintre foarte puținii martori supraviețuitori, el însuși unul din cobaii lui Eisele, este evreul olandez Max Nebig, căruia Eisele i-a făcut o rezecție de stomac (ceea ce l-a salvat apoi, fiind unicul scăpat dintr-un „transport al morții" în lagărul Mauthausen, despre care vom mai vorbi). Cînd, după operație, Nebig urma să fie lichidat printr-o injecție, Kapo-ul revierului i-a făcut o injecție inofensivă cu apă distilată și sub ochii lui Eisele l-a scos pe „muribund", ducîndu-l în salonul Tbc, în care medicul-SS nu intra niciodată, de teama contaminării. Acolo Nebig a trăit ascuns pînă în 1945. Într-o bună zi, 30 de bolnavi care nu mai puteau umbla, au fost duși din ordinul lui Eisele în blocul nr. 4. Acolo a pus să li se facă un ceai, în care a turnat o soluție concentrată de cloral hidrat. Cardiacii au murit pe loc, ceilalți au fost „lichidați cu o injecție".

În revier, *uciderea* cu bună știință a *bolnavilor* era practicată pretutindeni de SS-iști în măsură mult mai mare chiar decît experimentele medicale. Au existat lagăre de concentrare, ca de exemplu Auschwitz, în care se ucidea în mod sistematic. Cînd numărul bolnavilor depășea un anumit plafon, cei supranumerari erau pur și simplu „lichidați printr-o injecție". Procedeul era următorul : în timp de doi oameni îl imobilizau pe deținut, se făcea o injecție de 10 cm^3 de fenol, direct în cord. De altfel, SS-ul

era foarte mărinimos în constatarea unor „boli" care îl făceau, din punctul lor de vedere, inutil pe respectivul deţinut. Astfel, la Auschwitz se întîmpla deseori ca noii sosiţi, chestionaţi asupra stării lor de sănătate, să indice, fără a bănui nimic vreo „suferinţă", în credinţa că astfel vor fi puşi la o muncă mai uşoară. Rînd pe rînd erau apoi chemaţi la blocul sanitar al deţinuţilor şi otrăviţi. Chiar şi dintre deţinuţii încă pe deplin apţi de muncă au fost alese grupe întregi de victime ale morţii. La apelul de seară se auzea deodată : „Cu toţii, pantalonii sufleeaţi pînă la genunchi" ! şi un sanitar-SS sau un şef de bloc trecea printre rînduri, depistîndu-i pe cei cu picioarele umflate. Aceşti „bolnavi" trebuiau să iasă din rînd şi — „La dreapta-mprejur ! Marş !" spre blocul sanitar. Acolo erau dirijaţi de-a dreptul la morgă, în a cărei intrare stătea sanitarul cu seringa. Puteau fi şi sute cei care erau astfel lichidaţi într-o singură seară. Alături de medicii-SS se afla temutul sanitar Klahr, care are pe conştiinţă mii de deţinuţi de la Auschwitz. Odată, la Buchenwald, după ce „răpusese" o serie de deţinuţi cu injecţii de „evipan sodic", doctorul Hoven, cu ţigara în mînă, a ieşit alene din sala de operaţii, fluierînd voios melodia : „Şi iar a luat sfîrşit o zi frumoasă...". Hoven, care totodată a făcut foarte mult pentru întregul lagăr şi pentru unii deţinuţi, şi-a practicat meseria cam un an şi jumătate şi au fost săptămîni în care — în maniera arătată — a trimis pe lumea cealaltă duzini de deţinuţi. SS-Hauptsturmführerul Dr. Plaza, asistentul său, iar ulterior medic al lagărelor Nordhausen, Dachau şi Ohrdruf, participa la aceste operaţiuni. Cei selecţionaţi spre „lichidare" erau duşi într-o anumită încăpere, un timp sala numărul 7. Acolo se aflau zece paturi şi nici un bolnav nu ştia ce soartă îl aşteaptă. Cum încăperea avea ferestrele zăbrelite, cei mai mulţi credeau că este un fel de arest. Dacă se ordona să fie „mutaţi", erau duşi în sala de operaţii. Apoi, aterizau cu toţii la morgă. Numai extrem de rar printre aceste victime se găseau şi bolnavi incurabili. Sala nr. 7 era astfel „curăţată" de trei-patru ori pe săptămînă şi din nou ocupată. Dar SS-Hauptscharführerul Wilhelm, căpetenia sanitarilor-SS, numit şi „bătrînul Willem" (avea aproape 60 de ani) putea să procedeze şi altfel. Odată, un deţinut-sanitar îl ducea pe un bolnav la baie. Wilhelm i-a văzut şi s-a răstit la infirmier : „Ce-ţi veni să scalzi o asemenea ruină ? Din ăsta

facem săpun !" A notat numărul bolnavului, care în aceeași seară a și fost „mutat".

Este de înțeles că în atari condiții, în nici un lagăr de concentrare nimeni nu s-ar mai fi încumetat să pună piciorul în blocul sanitar, dacă — desigur, *dacă ar fi știut* ce se petrece acolo ! Această necunoaștere este una din cele mai cutremurătoare realități ale lagărelor de concentrare. Zeci de mii de noi-sosiți nu știau nimic, absolut nimic și nici nu erau lămuriți de deținuții „vechi" — în măsura în care și aceștia știau cîte ceva — deoarece cei abia internați erau mult prea neexperimentați și naivi ; ei ar fi povestit unuia și altuia cele auzite, indicînd — ca să fie crezuți — și numele informatorului ; după cum au arătat-o destule cazuri tragice, respectivul binevoitor era lichidat pe loc. În lagăr nu existau decît patru căi de a scăpa de această primejdie : prima — să nu te îmbolnăvești ; a doua — să faci ceva pentru colectivul ilegal al lagărului și să prezinți pe plan politic un element potrivnic SS-ului ; a treia — să întreții bune relații cu „prominenți" din lagăr ; a patra cale — să faci tu însuți parte din personalul blocului sanitar. De fapt, nici una dintre aceste căi nu-ți dădea garanția că vei fi cruțat de această „mașină a morții" și nici toate patru laolaltă nu erau uneori în stare de a te salva. Dar aveai cumva o siguranță relativ mai mare dacă puteai realiza aceste premise.

Nu există lagăr de concentrare în care deținuții politici să fi avut o influență decisivă sau să fi dominat și în care blocul sanitar — care era un înfiorător cîmp de acțiune al SS-ului — să nu fi devenit concomitent *o stație de salvare* pentru nenumărați camarazi. Nu numai că, în măsura în care era posibil, bolnavii erau într-adevăr vindecați, dar și deținuți sănătoși amenințați de a fi condamnați la moarte sau de a face parte din transporturile morții erau înregistrați drept bolnavi, pentru a fi scoși din ghearele SS-ului. În cazuri speciale, cînd nu mai exista nici o altă posibilitate, cei amenințați erau declarați morți, trăind mai departe sub numele deținuților realmente decedați. Astfel s-a procedat în revierul din Buchenwald cu trei belgieni, 26 prizonieri de război ruși, un german și mai mulți evrei străini. Alții, desemnați de Secția politică pentru „transporturi ale morții", erau atîta vreme trecuți în scripte drept „bolnavi" și „netransportabili" pînă ce puteau fi puși în siguranță în vreun fel oarecare. Firește că în acest scop, ei trebuiau sustrași controlului medici-

lor-SS, ceea ce însă nu era prea dificil, deoarece medicii lagărelor depuneau zel numai în a omorî, iar în rest nu prea își vedeau de treabă, lipsind frecvent. Îndeosebi *staționarele Tbc* erau locuri indicate pentru ascunderea unor camarazi, luni sau chiar ani în șir, deoarece SS-iștii se temeau teribil de contaminare. Prin staționarul Tbc eu însumi am fost salvat de trei ori — ca și o serie de alți camarazi, cu alte prilejuri — pentru a nu fi trimis la Auschwitz spre lichidare. Firește că și în acest staționar trebuia să te ferești să nu fii „lichidat", tocmai pentru că erai bolnav. Hauptscharführerul Wilhelm făcea săptămînal o vizită, alegîndu-i pe cei mai slabi pentru a-i „muta". Deținuții sanitari își dădeau desigur osteneala să prezinte toți bolnavii drept cazuri recuperabile. Cînd se anunța o vizită de control a SS-ului, cel care se ascunsese acolo trebuia firește să dispară la timp.

Și în așa-numita secție de *„cruțare"*, deținuții au făcut mult în favoarea camarazilor. „Cruțarea", care de altfel nu exista în toate lagărele, era considerată drept un comandou de muncă, doar că desemnarea deținuților încadrați în acesta se făcea de către blocul sanitar al deținuților. Îi erau repartizați deținuți ale căror suferințe nu erau atît de grave încît să necesite asistență medicală în staționar și convalescenții cărora li se făcuse externarea. Medicii lagărului și șefii Biroului de organizare a muncii și ai Biroului de repartizare a forței de muncă limitau cît mai mult posibil efectivul acestui comandou. Cu un „bilet pentru cruțare", deținutul putea sta cîteva zile fie în blocul în care locuia, fie într-o încăpere proprie a revierului. În primii ani, „cruțarea" a constat mai ales în căratul lemnelor, afară, indiferent de vreme, iar mai tîrziu deținuții acestui comandou au fost deseori folosiți la căratul pietrelor, transportarea baloturilor de îmbrăcăminte la magazia de efecte, căratul pămîntului în grădini. În ianuarie 1942, din 7 964 de deținuți ai lagărului Buchenwald, 82 aveau regim de „cruțare", iar în martie 1945, cînd din totalul de 82 400 de deținuți ai aceluiași lagăr se mai aflau în lagărul de bază 30 000, numărul celor cu regim de cruțare se cifra la 1 542 ; deci, la prima dată menționată procentul acestora era puțin mai mare de unu la sută, iar la cea de-a doua el reprezenta cinci la sută din efectivul deținuților. Și în această privință se impusese tot mai mult opoziția dîrză a deținuților împotriva SS-iștilor. În felul acesta cîte un deținut bătrîn mai reușea să-și asi-

gure anual o oarecare refacere. Dar și aici exista primejdia unui control. Atunci se impunea ca, brusc, pînă la 25 % dintre bolnavii cu regim de cruțare, care nu erau însă realmente bolnavi, să fie rapid înlocuiți cu deținuți din blocul de invalizi. De îndată ce serviciul de informații al deținuților anunța o iminentă vizită de control, deținuții-sanitari aduceau la repezeală numărul necesar de invalizi, care, neavînd habar de ce se petrecea, erau morți de spaimă. Ei erau așezați în jumătatea de oră cu pricina în rîndurile bolnavilor cu regim de cruțare, în timp ce deținuții sănătoși se făceau la iuțeală nevăzuți. Dar, în condițiile date, nici pe departe toți deținuții care ar fi avut realmente nevoie de un regim de cruțare nu ajungeau să beneficieze de el. De obicei, fără „relații" nu era nimic de făcut.

În lagărele de concentrare, *condițiile generale de igienă* erau — precum e lesne de închipuit — cît se poate de proaste. Situația era considerabil agravată de lipsa cronică de apă din majoritatea lagărelor. În ultimii ani ai războiului, de pretutindeni soseau în lagăr transporturi de oameni murdari și plini de păduchi. Se impunea deci, cu necesitate, o dezinfecție serioasă. Aceasta nu se datora însă SS-iștilor, ci inițiativei deținuților care, procurînd cu trudă dezinfectantele, au prevenit dezastre și mai mari. Depistarea severă a păduchilor în blocuri, de două ori pe săptămînă, de către personalul propriu de igieniști a contribuit mult, ca de pildă Buchenwaldul să rămînă relativ scutit de epidemii, în timp ce în alte lagăre, îndeosebi în cele răsăritene, unde acest control nu a fost organizat defel sau doar într-o măsură insuficientă au izbucnit *epidemii* în parte teribile. Începînd din 1939, toți internații din lagărul de concentrare Buchenwald — și, la fel de la Dachau și Sachsenhausen — au fost vaccinați împotriva febrei tifoide și a dizenteriei ; din 1943, francezii făcînd parte din anumite contingente au fost vaccinați împotriva scarlatinei, la care erau foarte predispuși, iar din 1944 întregul personal de deținuți cu funcții în lagăr a fost vaccinat împotriva tifosului exantematic cu un vaccin preparat chiar în lagăr. Unii dintre medicii lagărului au stimulat aceste măsuri. SS-ul se temea că bolile infecțioase s-ar putea propaga cu ușurință și în rîndurile lor. Doar era bine cunoscut faptul, că tifosul, febra tifoidă și alte epidemii secerau în lagărele de concentrare sute și sute de victime. Date fiind condițiile existente în lagăre,

era practic imposibil să previi izbucnirea unei epidemii. Ceea ce se putea face de către deţinuţi în vederea autoapărării, se făcea în multe locuri. Dar, majoritatea lagărelor era atît de infectată cu streptococi şi stafilococi, încît anumite maladii dermatologice şi oftalmologice, flegmoane, abcese interminabile, cu greu puteau fi îngrădite, nicum eradicate. Desigur că şi starea de subnutriţie a contribuit extrem de mult la predispoziţia deţinuţilor pentru atari îmbolnăviri. Edemele de foame şi colapsurile erau la ordinea zilei. Interesant este faptul că francezii au adus în lagărele de concentrare agentul unui erizipel facial, care acţiona mortal aproape sută la sută, în timp ce pînă atunci, dacă exista suficient Prontosil pentru o terapie de şoc, erizipelul putuse fi vindecat.

Faptul că, exact ca şi în privinţa tuturor celorlalte dispoziţii, SS-iştii abuzau de măsurile igienico-sanitare pentru a se deda la tot felul de torturi sadice sau că le considerau doar ca un pretext pentru nemernicii strigătoare la cer, este ilustrat de următorul caz relatat de Heinrich Orb (cu precizarea numelui), caz care se distinge printr-o brutalitate nemaipomenită, dar care nu-i miră cîtuşi de puţin pe deţinuţii cu experienţă în materie de lagăre : în vara anului 1935, Koch, pe atunci deja SS-Obersturmbannführer, era comandantul lagărului Columbia-Haus. Primise un grup de călugări franciscani, acuzaţi de „trafic de devize". Ca să se distreze, i-a lăsat pe călugări îmbrăcaţi în rasele lor cafenii şi a scornit că ar avea păduchi pubieni. Apoi l-a chemat pe medicul-SS şi a ordonat ca, în faţa unei cete de SS-işti care urlau, făceau măscări, citeau cu glas tare din cărţi pornografice şi arătau victimelor ilustraţii obscene, să le fie dată acestora o alifie pentru combaterea păduchilor : călugării au trebuit să-şi ridice rasele, să-şi lase pantalonii în jos, restul scenei dîndu-i apoi lui Koch şi SS-iştilor săi prilejul de a-l face pe ficcare franciscan „porc" şi a-l goni apoi sub o ploaie de lovituri cu ciomagul şi cu piciorul. Fără relatarea unor asemenea cazuri, prezentarea condiţiilor igienico-sanitare din lagărele de concentrare ar da foarte uşor naştere unei false impresii. Iadul a ţinut şi igiena în ghearele sale şi realitatea trebuie cunoscută pe toate laturile sale pentru a înţelege adevărata semnificaţie a condiţiilor, a dispoziţiilor şi a cifrelor statistice seci.

O statistică a blocurilor sanitare ale lagărelor de concentrare ar fi în multe privinţe extrem de valoroasă. Din

păcate, chiar și atunci cînd ea a fost făcută, era incompletă și nebazată pe criterii strict științifice (posturile de statisticieni nu erau ocupate în lagăre de persoane cu o pregătire adecvată, ci de unele alese pe considerente pur politice sau personale). În plus, din înregistrările făcute în toate lagărele nu s-a păstrat decît o parte. Cele relativ mai concludente, deși și acestea trebuie privite cu mari rezerve, neputînd fi evaluate cît de cît corect decît de vechii internați, ar putea fi datele statistice ale Oficiului central economico-administrativ al SS-ului, Secția D III, în măsura în care SS-iștii nu le-au ars. Căci, medicului-șef al tuturor lagărelor de concentrare i se înaintau lunar și trimestrial rapoarte ale medicilor fiecărui lagăr (ale căror statistici erau însă întocmite de deținuți !).

Pe baza acestui material fragmentar existent se poate totuși încerca o estimare a *numărului de morți în lagărele de concentrare.*

După cum am mai arătat, circulara Secției D III din 28 decembrie 1942, semnată de SS-Brigadeführer și general-maior al trupelor SS. Krüger, cerea din ordinul Reichsführerului-SS — pe considerente ale economiei de război — „ca cifra deceselor în lagărele de concentrare să fie considerabil diminuată", pentru ca „numărul deținuților să atingă cotele ordonate de Reichsführer-SS. Medicii-șefi ai lagărelor trebuie să intervină în acest scop cu toate mijloacele... Într-un lagăr de concentrare, cel mai bun medic nu este acela care crede că trebuie să se distingă printr-o asprime deplasată, ci acela care, prin supravegherea și trecerea oamenilor în alte locuri de muncă, poate menține capacitatea de muncă a deținuților la cele mai înalte cote".

Acestei circulare adresate medicilor de lagăr și comandanților lagărelor de concentrare Dachau, Sachsenhausen, Buchenwald, Neuengamme, Ravensbrück, Flossenbürg, Lublin, Stutthof, Gross-Rosen, Natzweiler, Hinzert, Moringe, Herzogenbusch, Mauthausen și altor două desemnate cu „Bu" și „Nied", i-a fost anexat un tabel statistic grăitor pentru perioada iunie-noiembrie 1942. Cele patru grețeli de adunare făcute de SS-WHA și care dădeau o diferență de cîteva mii de deținuți au fost corectate de mine. Trebuie însă subliniat faptul că din acest tabel lipsesc tocmai datele referitoare la lagărele de exterminare propriu-zise, ca Auschwitz, Maidanek etc.

Tabel sintetic
iunie—noiembrie 1942

Luna	Intrări			Ieşiri				
	Internaţi	Transferaţi	Total	Eliberaţi	Transferaţi	Decedaţi	Executaţi	Total
Iunie	10 322	2 575	12 897	673	2 903	4 080	243	7 899
Iulie	25 716	6 254	31 970	907	4 340	8 536	477	14 260
August	25 407	2 712	28 149	581	2 950	12 733	99	16 363
Septembrie	16 763	6 438	23 201	652	6 805	22 598	144	30 199
Octombrie	13 783	5 345	19 218	1 089	6 331	11 858	5 954	25 235
Noiembrie	17 780	4 565	22 345	809	5 514	10 805	2 350	19 478
TOTAL	109 861	27 919	137 780	4 711	28 846	70 610	9 267	113 131

Interpretarea statistică a acestui tabel nu este atît de simplă cum şi-a închipuit-o Oficiul central economico-administrativ al SS-ului. În textul însoţitor se afirmă că „din cei 136 000 internaţi (în fapt, 137000) cca 70 000 au decedat (trebuie completat : fără cei executaţi)". Aceste date nu sînt corecte, deoarece nu numai în rîndurile noilor internaţi şi ale celor transferaţi s-au înregistrat decese, ci şi în rîndurile deţinuţilor vechi din lagăr. De aceea, pentru a dispune de valori absolute şi relative corecte, ar trebui cunoscute nu numai datele noilor contingente, ci şi cele ale efectivului real, *total*, din lagărele amintite. Oricum însă, din acest tabel rezultă că în 16 lagăre de concentrare germane, mari sau mijlocii, în şase luni ale anului 1942 :

1. au fost *internate* 109 861 persoane ;
2. au fost *eliberate* doar 4 711 persoane ;
3. au fost *executate oficial* 9 267 persoane ;
4. au fost transferate aproape 28 000 persoane ;
5. au fost scoşi din evidenţă 70 610 deţinuţi ca *decedaţi*.

O mare parte a cazurilor de deces provine din rîndurile deţinuţilor transferaţi, căci puţine mizerii au afectat atît de mult starea de sănătate a deţinuţilor, ca transporturile efectuate de SS-işti din lagăr în lagăr. Dacă se estimează că în acest interval au decedat jumătate din deţinuţii transferaţi, deci cca 14 000, atunci au pierit peste 56 000 dintre deţinuţii vechi şi cei noi-sosiţi. Deci, în şase luni, aproape 80 000 de morţi faţă de nici 5 000 eliberaţi (dintr-o parte a lagărelor existente) — iată un

bilanţ frumuşel al sistemului naţional-socialist de genocid. Cîştigul net de sclavi-SS în aceste lagăre de concentrare reprezintă deci pe respectivul interval de timp :

Intrări	*Ieşiri*
109 861 internări noi	4 711 eliberaţi 9 267 execuţii 70 610 decedaţi
109 861	84 588 25 273 *spor netto*

Ţinînd seama de retragerea frontului din Răsărit, care limita tot mai mult teritoriile din care se putea recruta sclavii, se impuneau fireşte noi măsuri şi astfel a apărut circulara de mai sus, care ordona medicilor din lagăre „să nu fie deplasat de aspri" şi să se îngrijească atît de îmbunătăţirea alimentaţiei cît şi de a condiţiilor de muncă.

Completăm datele de mai sus ale Oficiului central economico-administrativ al SS-ului cu evidenţele statistice destul de corect întocmite în blocul sanitar al deţinuţilor din Buchenwald. Nu este posibil să publicăm aici, în detaliu, întregul material, ţinînd cont şi de faptul că pînă în decembrie 1939 s-au făcut doar înregistrări absolut incomplete. Numărul deceselor este cunoscut de-abia din luna decembrie 1937. Aşezînd cazurile de deces alături de numărul internaţilor (ca şi în tabelele de mai sus) rezultă următoarea situaţie :

Anul	*Noii-sosiţi*	*Decedaţi*
1937	2 912	48[1]
1938	20 122[2]	771[3]
1939	9 553	1 235
1940	2 525	1 772
1941	5 890	1 522
1942	14 111	2 893

[1] Înregistrare începută de-abia în decembrie, fără un sistem riguros de raportare.

[2] Cifră datorată unui transport masiv de evrei din noiembrie 1938.

[3] Date tot incomplete.

1943	42 177	3 516
1944	97 866	8 644
1945[4]	43 823	13 056
TOTAL	238 979	33 462

Deci, de la înfiinţarea şi pînă la desfiinţarea lagărului Buchenwald au decedat cel puţin 33462 de deţinuţi, fără a include în calcul numărul celor executaţi, al celor expediaţi cu „transporturile morţii", ca şi al tuturor celor transferaţi în alte lagăre într-o stare mizerabilă şi care au murit fie încă în timpul transportului, fie curînd după sosirea lor la destinaţie. *Totalul celor decedaţi la Buchenwald*, estimat pe şapte ani şi jumătate la 55 000, deci cu o medie anuală de 7 300, n-ar trebui să fie considerat ca exagerat. Se poate aprecia deci, că pînă în anul 1941 inclusiv a murit an de an aproape întregul efectiv de deţinuţi al lagărului, efectiv ce abia în 1942 a depăşit pe o durată mai lungă cifra de 10 000. Dacă SS-ul n-ar fi împrospătat continuu efectivul cu noi sosiţi, ar fi fost ani în care lagărul ar fi trebuit să devină (în decurs de numai opt luni), din punct de vedere statistic, doar un morman de cadavre.

Date privind *tratarea* în staţionar sau ambulator a *deţinuţilor bolnavi* există pentru Buchenwald de-abia începînd din aprilie 1941. Cifrele au crescut sau descrescut în raport cu condiţiile alternante, în care tot felul de factori condiţionau accesul unui număr mai mare sau mai mic de deţinuţi la blocul sanitar. În timp ce media lunară a decedaţilor oscila între 0,5 şi 8% din totalul efectivului, numărul celor trataţi ambulator varia între 2,5 pînă la 14%, iar cel al bolnavilor trataţi în staţionar între 1,5—8%. Cînd în toamna anului 1942, efectivul a început să crească vertiginos, numărul celor bolnavi n-a mai ţinut firesc pasul cu numărul celor noi-sosiţi. Cifrele absolute au crescut într-adevăr, cifrele procentuale însă mai puţin, întrucît blocul sanitar al deţinuţilor nu putea cuprinde decît acelaşi număr limitat de bolnavi, restul trebuind deci să moară pe cale naturală sau forţată.

[4] Intervalul 1 ianuarie — 3 aprilie.

Dacă s-ar analiza fiecare lagăr luat în parte, ar apărea nedrept ca numărul excesiv de mare al morților să fie pus exclusiv pe seama organizării sanitare deficitare sau a medicilor din lagăr, deoarece soseau transporturi de deținuți care, din cauza mizeriei îndurate în timpul transportului, erau într-un asemenea hal de extenuare, încît imediat după internare mureau zi de zi, aproape ca muștele. În atari cazuri, SS-iștii obișnuiau să spună despre celelalte conduceri ale lagărelor : „Iar ne-au trimis toate deșeurile !" Condițiile erau însă în toate lagărele de concentrare aceleași sau asemănătoare, astfel că explicația consta într-o vină colectivă a conducerilor lagărelor și a vîrfurilor Führerilor-SS, peste care medicul lagărului, chiar dacă uneori era mai bine intenționat, tot nu putea trece.

După opinia mea, niciodată nu se va reuși realizarea unei *statistici generale, absolut veridice, a victimelor lagărelor de concentrare naziste.* Numărul bolnavilor n-ar fi, din acest punct de vedere, prea important, căci aceștia ori s-au vindecat ori au decedat (majoritatea cazurilor o constituie cei decedați, mai bine zis, uciși). Cei mai mulți deținuți au părăsit lagărele de concentrare cu sănătatea șubrezită. Dar aceasta aproape nu mai contează față de uriașul număr al morților. Pentru regimul nazist însă, numărul bolnavilor era foarte important, deoarece influența nemijlocit randamentul muncii. Din cuprinsul adresei mai sus menționate a „Medicului-șef al SS-ului și poliției Reichului" către Șeful igienist al SS-ului (de care am luat cunoștință prin Sturmbannführer Dr. *Ding-Schuler* din Buchenwald) rezultă că în ultima perioadă a național-socialismului cca 20% din totalul deținuților în lagărele de concentrare trebuiau considerați ca inapți de muncă (din 600 000, circa 120 000). Acest procent nu se poate referi în nici un caz la efectivele de deținuți tratați în blocul sanitar al deținuților și care trebuie să fi fost mult mai mic, întrucît nicăieri nu existau spațiile necesare preluării unui număr atît de mare de bolnavi. Oricum, este greu de spus dacă cifra de 120 000 (din luna martie) se explică printr-o apreciere superficială a conducerii su-

perioare-SS sau era vorba de totalitatea bolnavilor înregistrați de blocurile sanitare ale deținuților, inclusiv convalescenții aflați în regim de „cruțare", invalizii și „deșeurile" care, după obiceiul SS-ului, erau destinate lichidării.

Pentru o primă *apreciere* aproximativ *judicioasă a totalului celor morți* în lagărele de concentrare naziste, există diverse repere. Subliniez în mod expres că în toate acestea nu poate fi vorba decît de tentativa unor evaluări.

1. Între 1933—1939, numărul lagărelor de concentrare a fost relativ redus. Dintre lagărele-mamă, cu nenumăratele lor lagăre exterioare, la sfîrșitul acestei perioade cel mult o jumătate de duzină cuprindeau în mod permanent peste 10 000 de deținuți. Toate celelalte lagăre numărau, fiecare în parte, cel mult 500 pînă la 2 000 de deținuți.
2. De la sfîrșitul anului 1939, atît numărul lagărelor de concentrare cît și cel al efectivelor lor de deținuți a crescut simțitor. Începînd de la acea dată, cele șase-opt lagăre mai numărau împreună cu comandourile lor exterioare 50 000 pînă la 100 000 de deținuți, iar efectivul lagărelor mai mici rareori mai puțin de 2 000 de deținuți.
3. După cum reiese din rapoartele trimestriale sau semestriale ale unor blocuri sanitare ale deținuților, cota celor decedați reprezenta în „lagărele normale" anual, 10%, dar începînd din 1938 și 1939 e vorba de procente mai mari. După izbucnirea războiului, numărul deținuților decedați a crescut apreciabil, reprezentînd către sfîrșitul acestuia 35—40% din efectivul mediu al lagărelor.
4. Datorită transferurilor reciproce de forțe de muncă, în toate lagărele se producea o anumită scriere a efectivului. Cum aceste transporturi nu erau decît o problemă internă a lagărelor și nu afectau efectivul total în măsura în care accelerau decesul unor deținuți, ele pot fi omise dintr-o situație statistică de felul celei de față. Deci, deținuții fie că au decedat sau au fost uciși, fie că au fost eliberați ; restul a constituit efectivul cons-

tant. Dar nici numărul celor eliberați nu trebuie luat aici în considerare, el fiind neînsemnat.

5. Tabelul sintetic al Oficiului central economico-administrativ al SS-ului relevă că în șase luni ale anului 1942, în 16 lagăre s-au consemnat 85 000 de ieșiri față de 110 000 de intrări, ceea ce reprezintă 77,3%. Recalculate pe intervalul unui an, aceste date ar reprezenta 264 000 de intrări și 204 000 de ieșiri.
6. În istoria lagărelor de concentrare germane se pot distinge trei mari perioade de dezvoltare :

a. din 1933 pînă la izbucnirea războiului, cu circa

3 lagăre mari	cu cîte	20 000 de deținuți ;
25 lagăre mai mici	cu cîte	1 000 de deținuți ;
	în total	85 000

b. din toamna anului 1939 pînă în 1942 cu circa

16 lagăre mari	cu cîte	20 000 de deținuți ;
50 lagăre mai mici	cu cîte	1 500 de deținuți ;
	în total	395 000

c. din 1943 pînă în primăvara lui 1945. cu circa

20 lagăre mari	cu cîte	25 000 de deținuți ;
65 lagăre mai mici	cu cîte	1 500 de deținuți ;
	în total cca	600 000

În această evaluare sînt incluse și comandourile exterioare ale lagărului-mamă ; ele nu cuprindeau adesea decît cîteva sute de oameni. Dacă ar fi fost considerate ca unități separate, firește că numărul lagărelor de concentrare ar fi fost mai mare, dar efectivul constant al deținuților ar fi rămas neschimbat.

Începînd din 1940, în Răsărit au existat lagăre ce nu pot fi considerate decît ca legăre de exterminare, în primul rînd Auschwitz cu cel puțin 3,5 milioane, dar probabil 4,5 milioane de victime ale morții. Cam o jumătate de duzină de lagăre mai mici ar fi putut însuma aproximativ 1,5—2 milioane de morți, în frunte cu Maidanek, Treblinka, Skarzisko Kamienno și cu ghetourile din Varșovia, Lvov și Riga.

Dintr-o estimare pe această bază rezultă următoarea situație :

Anul	Efectiv de deținuți	% [1]	Internări Număr	% [2]	Morți Număr		Creștere sau descreștere
1933	50 000	25	12 500	10	6 250	+	6 250
1934	56 250	30	16 900	10	7 300	+	9 600
1935	65 850	20	13 200	10	7 900	+	5 300
1936	71 150	20	14 290	10	8 500	+	5 790
1937	76 850	20	15 350	10	9 200	+	6 150
1938	83 050	100 [3]	83 050	20	33 200	+	49 850
1939	132 900	150 [4]	199 350	20	66 450	+	132 900
Total	536 050 [5]		354 550		138 800		215 800
Medie anuală	76 550		50 650		19 830	+	30 830
1940	265 800	10	106 300	25 [6]	93 000	+	13 300
1941	279 100	60 [6]	167 450	25	111 650	+	55 800
1942	331 900	60	200 950	30	160 750	+	40 200
Total	879 800		474 700		365 400		109 300
Medie anuală	293 250		158 250		121 800	+	36 450
1943	375 100	70 [7]	262 550	25	159 400	+	103 150
1944	478 250	70 [8]	334 750	30	243 900	+	90 850
1945 [9]	569 100 150 350	20 [10]	113 800	40 [11]	273 150	—	159 350
Total	619 750 1 273 100		711 100		676 450		31 650
Media anuală	424 050		237 050		225 450		11 550
Total			1 510 350		1 180 650		
Auschwitz etc.:							
Efectiv inițial			50 000		5 500 000		
Totalul morților					6 680 650		
Total internați în lagăre normale					1 590 350		
Efectiv perm. din lag. de exterminare					120 000		
Internări în lagăre de exterminare					5 500 000		
Total deținuți în lag. de concentrare					7 210 350		
Supraviețuitori [12]					530 000		

[1] Din respectivul efectiv.
[2] Din efectivul inițial și internările anului respectiv.
[3] Acțiune împotriva unor austrieci, germani sudeți și evrei.
[4] Acțiune împotriva unor germani la izbucnirea războiului, dar în special împotriva polonezilor.
[5] Foamete și epidemii.
[6] Acțiune împotriva unor iugoslavi, ucraineni și ruși.
[7] Acțiune împotriva unor francezi, belgieni și olandezi.
[8] Acțiune împotriva unor muncitori străini din Germania și împotriva unor evrei unguri.
[9] Primul trimestru.
[10] În respectivul trimestru.
[11] Lichidări în masă și transporturi ale morții la evacuări.
[12] Inclusiv cei eliberați anterior.

Heinrich Himmler a ordonat tuturor lagărelor de concentrare *incinerarea cadavrelor*. Uneori însă, numărul acestora era atît de mare, încît se năşteau probleme cu păstrarea lor pînă la incinerare. Atîta timp cît în lagăr nu exista o *morgă* proprie, trupurile morţilor zăceau în grămezi, uneori stivuite precum lemnele, în diferite încăperi ale lagărului, chiar şi în closete, printre ele aflîndu-se uneori şi unele trupuri ce mai dădeau semne de viaţă. Morţii erau scoşi de către un *comandou de ciocli*, constituit iniţial în multe lagăre din evrei, iar mai tîrziu în special din polonezi. Acest comandou era de regulă bine hrănit ; doar trebuia să presteze o muncă continuă şi grea, atingînd uneori cifre record. La orice oră din zi, dar destul de des şi noaptea, se putea auzi prin instalaţia de difuzoare : „Cioclii la poartă" ! Că nu putea fi vorba de o mînuire pioasă a morţilor, se înţelege de la sine. Trebuia să fi văzut cum se proceda cînd morţii erau în număr mare : un cioclu răsucea în sus cu forţa braţele rigide ale mortului în pielea goală, celălalt îl apuca de picioare, un balans, unu-doi-trei — şi cadavrul zbura pe cărucior peste o duzină de alte cadavre. Gata !

Pînă în 1940, cadavrele deţinuţilor de la Buchenwald erau incinerate în crematoriile din Weimar şi Jena. De fapt, fiecare cadavru ar fi trebuit să fie îmbrăcat într-o cămaşă de mort, cu numele şi numărul deţinutului, şi culcat într-un sicriu. Deseori, numerele le-au fost mîzgălite cu un creion chimic direct pe piele, fiind apoi azvîrliţi, goi, în nişte lăzi dreptunghiulare rudimentare — dacă erau suficient de slabi, doi cîte doi. Autoduba mortuară a pierdut odată la Weimar, în faţa unei cafenele, o astfel de ladă, care s-a deschis cînd a căzut din maşină, şi două cadavre de deţinuţi, numai piele şi os, au aterizat în plină stradă. În iarna 1940/1941 s-a procurat pentru lagărul Buchenwald un *crematoriu mobil*, împrumutat de pe undeva. Numărul cadavrelor era atît de mare şi capacitatea de cuprindere a acestuia atît de mică, încît trupurile trebuiau literalmente îndesate cu forţa. Uneori cîte un picior sau cîte un braţ nu mai ajungeau să fie arse şi se pierdeau din mersul maşinii, pe locul de adunare. Pe atunci, *crematoriul stabil al Buchenwaldului* era încă în construcţie, a fost terminat de-abia în 1941. Pavilionul respectiv consta dintr-o morgă încăpătoare, o cameră de

autopsie, două încăperi de incinerare cu un coș impozant și cîteva încăperi de locuit pentru personalul de deservire. Clădirea era situată într-o curte largă, împrejmuită de un zid înalt. Alte lagăre de concentrare aveau crematorii mult mai mari, unele cu 6 pînă la 12 cuptoare de incinerare, în fruntea tuturor bineînțeles Auschwitz, cu cîte 15 cuptoare în ambele sale crematorii mai mari.

Potrivit ordinului, înaintea arderii, fiecare cadavru trebuia supus *autopsiei*, al cărei rezultat era trecut într-un buletin. Deținuții cărora le revenea această sarcină erau tot ce vrei în afară de anatomiști. La Buchenwald, ani de-a rîndul, șeful morgii era un fost brutar, proxenet și homosexual care mai suferise o condamnare grea și care se găsea în lagărul de concentrare pentru că sedusese pe fiul unui cunoscut fabricant german de automobile. Ce fel de tip din lumea interlopă era se vede și din faptul că în iarna 1939/40, pe un ger cumplit, i-a pus pe niște deținuți polonezi la sosirea lor în lagăr să se scalde în aer liber într-un ciubăr cu o soluție de acid fenic, chipurile pentru dezinfecție. Individul se numea Stöckel și mai tîrziu a fost ucis de alți deținuți. I-a urmat un fost dulgher. În ultimul an, pînă în toamna lui 1944, serviciul prosecturii de la Buchenwald a fost condus de un călugăr ceh, pe nume Thyl, care, datorită extraordinarelor sale calități umane și firii sale extrem de prietenoase, fusese în repetate rînduri ferit de mutarea la Dachau. Numai arareori medicii-SS făceau cîte o autopsie, în schimb veneau studenți medicinișți din clinicile universitare, pentru a face studii pe cadavrele deținuților. Firește că, chiar dacă ar fi avut bunăvoință și simț de răspundere, cei ce făceau autopsiile n-ar fi fost oricum în măsură să-și îndeplinească sarcinile. *Buletinele de autopsie* erau pur și simplu născocite. Ele serveau de acoperire pentru buletinele falsificate în blocul-sanitar al deținuților, mai ales după „lichidări". La autopsie ieșea imediat la iveală modul în care se făcuse lichidarea. Frecvent se injecta aer, astfel că survenea o embolie, sau acid fenic, al cărui miros tipic se împrăștia imediat în încăpere, sau evipan : se recurgea însă și la injecții cu stricnină, morfină și alte alcaloide. Și cloralul hidrat a fost utilizat pentru a „răpune" oamenii. Uneori soseau la morgă într-o singură zi peste 30 de astfel de cadavre. În toate aceste cazuri, buletinul

autopsiei trebuia să corespundă cu datele fixate anterior în blocul-sanitar al deţinuţilor, după următorul model, care era mai mult sau mai puţin asemănător în toate lagărele :

„Deţinutul număr Nume şi Prenume a decedat la 19 în blocul-sanitar al lagărului A fost internat la (se trecea o dată anterioară, adecvată) pentru temperatură şi junghiuri în partea stîngă a pieptului. Din examenul clinic şi radiologic a rezultat că prezintă o pneumonie a lobului inferior, stîng. Cu toată terapia intensivă, starea bolnavului n-a putut fi ameliorată ; o insuficienţă cardiacă, tratată cu toate medicamentele corespunzătoare, a complicat tabloul clinic şi pacientul a decedat după o agonie prelungită, în ziua de ..... la ora ..... minute.

Cauza decesului : insuficienţă cardiacă şi pneumonie.

Semnătura medicului ....."

La cei împuşcaţi oficial, deşi existau frecvent semne de maltratări, se specifica : „În afară de urma împuşcăturii nu se constată nimic altceva". Dovada folosirii violenţei consta doar din orificiul format de un proiectil de infanterie tras de la mică distanţă.

Pentru valorificarea ştiinţifică a cadavrelor deţinuţilor, în lagărele mari blocului-sanitar i s-a ataşat cîte o „secţie de patologie", în a cărei subordine se afla sala de disecţie a crematoriului. Ea a pus la punct tot felul de preparate anatomo-patologice, ce erau trimise fie Institutului de Igienă al trupelor-SS din Berlin, fie Academiei medicale-SS de la Graz, în scopuri didactice, sau erau păstrate în lagăr în scopul expunerii într-o sală proprie de expoziţie. Colecţia de la Buchenwald a devenit cu vremea foarte bogată. Din punct de vedere ştiinţific această secţie a dobîndit multă importanţă, deoarece specialiştii de acolo, îndeosebi austriacul Gustav Wegerer, care lucrase ani de-a rîndul în Uniunea Sovietică ca chimist şi mineralog, locţiitorul său — matematicianul şi fizicianul ceh Kurt Sitte, ca şi zoologul ceh prof. Vodicka, au organizat pentru un cerc de camarazi interesaţi cursuri de medicină, fiziologie şi biologie. Studenţii în medicină ce se aflau printre deţinuţii norvegieni internaţi la Buchenwald în 1944 au beneficiat acolo de continuarea sistematică a pregătirii lor universitare (studenţii norvegieni

nu erau puși la muncă). În general însă, organizarea în lagărele de concentrare a unei „secții de patologie" a fost o prostie, căci ea se afla numai în cazuri extrem de rare pe mîna unor specialiști. Ce fel de cercetare „științifică" practicau medicinștii-SS o ilustrează următorul episod de la Buchenwald : din toamna anului 1940, SS-Hauptsturmführer Müller, ulterior mutat la Obersalzberg, lucra în secția de patologie. El a colaborat acolo cu medicul lagărului, Dr. Wagner, care își elabora lucrarea de doctorat despre tatuaje. Amîndoi au scotocit tot lagărul în căutare de persoane tatuate, pe care le-au fotografiat. Apoi, deținuții au fost chemați de comandantul Koch la poartă, selecționați potrivit splendorii pielii lor tatuate și trimiși blocului-sanitar. Curînd după aceea, cele mai frumoase exemplare de piele au apărut în „secția de patologie", unde au fost preparate și prezentate apoi ani în șir vizitatorilor-SS, drept piese deosebit de prețioase. Și o lampă de masă din oase de om, cu abajur din piele de om a trebuit să fie confecționată „artistic". Această treabă a plăcut atît de mult SS-iștilor, încît Müller a primit indicații de la Berlin în sensul de a avea în vedere și alte diverse lucrări de finețe. La cererea medicului-șef al lagărelor de concentrare, SS-Standartenführer Dr. Lolling, au fost trimise la Berlin sute de diverse obiecte realizate din piele de om. De asemenea, Müller i-a dat lui Stöckel și unui alt deținut din „secția de patologie" sarcina de a confecționa din piele de om tăbăcită, etuiuri pentru bricege și alte obiecte similare. Dr. Lolling a mai cerut apoi o prezentare scrisă a metodei de preparare a unor capete de om mumificate, adică a unor capete micșorate prin uscare pînă la dimensiunea unui pumn, așa cum le confecționează unele triburi de indieni. Asupra acestei metode existau niște lucrări americane, care au fost procurate și trimise doctorului Lolling. Ulterior, medicii-SS au preparat ei înșiși prin respectiva metodă un număr de astfel de capete. În lagărul de concentrare Buchenwald au existat trei exemplare, din care două se mai păstrau încă la eliberarea lagărului.

Cadavrele nedisecate și rămășițele celor „prelucrați științific" erau apoi incinerate. *Crematoriul* era servit întotdeauna de criminali de profesie. Atunci cînd incinerările nu se făceau zilnic, se adunau uneori munți de cadavre. Crematoriul era alimentat cu cocs. Uneori, zi și noapte, „flacăra nesfîntă de la Buchenwald" țîșnea de un metru deasupra coșului. Un an întreg am stat zi de zi pe

aproape, chinuit de gînduri în ceaţa dimineţii, cînd comandoul pornea pe la patru-cinci către atelierul de croitorie unde am lucrat un timp. Deţinuţii priveau spectacolul cu groază, dar totodată şi cu un soi de detaşare. Ce de glume nu se făceau pe locul de adunare pe seama crematoriului ! După conturul coloanei de fum se ghicea ce categorie de deţinuţi fusese incinerată. „Ia te uită, tocmai se înalţă spre ceruri un cercetător în Biblie !" „Ei, fir-ar să fie, greu se mai desprinde acest străin de cloaca asta de păcate pămînteşti !" „Şi tu ai să ajungi pe frigare !" sau „Mîine-poimîine ieşi şi tu prin coşul ăsta !" Cam acestea erau comentariile auzite permanent în lagăr. Deseori, în timpul apelului, Rapportführerul-SS îi striga pe criminalii de profesie care lucrau la crematoriu şi erau deci scutiţi de a participa la apel, şi le ordona prin megafon : „Păsările din crematoriu să scoată capul afară !", la care respectivii deţinuţi înşfăcau cîte un cadavru şi îl aplecau peste pervazul ferestrei. Aceasta era atmosfera pioasă în care pentru mii de oameni se desfăşura ultimul act dramatic al existenţei lor. Iată şi alt aspect semnificativ : la 18 septembrie 1941, deţinutul ceh Janacek şi un camarad olandez lucrau în grădini la depistarea unei blocări a canalului de scurgere. Cauza a fost descoperită : o grămadă de oase de om, în parte încă acoperite cu resturi de carne arsă, ce fuseseră pur şi simplu aruncate din crematoriu în canalul de scurgere ! SS-Unterscharführer Döring, care asista, a ordonat ca resturile cadavrelor să fie împrăştiate pe teren şi îngropate prin bătătorirea stratului. Cei doi deţinuţi au îngropat însă aceste oseminte aşa cum se cuvenea. Şi specialistul firmei Cremer-Klärgesellschaft din Berlin a constatat o dată că resturi de cadavre umane semi-arse şi de oase erau cauza înfundării canalului de scurgere.

Cu aceeaşi lipsă de pietate se efectua şi *trimiterea cenuşei* cîte unui decedat, la cererea familiei. Unul dintre deţinuţii criminali de profesie scotea un pumn de cenuşă din grămada mare, o arunca într-o cutie şi o trimitea la poştă spre a fi expediată. La Auschwitz, cenuşa celor arşi era folosită parţial prin împrăştierea ei pe străzile lagărului sau era vîndută în împrejurimi ca îngrăşămînt chimic.

Secţia politică era înştiinţată despre incinerările efectuate. Se ataşa pentru fiecare caz şi actul de incinerare

semnat de medicul lagărului. Biroul de stare civilă întocmea apoi un act de deces, dacă nu era în cauză un rus, un polonez sau un evreu negerman, şi vreun SS-ist al Secţiei politice scria apoi invariabila „scrisoare de condoleanţe" :

„Stimată doamnă ! Soţul dumneavoastră a decedat la în blocul-sanitar local. Vă exprimăm pentru această pierdere sincera noastră compasiune.

a fost internat în staţionar la cu manifestări grave de epuizare, plîngîndu-se de dificultăti respiratorii şi dureri în piept. În ciuda administrării celor mai bune medicamente şi a unei îngrijiri medicale pline de dăruire, nu a fost din păcate posibilă menţinerea sa în viaţă.

Decedatul nu şi-a exprimat vreo ultimă dorinţă.

Comandantul lagărului"

Cînd în ultimele luni ale existenţei lagărului, numărul cadavrelor a devenit prea mare la Buchenwald, s-a produs o lipsă de combustibil şi şobolanii care rodeau din cadavrele stivuite ameninţau să propage în lagăr toxine de cadavre. SS-ul a trecut pe baza aprobării lui Himmler la *înhumări de necesitate, în groapa comună*. Nu s-a mai incinerat decît în măsură foarte mică, şi de obicei numai germanii din Reich, pentru că — aşa cum s-a exprimat Scharführerul crematoriului plin de consideraţie — „astora oricum nu le poţi pretinde să zacă alături de evrei într-o groapă comună".

Instalaţii şi sisteme speciale

În cadrul activităţii sale normale, dar, ca să zicem aşa, numai la periferia sa, fiecare lagăr de concentrare mai avea o serie de instalaţii cu o destinaţie specială. Uneori se foloseau însă pentru acţiuni speciale, ocazionale şi barăcile sau alte clădiri existente în lagăr. Multitudinea unor atari instalaţii din toate lagărele de concentrare nu poate fi descrisă ; ne vom mărgini doar la cîteva exemple.

Crematoriile ca lăcaşuri de execuţie

Într-o serie de lagăre de concentrare, din motive de „raţionalizare", execuţiile ordonate de Himmler, fie direct, fie prin Oficiul central economic-administrativ al SS-ului, se efectuau chiar în crematoriu sau în imediata sa vecinătate. De regulă, deţinuţii erau sugrumaţi, omorîţi cu ciomagul sau spînzuraţi. În acest scop, pe pereţii unei săli a crematoriului erau bătute nişte cîrlige solide, la Buchenwald 48 la număr. Astfel, cadavrele nu mai trebuiau cărate decît cîţiva metri pînă la cuptoare. Treaba de călău o prestau Scharführerii, ajutaţi de respectivul Kapo al crematoriului.

Mereu şi mereu erau aduşi oameni din afara lagărului sau deţinuţi din lagăr chemaţi mai întîi la poartă şi duşi de acolo direct la crematoriu, unde, în prezenţa medicului lagărului şi a unui reprezentant al conducerii lagărului, ei erau căsăpiţi — fără deosebire de vîrstă, sex, categorie socială şi naţionalitate. Printre victime se aflau prizonieri de război francezi, femei germane, poloneze, paraşutişti englezi şi francezi, muncitori din Est, comercianţi evrei, italieni antifascişti, deţinuţi ai lagărelor de concentrare. Nu se cunoaşte cifra exactă a victimelor. Dar, cancelaria deţinuţilor de la Buchenwald a întocmit în secret o listă, înregistrînd în perioada 28 martie 1944 — 30 ianuarie 1945 (zece luni) pentru Buchenwald şi între 28 ianuarie — 11 octombrie 1944 (opt luni şi jumătate) pentru lagărul „Dora" de lîngă Nordhausen (care pînă atunci depinsese de Buchenwald) pentru toate cazurile depistate numele deţinutului, numărul său, data naşterii, profesia, naţionalitatea şi data execuţiei, listă ce s-a păstrat. Figurează 288 de nume, printre care zece cehi, un iugoslav, 47 polonezi, 169 ruşi, un leton, nouă englezi şi un canadian. Se estimează că în crematoriul din Buchenwald au fost spînzurate circa 1 100 de persoane.

Uneori se întîmpla ca „lichidarea" să fi fost deja făcută de Gestapo, care trimitea apoi cadavrele pentru incinerare, împachetate în saltele de paie. În toamna anului 1943 au sosit odată rămăşiţele pămînteşti a doi oameni mai vîrstnici — soţ şi soţie. Pe o piesă de îmbrăcăminte se putea citi: „Hirschmann, Arnstedt". Deci, în acest caz funcţionarii Gestapoului din Weimar îşi îngăduiseră o plăcere personală faţă de o pereche de evrei lipsiţi de apărare.

Un timp, SS-ul de la Buchenwald a folosit ca loc de execuție și *adăpostul cîinilor*. O spînzurătoare portabilă, detașabilă, făcea ca treaba să meargă repede.

Camerele de gazare

Numai foarte puține lagăre de concentrare aveau instalații de gazare proprii. În lagărul Auschwitz, SS-ul se specializase în această materie ; de aceea, cînd dorea înlăturarea unor deținuți, SS-ul îi trimitea cu precădere la Auschwitz. Dar, la nevoie, se servea și de *camere de gazare mobile :* niște mașini, arătînd pe dinafară ca obișnuitele dube ale poliției, dar utilate pe dinăuntru în mod corespunzător. Se pare că gazarea nu se făcea foarte repede, căci mașina obișnuia să se plimbe îndelung pînă să oprească, și cadavrele să fie scoase din dubă.

Marea *instalație de gazare de la Auschwitz* — mai precis : Birkenau care aparținea de Auschwitz — a fost descrisă de deținuți transferați apoi la Buchenwald, după cum urmează : patru crematorii aveau niște buncăre de gazare construite în subteran, cu o capacitate de cuprindere de 1 200—1 500 oameni. Cel de-al cincilea crematoriu nu avea cuptoare, ci doar o uriașă groapă de jăratec. Victimele erau așezate în pielea goală la marginea acesteia și împușcate de SS-iști, astfel încît cadavrele — sau răniții — cădeau imediat pe jăratec. Începînd din mai 1944, comandantul lagărului Birkenau, SS-Hauptsturmführer Kramer, n-a lăsat să-i scape nici una din aceste execuții în masă. Comandoul de deservire cuprindea aproximativ 1 000 de deținuți, în majoritate evrei.

Instalația de gazare era simplă și totuși rafinată. Ea arăta ca o baie și așa și era prezentată victimelor. In încăperea în care te dezbrăcai era afișat în principalele limbi europene că hainele trebuie împăturite ordonat și ghetele legate împreună pentru a nu se desperechea ; după baie se va servi o cafea fierbinte. Din această încăpere se trecea direct la „baie", unde prin dușuri și ventilatoare țîșneau înăuntru gaze de acid cianhidric, de îndată ce ușile se închideau. Destul de des, cînd camerele erau ticsite, mai erau aruncați înăuntru prin ferestre copiii mici. În funcție de cantitatea de gaz, moartea prin asfixiere survenea după 4—5 minute. Între timp se auzeau dinăuntru țipetele îngrozitoare ale copiilor, femeilor și

bărbaților, cărora li se sfîșiau încet plămînii. Dacă după deschiderea încăperilor vreun trup mai dădea semne de viață, era lovit cu măciuca pînă nu mai mișca. Apoi, deținuții acestui comandou special (din care în 1944 făcea parte și un tînăr evreu din Brünn, pe nume Janda Weiss, de la care am aflat amănuntele ce au fost confirmate și de alți deținuți) scoteau afară cadavrele, le luau inelele și le tăiau părul care, adunat în saci, era trimis unor fabrici pentru a fi prelucrat. Apoi, stivuiau cadavrele în grămezi de cîte zece. După o trecere în revistă de către SS-Oberscharführer. Moll, care conducea crematoriile de la Auschwitz, trupurile erau aruncate în cuptoare sau în groapa de incinerare. Lui Moll îi făcea plăcere să așeze femei goale la marginea gropii, pentru a vedea cum, după ce erau împușcate în pîntece, cădeau în foc. Odată, a găsit la un deținut din comandoul special un inel : a ordonat să fie stropit cu benzină și să i se dea foc. Pe un bărbat l-a spînzurat de mîini și a tras atîtea focuri în el pînă ce brațele s-au rupt ; apoi, a repetat aceeași manevră și cu picioarele. Pe o dansatoare italiană, SS-Rapportführerul Schillinger a pus-o să danseze goală dinaintea cuptorului. Într-un moment favorabil, ea s-a apropiat de el, i-a smuls pistolul și l-a împușcat. În învălmășeala ce a urmat a fost împușcată și femeia, astfel că a scăpat măcar de moartea prin gazare. Dintr-o familie de șase persoane, Moll a ucis odată — în prezența tuturor — mai întîi pe cel mai mic dintre copii, apoi pe copiii mai mari și la urmă tatăl și mama.

Bestiile de ucigași-SS de la Auschwitz care, după evacuarea lagărului și aruncarea în aer a camerelor de gazare, au venit la începutul lui 1945 la Buchenwald, nu pridideau să se laude, amețiți de fărădelegile lor ticăloase. Erau înzestrați din belșug cu obiecte de valoare și tînjeau cumplit după „viața înnebunitoare, plină de senzații tari" cît și după alcoolul ce le fusese oferit acolo în permanență.

La Auschwitz au fost gazați în special evrei din toate țările europene căzute sub dominația lui Hitler, polonezi, ruși, apoi deținuți bătrîni și vlăguiți aparținînd și altor naționalități și o parte dintre bolnavi. Randamentul maxim de gazare a fost de 34 000 de persoane, într-o repriză non-stop de zi și noapte. Numai în perioada comandantului

Höss — între 1942 și toamna lui 1944 — au fost gazate la Auschwitz, potrivit propriei sale mărturisiri, 2,5 milioane de persoane.

„Comandoul 99 — grajdul de cai"

În lagărul de concentrare Buchenwald. SS-ul avea pe lîngă manej o instalație de lichidare proprie, în afara teritoriului împrejmuit cu sîrmă ghimpată. Acolo nu se făceau decît execuții prin împușcare. Pentru comandoul respectiv se folosea la comandament indicativul „99". În măsura în care nu se prezentau ca voluntari, Scharführerii erau repartizați acolo cu schimbul.

Cînd victimele, aproape exclusiv prizonieri de război ruși, intrau în grajd, fără a avea vreo bănuială, ofițerul-SS al comandoului de lichidare rostea o scurtă cuvîntare, ce era tradusă : „Vă aflați într-un lagăr de tranzit. Pentru evitarea primejdiei unei contaminări veți fi mai întîi examinați, dezinfectați și îmbăiați. La dezbrăcare veți împături mai întîi vestonul, apoi pantalonii, veți pune alături ghetele și în ele numărul vostru matricol, ca să nu se producă vreo încurcătură". Scharführerii se învîrteau încoace și încolo în halate albe, ca să dea impresia că ar fi medici. Apoi se ordona : „Primii șase la baie" ! Un difuzor deschis la maximum transmitea muzică de gramofon, în timp ce printr-un al doilea se strigau numele și numerele deținuților. Concomitent, în încăperile alăturate se consuma tragedia. Victimele desemnate pentru „baie" intrau într-o mică încăpere, cu pereții și ușile izolate fonic ; era dotată ca o cameră de baie, cu pardoseala de gresie și pereții de faianță și avea opt dușuri. Pe ușă se afla o fentă lată de 30 cm și înaltă de 3 cm. Un SS-ist închidea bine ușa și, prin deschizătură, îi dobora cu pistolul automat pe cei ce așteptau baia. Cînd zăceau cu toții pe jos, uneori nefiind împușcați mortal, erau azvîrliți într-un camion căptușit cu tablă zincată. Se deschideau dușurile, sîngele era spălat și alții puteau veni la rînd. În acest fel au fost „îmbăiate" în unele zile, între ora nouă seara și cinci dimineața, 500 de persoane.

La început, SS-iștii se folosiseră de un aparat (care a fost însă abandonat, fiindcă nu lucra destul de repede) : pe un postament de lemn era prinsă o tijă gradată, pentru măsurarea lungimii corporale, avînd un bolț cam la ni-

velul cefii. Cînd deţinutul, fără a bănui ceva, se urca pe postament cu spatele la ţiţă, bolţul ţîşnea afară şi îi zdrobea ceafa sau ţeasta. Aparatul nu izbutea întotdeauna să omoare, dar, cu toate acestea, şi cei „semi-morţi" erau urcaţi în camion şi duşi la crematoriu. Acolo primeau lovitura de graţie, cu o măciucă mare din lemn de stejar. Lui Zbigniew Fuks din personalul ajutător al crematoriului i s-a întîmplat odată, ca un prizonier de război rus, adus cu un transport de cadavre, să i se adreseze : „Camarade, dă-mi mîna" ! Ca toţi cei împuşcaţi era gol şi plin de sînge şi zăcuse pe un morman de cadavre despuiate ; la care SS-Oberscharführer Warnstedt, şeful crematoriului din Buchenwald, s-a repezit să-l lichideze cu un foc de revolver.

Dacă transporturile destinate execuţiei erau prea mari, prizonierii trebuiau să se dezbrace afară, în faţa grajdului de cai. Erau apoi conduşi în grupe mai mari în manej, aşezaţi în rînd şi seceraţi cu mitraliera. Peste locurile pătate cu sînge se împrăştia rumeguş curat, şi apoi erau aduse alte victime. Ucigaşii aveau la dispoziţie alcool, în cantităţi nelimitate. Nu întotdeauna candidaţii la moarte erau complet nebănuitori. Se mai întîmpla ca vreunul, în pielea goală, să sară afară şi să alerge direct în braţele santinelelor postate în jurul grajdului. Odată, SS-iştii ucrainieni n-au tras ; din acel moment, pentru pază au fost folosiţi numai SS-işti germani.

Şi civili erau lichidaţi în grajd. Într-o zi a venit o maşină cu persoane bine îmbrăcate — germani — şi cîţiva ofiţeri. Era cam pe la ora 16. Discutînd aprins au intrat cu toţii în grajd. Imediat, de jur împrejur a fost postat un lanţ de santinele. După două ore, crematoriul a primit noile victime.

Întregul efectiv-SS al „comandoului 99" a fost decorat cu „Crucea militară pentru merit".

Staţiile experimentale

Printre cele mai temute instalaţii speciale din lagărele mari se numărau şi pavilioanele izolate, destinate aşa-numitelor experienţe ştiinţifice. Ceea ce medicii lagărelor practicau în blocul sanitar al deţinuţilor după bunul lor plac, aici se efectua în stil mare, sistematic şi pe baze pseudo-ştiinţifice. Desigur că experimentele nu

se desfăşurau exclusiv în aceste staţii strict izolate în cadrul lagărelor ; la ele participau adeseori atît blocurile sanitare ale deţinuţilor, cît şi instituţii specializate aflate în afara lagărelor.

Experimentele medicale care au fost efectuate de SS sau sub oblăduirea SS-ului de către oameni de ştiinţă germani şi medici ai aviaţiei germane erau iniţiate de diferite foruri centrale. Nici una din aceste serii de experimente nu avea loc fără ştirea şi aprobarea expresă a lui Himmler. Ele erau ordonate fie de el însuşi, la propunerea unor instituţii de stat, mixte sau particulare, prin „Secţia experimentală V" din Leipzig (de la care porneau tot felul de iniţiative, de la testarea unor otrăvuri din plante autohtone şi exotice şi pînă la dezvoltarea unor mijloace chimice de protecţie împotriva arsurilor şi efectuarea unor transplante de glande), fie de Institutul de Igienă al trupelor-SS din Berlin sau direct de Oficiul central economico-administrativ al SS-ului (SS-WVHA).

Cele mai multe şi mai groaznice experienţe pe oameni au fost făcute în lagărele Dachau, Buchenwald, Sachsenhausen, Natzweiler, Ravensbrück şi Auschwitz. Secţiilor Wehrmacht-ului, marilor concerne industriale ca I. G. Farben din Höchst pe Main şi Leverkusen, Uzinelor Behring de la Dessau şi Marburg, oamenilor de ştiinţă germani şi unor instituţii de cercetare ştiinţifică, atunci cînd colaborarea cu SS-ul era realizată în mod deschis sau într-o formă camuflată, li se spunea la nevoie (adică atunci cînd participanţii aflau că este vorba de experimente pe deţinuţii din lagărele de concentrare) că persoanele pe care se experimentează au fost desemnate anume de către Reichsführerul-SS, dintre criminalii condamnaţi la moarte. În cei doi ani (din martie 1943 pînă în aprilie 1945) în care am lucrat ca scrib al blocului sanitar de la Buchenwald, trecîndu-mi prin mînă toate listele secrete cu numele deţinuţilor aleşi pentru experienţe, n-am cunoscut nici un singur caz în care cineva să fi fost condamnat la moarte de către o instanţă judecătorească, înainte de a fi fost folosit drept „cobai" uman ; şi ştiu cu certitudine şi din alte lagăre, că nicăieri n-a existat o atare premisă. Fără ca vreodată o instituţie germană sau personalităţi marcante care colaborau la aceste experimentări să fi cercetat cu seriozitate dacă conducerea-SS spunea sau nu adevărul în privinţa existenţei respectivelor condamnări la moarte, în practică, ani de-a rîndul, persoanele sacrifi-

cate erau desemnate de conducerea lagărului după „criterii adecvate". Erau cu precădere deţinuţi criminali de profesie, homosexuali şi deţinuţi politici de toate naţionalităţile.

Cam de prin toamna lui 1943, cînd SS-iştii din lagăre nu prea mai voiau să poarte întreaga răspundere pentru asemenea operaţiuni, stabilirea persoanelor-cobai a fost trecută de cele mai multe ori în seama Oficiului poliţiei judiciare a Reichului şi a SS-Gruppenführer-ului Nebe, despre care am mai vorbit.

Nu este posibil să înfăţişăm aici, în detaliu, toate experimentele făcute pe oameni în lagărele de concentrare; o atare expunere, însoţită de materialul documentar respectiv, ar reprezenta o carte în sine. Nu putem face decît o informare asupra principalelor experienţe şi să amintim alte cîteva.

1. *Experimentele de la Buchenwald privind tifosul exantematic*

Către sfîrşitul toamnei anului 1941, Institutul de Igienă al trupelor-SS din Berlin a înfiinţat o staţie clinică a „Secţiei de cercetări în domeniul tifosului şi virusologiei". În 1942, ea a fost instalată la Buchenwald în blocul izolat numărul 46, împrejmuit cu două rînduri de sîrmă ghimpată. De înfiinţarea ei s-au ocupat SS-Standartenführer şi ulterior SS-Oberführer Docent Dr. Joachim Mrugowsky, în înţelegere cu inspectorul sanitar al armatei germane, general-colonel de stat major, profesor Dr. Handloser, cu şeful problemelor de sănătate ale Reichului, secretar de stat şi SS-Gruppenführer Dr. Conti, cu preşedintele Oficiului sanitar al Reichului, prof. Reiter şi cu preşedintele Institutului Robert Koch din Berlin (instituţie pentru combaterea bolilor contagioase), prof. Gildemeister. Protocolul privind înfiinţarea consemnează la 29.12.1941, lapidar: „Deoarece experienţele pe animale nu permit o apreciere mulţumitoare (a vaccinurilor antitifice) trebuie efectuate experimente pe oameni". Cu executarea a fost însărcinat SS-Sturmbannführer Dr. Ding-Schuler. Pînă la sfîrşitul anului 1944 s-au efectuat 24 de serii de experienţe, pe un număr de persoane variind între minimum patru şi de cele mai multe ori 40—60, o dată chiar pe un lot de 145 de persoane. Aceste experimente urmăreau obţinerea unor concluzii privind eficienţa unor vaccinuri

antitifice, de provenienţă diferită ; respectiv vaccinul firmei Behring, preparat pe culturi de gălbenuş de ou — după procedeul lui Cox, Gildemeister şi Haagen, vaccinul Weigl, preparat din intestine de păduchi de Institutul de cercetare în domeniul tifosului şi virusologiei al Comandamentului superior al armatei din Cracovia ; vaccinul Durand-Giroud din plămîni de iepuri de casă (Institutul Pasteur din Paris), vaccinul din plămîni de cîini, după metoda lui Cantacuzino din Bucureşti, şi un vaccin danez din ficat de şoarece, ambele puse la dispoziţie de prof. Rose, şeful Secţiei de medicină tropicală din Institutul Robert Koch, Berlin. De asemenea, au fost testate diferite mijloace terapeutice, ca Nitroacridin şi albastru de metilen al firmei I. G. Farbenindustrie AG (Prof. Lautenschläger), Rutenol al aceleiaşi firme (în jurnalul zilnic de înregistrare este consemnat la 13 şi 14 aprilie 1943 : SS-Sturmbannführer Dr. Ding deplasat la I.G. Farbenindustrie AG Höchst. Discutat cu Prof. Lautenschläger, Dr. Weber şi Dr. Fussgänger asupra seriilor experimentale cu granulat de Acridină şi Rutenol în lagărul de concentrare Buchenwald), ca şi asupra preparatului „Persicol", pe care medicul marinei, Prof. Ruge, aflat pe atunci în România, l-a pus la punct şi testat.

Staţiei experimentale din blocul 46 i-au fost repartizaţi în total aproximativ 1 000 de deţinuţi. O parte a avut norocul să nu fie folosită decît pentru cercetări privind sîngele conservat sau pentru unele experimente care, din motive extrinsece, au trebuit să fie întrerupte înaintea inoculării deţinuţilor cu agenţi patogeni ai tifosului. Restul a reprezentat circa 450 de subiecţi, din care 158 au decedat, fără a include în calcul acele serii de cîte trei sau cinci subiecţi, care erau aduşi lună de lună în staţie pentru aşanumitele inoculări de pasaj, adică spre a fi infectate cu sînge proaspăt de bolnav de tifos, extrem de virulent, în scopul păstrării tulpinilor de agenţi patogeni ai tifosului. Aceşti subiecţi de pasaj s-au prăpădit aproape cu toţii. Restul s-a ales, pe viaţă, cu tulburări mai mult sau mai puţin grave ale sănătăţii, ceea ce poate atesta orice specialist în materie de tifos exantematic : insuficienţă cardiacă cronică, pierderea memoriei, paralizii şi altele.

Valoarea ştiinţifică a experimentelor era fie egală cu zero, fie foarte redusă, deoarece procedeul de infectare era de-a dreptul nebunesc. În mod normal trebuiau stabilite valoarea limită a cantităţii infectante şi felul de infectare

care să fie cît mai apropiate de realitate adică de transmiterea tifosului exantematic prin păduchi (în cazul tifosului exantematic european) și cît mai eficiente pentru a face treptat inactivă vaccinarea preventivă făcută anterior sau măcar pentru a o influența. Dar asta era prea obositor și prea greu pentru domnii SS-iști. De aceea, cînd în primul trimestru al anului 1943 tulpinile de virusuri livrate de Institutul Robert Koch s-au dovedit a nu mai fi virulente, după ce infectarea pe cale intramusculară, subcutanată, prin scarificarea epidermei și vaccinarea cu lanțeta n-a dus la nici un rezultat, s-a trecut pur și simplu la injectarea intravenoasă de 2 cm^3 de sînge proaspăt de bolnav, de extremă virulență. Efectul a depășit fireste orice limită de siguranță, fiind în aproape toate cazurile mortal. Abia fusese introdus acest mod de inoculare, și cota deceselor a crescut la peste 50 la sută — nemaivorbind de așa-numitele loturi martor, adică de persoanele care nu fuseseră vaccinate preventiv, pentru a se putea stabili simptomele incipiente ale infecției ; au murit aproape cu toții. Ulterior. cantitatea infectantă a fost redusă pînă la 1/10 cm^3, fără a-și pierde efectul moral, deoarece virulența maximă a tulpinilor patogene umane crescuse și ea datorită repetatelor pasaje. Numai pe un singur lot experimental s-a obținut, cu un vaccin preparat chiar la Buchenwald, un rezultat semnificativ : din 20 de subiecți vaccinați preventiv n-a murit nici unul, iar evoluția bolii a fost mult mai ușoară chiar decît la pacienții vaccinați cu cel mai bun preparat (respectiv vaccinul Weigl, din intestine de păduchi), în timp ce din 20 de subiecți martor (nevaccinați preventiv) 9 au fost răpuși de această perfidă infecție. Nici unul dintre corifeii științelor medicale germane, care s-au pretat la aceste experiențe pe oameni, ba chiar au asistat la inoculările făcute în plin lagăr, ca prof. Gildemeister. nu și-a dat osteneala să reflecteze în mod critic asupra premiselor și a metodelor folosite sau să se întrebe dacă din punct de vedere uman și științific este, în general, admisibil să se întreprindă asemenea experimente și, mai ales, ca ele să fie încredințate SS-iștilor din lagărele de concentrare ! Au preluat pasiv rezultatele, au dat crezare și au valorificat datele publicate în primul rînd în „Zeitschrift für Hygiene und Infektionskrankheiten“ (Revista de igienă și de boli infecțioase). Din cîte știu, doar Prof. Rose a declarat, la cea de-a treia sesiune de medicină militară din Berlin, că rezultatele consemnate nu le depășesc pe cele obținute din experiențe pe animale și deci

nu justifică experimentele pe oameni (ceea ce însă nu l-a împiedicat să inițieze el însuși un an mai tîrziu asemenea experiențe cu vaccinul *Ipsen* al Institutului de stat de seruri din Copenhaga și să dispună efectuarea lor). Oare ce și-a spus în sinea sa consilierul ministerial Dr. Christiansen din Ministerul de Interne al Reichului, cînd a permis SS-ului să testeze pe oameni în lagărul de concentrare acțiunea unui preparat din seria Rhodan, respectiv „Otrhomin" (Prof. Dr. Lockermann de la Institutul Robert Koch, Berlin), prin infectarea a 40 de deținuți, din care 30 imunizați și 10 neimunizați din lotul martor, cu cîte 2 cm³ de bacili tifici în diluție de ser fiziologic, administrați în salată de cartofi ? Probabil că nimic ; el a urmărit doar curbele temperaturii și fișele bolnavilor, care îi erau trimise cu regularitate de la Buchenwald prin șeful igienist al SS-ului și a constatat că 7 cazuri prezentau forme ușoare de îmbolnăvire, 23 mai grave, 6 oscilante și 4 cazuri nu se îmbolnăviseră. Un caz de deces. Numărul cutare. Dacă acesta era un fost deputat în Reichstag sau un coleg de breaslă al domnului consilier ministerial sau un muncitor sau un nenorocit purtînd pecetea de criminal de profesie, dacă era o mamă, o soție, dacă plîngeau niște copii cînd le sosea stereotipa scrisoare de condoleanțe a comandantului SS al lagărului — oare toate acestea l-au interesat pe un medicinist în slujba celui de-al III-lea Reich, care admitea ca în salata de cartofi să fie administrați bacili tifici ?

În blocul 46 din lagărul Buchenwald, de altfel un model de curățenie și bună dotare, nu se făceau însă numai experiențe pe oameni, ci au fost izolați și toți bolnavii de tifos care se contaminaseră în lagăr pe cale naturală sau veniseră contaminați în lagăr. Dacă supraviețuiseră acestei boli îngrozitoare, erau îngrijiți în blocul 46 pînă se însănătoșeau. Șeful acestui pavilion desemnat de către deținuți era Arthur Dietzch, care își dobîndise cunoștințele medicale numai prin practică. Dietzsch, care pînă la urmă a însumat 20 de ani ca deținut politic, era o persoană călită și, bine-nțeles, una dintre cele mai urîte și temute figuri de la Buchenwald. Deoarece conducerea-SS a lagărului și Scharführerii se temeau teribil să nu se contamineze cu tifos exantematic și credeau că se puteau infecta printr-o simplă atingere sau din aer sau prin tuse, nu intrau niciodată în blocul 46. De aceea, medicii-SS și mai-ales Dr. Hoven care a fost săptămîni — ba chiar luni de-a rîndul — locțiitorul doctorului Ding-Schuler,

plecat frecvent în interes de serviciu, puteau face ce „pofteau. Dar, această situaţie a fost exploatată serios şi de deţinuţi în colaborare cu Kapo Dietzsch, pe de o parte în sensul că conducerea ilegală a lagărului se debarasa de anumite persoane care conlucrau cu SS-ul împotriva deţinuţilor (sau păreau că colaborează sau erau pur şi simplu neagreate) şi pe de altă parte în sensul că anumiţi deţinuţi politici importanţi, a căror viaţă era ameninţată, erau sustraşi SS-ului prin blocul 46, ceea ce uneori era foarte dificil şi primejdios pentru Dietzsch, întrucît avea în pavilion ca infirmieri şi oameni de serviciu aproape numai deţinuţi „verzi" (criminali), pe care trebuia să-i strunească cu mînă de fier.

Despre una din cele mai interesante şi riscante încercări de salvare prin intermediul blocului 46, vom mai ajunge să vorbim. Pentru a-i înţelege premisele, trebuie să amintim pe scurt şi de blocul 50 al lagărului de concentrare Buchenwald, care era de asemenea în subordinea „Secţici de cercetări în domeniul tifosului şi virusologici", dar era legat de blocul 46 prin şeful lor comun, Dr. Ding-Schuler. În blocul 50 se produceau vaccinuri antitifice din plămîni de şoareci şi iepuri de casă, după metoda Prof. Giroud de la Paris ; acest comandou a fost înfiinţat în august 1943. Pentru această sarcină au fost aleşi cei mai buni specialişti disponibili din lagăr, şi anume medici, bacteriologi, serologi, chimişti, în frunte cu docentul Dr. Ludwig Fleck din Lemberg *, pe care Dr. Ding-Schuler îl adusese anume de la Auschwitz prin intermediul Oficiului central economico-administrativ al SS-ului. Printr-o politică abilă a deţinuţilor s-a urmărit din capul locului aducerea în acest comandou a camarazilor ameninţaţi, indiferent de naţionalitatea lor, deoarece SS-iştii se temeau de blocul 50 exact ca şi de blocul 46. Atît SS-Sturmbannführer Dr. Ding-Schuler cît şi deţinuţii au alimentat permanent, din motive diferite, această frică a SS-iştilor (de pildă, prin panouri avertizatoare, prinse de împrejmuirea de sîrmă ghimpată a acestui bloc). Cu ştiinţa şi aprobarea doctorului Ding-Schuler candidaţi la moarte şi-au găsit acolo adăpost, ca de pildă profesorul de fizică olandez Van Lingen, consilierul de stat pentru educaţie fizică Jan Robert, arhitectul Harry Pieck şi alţi olandezi, medicul polonez Dr. Marian Ciepielowski, care a devenit

* Este vorba de oraşul polonez Lvov. — *Nota trad.*

șef de producție, Prof. Dr. Balakowsky de la Institutul Pasteur din Paris, autorul acestor rînduri — ca publicist austriac — și șapte camarazi evrei ; pe baza unor cereri către forurile superioare ale Siguranței Reichului, inițiate, redactate de fiecare dată de mine și prezentate spre semnare, camarazii mai sus menționați au avut o acoperire împotriva unor acțiuni nemijlocite și transporturi ale morții. „Ultimum refugium judaeorum" — ultimul refugiu al evreilor, a numit odată în glumă Dr. Schuler blocul 50, și nu greșea. Comandoul era constituit din 65 de bărbați, dintre care 12 ruși. Valoroasele instrumente, aparate, microscoape etc. proveneau în majoritatea lor din Franța, fie ca pradă de război, fie cumpărate" de la niște firme franceze, fără a mai fi fost însă ulterior plătite.

Cultivarea tulpinilor de agenți patogeni ai tifosului exantematic (Rickettsia Prowazeki) se făcea pe cobai, injectînd 2 cm^3 din sîngele unor bolnavi din blocul 46. Oficial se preparau două feluri de vaccin : unul normal, pentru trupele-SS aruncate în luptă și altul cu aspect cam tulbure, care era pus de o parte și folosit pentru deținuți. În realitate și fără știrea doctorului Ding-Schuler se realiza un produs de primă calitate în cantități relativ reduse, care nu era utilizat decît pentru camarazii deținuți, aflați în posturi expuse contaminării și un produs de calitatea a doua care, nici nu dăuna nici nu folosea, în cantități considerabile pentru SS-iști.

În lagăr acest bloc era un adevărat stat în stat. Deținuții care lucrau acolo, exclusiv politici, deși erau permanent în primejdie de a se infecta în laborator și aveau un șef foarte dificil, duceau totuși o existență materială privilegiată pe multiple planuri : fiecare avea un pat numai pentru sine, situație de care majoritatea covîrșitoare din lagăr nu beneficia, rufe de pat curate, încăperi de lucru luminoase, curate, birouri, suplimente pentru condiții de periculozitate, reprezentînd săptămînal 80 grame de zahăr, 64 grame grăsimi și 400 grame pîine și, dacă nu refuzau, consumul ilegal de carne de iepuri de casă infectați cu tifos pe care o încingeau apoi la 120 grade Celsius. De fapt, după ce li se extirpaseră plămînii, acești iepuri ar fi trebuit să fie incinerați. Din comandou făceau parte, în primul rînd, chiar internații din blocul 50.

2. *Experimentele de la Dachau privind malaria*

Din dispoziția Prof. Dr. Klaus Schilling, SS-Hauptsturmführer Dr. Rudolf Brachtel — care a fost înlocuit ulterior de SS-Hauptsturmführer Dr. Plöttner — a selecționat în ianuarie 1942 persoane cu o sănătate ireproșabilă, în vîrstă de 20 pînă la 45 ani. În martie 1942 primele cinci persoane au fost aduse în revier. În continuare, săptămînal soseau cîte 20 de persoane.

Experiențele decurgeau în felul următor : țînțari anofeli infectați cu agenți patogeni ai malariei erau procurați de la tropice, din Crimeea, din mlaștinile pontice și folosiți pentru infectarea subiecților supuși experimentului. Între altele, se urmărea și cercetarea corelației dintre diferitele grupe sangvine și malarie. Primul acces se instala de obicei la trei săptămîni de la infectare. Atunci, deținutul era din nou adus la blocul sanitar, după ce, în cele trei săptămîni scurse, el trebuise să muncească normal. Accesele de febră surveneau la fiecare două-trei zile, iar într-un stadiu avansat al bolii, de două-trei ori pe zi. În acel moment începea urmărirea bolii, cu toate cunoscutele sale fenomene secundare : insuficiență cardiacă, icter, diaree gravă, pneumonii. Nu știu nici ce mijloace terapeutice au fost folosite, nici ce firme germane le-au livrat și nici dacă au fost eficiente. În orice caz, din 200 de persoane făcînd parte din primele loturi au decedat 17 ; ulterior, cota deceselor a crescut simțitor, cînd la selecția cazurilor nu s-a mai ținut seamă de starea de sănătate și de vîrstă. Pierderi considerabile au suferit preoții polonezi de la Dachau, folosiți și ei la aceste experiențe. Însoțit de șeful suprem al medicilor-SS al Reichului, Dr. Conti, Himmler a vizitat stația experimentală, declarînd apoi patetic supraviețuitorilor : „Băieți, ați adus Patriei un serviciu la fel de mare ca și soldații noștri de pe front. La următoarea acțiune de eliberare, n-am să vă uit" ! Se înțelege, că nici una din aceste persoane n-a fost eliberată de la Dachau.

3. *Experimentele de la Ravensbrück privind sulfamidele*

Medicul-SS Dr. Grawitz, implicat în aproape toate experiențele făcute de SS pe oameni, a ordonat în 1942 infectarea unor deținute din lagărul de concentrare Ravensbrück cu stafilococi, bacili ai cangrenei gazoase, ai

tetanosului și cu culturi mixte de agenți patogeni, pentru a testa efectul terapeutic al sulfamidelor. Realizarea experimentului și-a asumat-o șeful catedrei de chirurgie ortopedică a Universității din Berlin și medic-șef al sanatoriului Hohenlychen, Prof. Dr. Karl Gebhardt, prietenul și medicul personal al lui Himmler. El a dispus ca medicii-SS Dr. Schiedlausky, Dr. Rosenthal, Dr. Ernst Fischer, Dr. Herta Oberheuser să aplice procedurile indicate pe femei, în majoritatea lor poloneze. Cazurile nu erau urmărite într-adevăr atent. Femeile habar n-avînd de scopurile urmărite, erau infectate în toate cazurile la nivelul gambei. După cum a rezultat mai tîrziu din cicatricile celor cîteva supraviețuitoare și din declarațiile unor martori, incizia pătrundea adesori pînă la os. În repetate rînduri, femeilor-cobai li se introduceau în rană, pe lîngă culturile bacteriene și așchii de lemn și cioburi de sticlă. Foarte curînd, gambele pacientelor începeau să supureze. Victimele netratate, menite doar să indice evoluția bolii, muriau în chinuri groaznice ; dar, și din celelalte n-a supraviețuit decît o mică parte. Fiecare din aceste loturi experimentale cuprindea șase pînă la zece fete, care — de regulă cele mai frumoase ! — erau alese dintr-un număr mai mare de femei aduse în revier. Au fost cel puțin șase asemenea loturi experimentale.

Asupra concluziilor, Prof. Dr. Gebhardt, care venea numai ocazional la Ravensbrück pentru a i se prezenta rezultatele și a examina leziunile pacientelor — de fiecare dată, femeile imobilizate cu curele pe mesele de operație, trebuiau să aștepte cîteva ceasuri pînă sosea domnul profesor — a făcut o comunicare intitulată : „Experimente speciale privind acțiunea sulfamidelor" la cea de-a treia Sesiune de lucru a medicilor consilieri ai Academiei militare de medicină, Berlin (24—26 mai, 1943). La conferință au participat printre alții general-medic Prof. Dr. Siegfried Handloser, ca șef al sectorului sanitar al Wehrmachtului și inspector sanitar al armatei ; generalul-medic Prof. Dr. Paul Rostock, directorul clinicii chirurgicale a Universității din Berlin, ca medic consilier al armatei și șef al serviciului de științe medicale și de cercetare : general-medic de stat major Dr. Oskar Schröder, ca șef și inspector al sectorului sanitar al aviației : șeful problemelor de sănătate ale Reichului Dr. Conti : șeful sectorului sanitar al trupelor-SS, Dr. Karl Genzken ; șeful statului major personal de pe lîngă medicul-șef al SS-ului și Poliției, SS-Obersturm-

führer Helmut Poppendieck ; medicul personal al lui Hitler și comisar al Reichului pentru probleme igienico-sanitare, general locotenent al trupelor-SS Prof. Dr. Karl Brandt ; de asemenea, un număr de profesori germani foarte cunoscuți și apreciați. În comunicarea sa, Gebhardt n-a ascuns faptul că experimentele au fost efectuate pe deținute ale lagărului de concentrare, ba și-a și asumat în mod rituos întreaga răspundere pentru ele. Nici unul dintre participanți n-a făcut vreo obiecție.

4. Experiențele de la Dachau privind presiunea la mare altitudine și condițiile subacvatice

Medicul de stat major al aviației, Dr. Sigmund Rascher, obersturmführer SS-Untersturmführer, un protejat special al lui Himmler, a primit încă din 1941, după ce s-a înțeles cu un medic al aviației de la „Centrul de cercetări altimetrice al aviației" din München, permisiunea Reichsführerului-SS de a efectua experiențe în lagărul de concentrare Dachau : în realizarea acestui proiect, medicii civili Dr. Wolfgang Romberg și Dr. Siegfried Ruff, directorul Institutului de medicină al aviației de pe lîngă „Centrul german experimental al aviației" au intrat într-o competiție acerbă, abundînd în intrigi, cu Rascher. Experiențele și-au propus să stabilească capacitatea de reacție a organismului și de supraviețuire a omului la mare altitudine, după o urcare rapidă la asemenea înălțimi (pînă la 20 de kilometri și peste), ca și la o cădere bruscă de la mare înălțime. A fost adusă la Dachau o cameră hipobară a aviației militare germane. Faptul că subiecții experiențelor se îndreptau către un deznodămînt fatal, a fost — potrivit unor documente ce s-au păstrat — luat din capul locului în considerare. Himmler a pus atunci la dispoziție pentru aceste experiențe — ceea ce în practică nu s-a respectat, iar din 1942 nici n-a mai intrat în discuție — „criminali învederați" condamnați la moarte (de pildă, polonezi și ruși din mișcarea de rezistență !) ; dacă supraviețuiau, urmau să fie „grațiați" și condamnați doar la detențiie pe viață în lagăre de concentrare (cu excepția rușilor și polonezilor).

Pe strada lagărului Dachau a fost postat între blocul 5 și baraca alăturată un fel de cheson pentru experiențe. Locul a fost complet izolat de restul blocului sanitar, pentru ca nimeni să nu poată privi înăuntru. Chesonul

se compunea dintr-un fel de dulap înalt, pe roate, perfect închis, prevăzut înăuntru cu aparatură pentru măsurarea presiunii, a temperaturii și înălțimii. Cu ajutorul acestei aparaturi, subiecții erau puși în situația fizică a unei ascensiuni pînă la înălțimea dorită și apoi a unei căderi bruște în adîncuri. Electrocardiograful înregistra activitatea cardiacă a respectivului subiect. Imediat după deces („la altitudinea de 21 kilometri încă nu apare o liză a sîngelui", se precizează în referatul de încheiere al celor trei „experți", din 28 iulie 1942) victima era supusă autopsiei. Rascher a constatat odată la o asemenea disecție că inima celui ucis încă mai bătea. Drept care a mai organizat o serie de asemenea experiențe speciale mortale, doar pentru a stabili cît timp cordul mai este activ după moartea omului.

Această „calcașcă de înălțare la ceruri", cum era numită camera hipobară, le inspira, firește, tuturor deținuților o groază cumplită. Primele victime au fost recrutate prin Biroul de repartizare a forței de muncă, pentru un așa-zis comandou special, cu supliment de hrană. Fără să bănuiască nimic, unii s-au prezentat ca voluntari. Dar după numai cîteva zile au început să circule în lagăr zvonuri sumbre. Nimeni nu s-a mai oferit. Și atunci, victimele au fost scoase pur și simplu din barăci, sub diverse pretexte. Erau luați cu precădere noii-sosiți. „Căpitanul", cum era denumit în lagăr doctorul Rascher, s-a dus de mai multe ori personal în căutarea unor deținuți corespunzători.

La un raport detaliat al lui Rascher înaintat lui Himmler acesta a precizat în răspunsul său din 13 aprilie 1942, că lucrarea îl interesează foarte mult și că dorește „ca cercetările să fie încununate în continuare de același succes" (adresa continua apoi, fără nici o trecere, cu formularea finală: „afectuoase salutări și scumpei dv. soții, Heil Hitler!") Rascher i-a răspuns printre altele, că „interesul stimulator al Reichsführerului-SS pentru aceste experimente" are o influență extraordinară asupra „puterii sale de muncă și capacității sale inventive". Urmarea acestui „interes stimulator" și a „capacității inventive" a doctorului Rascher a fost uciderea a circa 80 de oameni. La 10 octombrie 1942 generalul de stat major prof. Hippke, pe atunci inspectorul sectorului sanitar al aviației militare germane, îi scria lui Himmler: „Mult stimate domnule Reichsführer-SS! Vă mulțumesc respectuos, în numele cercetării medicale a aviației germane, pentru

marele ajutor și interesul deplin acordat acestor experiențe ; cercetările reprezintă pentru noi o completare foarte prețioasă și importantă... Experimente privind hipotermia sînt actualmente încă în curs la Dachau". „Atunci cînd lucrările vor necesita și în viitor sprijinul dv. binevoitor, vă rog să-mi permiteți, ca prin intermediul medicului de stat major dr. Rascher, să mă pot adresa din nou domniei-voastre. Cu Heil Hitler ! Prof. Dr. Hippke."

Dintr-o adresă a referentului pentru medicina aeronavală din Ministerul Aviației Reichului, datată 8 octombrie 1942. rezultă că Prof. Dr. Holzlöhner din Kiel primise încă la 24 februarie 1942 de la inspectorul sectorului sanitar al aviației sarcina de a cerceta „efectul hipotermiei asupra unor subiecți cu sînge cald". Prin aceasta erau vizați — exprimat în termeni strict științifici — aviatori aflați in primejdie pe mare, din cauza prăbușirii lor în apă rece ca gheața. Pînă în momentul în care Dr. Rascher a făcut aviației militare germane propunerea de a se întreprinde cercetări pe deținuții din lagărele de concentrare, fusese vorba de experiențe pe animale. Așa s-a ajuns la colaborarea dintre Dr. Rascher și Prof. Holzlöhner care a preluat conducerea acestor experimente pînă în octombrie 1942 ; apoi Rascher le-a continuat singur pînă în mai 1943.

Într-o primă perioadă, subiecții, îmbrăcați sau goi, erau scufundați în apa rece de 4 pînă la 9 grade Celsius, pînă deveneau rigizi. Măsurarea temperaturii corporale se făcea termo-electric, rectal. Numărul subiecților : 50-60, din care mureau 15—18. În a doua perioadă, Rascher a mai aplicat suplimentar și o altă metodă : în frigul iernii de minus 20-25 de grade, deținuții în pielea goală erau culcați peste noapte sub cerul liber, peste ei turnîndu-se din oră în oră, apă. Deoarece urletele lor de durere provocau prea multă agitație în lagăr, Rascher i-a narcotizat în cele din urmă. Potrivit declarației unui martor ocular, a deținutului Walter Neff, Rascher a scos din buncăr doi ofițeri ruși și i-a vîrît goi în apa rece ca gheața. Abia după cinci ore au murit. După trei ore, un infirmier polonez care era de față. a auzit cum unul îi spunea celuilalt : „Hai, spune-i ofițerului să ne împuște !" Celălalt i-a răspuns că n-are nici un sens să te aștepți la milă din partea unui cîine fascist. Totalul subiecților din noiembrie 1942 pînă în mai 1943 s-a cifrat la circa 220-240 de persoane ;

unii subiecți au fost folosiți și de cîte două-trei ori. Numărul victimelor mortale s-a ridicat la 65—70 de cazuri.

Pe Himmler îl interesa în mod deosebit reîncălzirea trupurilor rigidizate prin îngheț, ale unor persoane încă vii. În acest sens au fost făcute mai multe serii experimentale cu femei goale, care fuseseră aduse din lagărul de concentrare Ravensbrück. „Personal presupun", îi scria Reichsführerul-SS lui Rascher, avansat între timp la gradul de Hauptsturmführer, „că aceste experimente vor avea un succes enorm și de durată, deși s-ar putea să mă înșel". Nu s-a înșelat. În referate foarte amănunțite, Rascher preciza că la 30—32 grade Celsius, subiecții reanimați efectuau un „coitus", ceea ce echivalează cu o baie fierbinte. Culcați între două femei goale — pînă la consumarea actului sexual — subiecții nu-și reveneau atît de repede ca în cazul culcării lor lîngă o singură femeie. „Consider că aceasta se datorează faptului că la încălzirea printr-o singură femeie se anihilează inhibițiile personale, și femeia se lipește mult mai intens de trupul înghețat (a se vedea curba a 4-a)".

Conducerea-SS pretindea că aceste experiențe ar fi de mare importanță pentru aviația germană, dar că domnii de la această armă nu sprijină cu suficient zel cercetările. Împotriva acestor afirmații, Prof. Hippke s-a apărat prin adresa din 6 martie 1943, înaintată șefului statului major personal al Reichsführerului-SS, SS-Obergruppenführer Wolf, în care spunea între altele: „....Opinia dumneavoastră că, în calitate de conducător responsabil al experiențelor medical-științifice pe oameni privind congelarea organismului, aș fi opus oarecare rezistență, frînînd astfel cercetările, este greșită: am fost imediat de acord cu aceste experimentări, deoarece ale noastre proprii — pe animale mari — se încheiaseră și necesitau unele completări. Pare, de altfel, absolut improbabil, ca tocmai eu, care răspund de punerea la punct a tuturor modalităților de salvare a aviatorilor noștri, să nu fac tot ce e posibil pentru stimularea unor astfel de cercetări. Cînd Rascher mi-a expus la vremea sa proiectul am fost imediat de acord".

Din aceste experimente barbare aviația militară germană n-a cîștigat practic nimic. În schimb, încă înainte de sfîrșitul războiului japonez, aviația militară americană a reușit — se pare pe baza unor date privind cercetările de la Dachau — să dezvolte cu succes (cu colaborarea unor per-

soane realmente voluntare) metoda reanimării printr-o bruscă baie fierbinte a aviatorilor căzuți în mare.

5. *Experimentele de la Auschwitz privind sterilizarea*

Conducerea-SS a inițiat trei serii diferite de experiențe în scopul stabilirii unui procedeu de sterilizare a unor mase de oameni, discret, rapid și definitiv.

Primul experiment de acest fel s-a întemeiat pe rezultatele unor experiențe pe animale realizate de firma Madaus Et. Comp., Dresda — Radebeul, și anume cu un extract dintr-o plantă sud-americană „caladium seguinum" (publicate sub titlul „Cercetări experimentale privind sterilizarea medicamentoasă" în „Zeitschrift für die gesamte experimentale Medizin", vol. 109/1). Această publicație îi fusese semnalată lui Himmler concomitent din două părți. În august 1941, locțiitorul gauleiterului din „Niederdonau" (Niederösterreich) îi scrisese că șeful local pentru politică rasială, Gauhauptstellenleiter Dr. Fehringer, s-ar fi „ocupat" de problema unei sterilizări pur medicamentoase a bărbaților și femeilor. El a propus ca „un colectiv de medici aleși în mod corespunzător, bazîndu-se pe rezultatele obținute pe animale de firma Madaus în colaborare cu Institutul farmacologic al Facultății de medicină din Viena, să întreprindă cercetările necesare și experimentele pe oameni și anume pe deținuții din lagărul de țigani Lackenbach din Niederdonau". Deocamdată nu pot fi decît întrezărite „perspectivele privind posibilitatea sterilizării unor mase practic nelimitate de oameni, în cel mai scurt timp imaginabil și pe calea cea mai simplă". Specialistul în boli dermato-venerice din München, Dr. Adolf Pokorny a fost mai sincer ; în octombrie 1941, după ce a citit comunicarea datelor Madaus, el i-a scris lui Himmler : „Dacă pe baza acestor cercetări am reușit să preparăm cît mai grabnic un medicament care să provoace într-un timp relativ scurt o sterilizare insesizabilă de persoane în cauză, atunci am avea la dispoziție o nouă armă eficientă. Chiar și numai gîndul că cele trei milioane de bolșevici aflați momentan în prizonierat german ar putea fi sterilizați, încît ne-ar sta la dispoziție ca muncitori, fiind însă excluși de la perpetuare, deschide cele mai largi perspective". Aceste „perspective" au prins imediat „rădăcini" : 1. Dr. Madaus nu mai putea publica date în acest sens (dușmanul ascultă !).

2. Înmulțirea plantei (lesne de cultivat în sere). 3. Experimente imediate pe oameni (criminali !) pentru stabilirea dozei și duratei tratamentului. 4. Determinarea rapidă a formulei constitutive a elementului chimic activ, pentru 5. producerea acestuia pe cît posibil pe cale sintetică". Imediat, Himmler a pus în mișcare prin SS-Obergruppenführer Pohl aparatul Oficiului central economico-administrativ al SS-ului și prin SS-Obergruppenführer Grawitz aparatul medicului-șef al SS-ului și poliției. S-a construit o seră pentru cultivarea plantei „caladium seguinum", s-a ordonat ca „pe bază componentelor plantei deja existente să se facă încercări de sterilizare în lagăre de concentrare", care — potrivit declarațiilor SS-Standartenführerului Dr. Rudolf Brandt, referent personal al lui Himmler și șef de cabinet în Ministerul de Interne al Reichului — au și fost efectuate (nu știu în care dintre lagăre). Dar dificultățile legate de aclimatizarea plantei pe sol german precum și alte posibilități de sterilizare în masă apărute între timp au făcut ca această inițiativă a SS-ului să fie abandonată.

Un anume Dr. Horst Schuhmann, care în 1939 participase la aplicarea așa-numitului program de eutanasie al lui Hitler în calitate de expert și șef de instituție, se ocupase și de acțiunea razelor Röntgen asupra glandelor sexuale umane. În 1941, după ce gazarea bolnavilor mintali nu i-a mai răpit timpul, el a luat legătura cu Reichsleiter Bouhler care, potrivit declarației SS-Oberführerului Victor Brack de la cancelaria lui Hitler, intenționa „să rezolve problema evreiască printr-o sterilizare în masă". Atașarea la Oficiul central economico-administrativ al SS-ului s-a făcut în 1942. Himmler personal a sprijinit planurile „prin punerea la dispoziție a materialului corespunzător în lagărul de concentrare Auschwitz". Dr. Schumann și-a luat evrei apți de muncă, în vîrstă de 20—24 de ani, și le-a supus organele sexuale, timp de 15 minute, iradierii cu raze Röntgen. În continuare, oamenii trebuiau să-și reia munca. Cel care, în urma arsurilor și supurărilor survenite, își pierdea cunoștința, era gazat. După două pînă la patru săptămîni, victimele erau castrate, pentru ca testiculele lor să poată fi secționate și cercetate la microscop. Concomitent. Dr. Schumann se ducea la Ravensbrück, unde steriliza, fără narcoză, copii de țigani.

Într-un raport adresat de Brack lui Himmler privind experimentele încheiate, se spune cam pripit : „Rezultatul

obținut poate fi considerat ca cert și științific fundamentat. Dacă niște persoane urmează a fi sterilizate definitiv, aceasta se realizează prin folosirea unor doze atît de mari de Röntgen, încît se obține o castrare cu toate urmările sale pentru că dozele crescute de raze Röntgen distrug secreția internă a ovarului, respectiv a testicululuí... În principiu, dacă se folosește o doză foarte puternică și un filtru subțire, de la o distanță redusă sînt suficiente ca durată de iradiere 2 minute la bărbați și 3 minute la femei. Trebuie însă avut în vedere dezavantajul că, nefiind posibilă o protejare cu plumb a celorlalte părți ale corpului, țesutul acestora se vatămă și survine așa-numita boală de iradiere. Cînd intensitatea razelor este prea mare, în zilele sau săptămînile următoare, pe părțile de epidermă atinse apar arsuri variind ca gravitate de la individ la individ. O modalitate practică în acest sens ar fi, de exemplu, ca persoanele care urmează a fi sterilizate să fie aduse în fața unui ghișeu, unde să li se pună niște întrebări sau să fie lăsați să completeze niște formulare, ceea ce le-ar reține acolo 2-3 minute. Între timp, funcționarul dinapoia ghișeului poate mînui aparatura, în așa fel încît printr-o manetă să pună în mișcare concomitent ambele tuburi (deoarece iradierea trebuie făcută din ambele părți). La o instalație cu două tuburi ar putea fi deci sterilizate pe zi 150—200 de persoane, iar la 20 de instalații chiar 3000—4000 de persoane pe zi. După aprecierea mea nici nu se poate pune problema unui număr de deportări zilnice care să depășească cifrele de mai sus". Pentru început, urmau să fie supuse acestui procedeu două-trei milioane de „bărbați și femei foarte apți de muncă" din evreimea europeană, dar se exprima totodată convingerea că „în momentul de față nu mai importă dacă cei în cauză vor observa după cîteva săptămîni sau luni că sînt castrați. Dacă dumneavoastră, domnule Reichsführer, veți hotărî — în interesul obținerii de mînă de lucru — să alegeți această cale, Reichsleiterul Bouhler este gata de a vă pune la dispoziție medicii și restul personalului necesar pentru executarea acestei operațiuni".

Dar, pe baza experiențelor făcute la Auschwitz și Ravensbrück, Dr. Schumann susținea că o castrare a bărbaților pe această cale probabil că nu este posibilă și, de altfel, ar fi și prea costisitoare ; castrarea pe cale operatorie ar fi și mai ieftină și n-ar dura nici ea decît șase-șapte minute. În felul acesta însă ar fi imposibil să răpești

unor mari mase de oameni, „rapid şi în mod discret", capacitatea lor de procreaţie. Himmler, „comisarul pentru puritatea naţiei germane", era însă interesat tocmai de acest aspect, deci de o sterilizare în masă !

În 1942, SS-Brigadeführer Prof. Dr. Clauberg din Königshütte, în Silezia superioară, îi propusese lui Himmler o a treia modalitate : sterilizarea prin injectarea în uterul femeilor a unor substanţe chimice iritante. La 7 iulie 1942 a avut loc, în prezenţa lui Himmler, o discuţie între Prof. Gebhardt, SS-Obersgruppenführer Glücks, locţiitorul lui Pohl în Oficiul central economico-administrativ al SS-ului, şi domnul Clauberg. Acestuia „i s-a pus la dispoziţie lagărul de concentrare Auschwitz" pentru experimetele sale pe oameni şi animale (textual !). (S-a discutat şi perspectiva de a-l coopta şi pe specialistul radiolog, Prof. Dr. Hohlfelder, şeful aşa-numitului SS-Röntgen-Sturmbann, pentru a nu limita cercetările numai la femei). După numai trei zile, lui Clauberg i s-a comunicat „dorinţa lui Himmler" de a pleca la Ravensbrück pentru a efectua acolo, pe evreice, sterilizarea după procedeul său. „Înainte de a vă începe activitatea Reichsführerul-SS ar dori să afle cît timp ar necesita sterilizarea a 1 000 de evreice. Ele însă nu trebuie să ştie nimic. După opinia Reichsführerului-SS, aţi putea să administraţi injecţia respectivă în cadrul unui examen general. Ar trebui de asemenea, ca după aceea să se facă cercetări amănunţite asupra efectului sterilizării efectuate, în sensul ca, după o anumită perioadă de timp pe care ar urma să o fixaţi dumneavoastră, să se stabilească, eventual prin clişee radiografice, ce modificări au survenit. În cîte un caz s-ar putea face însă şi o testare practică : un evreu şi o evreică să fie închişi împreună un timp oarecare, iar apoi s-ar constata rezultatul".

Clauberg s-a pus pe treabă. La 7 iunie 1943 el a raportat că metoda sa este „ca şi pusă la punct" : „o singură injecţie în colul uterin" ar fi suficientă şi ea ar putea fi „efectuată de orice medic, la un examen ginecologic de rutină". La întrebarea anterioară trebuie dat următorul răspuns : „de către un medic experimentat, într-un cabinet dotat corespunzător şi cu un personal auxiliar de vreo 10 oameni (numărul cadrelor auxiliare corespunzînd accelerării dorite a operaţiunii), s-ar putea face cu maximă probabilitate mai multe sute — dacă nu chiar 1 000 de

sterilizări pe zi". Pentru ultimele „retuşuri ale metodei", el a mai adus încă 300 de femei de la Ravensbrück, pe care a făcut experimente la Auschwitz pînă ce le-a lichidat sau pe care, atunci cînd şi-a încheiat cercetările, le-a trimis în camerele de gazare. Radiografii făcute în lagărul de concentrare Ravensbrück în cadrul experimentelor sale preliminare au arătat că injecţiile lui Clauberg „pătrunseseră pînă la capătul trompei ovariene şi în mai multe cazuri pînă în cavitatea abdominală".

În 1944, o dată cu începutul declinului naţional-socialist, întregul program SS de sterilizare a fost sistat, cu eşecuri neconsemnate, dar cu perspective scontate în continuare pe hîrtie. „Rezultatul practic" : multe sute de morţi, multe sute de mutilaţi.

6. *Alte experienţe în diferite lagăre de concentrare*

Consider că este suficientă doar o enumerare a celorlalte „experienţe ştiinţifice" ale SS-ului pe oameni şi deţinuţi lipsiţi de apărare.

În lagărele de concentrare Buchenwald şi Neuengamme, prin Secţia experimentală V : experienţe vizînd înlăturarea homosexualităţii prin implant de glande şi hormoni sintetici. Aceste cercetări au fost iniţiate şi efectuate de către SS-Sturmbannführerul danez Dr. Vaernet, care îşi avea sediul de activitate la Praga. Rapoartele erau înaintate Oberführerului-SS Poppendieck. La Buchenwald au fost trataţi în total 15 deţinuţi, din care doi au murit. Vaernet a făcut experimente şi pe castraţi. Medicii-SS făceau mare haz de asta, iar deţinuţii vorbeau de o „cremene" menită să-i readucă la normal pe cei cărora li se făcuseră implanturile. Nu s-a obţinut nici un rezultat pozitiv.

În lagărul de concentrare Buchenwald : experienţe cu privire la frigurile galbene (rezultatele fiind comunicate firmei Behringwerke Marburg/Lahn şi Inspecţiei sanitare a armatei, Berlin), variolă, tifos, paratifos A şi B, difterie, substanţe toxice de luptă, alte toxice şi cu privire la conţinutul bombelor incendiare cu cauciuc fosforizat. De asemeni, a fost testată toleranţa unor flacoane vechi de sînge conservat ale Academiei de medicină militară din Berlin şi s-a preparat din sîngele pacienţilor din blocul 46 un ser pentru convalescenţii SS-ului, care fuseseră bolnavi de tifos exantematic. De asemeni, s-au efectuat cercetări

experimentale de „fiziologie a alimentației" (SS-Sturmbannführer Dr. H. D. Ellenbeck) și recoltări de sînge conservat pentru spitalul SS din Berlin ; la interval de trei-patru săptămîni veneau două cadre sanitare auxiliare-SS pentru a lua sînge de la sute de deținuți din baraca invalizilor. Pentru 200 cm^3 de sînge se oferea o bucată de pîine și una de cîrnat. Dar se extrăgeau și pînă la 400 cm^3 de sînge.

În lagărul de concentrare Natzweiler: experiențe privind febra tifoidă și frigurile galbene, efectuate de către șeful Catedrei de Igienă a Universității Reichului de la Strassburg, Prof. Dr. Eugen Haagen. Legătura cu „Institutul de cercetări științifice ale armatei-SS" i-a făcut-o anatomistul Prof. Hirt din Strassburg, căruia Haagen i s-a plîns ulterior, că din 100 de deținuți trimiși la Natzweiler pentru experimentări, 18 muriseră încă în timpul transportului și că numai 12 prezentaseră o stare fizică de natură să permită efectuarea unor experiențe.

Prof. Hirt i-a sugerat lui Himmler încă de la sfîrșitul anului 1942 realizarea unei colecții de cranii și schelete ale unor „comisari iudeo-bolșevici". Oficiul central economico-administrativ al SS-ului a ordonat imediat ca Auschwitzul să pună la dispoziție în acest scop deținuți. Au fost alese 115 persoane : 79 bărbați evrei, 30 femei evreice, doi polonezi, doi asiatici. Aceștia au fost trimiși lagărului de concentrare Natzweiler, gazați acolo cu săruri cianhidrice (pe care Prof. Hirt le-a predat în acest scop comandantului lagărului) ; cîtorva dintre bărbați le-a fost amputat testiculul stîng (probabil pentru o temă particulară a lagărului Natzweiler), apoi cadavrele au fost transportate profesorului Hirt la Institutul de anatomie al „Universității Reichului", unde au fost scufundate în recipiente cu soluție alcoolică cu o concentrație de 55 procente. Acolo au rămas timp de un an, pînă cînd, la apropierea frontului Aliaților, Hirt a ordonat tranșarea și arderea lor.

În lagărul de concentrare Sachsenhausen : începînd din anul 1944, prepararea cu regularitate de sînge conservat pentru spitalul-SS din Berlin (SS-Sturmbannführer Dr. H. D. Ellenbeck. Între 1943—1945 experimente cu tot felul de substanțe toxice de luptă ; în acest scop, prizonieri de război ruși au fost împușcați cu gloanțe otrăvite, de către col. igienist-SS, Dr. Doc. Mrugowsky, care se afla

în lagăr însoţit de alţi ofiţeri-SS). De asemeni, din 1939 s-a experimentat un gaz de luptă lichefiat (Lost sau Gelbkreuz) ; li se ungea deţinuţilor pe piele, se urmărea procesul de otrăvire pînă la deces. Rezultatele îi erau raportate lui Himmler care a dispus să se facă aceleaşi experimente sau unele similare pe loturi mai mari de subiecţi — de pînă la 150 de deţinuţi — în lagărul de concentrare Natzweiler, de către profesorii Hirt şi Bickenbach (internist în clinica universitară Strassburg). Victimele au orbit în parte. murind apoi în chinuri îngrozitoare.

În lagărul de concentrare Dachau : în 1942 şi 1943, producerea artificială de flegmoane pentru testarea unor medicamente alopatice şi biochimice. Ca subiecţi au fost aleşi cu precădere preoţi catolici din clerul laic şi ordinele călugăreşti, mai ales polonezi. Erau selectaţi de medicul-şef SS Dr. Wolter, iar infectarea o provoca medicul-SS Dr. Laue. Cota deceselor a fost ridicată, nu s-au înregistrat vindecări ; dintr-un lot de subiecţi constituit din 50 de preoţi, raportul medicului-SS Dr. Grawitz adresat la 29 august 1942 lui Himmler, consemnează „un caz pozitiv şi 4 cazuri prezumptiv pozitive, faţă de 35 de eşecuri, din care 10 s-au soldat cu moartea. Cercetările continuă la Dachau". Şi ulterior rezultatele au fost negative. Datorită unor supurări grave, în cele din urmă majoritatea preoţilor a murit de septicemie.

În lagărele de concentrare Ravensbrück şi Hohenlychen : cercetări privind regenerarea musculaturii şi transplantele osoase. Unor deţinute li se rezeca din cînd în cînd cîte o bucată de muşchi din gambă, pentru a se stabili dacă şi cum se regenerează treptat ţesutul, sub bandaj gipsat. Altor femei le-a fost amputat un picior sănătos, sau un braţ, sau un omoplat ; medicul-SS le împacheta şi le ducea cu maşina la Hohenlychen profesorului Gebhardt, unde medicii Dr. Stumpfegger şi Dr. Schulze le grefau pe pacienţi din spital. Victimele respective din lagărul de concentrare erau lichidate prin injecţii.

„Lagăre mici" şi lagăre în corturi

Pentru efectuarea unor acţiuni speciale sau pentru cazarea deţinuţilor supranumerari cînd lagărul era supraaglomerat, SS-ul organiza în majoritatea lagărelor de concentrare mai mari, fie temporar, fie definitiv, aşa-nu-

mitele „lagăre mici" : o anumită parte a lagărului mare era despărțită, înconjurată cu încă un rînd de sîrmă ghimpată și dotată cu barăci improvizate. În același scop au apărut și lagăre alcătuite din corturi. Un astfel de lagăr mic a existat, de exemplu, la Buchenwald — din octombrie 1939 pînă în primăvara anului 1940 — pe o parte din terenul afectat locului de adunare, între clădirea porții și primul șir de blocuri. Patru corturi și o magazie din scînduri au fost împrejmuite cu un gard înalt de sîrmă ghimpată. O parte a spațiului liber a servit drept loc de adunare, iar pe un alt petic de teren erau aruncați morții. Într-un colț se găsea o cușcă împrejmuită și ea cu sîrmă ghimpată, așa-numita „grădină de trandafiri", construită de fapt exclusiv din sîrmă ghimpată împletită. Pe un ger de minus 30 de grade Celsius noaptea și minus 15 grade ziua, victimele „speciale" erau vîrîte acolo înăuntru, unde erau lăsate să moară de foame, în văzul camarazilor lor, care nu știau cînd anume le vine și lor rîndul. În apropierea cuștii era latrina. În lagărul mic de atunci nu existau nici sobe, nici saltele de paie, nici dulăpioare, nici pături. Cum le-a mers acolo deținuților va reieși din relatarea privind soarta polonezilor din lagărul Buchenwald.

În iulie 1943 au sosit la Buchenwald de la Compiègne 2 000 de deținuți francezi. Deoarece toate blocurile și barăcile erau deja supraaglomerate, acești noi-sosiți au fost așezați lîngă grădini, pe un teren viran împrejmuit cu sîrmă ghimpată, mai jos de ultimul șir de blocuri. După două zile, SS-ul a pus la dispoziție cinci corturi cu o capacitate de cîte 200 de oameni. Și cu asta, administrația a considerat problema rezolvată. Nu exista nici un pat, pătură, scaun, nici apă de băut sau de spălat, îmbrăcămintea strict necesară, veselă, linguri, rufărie, medicamente, canal de scurgere, latrine — pe scurt, nimic din ceea ce este necesar pentru satisfacerea unor condiții primitive de viață. Încă din prima zi, stihia unei epidemii plutea deasupra lagărului de corturi și, implicit, asupra întregului lagăr de concentrare. Conducerea internă a deținuților lagărului a căutat deci cu înfrigurare să facă mai suportabile condițiile din lagărul de corturi. Cu materiale sustrase din magaziile SS-ului s-au putut construi prin muncă clandestină o conductă de apă, un canal de scurgere, latrine și o magazie pentru pîine ; s-au adunat de peste tot pături, veselă și linguri. Au început să lu-

croze ambulanțele, s-au săpat șanțuri de scurgere, locul de adunare al lagărului a fost pietruit (încît aveau loc două apeluri separate, cel din lagărul mic trebuind însă sincronizat cu cel din lagărul mare) și pe întregul teren s-a împrăștiat clorură de var. La sfîrșitul lunii august, cele cinci corturi au fost completate cu o baracă de scînduri adunate de peste tot, iar toamna cu încă trei barăci construite alături de corturi ; treptat, corturile au fost demontate, ultimul dispărînd la începutul lunii ianuarie 1945. SS-ul nu s-a preocupat defel de acest aspect al problemei.

Construcția acestui nou „lagăr mic" începuse încă din 1942, cînd în lagărele de concentrare au venit primele transporturi masive de străini. Cu construcțiile amintite mai sus lagărul mic ajunsese să cuprindă 17 barăci. În cușete suprapuse, la foarte mică distanță, la dreapta și la stînga unui culoar, sălășluiau cîte șase-zece bărbați, fără lumină și fără aerisire suficientă, doar cu cîte o pătură — dacă aveau norocul s-o aibă, cu latrinele afară — 1 500 și chiar 2 000 de oameni în cîte o baracă, în loc de maximum 500. Aici s-au derulat inimaginabile tragedii, de proporții cu atît mai mari cu cît se prelungea războiul. Situația cea mai îngrozitoare s-a instaurat însă în toamna anului 1944. Numărul zilnic de morți din lagărul mic a crescut intens, ajungînd uneori pînă la 150—200 de oameni. Uneori, cadavrele zăceau pe afară, pentru că erau pur și simplu aruncate noaptea din barăci de către cei vii pentru a mai face ceva loc și încă nu avuseseră timp să le ia de acolo. Forțele de ordine dinăuntrul întregului lagăr erau neputincioase în fața acestor decese în masă. Deținuții-șefi de bloc care trebuiau să ia măsuri aveau o sarcină aproape imposibil de îndeplinit, deoarece din cauza foametei și mizeriei deținuții aproape că se animalizaseră. Se întîmplau lucruri de neînchipuit : oamenii își făceau nevoile peste cadavre despuiate ; un tînăr evreu ungur l-a rugat pe deținutul-șef de bloc să-l lase să spargă dinții de aur ai tatălui său muribund, deoarece altminteri vor fi furați de alții ; pentru picul de mîncare zilnică se încingeau bătăi sălbatice, soldate uneori cu omoruri, cărora șefii de cameră nu le mai puteau face față : oameni înnebuniți de foame, trecuți prin chinurile unui transport îngrozitor, rupeau firele electrice de îndată ce apăreau gălețile cu mîncare, pentru a se năpusti pe întuneric asupra lor, astfel că unii, puțini la număr, se alegeau cu mai multă

mîncare, în timp ce altora, celor mai mulţi, nu le mai rămînea nimic. În loc de a se duce la latrine, întrebuinţau propriile castroane pentru mîncare, fie din slăbiciune, cînd nu mai puteau părăsi baraca, fie de teama vremii aspre de afară sau a unui furt în lipsa lor, fie pentru că pur şi simplu nu se mai puteau strecura afară din cuşetele lor supraaglomerate. Cei de pe ultimul rînd de sus smulgeau adesea scîndurile sau bucăţile de carton din acoperiş, pe care se căţărau noaptea, umplînd totul cu murdărie. Este o realitate pe care fantezia umană cu greu şi-o poate reprezenta.

Barăcile destinate persoanelor de vază

Nu toţi deţinuţii SS-ului erau cazaţi în perimetrul împrejmuit cu sîrmă ghimpată. Anumite personalităţi erau internate la periferia lagărelor de concentrare, în barăci sau căsuţe de tip vilă, chiar dacă nepretenţioase, ceea ce era cazul mai ales la Sachsenhausen şi Buchenwald. Aceşti deţinuţi nu trebuiau să vină în contact cu ceilalţi deţinuţi ai lagărului şi, în plus, se pare că SS-ul ţinea să preîntîmpine zvonurile că acele persoane extrem de cunoscute în viaţa publică s-ar afla internate în lagăre de concentrare. În acest fel şi-au petrecut mai mulţi ani la Sachsenhausen fostul cancelar austriac Dr. Kurt von Schuschnigg, cu cea de-a doua soţie a sa, care i s-a alăturat voluntar în detenţie, şi diverşi membri ai generalităţii germane, din momentul în care ajungeau în dizgraţia lui Hitler. La Buchenwald, baraca persoanelor de vază era ascunsă adînc în pădure, peste drum de locuinţele conducătorilor SS. Era împrejmuită de palisade, înalte de trei metri, peste care nu se putea trece şi prin care nu se putea privi şi era păzită de doisprezece SS-işti. În ultima fază, adică atunci cînd din ordinul lui Himmler deţinuţii acestei barăci au fost evacuaţi în Bavaria, ea era ocupată de 54 de persoane. Printre deţinuţi se aflau fostul şef al partidului social-democrat german, Rudolf Breitscheid cu soţia, prinţesa italiană Mafalda von Hessen cu servitoarea ei, cercetătoarea în Biblie Maria Ruhnau, marele industriaş german Fritz Thyssen, unul din principalii finanţatori ai Partidului muncitoresc naţional-socialist german la începuturile lui, aflat, potrivit declaraţiilor sale, deja de patru ani şi jumătate în detenţie — mai întîi în-

tr-un ospiciu, apoi la Sachsenhausen — marele industriaș Röchling, șase persoane din familia conților von Stauffenberg, generalul von Falkenhausen, cinci miniștri ai unui guvern maghiar de interimat, rude ale ambasadorului german von Hassel, doamna Goerdeler cu copiii ei, soția generalului Lindemann — executat după 20 iulie 1944, fostul prim-ministru francez Léon Blum, ca și soțiile unor foști conducători sindicali germani cu copiii lor.

La sfîrșitul anului 1944 a făcut mare vîlvă următoarea întîmplare : un avion Fieseler-Storch s-a rotit de mai multe ori deasupra barăcii izolate, în timp ce pilotul — o femeie, ce putea fi văzută foarte bine — făcea semne de salut cu mîna. Deoarece în lagăr circula zvonul că șeful aviației de vînătoare din înaltul comandament al aviației, generalul Galland, s-ar afla în lagăr, electricianul-deținut Armin Walter, un social-democrat plin de umor și foarte iubit în lagăr, care se ducea uneori singur la baraca izolată a prominenților, l-a întrebat pe Thyssen dacă aviatoarea aduce cumva salutări pentru Galland. Thyssen a declarat că aviatoarea se numește Millert, e originară din Viena și prietena unuia din conții deținuți Stauffenberg. Ea a venit trei zile în șir, s-a rotit deasupra pădurii și și-a continuat apoi zborul, îndepărtîndu-se.

Bordelurile în lagărele de concentrare

În vara anului 1943, Himmler a ordonat înființarea de bordeluri în lagărele de concentrare. Pînă în momentul de față nu știu în cîte lagăre au fost realmente înființate. În orice caz, la Buchenwald a fost instalat primul, urmînd apoi Sachsenhausen, Dachau și Mauthausen.

Bordelul lagărului a primit denumirea pudică „Clădirea specială" și a fost așezat în chip semnificativ între blocul experimental 46 și blocul sanitar al deținuților. Construirea clădirii speciale a fost atît de mult grăbită, încît planul mult mai urgent al extinderii blocului sanitar a fost amînat. Sub conducerea a cîte două SS-iste (Scharführerinnen), care se purtau ca niște soldățoi, au fost aduse din lagărul de concentrare Ravensbrück de fiecare dată 18—24 fete în lagărul în care se deschidea un bordel. La promisiunea că vor fi eliberate după șase luni, femeile se prezentau voluntar. Fișele de sănătate aduse indicau însă în antecedente niște maladii, care grăiau despre un

mod de viaţă nu prea serios înaintea internării femeilor în lagărul de concentrare. Cu doar cîteva excepţii, ele s-au supus soartei lor fără multe reticenţe.

Pentru bărbaţii care n-aveau vreo legătură, timpul de vizită reprezenta douăzeci de minute, după o prealabilă examinare în blocul sanitar al deţinuţilor şi o dezinfecţie ulterioară.

Scopul urmărit de SS prin aceste practici era ca deţinuţii politici, cărora li s-a dat prioritate, să poată fi corupţi, spionaţi şi abătuţi de la preocupările lor politice. În lagărul Buchenwald s-a dat însă indicaţia internă, ca stabilimentul să nu fie folosit, nu numai din motivele arătate mai sus, dar şi pe considerente sociale : trebuia privit ca o ruşine ca din banii deseori cu greu adunaţi şi trimişi de soţiile şi mamele deţinuţilor, aceştia să cheltuiască cîte două mărci ca taxă de intrare în bordel. Numai că, imediat după deschidere, conducerea SS a lagărului îl forţase pe deţinutul-şef de lagăr să folosească clădirea specială. Dacă ar fi refuzat, el ar fi fost în cel mai bun caz înlăturat din funcţie, ceea ce ar fi avut urmări serioase pentru întregul lagăr. Şi astfel, după două zile de refuz, el s-a supus, dar nu s-a mai dus apoi niciodată acolo. În general, deţinuţii politici au respectat linia indicată, astfel că intenţiile SS-ului au fost zădărnicite. Dar, clădirea specială a creat în lagăr destule neajunsuri, de la corupţia de toate felurile şi pînă la furtul de pachete. Căci, nu numai „dragostea" năştea dorinţa de a le face femeilor din bordel cadouri, ci şi posibilitatea de a-ţi aranja pe această cale accesul la bordel în afara programului stabilit şi de a prelungi durata vizitei peste cele 20 de minute fixate. Şi astfel, oamenii cu posibilităţi de achiziţionare, deţinuţi-Kapo şi şefi de echipă în putere, înarmaţi cu cămăşuţe de dantelă, sutiene, pantofi şi alte asemenea cadouri, aveau la dispoziţie — dacă doreau — chiar şi ore întregi pentru acest fel de „petrecere a timpului liber". Aşa se face că, pe lîngă miile de figuri jalnice care abia se tîrau între viaţă şi moarte, mai existau destule persoane pline de vigoare, care pe lîngă excesele lor enervante se mai şi grozăveau cu succesele lor sexuale, povestind cu detalii peste zi în comandoul lor privilegiat ce făcuseră realmente sau ce pretindeau a fi făcut în seara precedentă. Firește că mai erau şi unii care puneau în joc şi ultimele lor resurse fizice, pentru a traduce în fapt zicala „bunului Augustin" din vremea ciumei : „Tot omul trebuie să aibă

o plăcere, și dacă n-are o plăcere, măcar să aibă parte de un om !"

Se mai și întîmpla, ca în jurul bordelului să se încingă bătăi sălbatice : într-o noapte, deținuți-criminali se furișaseră în clădirea specială și, beți fiind, se năpustiseră asupra femeilor ; alarmată, paza lagărului înconjurase bordelul și, după o bătălie turbată, făcuse, măcar pe dinafară, curățenie.

Cele două supraveghetoare-SS se purtau mai rău ca niște prostituate. N-aveau relațiile lor stabile numai cu SS-iști. Dacă venea un deținut cu un sfert de kilogram de unt sau altceva de mîncare, destul de picant, se culcau entuziasmate și cu acesta. Ba mai cuplau și femeile bordelului, făcînd propagandă în rîndurile SS-ului pentru clădirea specială, deși frecventarea acestuia de către SS-iști era strict interzisă. Cu timpul, au devenit atît de corupte, încît nu mai aveau nici un ascendent asupra deținuților. De aceea, conducerea lagărului le-a înlăturat, înlocuindu-le cu SS-iști bărbați, care însă în scurtă vreme s-au dovedit a nu fi mai buni. Ei abuzau de femeile bordelului în fel și chip, pierzînd firește foarte repede orice autoritate. Pentru menținerea cît de cît a ordinei, a trebuit să fie mobilizată paza lagărului constituită din deținuți, care vegheau ca SS-iștii să nu intre în contact cu femeile.

În acest mediu a fost adusă prințesa Mafalda, fiica perechii regale italiene, cînd la 24 august 1944 baraca persoanelor de vază a ars pînă în temelii, iar prințesa, victimă a atacului aerian, fusese salvată alegîndu-se totuși cu o rană gravă la braț. Medicul lagărului, Dr. Schiedlausky, și-a asumat amputarea brațului, dar prințesa a decedat în urma unei hemoragii puternice. Cadavrul despuiat al prințesei a sosit, laolaltă cu cadavrele bărbaților din ziua respectivă, la crematoriu, unde șeful prosecturii, părintele Joseph Thyl, a scos-o din grămadă, a acoperit-o și s-a îngrijit de incinerarea ei grabnică. Din părul ei tăiase o buclă care, scoasă clandestin din lagăr, a fost păstrată la Jena, spre a fi încredințată mai tîrziu rudelor din Hessa ale prințesei.

Cinematograful ca loc de pedeapsă

Desigur că am greși dacă am considera orice floare amăgitoare din mlaștinile lagărelor de concentrare ca un

produs al intenţiilor SS-ului. Din mlaştină au răsărit absolut spontan, potrivit naturii răului, cele mai bizare produse. Faptul că SS-iştii foloseau cinematograful din Buchenwald concomitent şi ca loc de administrare a unor pedepse nici măcar nu izvora dintr-o răutate sadică deosebită. Sala de cinematograf li s-a părut pur şi simplu indicată, practică, comodă. Era mare, încăpătoare şi semiîntunecată, deci un loc excelent pentru pedeapsa cu bătaia pe capră, care era dusă şi montată pe locul de adunare numai cu prilejul unor ciomăgiri publice, demonstrative. În cinematograf zăcea şi o spînzurătoare şi de asemeni nişte pari, care se fixau în orificii anume pregătite şi de care SS-iştii atîrnau deţinuţii. Era îngrozitor să stai seara dinaintea ecranului luminos şi să ştii că în acel loc, doar cu cîteva ore în urmă, nişte camarazi fuseseră crunt bătuţi sau torturaţi. Aceste efecte contradictorii au fost cu siguranţă simţite şi de SS-işti, chiar dacă ele nu fuseseră din capul locului astfel proiectate.

Companii disciplinare şi secţii speciale

Fără nici o excepţie, fiecare lagăr de concentrare avea o companie disciplinară sau o secţie specială. Efectivul acestor comandouri de muncă era supus unor măsuri disciplinare înăsprite. Deţinuţii erau izolaţi într-o baracă proprie, astfel că nici măcar în puţinul lor timp liber nu o puteau părăsi. Companiile disciplinare lucrau cu precădere în cariere de piatră, de cele mai multe ori avînd un program de lucru mult mai lung decît celelalte comandouri de muncă, lucrau cu regularitate şi duminica, aveau o pauză de masă mai redusă, astfel că abia apucau să mănînce, deseori li se suprimau raţiile — la început întotdeauna duminica —, erau folosiţi suplimentar la toate muncile neplăcute şi grele, nu aveau voie să primească bani şi puteau scrie doar o dată la trei luni sau nici atît, erau frecvent puşi să facă exerciţii de pedeapsă. Viaţa în aceste comandouri era literalmente un iad. Mulţi camarazi i-au ajutat pe cît le-a fost posibil pe deţinuţii din compania disciplinară, căci altminteri nici unul n-ar fi supravieţuit tratamentului aplicat. În companiile disciplinare viaţa era absolut insuportabilă şi din cauza componenţei lor. Contingente din toate categoriile de deţinuţi, cercetători în Biblie, homosexuali şi deţinuţi cu pedepse speciale, apoi timp de şase pînă la douăspre-

zece săptămîni toți noii-sosiți, iată din ce se compunea efectivul lor. Unii deținuți erau repartizați în acestea pe baza unor mențiuni speciale din dosarul lor, făcute fie de Gestapo, fie de conducerea lagărului, unii definitiv, alții doar temporar ; dar și asta era de regulă o chestiune arbitrară. În aceste companii deținuții politici nu jucau rolul principal, ceea ce făcea ca lipsa de omogenitate să iasă și mai mult în evidență.

În baza unui ordin venit de la Berlin, la începutul anului 1944 companiile disciplinare au fost dizolvate oficial. Dacă acest ordin a fost într-adevăr executat în toate lagărele de concentrare, rămîne o problemă deschisă.

Dacă SS-iștilor li se părea necesar, mai ataşau comandourilor disciplinare niște secții speciale proprii, pe care le țineau permanent sub supraveghere. Secția specială din Buchenwald a fost înființată în 1942, în toiul luptei acerbe declanșate de „verzi" și de „roșii" împotriva deținuților politici conducători. Secția a funcționat vreo trei luni, din martie pînă în mai, și a cuprins fix 100 de persoane ale stîngii germane, în primul rînd comuniști. Pe atunci, criminalii de profesie porniseră o amplă acțiune denunțătoare împotriva „politicilor", camuflîndu-se în spatele temutului șef secund al lagărului, Plaul. Nu încape nici o îndoială că se intenționa ca la prima ocazie favorabilă aceste forțe politice conducătoare din lagăr să fie lichidate. Între timp însă, criminalii de profesie s-au dedat la repetate excese. Anumiți Führeri-SS simpatizau mai mult cu politicii, ca de pildă medicul lagărului, Dr. Hoven, care avea o influență considerabilă în lagăr, astfel că din protipendada „verde", unul după altul a luat drumul spre compania disciplinară — unde au fost ajutați să dispară repede. O dată cu consolidarea și în cele din urmă cu victoria influenței „roșilor", această secție specială a fost desființată.

Buncărul negru de la Buchenwald

Nu SS-ul, ci deținutul-șef de lagăr, Richter, de care am mai amintit, a inventat așa-numitul buncăr negru. Mai tîrziu, Richter însuși a avut prilejul să-l simtă pe propria sa piele. Buncărul a existat de la începutul anului 1939 pînă la 20 aprilie 1939. O aripă a blocului numărul 3, care se învecina cu locul de adunare, a fost complet camuflată și închisă ; nu era niciodată încălzită și se dis-

tîngea prin frecvente vizite ale supraveghetorului buncărului, Sommer. Pedeapsa cu bătaia, la ordinea zilei, era cu atît mai gravă, cu cît pentru cea mai mică acuzaţie era aplicată întotdeauna întregului efectiv. Raţiile de hrană erau reduse la minimum. Ultimii supravieţuitori au ieşit din buncărul negru ca nişte schelete de culoare cadaverică. Unul dintre aceştia a fost cercetătorul în Biblie, Otto Leischnigg, de la care provine următoarea relatare :

„Lucram în croitoria SS-ului. Meşterul, un angajat civil, m-a întrebat într-o zi dacă nu avusesem acasă, pe cînd eram în libertate, un manual de croitorie. Întrucît îl aveam, am aranjat ca să i se trimită de la mine de acasă. În cursul unor divergenţe avute de el cu nişte SS-işti, s-a aflat şi modul în care îşi procurase cartea. În seara de 23 februarie, pentru acest „delict", întregul comandou de deţinuţi — 34 de oameni — a fost culcat pe „capră". Am căpătat fiecare între 10 şi 25 de lovituri de ciomag. La apelul de seară din 24 februarie, deţinutul-şef de bloc mi-a înmînat un bilet : „Prezentarea dinaintea panoului numărul 2". Din nou fusese pregătită „capra". Ni s-au administrat iar cîte 25 de ciomege. În continuare am fost duşi în buncărul negru. Fiecare crăpătură sau fisură era lipită cu hîrtie. Întrucît buncărul închis ermetic nu era deloc încălzit, pereţii erau umezi. Pe jos se formaseră băltoace. Spre aceste locuri m-am tîrît bîjbîind în întuneric, ca să mă aşed în ele şi să mai astîmpăr puţin jarul şezutului care parcă frigea şi al piciei întinse dureros. Într-o noapte, trei camarazi au şters-o ca să procure ceva de mîncare, pentru că eram tot timpul flămînzi. Au fost prinşi şi aduşi înapoi. Din nou, întregul efectiv a fost culcat pe „capră". Nu ne puteam spăla decît o dată la două-trei zile, ne bărbiream doar la 14 zile şi, bineînţeles, în mare grabă. Încăperea era complet goală, avînd doar într-un colţ două hîrdaie pentru nevoi. Pînă la ele trebuia să bîjbîim în întuneric. Fecalele făceau aerul sufocant, irespirabil. Dormeam lipiţi unul de altul, direct pe podeaua tare. Ghetele, acoperite cu tichia de deţinut, serveau drept pernă, jacheta înlocuia pătura. În lungi şiruri zăceam strînşi unul într-altul, ca să nu îngheţăm. Nimeni nu putea să-şi schimbe poziţia, totul se făcea la comandă. Rezistam aşa două-trei ore, după care eram complet îngheţaţi. Atunci mărşăluiam în cerc, pînă ce ne mai încălzeam cît de cît. Dacă vreunul leşina, era culcat într-un colţ. Dacă zăcea acolo două

zile, era scos ; majoritatea s-au prăpădit. Aşa s-au scurs zile şi săptămîni. Morţii şi muribunzii erau azvîrliţi afară. Durata pedepsei nu era fixată. Am rezistat 50 de zile şi nopţi în buncărul negru, dar eram şi la capătul puterilor. Cînd am ieşit de acolo, lagărul de concentrare mi s-a părut a fi însăşi libertatea poleită cu aur."

Cu prilejul zilei de naştere a lui Hitler, la 20 aprilie, SS-iştii au desfiinţat buncărul negru.

Arestul lagărelor de concentrare

Nu exagerez cînd spun că despre aresturile lagărelor de concentrare, numite buncăre, s-ar putea scrie o carte în sine — o colecţie cutremurătoare de material documentar. Fiecare buncăr din fiecare lagăr de concentrare în parte avea caracteristicile sale, pe care e imposibil să le înfăţişez aici, chiar dacă aş cunoaşte toate detaliile. Gama buncărelor mergea de la „cuşca cîinelui" de la Dachau, în care deţinutul nu putea sta decît culcat ghemuit pe o parte — mîncarea i se azvîrlea ca unui cîine şi ca să o capete trebuia în prealabil să o ceară lătrînd —, apoi celulele complet întunecate în care — pentru dezbaterea unor contradicţii ştiinţifice dintre ei şi „eroi ai spiritului" naţional-socialist — intelectuali germani erau ţinuţi închişi pînă ce aproape că orbeau, apoi celulele de la Sachsenhausen, care aveau exact atîta spaţiu cît să încapă un singur om stînd numai în picioare şi putînd fi împroşcat cu scuipat printr-un grilaj la nivelul feţii, fără a avea posibilitatea să şteargă sputa şi flegma de pe obraz şi mergînd pînă la tot felul de alte monstruozităţi. Se mai întîmpla însă, e drept extrem de rar, ca cineva să fie deţinut permanent în buncăr, fără a fi maltratat ; o astfel de excepţie a constituit-o de exemplu pastorul Niemöller la Sachsenhausen. El şi-a petrecut întreaga perioadă de detenţie — de peste şapte ani — în acest lagăr de concentrare, izolat într-o celulă individuală din buncăr şi n-a apucat să vadă mai nimic din restul lagărului. Cînd trebuia dus la cabinetul dentar se aducea un cărucior, pe care era suit, acoperit cu o prelată, apoi trebuia să se dea jos în faţa cabinetului — între timp evacuat de pacienţi — şi să intre într-o încăpere goală. După tratament era dus înapoi în acelaşi fel. E drept că lui Niemöller i s-a permis să fie vizitat de soţia sa. Dar faptul că a stat ani de-a rîndul într-o

izolare totală în buncăr este în sine îndeajuns de semnificativ.

Buncărul era denumit oficial Casa celulelor. De obicei era situat într-o aripă a clădirii de la poartă şi se compunea dintr-un şir de celule mici din beton, cu priciuri de lemn drept paturi şi nişte lucarne aşezate foarte sus. Încălzirea centrală era fie excesivă, fie lipsea cu desăvîrşire. Condiţiile de viaţă în sine foarte dure căpătau — din cauza turbatului SS-Hauptscharführer Sommer, iar în primii ani din cauza îngrijitorului Fischermann (un fost SA-ist, scos apoi din lagăr de SS-işti) — un caracter înfiorător, aproape de nesuportat. Dacă cineva era dus în buncăr, era imediat scos din evidenţă de către camarazii din lagăr. Mulţi deţinuţi n-au rezistat torturilor şi, în cele din urmă, au folosit frînghia pe care Sommer o aducea după un timp cu predilecţie în celulă.

Un camarad care a fost internat în duminica Paştelui din anul 1945, deci cu zece zile înaintea eliberării lagărului, descrie astfel cele trăite în buncăr :

„În celula 2 se aflau deja un polonez şi doi letoni, celula avînd lăţimea de 1 metru şi lungimea de 2 metri. Doi dintre noi dormeam pe un prici de lemn, ceilalţi doi pe podeaua din beton. Un ambalaj de marmeladă din tablă ruginită servea drept vas pentru nevoile noastre. Mai aveam şi două pături complet zdrenţuite şi pline de păduchi, ca şi o saltea de paie, dar fără paie. La ora 5 eram treziţi. Spălatul, golirea „vasului de noapte“ şi măturatul nu trebuiau să depăşească două-trei minute, altminteri eram bătuţi. Supa o primeam la ora 17, în continuare pîinea, uneori marmeladă, foarte rar margarină. Adeseori paznicii-SS ne mîncau marmelada, iar cu margarina noastră îşi făceau cartofi prăjiţi. După şase zile am fost mutat în celula 3 şi forţat să fac treabă de îngrijitor. Cu această ocazie am putut vedea cine zăcea în diferitele celule. În celula 1 era o rusoaică ; într-una din ultimele zile ale lagărului a fost sugrumată de Oberscharführerul buncărului. I-am auzit limpede ţipetele şi la urmă horcăitul. În celula 4 zăceau patru camarazi olandezi, în celula 5 erau patru ruşi, în celula următoare de asemeni cinci camarazi ruşi, slabi ca nişte schelete. În celula 7 se aflau cinci deţinuţi de diferite naţionalităţi. O celulă în care se aflau doi camarazi n-a fost deschisă niciodată. Aceasta era situaţia de o parte a coridorului. Celulele de pe partea cealaltă erau ocupate parţial de SS-işti. Astfel, în prima celulă se aflau doi SS-işti ucrai-

neni, în cea de-a doua trei SS-işti italieni. Alături se găsea un deţinut în izolare severă, pe care nu l-am văzut decît o singură dată, prin vizeta uşii. În noaptea de 9 spre 10 aprilie 1945, toţi deţinuţii de pe această parte, ca şi camarazii din celulele 5—8 au fost ucişi de paznicii buncărului. Deşi n-am văzut cu ochii mei aceste crime, există suficiente dovezi. Încă în timpul nopţii am auzit limpede de pe coridor ţipete înăbuşite şi horcăieli. Dimineaţa, respectivele celule erau toate goale. Pe jos, lîngă uşă şi pe pereţi erau pretutindeni pete de sînge proaspăt, pe care am fost pus să le spăl. Cătuşe pline de sînge, de care mai atîrnau bucăţi de carne zdrenţuită zăceau în spălător, frînghii îmbibate cu sînge atîrnau în magazia de scule. A trebuit apoi să spăl două uniforme de SS-işti îmbibate de sînge proaspăt şi să le atîrn la uscat în celulele 2 şi 3. Gulerele vestoanelor erau complet ferfeniţite. Şi rufăria de corp a ucigaşilor-SS era plină de sînge şi mai zăcea în spălător şi în ziua eliberării noastre. A trebuit de asemeni să spăl patru perechi de şosete complet îmbibate cu sînge.

La 11 aprilie, ziua eliberării noastre, încă din zori toate instrumentele de tortură au fost împachetate într-un coş neacoperit şi duse de acolo. În cursul dimineţii a dispărut mai întîi Oberscharführerul de serviciu. Doi alţi SS-işti erau postaţi în faţa uşii şi aşteptau ordine. Cînd s-a auzit însă semnalul care anunţa apropierea tancurilor, au luat-o repede din loc. În timp ce se porniseră pe fugă a sunat telefonul, de vreo 20—25 de ori, dar ei nu l-au mai luat în seamă. Aşa se face că ultimul ordin de asasinat, ce trebuia probabil întărit şi pe cale telefonică, n-a mai fost executat".

În aceste încăperi, supraveghetorii buncărului şi-au făcut ani în şir cumplita lor meserie. La Buchenwald era SS-Hauptscharführerul Sommer. Nu poate fi numit altfel decît o bestie cu chip de om (dar aproape toate lagărele au avut asemenea exemplare). El tortura şi ucidea fie cu prilejul interogatoriilor, în parte de conivenţă cu Secţia politică, fie „ca pedeapsă", fie din pură plăcere personală. Se pare că au existat doar puţine metode pe care el să nu le fi folosit. SS-iştii se temeau de el cam tot atît cît deţinuţii, deoarece era capabil „să facă de petrecanie" oricui îi cădea în gheare.

În buncăr, interogatoriile se petreceau în felul următor : deţinutul trebuia să se dezbrace la piele şi hainele îi erau examinate foarte amănunţit. Apoi era dus într-o

celulă întunecoasă și prins cu cătușele de calorifer, în așa fel încît să nu se poată mișca. Noaptea, îngrijitorul Fischermann își făcea rondul în papuci de pîslă. Dacă îl găsea pe deținut dormind, îl lovea cu o măciucă de cauciuc. Dacă deținutul țipa de durere, venea Sommer cu o vînă de bou și lovea și lovea pînă ce victima își pierdea cunoștința. În toiul nopții sosea asistentul criminalist Leclaire din Secția politică. Deținutul era stropit cu apă rece pînă ce își revenea și dus la interogatoriu. Pentru împrospătarea memoriei, Leclaire îi administra mai întîi cîteva lovituri cu vîna de bou peste cap. „Că n-ai să mai ieși niciodată viu de aci, asta cred că ți-e clar, nu-i așa? Și, dacă minți, încasezi la lovituri pînă te-apucă rîsul!" Dacă deținutul nu mărturisea îndeajuns sau dacă tăcea, se lua de la comandantul Koch celebrul bilețel: „Interogare pînă la mărturisire". Pe baza acestui bilet, Sommer îl punea de pildă pe deținutul gol să-și introducă testiculele alternativ în apă rece și clocotită, și cînd pielea se jupuia fîșii-fîșii îl ungea cu tinctură de iod, ceea ce producea, firește, dureri înnebunitoare. Sau, venea cu o frînghie, îi lega deținutului mîinile la spate, trăgea apoi frînghia prin inelele fixate de o ușă zăbrelită, astfel că deținutul spînzura la 30—50 de centimetri deasupra solului. Împreună cu Leclaire, Sommer îi mai trecea victimei o frînghie și în jurul gîtului, de care trăgea apoi din cînd în cînd ca să o sufoce, apoi se agățau și ei de picioarele celui spînzurat. După cel mult douăzeci de minute, delicventul era leșinat. Jos cu el, și dă-i cu apă rece! Apoi reluau toată procedura! În chinurile acestor torturi s-au stors uneori niște mărturisiri pe care, în condiții normale, omul respectiv nu le-ar fi făcut niciodată. Totuși, au fost deținuți care n-au scos nici un cuvînt. Dacă sistemul „atîrnării" nu dădea nici un rezultat, se suprima mîncarea, apa de băut, și deținutul era „interogat" zilnic. Atîrnarea se repeta pînă la trei ori, postul se prelungea pînă la zece zile. Dacă pînă într-a zecea zi un deținut nu mărturisea nimic, urma ultima încercare: atîrnarea cu capul în jos. Kurt Leeser, care a trecut prin toate aceste torturi, a rezistat și la această probă circa 15 minute. Dacă toate aceste metode laolaltă nu dădeau rezultatele scontate, atunci Sommer fie că elibera (!) deținutul, fie că — dacă Secția politică aprecia că este „un caz dificil" — îi dădea seara o ceașcă de ceai care îl adormea, după care Sommer îi făcea o injecție mortală. A doua zi, dimineața, se auzea prin megafon: „Cioclii

la poartă" !. Medicul lagărului scria în certificat : „deces provocat de tulburări de circulaţie". Dacă însă deţinutul nu se atingea de respectivul ceai, Sommer revenea la fiecare cîteva minute la viziera celulei, ca să vadă dacă omul încă nu doarme. În dimineaţa următoare se aducea în celulă mîncare caldă, care era otrăvită. Dacă nici în acest mod nu izbutea, Sommer reacţiona ciudat — dar numai dacă deţinutul nu acuzase pe nimeni — : el cerea pentru acest deţinut al buncărului eliberarea, ceea ce se aproba aproape întotdeauna, adică în puţinele cazuri în care cineva rezistase torturilor suferite. La părăsirea buncărului, Sommer îi dădea deţinutului ţigări !

Fritz Männchen din Dresda, Kurt Leeser din Aachen, îngrijitorii buncărului Richard Gritz din Antonienhütte de lîngă Katovice, Alfred Miller din Leonberg de lîngă Stuttgart şi Roman Hädelmeyer din Viena care şi-au dobîndit o experienţă temeinică în materie de buncăr, au relatat de comun acord o mulţime de fapte :

Cea mai „simplă" metodă de ucidere, dintre cele alese de Sommer era de a-i pune victimei o frînghie în jurul gîtului, spînzurînd-o apoi cu mîna lui de corpul de încălzit sau de cerceveaua ferestruicii. Dar mulţi deţinuţi au fost omorîţi de Sommer fiind loviţi pur şi simplu cu un fier de profil triunghiular. Se cunoaşte şi un caz în care el a fixat pe tîmplele victimei cîte o clemă de fier, înşurubîndu-le apoi pînă ce ţeasta presată a fost zdrobită.

Privitul pe fereastra celulei aducea după sine în mod cert moartea deţinutului. Dacă Sommer surprindea pe cineva uitîndu-se afară, ori îl lovea pînă îl omora, ori îl „lichida" cu o injecţie. Aceeaşi pedeapsă îl ameninţa pe cel pe care îl prindea citind dintr-o bucăţică de ziar ce fusese distribuită ca hîrtie de toaletă. Aşa s-a întîmplat, de pildă, cu un deţinut pe nume Fischer, care citea dintr-un caiet vechi, găsit la closet. De asemeni, era interzis să umbli încoace şi încolo prin celulă ; în poziţie de „drepţi" trebuia să priveşti spre uşă, de la ora cinci dimineaţa pînă la zece seara. Vizeta din uşă avea o lentilă măritoare, prin care se putea observa orice mişcare. Cine era prins, se alegea cu 25 de ciomege. Cînd se aducea mîncarea, aceasta era de regulă pe jumătate. Iarna se obişnuia să se toarne apă rece peste deţinut. Îmbrăcămintea urma să se „usuce" pe corp, în timp ce deţinutul dormea pe cimentul gol. Într-o celulă zăceau şapte evrei. Într-o bună zi, Sommer a apărut în celulă cu o cană

de tinichea, a omorît cu ea doi deținuți, apoi a smuls o bucată de fier din corpul de încălzit, cu care i-a omorît și pe ceilalți. Din cei puțin 100 de evrei aduși în buncăr în 1940—1941, nici unul nu l-a părăsit viu.

Se mai obișnuia ca arestaților să li se pună purgative în mîncare, după care se îmbolnăveau de diaree hemoragică. Firește că nu existau constipante. În buncăr erau două closete, unul pentru deținuți, altul pentru SS-iști. După ce un deținut încasa de la Sommer cele 25 de ciomege, trebuia să se aplece și să-și vîre capul în closetul plin de fecale al SS-iștilor. La terminarea procedurii, n-avea voie să-și spele murdăria de pe față.

Odată, Sommer a atîrnat în celulele lor șapte tineri deținuți polonezi, legîndu-i cu lanțuri de priciuri. Drept mîncare nu li s-au dat decît castraveți în saramură, iar de băut apă sărată, pînă ce s-au prăpădit cu toții. Țipetele și, la urmă, gemetele lor l-au îngrozit pe îngrijitorul Gritz. Un comunist ceh, din celula 11, n-a primit timp de șapte zile nici un fel de hrană. În ziua a opta, Sommer a intrat în celulă și i-a spus : „În trei zile te-ai curățat !“ Apoi, întrebîndu-l pe deținut cîți copii are, și aflînd că sînt în număr de șapte, a zis : „Și ăștia sînt tot niște criminali ca tine !“ După două zile, Sommer l-a omorît cu o injecție. De fapt, însă, prefera pentru victimele sale moartea prin înfometare. Obișnuia să distribuie personal mîncarea, iar celor pe care îi alesese pentru acest fel de exterminare, le oprea integral sau parțial mîncarea, pînă cînd, încetul cu încetul, mureau de inaniție.

Îngrijitorul Gritz mai relatează :

„Într-o dimineață, sub o chiuvetă din spălător se afla o ladă acoperită cu un cearceaf alb. Cînd l-am ridicat am văzut cadavrul unui bărbat, cu brațele și picioarele tăiate de pe trunchi. Odată am fost pus să sortez în podul buncărului îmbrăcămintea celor uciși. Erau piese de îmbrăcăminte de la mulți deținuți“.

Anumite schingiuiri la care se deda Sommer nu erau altceva decît manifestări ale sadismului său. Se delecta sugrumînd cu mîna sa deținuții. Îi făcea o plăcere deosebită să-i mîne pe toți deținuții buncărului în coridorul lat cam de 1,20 m., să-i pună să facă genuflexiuni și sărituri pînă ce cădeau jos epuizați și apoi să calce peste ei cu tocurile cizmelor pînă ce le țîșnea sîngele pe nas și urechi și măcar cîțiva dintre ei mureau. Odată a înghesuit într-o celulă cinsprezece deținuți și le-a dat doar o oală de noapte de copil, nepermițînd să fie deșertată timp de

zece zile. Podeaua celulei înota în fecale ; și atunci, Sommer i-a ucis pe toți cincisprezece.

În încăperea pe care o avea la dispoziție, Sommer ținea un cap de mort luminat pe dinăuntru. Seara își aducea uneori cîte o victimă din celule și o „lichida" cu seninătate chiar acolo, în camera lui. Apoi așeza cadavrul sub patul pe care moțăia satisfăcut. Dimineața, cioclii erau chemați la „poartă", pentru a lua în primire cadavrul și a-l duce la crematoriu.

Dar pentru ce ajungea cineva în buncărul lagărului de concentrare ? Pentru orice fel de vină, fie ea mică sau mare ; și asta era o chestiune arbitrară, ca de altfel totul în lagăr. De pildă, unul care, evreu fiind, era prins că fumează în timpul lucrului, un altul sub pretextul că ar fi leneș, un al treilea în vederea unor cercetări efectuate de conducerea lagărului sau de Secția politică. Într-o zi friguroasă de iarnă, trei deținuți duceau cocs în beci la instalația de încălzire. Pentru a se mai dezmorți nițel, ei s-au oprit acolo cîteva minute, unde au fost surprinși de Sommer. I-a luat cu el în buncăr și i-a omorît. Dacă atunci cînd soția comandantului, Ilse Koch, trecea călare un deținut își ridica ochii de la lucrul pe care îl făcea, ca ii putea nota numărul și nefericitul trecea în buncăr, deoarece o privise cu nerușinare pe „comandantă". Dacă scăpa apoi numai cu o injecție mortală, se putea socoti norocos. De fapt, administrarea acestor injecții mortale era apanajul medicilor-SS, dar Sommer nu putea renunța să-și manifeste zelul și în acest domeniu special al medicinei-SS. Mijloacele sale preferate erau aerul, cloral hidrat și evipanul. În acest mod el a ucis mulți deținuți, în ianuarie 1941 pe polonezul Wicziak din Myslowitz, în iulie 1941, pe sergentul polonez Pavel Zajac, după ce zile de-a rîndul nu i se dăduse nimic de mîncare. Un preot militar polonez, Galczynski din Cracovia, a avut în mai 1941 aceeași soartă, de asemeni un prelat din Bydgoszcz, al cărui nume nu se mai cunoaște. Fusese acuzat că ar fi instigat la omorîrea unor nemți la Bydgoszcz. Și Ernst Heilmann, președintele fracțiunii parlamentare prusace a Partidului social-democrat german, care fusese transferat în septembrie de la Dachau la Buchenwald, a fost ucis de Sommer cu cloral hidrat. Fusese chemat la 31 martie 1940 „la poartă" și dus imediat în buncăr. Toată lumea știa că n-o să mai apară. In ciuda faptului că SS-iștii răspîndiseră în lagăr zvonul că

Heilmann s-ar simți bine, bucurîndu-se de o serie de privilegii, la 4 aprilie cadavrul său a fost deja adus la crematoriu. Cazurile relatate mai sus sînt doar cîteva exemple, luate la întîmplare.

În încheierea acestui capitol plin de orori, vom reda martirajul în buncăr al preotului anti-nazist Schneider, pentru că el relevă colaborarea lui Sommer cu medicii-SS și ipocrizia fără margini pe care sistemul o împletea cu barbaria sa.

Preotul protestatar Schneider a fost adus la Buchenwald la sfîrșitul lunii noiembrie 1937. Deoarece la ceremonia ridicării steagului, adică a simbolului nazist, care se organiza pe atunci, el nu-și scosese șapca, a primit imediat 25 de ciomege și a fost zvîrlit în buncăr. Acolo a rămas peste treisprezece luni, pînă cînd, după suferințe cumplite, a fost ucis. Comunistul Fritz Männchen, care s-a aflat un timp în aceeași celulă cu preotul, relatează că ori de cîte ori Sommer deschidea ușa celulei, îl lovea pe Schneider cu vîna de bou. Ulterior, celula lui Schneider a fost ținută în permanență în întuneric. Pe jos, apa era de vreo cinci centimetri, pereții complet uzi. Preotului nu i s-a permis să se spele niciodată cît timp s-a aflat în buncăr și nici n-a fost dus la baie, cum se proceda cu alți deținuți. Din această cauză îmbrăcămintea sa era plină de păduchi, iar pe corp avea, în urma loviturilor primite, răni dintre care unele de mărimea unui pumn. Aceste răni supurau în permanență, deoarece firește că nu primea cele necesare îngrijirii lor. Este aproape incredibil, că un om a putut îndura un asemenea martiriu. Uneori, mai ales în zile de mare sărbătoare bisericească, putea fi auzit pînă pe locul de adunare, rostind rugăciuni cu glas tare. Tocmai asta pare să-l fi întărîtat la culme pe Sommer. El n-a vrut nici în ruptul capului să-și lichideze dintr-o dată victima, ci s-o omoare cu încetul, torturînd-o mereu. Lui Schneider nu i se aducea mîncarea decît în răstimpuri neregulate, astfel că ajunsese scheletic. Cînd **Sommer**, plictisit în cele din urmă că povestea asta nu se mai isprăvește, i-a pus într-o zi în mîncare o substanță de natură să paralizeze activitatea cordului. Dar, întrucît, așa cum făcea de obicei cînd primea mîncarea, Schneider a mîncat doar foarte puțin, substanța nu și-a făcut efectul. Ca urmare, sub pretextul că vrea să-l ajute — Schneider fusese într-adevăr transportat în ultima vreme de cîteva ori în blocul sanitar al deținuților —, Sommer i-a cerut me-

dicului să-i administreze lent un tonic cardiac (strofantină) în doze mari, concomitent cu comprese reci ca gheaţa, astfel că, într-o bună zi, Schneider a făcut un colaps cardiac şi a murit. Încă în preziua morţii sale, Sommer îl croise cu vîna de bou.

Văduva celui ucis a fost înştiinţată printr-o telegramă a comandantului lagărului. Se preciza că „se permite transportarea decedatului pe cheltuială proprie", altminteri, „el va fi incinerat"... Doamna Schneider s-a dus imediat cu un însoţitor la Weimar şi a rugat să i se îngăduie să-şi mai vadă o dată soţul. După oarecari tergiversări a obţinut această permisiune. Între timp cadavrul a fost machiat de un frizer-SS şi aranjat de către doi deţinuţi pe un catafalc, în garajul trupelor-SS ; capul îi era înconjurat de flori. Doamna Schneider a fost primită de inspectorul Secţiei politice, Schött, de Dr. Ding şi de şeful lagărului, Rödl, cu aleasă politeţe. După ce şi-a luat rămas bun de la soţul decedat şi însoţitorul ei a rostit un „tatăl nostru", SS-Führerii au asigurat-o că soţul ei ar fi putut fi oricînd pus în libertate, cu condiţia ca el să fi admis expulzarea sa din comuna sa din Renania. Curînd, în lagăr s-a răspîndit zvonul că comandantul Koch i-a transmis doamnei Schneider „că soţul ei a fost cel mai bun deţinut al său şi că tocmai în momentul în care urma să i se comunice eliberarea, a făcut un stop cardiac".

Destine de grup şi acţiuni speciale

Lagărele de concentrare nu au dispus numai de instalaţii şi sisteme de organizare specifice, care au depăşit cadrul existenţei lor oricum anormale în sine, dar istoria lor abundă, din păcate, şi în destine de grup şi în acţiuni speciale, de proporţii înfricoşătoare.

Soarta evreilor în lagărele de concentrare

Sînt nevoit să subliniez din nou că îmi este imposibil să ofer aici chiar şi o relatare cît de cît revelatoare a tragediilor evreieşti în masă. Orice prezentare cuprinzătoare şi susţinută prin documente ar impune depăşirea substanţială a limitelor pe care şi le-a propus lucrarea de faţă.

Cititorul trebuie să se mulțumească mai întîi cu o imagine despre natura, dimensiunile și cursul destinului evreilor din lagăre, și anume atît în lagărele de concentrare propriu-zise, cît și în ghetourile create ulterior în regiunile din Est.

Se pot distinge trei mari etape ale tragediei : acțiuni individuale — pînă în toamna anului 1938, multiple acțiuni de exterminare — organizate din toamna anului 1938, exterminarea sistematică a evreilor, în primul rînd a celor din Est — începută în anul 1942.

În primii ani ai regimului național-socialist, *evreii din Germania* nu au fost arestați în masă ; numai o parte dintre ei au fost ridicați și internați în lagăre de concentrare, după criterii stabilite de Gestapo. Numărul acestora trebuie să fi fost sub 20 000. Așa cum rezultă din descrierile de pînă acum, tratamentul ce li s-a aplicat era, în toate lagărele, aproape identic și de-a dreptul sinistru.

La 15 iunie 1938, în lagărul de concentrare de la Buchenwald au fost aduși 500 de evrei, majoritatea lor provenind din orașele Berlin și Breslau. După ce au trecut prin torturile uzuale ale intrării în lagăr, au fost cazați în așa-numitul grajd pentru ei, o construcție din bușteni. Înăuntru — nici mese, nici bănci, nici paturi ; pe jos — pămînt acoperit sărăcăcios cu uscătură de brad. Întrucît, în ciuda anotimpului cald, nu era apă, se plătea adesea cîte o marcă criminalilor de profesie internați în acest lagăr pentru a primi o înghițitură de apă. Zilnic, le reveneau cîte o pîine la cinci evrei și cîte o jumătate de litru de supă de persoană. Criminalii de profesie, care erau șefi de cameră, sustrăgeau cea mai mare parte din rații și după aceea le vindeau. Deșteptarea era la orele 3 dimineața, apelul, la orele 5, acesta terminîndu-se, nu arareori, abia la orele 7. Din cauza încălțămintei proaste, drumul de aproximativ un kilometru ce ducea prin noroaie la locul de adunare dura — lucru aproape inimaginabil ! — pînă la o oră. Toți aveau picioarele acoperite de răni, iar la infirmerie nu se făceau nici un fel de tratamente. Pe orice vreme, trebuia să se mănînce afară. Evreii se întorceau de la lucru la orele 17, cînd urma apelul, apoi, pentru toți cei folosiți la construirea de blocuri din piatră începea munca de noapte pînă la orele 23. Bătăile și călcatul în picioare făceau parte, firește, din pîinea cea de toate zilele. O mare parte din cei internați au murit în scurtă vreme de epuizare. De desperare, unii s-au sinucis. După numai

două luni, numărul morților era de 150, restul, aproape integral, ajunseseră incapabili de muncă. Celorlalți deținuți din lagăr le era interzisă în modul cel mai strict acordarea oricărui fel de ajutor evreilor, ba chiar și vorbitul cu ei. Într-o deșănțată instigare împotriva evreilor, șeful secund al lagărului, pe nume Hackmann, îi amenințase pe toți : „Cine ia ceva de la un evreu, moare !“ (După numai două zile, va accepta, pentru el însuși și pentru conducerea SS-ului din lagăr, 8 000 de mărci sub pretextul „procurării de cărți“ și, după alte 14 zile, aceeași sumă, cu titlul de „donație pentru nevoiași“). Evreii rămași în viață au fost mutați, abia după două luni, din grajdul pentru oi într-un bloc din lemn, aceasta după ce un evreu eliberat și emigrat a descris, la postul de radio britanic, condițiile din lagăr. De aici încolo, a urmat martiriul obișnuit al evreilor.

În luna august 1938, au fost aduși la Buchenwald 2 200 de evrei, îndeosebi *austrieci*, și anume din lagărul de concentrare de la Dachau.

Atentatul cu revolverul comis de evreul Grünspan, în noiembrie 1938, împotriva secretarului legației germane de la Paris, von Rath, a condus, în întreaga Germanie, la așazisa *Acțiune Rath* îndreptată contra evreilor (numai în lagărul de concentrare de la Buchenwald au fost aduși 9 815 evrei). Originea lor se poate vedea din următorul tabel :

Locul de origine	*Număr*	*Locul de origine*	*Număr*
Offenbach	82	Meiningen	91
Dessau	85	Mainz	97
Worms	87	Friedberg	99
Nordhausen	89	Würzburg	103
Eisenach-Gotha	112	Leipzig	270
Halle a.d.S.	124	Hanovra	316
Aachen	135	Magdeburg	375
Giessen	138	Bielefeld	406
Dresda	151	Kassel	693
Darmstadt	169	Oppeln	703
Chemnitz	171	Breslau	2 471
Erfurt	197	Frankfurt a.M.	2 621

Așezări mai mici din Turingia

Arestările se făceau fără nici un fel de considerente de vîrstă. Alături de copii de zece ani, puteau fi văzuți

moșnegi între șaptezeci și optzeci de ani. Chiar pe drumul de la gara Weimar spre Buchenwald, erau împușcați toți cei ce rămîneau în urmă, supraviețuitorii fiind siliți să care cu ei pînă în lagăr cadavrele, nu o dată scăldate în sînge. Masele de oameni se îngrămădeau la poarta de intrare — întotdeauna soseau cîte o mie deodată —, căci SS-ul nu deschidea poarta mare cu gratii, ci lăsa doar o trecere îngustă pentru cîte un singur om. În dreptul acestei intrări, erau postați șefii de bloc, care loveau oamenii cu vergi, bice și măciuci, astfel încît fiecare evreu nou sosit avea literalmente trupul acoperit de răni. Nu este cu putință să descrii în cîteva cuvinte ceea ce s-a petrecut atunci în lagăr. Să amintim măcar atît că, încă în prima noapte, 68 de evrei și-au pierdut mințile și au fost bătuți — cîte patru odată — ca niște cîini turbați, pînă și-au dat sufletul. Aceasta a făcut-o Sommer. În blocurile 1 a pînă la 5 a, devenite renumite și ulterior distruse, zăceau cîte 2 000 de evrei, deși capacitatea acestor primitive barăci provizorii fusese concepută pentru 400 pînă la cel mult 500 de oameni. Condițiile sanitare erau de neimaginat. Ca hîrtie igienică erau folosite bancnote de 100 de mărci (evreii veniseră cu foarte mulți bani, unii din ei aveau și zeci de mii de mărci). SS-Scharführerii înfundau capetele oamenilor în hîrdaiele arhipline folosite drept latrine și le țineau acolo pînă ce victima se înăbușea. Cînd într-o zi, consumîndu-se carne de balenă alterată, toți cei din barăcile 1a pînă la 5a au făcut diaree, lagărul de barăci, separat de restul lagărului printr-un gard de sîrmă, a oferit o imagine înspăimîntătoare. În vecinătatea latrinelor, se înălțau munți întregi de pălării, haine și lenjerie de corp, devenite inutilizabile din cauza diareii.

Numărul celor internați într-un ritm foarte rapid fiind prea mare, SS-ul nu a reușit să înregistreze, la început, datele personale ale evreilor. Rapportführerul a anunțat prin difuzor : „Dacă un evreu se spînzură, acesta să binevoiască să lase în buzunar un bilețel cu numele său, pentru a putea ști despre cine e vorba !“ Unuia din Breslau, pe nume Silbermann, i-a fost dat să fie de față cînd SS-Untersturmführer Hoppe l-a torturat pînă la moarte pe fratele său : stîlcindu-l cu tocul cizmei pînă cînd a căzut într-un lac de sînge și legîndu-l după aceea cu o frînghie de un stîlp, l-a lăsat să se stingă. La vederea martiriului fratelui său, Silberman a înnebunit și, seara tîrziu, țipînd „Arde baraca“, a provocat panică. Sute de oameni au năvălit

jos de la etajele superioare, priciuri întregi s-au rupt şi, cu toate că oamenii SS-ului au tras în masă şi complicii lor, recrutaţi din rîndurile deţinuţilor, s-au năpustit cu ciomegele, abia după îndelungi eforturi s-a putut restabili liniştea. Şeful de lagăr Rödl a atribuit intenţionat întîmplării caracterul de răzvrătire a evreilor şi a dispus să fie aduşi din barăci 7 ostateci, care au fost legaţi unul de altul cu cătuşe. Trei şefi de bloc au asmuţit cîini dresaţi împotriva acestor nenorociţi şi i-au lăsat să-i sfîşie. Cînd, datorită supraîncărcării. două dintre barăci s-au prăbuşit în timpul unei nopţi geroase, toţi deţinuţii au fost înghesuiţi în cele trei rămase în picioare. Deţinuţii care, în tumultul dement ce s-a produs, nu au putut găsi repede locul de intrare au fost răpuşi de SS-işti.

Acţiunea Rath a fost exploatată de SS pentru şantaje nerușinate de toate soiurile. Într-o bună zi, s-a anunţat prin difuzor : „Toţi milionarii la poartă !“ Li s-au cerut subscripţii pentru importante donaţii în bani, ajungîndu-se pînă la sute de mii de mărci ! Mai mult decît atît : toţi evreii au căpătat permisiunea să scrie acasă, dar pentru a cere să li se trimită bani, chipurile pentru plata drumului de întoarcere al unor camarazi mai nevoiaşi. Au fost chemaţi şi posesorii de automobile şi motociclete şi obligaţi să-şi transcrie vehiculele pe numele şefilor SS-işti. Naţional-socialiştii din Weimar n-au vrut să rămînă mai prejos. cu năvoadele goale, la această partidă de pescuit ; şi-au găsit un bun mijlocitor în persoana SS-Oberscharführerului Michael. Acesta a adus din magazinele din Weimar toate mărfurile nevandabile, inutilizabile, începînd cu caiete şi cărţi vechi, şi altele de acelaşi gen pînă la pioneze şi ace de păr pentru femei, pentru a le plasa evreilor, combinate cu nişte ţigări sau cîte ceva de ale mîncării, la preţuri fanteziste. Michael şi asociaţii lui au scos coşuri întregi de bancnote din lagăr.

În mai puţin de trei săptămîni, aceşti evrei, victime ale *Acţiunii Rath*, au avut sute de morţi din rîndurile lor. Ceea ce au reuşit să facă pentru răniţi şi bolnavi doi medici evrei, Dr. Margulies şi Dr. Verö — ajunşi mai tîrziu în Statele Unite ale Americii — frizează incomprehensibilul.

Din motive de neînţeles, cunoscute doar de autorităţile Reichului, cea mai mare parte dintre evrei au fost, după aceea, eliberaţi pe neaşteptate din lagăr ! Erau duşi chiar

pînă la frontieră sau pînă la niște vapoare pentru emigranți. Să fi fost, oare, cuprinsă de teamă, la ora aceea, conducerea național-socialistă în fața propagandei întemeiate pe fapte care se răspîndise în mod firesc în străinătate ? Sau, poate, ca căuta noi pretexte pentru a se dezlănțui împotriva evreilor rămași ? Anunțul pentru eliberarea din lagăr suna astfel : „Atenție, barăcile 1a pînă la 5 a ! Următorii evrei, imediat la poartă cu toate efectele asupra lor..." Deoarece se repeta ziua și noaptea, anunțul ajunsese de pomină în tot lagărul. Eliberat era numai acela care dispunea de banii de călătorie. În acest scop, s-a creat anume o „casierie pentru cheltuielile de călătorie". Era păstrată într-o valiză albastră și trebuia adusă, zilnic, la șeful de lagăr Rödl și la Rapportführerul Strippel, aceasta făcîndu-se întotdeauna în urma unui anunț devenit, și acesta, faimos : „Herzog să vină la poartă cu valiza de diamante !" Ziaristul vienez Gustav Herzog, autorul unei descrieri amănunțite a *Acțiunii Rath,* ale cărei urmări de altfel le-au suportat cu toții, scrie : „Deși depuneam în fiecare seară sume totalizînd pînă la mai multe zeci de mii de mărci, a doua zi dimineață valiza era iarăși goală. Pînă la urmă, într-o noapte a fost furată, împreună cu conținutul adunat în cursul acelei zile, de către un criminal de profesie, care a primit pentru această faptă încă o pedeapsă cu închisoarea. Evreii aleși a fi eliberați au fost și ei din nou spoliați. Sub diverse pretexte — veselă spartă, prosoape murdărite (care nu fuseseră vreodată date spre folosință), curățitul încălțămintei și altele —, SS-iștii ce asistau la eliberare luau de la evrei hîrtiile de 20, 50 și chiar 100 de mărci.

Cînd, la 13 februarie 1939, acest „lagăr mic" a fost dizolvat și cei aproximativ 250 de evrei, jertfe ale *Acțiunii Rath* încă neeliberate, au ajuns în lagărul mare, numărul morților din cele cinci barăci atinsese cifra de circa 600.

Abia în septembrie 1939 au fost aduși din nou evrei în lagărul de la Buchenwald : cam 500, din *„Protectoratul Boemiei și Moraviei"*. Ei erau victimele unei acțiuni locale de anvergură ce se soldase cu aruncarea în toate lagărele a mii de evrei. Au urmat, în octombrie, 200 de persoane din *Căminul evreiesc de bătrîni de la Viena* și, concomitent, vreo 2 000 de alți evrei austrieci și germani care *imigraseră în aceste țări venind din Polonia.*

La Buchenwald, evreii ocupau în perioada aceea şapte blocuri. În noaptea de 8 spre 9 noiembrie 1939, s-a comis, în berăria münchenezâ „Bürgerbräu", *pretinsul atentat împotriva lui Adolf Hitler.*

În primele ceasuri ale dimineţii de 9 noiembrie, evreii din comandourile de muncă au fost aduşi subit înapoi în lagăr şi închişi în blocurile lor. După puţin timp, fiecare bloc a trebuit să se prezinte, unul după altul, iar SS-Scharführerii Planck, Jänisch şi Warnstedt au ales, fără nici o listă prealabilă, pur şi simplu la întîmplare, 21 de evrei austrieci şi germani, în cea mai mare parte oameni tineri, viguroşi. Un băiat de 17 ani, care tocmai venea de la serviciul de poştă al deţinuţilor, a fost înşfăcat, fără vorbă multă. SS-ul i-a condus spre poartă şi i-a împuşcat la cariera de piatră din imediata apropiere. În continuare, toţi evreii au rămas închişi în blocurile lor timp de cinci zile, ferestrele au fost acoperite, nu li s-a dat nimic de mîncat sau de băut — toţi erau într-o stare de permanentă şi istovitoare incertitudine legată de soarta lor de acum înainte. În ceea de a patra zi, au primit o jumătate de raţie de mîncare. În cele din urmă, acţiunea s-a terminat prin luarea unei măsuri împotriva întregului lagăr din pricina unui pretins furt de porci.

Evreii din Olanda au fost ridicaţi în februarie 1941. Dintre ei 389 au fost aduşi din Amsterdam şi Rotterdam la Buchenwald. Acţiunea fusese pusă pe seama grevei generale din Olanda organizate împotriva autorităţilor de ocupaţie germane. Clima aspră din lagărul de la Buchenwald a avut efecte nefaste asupra sănătăţii olandezilor. În plus, Dr. Risele a dispus ţinerea lor în carantină la infirmerie. Toţi cei care se aflau atunci în clădirea infirmeriei au fost fie imediat „injectaţi", fie eliberaţi, încă la timp, ca „sănătoşi". La scurtă vreme după aceea mai trăiau 342 din ei. Pentru ei a venit ordinul să fie transportaţi în lagărul de concentrare de la Mauthausen. Doi deţinuţi politici de la Mauthausen, transferaţi mai tîrziu la Buchenwald, polonezul Adam Kuczinski şi neamţul Ludwig Neumaier, au relatat următoarele despre soarta evreilor olandezi :

Transportul celor de la Buchenwald a ajuns la miezul nopţii. A doua zi, deţinuţii de la Mauthausen n-au avut voie să părăsească barăcile. 50 dintre cei nou sosiţi au fost mînaţi goi de la baie în lagăr şi goniţi spre gardul încărcat cu curent electric. Toţi ceilalţi au fost băgaţi în-

tr-un bloc. Un deținut politic, Georg Glas, originar din Landshut în Bavaria, lucra ca scrib în acest bloc. Șeful lagărului preventiv și secundul lui — cel din urmă se numea Ernstberger — i-au pus în vedere că blocul trebuie să fie golit în cel mult șase săptămîni. Glas le-a răspuns că mai degrabă părăsește postul decît să le pricinuiască vreun rău deținuților. A fost imediat schimbat, i s-au aplicat între 25 și 35 de lovituri cu bîta și a fost trecut în comandoul de sacrificiu, care, de obicei, „la nevoie", era exterminat prin injecții. S-a reușit ca acest camarad să poată fi salvat printr-o substituire în urma căreia a fost trimis într-un alt lagăr. În locul lui Glas a fost adus ca scrib al blocului un „verde".

A doua zi după sosirea lor, evreii olandezi au fost duși la cariera de piatră. Li s-a interzis să coboare cele 148 de trepte ce duceau în adîncul carierei, fiind siliți să alunece pînă jos peste grohotișul de pe margini, ceea ce a provocat moartea multora dintre ei sau rănirea gravă a altora. Apoi, li s-au atîrnat de umeri, pe spate, scîndurile pentru cărat pietre ; doi deținuți erau puși să așeze cîte o piatră extrem de grea pe scîndura fiecărui evreu. Urma suirea celor 148 de trepte în pas alergător ! Dar multe pietre cădeau imediat, nimerind peste picioarele unora dintre cei ce veneau din urmă și zdrobindu-le. Fiecare evreu căruia îi cădea piatra era bătut cumplit, iar piatra îi era pusă din nou în spate. Din desperare, mulți s-au sinucis chiar din prima zi, aruncîndu-se în prăpastie. În cea de a treia zi, SS-ul a deschis „poarta morții" : ciomăgiți înfiorător pe tot traseul, evreii au fost hăituiți pînă dincolo de centura posturilor de pază și, ajunși aici, au fost asasinați în masă, cu focuri de mitralieră trase de santinelele din turnurile de pază. După cîteva zile, nu se mai arunca cîte un singur evreu în adîncuri, ci se prindeau de mînă unul de altul, și primul trăgea după el alți nouă pînă la doisprezece camarazi, mergînd împreună spre groaznica moarte. Nu au trecut șase, ci exact trei săptămîni, și blocul a fost golit de evrei. Toți cei 340 de bărbați își găsiseră moartea prin împușcare, bătăi, alte metode de schingiuire, sinucidere.

Trebuie amintit că angajații civili ai carierei de piatră de la Mauthausen au cerut să fie oprită moartea prin aruncare în prăpastie, căci bucățile de creier și de carne ce se lipeau de pietre prezentau un tablou mult prea respingător. Ca urmare, cariera de piatră a fost spălată cu

furtunuri de apă. Au fost postați deținuți care să împiedice aruncarea de sus a celor ce voiau să se sinucidă ; în schimb, evreii rămași încă în viață au fost bătuți atît de cumplit dincolo de linia santinelelor, încît au murit. Cînd soseau noi transporturi de deținuți evrei, SS-ul își bătea joc de aceștia, spunînd că iar a venit o „trupă de paraşutiști".

Singurul salvat din lotul evreilor olandezi a fost Max Nebig din Amsterdam. Medicul de lagăr de la Buchenwald, Dr. Risele, așa cum s-a mai spus, i-a făcut acestuia, în mod samavolnic, o rezecție a stomacului și l-a lăsat pe mîna unui deținut-sanitar pentru „injecții". Mutat la stația Tbc, a fost ținut ascuns acolo timp de mai mulți ani.

În octombrie 1942 a început, în general, trimiterea în lagărele morții. Operația a durat pînă în vara lui 1943, creînd o stare de agitație, căreia chiar și oameni călîți i-au făcut față cu greu. Relatările primite și experiențele anterioare nu lăsau nici o îndoială în privința caracterului transporturilor. Și într-adevăr, numai un foarte mic procent le-a supraviețuit. Posibilitatea ca vreunul să-și facă rost pe loc de o frînghie salvatoare cu ajutorul căreia să-și croiască drum spre solidaritatea binefăcătoare a unora dintre tovarășii de detenție depindea în mare măsură de abilitate, prezență de spirit, promptitudine și fermitate extraordinare. În afară de vreo 200 de evrei — printre care avocați, scriitori, medici și artiști ! —, declarați ca muncitori calificați în construcții și reținuți ca atare de conducerea lagărului, toți ceilalți evrei existenți atunci la Buchenwald au pierit. Acțiunea era *„unitară în tot Reichul"*, căci aproape toate ghetourile din țările din Est au fost „golite" în perioada aceea. De pildă, ghetourile de la Kielce — iulie 1942, de la Varșovia — 22 iulie 1942, de la Lemberg — august 1942, spre a numi doar cîteva. Pe de altă parte, populația evreiască care mai exista în Germania și în celelalte țări europene aflate sub dominația lui Hitler a fost transportată, și ea, pentru completarea procesului de exterminare, în diferite ghetouri și lagăre de concentrare. Aceste acțiuni de exterminare au durat pînă în momentul cînd problema forței de muncă a devenit stringentă pentru regimul național-socialist și, în consecință, acesta a preferat să utilizeze evreii rămași în viață ca sclavi pentru muncă decît să-i bage în camere de gazare sau să-i mîne cu sila în fața mitralierelor. Acestei împrejurări îi dato-

reazâ salvarea, în principal, evrei din Polonia și din Ungaria, în timp ce, de exemplu, 18 000 de *evrei bulgari*, „predați autorităților germane" de către guvernul bulgar, au fost gazați ; la fel, foarte mulți *evrei din Grecia*. Vorbind numai de Buchenwald, aici au mai fost aduși 6 115 *evrei din Ungaria* în vara lui 1944 și 5 745 *evrei din Polonia* în ianuarie 1945, care, toți, au fost puși la muncă forțată pînă la epuizare, în comandourile exterioare *.

Cea mai fidelă viziune asupra destinului evreilor în masă în această perioadă ne este oferită de relatări ale puținilor deținuți care au reușit să-i scape, dar care au pătimit laolaltă cu ceilalți.

Docentul Dr. Ludwig Fleck scrie :

„*Ghetoul din Lemberg* se afla, inițial, într-un cartier nu mai mic decît o cincime a orașului. La Lvov, trăiau aproximativ 140 000 de evrei, ceea ce reprezenta 30 % din populația orașului. Fiecare evreu a fost silit să-și cumpere locuința primită în ghetou. Ei n-au primit nimic pentru locuințele lor evacuate și obiectele ce le mobilau. Puteau lua cu ei lenjerie de pat, veselă de bucătărie, îmbrăcăminte de lucru ; restul a devenit pradă pentru gloată. În ghetoul acesta existau cîteva magazine cu lucruri dintre cele mai rudimentare, o casă a comunității, două spitale cu toate secțiile și un spital de boli infecțioase. Viața era mizerabilă, totul foarte scump. Ghetoul a ființat din toamna lui 1941 pînă în august 1942, oamenii fiind expuși zilnic unor șicane de cea mai josnică speță. Era de la sine înțeles ca atunci cînd SS-ul sau Wehrmachtul avea nevoie de ceva — mobilier, îmbrăcăminte sau alt fel de obiecte — să le ceară, pur și simplu, conducerii ghetoului și să le primească gratuit. Acțiunea de masă antievreiască a început în august 1942, sub comanda generalului de poliție Kazmann, SS-Gruppenführer. Cea dintîi etapă a durat vreo 14 zile. Aproximativ 50 000 de evrei, în cea mai mare parte bătrîni, bolnavi și copii, au fost tîrîți cu forța la Belzec, unde, așa cum a „transpirat" mai tîrziu, au fost gazați, împreună cu toți cei din spitalul de boli infecțioase, inclusiv toți medicii, infirmierii și surorile. Acțiunea, executată de un serviciu special al SS-ului, se repeta la cîteva

* Din România s-au făcut deportări în lagărele de concentrare naziste numai din nordul Transilvaniei, teritoriu ce fusese anexat de Ungaria horthystă prin Dictatul fascist de la Viena din 30 august 1940.

săptămîni. Ghetoul a fost mutat, şi anume la periferia oraşului, unde aproape că nu existau case zidite. Pentru fiecare evreu se socotea un spaţiu de locuit de doi metri pătraţi. Nici o prăvălie, doar alimente de contrabandă. Condiţiile sanitare erau respingătoare. Cam 70 % din populaţia evreiască s-a îmbolnăvit de tifos exantematic. În timpul zilei, SS-ul jefuia şi prăda, în timpul nopţii era rîndul acţiunilor individuale şi al asasinatelor. A fost înfiinţat un lagăr de muncă forţată, în care erau trimişi evreii tineri şi sănătoşi. Bătrînii şi bolnavii, ca şi femeile şi copiii au fost trimişi spre gazare într-un lagăr de concentrare de lîngă Belzec. În toamna anului 1942 mai trăiau în ghetou vreo 15 000 de evrei — fiind completat continuu din împrejurimi —, iar în lagărul de muncă, vreo 12 000. Despre soarta ulterioară a ghetoului din Lemberg se ştie din sursă demnă de încredere că locuitorii acestuia piereau încetul cu încetul, în condiţii de privaţiuni extreme, pînă ce, în martie 1943, au fost ucişi şi ultimii, iar clădirile, incendiate.

Caracterul bestial al acestor acţiuni este greu de descris : ele includeau vînătoare de oameni cu ajutorul cîinilor, scoaterea brutală a celor grav bolnavi, fie că zăceau acasă, fie în paturile din spital, adesea după operaţii, avînd răni deschise sau membre fracturate, smulgerea braţelor şi picioarelor unor copii mici, aruncaţi ca baloturile în mijloacele de transport. Acţiunea a fost de competenţa generalului de poliţie Kazmann, SS-Gruppenführer. Un mare număr de ucrainieni au luat parte la ele ; un fost colonel din armata lui Petliura, pe nume Bisantz, a elaborat „planul de politică demografică".

Lagărul de muncă forţată Lemberg-Weststrasse fusese amenajat ca lagăr de exterminare. Un deţinut trăia acolo în medie două săptămîni, după care se stingea de pe urma foametei, bolii, cnutului şi altor torturi ; uneori era împuşcat. De obicei bolnavii erau împinşi „dincolo de sîrme" şi asasinaţi ; mulţi se prezentau benevol spre a scăpa de ceva mai rău.

Scurt timp după lichidarea ghetoului, au fost mitraliaţi pînă la unul şi cei din lagărul de muncă forţată. S-a spus că o sută de evrei ai unui comandou special ar fi rămas în viaţă şi că, în mod ciudat, ar fi fost bine trataţi după aceea ; despre soarta lor ulterioară nu s-a aflat însă nimic. Comandantul lagărului de muncă a fost SS-Oberbannführer Willhaus.

Oskar Berger, negustor, trăia cu soția și băiatul lor la Katowice. La începutul războiului, s-a refugiat spre Răsărit, ajungînd, după cotropirea Poloniei, în ghetoul de la Kielce. În iulie 1942, evreii de acolo au fost „evacuați" și aduși la Treblinka. Berger povestește :

„Am fost despărțit de soția mea pe care n-am mai văzut-o niciodată. Imediat după deportare, toți bolnavii, aflați atît în locuințe cît și în spital, în total 400 pînă la 500 de persoane, ca și internații din căminele de bătrîni și copiii de la orfelinat au fost fie împușcați, fie asasinați prin injecții. Fiind tînăr și viguros, mă ocupam de degajarea din grămezi a cadavrelor și de îngroparea lor într-o grădină mare din str. Okrej. 60 de evrei am fost trecuți la această treabă. Cadavrele le aruncam în groapă îmbrăcate, după ce le scotoceam de bijuterii, aur și bani, pe care trebuia să le predăm SS-ului. După terminarea întregii operațiuni, am fost adunați în sinagogă, unde un șef de la Gestapo, pe nume Thomas, a stabilit cine dintre noi să fie trimis la Treblinka.

Călătoria a fost cumplită. Strîns înghesuiți, ne ghemuiam în vagoane, copiii plîngeau, femeile înnebuneau. Am ajuns a doua zi către orele 3 după-amiază. În stația de cale ferată era atîrnată o inscripție de dimensiuni mari : „Lagărul de muncă Treblinka". Trenul a luat-o de acolo, pe o linie specială, spre pădure ; distanța trebuie să fi fost de trei pînă la cinci kilometri. La acest cap de linie, am dat de o privelițte înspăimîntătoare : sute de cadavre zăcînd jur-împrejur. Printre ele, pachete, haine, valize, totul de-a valma. Am fost alungați din vagoane, SS-iști nemți și ucrainieni s-au suit pe acoperișuri și au tras cu armele, la nimereală, în masa de oameni. Bărbați, femei și copii se rostogoleau în propriul lor sînge, strigăte și plînsete înfricoșătoare umpleau văzduhul. Cel ce nu era doborît era fugărit peste mormanele de cadavre și răniți, ajungînd, pînă la urmă, printr-o poartă deschisă, într-un loc împrejmuit cu sîrmă ghimpată. Doi pari de lemn marcau acest spațiu deschis. Am fost pus, împreună cu alții, printre care un anume Gottlieb, din Kielce, să curățăm vagoane și să adunăm cadavrele următorilor veniți în acest loc, să le cărăm în niște gropi săpate de un excavator și să le aruncăm înăuntru, indiferent dacă erau ale unora cu adevărat morți sau trupuri care mai zvîcneau. Cu sticla de șnaps într-o mînă, cu măciuca sau pistolul în cealaltă, așa ne mîna SS-ul la muncă ! Și acum mă mai înfioară amintirea ima-

ginii copiilor mici apucaţi de picioare şi izbiţi de trunchiurile copacilor". (Au existat Scharführeri ce purtau la ei, ca suvenir, fotografii cu asemenea scene). „Nu primeam nimic de mîncare, deşi, ca un comando special ce eram, am fost siliţi timp de mai multe săptămîni să îndeplinim această treabă dintre cele mai istovitoare. Zilnic soseau cîte două-trei transporturi. Ne hrăneam cu alimentele găsite în bagajele victimelor.

Uneori veneau transporturi numai cu cadavre. Presupun că oamenii aceia fuseseră gazaţi chiar în vagoane, căci răni n-aveau. Trupurile lor cu pielea învineţită erau încolăcite crispat unul în altul. S-a întîmplat uneori ca în asemenea transporturi să rămînă în viaţă copii mici de trei pînă la cinci ani ; erau surzi şi cu o privire tulbure, incapabili de a rosti un cuvînt. Nu-i puteam ascunde multă vreme, erau descoperiţi de SS şi masacraţi. Ajungeau şi transporturi exclusiv de copii sau de oameni bătrîni. Rămîneau chirciţi pe loc ceasuri întregi, pentru ca apoi să fie „lichidaţi" cu rafale de mitralieră.

La anumite intervale, grupuri de 200 pînă la 500 de oameni din „lagărul de muncă de la Treblinka" erau hăituiţi goi prin pădure. În rînduri compacte, ţinîndu-se de mînă, ca şi cum s-ar fi prins în horă, erau masaţi la marginea gropilor săpate. Trimiţîndu-i pe aceşti nenorociţi cu un glonţ în ceafă pe lumea cealaltă, oamenii SS-ului făceau doar sport ! Cu tocul cizmei izbeau în coastele celor ce se prăbuşeau şi se ciondăneau, hăulind şi răcnind, pentru a stabili cine a reuşit să împingă mai departe cadavrul de evreu.

În decursul săptămînilor cît am lucrat la Treblinka, s-a construit, într-un colţ al pădurii, o clădire mică din cărămizi. Pe drumul ce ducea la această casă s-a aşezat o tablă cu inscripţia „Spre stabilimentul de băi". Un alt indicator te soma să depui — la ghişeul băii — aurul, banii, devizele, bijuteriile, strînse toate într-o legăturică. Începînd de atunci, cei nou sosiţi nu mai erau împuşcaţi, ci gazaţi. Un comandou special, asemănător celui al nostru, avea misiunea îngropării sau arderii cadavrelor. Ne întîlneam cu deţinuţii din acest comandou ; întrucît nici ei nu primeau vreo hrană, le dădeam noi din alimentele găsite în bajajele celor veniţi cu trenul.

Din cînd în cînd unii din noi încercam să evadăm. Eu am fost printre foarte puţinii fericiţi cărora le-a reuşit

fuga. M-am ascuns, împreună cu un băiat de 13 ani şi cu prietenul meu Gottlieb, din Kielce, printre păturile, grămezile de haine şi geamantanele pe care trebuiso să le stivuim în vagoanele de cale ferată. Am luat cu noi, din plin, bijuterii, aur şi bani, îndeosebi dolari americani. Evadarea ne-a reuşit în septembrie 1942. Durata „libertăţii" mele a fost scurtă, din nefericire. La 5 ianuarie 1943, am fost din nou arestat la Cracovia, ca „partizan", împreună cu Gottlieb. După cazne greu de suportat, a trebuit să recunoaştem că sîntem evrei. Am fost duşi cu cătuşe la închisoarea din ghetoul evreiesc, unde am rămas pînă la 14 martie 1943. De aici, am fost transportaţi în dube, laolaltă cu alţi 100 de evrei, în lagărul de concentrare de la Auschwitz, iar de acolo la Birkenau. Cei mai mulţi au fost trecuţi imediat la stînga şi gazaţi. Am avut norocul de a fi trimis la magazia de încălţăminte. La 26 octombrie 1944, am fost transferaţi, îndeosebi cei ce aveam serviciu bune şi condiţii de lucru mai bune, la Oranienburg, lîngă Berlin. Acolo, timp de 2 săptămîni, am stat în carantină, înfometaţi şi îmbrăcaţi mizerabil, la Uzinele Heinkel. Apoi, mînaţi pe jos, am ajuns în lagărul de concentrare de la Sachsenhausen, iar de acolo, chiar după două zile, cu trenul, în vestitul comandou exterior S III de la Ohrdruf, ţinînd de lagărul de la Buchenwald. În condiţiile muncii grele la care erau supuşi în galeriile de mine, au pierit, într-un timp scurt, mai bine de jumătate din deţinuţi. La fiecare opt săptămîni, erau triaţi cei slabi şi incapabili de muncă şi transferaţi la Bergen-Belsen, lîngă Hanovra".

Destinele individuale ale supravieţuitorilor au avut aspecte dintre cele mai aventuroase. Motek Strigler, din Zamosc (Polonia), a fost internat, din 1939 încolo, în diferite ghetouri, lagăre de muncă şi lagăre de concentrare: Buchenwald a fost pentru el al doisprezecelea lagăr de concentrare! A putut să ne relateze următoarele despre lagărul de exterminare de la Skarzisko Kamienno:

„În ajunul Zilei iertării păcatelor din octombrie 1943, a venit la noi în lagăr şeful pazei, Schuhmann. Îl căuta pe camaradul meu Mendel Rubin, fîntînar din Cracovia. Acestuia i se imputa că ar fi scos din lagăr, pe ascuns, o scrisoare adresată unui polonez. La cercetare, s-a găsit o şapcă confecţionată din stofă militară, care semăna cu un chipiu militar rusesc. Aceasta a fost considerată o dovadă că Rubin avea legături cu partizanii polonezi. A fost luat din lagăr, ceea ce însemna, de regulă, că respec-

tivul urma să fie executat pe locul de execuţie, situat la marginea terenului unei fabrici. Cu miile au fost îngropaţi acolo. Conducerea fabricii a considerat, într-o bună zi, că groapa comună o deranjează. O comisie militară a dispus îndepărtarea cadavrelor. Rubin nu a ajuns însă la locul de execuţie, ci a fost dus mai departe. După cîteva zile, a venit din partea Gestapoului din Radom indicaţia ca Rubin să fie şters din evidenţă, întrucît nu se va mai întoarce pentru că ar fi fost, cică, pus in libertate. Multă vreme n-am mai auzit ceva despre el. În aprilie 1944, au venit două maşini cu jandarmi nemţi. Au rechiziţionat paiele care, iniţial, fuseseră destinate să fie împrăştiate pe priciurile noastre. Paiele au fost duse în pădure, în apropierea halelor 96 şi 97 ale Uzinei C. Acolo, au fost împletite rogojini, un spaţiu gol a fost delimitat şi împrejmuit cu un perete înalt de circa doi metri din rogojini de pai, aşa încît nu se putea vedea ce se petrece în interiorul împrejmuirii de rogojini. Cu toate acestea, am aflat-o, şi anume prin Mendel Rubin. El a fost unul dintre aceia care au lucrat vreo patru săptămîni la Skarzisko. Locul era ţinut mereu strîns încercuit de jandarmi nemţi. Într-o zi, unul din aceştia a venit la noi şi a întrebat de camaradul meu Henoch Edelmann, din Cracovia, care lucrase ca tinichigiu la meşterul neamţ Corosto. Jandarmul i-a înmînat o bucăţică de săpun. În ea era ascuns un tub mic de sticlă în care se găsea un bilet cu veşti de la Rubin, care ne înştiinţa că deţinea ştiri foarte importante pentru noi, dar ni le va transmite numai după ce va avea certitudinea că legătura a fost într-adevăr stabilită. Drept confirmare a faptului că biletul a ajuns la noi, cerea să i se trimită fotografii ale soţiei şi ale copiilor săi, lăsate de el în lagăr. Le-a primit.

Au început să ne parvină ştiri de la Rubin. Jandarmul neamţ le preda unor fete care lucrau cu noi, Regina Rabinowicz, din Varşovia, şi Fela, din Zamosc. Am primit patru sau cinci scrisori. Un prieten polonez al lui Rubin a alăturat unei scrisori un bileţel pe care scria : *«Katyn în Guvernămîntul general»*. Noi îngropam toate aceste comunicări scrise, lucru de care se ocupa Henoch Edelmann. În esenţă, ele ne relatau următoarele :

Rubin fusese inclus, la Radom, într-un comandou special, compus din 67 de bărbaţi, căruia îi revenea misiunea de a arde oamenii omoriţi de Gestapou şi de a face să dispară urmele. Numărul victimelor zilnice se ridica ade-

sea la sute. Am primit şi o listă de personalităţi devenite „prominenţi", care fuseseră ucise totuşi. Comandourile speciale se compuneau, în general, din candidaţi la moarte, ceea ce înseamnă din oameni care primeau dreptul la viaţă numai atîta timp cît îndeplineau serviciile respective. Legaţi la mîini şi la picioare, erau obligaţi să doarmă îmbrăcaţi. De mîncare aveau din belşug. Numai o parte din banii şi bijuteriile găsite le predau Gestapoului, o alta o dădeau jandarmilor, care se arătau recunoscători şi făceau contraservicii deţinuţilor din comandoul special, procurîndu-le alimente şi băuturi.

Legătura cu Rubin s-a rupt datorită morţii jandarmului, căzut într-o încăierare cu partizani. De la el aflasem că membrii comandoului special erau mutaţi din loc în loc, în funcţie de misiunile pe care le aveau de îndeplinit.

La uzina noastră, comandoul special a trebuit, în timpul detaşării lui acolo, să exhumeze şi să ardă mii de cadavre îngropate lîngă locul de execuţie. Deşi gropile comune fuseseră astupate şi netezite, iar deasupra se plantase iarbă, găseam totuşi mereu urme clare, bucăţi de oase, degete tăiate de pe care fuseseră smulse inelele, aur topit. Oasele exhumate nu erau arse, ci încărcate într-o maşină în care se găsea o moară de măcinat oase.

În mod obişnuit, după cîteva săptămîni, oamenii din comandourile speciale erau împuşcaţi şi arşi. În ceea ce îl priveşte, Rubin a rămas însă aproape şapte luni în comandou, iar polonezul — cel care trimisese lista cu numele „prominenţilor" ucişi —, cîţiva ani. Amîndoi erau convinşi că nu vor supravieţui războiului."

Descrierile unor acţiuni identice sau asemănătoare din regiunile de est sînt foarte numeroase. SS-ul, Poliţia secretă de campanie (GEP) şi unităţi ale Wehrmachtului nu ştiau ce-i odihna, dar cititorul ar fi repede epuizat numai la lectura lor. În districtul Lublin a făcut ravagii SS-Obergruppenführer Globocnig, un austriac, care, după asasinarea la Viena, în 1933, a unui bijutier evreu, a fugit în Germania nazistă şi, în 1938, a ajuns gauleiterul Vienei ; a fost demis, în 1939, din cauza unei colosale afaceri de speculă cu devize, a cărei judecată publică a fost muşamalizată. După aceea, a fost afectat SS-ului. În sfera sa de exterminare au intrat, în 1942, printre mulţi alţii, 1 150 de evrei vienezi, dintre care au supravieţuit „evacuării" numai trei sau patru ! În speranţa că va veni ziua în care cea mai zguduitoare lucrare documentară a

istorici universale va descrie destinul pe care național-socialismul l-a pregătit în masă evreilor europeni din regiunile de Est aflate sub dominație germană, mă rezum aici, spre a cruța nervii acelora care nu au avut de suportat decît lectura, la ultimele două relatări.

Tînărul evreu german Hans Baermann, din Köln, care la vîrsta de 14 ani a trebuit să părăsească gimnaziul real pe care-l frecventa, a fost ridicat, la 7 decembrie 1941, împreună cu părinții săi, pentru a fi dus în teritoriile de Est.

„Evacuarea ne-a fost anunțată de Gestapoul din Köln cu trei săptămîni înainte. Simultan, a fost decretată obligația de a înceta orice vînzare de obiecte, în schimb, urma să se împacheteze totul, în afară de mobilă. Totodată, fiecare familie amenințată cu evacuarea avea de pregătit o albie plină cu alimente. Familia mea s-a prezentat, la ora stabilită, pe terenul rezervat Tîrgului din Köln, cu șase valize, trei rucsacuri, genți și servicte. Transportul era de circa o mie de persoane. S-au controlat obiectele de valoare din bagajele noastre, confiscîndu-ni-se bijuteriile, ceasurile, verighetele, ca și toate actele de identitate. După un alt control, corporal de data aceasta, fiecărei persoane i s-au lăsat numai zece mărci. Apoi, am fost împinși în hala mare din incinta Tîrgului, împrejmuită cu sîrmă ghimpată, și lăsați, timp de 24 de ore, să ședem pe un talaș umed.

La 8 decembrie, la orele 4 dimineața, cînd nu ne mai rămăsese de luat cu noi decît o singură valiză, SS-ul ne-a dus la gara Deutz. Călătoria a durat optzeci de ore și s-a încheiat la Riga. Pe drum nu ni s-a dat nici un fel de mîncare, iar apă, doar o singură dată. La gara de mărfuri din Skirotava, am fost goniți din vagoane cu biciuri și rîngi de fier de către SS-ul leton. Nici vorbă nu mai putea fi să te gîndești să-ți iei mai departe cu tine lucrurile. A urmat, pe un frig de minus 24 de grade, o mărșăluire chinuitoare pînă în ghetoul din Riga. Exact pînă la venirea noastră, acesta adăpostise 34 500 de oameni. Cînd am ajuns noi, n-am mai văzut decît cadavre și băltoace de sînge, ca și urmele unor pustiiri nemaipomenite în toate locuințele.

Părinții și cu mine am fost îmbrînciți, laolaltă cu alți 177 de oameni, într-o încăpere de 140 metri pătrați. Aici urma să locuim. Seara, cînd circa 4 500 de evrei letoni s-au întors de la lucru în lagăr și și-au căutat rudele, n-au mai găsit pe nimeni. Ei reprezentau acum restul de

supraviețuitori din ghetou. Ceilalți 30 000 fuseseră duși într-o vale și doborîți cu mitraliere. După masacru, colinele au fost minate de ambele părți, astfel ca avalanșele de prundiș să acopere cadavrele.

Alimentele pe care le-am găsit în acea încăpere ne-au ajuns pentru două zile. Între timp, a sosit un nou transport de 1 000 de evrei din Kassel. Două zile după venirea noastră, au fost aduși în lagărul de la Salapils, situat la o depărtare de 18 kilometri de Riga. 200 de evrei avînd între 18 și 40 de ani. Printre aceștia m-am aflat și eu. Înghețați și lihniți de foame, am ajuns pe un cîmp liber, acoperit de zăpadă, pe care se găsea doar o baracă mare din lemn fără acoperiș. Acolo trăiau deja 4 000 de evrei din Germania de Sud, care s-au năpustit ca niște lupi asupra noastră cerîndu-ne mîncare și ceva de băut. Am fost tunși. Ne-au repartizat în boxe înalte de 45 de centimetri, lungi de 2 metri și late de 1,50 metri. În fiecare boxă intrau trei deținuți. Pe cel mai cumplit frig, te culcai pe scîndurile acoperite de cruste de gheață. După trei zile de la sosire, am văzut prima oară pîine și o sanie cu cai plină de coji de cartofi de la bucătăria SS-ului din Riga. Un SS-Oberscharführer, Nickel, s-a prezentat drept comandant, ne-a distribuit la muncă și ne-a ordonat să începem să lucrăm, fără paltoane și fără focuri aprinse. Era plănuită construirea a 45 de barăci, în care, mai tîrziu, au fost băgați letoni și ruși. Planul a fost îndeplinit, minus cinci barăci. Pe lîngă aceasta, trebuiau construite și turnuri de pază, iar întregul cvartal trebuia împrejmuit cu sîrmă ghimpată.

În acest lagăr de exterminare am flămînzit eu timp de șapte luni. La sfîrșit, cîntăream 36 de kilograme și eram plin de păduchi. O mică grupă de SS-iști letoni au făcut un exercițiu de tragere, punîndu-și drept ținte 14 camarazi aleși la buna întîmplare, ale căror cadavre ciuruite de sus pînă jos a trebuit, ulterior, să le tîrîm noi într-o pădure apropiată. Exercițiul de tragere a fost organizat pentru desfătarea unor ofițeri SS invitați, printre care se găseau SS-Sturmbannführer Rudolf Lange, comandant al Poliției Siguranței din Letonia, SS-Untersturmführer Meiwald, precum și funcționari ai Gestapoului. Cu un alt prilej, am fost obligați ca, la ordinul lui Lange, să spînzurăm 16 camarazi de-ai noștri, care-și permiseseră să lucreze cu paltoanele îmbrăcate pe un frig de minus 30 de grade. Slab ca un schelet, eu am fost fotografiat pentru publicația „Stürmer".

Cei 15 000 de oameni care au trecut, pe rînd, prin acest lagăr au fost aproape cu toţii exterminaţi. Doar 192 au rămas în viaţă. Printre ei m-am aflat şi eu, cînd, la 2 august 1942, după construirea lagărului, am fost aduşi înapoi în ghetoul din Riga.

Din punctul de vedere al hranei şi al condiţiilor de locuit, în ghetoul din Riga nu era atît de rău. Ororile, în schimb, nu rămîneau în urma gravelor maltratări şi actelor de samavolnicie din lagăr. S-au constituit şi comandouri de tineri, care au fost puse să sape cu lopata gropi comune cu dimensiunile de 16×4×2 metri, în Pădurea de la Bickernick. Gropile comune erau pregătite pentru oamenii din transporturile pornite de la Bielefeld, Düsseldorf, Hanovra, Berlin, Viena, Dresda, Leipzig, Kassel, Dortmund, Stuttgart, Nürnberg, München, ca şi din Cehoslovacia şi Austria. Imediat după sosire, erau, toţi, transportaţi mai departe, direct în pădure, cu camioane ale forţelor militare aeriene, ale armatei, ale SS-ului şi ale Serviciului Siguranţei. Conducerea acestor operaţiuni revenea maiorului Arreis din SS-ul leton. De fiecare dată în dreptul gropilor erau scoase din grup cîte 20 de persoane ; pe măsură ce veneau camioanele, acestea trăgeau aproape de gropi, iar oamenii din ele, cîte 200, fără deosebire de vîrstă şi sex, erau dezbrăcaţi şi mitraliaţi. Cele 20 de persoane pregătite, trebuiau să ducă cadavrele în gropi ; după ce terminau, îi aştepta aceeaşi soartă. Aceste crime odioase erau cunoscute de toţi ; chiar şi membri ai forţelor militare aeriene, care au fost martori la ele, le-au relatat întotdeauna. O grupă de 38 de camarazi evrei, printre care şi taţăl internatului Kurt Rosenthal, din Dortmund, deţinut în lagărul de concentrare Buchenwald, au fost folosiţi pentru a arunca nisip peste gropile comune, după execuţii. Grupa a fost izolată cu multă precauţie şi închisă în închisoarea centrală din Riga. Făceau parte din grupă şi tatăl deţinutului cunoscut de mine Kurt Donnhart, din Köln, precum şi Ernst Kramer, din acelaşi oraş, ca şi Bernhard Isaak, din Köln-Deutz. Pînă la urmă, închisoarea centrală a mai putut fi părăsită doar de 16 membri ai grupei ; toţi ceilalţi muriseră acolo de foame sau pierzîndu-şi minţile. În celula în care fuseseră băgaţi cei 16, SS-ul punea zilnic, timp de două ore, un disc de pe care se auzea încontinuu repetat acelaşi text : „Nu am voie să povestesc nimic despre ce am văzut şi ce am făcut, altminteri voi fi împuşcat". Supravieţuitorii au fost readuşi în ghetou.

Din noiembrie 1942, a fost găsit un procedeu mai simplu pentru a scăpa de oameni. În camioane închise, cu remorci, erau îmbrîncite în total 200 de persoane. În timpul drumului spre Pădurea de la Bickernick, era deschis un dispozitiv pentru gaz. După aproximativ o oră, camioanele se întorceau cu îmbrăcămintea... Şi aceşti oameni erau înhumaţi de către amintita grupă alcătuită din 38 de membri. Ulterior, am început să primim coloane întregi de camioane pline cu obiecte de îmbrăcăminte şi valize.

Corespondenţa cu lumea din afară şi deţinerea de bani erau pedepsite cu moartea. Evrei sleiţi de foame au făcut, uneori, încercarea de a da cîte un obiect de îmbrăcăminte în schimbul unei felii de pîine cu unt. Locuitorii ghetoului prinşi cu aşa ceva au primit mai întîi 25 de lovituri cu bîta, după care au fost spînzuraţi. Printre ei se afla şi deţinutul Kurt Becher, de 19 ani, originar din Hanovra ; o dată cu Heidenheim, din Praga, pedepsit pentru o asemenea vină, au fost spînzuraţi şi alţi şapte din aceeaşi încăpere, sub acuzaţia de complicitate. Nu era deloc o excepţie condamnarea în plus la moarte a cîtorva oameni sau a cîtorva tovarăşi de cameră, învinuiţi de a fi omis să informeze comandamentul.

Fete tinere au fost adesea siluite de membri ai SS-ului. Nici comandantul n-a făcut excepţie în această privinţă. Îl chema Krause, SS-Obersturmführer din Leipzig, fost funcţionar al Gestapoului la Berlin. Între altele, le-a violat pe Elly Laumann, din Krefeld, pe coafeza Olly Adler, din Praga.

La un moment dat, comandantul a dispus ca toate persoanele din ghetou avînd peste 50 de ani să fie separate : 2 200 bărbaţi şi femei. Părinţii mei au putut să se eschiveze de la această măsură numai falsificîndu-şi datele naşterii. Această selectare a afectat şi toţi copiii sub 13 ani. Mame ce n-au vrut să se despartă de copiii lor au fost incluse în categoria celor selectaţi. Drept ţintă a transportului fusese indicat Dünamünde. Era o premeditată inducere în eroare, această ţintă nefiind atinsă niciodată.

O săptămînă după aceea, în noiembrie 1943, ghetoul evreiesc a fost dizolvat. Cei 1 500 de supravieţuitori au fost duşi în lagărul de concentrare Kaiserwald, lîngă Riga ; printre ei, şi părinţii mei. Comandant al lagărului

era SS-Obersturmbannführer Sauer. O parte dintre prizonieri au fost repartizaţi la munci speciale în cazărmi, ca de exemplu : la magazia de aprovizionare a armatei, la parcul de camioane, la depozitul de efecte al armatei etc. Printre cei din urmă m-am găsit şi eu. La ordinul Berlinului, toate femeile şi fetele au fost tunse.

Datorită unui concurs de împrejurări favorabil, după două luni am primit veşti de la părinţii mei. Muream de foame. Comandoul în care lucram mi-a îngăduit să pun de-o parte cîte ceva din hrană mea ; am găsit o cale pentru a trimite părinţilor mei alimente, în cantităţi modeste. Tatăl şi mama lucrau la rîul Dvina, unde au fost puşi să scoată trunchiuri de copaci din apă şi să le care la un ferăstrău. Căratul se făcea, din principiu, numai cu forţă umană. Primul supraveghetor din lagărul de concentrare Kaiserwald, un criminal de profesie condamnat la închisoare pe viaţă, provenit din banda berlineză Sass, se numea Xaver Apel şi era poreclit în lagăr „Mister X". Avea pe lîngă el un alt „verde", Hannes Dressler, din Hamburg. Ambii se aveau bine cu SS-Obersturmbannführer Sauer, care a încuviinţat şi susţinut toate faptele lor. Tipic era felul cum „Mister X" arunca, pur şi simplu, în rîul Dvina deţinuţi care nu mai erau întrutotul capabili de muncă, împiedicînd orice încercare de a-i salva. Erau şterşi din evidenţă cu diagnosticul „atac de cord". Un camarad cu o criză de dizenterie şi-a cedat raţia de mîncare. „Mister X" a aflat şi l-a aruncat într-un cazan mare cu apă clocotită, pregătită pentru cafeaua celor din lagăr. Bolnavul s-a opărit groaznic, obişnuita cafea pentru cei din lagăr a fost fiartă totuşi cu aceeaşi apă. Un alt camarad, pe nume Gustav Haar, din Dresda, şeful pazei ordinii în lagăr, a fost înjunghiat de nişte criminali de profesie şi aruncat în latrină.

SS-Sturmbannführer Krebsbach, din Köln, întreprindea permanent diverse operaţiuni împotriva bolnavilor şi celor sleiţi de puteri. În mai 1944, şi tatăl meu a fost supus unei asemenea trieri pe motivul unei banale răni la picior. Şi iarăşi s-a spus : „Transport pentru Dünamünde". Tatăl meu a făcut să-mi parvină un bileţel cu ultimele sale salutări, în care îmi comunica : „maşina de gazare în apropiere". Apela la mine să continui s-o ajut pe mama, după puterile mele. În mai puţin de o oră va fi scăpat de chinuri...

La începutul lunii iulie 1944, am fost expediat, cu 1 350 de bărbaţi şi tot atîtea femei, în lagărul de concentrare de la Stutthof. Acolo, o nouă triere : bolnavii şi cei fără putere au fost ucişi, într-un mod despre care n-am putut afla ceva pînă azi, şi căraţi apoi la crematoriu. După cum se pare, mama mea ar fi fost, şi ea, internată în lagărul de la Stutthof. Niciodată n-am mai auzit ceva despre ea. După scurtă vreme, eu însumi am fost transportat, împreună cu alţi camarazi, la Buchenwald".

Şi iată acum descrierea luptei eroice a evreilor de la Varşovia, rezultată dintr-o relatare a lui Wladimir Blumenfeld, care, după transporturi halucinante, a ajuns, la 5 aprilie 1945, la Buchenwald :

„Întreaga populaţie evreiască din Varşovia a fost înregistrată imediat după ocuparea oraşului de către Wehrmacht. Cine nu se înregistra se expunea pedepsei cu moartea. A fost înfiinţat un ghetou mare prin strămutare, în care trăiau, la început, o jumătate de milion de evrei ; prin noi completări din împrejurimi, cifra s-a ridicat la trei sferturi de milion. Erau înghesuite pe o suprafaţă redusă mai multe familii în aceeaşi locuinţă ; fără posibilitatea exercitării unei meserii, fără contact cu lumea din afară, flămînzeau. În cele din urmă, s-a reuşit să se stabilească o legătură cu directorul Jointului de la Paris, Tropper. Acesta a obţinut, prin Crucea Roşie poloneză, o autorizaţie de la Guvernatorul general Frank în vederea organizării unei acţiuni de ajutorare a evreilor din Varşovia. S-a numit o comisie de ghetou, căreia îi parveneau consistente ajutoare băneşti americane ce ajungeau la evrei în zloţi. S-a format un Consiliu evreiesc, sub conducerea inginerului Czerniakow, s-au înfiinţat bucătării populare cu ajutorul Jointului, s-a iniţiat o asistenţă a copiilor şi o reţea sanitară ; cercurile de evrei ortodocşi obţineau ajutoare prin rabinul Blumenfeld. Toate acestea au ameliorat situaţia, numai că, după intrarea Statelor Unite ale Americii în război, Jointul şi-a încheiat activitatea în Polonia. Comitetul de sprijin al evreilor s-a străduit să continue această activitate cu forţe proprii. Situaţia a rămas, în linii mari, neschimbată pînă la 22 iulie 1942, ziua începerii exterminării evreilor.

La 20 iulie, au sosit la Varşovia detaşamente SS-Standarte „Reinhard Heydrich" de la comandoul de exterminare din Lublin, sub conducerea SS-Obersturmführerului Tumann. La 22 iulie 1942, SS-ul ucrainean a încercuit

zidurile ghetoului. A fost afişată o proclamaţie : „Toţi evreii, bărbaţi, femei şi copii, în cazul în care nu lucrează în uzine germane, în uzine de armament sau în administraţia ghetoului, trebuie să părăsească ghetoul". Urma să fie duşi spre Est, pentru a lucra în teritoriile distruse de acolo. Biroul comisarului civil fusese dizolvat, fiind înlocuit cu un „Stat-major SS pentru strămutare", condus de SS-Untersturmführer Brand, care s-a stabilit în ghetou pe strada Eisengruber nr. 103. Răspunzător pentru desfăşurarea în ordine a strămutării din ghetou a fost făcut Consiliul evreiesc. Trebuia să dea, zilnic, cîte 10 000 de persoane. Inginerul Czerniakow a declarat că el nu e în stare să facă aşa ceva. Ca urmare, au fost luaţi ostatici Abraham Geppner, rabinul Schapiro, redactorul Eckermann, doctorul Milejkowski şi alţi douăzeci de membri ai Consiliului evreiesc. Aceasta ca zălog pentru aducerea la îndeplinire a operaţiunii. Inginerul Czerniakow s-a sinucis, împreună cu soţia sa, otrăvindu-se. Evreu botezat, fost ofiţer al Poliţiei criminale poloneze, Jacob Szczerinzky a devenit comisar-şef al Consiliului evreiesc şi şef al poliţiei din ghetou. Strămutarea a început. Blocuri de case erau împresurate, zi de zi ; oricine era găsit acolo, acasă sau pe stradă, trebuia să plece, fiind dus pe rampa de la gară şi înghesuit în vagoane de marfă. Dacă la orele 6 seara numărul de 10 000 de evrei nu era complet, intervenea SS-ul, ceea ce însemna că împuşca şi ucidea pînă ce era atins numărul cerut. Evreii erau somaţi prin afişe să se prezinte benevol pentru a fi duşi spre Est, unde viaţa le-ar fi mult mai uşoară decît în strîmtorarea ghetoului. S-a restrîns aprovizionarea cu alimente, în ghetou, în schimb fiecare persoană care pleca primea 3 kg de pîine şi 1,2 kg de magiun. Pentru a-i forţa pe evrei să se supună s-a oprit şi distribuirea apei. Măsurile au dat rezultate : evreii se prezentau „benevol".

Biroul SS pentru colectarea obiectelor de valoare — şefi : SS-Obersturmführer Conrad şi guvernatorul districtului dr. Fischer — a repartizat 2 000 de evrei tineri în serviciile sale, scutindu-i pentru moment de evacuare. Întreaga gospodărie lăsată în urmă, obiecte de valoare, îmbrăcăminte, lenjerie, totul a fost adunat, sortat şi depozitat în magaziile SS-ului din strada Wild nr. 51, fostă strada Dr. Sonnenhofer. Membrii SS ai Comisiei de strămutare s-au îmbogăţit. Ce a rămas de la ei a ajuns la Administraţia naţional-socialistă.

Mulţi evrei încercau să se ascundă, căci bănuiau ce-i aşteaptă, deşi din Maljinka, localitate lîngă Treblinka, soseau cărţi poştale în care se spunea că celor strămutaţi le-ar merge bine. Oamenii simţeau însă instinctiv că aceste cărţi poştale, cu texte izbitor de asemănătoare, nu corespundeau realităţii, dar constituiau singura posibilitate de a da un simplu semn de viaţă. Scăpare din ghetou nu exista însă, strămutarea continua.

La 9 august 1942, absolut pe neaşteptate, a apărut o declaraţie oficială în sensul că acţiunea ar fi fost încheiată. Cine nu plecase urma să rămînă în ghetou. S-a pus condiţia ca toţi aceştia să se înregistreze din nou şi, pentru asta, să se adune în piaţa cuprinsă între străzile Ostrowska, Dr. Sonnenhofer, Mila şi Nalewski. Erau amenințaţi cu pedeapsa cu moartea cei care nu s-ar fi prezentat. Năpăstuiţii au întrevăzut un licăr de speranţă. Circa 200 000 de bărbaţi, femei şi copii au dat curs chemării şi s-au prezentat la ora stabilită. Au fost obligaţi să mărşăluiască, în rînduri de cîte cinci, prin faţa Untersturmführerului Brand şi a statului său major. Şase zile a durat această trecere în revistă, care s-a soldat cu selecţionarea altor 50 000 de noi victime ! Au fost duse spre Est. Cei rămaşi au căpătat cîte un permis de trecere şi li se îngăduia să se întoarcă la casele lor. Selecţia aceasta a fost o adevărată distrugere de nervi. Nu era permisă părăsirea pieţii ; zi şi noapte, se stătea chircit pe jos, nu se dădea de mîncat sau de băut. La 14 august, i-a venit rîndul şi familiei mele. Am trecut prin faţa celor ce erau stăpîni pe viaţa şi pe moartea noastră. Şi iată că privirea Untersturmführerului s-a oprit asupra tatălui meu. Printr-un semn, i s-a indicat să iasă din rînd. Înainte de a apuca să-mi întindă mîna şi să-mi spună o vorbă a fost culcat la pămînt de două gloanţe ţîşnite din pistolul unui SS-Rottenführer. Am încremenit pentru o clipă, ca paralizat, apoi l-am luat în braţe pe tata. S-a iscat o mică învălmăşeală ; însoţit de mama şi cele două surori, am scos muribundul de acolo.

De la cei ce plecaseră din ghetou nu parvenea nici o veste. Ne închipuiam tot ce poate fi mai rău. Au venit totuşi cîţiva evadaţi răzleţi, care reuşiseră să fugă de la Treblinka. Printre ei se afla un tînăr ziarist evreu, Jacob Rabinowicz, fratele rabinului din Munkacs. Pînă la strămutare, lucrase la noi în ghetou, la bucătăria Jointului. La o întrunire de tineri evrei, ne-a povestit pe larg despre

ceea ce văzuse şi prin ce trecuse ca membru al unui comandou de strîngere a cadavrelor din Treblinka şi despre uciderile în masă, împuşcările şi gazările de acolo. Nu i s-a dat crezare, nu puteam concepe, interpretam evocările lui drept rod al unei fantezii bolnăvicioase sau, cel puţin, drept exagerări crase. S-a hotărît să se ia pe ascuns legătura cu membri ai Partidului Socialist Polonez. Membri ai acestuia, precum inginerul Tepicin, inginerul Landau, Nososki şi Majcharek, s-au dus în apropiere de Treblinka, la Kossuw, şi ne-au confirmat cele povestite de Rabinowicz : trenurile cu strămutaţi au fost însoţite de personal polonez numai pînă la poartă, dincolo de împrejmuire nepătrunzînd nimeni în afară de victime ; din depărtare, se vedea fumul şi se simţea un pătrunzător miros de ars.

Manifeste secrete, scrise în limba idiş, au informat evreii din Varşovia despre „actele de cultură" ale „protectorilor" noştri. Partidul Naţional Polonez răspîndea în cercurile poloneze cele aflate. Sub impresia îngrozitoarelor veşti a încolţit un singur gînd unitar : de a opune rezistenţă următoarei selectări, următorului transport în lagăr.

Dr. Isaak Schipper, a devenit sufletul ideii de rezistenţă. La o adunare secretă a tineretului, el a declarat : „Dacă destinul şi istoria au hotărît nimicirea noastră, atunci cel puţin să murim luptînd ; noi nu ne vom arunca de bunăvoie în ghearele morţii, lăsîndu-ne deportaţi spre Est !" Au fost procurate arme cu ajutorul Partidului Socialist Polonez. A fost creat un grup de rezistenţă, condus de Laib Rodal, din Kielce. Proprietarul unei fabrici metalurgice, Abraham Geppner, a donat, primul, un milion de zloţi pentru achiziţionarea de arme. Au fost strînse multe milioane. Plăteam cîte 5 000 de zloţi pentru un pistol, cîte 12 000 pentru o mitralieră. Am obţinut grenade de mînă, am construit buncăre în beciuri. Am izbutit să adăpostim bătrîni în cartierele Varşoviei locuite de polonezi, cu noi rămînînd, îndeosebi, tineretul şi o parte din femeile şi copiii hotărîţi să moară umăr la umăr cu soţii şi taţii lor. Mama şi o soră au rămas în ghetou. Sora mai mică, Tolla, a plecat în partea neevreiască a Varşoviei ; era blondă, cu ochi albaştri şi acolo nu bătea la ochi. N-am mai văzut-o. Am alcătuit mici grupe de luptă, au fost comise atentate asupra lui Jakob Sczerinzky, a avo-

catului Laikin, șeful închisorii, a lui Jurek Fürstenberg, șeful comandoului „Colectarea obiectelor de valoare" și a multor alți colaboratori ai Gestapoului care voiau să-și salveze propria viață pe seama evreimii.

Ziua de 18 ianuarie a însemnat piatra de hotar în istoria plină de suferințe a ghetoului varșovian. Poliția germană primise ordinul să răzbune atentatele. Din nou încercuire, întreaga populație a ghetoului este iarăși obligată să se prezinte. Nimeni nu dă urmare ordinului. Consiliul evreiesc se ascunde. Este lansată, de la om la om, parola de a nu se opune deocamdată vreo rezistență. Percheziționile durează patru zile. Unii sînt găsiți cu arma în mînă și sînt împușcați pe loc, ceea ce se întîmplă și cu cei descoperiți în case și ascunzișuri. 18 000 de bărbați, femei și copii au fost masacrați. Comandoul pentru „colectarea obiectelor de valoare" are un nou cîmp de activitate. Consiliul evreiesc este pus să se îngrijească de înmormîntarea „banditilor". Mai rămăsesem în ghetou vreo 40 000 de evrei, majoritatea tineri, organizați în mici grupe de luptă ale organizației evreiești de tineret.

Se apropia Paștele evreiesc. 19 aprilie 1943. Prin prietenii din lagărul de polonezi am aflat că în suburbia estică a Varșoviei, Praga, au sosit cîteva detașamente de SS-iști. A doua zi de Paște, la orele 4 dimineața, au împresurat ghetoul. Tinerii noștri au alergat din casă în casă, lumea a fost anunțată să fie gata de luptă. Fiecare s-a îndreptat spre beci, de unde a luat cu el arme și alimente. Grupe de SS-iști au pătruns în ghetou. La colțul străzii Nalewski, la nr. 42, un bărbat tînăr a ieșit în fața porții, oprind o grupă de 25 de SS-iști, comandată de un Unterscharführer. El a arătat spre cea de a treia curte, spunînd că acolo ar fi ascunși zece evrei. SS-iștii îl urmează. De-abia ajunsese în a treia curte, cînd tînărul își scoase pistolul și-l culcă la pămînt pe Unterscharführer. Semnalul de luptă fusese dat. Prin ferestre țîșneau gloanțe, porneau grenade de mînă care explodau, în văzduh se auzea o larmă infernală. Tînărul care a tras primul foc se numea Mordechai *Nutkowicz*. Era originar din Ripin. El însuși și-a pierdut viața, dar nici dintre SS-iștii intrați n-a mai părăsit viu vreunul curtea. Tot cartierul s-a răsculat, în toate colțurile se auzeau lupte. SS-ul nu se aștepta la o asemenea primire. A părăsit ghetoul în mare grabă. Pînă a doua zi a fost liniște. Dar

au sosit tancuri din care s-a tras în case. Casele au luat foc. Am încercat să stingem incendiile, să luptăm cu grenade de mînă împotriva tancurilor, le eram însă de departe inferiori. În cele din urmă, ne-am ascuns în buncăre. A intrat în ghetou infanteria SS. A fost întîmpinată cu o ploaie de gloanţe şi grenade de mînă. Atunci, s-a hotărît să se tragă în noi din avioane. În toate colţurile ghetoului au început să se înalţe flăcări. Patru zile nu s-au stins. Buncărele au fost reperate prin aparate acustice, apoi aruncate în aer şi distruse cu mine şi grenade. După patrusprezece zile, acţiunea de curăţire era încheiată.

Cine a rămas în viaţă a fost trimis în lagărul de concentrare de la Lublin. Eu însumi, mama şi sora eram printre aceştia. Transportul oferea obişnuitul tablou : 100 pînă la 200 de oameni îngrămădiţi în vagoane de vite, fără mîncare, fără apă. Coborîţi din vagoane în lagărul de concentrare de la Lublin — femeile şi copiii au fost daţi la stînga, bărbaţii, la dreapta. Am văzut cu ochii mei cum mama şi sora, împreună cu alte femei, au fost duse la sectoarele I şi II. Le-a înghiţit o căsuţă — de nici o revedere nu mai putea fi vorba, au fost gazate.

Eu am rămas în lagărul de concentrare de la Lublin pînă la 24 iulie 1943. De acolo, am fost dus la Auschwitz. Imediat după aceea, alegîndu-mă cu scabie, o banală erupţie pe piele, am fost selectat, băgat în blocul 20, pentru a fi gazat în ziua următoare. Salvarea mea o datorez lui Jusek Kenner, care s-a priceput să facă rost de un inel cu briliant, pe care l-a dăruit supravegheto-rului de lagăr, iar acesta m-a scos, noaptea, din bloc. După Auschwitz, a urmat lagărul S III — Ohrdruf din Turingia, iar de la 5 aprilie 1945, Buchenwald."

După toate cele descrise, se poate înţelege ce a însemnat pentru puţinii evrei rămaşi la Buchenwald dimineaţa anului 1943, cînd frizerul comandantului, deţinutul politic Franz Eichhorn, a văzut, în timp ce aştepta ca întotdeauna ieşirea din baie a comandantului, pe biroul acestuia, o indicaţie cu următorul text : „Către toţi comandanţii de lagăr. *Toţi evreii din Europa la Koch, Lublin — Himmler*". Fiind indispensabili la construcţiile de importanţă militară, 200 de evrei „zidari" au rămas totuşi la Buchenwald.

Mulţi, în special evrei originari din alte ţări, au trăit în lagăre neidentificaţi, adică nedescoperiţi de SS ca fiind evrei Chiar dacă n-au stat în prima linie în faţa

gloanţelor, ei n-au avut totuşi o existenţă uşoară, fiind permanent expuşi pericolului de a fi descoperiţi sau denunţaţi de alţi deţinuţi. Depăşind mult prevederile legilor de la Nürnberg, SS-ul a considerat, iniţial, drept evrei chiar şi pe cei care aveau bunici evrei şi nu reuşiseră să ascundă acest lucru din pricina unor menţiuni din acte. În unele acţiuni, SS-iştii se orientau doar după forma nasului. Cel ce nu le era pe plac era declarat evreu. La un moment dat, „evreii pe sfert" şi „evreii pe jumătate" au fost „ariaţizaţi", nemaifiind obligaţi să poarte steaua galbenă. Pentru cei mai mulţi era însă prea tîrziu.

Tratamentul aplicat polonezilor

În baza indicaţiilor politice cu caracter general ale lui *Himmler*, polonezii au fost consideraţi de SS oameni inferiori, exact ca şi ruşii, şi au fost trataţi în consecinţă. Imediat după cotropirea Poloniei în 1939, persoane făcînd parte din minoritatea poloneză din Germania au fost internate în lagăre de concentrare. Au urmat, în octombrie, aşa-zişii franctirori (partizani), după aceea, masa de polonezi, iar după răscoala polonezilor din Varşovia, din august 1944, internări de anvergură.

Dintre polonezii aduşi la Buchenwald în octombrie 1939, circa 1700 au fost mutaţi, împreună cu evrei polonezi originari mai ales din Austria, în „lagărul mic", descris mai înainte, situat pe locul de adunare. „Franctirorii" au fost lăsaţi să flămînzească şi să îngheţe în „grădina de trandafiri". Încă în a doua jumătate a lunii octombrie, a izbucnit printre ei o epidemie de dizenterie, care s-a răspîndit atît de iute, încît conducerea SS-istă a lagărului s-a văzut nevoită să retragă de la muncă deţinuţii din „lagărul mic" şi să instituie carantina.

Şefii SS, în frunte cu comandantul de lagăr *Koch*, şeful de lagăr secund de pe atunci, SS-Hauptsturmführer Hüttig, ca şi împuterniciţii speciali pentru „lagărul mic", SS-Hauptscharführer Planck şi SS-Hauptscharführer Hinkelmann, au fost inepuizabili în născocirea de şicane, menite să umple timpul liber creat forţat. Deţinuţii erau siliţi să stea pe locul de adunare, în aşteptarea distribuirii mîncării ; după vreo două ore, primeau supa chioară, care, între timp, se răcise. Şi foarte rarul schimb de lenjerie se petrecea pe acelaşi loc, unde deţinuţii trebuiau

să-şi scoată, pe un frig năpraznic, cămăşile, indispensabilii şi ciorapii pentru a primi schimbul. Apelul, repetat de două-trei ori pe zi, cerea de fiecare dată aproape două ore. „Drept pedeapsă" — nimeni nu ştia pentru ce —, Planck nu-i lăsa pe deţinuţi să se întoarcă în corturi, ci îi ţinea şi restul zilei pe locul de adunare. Cine n-a avut prilejul să cunoască ceva asemănător abia de îşi poate imagina chinul provocat de statul neîntrerupt în picioare, amplificat de condiţiile deosebite. Hüttig avea grijă, uneori, şi de „distracţii aparte". Punea să se aducă în „lagărul mic" capra ; însoţit de un număr de şefi de bloc, se apropia cu ea de deţinuţi şi aplica, fără alegere, fiecărui al zecelea cîte 25 de lovituri cu bîta. Odată, cînd un deţinut s-a oferit să primească el loviturile în locul fratelui său lovit de soartă, Hüttig şi-a arătat admiraţia pentru gest, dispunînd să fie ambii bătuţi. Hauptscharführerului Hinkelmann îi făcea o deosebită plăcere să lase pe locul de adunare o căldare pe jumătate plină cu supă, să privească flămînzii cînd se apropie de ea pentru a-şi lua puţina supă şi, apoi, să se năpustească cu o măciucă groasă asupra întregului grup, izbindu-le capetele pînă le dădea sîngele.

Anotimpul înainta, se făcea din ce în ce mai rece, dar în condiţiile din „lagărul mic" nu intervenea nici o schimbare. Fiecare deţinut îşi putea păstra singura lui pătură. Firește, nimeni nu se mai dezbrăca, se dormea îmbrăcat şi, de aceea, toţi erau năpădiţi tot mai mult de insecte. Porţiile de mîncare se micşorau, raţiile de pîine erau subţiate. Supa ajunsese apă chioară şi scăzuse la mai puţin de un litru. Nici măcar această mîncare nu o primeau cei din „lagărul mic" în fiecare zi, pentru că Standartenführer Koch obişnuia să pedepsească întregul lagăr cu zile de post pentru orice pretinsă abatere ; „lagărul mic" trebuia să ţină cu stricteţe nu numai zilele de post ale întregului lagăr, dar mai primea în plus, la ordinul Hauptscharführerului Planck, zilele sale aparte de post. Acest sistem a luat o asemenea proporţie, încît, de pildă, în luna noiembrie 1939, au intrat 12 zile de post pline, cu alte cuvinte s-a primit „hrană" numai în 18 zile din lună ! La ce animalizare a oamenilor a dus această metodă barbară o demonstrează modul — devenit obicei general — de a apuca o porţie : cînd deceda cineva în cort, faptul era ţinut ascuns, mortul era susţinut de subsuori de doi camarazi sau luat în spate de unul singur şi tîrît

la cel ce împărţea pîinea. Acesta elibera „ajutoarelor" porţia de pîine a celui decedat. Cadavrul era lăsat să zacă undeva pe locul de adunare.

Îmbrăcămintea a rămas aceeaşi ca în luna octombrie, aşa că, nici în perioada celui mai teribil ger din lunile decembrie şi ianuarie, în „lagărul mic" nu s-au distribuit nici paltoane, ori pulovere, nici şaluri ori apărătoare de urechi, sau mănuşi. Tratamentul ambulatoriu la infirmeria deţinuţilor s-a terminat o dată cu instituirea carantinei ; degerăturile cu răni deschise de la picioare şi alte boli survenite duceau inevitabil la moarte. Cînd se ieşea la apelul de dimineaţă, în zăpada care acoperea platoul se puteau număra, zilnic, cîte 15, 20 sau chiar 25 de cadavre. Într-o zi, la un raport cu privire la situaţia deceselor în „lagărul mic", comandantul a răspuns cu cuvintele : „Pentru mine ritmul e prea lent. N-ar putea fi puşi oamenii să muncească ?" Nu se mai putea, teama de dizenterie fiind prea mare. Dar existau şi alte mijloace. La începutul lui decembrie, înmulţirea păduchilor în „lagărul mic" — 50 de păduchi pe un bărbat nu însemnau mult — i s-a părut conducerii lagărului periculoasă şi a ordonat o acţiune generală de despăduchiere. La 8 decembrie, a fost pusă în aplicare. Tuturor celor internaţi în lagăr li s-a oferit o baie binefăcătoare, îmbrăcămintea le-a fost însă reţinută pentru două zile, înmînîndu-li-se în schimb îmbrăcăminte de vară din pînză subţire de sac. Este de la sine înţeles că şi păturile au fost reţinute pentru dezinfectare. Pături de schimb nu existau pentru acest interval. A urmat o noapte de coşmar, în care nimeni n-a putut dormi din pricina frigului. A doua zi de dimineaţă, lumea a văzut înspăimîntată rezultatele acelei nopţi : şase rînduri de cîte zece şi încă şapte bucăţi — 67 de morţi, toţi curaţi, zăceau în zăpadă.

Din considerente necunoscute, la mijlocul lunii ianuarie 1940, conducerea lagărului a decis desfiinţarea „lagărului mic" şi mutarea în lagărul de bază a restului supravieţuitorilor. Din cei 1700, intraţi în lagăr în octombrie, mai trăiau 600. Au ieşit într-o asemenea stare, încît o mare parte din ei era clar că nu mai aveau mult de trăit. Greutatea lor era, în medie, sub 40 de kilograme, şi îngrijirea acordată la infirmeria deţinuţilor nu i-a mai putut salva pe majoritatea dintre ei. În relativ foarte scurtă vreme, au mai decedat cîteva sute.

Se poate aprecia cu aproximație că din cei 1700 de bărbați, câți erau la început, vor fi rămas în viață 40, printre ei Felix *Rausch*, un martor demn de încredere al detaliilor relatate, care a putut privi din afară prin gardul special de sîrmă ghimpată, întregul „lagăr mic".

Pe lîngă această acțiune de proporții, echivalînd cu tratamentul general dur aplicat polonezilor imediat după terminarea ocupării parțiale a țării lor, împotriva polonezilor au fost ordonate cu precădere două măsuri represive.

În 1938—1939, evreii, în primul rînd cei originari din Viena, fuseseră siliți să renunțe, prin notariat, la proprietățile lor — case și terenuri — în favoarea membrilor partidului nazist și a profitorilor acestuia ; „prețurile de vînzare" porneau de la 10 mărci ! În cazul polonezilor, s-a procedat și mai simplu : nu li se plătea nimic. Oamenii erau doar chemați și înștiințați că membrii familiilor lor trebuie să-și părăsească gospodăria și casa. A te fi opus să semnezi de confirmarea schimbului de proprietate făcut echivala cu o sinucidere. Prin zeci de scrisori trimise de către proprietari izgoniți, s-a aflat, mai tîrziu, că acaparatorii naziști și slugile lor nu le-au mai lăsat nici măcar o singură oră ca să-și strîngă lucrurile și nici nu le-au permis să scoată din casă mai mult decît un geamantan cu obiecte personale și 30 de mărci de persoană.

Cînd zecile de mii de muncitori sclavi polonezi, avînd agățate însemne defăimătoare, au fost tîrîți în interiorul Germaniei, era normal ca bărbații polonezi să stabilească relații cu fete germane, fie în gospodăriile țărănești, fie la orașe. Conform unui ordin al lui Himmler, asemenea persoane au fost spînzurate, în timp ce tinerele nemțoaice au fost internate în lagărul de concentrare pentru femei de la Ravensbrück și au primit de cîte trei ori 25 de lovituri de baston pe șezutul gol, după ce, în numeroase cazuri, sub îndrumarea unor faimoși membri ai partidului nazist, fuseseră înfierate „spontan" tunzîndu-li-se părul și fiind purtate de-a lungul străzilor din orașele sau localitățile respective. Brusc, a început, în 1941, la Buchenwald, cercetarea polonezilor bănuiți de „pîngărirea" rasei, acțiune în care denunțurile dinăuntrul și din afara lagărului au jucat un mare rol. Tineri polonezi au fost forțați să îndeplinească ei rolul de călăi ai concetățenilor lor. „Călăii polonezilor" au fost folosiți, după aceea, pentru aceleași scopuri, într-o mare parte a Turingiei, pornindu-se de la experiența din lagărul de la Buchenwald. În

scopul intimidării celor din Est aduşi acolo ca muncitori, ei mergeau, escortaţi de SS-işti, prin oraşe şi sate, purtînd o spînzurătoare cu două braţe de care puteau fi atîrnate cîte trei persoane, execuţiile putîndu-se face astfel în public. Dacă se constata o violenţă comisă de muncitori polonezi, pe o rază mai apropiată sau mai depărtată de lagăr, 30 de polonezi din lagărul de concentrare erau aduşi numaidecît la locul crimei şi spînzuraţi acolo, „drept exemplu menit să inspire teamă". Întrucît tinerii polonezi siliţi să fie călăi erau constrînşi la cea mai strictă tăcere şi, în plus, nici nu cunoşteau zonele din afara lagărului de concentrare, nu a fost cu putinţă să aflu date credibile cu privire la numele oraşelor şi localităţilor în care au avut loc asemenea execuţii — cu toate că eu însumi, de pildă, am stat mai multe luni în croitoria deţinuţilor de la Buchenwald, în imediata vecinătate a unuia dintre aceşti polonezi.

Exterminarea prizonierilor de război ruşi

Spre sfîrşitul verii anului 1941, a început în toate lagărele mari din Germania împuşcarea în masă a prizonierilor de război ruşi triaţi în acest scop. Chiar înainte de a se constitui „comandoul 99", primele execuţii au început, la Buchenwald, pe un teren de tragere situat lîngă lagăr, pe terenul uzinelor de armament denumite „Deutsche Ausrüstungs-Werke", exact în spatele croitoriei deţinuţilor. Pentru a acoperi zgomotul armelor, întregul lagăr trebuia să iasă, deseori chiar în timpul orelor de lucru, pe locul de adunare şi să cînte în timp ce aveau loc împuşcăturile. Chiar a doua oară cînd au fost astfel scoşi, oamenii au înţeles ce anume se întîmplă, de fiecare dată, după numai o oră, fiind aduse cadavre la crematoriu. După cîteva săptămîni, s-a renunţat la acest camuflaj destul de ridicol înainte încă de a fi fost amenajat corespunzător grajdul de cai. În lagăr nu exista nici o posibilitate de a salva aceste victime căci, imediat după internare, ele erau predate de către Secţia politică serviciului „regim special", fără să poată intra în legătură cu cei din lagăr. Împuşcările continuau neîntrerupt, ziua şi noaptea. Numărul total a atins, la Buchenwald, cifra de cel puţin 7 000, probabil însă că era cu mult mai mare. Estimări întemeiate merg pînă la 9 500. Cum, după fie-

care operațiune de lichidare, camioanele pline cu cadavre plecau de la grajdul de cai la crematoriul din lagăr, acolo s-a mai putut face, în orice caz, o numărătoare aproximativă. În lagărele de concentrare de la Sachsenhausen și Dachau numărul celor lichidați a fost, de asemenea, de cîte 10 000.

Selecționarea respecta liniile directoare unitare ale Oficiului central de Siguranță al Reichului (RSHA). Erau destinați să fie uciși, cu precădere, ofițeri, comisari politici, conducători ai Komsomolului și membri marcanți ai Partidului Comunist. În acest scop, în toate lagărele de bază de prizonieri de război, cunoscute sub prescurtarea „Stalag" (Stammlager der Kriegsgefangenen), și în lagărele de concentrare în care erau internați prizonieri de război, existau denunțători în slujba Gestapoului. La Buchenwald, această tristă misiune a fost îndeplinită de un anume Kusnir-Kusnarew, un fost general pretins țarist, despre care se va mai vorbi și într-un alt context. Am în mînă copia, socotită „chestiune secretă de competența Reichului", a unei expuneri, ținute de doi funcționari ai Gestapoului de la Weimar în fața unui auditoriu select, despre activitatea lor în calitate de astfel de denunțători în „Stalag" districtul IV E, cuprinzînd Dresda, Altenburg, Halle, Lützen, Merseburg, Naundorf și Weissenfels. Copia s-a găsit în moștenirea lăsată de judecătorul regional de la Weimar ; s-ar putea să fie unicul exemplar care s-a mai păstrat. Din păcate, nu poartă numele conferențiarului ; pe complicele său îl chema *Pause*. Ambii indivizi subliniază în mod expres că liniile directoare și decretele conform cărora au acționat au fost elaborate „în înțelegere cu Înaltul comandament al Wehrmachtului". În introducere se spune :

„Luarea unui număr — de pînă acum — 2,5 milioane de prizonieri sovietici și întreținerea lor, ca și folosirea lor la diverse munci pe teritoriul Reichului pun conducerea statului și pe cea a armatei în fața unor noi probleme. În această privință, se va fi ținut cont de diverse considerente. Așa cum rezultă din decretele și directivele date pînă acum, noi vom face astfel încît cea mai mare parte a teritoriului cucerit de noi pînă acum să fie afectat activității de colonizare germană. Este limpede pentru oricine că pentru teritoriul cucerit avem nevoie de oameni, care 1) să fie folosiți la reconstrucție, 2) să reînvie atelierele de producție și ogoarele. Nu dispunem

încă, în momentul de față, de un excedent de cetățeni germani pentru aceste sarcini. Sîntem, deci, nevoiți să recurgem la omul rus. E însă clar că nu oricare rus sovietic poate fi luat în considerație pentru o asemenea muncă, doar rusul a fost crescut și asmuțit sistematic, de la începutul anilor '20 și pînă acum, în spirit bolșevic. De aceea, trebuie căutate și separate toate elementele indezirabile dintre prizonierii de război care pot fi avuți în vedere pentru a fi utilizați în teritoriul ocupat. Trebuie socotiți ca elemente indezirabile din punct de vedere politic îndeosebi funcționarii de seamă ai statului și ai partidului, revoluționarii de profesie și activiștii Kominternului, toți activiștii de partid importanți ai Partidului Comunist și ai Uniunii Sovietice și ai organizațiilor lor subordonate comitetelor centrale, comitetelor regionale și de ținut, toți comisarii poporului și locțiitorii lor, toți foștii comisari politici în Armata Roșie, personalitățile conducătoare ale instanțelor centrale și medii ale autorităților de stat, personalitățile conducătoare ale vieții economice, intelectualitatea rusă, toți evreii și toate persoanele dovedite ca instigatori și comuniști fanatici. În continuare, asigurarea tuturor persoanelor care pot fi folosite la terminarea unor alte cercetări de orice natură și la clarificarea unor chestiuni de interes general".

Pentru a rezolva rapid problemele, Oficiul central de Siguranță al Reichului, în înțelegere cu Înaltul comandament al Wehrmachtului, a instituit, la aproape toate organele superioare ale Poliției de stat, peste inspectorii Poliției Siguranței și ai Serviciului de Siguranță, așa-numite comandouri de intervenție care au fost detașate în lagărele de prizonieri de război. Cum au procedat acestea acolo rezultă dintr-un singur alineat din expunere :

„Nu există motive care să ne facă sentimentali față de ruși sau animați de alte sentimente. De aceea, conform directivelor din 17 iulie 1941 ale Oficiului central de Siguranță al Reichului, rușii considerați ca suspecți de comandourile de intervenție, vor fi denunțați fără întîrziere acestuia și, după primirea confirmării că pot fi executați, vor fi împușcați. Condiția este ca rușii incriminați să fie eliberați de Înaltul Comandament al Wehrmachtului și predați Poliției Siguranței. Potrivit înțelegerilor intervenite între instanțele în discuție, această condiție este îndeplinită în orice caz. După ce se va primi confirmarea că pot fi executați, se va trece imediat la

punerea în practică a măsurilor ordonate. Se va evita o deținere lungă a respectivului rus sovietic în oricare din lagăre. Este interzis ca execuția să aibă loc în lagăr sau în imediata apropiere a acestuia, tot așa, după cum este interzis să fie publică și, în principiu, nu se permit nici un fel de spectatori. Potrivit ordinelor date de inspectorul din Dresda, rușii sovietici depistați ca suspecți vor fi transportați pe calea cea mai scurtă într-un lagăr de concentrare, unde va urma execuția".

Din momentul începerii captivității lor, prizonierii de război ruși aveau de îndurat un întreg șir de asemenea trieri.

„Prima verificare are loc în Stalagurile de pe front, unde se face oricum o verificare și selecționare din toate punctele de vedere. În primele și următoarele lagăre din țară unde sînt aduși, același lucru se repetă de către respectivele detașamente de muncă. De aceea, se poate înțelege că aici rușii sovietici ce urmează a fi superverificați sînt deja curățați în cea mai mare parte de elementele suspecte. Înaltul Comandament al Wehrmachtului a dat abia în ultimele zile organelor Wehrmachtului interesate în această problemă ordine amănunțite privitoare la tratamentul prizonierilor de război ruși sovietici în toate lagărele de prizonieri de război... Ele nu fac decît să sublinieze însemnătatea activității de verificare politică și în alte privințe a prizonierilor de război ruși sovietici și sînt conduse de ideea că, în cazul prizonierilor ruși, nu este vorba de prizonieri de război în sensul obișnuit al cuvîntului, ci, așa cum a accentuat și Führerul în ultima sa cuvîntare ținută la inaugurarea campaniei de ajutor de iarnă pentru armată 1941—1942, de un dușman format numai din animale și bestii. Și așa și trebuie să fie tratați, în primul rînd".

În consecință, în decurs de patru săptămîni, cei doi agenți ai Gestapoului, care s-au dat față de ruși drept împuterniciți economici pentru organizarea de detașamente de muncă deosebit de bune, au mai propus din 1650 de prizonieri de război cercetați „drept persoane de încredere 3 comisari politici, respectiv ajutoare ale lor, 5 elemente indezirabile, 5 persoane civile, 3 asiatici, 7 inși aparținînd populațiilor turce, 3 ofițeri și 24 de prizonieri care nu păreau suspecți".

Exterminarea în masă a prizonierilor de război ruși a scăzut treptat, în 1943, evident ca urmare a unor com-

plicații internaționale, punîndu-i-se capăt la începutul lui 1944. Împușcarea individuală a unor ruși sau a unor grupuri mai mici a mai avut loc, adesea, și ulterior.

Independent de aceste măsuri, au mai fost internați cu miile în lagărele de concentrare *alți prizonieri de război ruși*. Cei dintîi 3000 au sosit la Buchenwald la mijlocul anului 1941. Întregul lagăr aștepta cu încordare să vadă cum se va comporta SS-ul, după toate instigările care au precedat sosirea rușilor. Aproape tot statul-major al comandamentului, în frunte cu șeful de lagăr de atunci Plaul, s-a postat la intrarea în lagăr. Cînd au sosit rușii, au început insultele și înjurăturile ; făpturile sosite arătau din cale afară de jalnic. După o mărșăluire de-a lungul a mai multor sute de kilometri ce durase luni de zile, și în timpul căreia nu li s-a dat decît un minimum de mîncare, au ajuns la destinație complet istoviți de putere, jerpeliți și zdrențăroși. Cînd au intrat pe poartă, clătinîndu-se, arătau ca niște epave de oameni ; cînd s-au întors de la baie, păreau niște schelete ce se clatină. Intenția Wehrmachtului și a SS-ului a fost să dea impresia că rușii ar fi fost prost hrăniți și mizerabil îmbrăcați de-acasă ; acestui scop îi servea marșul de mai multe săptămîni de-a curmezișul Germaniei, sub ochii populației. În lagărul de concentrare, demonstrația a avut un efect contrar. S-a născut numaidecît o acțiune de solidaritate spontană, de proporții nemaiîntîlnite pînă atunci. Oricine avea timp și posibilitate, alerga la blocul său să ia mîncare și țigări ; mulți și-au dat ultima bucățică de pîine. Conducerea SS-istă a lagărului, aflînd ce se întîmplă, a demis imediat trei supraveghetori de bloc, cunoscuți drept comuniști, Kurt Wabbel, Kurt Leonhardt și Josef Schuhbauer, dispunînd să fie tratați de către Sommer cu cîte 25 de lovituri cu vîna de bou și trimițîndu-i la cariera de piatră. Din pricina acțiunii de solidaritate, tot lagărul a fost sancționat cu retragerea hranei pe o zi. „Dacă se va mai întîmpla o dată ca vreunul din germanii din Reich să... acestor porci de cîini de la Răsărit —", urla în microfon primul șef al lagărului preventiv, SS-Sturmbannführer Schobert. Bineînțeles că s-a mai întîmplat, dar în taină.

În lunile martie—iunie 1942, au fost internați peste 6000 de ruși sovietici, în parte prizonieri de război, în parte civili luați cu forța. Și aceștia au ajuns în lagăr într-o stare de completă epuizare. Prizonierii de război

din lagărele de concentrare au fost izolaţi de restul lagărului printr-un gard de sîrmă ghimpată, partea separată denumindu-se „lagăr de prizonieri de război". Această inscripţie constituia singura deosebire faţă de restul lagărului. Puteai să ai impresia că asişti la un spectacol shakespearean din Evul Mediu : spectatorilor li se arată un panou cu inscripţia „Castel" şi se lasă la libera lor fantezie să umple cu imaginaţia scena goală. Majoritatea prizonierilor ruşi fuseseră trimişi, în februarie 1942, la Sachsenhausen, unde circa 4200 dintre ei s-au prăpădit. Pe la sfîrşitul anului 1942, mai existau la Buchenwald vreo 1200 de prizonieri de război ruşi, al căror efectiv s-a redus treptat, prin împuşcări, boli şi subnutriţie la 800. Aceşti 800 s-au menţinut bine şi au îndeplinit în lagăr un rol de seamă, fără ştirea şi împotriva voinţei SS-ului.

Dacă ar fi depins numai de intenţiile regimului nazist nici un singur rus n-ar fi supravieţuit perioadei captivităţii de război sau celei a internării în lagăr. „Am putut constata prin observaţii proprii", se spune în expunerea amintită, „că ei devorează, pe cîmpuri, frunze de sfeclă furajeră, cartofi, bucăţi de morcovi, pe care le smulg din pămînt, ca şi rîme şi şoareci. După cum ne-au povestit santinelele de la cuibul de aviatori Klausa de lîngă Altenburg, prizonierii au căutat şi şi-au luat din grămezile de gunoi resturile de mîncare mucegăite şi ceea ce rămînea neconsumat de noi." Oare din pură desfătare sau numai pentru că au fost lăsaţi să flămînzească cumplit ? Denunţătorul Gestapoului răspunde impasibil : „Alimentaţia prizonierilor ruşi este mai proastă decît cea a celorlalţi prizonieri. Motivul constă în faptul că Rusia nu a aderat la Convenţia de la Geneva privitoare la tratamentul faţă de prizonierii de război şi că deci, nu avem nici un motiv să-i tratăm pe ruşi potrivit dreptului internaţional. Nu ştim cum sînt trataţi prizonierii noştri de către ruşi, este însă de presupus, aşa cum rezultă din rapoartele existente pînă acum, că numai puţini dintre ei au putut scăpa cu viaţă." E de presupus..., „presupunerea" a fost, o dată mai mult, suficientă pentru uciderea sau lichidarea sutelor de mii de oameni aparţinînd altor popoare şi, prin aceasta, pentru expunerea propriilor concetăţeni, căzuţi în mîinile duşmanului, unor măsuri de represalii.

Directivele date de conducerea centrală a SS-ului nu erau îndreptate numai împotriva prizonierilor de război ruși, ci și împotriva *olandezilor*, ca și *francezilor* și *belgienilor*. Ele prevedeau așa-numitele Transporturi NN. SS-ul avea un mod indescriptibil de a eticheta în chip romantic moartea pe care o hotăra pentru alții. Vînătorile de oameni practicate, de pildă, în Franța, pentru a interna victimele în lagăre de concentrare naziste, purtau numele „Acțiunea Spumă de mare" și „Acțiunea Vînt de primăvară". Cum erau cărați cîteodată acei oameni în lagăr aproape că nu se poate descrie. În vara lui 1943, sute de francezi — printre care înalți funcționari de stat, profesori, ofițeri, îndeosebi din poliția franceză, și ingineri — au fost descărcați în gara Weimar și hăituiți spre Buchenwald. Unii complet dezbrăcați, alții cu o lenjerie sumară pe ei își purtau morții scoși din vagoanele în care fuseseră îndesați la Compiègne.

Foarte curînd, a apărut în lagăr, pornind de la Secția politică, un cuvînt-cheie : „Transporturi NN". Se putea crede, inițial, că este vorba de o măsură specială contra olandezilor. Dar a transpirat repede sensul adevărat : „Transporturile NN" [denumirea provenea de la acțiunea represivă învăluită sub eticheta romantică „Nacht und Nebel" — „Noapte și Ceață". *Nota trad.]* îi cuprindeau pe olandezi, francezi și belgieni, dintre care o parte, după „un examen biologic al rasei", fuseseră supuși la experiențe speciale în diferite lagăre de concentrare, cu precădere în lagărul de tristă faimă de la Natzweiler. Transporturile NN erau în realitate o măsură strict de intimidare : victimele lor erau rupte de orice legătură cu patria lor. S-a întîmplat ca 150 de ostateci olandezi de toate orientările, aduși la Buchenwald în februarie 1941, să cunoască un tratament privilegiat, fiind eliberați după un timp relativ scurt. În schimb, în rîndul celor aproximativ 300 de olandezi internați în aprilie 1942, găsindu-se un număr mai mare de comuniști, au fost selectați 85 dintre ei și, după numai cîteva zile, transferați în lagărul de concentrare Gross-Rosen, unde au fost uciși pînă la unul.

Deținuții destinați transporturilor NN nu au avut voie, chiar de la început, să scrie celor apropiați. Încetul cu încetul, s-a aflat că soarta lor în lagărul de concentrare Natzweiler a fost cu totul aparte. Pentru a revela ce condiții generale au găsit ei acolo, să intercalăm o relatare a

deținutului politic Robert Leibbrand, din Stuttgart, ce se bazează pe date furnizate de sanitari de la infirmeria din Natzweiler. 20 dintre aceștia fuseseră aduși acolo de la Dachau ; doar 3 au supraviețuit lagărului de la Natzweiler !

Într-o climă dintre cele mai neprielnice, 900 de prizonieri au fost puși să ridice, într-un interval de un an, lagărul de pe povîrnișul Munților Vosgi, dîndu-i o formă de terasă, și să facă aceasta sub biciul unor criminali de profesie dezlănțuiți, din rîndul cărora se recrutau aproape toți cei ce reprezentau forța în lagăr. Comandant era SS-Sturmbannführer Zill, din Plauen, prim-șef de lagăr, SS-Hauptsturmführer Kramer, din Augsburg, medic-șef, transferat acolo de la Buchenwald, Dr. Eisele, urmașul său, aproape tot atît de celebru, SS-Obersturmführer Blanke. Din cei 900 de prizonieri inițiali, «au sucombat» 330, alți 300 au trebuit expediați la Dachau ca invalizi ! Cel mai temut detașament de muncă a fost cel de la cariera de piatră de la Natzweiler. Dintre internații lagărului, nu erau apți de muncă decît vreo 100, și aceștia constituiau aristocrația lagărului compusă din „verzi", care, deci, nu lucrau ! Cum însă detașamentul de la cariera de piatră trebuia să numere cel puțin 200 de bărbați, mulți, care nu mai puteau merge pe picioarele lor, erau aduși cu roabe la locul de muncă. 60% din deținuți cîntăreau sub 50 de kilograme. Foametea a fost atît de mare, încît cei mai slăbiți de puteri au fost pur și simplu omorîți de alți deținuți pentru ca făptașii să poată ajunge în posesia meschinei rații zilnice a celor omorîți. Odată, au fost aduși la infirmerie într-o singură noapte nu mai puțin de 30 de bărbați uciși. Tratamentul practicat în infirmeria deținuților depășea orice închipuire. Acolo era Kapo un criminal de profesie, care, de conivență cu primul supraveghetor Rosch, cu criminalii de profesie Käseberg, Hösel și Liese și cu Kapoul de la bucătărie Pollmann, un respingător homosexual, are pe conștiință numeroase asasinate.

Unul dintre sanitarii de la infirmerie, deținut, a fost, la 8 iulie 1942, martorul următoarei întîmplări :

„În coridorul infirmeriei, erau așezate una peste alta șase lăzi din scînduri nedate la rindea ce foloseau drept cosciuge. Prin crăpături, se prelingea sînge. S-a auzit, deodată, o bătaie provenită din cosciugul cel mai de jos. O voce slabă gemea : «Deschideți ! Deschideți ! Mai trăiesc...» „Verzii" au ridicat lada și au deschis-o. Aveam în

față un deținut cu privirea fixă, membrele sfărîmate și capul rănit, așezat alături de un mort. Am vrut să mă reped să-l eliberez din îngrozitoarea sa situație, dar imediat am fost împins la o parte de criminalii de profesie. Cîteva lovituri înăbușite, cosciugul a fost iarăși bătut în cuie și a luat drumul crematoriului..."

Acest mediu îi aștepta pe deținuții NN. Chiar la primirea lor la Secția politică, au fost întîmpinați cu bătăi peste bătăi. Cei care reprezentau forța au primit indicații dintre cele mai severe, în sensul ca nou veniții să nu poată fi folosiți decît sub cerul liber, la muncile cele mai grele. În decurs de șase zile, 20 dintre ei au fost fugăriți dincolo de centura posturilor de pază și „împușcați în timpul încercării de evadare". La munca de pe versantul abrupt era suficient un brînci mai puternic din partea unui SS-ist sau a unui vătaf „verde" pentru ca deținutul să cadă dincolo de centura posturilor de pază. Și acolo, santinelele SS primeau pentru fiecare împușcare cîte trei zile de învoire și un supliment de hrană și tutun. În această treabă s-au remarcat în mod deosebit SS-istul van der Mühlen, repartizat anume pentru împușcări, și un membru al SS-ului din Alsacia, pe nume Fuchs. Medicul de lagăr de mai tîrziu, SS-Hauptsturmführer Schiedlausky, medic la Buchenwald cu începere din toamna lui 1943, interzicea deținuților-sanitari tratarea în infirmerie a celor grav răniți. Cu toate acestea, sanitarii proveniți din rîndul deținuților politici dădeau ajutor tovarășilor lor NN, noaptea, în condiții primejdioase pentru ei.

Pe măsură ce trecea timpul, și în lagărul de concentrare de la Natzweiler se petreceau, în unele domenii, anumite schimbări, în parte datorită alungării criminalilor de profesie, în parte datorită coruperii și oboselii SS-ului, astfel că nu tuturor deținuților NN sosiți mai tîrziu din diverse lagăre le-a mers la fel de rău, deși încă foarte mulți dintre aceștia și-au pierdut viața. Se pare că experimente cu gaze de luptă, așa cum se intenționa inițial, nu s-au mai făcut cu ei. Și cu toate acestea, numai foarte puțini au supraviețuit unor asemenea transporturi.

În acest context, se mai pot adăuga cîteva cuvinte cu privire la *destinul luxemburghezilor,* împotriva cărora au fost îndreptate, de asemenea, măsuri speciale din partea regimului național-socialist. În majoritatea lor, luxemburghezii erau tineri polițiști. Cîteva sute dintre ei au fost arestați de Gestapo, tîrîți cu forța în diferite localități ale Germaniei, sfîrșind prin a fi internați în lagăre de con-

centrare în grupuri de 30 pînă la 60 de oameni. Cei mai mulți deținuți politici luxemburghezi erau duși, începînd din vara anului 1940, în lagărul special SS Hinzert de lîngă Trier, unde a existat un așa-zis lagăr de educație prin muncă pentru „leneși", cu o durată de detenție limitată pînă la opt săptămîni.

Lagărul din Hinzert avea permanent doar între 600 și 800 de deținuți, ceea ce îngăduia SS-ului să exercite asupra lor un control deosebit de sever. Comandantul lagărului era un anume Sporenberg, care s-a priceput să-și atîțe SS-iștii într-un fel deosebit împotriva deținuților. SS-iștii au fost secondați de către supraveghetorul Eugen Wipf, originar din Elveția, care a snopit în bătăi pînă la ucidere și a schilodit prin lovituri mulți deținuți. Detașamentele de muncă au fost, fără excepție, epuizante și erau situate, aproape toate, în afara lagărului. Să descriem, cu titlu de exemplu, comandoul de la Pleurig : deținuții aveau de parcurs în pas alergător o distanță de 4 kilometri pînă la gara Rheinsfeld, de acolo mergeau cu trenul pînă la Pleurig, de unde, pe jos, pe un drum în cea mai mare parte de urcuș abrupt, pînă la Pellingen. Trebuiau să facă o lucrare de terasament dintre cele mai grele, iar SS-iștii pîndeau cu strășnicie să nu se întrerupă lucrul. Ca hrană, prizonierii căpătau o bucată de pîine în cursul dimineții, o supă făcută din uruială și frunze de morcovi, la prînz. O situație asemănătoare era în comandourile de la Thalfang și Nonnweiler. Seară de seară, coloanele trăgeau după ele, la întoarcere, o căruță mică, în care zăceau colegi zdrobiți ; în dreptul barăcii unde era infirmeria, căruța era răsturnată de un șef de bloc, astfel că bolnavii cădeau la pămînt. „Medicul infirmerici" era SS-Oberscharführer Brendel, zidar de meserie. Era un bețiv notoriu. Deseori, îngrijirea pacienților consta în bătăi cu bîta sau lovituri cu un vătrai aplicate pe corpul gol.

Nu cunosc numărul total al deținuților luxemburghezi morți in lagărul special de la Hinzert. Francezii internați în acest lagăr purtau două litere mari vopsite : HN = Hundenation (națiune de cîini).

Executarea paraşutiştilor şi a agenţilor secreţi aliaţi

Comandamentul Gestapoului din Paris a internat în lagăre de concentrare, în 1944, un număr de membri ai

serviciilor secrete ale aliaţilor apuseni, dintre care 43 la Buchenwald. Erau englezi şi francezi. Au ajuns acolo la 17 august şi au fost repartizaţi în blocul pentru nou sosiţi cu numărul 17.

Vieţile lor fuseseră marcate de tot felul de momente palpitante, aşa cum oferă în general serviciul secret prin sine însuşi şi în mod special în asemenea timpuri : de la cele trăite în Rezistenţa franceză pînă la lupta directă cu agenţii Gestapoului. Viaţa lor aventuroasă s-a încheiat în mod tragic în lagărul de concentrare de la Buchenwald.

La 9 septembrie, fără ca mai înainte să se fi aflat ceva în lagăr, 16 dintre ei au fost chemaţi pe neaşteptate la poartă şi spînzuraţi imediat în crematoriu. Din acea clipă, s-a încercat să fie salvaţi cît mai mulţi posibil din rîndul celor rămaşi. Infirmeria deţinuţilor nu putea fi folosită pentru acest scop, în primul rînd fiindcă medicul lagărului, Schiedlausky, spre deosebire de predecesorul său, dr. Hoven, nu colabora cu deţinuţii şi, în al doilea rînd, fiindcă această grupă de oameni ameninţaţi era mult prea mult în vizorul SS-ului. Unii dintre ei, printre care maior Southgate, englez, au fost totuşi internaţi ca bolnavi, deşi în cazul lor internarea nu putea oferi o securitate efectivă. Salvarea era posibilă numai atunci cînd cei ameninţaţi erau declaraţi de formă decedaţi şi apoi li se schimbau numele şi numărul cu ale unora care muriseră cu adevărat. Împreună cu prietenul meu, Heinz Baumeister, din Dortmund, care lucra cu mine în blocul 59, m-am declarat gata să fac o asemenea operaţiune utilizînd blocul 46, în ciuda faptului că eram în relaţii de duşmănie cu Kapoul de acolo. Dar îl aveam la mînă pe Sturmbannführerul Dr. Ding-Schuler, despre care va mai fi vorba. Firește, nu putea fi vorba decît de un număr extrem de redus de primejduiţi. A fost un moment tragic acela în care conducătorul de escadrilă Dodkin din Royal Air Force, şeful grupului, al cărui nume real, Yeo-Thomas, nici unul nu-l cunoştea, a purces la alegerea într-o anumită ordine de succesiune a celor ce trebuiau salvaţi, iar camarazii săi au insistat ca el să se treacă în fruntea listei, datorită importanţei propriei sale persoane. Aceşti englezi şi francezi au manifestat un admirabil spirit de devotament. Au putut fi salvaţi, la un moment dat, numai trei dintre ei : în afară de Dodkin, captain Peuleve, englez, şi lieutenant Stephane Hessel, din serviciul secret al generalului de Gaulle.

S-a reuşit, în condiţii dramatice, să i se smulgă SS-Sturmbannführerului Dr. Ding-Schuler încuviinţarea pentru acţiunea de salvare. Am provocat, de formă, în blocul 17, o pretinsă epidemie de tifos exantematic şi i-am izolat pe cei trei ofiţeri, mai sus numiţi, în blocul 46, al cărui Kapo, Dietzsch, a fost iniţiat de Baumeister atît cît era necesar, interzicînd categoric să se divulge ceva în lagăr, inclusiv în blocul 50. „Din păcate", tocmai atunci, nu erau disponibili pentru substituire bolnavi de tifos exantematic, din transporturi sau din lagăr, care să fie pe moarte. Nu puteam utiliza criminalii de profesie din seriile de experimente pentru tifos exantematic, pe de o parte, din considerente principiale, iar pe de altă parte, din pricina unei alte primejdii căreia cei salvaţi i-ar fi fost expuşi datorită culorii verzi a triunghiului purtat ; şi nu în ultimul rînd, şi pentru că doar Stephane Hessel vorbea nemţeşte. Această dificultate de necunoaştere a limbii a făcut ca, în principiu, să se pună numai problema francezilor ; atît Dodkin, cît şi Peuleve vorbeau curat franceza.

De unde să găseşti — bătînd din palme — francezi muribunzi, suferind de tifos exantematic ?

Încă la 5 octombrie, 21 de oameni din grup, printre care Peuleve, au fost strigaţi prin megafon, 20, împuşcaţi. De două ori a venit SS-ul în acea zi la blocul 46 pentru a-l ridica pe Peuleve, care fusese anunţat Rapportführerului ca bolnav. Prima dată, a lipsit, cu bună ştiinţă, Dietzsch, prevenit de serviciul nostru de informaţii ce funcţiona excelent, iar SS-ul nu a îndrăznit să intre în bloc temîndu-se de presupusul pericol de contaminare. A doua oară Dietzsch a refuzat să-l dea pe Peuleve, invocîndu-l pe Dr. Ding-Schuler, fără a cărui aprobare nimeni nu putea să intre în blocul 46. După ce am pus să i se administreze lui Peuleve o injecţie cu lapte spre a-i provoca o febră ridicată, am izbutit, împreună cu Heinz Baumeister, să-l determinăm pe Dr. Ding-Schuler să meargă nu mai puţin decît de trei ori la comandament. Prima oară, pentru a-l lămuri că un muribund cu o febră de 41 de grade nu poate fi executat (SS-Oberführer Pister a răspuns : „În definitiv poate fi terminat cu un foc de revolver şi pe targă !") ; a doua oară, ca să obţină, „pentru evitarea vîlvei în lagăr", să fie lăsată execuţia în seama lui, în calitate de şef al blocului 46, ceea ce Pister a refuzat ; a treia oară — Baumeister era de părere că nu se mai poate ca Sturmbannführerul de la Waffen-SS să

mai fie folosit ca unealtă pe lîngă comandantul lagărului —. pentru ultima tentativă de a face să se treacă asupra medicului de lagăr Dr. Schiedlausky misiunea execuţiei prin administrarea unei injecţii. A fost un joc care punea iminent în pericol viaţa tuturor celor implicaţi, şi pe deasupra unul nesigur, dar care trebuia riscat. În cele din urmă. Pister, nebănuind nimic, şi-a dat consimţămîntul pentru ultima propunere şi, ca atare, Ding-Schuler a fost trimis la Schiedlausky, despre care ştiam că de cînd venise la Buchenwald îşi lepădase obiceiurile practicate odinioară în alte lagăre şi nu mai ardea de dorinţa de a face el însuşi „injecţii". În consecinţă, Ding-Schuler a trebuit să-l convingă pe acesta să pasez problema SS-Hauptscharführerului Wilhelm, pe care-l cunoşteam suficient pentru a-l putea folosi drept unealtă fără ca el să-şi dea seama. Se făcuse după-amiază tîrziu, se lăsa întunericul. Dietzsch a pregătit o cină copioasă cu şnaps pentru Wilhelm. Informaţiile despre fiecare fază a desfăşurării lucrurilor trebuiau să ne parvină de la o clipă la alta şi nimeni în afară de cei cinci iniţiaţi nu trebuia să intre la bănuială. Cînd Hauptscharführerul a fost destul de ameţit, Dietzsch i-a arătat un pacient ce tocmai trăgea să moară în staţia de izolaţi din infirmerie, susţinînd că acesta ar fi delicventul în cauză, care, în mod evident, avea să treacă peste foarte puţine minute pe lumea cealaltă, aşa că nu mai era cazul să se iroseacă injecţia pentru el. Şi, într-adevăr, Wilhelm a plecat imediat pentru a raporta medicului de lagăr săvîrşirea execuţiei.

În tot acest timp, captain Peuleve a stat ascuns, împreună cu camarazii săi, într-o încăpere lăturalnică a blocului 46, pregătit în orice moment pentru execuţie.

Pentru a preîntîmpina din capul locului orice bănuială a centralei Gestapoului, cea care dăduse ordinul de execuţie, a trebuit să împiedicăm expedierea unui raport separat asupra îndeplinirii ordinului emis împotriva lui Peuleve ; era posibil ca vreun membru versat al Serviciului de siguranţă să cunoască practica, ce-i drept nu prea frecventă, din alte lagăre de a substitui persoane vii unora decedate şi să devină suspicios la primirea raportului de execuţie din secţia de izolare a infirmeriei. Într-un asemenea caz, ar fi fost suficientă examinarea tuturor convalescenţilor eliberaţi din blocul 46 în perioada în cauză pentru a-i identifica pe cei substituiţi. (De aceea, eu mă şi gîndisem la o nouă, la o a doua schimbare a datelor

personale). Am pus mîna și pe raportul colectiv despre execuția care avusese loc, trimițîndu-l pe Sturmbannführer Dr. Ding-Schuler la comandant, deoarece acesta expediase la Berlin o unică telegramă referitoare la cei 21 de delicvenți.

Tocmai atunci a sosit la Buchenwald un transport din Köln, „o adevărată mană cerească"; printre cei veniți, zeci de francezi bolnavi de tifos exantematic. Aproape imediat, unul din ei a decedat. Se potriveau, oare, vîrsta, talia, originea cu cele ale lui Peuleve? Pe jumătate. Substituirea s-a făcut cît de repede s-a putut. De atunci încolo, Peuleve a purtat numele de Marcel Seigneur.

Se scurseseră încă o săptămînă și nu se putea să nu ne temem că ordinul de execuție a celorlalți doi ar putea sosi în orice clipă. Zile de așteptare care-ți macină nervii — dacă și cînd vor mai muri alți pacienți. Baumeister și cu mine mai aveam pe cap și supravegherea cea mai atentă a lui Ding-Schuler și a lui Dietzsch ca nu cumva să ajute „moartea" cu puțină otravă! În cele din urmă, a reușit substituirea și în cazul lui Dodkin și al lui Hessel. Am procurat — cît de simplu sună azi cuvîntul acesta! — de la Secția politică datele personale ale celor decedați, deși nici un deținut, în afară de Kapoul de acolo, nu avea posibilitatea să obțină accesul la documente. Cu ajutorul preotului Joseph Thyl, ne-am îngrijit de „autopsia corectă" a celor ce figurau ca morți, ba chiar am trimis la Institutul de Igienă al trupelor SS de la Berlin preparate din organe ale decedaților de tifos exantematic, luate de la cadavrele unora care în realitate trăiau. Timp de două săptămîni, am avut pe masa din fața mea recipientul de sticlă cu etichetă „Dodkin nr. 10844, preparate din organe: splină, ficat, inimă, creier — tifos exantematic.". După aceea, ne-am apucat să-i introducem, prin contrabandă, în comandouri exterioare, ca specialiști corespunzători, pe cei trei ofițeri deveniți acum un tîmplar, un polițist și un student, așa cum se știa în lagăr. Cîte nu am născocit noi atunci pentru a induce oamenii în eroare, începînd cu cei din birouri, trecînd peste cei de la statistica muncii și pînă la cei de la magazia de efecte, spre a înlătura obstacole, a elimina adversari potențiali — permanent cu sabia deasupra capului! Cititorul interesat își va putea face o idee despre atmosfera în care se derula acțiunea, urmărind fragmente din informațiile pe care ni le-am strecurat, în taină și prin șiretlicuri, între blocurile 46 și 50, în săptămînile critice ale lunii octombrie 1944, căci un contact

ritmic şi deschis nu se putea întreţine. Am păstrat în parte, însemnări mîzgălite pe bileţele, în limbile engleză, franceză sau germană.

La 6 octombrie, ziua în care SS-ul a vrut de două ori să-l ducă pe captain Peuleve la execuţie, ofiţerii ne-au scris la orele 14,30 :

„Vă puteţi imagina ce simţim ! D. (Dietzsch) era de părere, azi dimineaţă, că cel mai bine ar fi să ne infecteze numaidecît de tifos exantematic, ca să fim cu adevărat bolnavi, pentru cazul că vom fi strigaţi. Mai tîrziu, ne-a propus să ne schimbe cu doi francezi, care, după spusele lui, ar fi aici pe moarte. Propunerea lui nu se referea la P. Nu i s-ar putea, oare, aplica lui una dintre cele două metode, ca el să fie în siguranţă ? Aş considera-o pe cea dintîi ca fiind mai bună.

Dac-am putea vorbi măcar cinci minute cu tine ! Ar însemna imens de mult pentru noi să putem vedea mai clar situaţia şi să evităm greşeli tactice faţă de D." (Tuturor celor trei le lipseau experienţa lagărului şi cunoaşterea oamenilor, ceea ce îngreuna enorm lucrurile, căci cel mai mic pas greşit ar fi putut însemna sfîrşitul nostru imediat.)

„Ce informaţii exacte aveţi despre camarazii noştri ? Rechemarea celor care au fost incluşi în transport înseamnă, oare, că ei vor fi împuşcaţi ? Oribilă poveste e totul... Spiritul vostru de luptă şi tenacitatea voastră sînt demne de toată admiraţia ; tu ştii ce înseamnă ele pentru noi !

Stephane

Aş vrea să vă mulţumesc din toată inima pentru tot ce faceţi pentru noi. Dacă ar fi totuşi să dispar asta n-ar fi din cauză că voi aţi fi omis chiar şi un amănunt pentru a mă salva.

Cu cea mai mare recunoştinţă, al vostru

H.P.

Ca şi lui Stephane, mi-ar face şi mie mare plăcere să mă întreţin cu tine cîteva minute. Sînt cîteva puncte importante care ar trebui să ne devină mai clare ; pe calea aceasta, nu e cu putinţă. Multe, multe mulţumiri pentru

toate ostenelile voastre. N-are nici un rost să încep să vă spun cît de recunoscători vă sîntem.

D. *(Dodkin)*"

A doua zi a avut loc substituirea lui Peuleve.

„Dragi prieteni ! Nu pot spera să găsesc cele mai potrivite cuvinte pentru a vă spune cît de recunoscător vă sînt pentru această faptă extraordinară... Îmi doresc doar să apuc ziua în care să vă pot răsplăti cît de puţin pentru ceea ce vă datorez atît de mult. Întotdeauna al vostru,

Marcel *Seigneur*"

La 13 octombrie, Hessel scria :

„D. *(Dodkin)* a decedat azi, ceea ce înseamnă pentru noi toţi o mare uşurare. Voi reveni mîine dimineaţă asupra acestui lucru, dacă totul merge bine. În cazul în care s-ar întîmpla totuşi ca ordinul de execuţie să sosească mai înainte (lucrurile se precipită cu o asemenea iuţeală, încît trebuie să fim în fiecare zi pregătiţi pentru asta), mă întreb dacă nu ar fi rezonabil ca eu să-mi pregătesc terenul pentru o evadare care să aibă loc în momentul sosirii ordinului de execuţie ? O asemenea soluţie, care pentru noi este, bineînţeles, cu mult mai puţin uşoară, ar fi totuşi mai sigură pentru noi toţi, deoarece nu ar exista în acelaşi timp două cazuri asemănătoare de moarte subită tocmai înaintea execuţiei, şi încă în asemenea condiţii suspecte. Firește, voi sînteţi cei care trebuie să hotărîţi. Rog să mă îndrumi asupra a ce am de făcut. Mă las cu cea mai deplină încredere în mîinile voastre sigure.

Stephane"

După două zile :

„Întrucît va trebui probabil să plecăm curînd cu transportul, este necesar să cunoaştem, cît mai repede, o serie de amănunte despre viitoarea noastră existenţă. Aţi putea încerca să le obţineţi pentru noi ?" (Cererea lor s-a încrucişat cu comunicarea din partea noastră a datelor deja procurate). „Deci, numele sînt : Marcel Seigneur, nr. 76635 şi Maurice Chouquet, nr. 81642. Trebuie să ştim : de unde provin cei doi ? Unde au trăit ? Unde au lucrat înainte de a ajunge la Buchenwald ? Au fost internaţi cu un grup mic sau mare ? La ce au lucrat în timpul ante-

rioarei lor deteniţii ? Unde şi cînd au fost arestaţi ? De ce ? Profesia, religia, data naşterii şi locul naşterii ? Orice s-ar putea afla despre viaţa lor particulară sau publică ar fi de mare preţ pentru noi.

În ce mă priveşte, aştept într-una să aflu ce trebuie să se întîmple cu mine." (Cum nici un francez potrivit nu a murit de moarte naturală şi noi, de acord cu Hessel, nu am admis ideea ca cineva să fie ucis anume pentru substituire, au trecut îngrijorător de multe zile, în timpul cărora am cîntărit un plan de salvare după altul.) „Vă puteţi închipui ce efect are asupra mea fiecare chemare transmisă prin megafon !"

După trecerea a încă trei zile, părea că francezul avut în vedere pentru substituire, care se zbătuse multă vreme între viaţă şi moarte, s-ar fi vindecat. Afară de aceasta, Sturmbannführer Dr. Ding-Schuler nu mai avea nici un interes, după enervările prin care trecuse, să suporte în continuare riscul ce se prelungea. Cei doi englezi salvaţi îi ajunseseră ; oricum, Hessel, ca francez, nu-i era prea simpatic şi voia să-l abandoneze. De fiecare dată cînd puteam schimba cîteva vorbe cu Ding-Schuler, fără să bată la ochi serviciului de informare al deţinuţilor din blocul 50 — totdeauna neîncrezător faţă de necomunişti, chiar cînd se dovedeau foarte leali —, a trebuit să lupt din răsputeri contra acestei tendinţe a lui Ding-Schuler.

Ofiţerul lui de Gaulle ne-a scris :

„Omul meu de schimb pare că scapă, slavă Domnului pentru el. Un alt francez muribund nu mai e disponibil. Cred, de aceea, că nu avem voie să mai pierdem timpul : trebuie să folosesc proxima ocazie pentru o evadare, chiar dacă nu e ceva tot atît de sigur şi mai la îndemînă ca soluţia recent preconizată de voi, care sună splendid." (Noi voiam să manevrăm în aşa fel, încît să-l aducem pe Hessel, pe căi ocolite — oricum foarte anevoioase —, în blocul 50 şi să-l ţinem acolo ascuns într-un anume loc din pod, pe întreaga durată a războiului ; aceasta, fără ştirea cuiva, simulînd oficial o evadare, cu toate căutările ulterioare şi tot tam-tam-ul din lagăr).

„Azi e miercuri, şi e foarte probabil ca ordinul de execuţie să vină mîine (dacă nu cumva avem „şansa" să vină chiar azi !). Rog aranjaţi totul ca să fiu repartizat într-un transport ce părăseşte mîine lagărul". (Numai un

om sortit picirii putea să ne facă o asemenea propunere cu o scadenţă de 24 de ore, fără să ţină seama de enormele complicaţii ale aparatului din lagăr !) „Şi daţi-mi o adresă bună în exterior ! Orice aţi putea face în plus pentru mine ar fi, bineînţeles, de nepreţuit, dar şi aşa mă tem că trebuie să contez pe cum mi-o fi norocul. Ar fi o nebunie să mai aştept.

Îndatorat din adîncul inimii şi plin de încredere în voi :

S.H."

Cu toate acestea, a trebuit să ne stăpînim în continuare nervii şi, după două zile, francezul fixat pentru substituire a murit totuşi. La 21 octombrie, Hessel a putut scrie :

„Simţul tău nu te-a înşelat". (În timpul unei vizite nocturne la cei trei, îmi exprimasem certitudinea că deznodămîntul acestei istorii va fi pozitiv, că Dumnezeu nu-i va părăsi pe cei care, în pofida tainicei întortochieri a hotărîrilor sale, au avut încredere în el şi, fără a săvîrşi vreun rău, şi-au păstrat treze inima şi mintea pentru a sluji, cu toată înţelepciunea de care e capabil un om şi cu o extremă disponibilitate pentru acţiuni temerare, o cauză nobilă şi importantă). „Datorită grijii voastre, totul este acum în cea mai perfectă ordine. Simţămintele mele sînt cele ale unui om care a fost salvat în ultima clipă. Ce uşurare !

Şi acum, despre problema transportării noastre de aici : Köln ne-ar conveni de minune, căci de acolo am putea fugi, eventual chiar pe drum, pentru a intra cît mai curînd în contact cu Aliaţii. În felul acesta, am putea accelera şi chestiunile ce privesc Buchenwaldul. Planul nostru este să trecem acolo linia frontului. De la Köln ar mai fi vreo 150 de kilometri, de la Hamm, numai 90 de kilometri, dacă am reuşi s-o ştergem pe undeva prin apropiere.

Firește, întregul plan de evadare ar fi mult mai bun şi fără breşe, dacă am căpăta ceva bani, îmbrăcăminte civilă şi o adresă în regiunea Ruhrului sau în Renania. Aţi putea să ne procuraţi aşa ceva ? Dacă renunţăm la acest plan de evadare, orice alt transport ar fi, după părerea mea, tot atît de bun ca unul ce duce la Köln, poate chiar mai bun din punctul de vedere al bombardamentelor. Dintr-un şir întreg de motive evidente — nu toate

numai egoiste ! —, optăm firește, fără rezerve, pentru Köln.

Continuăm să așteptăm noi detalii despre Maurice Chouquet și Michel Boitel (noul nume al lui Hessel). Doamne, cît de bucuros am fost aflînd că nu fusese căsătorit !

La infirmerie mai zac în prezent zece oameni de la Royal Air Force. Dacă ar fi ca unul din ei să moară, reflectați, vă rog, la posibilitatea unei noi substituiri ! În felul acesta, am avea drumul deschis, pentru a scrie în Anglia prin intermediul Crucii Roșii, ceea ce ar face, de asemenea, să avanseze simțitor lucrurile. Decizia vă aparține, bineînțeles.

Toți trei sîntem acum într-o formă excelentă și foarte optimiști — după *recentele* știri de pe front și după discursurile nemților extrem de simptomatice pentru *apropiata* noastră victorie !

Veșnic al vostru : S.H."

Salvarea a reușit. Yeo-Thomas și Peulevе sînt astăzi la Londra. Stephane Hessel este la New York, unde lucrează la ONU.

În a doua jumătate a lunii octombrie, a fost dus la execuție un alt membru al grupului, un francez, tată a patru copii, pentru care, ca și pentru ceilalți, în circumstanțele existente, pur și simplu nu s-a mai găsit nici o posibilitate de salvare, îndeosebi fiindcă se dorea evitarea oricărei noi primejduiri a celor abia substituiți. Cei trei bărbați rămași au așteptat, săptămînă de săptămînă, să vină de la Berlin ordinul de execuție, care de obicei sosea miercurea și era aplicat joia. Din fericire, n-a venit. Așa se face că Southgate a rămas în viață. Amîndoi francezii supraviețuitori au ajuns în comandouri exterioare ; unul dintre ei, pe nume Guillot, a evadat de acolo la începutul lui 1945, a fost însă iarăși prins și adus în buncărul de la Buchenwald. Eliberarea l-a găsit acolo.

La 5 aprilie 1945, a sosit pe neașteptate de la centrala Gestapoului ordinul de execuție pentru Dodkin ! Așadar, raportarea morții lui din octombrie 1944 nu ajunsese la organul central competent. Cînd, în seara aceea, Rapportführerul a apărut în persoană în cancelaria deținuților — noi fusesem preveniți imediat de omul nostru de încredere —, a cerut cartotecile tuturor englezilor aflați în lagăr. Erau acolo și cele ale morților. A scos

fișa lui Dodkin vădind dealtminteri un alt scris adică al lui Dodkin, a căutat mai departe și a găsit cartoteca unui anume Perkins, un ofițer englez foarte simpatizat de toți, care era la Buchenwald de un an și jumătate fără să aparțină respectivului grup, le-a comparat și, în cele din urmă, le-a luat pe amîndouă. Aceasta ne-a făcut să credem că se va începe cercetarea cazului, Gestapoul dînd cumva de urma afacerii *Dodkin* și presupunînd că Perkins este, din cauza unei anumite similitudini de nume, fie Dodkin substituit, fie substituitul lui Dodkin. Dar Perkins era în afară de orice pericol, deoarece nu știa absolut nimic și efectiv nu era Dodkin. Iată însă că ordinul de execuție sosit era emis pentru amîndoi, ceea ce noi puteam concepe cu atît mai puțin cu cît nici prin cap nu ne trecuse că raportul făcut, la timpul său, asupra morții lui Dodkin nu ajunsese la Berlin, respectiv la Praga, unde se mutase între timp centrala Gestapoului. Din cauza acestor complicații fatale, nimeni nu s-a gîndit să-l interneze urgent pe Perkins la infirmerie, făcîndu-l „să se dea la fund", lucru care, în momentul acela, era iarăși posibil. El a fost executat în aceeași zi, numai cu o săptămînă înainte de eliberarea lagărului de către americani.

În 1944, timp de mai multe luni, în lagărul de concentrare de la Buchenwald au fost internați și 167 de *aviatori anglo-saxoni*. Au fost duși, nu se știe unde, puțin înainte de Crăciun. Șeful lor era comandantul de escadrilă Lamason, un australian, care a întreținut tot timpul un contact strîns cu Dodkin. De ce au fost aduși acești piloți în lagărul de concentrare nu știa nimeni, nici ei înșiși, bineînțeles. Au avut parte de condițiile aspre ale „lagărului mic".

Transporturi speciale în vederea gazării

După cotropirea Poloniei, Hitler a semnat — fapt cunoscut — un decret secret, antedatat 1 septembrie 1939, potrivit căruia bolnavilor declarați medical ca incurabili să li se „acorde moartea de milă". „Cancelaria Führerului" și o secție anume din Ministerul de Interne al Reichului au luat asupra lor punerea în practică a decretului. Exista totuși o teamă față de rezerva și agitația din rîndurile populației (care au și existat în realitate, astfel încît încă în noiembrie 1942 Himmler, care voia să treacă ușor peste asemenea manifestări, a trebuit totuși

să se refere la ele, exprimîndu-se astfel : „Va dura cel puțin un deceniu pînă ce poporul nostru se va dezbăra de o asemenea mentalitate mărginită"). Din această pricină, pentru a putea stîrpi viața au fost create trei organizații camuflate : „Asociația de muncă a Reichului — Institute de vindecare și tratament [„Reichsarbeitsgemeinschaft Heil-und Pflegeanstalten"], care, în fapt, depista victimele, „Fundația de interes public pentru îngrijire spitalizată" [„Gemeinnützige Stiftung für Anstaltspflege"], care, în fapt, finanța asasinatele, „Societatea de interes public pentru transportul bolnavilor S.c.r.l." [„Gemeinnützige Krankentransportgesellschaft GmbH"], care, în fapt, se ocupa de transportul candidaților la moarte pînă la locul unde urma să fie uciși. Totuși, acțiunea nu a putut fi păstrată în secret ; în Germania a izbucnit o puternică agitație clandestină, atunci cînd, în 1940, internații unor azile au fost omorîți în serie, după o așa-zisă selecție „medicală" efectuată doar pe bază de chestionare. S-au manifestat cele mai vehemente — și întru totul justificate — temeri, în sensul că s-ar urmări nu numai uciderea „bolnavilor incurabili", ci și, pe rînd, a celor care „trăiesc degeaba" : inapții de muncă, bolnavii, bătrînii și debilii, marii mutilați de război și, în sfîrșit, toate categoriile de adversari ai național-socialismului. „Mărginirea" poporului german, îndeosebi a păturilor sale creștine și umaniste, a fost, în orice caz, atît de periculoasă, încît eforturile generale de război amenințau să sufere de pe urma lor. Aceasta l-a determinat pe Hitler să întrerupă, în principal pentru un timp, în august 1941, programul său de „eutanasie". El a rămas însă în vigoare, pînă la sfîrșitul războiului, pentru copii, „evreii pe jumătate" și muncitorii din Est.

Domnul Himmler însă nu a acceptat ca și pe acest tărîm special să-i fie oprită mașina sa SS-istă ucigașă. În lagărele de concentrare, acțiunea Oficiului central economico-administrativ al SS-ului (SS-WVHA) era mascată sub simbolul „14 f 13". Ea îi afecta pe deținuții declarați bolnavi mintali și incapabili de muncă și, firește, pe evrei — în practica lagărelor aceste criterii se aplicau oricui nu era pe placul vreunei persoane influente de acolo. Comisia de medici, căreia i s-a încredințat trierea victimelor și care își făcea viața cît mai ușoară, era compusă în parte din aceiași doctori în medicină care cutreieraseră înainte țara în lung și-n lat ca îngeri ai morții, în calitatea lor de trimiși ai iubitului „Führer", domnul Hitler, „să acorde moartea de milă". La începutul lui 1942,

ei au întocmit, de regulă, doar în cîteva ore, liste întregi cu numele deţinuţilor care le erau indicaţi de conducerile lagărelor de concentrare de la Dachau, Sachsenhausen, Buchenwald, Mauthausen, Auschwitz, Flossenbürg, Gross-Rosen, Neuengamme şi Niederhagen. Listele de condamnaţi la moarte purtau semnăturile lor de medici. Transporturile plecau imediat spre o ţintă necunoscută. Nu trecea mult — de la şase ore pînă la trei zile, în funcţie de depărtarea de lagăr —, şi se aduceau înapoi în lagăre lucrurile personale ale deţinuţilor, inclusiv conţinutul buzunarelor şi dantura lor. Peste destul de puţin timp am aflat că noi gaze fuseseră experimentate asupra prizonierilor. Ele fuseseră experimentate anterior pe vite. Chiar printre primii de la Buchenwald care au fost astfel gazaţi, se găseau un număr întreg de internaţi preventiv politici ca, de pildă, directorul Siguranţei austriece de la Salzburg, Dr. Bechinie. S-a aflat că aceste acţiuni speciale de gazare au avut loc la „Institutul de vindecare şi tratament" din Bernburg, lîngă Köthen. După cum a devenit cunoscut ulterior, instalaţia de lichidare se găsea chiar lîngă institut, despărţită de el doar printr-un zid.

Cîteva scrisori rămase ne dau o imagine despre cele ce se petreceau acolo : „Lagărul de concentrare Buchenwald. Medicul lagărului. Weimar-Buchenwald, 2 februarie 1942. Priveşte : Evrei inapţi de muncă în lagărul de concentrare Buchenwald. Referinţă : Întrevedere personală. Anexe : 2. Către Institutul de vindecare şi tratament Bernburg a.d. Saale, căsuţa poştală 263. Cu referire la întrevederea personală avută, vi se remite alăturat, în dublu exemplar, pentru noi dispoziţii, o listă a evreilor inapţi de muncă şi bolnavi din lagărul de concentrare Buchenwald. Medicul lagărului Buchenwald, semnat Hoven, SS-Obersturmführer d.R.". Răspunsul : „Institutul de vindecare şi tratament Bernburg, Bernburg, 5 martie 1942. Indicativ : Be go-Pl. Către lagărul de concentrare Buchenwald lîngă Weimar, în atenţia domnului comandant al lagărului. Referinţă : Scrisoarea noastră din 3 martie 1942. Priveşte : 46 de deţinuţi, specificaţia nr. 12 din 2 februarie 1942. Prin scrisoarea noastră din 3 martie v-am rugat să ne puneţi la dispoziţie, cu prilejul ultimului transport, pe cei 36 de deţinuţi rămaşi. Deoarece medicul nostru şef, care urmează să facă expertiza medicală a respectivilor deţinuţi absentează, vă rugăm să-i ataşaţi pe aceştia nu transportului din 18 martie 1942, ci celui din 11 martie 1942, şi anume cu documentele lor ce vor fi

restituite la 11 martie 1942. Heil Hitler ! Semnat Godenschweig." Lagărul de concentrare Gross-Rosen a trimis o listă cu 214 nume de prizonieri preventivi. Medicii morţii de la Bernburg au răspuns : „Nouă ni se pare ziua de 24 martie 1942 cea mai potrivită pentru sosire, căci, între timp, vor mai veni transporturi şi de la alte lagăre de concentrare, şi avem nevoie de un interval de timp din motive tehnice. În cazul în care aţi avea posibilitatea să expediaţi deţinuţii la destinaţie în omnibuze, v-am sugera două transporturi a câte 107 deţinuţi, unul marţi, 24 martie, celălalt joi, 26 martie 1942. Vă rugăm să vă pronunţaţi cu privire la sugestiile noastre şi să ne transmiteţi răspunsul dumneavoastră definitiv, ca să putem lua, în consecinţă, măsurile de rigoare."

Dr. Eberl şi asistentul său Godenschweig erau de multă vreme în legătură cu SS-ul şi, pentru a-i fi pe plac, au dispus arderea cadavrelor deţinuţilor fără certificat de deces ; aceasta ca o idee suplimentară, aşa cum rezultă dintr-o scrisoare a Dr. Hoven, datată 19 martie 1943, care se referea la lagărul exterior „Junkerswerke Schönebeck/Elbe" de pe lîngă Buchenwald. „Determinarea unora dintre medicii angajaţi cu contract şi tratativele cu funcţionarii cimitirelor au dus, adesea, la dificultăţi insurmontabile... Am intrat numaidecît în contact cu medicul-şef al Institutului de vindecare şi tratament de la Bernburg-Saale, Dr. Eberl, căsuţa poştală 252, număr de telefon 3169. Este acelaşi medic care a executat acţiunea 14 f 13. Dr. Eberl a manifestat o înţelegere şi o solicitudine ieşite din comun. Toate cadavrele deţinuţilor în chestiune de la Schönebeck-Wernigerode vor fi transportate la Dr. Eberl de la Bernburg şi arse acolo imediat, fără certificat de deces".

Aici ar fi nimerit să se pună întrebarea cîţi medici din Germania s-au pretat la asemenea practici şi ce răspundere poartă în această privinţă cercurile de medici cărora oficial le incumba supravegherea institutelor de vindecare şi tratament, a internărilor acolo şi a ceea ce se întîmpla acolo.

În lagărul propriu-zis de la Buchenwald n-au avut loc niciodată acţiuni de gazare. Este drept că, la sfîrşitul lui 1943, la conducerea centralei de construcţii din subordinea Waffen-SS-ului de la Weimar s-a primit ordinul de a se construi o instalaţie proprie de gazare. Camarazi influenţi şi temerari au reuşit — parţial prin distrugerea telegramelor şi prin alte manevre — să tergiverseze în-

tr-atît chiar şi începerea proiectării instalaţiei, încît, dată fiind evoluţia evenimentelor din ce în ce mai nefavorabilă pentru SS în a doua jumătate a anului 1944, executarea proiectului de construcţie a căzut pe planul al doilea. Dacă instalaţia ar fi fost construită, este mai mult decît probabil că în perioada martie-aprilie 1945 deţinuţii de la Buchenwald ar fi fost gazaţi pînă la ultimul.

Cu începere din ianuarie 1943, Oficiul central economico-administrativ al SS-ului a intenţionat să limiteze acţiunea „14 f 13" strict la bolnavii mintali. Dar ce mai conta acest lucru pentru cei din lagărele de concentrare, cînd, în acea perioadă chiar, erau organizate, unul după altul, în toate aceste lagăre, transporturi destinate gazării, în timp ce la Auschwitz — centrala operaţiilor de gazare din Europa —, problema se rezolva simplu : oricum, 90% din candidaţii la moarte veniţi cu transporturile la Auschwitz-Birkenau erau asasinaţi imediat după sosire.

Desemnarea pentru moarte prin gazare a purtat în toate lagărele şi ghetourile din Est .denumirea de „selecţionare" — evident un cuvînt paralizant ce inspira teamă. Selecţionările urmau la intervale neregulate, cîteodată după două pînă la trei, altădată după patru pînă la cinci luni, apoi iarăşi de două ori în decurs de două săptămîni. O singură selecţionare de acest fel a însemnat, numai în lagărul de bărbaţi B II d de la Birkenau, cu un efectiv de vreo 4000 de oameni, 1200 de victime. Pe atunci, în ianuarie 1944, la Auschwitz şi în împrejurimile sale existau cam 30 de lagăre pentru bărbaţi şi mai multe pentru femei. Au fost asasinaţi, lunar, un mare număr de internaţi de ambele sexe, ce nu mai poate fi evaluat exact. La începutul funcţionării lagărelor exterioare, lucrurile se petreceau în aşa fel, încît toţi bolnavii grav erau transferaţi numaidecît la Birkenau, unde cădeau victimă camerelor de gazare. Ulterior, cînd această metodă n-a mai fost suficientă, iar pe lîngă cei grav bolnavi prin curtea lagărului se clătinau pe picioare sute de înfometaţi, toţi debilii au fost triaţi de către medicii SS-işti şi transportaţi, în grupuri de cîte 300 pînă la 400, la Birkenau.

La sosirea medicului SS-ist cu suita lui, toţi oamenii erau puşi să se dezbrace la piele ; erau cercetaţi din faţă şi din spate şi, după bunul plac, aşezaţi fie la dreapta pentru a li se scrie numărul de deţinut, ceea ce însemna că erau sortiţi morţii, fie la stînga, ceea ce însemna că se întorceau în bloc, deci că li se prelungea viaţa. Se întîmpla

ca deținuții înșiși să-și predea, prin intermediul SS-ului, camarazii pentru a fi gazați. Într-un lagăr exterior al lagărului de concentrare de la Auschwitz, Monowitz, ei colaborau mai ales cu medicul SS-ist Dr. Entress, care se dezlănțuia în modul cel mai abominabil. Și alți medici ai SS-ului, ca, de exemplu, SS-Hauptsturmführer Dr. Fischer și Dr. König, selecționau din cînd în cînd asemenea transporturi ale morții. În timpul celor 26 de luni, cît a funcționat lagărul de la Monowitz, au fost trimiși la moarte prin gazare cam 23.000 de deținuți.

La Auschwitz chiar, selecționații erau băgați toți împreună în blocurile rezervate pentru ei și puși sub o severă pază. Rămîneau izolați, descori două, trei zile, de cele mai multe ori fără mîncare, întrucît figurau deja ca „scoși din evidență". Martiriul sufletesc pe care au trebuit să-l îndure este lesne de închipuit. Un tînăr de 17 ani, de la Auschwitz, notat ca subnutrit, i-a spus odată unui deținut în vîrstă : „Sper că merge repede și nu doare. E singurul lucru de care mă tem !" Spre deosebire de cei nou veniți, care erau duși direct la crematoriu, toți cei din lagăr știau, bineînțeles, la ce trebuiau să se aștepte și că, atunci cînd lipsea gazul, ultimele chinuri ale morții prin asfixiere se puteau prelungi pînă la cinci minute. Nu toți deținuții erau așa-zișii musulmani, adică oameni zdrobiți fizic și psihic, care acceptau tot ce se întîmplă cu ei. Au fost unii care au făcut drumul spre moarte intonînd cîntece de luptă și strigîndu-le SS-iștilor : „Astăzi e rîndul nostru, mîine va fi al vostru !" Nimeni nu poate ști, firește, ce se petrecea în forul interior al celorlalți, foarte numeroși, dacă abandonaseră sau mai manifestau un spirit de luptă.

Suprimarea tuberculoșilor

Pentru orice cunoscător al adevăratelor țeluri ale național-socialiștilor și al intențiilor reale ale statului SS îndeosebi, ar fi fost de mirare, pe drept cuvînt, dacă potentații ce luau hotărîrile nu ar fi inclus și bolnavii de tuberculoză în planurile lor de exterminare. În cazul Poloniei, și-au făcut socoteala că acolo ar trăi cam 35 000 de tuberculoși deschiși și aproximativ 120 000 de bolnavi de Tbc, al căror tratament, vrînd-nevrînd, se cerea luat în considerație. În ce-i privește pe cei dintîi, gauleiterii

Greiser din Posen * și Heydrich i-au propus lui Himmler, în primăvara și vara anului 1942, „procedeul radical". Șeful adjunct al „Oficiului central al Partidului muncitoresc național-socialist german pentru sănătatea poporului", Prof. Dr. Blome, a fost, și el, de părere ca procedura să nu dureze mult ; totuși, într-o expunere din 18 noiembrie 1942, a susținut : „Mă gîndesc că acum, după ce a oprit mai demult acțiunea din institutele de alienați, führerul nu ar considera oportun și adecvat din punct de vedere politic un «tratament special» pentru bolnavii fără perspectivă. În ceea ce privește acțiunea de eutanasie, intrau în discuție bolnavi ereditari, cetățeni ai statului german, iar acum este vorba de bolnavi infecțioși, cetățeni ai unui popor îngenuncheat. Nu există nici un dubiu că soluția preconizată ar fi cea mai simplă și cea mai radicală. Dacă ar putea fi garantată o desăvîrșită păstrare a secretului, s-ar trece peste anumite rezerve de orice natură ar fi ele. Eu consider însă imposibilă o asemenea păstrare a secretului." În consecință, el a propus o altă soluție : „Internarea în aziluri, în condiții de strictă izolare, a tuberculoșilor infecțioși, fără perspectivă de vindecare." „Această soluție ar avea drept efect pieirea relativ rapidă a bolnavilor. Afectîndu-se acțiunii numărul necesar de medici și personal sanitar, s-ar masca, într-o anumită măsură, caracterul de adevărat lagăr al morții". Ca urmare, la 3 decembrie 1942, Himmler i-a dat lui Greiser ordinul „de a căuta o regiune potrivită în care să poată fi trimiși apoi bolnavii de tuberculoză incurabili". Nu se știe ce s-a întîmplat în amănunt cu acest plan.

Se pare că numărul bolnavilor de tuberculoză din lagărele de concentrare a fost într-un fel dinainte limitat de un organ central de la Berlin, așa cum în lagărul de concentrare de la Auschwitz numărul total al bolnavilor de la infirmerie n-avea voie să depășească zece procente din efectivul lagărului, astfel încît tot ce întrecea acest procentaj a luat automat drumul camerelor de gazare. Fapt este că Dr. Eisele a stabilit, deodată, în vara lui 1941, că lagărul de la Buchenwald „are destui bolnavi de Tbc." De aceea, a trecut la uciderea lor în grupuri compacte din injecții intravenoase cu evipan sodic sau prin puncții în inimă cu aceeași substanță. O groază plină de panică i-a cuprins pe toți bolnavii, mai cu seamă atunci

* Este vorba de orașul polonez Poznan. — *Nota trad.*

cînd medicul lagărului a început pur şi simplu să strîngă laolaltă tuberculoşii din lagăr şi să-i ducă la moarte. Este foarte greu să redai ce s-a petrecut atunci în lagăr în vederea unor acţiuni de salvare şi a unor mutări ! Pentru a salva oameni, sanitarii din rîndul deţinuţilor îi respingeau, chiar cu brutalitate adesea, pe cei ce se prezentau, nebănuitori, pentru tratament la infirmerie. (În satul acela straniu, cu căi ocolite şi ascunse, cu caste relativ închise, în ciuda situaţiei date, şi cu comandouri şi deţinuţi solitari, trăiau totuşi oameni total neiniţiaţi). Cum motivul nu putea fi destăinuit, „grosolănia şi barbaria sanitarilor" dădeau loc la cele mai teribile neînţelegeri. Cel puţin 300 de oameni au fost ucişi de către Eisele în această acţiune. Înaintea injecţiei fatale, victimelor, mai exact unor săli întregi de bolnavi, li se administra un somnifer. Se întîmpla ca un pacient sau altul, cu un cord deosebit de rezistent, să suporte şi două injecţii, sucombînd abia după a treia.

Asemenea unor alte măsuri luate de SS, şi acţiunea întreprinsă împotriva tuberculoşilor a fost contradictorie, nu atotcuprinzătoare şi limitată la unele intervale. A poposit şi în lagărele de concentrare aşa-numitul „*contingent de asalt compus din radiologi*" al SS-ului, care, sub conducerea profesorului Hohlfelder, colinda întreaga Germanie spre a-şi procura documentaţia ştiinţifică necesară unei combateri energice a turberculozei în rîndul poporului german. S-au făcut radiografii pulmonare fiecărui deţinut, iar cei găsiţi bolnavi nu erau ucişi pe loc, ci, dimpotrivă, trataţi terapeutic. (Iarăşi a fost necesară multă precauţie faţă de acţiunile individuale ale medicilor din lagăre sau faţă de unele dispoziţii contradictorii venite de la centru !) Foarte mulţi prizonieri, în special ruşi, au murit de tuberculoză pulmonară. Autopsiile au confirmat, în toate lagărele, că Tbc era una din bolile de departe cele mai răspîndite.

Exterminarea invalizilor şi a debililor

Secţiei D a Oficiului central economico-administrativ al SS-ului (WVHA) îi era caracteristică metoda de a instala, în anumite perioade, deţinuţi deveniţi inapţi de muncă şi invalizi în lagăre speciale, unde aveau puţin de lucru sau chiar nimic. În lagărul de concentrare de la Dachau, a existat mult timp un astfel de lagăr de invalizi. SS-ul a

pornit la exterminarea individuală şi apoi sistematică a prizonierilor în vîrstă sau debilitaţi numai după cel de al treilea an de război, poate pentru că se aştepta la o uşurare, pe această cale, a problemelor de alimentaţie. În lagărele în care existau instalaţii de gazare, „lichidarea" se făcea în acest mod, altminteri, prin injecţii. La Bergen-Belsen, numit fără ruşine nu numai „lagăr de întreţinere", ci, uneori, chiar „lagăr de restabilire", prizonierii erau lăsaţi să moară de foame. Spre sfîrşitul lui 1944, lagărul de la Buchenwald a primit comunicarea Oficiului central economico-administrativ al SS-ului că nu mai este permisă expedierea de noi transporturi spre Bergen-Belsen (ţinîndu-se cont de condiţiile din alte lagăre de concentrare), lagărul de la Buchenwald trebuind „să-şi rezolve singur problema supraîncărcării".

Rezolvarea arăta după cum urmează :

În „lagărul mic" se afla blocul 61, o baracă prăpădită din lemn, care, după o lungă luptă cu SS-ul, a fost cedată pentru a servi drept spital. Blocul 61 a fost ocupat de 800 de bolnavi proveniţi numai din „lagărul mic". SS-Hauptsturmführer Dr. Schiedlausky a ordonat ca toţi cei slăbiţi şi invalizii din convoaiele nou sosite să fie duşi acolo. De la începutul anului 1944 pînă în aprilie 1945, prin „lagărul mic" au trecut circa 100 000 de prizonieri, dintre care, începînd din toamna lui 1944, vreo 20 000 poate chiar mai mulţi, au fost cazaţi, fără întrerupere, în 17 barăci improvizate în timp ce restul au fost expediaţi mai departe, în lagăre exterioare. Deţinuţii-şefi de bloc în „lagărul mic" au primit dispoziţia să selecteze permanent pe „cei fără vlagă". Au fost luaţi, în mod obişnuit, cei despre care s-a presupus că n-ar mai putea fi menţinuţi în viaţă prin vreun ajutor medical. În perioada noiembrie 1944—martie 1945, aceştia au reprezentat în total cîteva mii de oameni, rezultat al unei selecţii făcute de două-trei ori pe săptămînă. Cifra exactă nu putea fi stabilită deoarece erau aruncaţi în crematoriu împreună cu cadavrele din întregul lagăr. Oamenii erau duşi dincolo de împrejmuirea special amenajată a blocului 61, unde erau obligaţi să se dezbrace sub cerul liber şi după aceea să intre în bloc. Chiar din coridorul de intrare, erau duşi fie în aripa infirmeriei, acordîndu-li-se obişnuitul tratament pentru bolnavi, fie la uşa B, prin care se intra într-o mică încăpere ; aici, SS-Hauptscharführer Wil-

helm sau un deţinut îl „injecta" imediat pe fiecare ce intra. În timpul unor astfel de acţiuni, pentru „depăşirea situaţiei de lipsă de spaţiu", baraca-infirmerie 61 furniza, şi ea, bolnavi Hauptscharführerului Wilhelm. Cadavrele erau azvîrlite de o parte şi seara, în timpul apelului, cărate la crematoriu cu căruţele. Din cînd în cînd Wilhelm opera alegerea chiar în baia lagărului, la sosirea transporturilor.

Factorii de decizie din mişcarea de rezistenţă antifascistă din lagăr au salvat de blocul 61 sute de tovarăşi de toate naţionalităţile, comuniştii avînd cele mai multe şanse în acest sens. Cu toate acestea, prin blocul 61, au fost înlăturate zeci de persoane care nu erau nicidecum în pragul morţii sau erau chiar de o sănătate robustă, dacă se nimerea ca ele să fie implicate în reţeaua de intrigi personale sau politice din lagăr. Deţinuţii ce operau trierea aveau întotdeauna la îndemînă posibilitatea substituirii de persoane şi nu toţi cei etichetaţi drept „trădător" sau informator a SS-ului de către respectivii concetăţeni erau şi în realitate astfel. În felul acesta, într-o serie de cazuri în care lucrurile erau perfect limpezi, au fost lăsaţi să moară oameni care nu aveau nici o altă vină decît aceea de a nu se fi înţeles, personal, cu unii conducători ai grupurilor lor naţionale. Cazuri tipice de acest gen au fost acela al baronului belgian *Grainel*, ucis în a treia săptămînă a lunii ianuarie 1945, din rîndul francezilor, cel al lui Maître Valenci, ca şi cele ale altor cîţiva (Louis Birets, Marsals nr. 127 667, Massas nr. 49 445, ucis la 28 februarie 1945, Muquans, un tînăr francez de 25 de ani, ucis la 12 februarie 1945). Dacă deţinuţilor care operau trierea ar fi să li se aducă vreo vină, aceasta ar fi oricum mai mică decît aceea a intriganţilor dictatoriali din blocuri şi din grupurile naţionale, care s-au folosit, fără scrupule, pentru scopurile lor egoiste, de aparatul intern al puterii creat de ei în vederea autoapărării tuturor deţinuţilor împotriva SS-ului.

Numărul „normal" al decedaţilor de la blocul 61 se cifra zilnic între 15 şi 30, cel „excepţional" ajungea pînă la 500 săptămînal. Începînd din 1943, în majoritatea lagărelor de concentrare, problema invalizilor a fost „rezolvată" în aceeaşi manieră.

Măsuri contra femeilor gravide din lagărele de concentrare

În baza unor dispoziţii cu caracter general, în lagărele de concentrare au avut loc acţiuni individuale de un fel deosebit îndreptate contra femeilor gravide. Cînd, într-un comandou exterior de femei, se constata existenţa unor deţinute gravide, femeile erau trimise la Auschwitz pentru a fi gazate, dacă erau evreice, la Ravensbrück pentru întreruperea sarcinii, dacă nu erau evreice. Li se spunea că numai acolo se găsesc maternităţi şi grădiniţe de copii corespunzătoare. Cum arătau acele grădiniţe de copii o demonstrează următorul exemplu : Un medic evreu olandez avea o soţie neevreică şi, din această căsătorie, o fetiţă de 5 ani. Urma să fie transferat din lagărul de la Vught, lîngă Herzogenbusch, la Auschwitz. Fără să bănuiască ce însemna asta, a întrebat dacă soţia şi copilul l-ar putea însoţi. SS-ul a confirmat cu plăcere subliniind laudativ „grădiniţa de copii de acolo". Soţia s-a declarat imediat de acord ; a plecat cu copilul în primul transport, chiar înaintea soţului ei. Sosind şi el la Auschwitz, cea dintîi grijă i-a fost să se intereseze de căminul de femei şi de grădiniţa de copii. Cu un rîs ca un nechezat, SS-istul a arătat spre camera de gazare : soţia şi copilul fuseseră omoriţi între timp. Doctorul însuşi a pierit după cîteva zile.

Proiectîndu-se evacuarea lagărului de la Auschwitz, s-a sistat gazarea deţinuţilor ; evreice gravide, mai tîrziu şi femei de alte naţionalităţi, au fost expediate în „lagărul de întreţinere" de la Bergen-Belsen, unde erau lăsate să moară de foame.

Cum asemenea lucruri nu puteau rămîne tăinuite, femeile gravide îşi ascundeau, adesea, prin toate mijloacele, sarcina. Dacă se ajungea la naştere, mama şi copilul apucau acelaşi drum...

Tratamentul aplicat homosexualilor

SS-ul a procedat cu homosexualii ca şi cu evreii, chiar dacă într-o măsură mai mică şi cu o rezonanţă mai restrînsă în opinia publică, poate tocmai fiindcă în cercurile militare prusace, în cele ale SA-ului şi ale SS-ului însuşi, homosexualitatea fusese, la început, foarte răspîndită, astfel încît ea trebuia proscrisă şi extirpată fără milă.

Într-un lagăr de concentrare era suficientă doar o suspiciune, pentru ca un deținut să fie declarat homosexual și, în consecință, aruncat pradă defăimării, neîncrederii generale și unor deosebite pericole mortale. În acest context trebuie spus că în lagăre homosexualitatea era foarte răspîndită ; deținuții însă îi țintuiau la stîlpul infamiei numai pe cei cărora SS-ul le atîrnase triunghiul roz.

De multe ori, homosexualii erau izolați în blocuri rezervate numai pentru ei și în comandouri de muncă închise. Tocmai această izolare dădea unor creaturi lipsite de conștiință, dar care puteau aplica forța, ocazia să recurgă la nerușinate șantaje, maltratări și violențe. Pînă în toamna lui 1938, homosexualii de la Buchenwald au fost repartizați în blocuri cu deținuți politici, unde au trăit oarecum neobservați. În octombrie 1938, au ajuns cu toții în compania disciplinară, trebuind să muncească la cariera de piatră. Aceasta a făcut ca, tocmai în cei mai grei ani, ei să aparțină castei celei mai de jos a lagărului. Întrucît lagărul a avut întotdeauna tendința explicabilă de a scăpa de elementele mai puțin importante și nu atît de prețioase, sau considerate ca atare, homosexualii au dat procentajul cel mai ridicat, în raport cu numărul lor, în transporturile destinate unor lagăre de exterminare, ca Nordhausen, Natzweiler și Gross-Rosen.

După cum am mai arătat pe scurt în capitolul „Instalații și sisteme speciale", alineatul 6, în toamna lui 1944, în lagărul de la Buchenwald a apărut danezul SS-Sturmbannführer dr. Vaernet, a cărui reședință era la Praga. Vaernet a purces la o serie de experiențe în vederea *combaterii homosexualității*, avînd pentru aceasta aprobarea lui Himmler și a medicului SS-ului și Poliției pe întregul Reich, SS-Gruppenführerul Dr. Grawitz, ca și a SS-Oberführerului Poppendieck, care răspundea față de Reichsführer-SS pentru Secția de experiență V din Leipzig. Prin administrarea unor hormoni preparați sintetic în regiunea inghinală dreaptă, se sconta o metamorfoză a instinctului. Din cele în total 15 persoane supuse experimentului — printre ele, unele persoane castrate, incluse, și ele, în experiment —, două au decedat : una, indubitabil în urma operației suportate, care i-a provocat un flegmon imens, iar cealaltă, cîteva săptămîni mai tîrziu, din cauza unei stări generale de slăbiciune. Oamenii deveniți cobai în această serie specială de teste nu erau, de

altfel, prost trataţi. Dar nici nu s-a obţinut vreun rezultat pozitiv.

Pe de altă parte, în lagărul de concentrare de la Auschwitz s-au făcut *experienţe de castrare la femei,* pentru care au fost alese evreice frumoase din Grecia. După cum relatează docentul Dr. Ludwig Fleck, deţinut care a lucrat la „Institutul de Igienă al trupelor SS şi Poliţiei din sud-est", la Auschwitz blocul nr. 10 a servit ca staţie de cercetare. Acolo, se foloseau raze Röntgen şi diverse substanţe chimice, şeful seriilor de cercetări fiind Prof. Clauberg, proprietarul unei clinici particulare, care venea adesea la Auschwitz.

Suferinţele „cercetătorilor în Biblie"

Membrii Societăţii internaţionale „cercetătorii în Biblie" au avut de îndurat, şi ei, fel de fel de mizerii în lagărele de concentrare. Făcînd abstracţie de unele munci speciale, „violeţii" au fost afectaţi, iniţial, în toate lagărele, companici disciplinare. Le erau interzise corespondenţa şi cumpărăturile ; cu începere din 1939, li s-a permis trimiterea lunară la membrii familiei a unei singure scrisori cu 25 de cuvinte. La 6 septembrie 1938, SS-ul le-a oferit posibilitatea să-şi răscumpere libertatea prin renegarea, sub semnătură, a principiilor lor, fiind vorba îndeosebi de refuzul de a depune jurămîntul şi de a presta serviciul militar. Numai foarte puţini au fost acei ce nu au rezistat tentaţiei. Toţi ceilalţi au fost supuşi, din acel moment, unei sălbatice presiuni menite să le frîngă rezistenţa. În prima zi de Paşte 1939, Rapportführerul din Buchenwald a făcut o altă tentativă de a-i îndupleca pe „cercetătorii în Biblie" să recunoască „Statul şi Führerul". Au fost întîmpinaţi cu denumiri ironice, precum „comedianţii cerului", „viermii Biblici", „Şeicii Iordanului". Efectul a fost egal cu zero. De Rusalii, toţi cei din blocul în care locuiau „Cercetătorii în Biblie" au fost din nou chemaţi la locul de adunare. După o cuvîntare a lui Hackmann, a început un torturant exerciţiu în două reprize : rostogoliri, salturi, tîrîri, alergat — executate de deţinuţi —, timp de o oră şi 15 minute, sub loviturile cu tocul cizmei şi cu bîta — contribuţia SS-iştilor.

La începutul războiului, „cercetătorii în Biblie" din lagărul de concentrare de la Sachsenhausen au fost somaţi să facă serviciul militar. La fiecare refuz, cîte zece dintre

ei erau împuşcaţi. SS-ul se oprea cînd era atinsă cifra de 40 de victime. „Cercetătorilor în Biblie“ de la Buchenwald li s-a adresat o chemare la 6 septembrie 1939. Primul şef de lagăr, Rödl, a declarat atunci : „Voi ştiţi că a izbucnit războiul, că poporul german este în primejdie. Noi legi intră în vigoare. Dacă refuză vreunul să lupte împotriva Franţei sau a Angliei, veţi muri cu toţii !“ Două companii de trupe SS, înarmate pînă în dinţi, erau postate la poartă. Nici unul dintre „cercetătorii în Biblie“ nu s-a declarat gata să dea curs cererii şefului de lagăr de a lupta pentru Germania. După o clipă de linişte, a răsunat dintr-odată ordinul : „Mîinile sus ! Goliţi buzunarele !“ Şi iată-i pe SS-işti năpustindu-se asupra „violeţilor“ şi luîndu-le pînă la ultimul ban — o scenă grotescă doar în comparaţie cu ceea ce era de aşteptat. Oricum „cercetătorii în Biblie“ au ajuns în comandoul de la cariera de piatră şi, în perioada aceea, n-au avut acces la nici un tratament medical.

În 1942, chiar în ziua Anului Nou, toţi „cercetătorii în Biblie“ au fost chemaţi iarăşi la poartă, pentru că refuzaseră în unanimitate să contribuie la acţiunea de procurare de lucruri de lînă destinate trupelor germane de pe frontul de Răsărit. Sentinţa Rapportführerului suna : „Voi, criminali de stat şi cîini ai cerului ce sînteţi, azi veţi munci pe un frig de minus 20 de grade pînă la lăsarea întunericului. Toată îmbrăcămintea de corp va fi imediat scoasă !“ Şi aşa s-a şi întîmplat. Cînd s-au întors, seara, în bloc, au trebuit să-şi mai predea şi încălţămintea de piele, primind în schimb saboţi de lemn foarte grei. La 15 februarie 1942, în faţa efectivului de „cercetători în Biblie“, adunaţi din nou în faţa porţii, Rapportführerul a citit un act de acuzare în toată regula : „Pentru nerespectarea ordinei din lagăr, mituirea şefului de bloc şi închiderea radioului în timpul discursului reprezentantului guvernului Reichului, sînt acuzaţi de răzvrătire 20 de „cercetători în Biblie“. Concluzia : nu execuţie, ci „sporturi de iarnă“ într-un omăt prăfuit, înalt de 20 de cm, pînă ce le-a ieşit sufletul şi erau epuizaţi.

O acţiune asemănătoare a avut loc în mai 1944, la Buchenwald. În prezenţa unor reprezentanţi ai Gestapoului veniţi special, toţi „cercetătorii în Biblie“ au fost supuşi, pe locul de adunare, unui temeinic control corporal, în căutare de documente contrastatale (asta într-un lagăr de concentrare !), scotocindu-se concomitent şi locurile

lor de muncă. După o așteptare de o zi întreagă, rezultatul a fost că nu s-a găsit nimic.

Nu se poate să nu rămîi cu impresia că, din punct de vedere psihologic, SS-ul nu a putut s-o scoată la capăt în problema „cercetătorilor în Biblie". Se pare că nici nu îi luase pe de-a-ntregul în serios și că mai degrabă a făcut cu ei excese oribile, un fel de joc de-a pisica și șoarecele !

Copii și tineri în lagărele de concentrare

Nu aș vrea să închei capitolul „Destine de grup și acțiuni speciale" fără a consacra un gînd copiilor și tinerilor internați în lagărele de concentrare naziste.

În interesul realizării țelurilor sale imperialiste, național-socialismul a propovăduit și a promovat, pretutindeni în Germania, ideea împărăției copiilor, în același timp însă, sub motto-ul „Tineretul însuși crește tineretul", a desprins tineretul, unde a putut, de temelia relațiilor bazate pe încredere față de părinți și profesori și a stimei față de semeni, pentru a-l lăsa pradă demenței rasiste, beției de putere și, în cea mai mare parte, decăderii ; național-socialismul a răzlețit zeci de mii de familii germane în toate direcțiile vîntului, a distrus cu totul sute de mii de familii din rîndul altor popoare. Sub dominația acestuia, milioane de minori au fost expuși tuturor spaimelor epocii. Nu puțini au fost tîrîți, împreună cu părinții lor sau smulși de lîngă aceștia, în lagăre de concentrare germane, unde i-au asaltat evenimente dăunătoare în cel mai înalt grad dezvoltării lor normale, psihice sau fizice. Cam 15% din minorii internați erau sub 12 ani, 85%, între 12 și 18 ani. Spre sfîrșitul existenței lagărului de la Buchenwald, se găseau acolo 877 de tineri, cel mai mic dintre ei fiind un copil polonez de trei ani și jumătate, a cărui fișă de evidență purta de fapt mențiunea „partizan".

Cea dintîi grupă de copii sosită la Buchenwald, în 1939, însoțea prizonieri polonezi. Cazați într-un bloc numai al lor, inițial nu au fost puși la muncă. Într-un scurt răstimp, o bună parte dintre ei s-au stricat îngrozitor în lagăr. Bordelul lagărelor, denumit pudic clădirea specială, din motivele mai înainte expuse și pentru că oamenii mai de valoare firește nu-l frecventau, nu a rezolvat problema, suficient de cunoscută din numeroase publicații, a „nece-

sităţii sexuale" în situaţia tuturor bărbaţilor ţinuţi închişi ani de-a rîndul. Prizonieri mai slabi de înger au stabilit relaţii abjecte, mai întîi practicînd homosexualitatea, apoi, după apariţia tinerilor, practicînd *pederastia*. Aşa-numiţii efebi, seduşi prin tentaţii — mîncare bună ! — sau şi prin forţă exercitată de deţinuţi — şefi de bloc şi de Kapo depravaţi, au început curînd să joace peste tot un rol nefast, care a atins punctul culminant la Buchenwald, în 1943, sub şefia primului supraveghetor de lagăr Wolff, un fost căpitan de cavalerie şi membru al Partidului popular naţional-german, care a abuzat grav de poziţia dobîndită ; cum a colaborat din ce în ce mai mult cu SS-ul împotriva camarazilor săi, pînă la urmă lagărul l-a degradat. Din rîndurile tinerilor polonezi, veniţi în lagăr în 1939, au ieşit, din cauza depravării, mulţi derbedei şi vagabonzi — adevăraţi huligani, de genul acelora care bîntuiseră cu sutele de mii Rusia sovietică în anii grei 1919—1923.

Cu atît mai lăudabil a fost exemplul acelor tovarăşi-deţinuţi care, în mod dezinteresat, au ajutat, ori de cîte ori au putut, copiii şi tinerii din lagăr, ferindu-i de a aluneca în ghearele pederaştilor. Sub supravegherea şi îndrumarea unor deţinuţi, un număr de tineri au reuşit să înveţe, să fie repartizaţi la munci mai uşoare potrivite lor şi să fie educaţi în spiritul unei camaraderii adevărate. Din relatările acestora despre cele trăite de ei în lagăr, reiese că ei înţeleseseră profund caracterul înspăimîntător şi sinistru al soartei pe care o aveau, dar rămăseseră în faţa ei neputincioşi şi dezorientaţi pînă în momentul în care, ocrotiţi de camarazi mai în vîrstă, şi-au găsit drumul. În ciuda unor împrejurări din lagăr comparabile cu cele din Vestul sălbatic, nu puţini au fost aceia care s-au afirmat şi au adus multă bucurie în diferite comandouri de muncă. Pînă şi unor bărbaţi încercaţi li s-a rupt inima atunci cînd, în toamna lui 1944, copii evrei şi toţi tinerii ţigani au fost, subit, pescuiţi şi adunaţi de SS şi cînd copiii, strigînd şi plîngînd, unii voind să vină înapoi cu orice preţ la taţii şi protectorii lor deţinuţi din diversele comandouri, au fost încercuiţi cu carabine şi pistoale automate aduse la ochi, pentru a fi transportaţi la Auschwitz în vederea gazării.

Ar fi o lăudabilă misiune pentru pedagogul de azi aceea de a cerceta care a fost evoluţia ulterioară a tine-

rilor din toate categoriile descrise, supraviețuitori ai perioadei de lagăr, și de a studia relația lor cu lumea înconjurătoare, îndeosebi cu camarazi mai în vîrstă care n-au avut parte de o soartă fie ea cît de cît asemănătoare.

Lagăre exterioare și perioadă de război

Sistemul lagărelor de concentrare era bine conceput în sine, corespunzînd în mod eficient scopului pe care îl aveau de îndeplinit. Evoluția concretă a impus însă unele modificări opuse concepției inițiale — pînă la înrăutățiri ce scăpau controlului, ca și pînă la îmbunătățiri ce nu erau dorite. În măsura în care cauzele nu rezidă în adîncurile cu greu penetrabile ale firii omenești, trebuie evidențiate, dintre toate, două motive ce au provocat asemenea devieri : creșterea, în parte turbată, a lagărelor de concentrare și influențele exercitate de condițiile războiului.

Muncile ce trebuiau prestate în lagărele de concentrare ca și pentru SS s-au extins de la bun început dincolo de incinta mai restrînsă, împrejmuită cu sîrmă ghimpată. Unele erau îndeplinite, așa cum s-a mai spus, în raza comandamentului, altele, de comandouri exterioare ce părăseau dimineața lagărul pe jos, în camioane sau cu trenul, reîntorcîndu-se abia seara. În cazurile în care distanțele erau prea mari sau condițiile de lucru deosebite din fabrici, exploatări miniere, ateliere speciale ale SS-ului o cereau, asemenea comandouri căpătau o autonomie limitată : trebuiau să-și amenajeze propriul lagăr exterior, rămînînd însă legate organizatoric de lagărul de bază. Dacă efectivul lor era prea numeros și celelalte condiții dictate de dispozițiile generale ale Oficiului central economico-administrativ al SS-ului erau îndeplinite — existența unui personal funcționăresc, asigurarea aparatului organizatoric necesar, oportunitatea politică a amenajării unui lagăr de concentrare în regiunea respectivă și cîte alte asemenea condiții prealabile —, atunci aceste lagăre exterioare erau complet desprinse de lagărul de bază, devenind, la rîndul lor, puncte de plecare pentru înființarea de noi lagăre. Evoluția aceasta a luat proporții colosale

mai ales în timpul războiului, cînd SS-ul a început să împrumute zeci de mii de sclavi de muncă din lagăre fiumelor industriale germane, pentru construcții și punerea în funcțiune a instalațiilor industriale. Brigăzile de construcție de la Buchenwald au ajuns în cele din urmă pînă pe insulele Canalului, mii de deținuți au lucrat la fortificații sau fabrici de pe malul Rinului, lagărele exterioare s-au extins, în nord, pînă la Magdeburg, în est, pînă dincolo de Leipzig. Cele mai multe lagăre nou înființate solicitau așa-zisele *teritorii rezervate* ale SS-ului, cuprinzînd deseori o suprafață întinsă ce atingea sute de kilometri pătrați. Teritoriul rezervat B, de pildă, era situat în raza Nordhausen, cam 70 kilometri la nord de Buchenwald. Împreună cu forțe de muncă aduse din țări străine și cu salariați civili germani, numai acolo lucrau aproximativ 150.000 de oameni la locurile de depozitare subterane ale firmei „Junkerswerke Dessau" și ale altor întreprinderi industriale germane. Condițiile din teritoriile rezervate nu pot fi calificate altfel decît ca inumane. În afară de cele situate pe masivul muntos Harz, asemenea teritorii mai existau în Bavaria, Saxonia și Boemia. Dreptul de a dispune de ele era în mîna doctorului-inginer Kammler, SS-Gruppenführer și general-locotenent al Waffen-SS-ului, care, pornind de la reședința sa din Berlin, străbătea țara ca o furie în postură de Omul-negru. Marilor lagăre de bază li se cereau mereu noi sclavi. Sachsenhausen a ajuns lagăr de bază pentru mai multe zeci de lagăre exterioare, Dachau, pentru vreo 50, Auschwitz, pentru aproape 40, Buchenwald, pentru 70 (din care, 50 pentru bărbați, peste 20 pentru femei). *Lista lagărelor exterioare de la Buchenwald* (redată în continuare), cuprinzînd efectivul și sarcinile de producție oferă o imagine a tendinței de expansiune a economiei SS-ului și a colaborării între SS și industria germană. Lista este întocmită după situația de la 25 martie 1945, deci o perioadă în care fuseseră deja desființate numeroase lagăre exterioare situate la vest de Buchenwald. Împletirea lagărelor de concentrare cu industria germană s-a produs nu numai datorită cerinței SS-ului de a-și întări puterea, dar și datorită unor cerințe coincidente ale industriei care suferea de lipsă de mînă de lucru și, deseori, nu mai alegea mijloacele prin care să

obţină într-un număr suficient muncitori, necesari pentru a se asigura un avans decisiv faţă de concurenţi ; numai pe această cale puteau să-şi îndeplinească „îndatorirea patriotică" : maxima contribuţie la economia de război.

Întreaga aşa-zisă mobilizare a deţinuţilor din lagărele de concentrare pentru munca din comandourile exterioare a fost dirijată de Oficiul central economico-administrativ al SS-ului. Cînd o uzină particulară sau de stat voia să primească deţinuţi ca forţă de muncă, trebuia să depună o cerere la *Oranienburg*. Odată cererea aprobată, în principiu, şeful Biroului de repartizare a forţei de muncă din lagărul de concentrare cel mai apropiat — sau, dacă efectivul său de deţinuţi nu era suficient, ansamblul grupului de lagăre de concentrare — primea sarcina să studieze condiţiile de la faţa locului. Concluzia era comunicată la Oranienburg. Verificările nu erau făcute întotdeauna de specialişti ; de exemplu, la Buchenwald, răspundea pentru ele, în baza unei împuterniciri, SS-Hauptsturmführerul Schenk, şeful eşalonului de muzică al SS-ului.

Denumirea comandoului	*Efectivul*	*Domeniul de activitate*
Gustloff-Werke Weimar	1453	Ţevi de tun, tunuri antitanc, tunuri de montat pe tanc, tunuri antiaeriene, lucrări pregătitoare pentru fabricarea de arme şi construcţia de avioane
Gustloff-Werke Billroda	501	Exploatarea de mine subterane la o adîncime de 600 m, instalarea de maşini de la Weimar
Mittelbau Weimar	21	Aparate de comandă pentru V—1 şi V—2
„Erla" Lepzig	1466	Construcţia de avioane
„Hasag" Leipzig	83	Granate şi proiectile-rachete pentru care de luptă
„Hasag" Taucha	461	idem
„Hasag" Altenburg	200	idem
„Hasag" Colditz	644	idem
„Hasag" Meuselwitz	328	idem
„Hasag" Schlieben	1468	idem
Chr. Mansfeld Wansleben	1389	Muniţii
Junkerswerke Schönebeck	1158	Muniţii
Chr. Mansfeld Rothenburg	76	Construcţia de avioane,
Junkerswerke Mühlhausen	569	idem

Denumirea comandoului	*Efectivul*	*Domeniul de activitate*
Junkerswerke Halberstadt	442	idem
Junkerswerke Aschersleben	425	idem
Junkerswerke Niederorschel	527	idem
Junkerswerke Langensalza	1240	idem
Junkerswerke Westerregeln	560	idem
Junkerswerke Leopoldshall	163	idem
Malachit A. G. Halberstadt	853	Construcţia de avioane, instalaţii pentru minerit
Nationale Radiatoren-Werke Schönebeck	400	Piese electrotehnice pt. V—2
Siebenberg G.m.b.H. Hadmersleben	1154	Construcţia de avioane
Wernigwerke Hasserode	502	Armături
Heinrich Kalb Dorndorf	483	Construcţia de hale subterane pentru Bayerische Motorenwerke (BMW)
„Laura" bei Saalfeld	684	Construcţia de galerii
Bayerische Motorenwerke Abteroda —	226	Construcţia de motoare
Waggon-Ausbesserungswerke Jena	909	Repararea de locomotive
„Brabag" Tröglitz	2246	Hidrogenarea lignitului
Gussstahlwerke Annen bei Witten	613	Plăci de blindate
Flössberger Metallwerke	1185	Proiectile-rachete pentru
„Leopard" Plömnitz bei Bernberg	1081	care de luptă Muniţii pentru tunuri
„Polte" Magdeburg	585	Granate
G. E. Reinhardt Sonneberg	469	Părţi componente pentru avioane
Kommando Reh Stassfurt	387	Piese accesorii pentru blindate
G. Mälzer & Co. Stassfurt	235	idem
„Kalag" Stassfurt	47	idem
L. Renntier, Bad Salzungen	720	Lucrări pregătitoare la o adîncime de 300 m pentru producţia de armament a uzinelor Bayerische Motorenwerke
Fa. Stein, Nachershausen	600	Instalaţii subterane
Waggonfabrik Dessau	339	Repararea de vagoane
Bruns-Apparatebau, Gandersheim	524	Armături (accesorii) pentru avioane şi blindate
Kommando „Gazelle", Weferlingen b. Helmstedt	451	Construirea de şosele pentru „Organizaţia Todt"

Denumirea comandoului	*Efectivul*	*Domeniul de activitate*
Kommando „Hecht", Nachershausen	495	idem
Deutsche Erdt- und Seinwerke, Berlstedt	211	Fabricarea de cărămizi de clincher şi de cărămizi obîşnuite
Bauleitung Hadmersleben	270	Construirea de galerii şi hale subterane
Bauleitung Wansleben	570	idem
Bauleitung B II Halberstadt	4819	idem
Bauleitung S III Ohrdruf	9943	idem
Kommando „Schwalbe V", Berka-Elster	1781	idem
Bauleitung Giessen	77	Construcţia de barăci pentru conducerea superioară SS şi a poliţiei
Bauleitung Kassel	151	Construcţia de barăci pentru conducerea superioară SS şi a poliţiei
Bauleitung Sennelager	34	idem
Kommando „Tannenwald"	31	Construirea buncărului de comandă pentru „Reichsführung-SS" (Himmler)
Bauleitung Göttingen	30	Punerea în funcţiune a şcolii locale de călărie
SS-Führerschule Arolsen	126	Munci în cazărmi

Oficiul central economico-administrativ al SS-ului aproba sau respingea cererea pe-baza rapoartelor primite. Cînd era nevoie de anumiţi specialişti, veneau în lagăre înşişi inginerii uzinelor şi îşi căutau deţinuţii potriviţi. Firmele plăteau lagărului care împrumuta mînă de lucru cîte 4 mărci pe zi pentru un muncitor auxiliar, cîte 6—8 mărci pe zi pentru un muncitor calificat. Contribuţiile sociale erau incluse în aceste sume ; lagărele de concentrare ar fi fost, aşadar, obligate să suporte ele, de exemplu, costul asigurării de invaliditate pentru deţinuţi.

Dacă firma nu putea să rezolve singură problema cazării deţinuţilor solicitaţi, se trimitea din lagărul de bază un aşa-zis precomandou pentru construirea de barăci. După terminarea construcţiei, lagărul exterior era ocupat de numărul de deţinuţi aprobat.

În baza ordinelor şefului Biroului de repartizare a forţei de muncă, *alegerea*, se făcea de către Biroul de statis-

tică a muncii din lagărul de bază. Deşi capacitatea de muncă din punctul de vedere al sănătăţii era o condiţie fundamentală, îndeplinirea acestei exigenţe nu era decît o simplă farsă. Se întîmpla ca medicii SS examinatori să consulte 1100 de deţinuţi în două ore (adică aproape zece pe minut !) şi să declare doar 24 dintre ei inapţi pentru a fi transportaţi la muncă, deşi cîteva sute sufereau cel puţin de subnutriţie cronică.

La ordinul Secţiei politice sau al altor autorităţi din lagăr, se practica *drept pedeapsă*, în anumite cazuri, trimiterea deţinuţilor în *lagăre exterioare cu condiţii deosebit de aspre*. Unele comandouri au fost alcătuite exclusiv din evrei, altele, exclusiv din aşa-numiţii asociali sau criminali de profesie. Cei destinaţi să aibă funcţii în lagărele exterioare (deţinut-şef de lagăr, deţinut-şef de bloc, personal la bucătărie, personal de cancelarie şi aşa mai departe) erau propuşi de deţinutul-şef din lagărul de bază şi acceptaţi sau respinşi de şefii SS-işti ai lagărului sau de şeful Biroului de repartizare a forţei de muncă.

Fiecare şef SS-ist al unui comandou exterior trebuia să raporteze, zilnic, numărul orelor de muncă prestate. Aceste rapoarte erau concentrate la Biroul de statistică a muncii şi serveau ca temei pentru pretenţiile de retribuţii lunare formulate de SS faţă de firme pentru munca de sclavi depusă de deţinuţi. Patronii particulari trebuiau să depună aceste sume într-un cont bancar al SS-ului, întreprinderile de stat efectuau decontarea prin viramente. *Veniturile totale ale SS-ului de pe urma forţei de muncă împrumutate a deţinuţilor* s-au ridicat pînă la urmă, la Buchenwald, la 1,5—2 milioane de mărci pe lună. Nu-i nevoie să mai precizăm că deţinuţii n-au primit niciodată nici măcar un pfenig din toţi aceşti bani.

Condiţiile de viaţă şi de muncă în comandourile şi lagărele exterioare erau, de cele mai multe ori, cumplite; alimentaţia era mizerabilă. Adesea, oamenii nu-şi scoteau de pe ei îmbrăcămintea timp de patru, ba chiar şi şase săptămîni, nu exista lenjerie de schimb, nici de pat şi nici de corp, iar epidemiile făceau ravagii în rîndurile sclavilor de muncă ; înlesniri nu se făceau decît în cazuri foarte rare. (Şi aici, depindea mult, bineînţeles, de poziţia individului şi de eventuala sa apartenenţă la pătura subţire a „prominenţilor".) Dar nu trebuie vorbit în acest

context, imediat şi neapărat, de comandourile disciplinare ca, de pildă, uzinele de clincher şi carierele de argilă —care ţineau de întreprinderea SS-ului „Deutsche Erd- und Steinwerke" —, unde, în fiecare zi, pe orice vreme, cîte trei deţinuţi, cu picioarele pînă la genunchi în apă, trebuiau să care şi să fărîmiţeze 30 de vagonete de lut, în timp ce alţii trebuiau să le tragă în sus, pe o pantă abruptă, pînă la cuptorul de cărămizi. Acolo nu mai era nevoie să fii doborît de un Kapo, era suficientă munca însăşi ca „să te dea gata" în scurt timp. Atelierele de ceramică ataşate uzinelor fabricau pentru SS tot felul de obiecte de folosinţă şi de lux din pămînt. Obişnuitele comandouri şi lagăre exterioare erau prin ele însele ucigătoare. La Ohrdruf, lîngă Weimar, unde, printre altele, s-a construit unul din destul de numeroasele cartiere generale ale lui Adolf Hitler, cu posturi de comandă, săli de conferinţe şi alte încăperi subterane, au trebuit săpate galerii în munte. Zece mii de deţinuţi au lucrat în trei schimburi, într-un ritm frenetic, mînaţi în mod cunoscut de SS-işti, de primul ajutor tehnic şi de personalul de supraveghere civil. Pînă şi drumul ce ducea la locurile de muncă era teribil de lung. Cu toate acestea, încălţămintea şi hainele de lucru erau insuficiente. În 1944, în decurs de cinci luni, deţinuţii au fost duşi o singură dată la baie şi despăduchiaţi, şi asta numai pentru că într-un lagăr secundar izbucnise o epidemie de tifos. Din 1000 de oameni, care au compus un singur transport de la Buchenwald într-acolo, au scăpat cu viaţă doar 200 ; din alţi 1 500, trimişi de la Flossenbürg într-o stare fizică extrem de proastă, au supravieţuit numai o mică parte. Din cauza lipsei de benzină, cînd drumurile de acces la locurile de muncă au atins zece şi chiar mai mulţi kilometri, astfel că deţinuţii trebuiau duşi cu omnibuze, SS-ul a înfiinţat două noi lagăre secundare : Crawinkel şi un lagăr de corturi. Condiţiile generale erau aici şi mai dure, hrana redusă la maximum. Numeroşii bolnavi reîntorşi la Ohrdruf n-au mai găsit în blocul sanitar al deţinuţilor aproape nimic : nici ajutor medical şi medicamente, nici chiar combustibil. De aceea, periodic, plecau spre Bergen-Belsen „transporturi cu invalizi".

Morţii erau aduşi de cele mai multe ori în lagărele de bază pentru a fi arşi. La Buchenwald, erau aduşi de la Ohrdruf de două ori pe săptămînă, de la lagărul exterior „Dora" de lîngă Nordhausen — devenit el însuşi, din oc-

tombrie 1944, lagăr de bază pentru așa-zisul proiect B al SS-ului —, erau aduși, zilnic, cel puțin 100 de morți din rîndul celor 15.000 de deținuți adunați acolo în două luni ale toamnei lui 1943. Cadavrele erau murdare, pline de păduchi și descompuse dincolo de orice închipuire, greutatea lor medie depășind rar 40 de kilograme ; erau adunate în grămezi și abia de mai puteau fi desprinse unele de altele. Din decembrie 1943 pînă în mai 1944, mortalitatea în lagărul de concentrare „Dora" nu a coborît nici o singură dată sub 1500 de persoane lunar, deseori depășind această cifră. Autopsiile au scos la iveală, aproape fără excepție, un asemenea grad de sleire, încît probabil un strănut ar fi fost suficient pentru a culca la pămînt pe oricare dintre ei.

Prețul în oameni ce trebuia plătit pentru performanțele dorite conta prea puțin pentru SS, ba chiar deloc, dacă era vorba de a stabili undeva un record, aducător de decorații, avansări sau alte avantaje. O performanță grăitoare în acest sens a fost ordinul emis de Himmler la 18 martie 1943 de a se construi o *legătură de cale ferată de la Weimar la Buchenwald*, ca arteră de circulație pentru uzinele „Gustloff—Werke", care dispuneau de o sucursală cu 13 hale mari la marginea lagărului de concentrare. Lungimea liniei a fost calculată să aibă vreo 13 kilometri. Indicația lui Himmler a fost ca proba liniei să aibă loc, cu orice preț, peste trei luni, la 21 iunie 1943. Așadar, să fie scoși la lucru deținuții ! Avînd în vedere structura solului — argilă amestecată cu rocă tare — și diferențele de nivel, care atingeau aproape 300 de metri, era clar pentru oricine că într-un termen atît de scurt ar fi fost greu să se construiască chiar și o cale ferată provizorie. SS-Untersturmführer Bertram, numit șef al construcției, a atras atenția asupra acestei imposibilități. Răspunsul de la Berlin s-a concretizat în aducerea unuia dintre cei mai rău famați vătafi și jupuitori de oameni, SS-Obersturmführer Alfred Sorge, căruia i-a fost încredințată construcția căii ferate — un om compromis de ani de zile în lagărul de concentrare de la Sachsenhausen. Sorge și-a adus numaidecît doi dintre principalii săi bătăuși, SS-Hauptscharführerii Baumann și Sohn. Apoi a început dansul : s-a instaurat munca ucigătoare într-un ritm demențial, aproape necunoscut pînă atunci, în schimburi de zi și de noapte de cîte 12 ore, în prezența permanentă a unui regiment de bătăuși, în hăituiala copoilor

eşalonului cu cîini, fără dumineci şi zile de sărbătoare. Numărul accidentelor zilnice a depăşit repede duzina. N-avea importanţă, esenţial era ca în seara zilei de 20 iunie calea ferată să fie gata ! Şi într-adevăr, cursa de probă a primului tren a avut loc, potrivit dispoziţiilor, în ziua de 21 iunie 1943, în prezenţa doctorului-inginer Kammler, SS-Gruppenführer şi general-locotenent al Waffen-SS-ului, şi a unui număr considerabil de mărimi naziste. A plouat cu avansări şi decorări ; membrii SS-ului şi civilii participanţi la construcţia căii ferate au sărbătorit evenimentul cu bere şi rachiu, primind în plus şi premii în bani. Deţinuţii au avut, şi ei, „o zi bună" : în sfîrşit li s-a permis din nou să facă o baie.

Deci, termenul a fost într-adevăr respectat. Dar calea ferată era ca din satul lui Potemkin — a fost folosită o singură zi. Imediat după trecerea locomotivei, fundaţiile s-au tasat. Adevărata terminare a lucrării a mai cerut încă şase luni. Păcat că nu s-a păstrat nici o documentaţie despre sumele pe care firmele naţional-socialiste de la Weimar le-au cîştigat la această întreprindere a SS-ului de construire a unei căi ferate ; în orice caz, ofertele de rigoare au fost prezentate spre „bună regulă" după nouă luni de la începerea lucrărilor, adică exact la încheierea acestora !

Ca aproape tot ceea ce întreprindea SS-ul, întreaga „mobilizare pentru muncă în timp de război" a fost pusă în scenă cu mare fast în organizare, peste tot s-au dat în funcţiune instalaţii industriale, din întreaga Europă s-au adus maşini, directori şi ofiţeri-SS mişunau încoace şi încolo, se dădeau ordine, se stabileau termene, armata sclavilor era hăituită, şi din toate astea a ieşit relativ puţin sau chiar nimic, în afară de numărul morţilor, răniţilor şi infirmilor.

Creşterea numărului comandourilor şi a lagărelor exterioare, antrenînd o puternică mişcare de fluctuaţie în masa deţinuţilor, creînd legături între lagăre şi oferind astfel multor deţinuţi din lagărele preventive posibilitatea de a veni în contact cu lumea din afară, a contribuit esenţial la crearea acelei situaţii în care SS-ul a pierdut din ce în ce mai mult privirea de ansamblu necesară şi controlul sever asupra întregului. În consecinţă, pe lîngă înrăutăţirile crunte ce se extindeau peste tot, au putut fi obţinute şi *anumite îmbunătăţiri* ale condiţiilor pentru că, pe măsură ce se desfăşura războiul, intenţiile şi indicaţiile creierelor conducătoare ale Serviciului de siguranţă nu mai

puteau fi executate în mod adecvat. Se poate spune la modul cel mai general că, contrar aşteptărilor celor mai mulţi, în lagărele de concentrare iniţiale, războiul nu a înrăutăţit situaţia tipică instaurată, ci, în cursul desfăşurării sale, mai degrabă a determinat o atenuare parţială a ei. Această constatare e valabilă pînă aproximativ în vara lui 1944. (De atunci încolo s-a înregistrat din nou o înrăutăţire critică, ba chiar îngrijorătoare a situaţiei). O serie de circumstanţe, în special dificultăţile crescînde din toate domeniile, în măsura în care nu au depăşit încă orice limită, au făcut ca, în multe cazuri, SS-ul să nu mai poată proceda cu duritatea şi brutalitatea din primii ani. Aşa stînd lucrurile, nu numai că a slăbit presiunea exercitată continuu asupra deţinuţilor, siliţi în bună parte să se supună, dar s-au înmulţit şi posibilităţile lor de a elimina elementele nocive din propriile rînduri şi de a înlătura sau de a atenua stări de lucruri insuportabile. Cam din 1941, în lagărele de bază, o parte considerabilă din „ororile normale", pe care le-am descris, au încetat treptat. Făcînd abstracţie de pedeapsa „oficială" cu bătaia, nu se mai bătea nici pe departe atît de mult, internarea noilor veniţi se desfăşura într-un mod în orice caz mai suportabil, baia, dezinfecţia, depozitele de îmbrăcăminte funcţionau acceptabil ; lagărele rămîneau totuşi sălaşuri ale degradării umane, dar fără acele maltratări şi acea neruşinare care şi-au pus pentru multă vreme pecetea asupra lor ; în fiecare bloc a fost numit un locţiitor al deţinutului-şef de bloc din rîndul diferitelor naţionalităţi ; şefii de bloc SS-işti nu-şi mai băteau capul cu toate problemele, vechii şefi SS-işti ai comandourilor fie că dispăruseră, fie că fuseseră întrucîtva înfrînţi. În special, ultimele două împrejurări au scutit pe cei din vechile „lagăre consolidate" de o mulţime de spaime.

Adevărul cere ca aceste schimbări să fie relevate. Dar să nu se tragă de aici concluzia că, datorită lor, lagărele de concentrare s-ar fi transformat în sanatorii ! Orice, în afară de aşa ceva ; destinele de grup descrise o dovedesc cu prisosinţă. Doar oroarea în proporţii excesive bîntuind zilnic, aşa încît abia de i se mai putea rezista în primii ani, a început din ce în ce mai mult să scadă în unele lagăre. A rămas însă duritatea „normală" a existenţei celor 12 000 pînă la 35 000 de oameni, adunaţi pe o suprafaţă de un kilometru pătrat, în condiţii inumane, chiar dacă creiere diabolice nu le-au înrăutăţit şi mai mult.

S-ar putea ca cele relatate aici să fi fost receptate numai prin prisma unui vechi locuitor al lagărelor, care, în decursul acelor ani de groază, s-a acomodat, firește, nivelului celui mai de jos și a luat drept înlesniri tot ce n-a mai ieșit din flăcările iadului. Cei din alte țări, ca și cei nou veniți în lagăr, se înfiorau chiar și de această situație schimbată, ale cărei aparițiie și evoluție nu le cunoșteau. Iar în marea masă a lagărelor mai recente, a lagărelor exterioare și a comandourilor exterioare, nici nu putea fi vorba de vreo înlesnire. De altfel, transformarea s-a petrecut, în unele din lagărele de bază, numai foarte încet și în mod inegal în diversele domenii, fiind însoțită, adesea, de cele mai pronunțate regrese. Așa s-a întîmplat că au avut loc mai puține izbucniri de cruzime îndreptate împotriva deținutului individual și că, în schimb, s-au înmulțit simțitor acțiunile îndreptate împotriva masei de deținuți.

În măsura în care SS-ului i-au putut fi smulse abil unele avantaje speciale, de acestea au beneficiat în general și —nici acest lucru nu trebuie trecut sub tăcere — internații de orice naționalitate care vorbeau limba germană ; de îndată ce prindeau cît de cît rădăcină în lagăr și dacă nu erau învinși în luptele intestine pentru putere, aproape toți aceștia ajungeau în posturi mai bune, căci SS-ul n-a mai putut să facă față în nici un fel problemei străinilor create de el însuși. Nu avea lagărul de concentrare de la Buchenwald, de exemplu, în 1945, deținuți din rîndul a nu mai puțin de 30 de naționalități ?

Unele avantaje pe care un „vechi internat în lagăr" le putuse obține în cursul anilor erau anulate însă prin primejdia permanentă de a fi *„trimis cu un transport"*. Cu cît era nevoie de mai mulți sclavi de muncă în comandourile exterioare și de mai multe funcții așa-zis administrative în lagărele în construcție, cu atît mai redusă era posibilitatea de a scăpa de cumplitul drum : de „a o lua de la capăt" într-un alt lagăr. Oricine nu era „indispensabil" în lagărul de bază sau nu dispunea de cele mai bune relații, se putea trezi subit într-un transport, și toate acele condiții mai ușoare dispăreau dintr-odată. Spre sfîrșitul războiului, în toate lagărele de bază existau puține șanse ca nou veniții să poată rămîne acolo ; pentru „băștinași", în ale căror mîini puterea internă trecuse din ce în ce mai mult, pe măsura creșterii debandadei cu care era confruntat SS-ul, noii sosiți reprezentau mate-

rialul disponibil pentru transporturi şi erau expediaţi, cît mai repede posibil, în unul din numeroasele lagăre în construcţie, chiar şi datorită supraaglomerării excesive a lagărelor de bază.

Cu cît războiul dura mai mult şi cu cît evoluţia sa era mai nefavorabilă regimului naţional-socialist, cu atît situaţia cărcia trebuia să-i facă faţă SS-ul devenea mai haotică. Acest mers al lucrurilor a fost facilitat şi de aviaţia aliată prin *bombardamente asupra uzinelor de armament ale SS-ului*. Marile lagăre de concentrare, ca Sachsenhausen, Dachau, Buchenwald, Auschwitz, au fost, toate, profund afectate în 1944 — nu sectoarele îngrădite cu sîrmă ghimpată, ci instalaţiile industriale situate jur-împrejur ! Bombardierele americane şi cele aparţinînd de Royal Air Force au făcut, de cele mai multe ori, un adevărat „lucru de precizie". Cînd a fost bombardat lagărul de la Buchenwald, în 24 august 1944, din *performanţele în domeniul construcţiilor industriale ale* SS-ului, din uzinele „Gustloff-Werke", care erau tocmai atunci pe punctul de a deveni eficiente, n-a mai rămas literalmente nimic. În lagărul propriu-zis au izbucnit numai două incendii mai mari, provocate de bombe incendiare cărora un vînt puternic dinspre est le-a deviat traiectoria iniţială. Întrucît, pînă atunci, deţinuţilor le era interzis să intre în lagăr în timpul alarmelor aeriene, îndeosebi cîteva atacuri cu bombe, lansate spre cazărmile SS-ului dar ajungînd în fapt la cariera de piatră, au avut drept rezultat 384 de morţi şi 1462 de răniţi, printre care peste 600 de răniţi grav, în rîndurile deţinuţilor, şi 80 de morţi, 238 de răniţi şi 65 de dispăruţi dintre SS-işti. Bombardamentul a marcat extraordinar SS-ul. Din acel moment a cam intrat spaima în SS-işti, la cea mai mică alarmă aeriană fugeau spre gropile produse de schije, iar lagărul îl considerau un fel de loc de refugiu pentru ei înşişi. Printre deţinuţi, fiecare vizită a aviatorilor aliaţi instaura o atmosferă de speranţă, aducînd, pe loc, un binevenit repaus pe timpul alarmei. În plus, cum uzinele de armament nu mai consumau apă, alimentarea cu apă a lagărului a funcţionat, şi ea, mai bine decît înainte. Avioanele germane, care survolau din cînd în cînd, lagărul, erau privite cu cea mai mare suspiciune, fiindcă exista temerea ca, într-o zi, Himmler să dea ordinul de lichidarea lagărului şi locuitorilor săi într-un mod care să permită, ulterior, prezentarea în faţa opiniei publice a unei ase-

menea acțiuni drept un act săvîrșit de Aliați. Goebbels a pretins că Thälmann, conducătorul Partidului Comunist German, arestat în 1933, ar fi fost ucis în timpul atacului aerian din 24 august 1944 asupra lagărului de la Buchenwald, pe cînd, în realitate, el a fost împușcat tocmai atunci. Deținuții de la Buchenwald au suferit o grea pierdere cu prilejul atacului aerian de la 9 februarie 1945 de la Weimar în timpul căruia au fost omorîți 300 și răniți mai multe sute dintr-un total de circa 2000 de deținuți, care, lucrînd la uzinele „Gustloff-Werke", erau siliți să doarmă în halele uzinelor sau în imediata lor apropiere.

Pînă la urmă, bombardamentele au dat lovitura de grație capacității de pînă atunci a SS-ului de a menține în vechea manieră sistemul lagărelor de concentrare, capacitate oricum afectată grav de întreaga evoluție. Ce s-a mai întîmplat în lagărele de concentrare în timpul ultimelor trei sferturi ale anului a reprezentat *prăbușirea*, firește teribilă, *a instituției*, însoțită de circumstanțe cărora SS-ul nu le-a mai putut face față în nici un chip.

Durata detențiunii în lagărele de concentrare

Majoritatea deținuților veneau în lagăr cu iluzia inoculată de Gestapo sau Poliție că vor avea de stat aici numai *un timp limitat*, cam trei sau șase luni, „în funcție de comportarea fiecăruia". Nimic mai fals. De obicei, moartea trăgea o graniță mult mai repede decît Gestapoul. Nici nu merită să mai strici o vorbă despre minciuna „privațiunii limitate de libertate", atunci cînd știi că din aproape 8 milioane de deținuți în lagărele de concentrare au murit vreo 7 milioane și nu au fost eliberați, în timpul celor doisprezece ani de dominație național-socialistă, decît vreo 200.000. În 1936, Himmler a declarat odată public că va ține în spatele sîrmei ghimpate mii de deținuți politici, cît timp vor trăi.

Dacă, o dată arestat, mai putea cineva scăpa din sistemul Gestapoului, cu alte cuvinte să scape de lagărul de concentrare sau să fie eliberat de acolo, era o chestiune ce ținea fie de arbitrar, fie de întîmplare, fie de mită. Mi s-a întîmplat personal să fiu martor în clădirile Ges-

tapoului la discuțiile amuzate ale funcționarilor Poliției de stat despre mulțimea de telegrame conținînd cereri de eliberare, care soseau și care mereu „se pierdeau". Sau, despre faptul că, pentru eliberare, trebuia plătită o mită : într-un caz, 6000 de mărci („referentul" de la Gestapo ceruse inițial 10 000 de mărci, avocatul a redus însă suma, „tîrguindu-se"), într-un alt caz, 250.000 de mărci în lire sterline — victima, un evreu, a emigrat ulterior —, într-un al treilea caz, 50.000 de mărci ca „donație pentru partid" și 20.000 de mărci ca „onorar". Cîteodată domnii se amuzau scoțînd un teanc de acte prăfuite ale deținuților, extrăgînd din el un caz la întîmplare și propunînd eliberarea respectivului. Dar, de cele mai multe ori, se întîmpla contrariul : lăsau actele să zacă nerezolvate pînă prindeau mucegai. Ce conta o persoană internată ? O cunoștință a mea, de meserie mecanic de precizie, social-democrat, a vrut să obțină de la Gestapoul din Viena un „certificat de lealitate politică", pentru a-l prezenta la uzina unde lucra. După ce s-a dus de două ori la „referentul" de resort, fără a fi primit, și-a pierdut răbdarea și a atras atenția asupra caracterului presant al cererii sale. Rezultatul : l-a călcat pe nervi pe referentul de la Gestapo. Omul a fost pur și simplu băgat în închisoarea poliției, unde a stat timp de două luni, pentru ca, după aceea, să fie transferat într-un lagăr de concentrare, din care a mai putut ieși abia după șapte luni, cînd i s-a spus că a fost *„arestat din greșeală"*.

Membrii de familie ai multor deținuți făceau rămi la picioare alergînd pentru a obține eliberarea din lagăr a soțului, a fiului, a soției sau a fiicei. Cei mai mulți funcționari ai Gestapoului erau foarte generoși cu *promisiunile* de termene scurte. În primele luni ale detenției mele, propria mea soție mi-a strecurat odată în celulă, prin mijlocirea unui polițist amabil, cheile de la casa noastră, ca să pot intra în apartament, în cazul în care aș veni seara acasă și n-ar fi nimeni să-mi deschidă ; i se promisese ferm că voi fi eliberat chiar în zilele următoare. S-a dezvățat în cele 85 de luni care au urmat să mai dea vreo crezare unor astfel de făgăduieli ale Gestapoului. Cazul cel mai fantastic pe care l-am întîlnit a fost cel al soției — bolnave de inimă — a unui general austriac antinazist, căreia „referentul" îi spusese să fie în fața porții închisorii la orele 4 după-amiază pentru a-și lua soțul, care va fi eliberat la ora aceea. La orele 3, mașina poliției pă-

răsea închisoarea cu cîteva zeci de internaţi, printre care se găsea şi generalul, îndreptîndu-se spre gara unde aştepta trenul pentru Dachau !

Internaţii mai vechi îl asaltau cu ironii şi zeflemele pe fiecare nou venit încrezător în „detenţiune pe termen scurt". „Da, da", i se spunea, „numai primii cincisprezece ani sînt grei, după aceea durerea se potoleşte."

Procedura cererii de eliberare şi a eliberării înseşi era, formal, următoarea :

La interval de trei pînă la şase luni sau în urma unor interventii speciale, organele Gestapoului cereau, dacă voiau, de la conducerea lagărelor aşa-numite *rapoarte de comportare* despre deţinuţi din lagărele de concentrare. Aceste rapoarte constituie un capitol sinistru. Deţinutul, pentru care se ceruse un raport, era chemat de către unul din şefii SS-iştilor de lagăr — dacă acesta avea chef de aşa ceva —, printr-un bilet trimis de la cancelaria lagărului, să se prezinte în ziua următoare la un „interogatoriu". „Următorii deţinuţi la poartă" — ne amintim ce reacţii trezeau aceste cuvinte rostite la apel ! „Interogatoriile", însoţite, firesc, de ore întregi de stat în picioare şi de aşteptare, constau, de regulă, din trei întrebări : „De cînd eşti în lagăr ? În ce comandou de muncă ? Ai avut vreo pedeapsă în lagăr ?" Oricare ar fi fost răspunsurile, urmau aproape întotdeauna bătăi, înjurături şi transferarea într-un comandou de muncă mai prost. Informaţia dată ulterior Gestapoului de conducerea lagărului era total arbitrară. În aproape toate cazurile, indiferent dacă deţinutul fusese sau nu „interogat", SS-ul raporta complicilor săi de la Gestapo că respectivul — pe care de obicei nici nu-l cunoştea — ar fi deosebit de recalcitrant şi incorigibil, deci eliberarea nici nu intra în discuţie. Consecinţele erau nenumărate implorări, plîngeri şi reproşuri scrise de membrii familiei, în special de către mame, precum şi numeroase divorţuri, deţinutul neavînd nici cea mai mică posibilitate de a spune măcar un cuvînt în această privinţă în răspunsurile sale, ceea ce îngreuia situaţia în mod extraordinar şi de neînţeles. Johann Stürzer, în vîrstă de 32 de ani, mic viticultor, gimnast din rîndul german-creştinilor, fusese învinuit că a bruiat transmisiile de radio în satul lui de baştină din Austria de Sud, în ziua de 8 aprilie 1938, cînd Adolf Hitler s-a adresat poporului austriac pentru a-l exorta să aprobe în mod unanim, prin referendumul de la 10 aprilie, alipirea

Austriei la Germania — un fapt ce fusese deja consumat. Stürzer a stat internat la Dachau şi la Buchenwald timp de doi ani, într-o companie disciplinară. S-a ales cu o gravă sciatică, aşa încît deseori am fost nevoiţi să-l tîrîm pînă la locul de adunare, susţinîndu-l din dreapta şi din stînga. Era totdeauna muncit de grija pentru soarta bătrînei sale mame şi a surorii sale, care trebuiau să gospodărească singure, fără el, mica proprietate de şapte ari de pămînt viticol — şi cum le-ar mai fi ajutat el ! Într-o zi, a primit de acasă o asemenea scrisoare plină de reproşuri : de mult ar fi putut să fie acasă, dacă s-ar fi străduit „să se comporte mai bine", „să fie cuminte" şi să nu pricinuiască necazuri mamei sale, „neascultîndu-şi superiorii", şi aşa mai departe în stilul unei bătrîne măicuţe naive, de bună-credinţă şi simple, pe care Gestapoul o minţise. *Stürzer* a pus teribil totul la inimă şi umbla deprimat, ca un rătăcit. Deţinutul-şef de bloc, care nu-l putea suferi, a declarat că *Stürzer* „ar fi înnebunit" şi l-a trimis la infirmierie, pentru a fi injectat ca „nebun". Patru bărbaţi au trebuit să-l ţină pe bietul tînăr, care nu voia să moară, pentru a i se putea înfige în venă acul seringii cu otravă. Iată ce a putut să însemne o *intervenţie din partea membrilor familiei !*

Gestapoul avea posibilitatea să dispună eliberarea unui deţinut fără nici un „raport de comportare". Secţia politică a unui lagăr de concentrare primea ordinul telegrafic, şi cu asta cazul era rezolvat. Nici nu era nevoie să se ţină cont de informaţia cerută lagărului. S-a întîmplat să se trimită Gestapoului un raport de-a dreptul nefavorabil despre un deţinut oarecare şi totuşi deţinutul să fie eliberat după cîteva săptămîni. De regulă, referentul de resort de la aşa-zisul Gestapo din localitatea de origine trimitea Centralei de la Berlin *cererea de eliberare,* cu sau fără *„raportul de comportare"* întocmit în lagăr. Hotărîrea îi revenea, apoi, şefului de resort de la Berlin, care obişnuia să întrebe, la rîndul său, alte trei organe ale Gestapoului dacă au obiecţii de ridicat : Oficiul central al Siguranţei Reichului, Secţia D II a Oficiului central economico-administrativ al SS-ului şi conducerea SS-istă a lagărului. Nu este de mirare că doar puţini deţinuţi au reuşit să scape din această reţea deasă de oprelişti.

Mai degrabă aveau loc, din cînd în cînd, *acţiuni de eliberare* concepute în scopuri propagandistice. Domnul Streicher, gauleiter al Franconiei şi editor al publicaţiei

„Stürmer", avea obiceiul ca în fiecare an, de Crăciun, să obțină eliberarea a douăzeci și patru de comuniști din lagărul de concentrare Dachau, pe care apoi îi ospăta sărbătorește, în mod public, la Nürnberg, ca pe niște „camarazi reprimiți". Nevoia de propagandă mincinoasă, respingător de sentimentală a național-socialiștilor recurgea la comuniști pretins renegați drept podoabă la pomul de Crăciun pregătit pentru comunitatea populară brună. Dacă cei eliberați au fost, mai devreme sau mai tîrziu, arestați din nou și reinternați într-un lagăr de concentrare ca „recidiviști", asta nu știu, dar mi se pare ceva foarte posibil, și, cel puțin într-o serie de cazuri, chiar probabil. Cea mai mare acțiune de eliberare ce a avut loc vreodată a fost aceea prilejuită de a 50-a aniversare a lui Adolf Hitler, în 1939, cînd de la Buchenwald, de pildă, au fost trimiși acasă circa 2 300 de deținuți, cu precădere așa-zișii asociali.

Fiecare deținut care părăsea lagărul, trecea după ce își primea îmbrăcămintea civilă, pe la Secția politică unde i se dădea *adeverința de eliberare*, în care erau înscrise datele sale personale. I se spunea la care anume Gestapo trebuie să se prezinte imediat ce ajungea acasă. Dacă n-avea bani, i se dădea un bon, în baza căruia putea obține la gara cea mai apropiată un bilet de călătorie pînă la destinație. Înainte de a fi eliberat, trebuia să semneze o *declarație*, care-i stabilea în nouă puncte comportarea ulterioară. Erau accentuate următoarele : tăcere absolută cu privire la toate condițiile din lagăr, nici o legătură cu foștii tovarăși de detenție și obligația de a denunța. Încălcarea oricăruia din cele nouă puncte atrăgea după sine represaliile corespunzătoare. Este lesne de înțeles că aproape fiecare deținut eliberat, după toate cele trăite și sub continua amenințare ce-l apăsa — celor mai mulți li s-a impus și *obligația de a se prezenta regulat* la Gestapo sau la poliție —, nu-și mai putea duce viața de atunci înainte decît ca un om dărîmat fizic sau cel puțin politic. Doar foarte puțini dintre deținuții politici eliberați s-au întors la vechea lor activitate, ceea ce pentru ei era oricum mult mai greu decît pentru oricine altcineva, căci erau strict supravegheați și, ca oameni care *fuseseră într-un lagăr de concentrare*, erau ținuți la distanță de cele mai multe ori din teamă sau din lipsă de încredere.

Numai rar se întîmpla ca Gestapoul să aleagă din lagăr internați pentru a-i folosi ca *denunțători sau oameni*

de încredere. În mod curios, nu toți cei cărora li se făcuse o asemenea propunere și care o refuzaseră au fost „lichidați" apoi de SS-ul din lagăr. Deținuții cărora li se pretinsese așa ceva erau într-o situație foarte, foarte dificilă ; era nevoie de o mare tărie de caracter să-ți asumi, în asemenea cazuri de refuz, nu numai posibilitatea de a fi omorît, ci și, în primul rînd, totala lipsă de perspectivă de a fi cîndva eliberat. Unii sperau ca, o dată eliberați, să poată duce de nas Gestapoul un timp destul de lung, încît să apuce sfîrșitul războiului și prăbușirea regimului național-socialist. Cunosc două cazuri de la Buchenwald cînd oamenii au fost readuși în lagăr după șase, respectiv opt luni, „pentru insuficiente dovezi de schimbare a convingerilor". Este evident că Gestapoul a avut experiențe atît de proaste cu asemenea încercări, încît, din fericire, a recurs doar extrem de rar la ele.

În ultimii ani de război, au fost eliberați din lagărele de concentrare, pare-se, cîteva zeci de mii de deținuți germani, pentru că Wehrmacht-ul avea nevoie de ei. Majoritatea deținuților politici au refuzat această cale de întoarcere la libertate ; nu era însă în puterea lor să zădărnicească *trierea forțată* și pretențiile din partea armatei. În cazurile în care conducerea SS-istă a lagărului dădea curs cererilor Wehrmachtului, ceea ce nu se întîmpla întotdeauna, oamenii nu primeau nici măcar atîta concediu cît să-și poată revedea, adesea după ani de zile, cel puțin familiile, trebuind să meargă din lagăr direct la unitatea militară indicată, unde îmbrăcau „haina onoarei" germane, după ce perioade lungi din viața lor umblaseră în costumul vărgat de pușcăriaș. Nu puțini au fost aceia care și-au pus toate speranțele în această posibilitate de a scăpa din iadul lagărului de concentrare. Unii credeau chiar că vor putea desfășura în rîndurile Wehrmachtului o oarecare activitate politică împotriva național-socialismului, după ce în lagăr fuseseră, de cele mai multe ori, doar victime pasive ale samavolniciei. În orice caz, nădejdea într-o asemenea activitate s-a dovedit repede a fi doar o iluzie, căci cei mai mulți s-au trezit în batalioanele disciplinare ale Wehrmachtului.

Se mai întîmpla, cîteodată, ca deținuților să li se acorde un *concediu*. Era vorba, bineînțeles, numai de excepții foarte rare. În tot timpul existenței lagărului de con-

centrare de la Buchenwald, au obținut posibilitatea de a-și vizita scurt timp rudele poate cîteva zeci de camarazi. Motivele au fost boli grave, cazuri de deces și rezolvarea unor afaceri speciale. Această înșiruire a motivelor nu dă decît o imagine falsă, deoarece, în realitate, aprobarea concediului depindea de șansa de a avea relații bune fie cu conducerea SS-istă a lagărului, fie cu funcționari ai Gestapoului. Tranzacțiile de afaceri ce promiteau avantaje unora dintre instanțele ce dădeau aprobarea cîntăreau mult mai mult decît decesul unei mame sau al unui tată.

Vizite în lagărul de concentrare erau în principiu interzise. Foarte rar au fost făcute excepții, atunci cînd era vorba de intervenții din străinătate imposibil de evitat într-o formă corespunzătoare sau de aprobări speciale emise de Centrala Gestapoului din Berlin sau, în ultimii ani de război, de soldați evidențiați în mod deosebit pe front, care aveau rude în lagăr. Vizitatorul era condus de un SS-ist la Secția politică, unde era adus internatul, și putea avea loc o convorbire în general de cel mult o oră, supravegheată, mai întotdeauna, de către șeful Secției politice și purtată numai în limba germană. Comportarea politicoasă a SS-iștilor față de persoanele civile era ridicol de ostentativă. Dacă ar fi avut de ales, cei mai mulți deținuți ar fi renunțat la acest gen de vizite, nu numai din pricina atît de neplăcutei „chemări" legate de ele și a drumului, întotdeauna penibil, ce ducea prin poarta lagărului la Secția politică, dar și din pricina comediei ce le însoțea. Căci ce-și puteau spune unul altuia, cel îmbrăcat civil și cel cu costum vărgat, în acele încăperi, supravegheate de SS, în treizeci pînă la șaizeci de minute, după o despărțire adesea de ani de zile ?

Vizite ale SS-ului aveau loc însă des în lagăre. În privința aceasta, conducerea lagărului a instaurat o ciudată practică : pe de o parte, disimula legătura dintre anumite lucruri, pe de alta, scotea la vedere exponate speciale. Instalații ce puteau sugera schingiuirea deținuților erau ocolite la trecerea vizitatorilor, astfel de obiecte fiind chiar ascunse. Așa se întîmpla, de exemplu, cu renumita „capră", care era luată de pe locul de adunare și băgată într-o baracă de locuit pînă treceau vizitatorii. Odată, se pare că au omis să ia măsurile de precauție ; la întrebarea unui vizitator ce reprezintă acel obiect, unul

dintre șefii lagărului a răspuns că este vorba de un tipar, care servește atelierului de tîmplărie la producerea de piese cu forme speciale. Erau puse de o parte și spînzurătorile și stîlpii de spînzurat. Vizitatorii erau conduși, mai ales în „unitățile-model" : infirmerie, cinematograf, bucătărie, tipografie și legătorie de cărți, depozite de îmbrăcăminte, spălătorie și întreprinderi agricole. Dacă se întîmpla totuși să intre într-un bloc de locuit, acesta era de regulă, cel al așa-zișilor „comandați", în care stăteau frizerii SS-ului și personalul de servire al SS-ului, precum și deținuți deosebit de privilegiați, bloc care, tocmai de aceea, nu era niciodată supraaglomerat și întotdeauna era menținut curat. Vizitatorii SS-iști primeau ca amintire cadouri cînd treceau prin grădini sau prin atelierele de obiecte de artă.

Existau vizite în masă și individuale. *Vizitele individuale* aveau loc foarte frecvent în timpul concediilor, cînd conducătorii SS arătau cunoștințelor și rudelor lor lagărul. Majoritatea dintre aceștia erau, și ei, membri ai SS-ului sau șefi ai Siguranței, uneori și ofițeri ai Wehrmachtului și Poliției. *Vizitele în masă* erau de diferite feluri. Deseori veneau clase de polițiști sau jandarmi de la școlile de poliție sau de cadeți-SS din apropiere. După începerea războiului, nu erau rare nici vizitele ofițerilor Wehrmachtului, în special ale celor din aviație. Uneori, veneau și civili. La Buchenwald, au sosit odată delegații de tineri din țări fasciste, întruniți la Weimar la un „Congres al culturii". Și delegații ale Tineretului hitlerist (Hj) vizitau lagărul. Oaspeții de seamă, precum gauleiterul Sauckel, șeful poliției din Weimar, Hennicke, prințul moștenitor Waldeck-Pyrmont, ministrul de externe al Italiei, contele Ciano, comandanți ai districtelor militare, șeful Sănătății Reichului, Dr. Conti și alții de acest gen, erau reținuți pînă la apelul de seară. Flancați de șefii de lagăr, urcau împreună în turnul principal de la poartă, se postau pe balconul circular și priveau convoiul armatei de ființe nenorocite, ca și desfășurarea apelului, ceea ce, „de acolo de sus", putea, într-adevăr, să arate impresionant. Pentru a spori impresia bună, după apel trebuia să se cînte. Deosebit de apreciată era scoaterea evreilor din rînduri și aducerea lor în partea stîngă a turnului, unde erau puși să cînte pentru vizitatori așa-zisul „Cîntec al evreilor" —

o autoinsultă de cea mai oribilă speță, care începea cu rime de prost gust :

Secole de-a rîndul poporul l-am înșelat,
nici o escrocherie nu ni s-a părut prea mare,
am făcut doar contrabandă, am mințit și am
falsificat,
ne-am jucat cu coroana și cu marca cea tare",

și se termina cu versuri necioplite :

Acum neamțul ne-a dibuit
și în spatele sîrmei ghimpate sigure ne-a țintuit.
Înșelători ai poporului, de mult ne-am temut
de ceea ce-ntr-o noapte s-a și petrecut.
Acum ne jeluim cu nasurile noastre coroiate
de evrei,
ura și vrajba semănate s-au rupt în trei.
S-a isprăvit cu belșugul, chefurile și furtul
e tîrziu, e tîrziu cu totul."

Acest rod „nobil" al culturii național-socialiste a fost produs de un asocial, care s-a pus astfel în slujba genocizilor. Rödl, capabil să înghită nu puține prostii, i-a pus pe evrei să repete cîntecul, care apoi i s-a părut și lui prea tîmpit ; l-a interzis. Șefii de lagăr SS-iști, Florstedt și Plaul, antisemiți înverșunați, l-au readus în onorurile național-socialiste. În anii cînd ei au fost la conducerea lagărului, nu o dată se putea auzi după apelul de seară : „Evreii rămîn pe loc !" Cîntecul de ocară se auzea neîntrerupt pînă noaptea tîrziu, în vreme ce domnii șefi de lagăr, aflați în încăperile lor, turnau un pahar după altul pe gîtlejul lor de eroi germanici. Ce puteau, oare, să gîndească ofițerii germani din Wehrmacht, cînd, la picioarele lor, stăteau drepți, aliniați în rînduri, sute de evrei trudiți, vlăguiți, morți de oboseală, cîntînd pentru ei :

Acum paradisul are un sfîrșit subit,
murdăria și pungășia s-au isprăvit.
Și mîinile noastre strîmbe, de samsar,
trebuie să s-apuce de muncă, așadar.
Kohn, Isaac, Wolfensteiner numiți,
cu mutrele noastre sîntem peste tot descoperiți.

O rasă mai josnică de cunoaşteţi,
Pe rudele noastre sigur le recunoaşteţi."

Fost-au, oare, mîndri acei ofiţeri, reprezentanţi ai tradiţiilor armatei prusaco-germane, că puteau să asculte, alături de pretorianii lui Adolf Hitler, răsunînd din arena lagărului de concentrare, *această* variaţiune a strigătului : „Ave, Caesar, morituri te salutant !" ?

Viaţa de paraziţi a SS-iştilor

Modul de viaţă al membrilor SS-ului era în flagrantă contradicţie cu viaţa deţinuţilor din lagărele de concentrare. Aici — lux, îmbuibare, trîndăvie, efeminare şi tot felul de vicii, dincolo — înghesuială, foamete, corvezi, torturi, spaimă şi moarte. Ce diferenţă strigătoare la cer între „idealurile ordinului" proclamate de domnul *Himmler* şi viaţa de trîntori a „selecţiei-Cap de mort" !

Pentru a vă putea forma o imagine, voi relata în cele ce urmează doar fapte extrapolate, de ici-colo, dintr-o realitate ce abia putea fi cuprinsă cu ochii şi redate amalgamat. Dacă lagărul de la Buchenwald apare mereu pe primul plan, nu trebuie trasă nicidecum concluzia ca acolo ar fi fost vorba de un caz aparte, deosebit de izbitor. Proporţiile, rafinamentul metodelor şi multiplele implicaţii ale corupţiei din viaţa de seniori a SS-iştilor erau, cîteodată, la Auschwitz, Lublin sau Gross-Rosen şi mai respingătoare şi, în toate lagărele din Germania cea mare, identice.

Să luăm *atelierele de sculptură*. În ele lucrau arhitecţi, sculptori în piatră şi în lemn, cioplitori de artă, pietrari, giuvaergii şi argintari, pictorî, ceramişti şi graficieni. Toţi aceştia asigurau decoraţia interioară în locuinţele Führerilor SS, produceau numeroasele daruri pe care membrii clicii şi le ofereau reciproc şi creau ceea ce dădea lagărului o faţadă pompoasă, în dosul căreia trona mizeria. Materialele şi uneltele ce stăteau la dispoziţia atelierelor de sculptură erau de cea mai aleasă calitate. „Corăbiile de vikingi" pe care trebuiau să le producă constituiau un articol căutat în toate cercurile SS-iste. În 1941, ceramiştii au fost trimişi la întreprinderea

„Deutsche Erd- und Steinwerke" în Berlstedt, lîngă Buchenwald, pictorii de porţelanuri, la SS-Porzellanmanufaktur Allach în Bavaria, care depindea de lagărul de concentrare de la Dachau.

Secţiile de fotografie ale lagărelor, amenajate iniţial pentru identificarea deţinuţilor, erau folosite cu precădere la developarea şi multiplicarea fotografiilor de amatori, ca şi la confecţionarea de albume luxoase de fotografii pentru membrii SS-ului, rudele, prietenii şi cunoştinţele lor. Acest comandou nu era lipsit de primejdii pentru deţinuţi, căci conducerea lagărelor era mereu în panică, nu cumva fotografii cu orori să ajungă la lumea din afară. Cînd aşa ceva s-a întîmplat realmente, în 1939, la Buchenwald, Kapo politic din vremea aceea, Rudolf Opitz, din Leipzig, a fost aruncat în buncăr şi, după torturi groaznice, sugrumat de Sommer.

Pictorilor-deţinuţi Führerii SS le cereau picturi de toate genurile. De plătit nu se plătea nimic, ori doar cîte un pumn de ţigări. În schimb, „achizitorii" vindeau tablourile, nu arareori, pe bani grei, în cercurile lor de cunoştinţe. Cel puţin două duzini de tablouri de valoare, în special portrete, lucrate de pictorul olandez Harry Pieck au ajuns în mîinile păturii conducătoare a SS-ului de la Buchenwald. Artistul însuşi a avut măcar avantajul de a nu se fi prăpădit în vreo carieră de piatră sau într-un comandou de mine, ci, deşi sclav al unor parveniţi ridicoli, de a fi putut lucra în meseria sa şi stabili relaţii, care, mai tîrziu, l-au salvat de la moarte, atunci cînd, din ordinul Berlinului, urma să fie repartizat într-un transport NN.

În *tipografiile şi legătoriile de cărţi* ale lagărelor se confecţionau, cu predilecţie, legături de lux, tot felul de felicitări şi dedicaţii, se tipărea revista ilustrată „Pelicanul" destinată agapelor SS-ului, se scoteau cărţoane cu maxime în rimă şi cu texte diferite, executate artistic. Produsele lor erau atît de cunoscute, încît nici un Führer-SS nu putea prezenta la Berlin un raport cu copertă, fără ca cel care îl primea şi care nu avea acces la asemenea posibilităţi oferite de lagăr, să nu spună : „lucrare tipică de deţinut !"

Pentru cîte alte scopuri nu erau siliţi să lucreze ! Noii seniori, a căror obîrşie era de cele mai multe ori cît se poate de obscură, aveau, aproape toţi, ambiţia de a ajunge la îndepărtate generaţii de strămoşi şi scuturi străluci-

toare pe blazoane. De aceea, începeau comandouri proprii pentru „*genealogie*". La Buchenwald, un asemenea comandou consta într-un stat-major alcătuit din foşti funcţionari cu precădere cehi, cărora li se trasa sarcina de a fabrica, în colaborare cu propriile oficii de stare civilă ale SS-ului, arbori genealogici cu strămoşi şi neamuri, cu dovezi despre originea strămoşilor şi cronici de familie. Armoariile gărzii lui Himmler au fost concepute de deţinuţi şi înscrise de Oficiul de genealogie de la Berlin din registrul heraldic oficial. Max Schobert, SS-Sturmbannführer, devenit, în 1940, şef de lagăr secund, a pus să i se picteze un arbore genealogic de mărimea unui om, pe care l-a lăsat moştenire oraşului său natal, unde a fost expus în muzeul local. Comandoul pentru genealogie se găsea adesea în faţa unor misiuni aproape de nerezolvat, deoarece urmele strămoşilor acestei elite germanice se pierdeau frecvent în îndepărtatele tărîmuri ale răsăritului.

Întreprinderile de producţie agricolă satisfăceau nevoile alimentare ale SS-ului. Situate în imediata vecinătate a lagărelor, ele includeau grajduri de porci, grajduri pentru cai de călărie şi de tracţiune, staule de oi, ferme de păsări, creşcătorii proprii de iepuri angora, grădini şi terenuri întinse. Creşcătoriile de iepuri angora şi fermele de păsări au constituit o permanentă şi rentabilă sursă de aprovizionare şi venituri pentru conducerea SS-ului, îndeosebi în perioada războiului. În privinţa proporţiilor acestor activităţi, să menţionăm următorul exemplu : comandantului Koch i-au plesnit odată 200 de borcane cu raţe conservate. Temîndu-se de alterarea cărnii, a porţionat raţele — o părticică din rezervele sale — şi le-a vîndut deţinuţilor cu cîte două mărci porţia.

Grădinile SS-ului erau comandourile cele mai temute, alături de cele de la carierele de piatră. La Buchenwald erau conduse de SS-Obersturmführer, Dumböck din Salzburg, care a omorît cu mîna lui cel puţin 40 de deţinuţi politici şi care i-a urmărit cu tenacitate în lagăr în special pe concetăţenii săi austrieci. Unii deţinuţi s-au spînzurat de araci printre plantele decorative din grădini. Într-o dimineaţă, cînd, în drum spre locul de adunare, am zăbovit o clipă, adîncit în gînduri, în dreptul gardului grădinilor, am zărit un ţigan spînzurat printre plante înalte. Se sinucisese astfel în timpul nopţii. O ţigară stinsă îi rămăsese în colţul gurii acestui bărbat smead, originar dintr-o ţară îndepărtată. Asta i-a fost calea de întoarcere acasă, prin-

tre flori superbe, pe un pămînt îmbibat de sînge şi sudoare.

Periodic, îndeosebi în săptămînile dinaintea Crăciunului şi a sărbătorilor speciale ale SS-ului, *întreprinderile cu caracter general* şi diferite domenii de muncă din lagăre erau afectate, în bună parte, intereselor private ale şefilor SS. Cam jumătate din timpul de lucru al deţinuţilor din aceste ateliere, dar chiar şi din întreprinderile cu caracter pur militar, ca, de pildă, „Deutsche Ausrüstungswerke (DAW)", era ocupat de aşa-numitul „ciubuc", adică muncă depusă pe ascuns pentru scopuri particulare. Lemn de esenţe nobile, aramă şi bronz, aur, argint, diverse feluri de fier forjat şi o mulţime de materii prime de importanţă militară au fost constant repartizate în cantităţi mari nevoilor şefilor SS-ului. Deţinuţii participau la aceste practici, care oricum le erau impuse, şi pe care, pe de altă parte, le încurajau, căci reprezentau ceva ce adîncea procesul de corupere al SS-ului şi, totodată, o contribuţie la sabotarea economiei de război. Cele mai variate articole de lux, în parte de mare valoare artistică, garnituri de mobile, marchetărie, unicate de preţ, obiecte din metal, busturi şi sculpturi, pentru care, una peste alta, nu se plătea nimic, cel mult i se dădeau, ocazional, cîteva ţigarete celui care le lucrase, luau nu numai drumul garnizoanelor locale, ci şi cel cu mult mai lung spre prieteni şi cunoştinţe din ţară, ba chiar spre alte ţări europene. Deţinuţi deosebit de iscusiţi erau „împrumutaţi", uneori cu săptămînile, Berlinului sau altor localităţi şi lagăre, ca să satisfacă acolo nevoia de lux a SS-iştilor. Cu prilejul „Sărbătoririi solstiţiului de iarnă" din 1939, Heinrich Himmler a primit o garnitură de birou din marmură verde în valoare de 15 000—20 000 de mărci, confecţionată de deţinuţii din atelierul de sculptură de la Buchenwald. În ambiţia lor, domnii mai mici i-au imitat, şi pe acest tărîm, pe domnii cei mari : ani de zile. din ordinul SS-Oberscharführerului Henschel, am confecţionat în atelierul de croitorie al deţinuţilor de la Buchenwald, pentru şefii SS ai comandourilor de la lăcătuşerie, bucătărie şi grădini, costume civile şi uniforme gratuite, de cea mai bună croială, din stofe furate. În schimb, Henschel primea de la unul zarzavaturi „în cantităţi nelimitate" — eu personal am făcut parte, timp de o vară, dintre deţinuţii puşi să aleagă mazăre şi să taie fasole pentru conserve (astfel că eu, care nu mă pricepeam deloc la tăiatul materialului la

croitorie, mă puteam socoti mai degrabă tăietor de fasole) ; de la un altul, obținea cutiile de tablă cositorită pentru păstrarea conservelor ; un al treilea asigura pregătirea conservelor. În orice caz, în tot timpul cît a durat activitatea mea consacrată acestui țel SS-ist economic prioritar, la croitorie au fost confecționate 1 000 de cutii de conserve pentru acest singur om. Vrînd să se pună la adăpost de vizitele neașteptate ale unor șefi SS nedoriți, adică dintre acela care „nu făceau parte din gașcă", Henschel posta deținuți de pază ; cînd se auzea semnalul, o întreagă coloană cu costume și baloturi de stofă se îndrepta rapid spre pivnița ca o vizuină de vulpe, unde șeful comandoului, împreună cu complicii săi de la comandoul de construcții I și dulgherie, amenajase o creșcătorie privată de iepuri, ascunzînd acolo „marfa de contrabandă" — peștera de hoți a lui Ali Baba, umplută prin muncă de sclav.

În mod obișnuit, șefii și subșefii SS socoteau toate articolele de trebuință din ateliere și magazii „conduse" de ei ca pe un fel de proprietate particulară ilegală. Dacă se întîmpla ca stocurile și posibilitățile propriilor întreprinderi să nu fie suficiente, atunci *cerințele suplimentare* erau acoperite *de întreprinderi și magazine civile*. Rar se întîmpla ca firma să îndrăznească să refuze dorința unui șef SS-ist cu grad înalt. Cel mai mult le plăcea acestor domni să urmeze exemplul lui Göring, care „cumpăra", fără să plătească, blănuri, bijuterii și orice altceva ce-l atrăgea. În cele din urmă, o dată cu degradarea accentuată a finanțelor din timpul războiului, banul nu mai juca rolul principal, și nu mai conta decît să poți găsi marfa dorită. Prințul moștenitor Waldeck-Pyrmont, SS-Obergruppenführer și general al Waffen-SS-ului, șef suprem SS și al poliției din Sectorul de nord Fulda-Werra, cu reședința la Kassel, își procura din oraș ceea ce-i lipsea, folosind un deținut ca achizitor personal. Prizonierul, un fost negustor de altfel, foarte capabil — de fapt un „verde", cu un caracter ireproșabil —, mergea în magazine îmbrăcat în costumul zebrat ; era în bune raporturi cu oamenii și obținea cu mult mai mult decît oricare SS-ist. Dacă, în ciuda tuturor eforturilor, un material anume nu era de găsit, prințul moștenitor nu se jena să recurgă și la alte metode : în 1944, cînd a avut nevoie de materiale pentru instalație, a trimis coloane de deținuți din comandoul exterior al lagărului de la Buchenwald, Kassel,

condusă de SS-iști, în casele bombardate ale cetățenilor, a pus, fără multă vorbă, să fie demontate conducte și alte obiecte speciale ce-i trebuiau și să fie folosite pentru scopurile sale. Reprezentanța cunoscutei firme germane „Linde's Eismaschinen" a primit, prin Institutul de Igienă al trupelor SS, Secția de cercetări în domeniul tifosului exantematic și virusologiei (blocul 50 la Buchenwald), cu indicația de maximă urgență pentru apărare, comanda de a produce o instalație frigorifică necesară șefului SS-ului și al poliției spre a-și putea păstra țapii doborîți în timpul vînătorilor. Motivația formală : producerea de vaccinuri pentru trupele combatante !

Probe costisitoare ale vieții de trîntori a SS-iștilor au fost, la Buchenwald, o crescătorie de șoimi, dăruită lui Hermann Göring, și o Sală de echitație pentru soția comandantului de lagăr Koch.

Construcția Crescătorici de șoimi (Falkenhof) a început în 1938 și s-a terminat în 1940. Costul materialelor s-a cifrat el singur la aproape 135.000 de mărci. Crescătoria ocupa un teren pe care se găseau următoarele clădiri : casa propriu-zisă a șoimilor, în stil vechi german, clădită din lemn de stejar masiv cu încrustații artistice, cabana de vînătoare avînd mobilă din stejar cu ornamente sculptate manual, mari șemineuri și trofee de vînătoare, un chioșc de frunziș circular și casa șoimarilor (în care, ulterior, cînd vînătorile de șoimi nu mai erau la ordinea zilei, au fost deținuți, un timp, primul ministru francez Léon Blum și alte personalități de seamă). I-au fost adăugate o rezervație proprie de vînat mare și cuști cu pisici sălbatice. Erau ținuți acolo cerbi dama, căprioare și mistreți, un muflon, vulpi, fazani, păuni și alte animale. Pe lîngă crescătoria de șoimi, erau ținuți în cuști, în așazisa grădină zoologică, patru urși și cinci maimuțe. La început a existat chiar și un rinocer. În cazul în care un animal pierea, evreii erau siliți să se îngrijească, prin „donații voluntare", de înlocuirea lui. Un lup costa, pe atunci, circa 4000 de mărci, o veveriță, probabil tot atît. O plăcere neronică a SS-ului, în timpul stăpînirii comandantului Koch, a fost aceea de a arunca deținuți în groapa cu urși și a-i lăsa să fie sfîșiați. Animalele de pradă erau hrănite cu prioritate. Pînă și în 1944, cînd în lagăr domnea o mare penurie de alimente, ursii, maimuțele și păsările de pradă mîncau, zilnic, carne sustrasă de la bucătăria deținuților. Urșii primeau în plus miere și

magiun, maimuțele, pireu de cartofi cu lapte, fulgi de ovăz, pesmeți și pîine albă. Întregul parc era amenajat și îngrijit de horticultori. Comandoul permanent de deținuți „Falkenhof" era compus din șase pînă la zece oameni. Maestrul de vînătoare al Reichului nu a pășit niciodată în grădina zoologică ce-i fusese dăruită, nici măcar nu a văzut-o. În schimb, SS-ul, difuzînd broșuri, a desfășurat, la Weimar și în împrejurimi, o propagandă intensă pentru amenajarea grădinii și a stabilit un preț de intrare pentru vizitare de o marcă de persoană.

Sala de echitație a „comandantei" Ilse Koch avea o suprafață de 40 m/100 m și o înălțime de 20 m. Înăuntru avea un manej ; pereții erau căptușiți cu oglinzi. Construcția s-a făcut într-un asemenea ritm, încît în timpul lucrului vreo treizeci de deținuți au fost accidentați mortal sau mînați spre moarte. Cheltuielile de construcție s-au ridicat la aproximativ un sfert de milion de mărci. După terminare, doamna Koch își făcea acolo, de cîteva ori pe săptămînă, cavalcadele ei matinale de 15 pînă la 30 de minute, capela SS-ului, instalată pe un podium propriu, trebuind să-i asigure fundalul muzical. Cînd, în 1943, în cursul procesului pe care prințul Waldeck, SS-Obergruppenführer, l-a intentat soțului ei din motive de inamiciție personală, doamna Koch a fost reținută în închisoarea poliției din Weimar, sala de echitație a ajuns o hală de vechituri și magazie.

Pe versantul sudic, mai blînd din punctul de vedere al climei, al muntelui Ettersberg, internații au fost puși să construiască o șosea de asfalt care a primit numele Eicke-Strasse. De-a lungul ei, au fost ridicate așa-zisele *case ale Führerilor*. În cele din urmă au apărut acolo zece vile luxoase înzestrate cu tot confortul. Stilatele construcții de lemn cu subsoluri masive, garaje proprii și terase spațioase ofereau o priveliște minunată asupra Turingiei. Coloane lungi de deținuți au cărat de la cariere blocurile mari de piatră folosite la împrejmuire. În casele Führerilor, locuiau comandantul lagărului, șefii de lagăr, comandanții de trupe și alți Führeri SS cu familiile și servitorii lor. În plus fiecărei case îi erau afectați și intendenți din rîndul deținuților, în special cercetători în Biblie — bărbați și femei. Instalațiile de încălzire centrală și de apă caldă din vile erau întreținute, de asemenea, de către deținuți.

În aceste „lăcașuri intime" se derula viața de familie a Führerilor SS dirijată atît de sever de Himmler. Aproape toți erau căsătoriți și aveau copii, dar nu le displăcea nici promiscuitatea. Deținuților, al căror destin depindea de capriciile domnilor în cauză, nu le venea întotdeauna ușor să distingă cine cu cine întreține o legătură sau este, tocmai de aceea, în relații de dușmănie. Intendentul Kurt Titz se izbea, din această cauză, nu arareori, de serioase dificultăți. După ce intendentul din casa Koch, respectînd ora prescrisă, avea grijă să-i trezească pe copii, să-i ducă la toaletă, să-i spele și să-i îmbrace, să dea de mîncare cîinelui și să-l plimbe, să prepare cafeaua și să i-o ducă „stimatei doamne" la patul în care obișnuia să stea dezvelită, se întîmpla frecvent să apară, în absența comandantului, și medicul de lagăr dr. Hoven, supranumit „Waldemar cel frumos". Și cînd Titz nu era chiar atît de atent, îi scăpa faptul că, în timpul nopții, șeful lagărului Florstedt evada de la propria-i soție pentru a veni la soția comandantului. Ar fi fost suficient ca intendentul să pomenească într-un fel nepotrivit în fața medicului despre șeful de lagăr, pentru ca să cadă repede în dizgrație și să-și piardă viața. (În fapt, Titz a fost „răsturnat", dar a supraviețuit buncărului și lagărului de concentrare Flossenbürg.)

Veniturile din corupta gospodărie au afluat an de an în aceste case de Führeri, în proporții greu de descris. Inițial au existat trei categorii de *alimentație:* hrana trupei, hrana celor de la comandament și hrana șefilor. Führerii superiori și-au rezervat, întotdeauna, dreptul de a se alimenta și în particular. O reparație în beciul casei comandantului de la Buchenwald a scos la iveală, de exemplu, 30 de șunci întregi, peste 50 de cîrnați afumați, sute de borcane de conserve de fructe și vreo 600 de sticle de vinuri speciale franțuzești. Hitler și Himmler erau decișI să reziste în război pînă la ultima picătură de rezerve pe care le aveau bravii lor camarazi. Același principiu însă nu era împărtășit, bineînțeles, și de conducătorii acestei comunități ; nu păstra oare la Weimar gauleiterul Sauckel vreo 50.000 de sticle de coniac marca Hennessy pentru Hermann Göring (cu zece zile înaintea intrării trupelor americane, încărcate și transportate în mașini militare) ? În căutările lor de surse de aprovizionare, Führerii SS nu disprețuiau deloc depozitele pentru deținuți. Jan Robert, care trebuia să facă masaj domnilor cînd aceștia nu erau

în formă, l-a aprovizionat, zi de zi, pe adjutantul SS-Hauptscharführer Hans Schmidt, din ordinul prietenului acestuia, medicul de lagăr Dr. Hoven, cu ouă, unt și lapte sustrase de la bucătăria dietetică a deținuților. Adjutantul dorea să primească și săpun de toaletă, bijuterii și alimente provenite din pachetele Crucii Roșii ; adesea, numai cu greu și folosind toate șiretlicurile, a reușit *Robert* să se eschiveze de la asemenea pretenții.

Între diferitele tipuri de alimentație pentru SS existau deosebiri nete cantitative și valorice. La *Clubul Führerilor*, de pildă, o uzină-restaurant uriașă, se găseau în fiece zi pentru Führerii SS activi mîncăruri copioase, păsări, șnițele imense, se putea bea cafea naturală, vinuri bune și lichioruri străine din cele mai fine, de mărci renumite, în timp ce rezerviștii, așezați la mesele vecine, trebuiau să se rezume la oficialul „un-singur-fel-de-mîncare", dacă nu aveau relații. Mesele îmbelșugate, în stil antebelic, erau aduse acasă de ordonanțe personale și membrilor de familie ai șefilor SS, pentru suma de 60 pînă la 75 de pfenigi, astfel încît au existat multe soții de SS-iști care nici măcar nu aveau oale de gătit, căci nu aveau nevoie de ele. Cantitățile necesare de carne și grăsime erau obținute de Clubul Führerilor prin cumpărări și tăieri la negru în stil mare ; comandoul de la cocina de porci a lagărului de la Buchenwald îngrijea ilegal în acest scop 300 pînă la 500 bucăți din așa-numiții „porci ai comandamentului" și cel puțin 500 de gîște, rațe și găini. Hrana animalelor se asigura din „resturile" din lagărul de concentrare.

În 1941, cînd SS-Sturmbannführerul Barnewald l-a schimbat pe fostul șef al administrației de la Buchenwald, SS-Hauptsturmführer Weichseldörfer, diferențierile în alimentație au fost, chipurile, desființate succesiv. De fapt însă, abia a început să înflorească „organizarea privată" a șefimii SS-iste. Barnewald însuși, de exemplu, a primit cu prilejul aniversării nunții de argint — și asta încă la sfîrșitul lui 1944 ! —, pe lîngă imense cantități de fursecuri dintre cele mai fine, nu mai puțin de 18 torturi, ale căror componente fuseseră sustrase din stocurile bucătăriei deținuților de către administratorul magaziei, SS-Hauptscharführer *Paak*.

Administrația cantinei SS-ului, în fruntea căreia se afla SS-Hauptscharführerul Hans Schmidt, reprezenta un cuib de corupție fără pereche. Ea avea în spate o practică

de mai mulți ani în ale escrocheriei și delapidării. SS-Gruppenführerul Eicke înființase personal, la timpul său, asociația cantinelor din lagărele de concentrare și din trupele SS-iste „Cap de mort", care asigura centralizat cumpărarea și vînzarea de alimente. Din ea a derivat administrația cantinei SS-ului de la Buchenwald, condusă multă vreme de unul dintre confidenții cei mai apropiați ai SS-Standartenführerului Koch, criminalul de profesie Meiners, condamnat, înainte de internarea în lagăr, de optsprezece ori pentru furt și înșelăciune. Meiners a făcut din această administrație o întreprindere lucrativă privată a „comunității criminalilor conjurați". El făcea cumpărături lunare în țară pentru sume ce se ridicau pînă la 120 000 de mărci — bani ai deținuților — și, cu toate că el însuși era un internat, călătorea liber în toate părțile, ca un așa-zis deținut privilegiat, îmbrăcat cu haine civile și fără a fi obligat să-și tundă scurt părul. În ceea ce privește calitățile lui „de a minți, de a falsifica și de a face contrabandă cu coroana și cu marca cea tare", Hauptscharführerul Hans Schmidt îl egala cu siguranță. Un asemenea om nu poate fi privit decît ca un caz patologic ; obișnuia, de exemplu, să urineze cu predilecție în cupe de șampanie. Această creatură, ale cărei „relații" ajungeau, în întreaga Germanie, pînă la toate serviciile administrative ale SS-ului, subtiliza după toate regulile artei *mărfurile destinate* special trupei. În timp ce, de pildă, trupei obișnuite i se aplica o repartiție limitată de țigarete și vinuri — o sticlă de vin la șase persoane ! —, la conducerea SS-ului șampania curgea șiroaie. Doamna Koch, care pe vremuri fusese stenodactilografă la o firmă de țigări, făcea acum, din cînd în cînd, băi în vin de Madeira, turnat în cadă. Cînd s-a întîmplat odată ca mai multe camioane încărcate cu lămîi, destinate membrilor SS, să fie pur și simplu confiscate de comandant, care n-a dat din ele decît puține unor șefi mai înalți ai SS-ului, a început să circule în rîndurile trupei zvonul că doamnei Koch i se masează corpul cu zeamă de lămîie de către frizerul-deținut care „se ocupă" zilnic de ea. Lucrurile nu stăteau chiar așa, însă arată descompunerea instaurată de șefii SS, prin corupția lor, în propriile rînduri. Șefii administrației le puneau la dispoziție, pentru uz personal, sute de mii de țigări. Pofta nesățioasă nu se oprea nici în fața șantajării eșaloanelor de pază, formate din cetățeni de naționalitate germană din Croația, Ungaria ; în

schimbul slăninei, unturii și cîrnaților primiți în pachete din satele lor de țărani, aceștia obțineau învoiri speciale și ușurări în serviciile ce le îndeplineau. SS-istul Ortner, aparținînd companiei a 2-a de la Buchenwald, nu a prestat nici o muncă timp de doi ani, fiindcă se dovedise util superiorilor săi în modul pe care l-am descris.

Un capitol aparte îl constituiau *agapele camaradерești* ale SS-ului, inaugurate în 1938 la Buchenwald printr-o pompoasă serbare în aer liber și organizate în continuare, aproximativ lunar, pentru statul major al comandamentului. Totdeauna se întindeau niște chefuri care se terminau cu orgii sălbatice. Fiecare tacîm avea în față șase pînă la opt pahare. În timpul războiului, alcoolurile de rigoare au fost procurate, la intervale regulate, din Franța și Olanda, de către dispecerul de cale ferată de atunci, SS-Hauptscharführer Rieger. „Referentul de specialitate" în această materie era SS-Hauptscharführer Michael, pomenit mai înainte de cîteva ori. Dacă avea loc vizita prințului-moștenitor Waldeck-Pyrmont sau a unui alt șef SS cu grad mare, se serveau pînă la șase „gustări" pe parcursul întregii zile. Profitorii profesioniști de pe urma acestor chefuri își aveau sediul la Weimar.

Finanțarea gospodăriei SS-ului se rezolva pe cele mai diferite căi. Sursele cele mai rentabile erau *manipularea prețurilor la cantinele deținuților* — „salata wiking" era socotită 2,60 mărci livra, ceea ce reprezenta cam de zece ori prețul real — și sustragerile din hrana alocată tuturor internaților din lagăr. Numai prima dintre metode trebuie să fi adus la Buchenwald, în decursul timpului, cam 2 milioane de mărci și, în plus, numeroase cadouri personale șefilor SS. Comandantul lagărului, Koch, ținea în acest scop o „casierie secretă" proprie, pe care, potrivit singurului registru de casă ce s-a păstrat, Meiners i-a umplut-o cu 52 000 de mărci, în timp ce sumele necontabilizate reprezentau, chiar după mărturisirile lui, multiplul cifrei menționate. Cu un anumit prilej, a cadorisit-o pe doamna Koch cu un inel cu briliant în valoare de 8 000 de mărci. Adjutantului Hackmann Meiners i-a cumpărat un automobil nou din „cîștigurile" de la cantina deținuților, oferindu-i și banii pentru construirea unei noi vile pe malul lacului Eder, la Bad Wildungen, care însă nu a putut fi ridicată din cauza obiecțiunilor prințului moștenitor Waldeck-Pyrmont. Din banii primiți de la Meiners Koch și-a cumpărat, între altele, o barcă cu motor lansată pe

lacul amintit. Adausurile de preţ ce reprezentau arareori mai puţin de 100—300% serveau, e drept, şi la acoperirea deficitului de la Clubul Führerilor SS. Din aceste manevre financiare, care abia de mai puteau fi urmărite, SS-Oberscharführerul Schmidt şi-a însuşit personal, în mod fraudulos, aproximativ 65 000 de mărci.

Cea de-a doua metodă de procurare de bani, *sustragerile din hrana internaţilor*, aducea, la intervale regulate cîte 6 000 pînă la 10 000 de mărci de fiecare dată.

Pe lîngă aceste procedee, o mulţime de potlogării, jafuri, şantaje, „măsuri punitive", „colecte benevole", „donaţii şi subscripţii" refăceau plinul casieriilor ce se goleau rapid. Pretextele pentru stoarcerea de noi sume erau de cele mai abjecte speţe. Ba se afirma despre „caii cîntăreţi" că ar fi rupt oiştea unei căruţe, ba că nişte deţinuţi ar fi lăsat urme pe dalele proaspăt cimentate din faţa casei unui şef, ba că s-ar fi furat flori din grădină. Amendă : 200 pînă la 400 de mărci, de plătit într-o jumătate de oră ! În martie 1939, Rödl a constatat că evreii ar fi rupt nişte prosoape şi ar fi spart nişte castroane ; fiecare din cele opt blocuri locuite de evrei a trebuit să facă rost, imediat, de cîte 500 de mărci. Într-o zi, şeful de lagăr Hackmann a avut de plătit 186 de mărci pentru o reparaţie la maşina sa personală. A trimis după un deţinut-şef de bloc, evreul Wolf, şi i-a cerut să-i aducă suma respectivă de bani pînă într-o oră, ameninţîndu-l că, în caz contrar, îi va face un raport de comportare nedisciplinată. E de la sine înţeles că SS-Obersturmführerul de atunci şi-a primit banii. În iarna lui 1939, la Buchenwald, soba din blocul 42 a fost mistuită de un incendiu. Pentru repararea acestei sobe, Rödl a dat ordin fiecăruia din cele 40 de blocuri de atunci să plătească cîte 50 de mărci ; în acelaşi timp, însă, i-a pus în vedere deţinutului-şef de lagăr I că blocul care nu va plăti decît 50 de mărci va fi supus, în următoarea duminică, unor exerciţii de pedeapsă. Drept care, din majoritatea barăcilor s-au scos contribuţii de pînă la 100 de mărci. În 1938, în timpul *Acţiunii Rath*, şeful comandoului de la depozitul de materiale pentru deţinuţi, SS-Hauptscharführer Bayer, a vîndut evreilor gamele, căni, linguri cu cîte 5 pînă la 10 mărci bucata. Banii i-a băgat în buzunar. Pretextînd că nu are bani schimbaţi, în mîinile sale dispăreau, frecvent, bancnote de 20 şi 50 de mărci. A fost totuşi destul

de deştept să împartă banii cu comandantul, a cărui lăcomie a mers atît de departe, încît a dispus instalarea unui dispozitiv în spatele tabloului de la contorul său electric, ceea ce îi permitea să păgubească în mod constant statul la consumul de energie electrică. Bayer a încasat odată 750 de mărci de la evrei pentru „zugrăvirea cascl scării de la depozitul de efecte", dar a raportat comandantului intrarea a numai 600 de mărci, sumă pe care au împărţit-o pe din două între ei. Pentru dezinfectarea unui bloc ocupat de evrei, au fost cerute 500 de mărci ; la ordinul lui Bayer, executarea lucrării s-a făcut, în timp ce deţinuţii au fost obligaţi să rămînă în paturile lor, cu Super-Tox pus într-o asemenea cantitate, încît operaţia nu putea fi considerată altceva decît un prilej de chinuire a oamenilor. Tot timpul războiului, s-a făcut speculă cu uriaşe cantităţi de săpun de Marsilia, contabilizarea aferentă fiind măsluită fără întrerupere. Cel puţin de trei ori a trebuit să fie rescris întregul registru de intrări-ieşiri, de fiecare dată şeful comandoului distrugînd un număr mare de acte justificative şi băgînd banii în buzunar. Altfel, ar fi fost, oare, posibil ca, în aprilie 1945, să existe la Buchenwald aproximativ 3 000 kilograme de săpun de Marsilia nefolosit şi neînregistrat, din care au „apucat" atît SS-işti, cît şi deţinuţi ?

Un alt canal prin care se scurgeau fonduri considerabile pentru finanţarea vieţii de trîntori a SS-iştilor pornea de la fabricile de armament. Numai la administraţia SS-ului de la Buchenwald, *încasările din afacerea cu împrumutatul deţinuţilor* reprezentau, în 1944, 1,5 pînă la 2 milioane de mărci pe lună, pe lîngă faptul că mulţi SS-Führeri ocupau posturi de conducere în asemenea uzine, unde se executau comenzi masive date de Departamentul armamentului şi se realizau venituri importante. Un unic exemplu : SS-Oberführer Pister nu a fost doar comandant la Buchenwald, ci, în acelaşi timp, şi director la „Deutsche Ausrüstungs-Werke (DAW)", primind salariu şi tantieme, precum şi director la „Deutsche Erd- und Steinwerke" şi la „Gustloff-Werke".

Lipsa de control al gospodăriei SS-ului a dus, cu timpul, la adevărate obiceiuri brigandeşti. În 1942, trei SS-Führeri de la Institutul de Igienă al trupelor SS au plecat la Paris, în frunte cu SS-Sturmbannführerul Dr. Ding-Schuler, pentru a achiziţiona instrumente pentru „Oficiul de tehnică sanitară" de la Berlin. Au avut la dispoziţie echiva-

lentul a 30 000 de mărci în franci francezi. La Paris, au comandat o serie de aparate speciale pentru o sumă cu mult mai mare, ei însă, viguroşi cum erau, au tocat între timp toţi banii în localuri de noapte. Instrumentele au fost livrate în Germania, dar costul lor nu a fost achitat firmelor franceze. Una dintre ele a încercat, timp de doi ani, să străpungă jungla încîlcitelor organizaţii SS-iste de la Paris pînă la Berlin, pentru a-şi primi cei 225 000 de franci datoraţi. În ciuda tuturor refuzurilor şi dificultăţilor, ea nu s-a lăsat, a alarmat chiar Oficiul central al siguranţei Reichului. În cadrul îndelungatei corespondenţe ce a trecut prin mîinile mele, Dr. Ding-Schuler a pretins fără ocolişuri că, în perioada celor trei săptămîni petrecute la Paris, costul vieţii ar fi fost atît de ridicat ca urmare a preţurilor de la bursa neagră, încît nu au mai putut rămîne bani pentru achitarea aparatelor. Printr-un prieten SS-ist de la Paris, medicul de stat-major Dr. Günther Fritze, ataşat pe lîngă generalul de poliţie SS-Obergruppenführer Oberg, a comunicat, în acelaşi timp, proprietarului respectivei firme franceze că îl va interna într-un lagăr de concentrare, dacă va persevera în a-şi mai pretinde creanţele ! De atunci, s-a aşternut tăcerea în această afacere ; se pare că firma respectivă a trecut, în cele din urmă, suma ce i se cuvenea în contul „pour le roi de Prusse".

Pentru că a venit din nou vorba de medici SS-işti, nu aş vrea să omit să mă refer la o latură cu totul aparte a vieţii de trîntori a SS-iştilor, care, în mod excepţional, nu are nimic de-a face cu bani : mă gîndesc la *exploatarea deţinuţilor pentru toate scopurile personale posibile* într-un mod care aminteşte de folosirea de învăţaţi greci de către parveniţii romani, în Antichitate. Disertaţia de doctorat a doctorului Hoven pe tema vindecării tuberculozei pulmonare provocate de cărbune a fost elaborată de deţinuţii Wegerer şi Sitte ; învăţînd textul pe de rost trei zile înaintea examenului, el a luat examenul de doctor cu distincţie la Universitatea Freiburg în Breisgau. În ultimii doi ani de lagăr, ca secretar de medic în blocul 50, am scris, împreună cu Dr. Ciepielowski, cu o ironie uşor de bănuit la adresa ştiinţei naţional-socialiste, o jumătate de duzină de contribuţii medicale de specialitate asupra tifosului exantematic, pe care doctorul Ding-Schuler le-a publicat, sub iscălitura sa, în revistele „Zeitschrift für Infektionskrankheiten", „Zeitschrift für Hygiene" şi în

alte publicaţii ştiinţifice. Participarea originală a doctorului Ding-Schuler consta, în primul rînd, în includerea unui material statistic, multiplu falsificat de la A la Z. Aşa, bunăoară, într-un referat intitulat : „Infectare de tifos exantematic cu doze mici ?", a afirmat că ar fi testat 10 000 de frotiuri, fără să fi descoperit un singur virus Rickettsia Prowazeki ; în realitate, nu se pregătise nici un singur preparat, necum să se mai şi testeze ! Amintesc doar în treacăt că am avut de rezolvat o mare parte a corespondenţei personale a Sturmbannführerului, inclusiv scrisori de dragoste şi de condoleanţe. De multe ori, nici nu mai citea răspunsurile, îmi arunca doar plicurile nedeschise şi-mi spunea : „Rezolvă-le, Kogon, dumneata ai să ştii doar ce trebuie răspuns ! Iar doreşte vreo văduvă să fie consolată". — Luni la rînd. am redactat, din ordinul lui Ding-Schuler, scrisorile de încurajare umană adresate soţiei, copiilor şi mamei doctorului Hoven şi semnate de Schuler, în timp ce doctorul era în închisoare. Ştiam că femeile nu împărtăşeau cîtuşi de puţin poziţia politică a bărbatului, îl adorau însă şi nu-l credeau în stare să smulgă nici un fir de păr chiar şi unui animal micuţ. Cîteodată nu mai ştiam nici eu ce era mai îngrijorător : iluziile femeilor cu privire la soţul, tatăl şi medicul Hoven, cinismul lui Schuler sau „epistolele-fantomă" în care eu încercam să introduc, pe cît se putea, multe valori umane. De altminteri, pe cînd mai deţinea funcţia de medic al lagărului de la Buchenwald, Dr. Hoven pleca adesea cu maşina la ţară însoţit de un deţinut, pe care-l trimitea la ţărani după alimente, socotind că mai degrabă se va da ceva „victimei naţional-socialismului" decît lui, Führer SS. Deţinutul căpăta, şi el, cîte ceva din captură. Mai importantă era însă influenţa pe care acesta o putea exercita asupra medicului de lagăr în asemenea ocazii pentru a obţine de la el luarea unor măsuri în favoarea totalităţii deţinuţilor sau numai a unora dintre ei, mai ameninţaţi.

Nimeni nu va fi mirat de faptul că profitorii pe termen lung ai unui astfel de sistem nu manifestau nici o poftă să renunţe la viaţa lor dusă în belşug, beţie, huzur şi destrăbălare, pentru a merge cumva pe front şi a lupta pentru mult slăvita patrie germană. Lagărele de concentrare deveniseră un adevărat *refugiu pentru chiulangiii elitei capetelor de mort*. Cîte nu le-au dat prin cap eroilor

numai ca să nu pună mîna pe armă și să nu ajungă în tranșee ! Au fost înființate servicii peste servicii care, sub tot felul de pretexte, trebuiau să convingă lumea că nu se poate dispensa de acești domni. Pentru Rusia au născocit un întreg plan de organizare a unor servicii pentru activitatea de construcții, care purta titlul „Inspectoratul de construcții SS Rusia al Waffen-SS-ului și Poliției". Au fost create următoarele oficii : Inspectoratul de construcții Moscova, cu sediul la Minsk, Inspectoratul Leningrad, cu sediul la Riga, Inspectoratul Tiflis, cu sediul la Kiev, inspectoratele Kiev însuși, Riga, Pskov, Astrahan, Baku, Voroșilovgrad, Rostov, Voronej și altele. SS-Hauptsturmführer Drosch a fost desemnat pentru Inspectoratul de construcții Moscova, SS-Obersturmführer Schlachter, pentru Centrala de construcții Astrahan. Planul a devenit cunoscut încă în octombrie 1941, într-o vreme cînd majoritatea orașelor amintite aici nu fuseseră ocupate de Wehrmacht. După bătălia de la Stalingrad, numele inspectoratelor de construcții au fost schimbate, fiind înlocuite cu denumirile : „Rusia de Nord la Riga", „Rusia de Sud la Kiev", „Rusia centrală la Moghilev", „Caucaz la Voroșilovgrad". Chiar atunci cînd trupele germane au fost respinse mult peste Nipru, SS-ul din spatele frontului nu a vrut să-și cedeze pozițiile și și-a menținut birourile în orașe din Germania apropiate de front. Prințul Waldeck, SS-Obergruppenführer, și-a creat — la Kassel ! — un birou propriu, „Biroul pentru germanizarea popoarelor din Răsărit", spre a putea adăposti acolo — cît de mulți încăpeau — chiulangii SS și cadine SS. Oricine venea la Buchenwald din alte lagăre relata practici asemănătoare ale conducerii SS-ului. Deschizătorii de drum și aițătorii la război național-socialiști au dat o luptă aprigă pentru a se feri de soarta pe care o hărăziseră națiunii germane.

Rar s-a întîmplat ca cineva să piară în mocirla corupției SS-ului, înainte de decăderea generală a regimului. Cazul cel mai izbitor a fost, fără îndoială, *Procesul comandantului Koch de la Buchenwald*. Prin împletirea de motivații și prin caracterul ei flagrant, toată afacerea merită o prezentare specială în finalul acestui capitol.

Din cauza unor resentimente personale, Waldeck și Koch nu se aveau bine. Atîta timp cît Eicke, care — aidoma „incoruptibilului" SS-Obergruppenführer Pohl de la Oficiul central economico-administrativ al SS-ului ! — a

primit de la Koch alocații de pînă la 10 000 de mărci, a fost inspector al lagărului de concentrare. Waldeck nu a avut nici o posibilitate de a-i veni de hac adversarului. În 1941 Eicke a fost trimis pe front ca general al Waffen-SS-ului. În toamna aceluiași an, autoritățile financiare din Turingia au manifestat brusc interes pentru gestiunea administrației cantinei de la Buchenwald, cu motivația că nu s-ar fi plătit impozite pentru un devers de milioane de mărci, lucru, bineînțeles, corespunzător realității. În aer plutea amenințarea unei anchete, în cursul căreia ar fi fost descoperită, parțial, gospodăria coruptă a SS-ului, în frunte cu comandantul. În consecință au fost arse toate actele justificative din lagăr și s-a iscat o înverșunată controversă cu privire la competențe, punîndu-se problema dreptului unor autorități exterioare de a-și arunca privirea în treburile unui lagăr de concentrare. Waldeck, cel care stîrnise probabil interesul subit al serviciilor financiare, avea dreptul de a se amesteca, în calitatea sa de șef suprem al SS-ului și poliției și de magistrat suprem al districtului. El a împins cazul mai sus, s-a lovit însă repede de rezistență din partea Oficiului central economico-administrativ al SS-ului și a Oficiului central al conducerii supreme a SS-ului de la Berlin, pînă ce Himmler însuși i-a dat a înțelege că în această chestiune nu se mai dorește nici un alt demers, învinuirile aduse lui Koch fiind neîntemeiate. În orice caz, în februarie 1942, s-a dat ordinul transferării lui Koch de la Buchenwald la Lublin, în calitate de comandant; adjutantul său Hackmann l-a însoțit. Cînd cei doi asasini ai unor mase de oameni s-au urcat în automobil pentru a porni la drum, au cerut ca în stînga și în dreapta vehiculului să fie postate arme automate, temîndu-se de atacuri din partea partizanilor din Răsărit. La plecare, capela lagărului a fost pusă să cînte marșuri, trupele din lagăr au fost aliniate în dreptul mașinii.

Waldeck s-a considerat dezavuat prin acest mod de rezolvare a cazului Koch; el dorea să-i dovedească lui Himmler că luarea de poziție împotriva comandantului de la Buchenwald era îndreptățită obiectiv. Ca atare, s-a apucat să studieze cele mai diferite documente de la Buchenwald. Între altele, s-a uitat la lista morților din lagăr. L-au izbit numele Walter Krämer și Karl Peix — „împușcați în timp ce evadau". Kapo-ul de la infirmerie Krämer îl îngrijise o dată pe prințul moștenitor de furun-

culoză, într-un mod absolut satisfăcător, astfel că magistratul îl cunoștea pe deținut. Nu a durat mult, și a aflat că următoarele cauze i-au costat viața pe Krämer și pe locțiitorul lui : Koch, care, la fel ca mulți șefi SS-iști, prefera doctorilor deținuți sanitari, fusese tratat de sifilis de către Krämer. Kapo-ul de la infirmerie mai știa și despre „donațiile" însușite de Koch de la evreii bogați care trecuseră prin lagărul de la Buchenwald în timpul *Acțiunii Rath* din 1938. Cum comandantul nu dorea ca cele două stări de lucruri să fie scoase la iveală în cursul altor cercetări, întreprinse tocmai atunci de Tribunalul SS-ului, a dat ordin, în noiembrie 1941, SS-Hauptscharführerului Planck „să-i împuște în timpul evadării", în comandoul exterior Goslar, pe cei doi Kapo arestați pe neașteptate și aruncați în buncăr. Ordinul a fost executat prompt. Waldeck a reluat cazul, dar n-a avut succes, întrucît cei amenințați au purces la „mutarea" sistematică a martorilor potențiali atît din rîndurile deținuților, cît și ale SS-iștilor. În întreaga rețea compusă din lagărele de concentrare, comandourile lor exterioare și organismele lor speciale, au fost trase de zor sforile, astfel ca, între Lublin și Buchenwald, din toate locurile posibile unde se petrecuseră ucideri, furturi, fraude, orgii sau adultere, să fie înlăturat tot ceea ce se putea înlătura dintre dovezile și martorii incriminatori. Abia în 1943, lucrurile au ajuns atît de departe, încît Himmler și-a dat asentimentul pentru o anchetă oficială. Era evident că, între timp, nelegiuirile de la Lublin și Belgrad făcuseră ca, din cauza lui Koch, să fie acuzat public SS-ul însuși. În acel răstimp, crescuse enorm și mormanul de materiale doveditoare ale corupției, strînse de unii SS-iști invidioși bine informați. În cele din urmă, cu prilejul unei răzvrătiri în masă a prizonierilor de război ruși din lagărul de concentrare de la Lublin, a reieșit cît de mult își neglijase Koch serviciul reglementar de comandant de lagăr pentru a se putea lăsa în voia viciilor și rapacității sale personale ; dacă îi lipseau deținuți din efectivul lagărului, punea pur și simplu să fie arestați civili din împrejurimi, reținuți ca „efectiv negru de internați" pentru toate nevoile posibile. (La fel se proceda și în alte lagăre de concentrare.) Arestați au fost Koch însuși, soția sa, Ilse, adjutantul său, Hackmann, nu mult după aceea, Planck, Sommer și Dr. Hoven, medicul lagărului și supraveghetorul buncărului de la Buchenwald, pentru că au făcut ca SS-Oberscharführe-

rul Köhler să moară în arest de o moarte rapidă, atunci cînd a amenințat cu mărturisiri demascatoare. Ultimii doi au susținut că Köhler s-ar fi sinucis. Autopsia a arătat însă că a fost vorba de o otrăvire cu alcaloizi. Neputînd fi identificată substanța anume ce fusese utilizată, SS-Sturmbannführerul Dr. Morgen, șeful anchetei în cazul de față și, totodată, membru al Tribunalului SS-ului, a făcut un „mic test" în blocul 46, în prezența șefilor de lagăr : a pus să se administreze, într-o supă cu tăiței, diverse substanțe din seria alcaloizilor, unui număr de patru prizonieri ruși, neavertizați. Cum oamenii nu au decedat, au fost strangulați în crematoriu. Nu știu să existe vreun alt fapt care să ilustreze mai edificator caracterul specific al acestui proces al SS-ului !

Cercetările și procesul propriu-zis, tergiversate aproape doi ani de zile, timp în care toate firele intrigilor au ajuns pînă la Himmler, umplîndu-se, în total, vreo 10.000 de pagini de acte principale, secundare și adiacente, au avut drept rezultat : Planck s-a spînzurat, Sommer, așa cum s-a pretins, de asemenea, Koch și Hackmann au fost condamnați de cîte două ori la moarte, fiecăruia dîndu-i-se șansa „reabilitării pe front", posibilitate pe care Waldeck, în calitatea sa de magistrat suprem al districtului, a anihilat-o repede, cu cîteva zile înaintea sfîrșitului lagărului Buchenwald, aranjînd împușcarea lui Koch în lagăr ; doamna Koch a fost achitată, iar Dr. Hoven a fost eliberat, subit, la 2 aprilie 1945, pentru a juca printre deținuți rolul de turnător, în timpul dramaticei săptămîni finale, rol ce nu a mai dat roade bogate, pe de o parte, pentru că evenimentele s-au succedat mult prea vijelios, pe de altă parte, pentru că Hoven era mult prea deștept ca să se expună într-un fel univoc, după douăzeci de luni de închisoare care ar fi putut fi exploatate la maximum în ochii învingătorilor.

Multă bătaie de cap a pricinuit interogația : care a fost mobilul determinant pentru conducerea supremă a SS-ului de a monta *Procesul Koch* ? După părerea mea, în nici un caz nu a fost vorba de o acțiune organizată în mod conștient pentru a corespunde unor intenții politice anumite sau de vreo reală necesitate de epurare. Concordanța și antagonismul ce coexistau în ghemul de interese personale ale SS-Führerilor au răbufnit, pur și simplu, într-un anumit punct — așa cum plesnește o pungă cu puroi într-un trup putred din cap pînă în picioare ! Deși ambițiosul șef

al anchetei, Dr. Morgen, o figură interesantă din punct de vedere psihologic, a ajuns el însuși, în baza experienței de la Buchenwald, Lublin, Auschwitz și alte lagăre, la un verdict nimicitor împotriva sistemului și practicii lagărelor de concentrare, aceasta nu a schimbat nimic în privința condițiilor generale din lagăre. Dacă, în ultimii ani ai sistemului, s-au înregistrat, ici-colo, anumite ameliorări, ele nu au fost, deci, urmarea evenimentelor constatate și, apoi, relevate la proces, ci a unei conjuncturi din evoluția generală, despre care am vorbit. Judecînd după motivul declanșării, după desfășurarea și semnificația sa, afacerea Koch nu a fost nimic altceva decît o imagine a vastei existențe de parazit a SS-ului — nici un corectiv și nici o schimbare.

Neîntrerupta luptă subterană dintre SS și forțele antifasciste din lagăr

În toate lagărele de concentrare, deținuții politici făceau tot posibilul spre a pune mîna pe aparatul administrativ sau a nu-l scăpa din mînă, pentru a se putea afirma prin toate mijloacele disponibile împotriva forțelor SS. Scopul lor era nu numai lupta crîncenă pentru supraviețuire, ci, în limita posibilităților, și o contribuție proprie la distrugerea totală și înlăturarea sistemului nazist din lagăre. Într-un număr însemnat de lagăre, deținuți cu înalte funcții politice au desfășurat ani de-a rîndul o activitate intensă de acest gen, sfidînd orice pericol.

Principiul de bază al acestei lupte consecvente, neîndoplecate consta în *ridicarea unui zid de nepătruns în fața SS-ului*, un zid invizibil, care însă să-și dovedească eficacitatea pretutindeni unde apărea în cale un membru al SS-ului. Controlul efectuat de conducerile lagărelor asupra a zeci de mii de oropsiți nu putea fi decît unul pur exterior, ori exercitat prin intervenții neașteptate. Ceea ce se întîmpla, însă, în fapt în spatele sîrmei ghimpate rămînea pentru SS-iști o taină. Bănuiau, simțeau că se petrece ceva, se temeau de acest ceva în clipele negre ale declinului treptat din ultimii ani, dar nu găseau nici o dovadă palpabilă, nu puteau străpunge anonimatul. Au încercat atunci să obțină prin intermediul unor *iscoade* informații despre situația din lagăr, mai ales despre con-

vingerile și organizarea opoziției. Uneori conducători SS pătrundeau ei înșiși în lagăr îmbrăcați în haine de deținuți — o încercare copilărească de a descoperi ceva, căci, necunoscînd o serie întreagă de amănunte din viața deținuților, erau imediat depistați și ținuți sub supraveghere. Drept urmare, sporea vigilența deținuților și, în consecință, și neîncrederea lor. Apoi Gestapoul și SS-ul au recurs la spioni de orientare național-socialistă aduși din alte lagăre și infiltrați în lagărul respectiv, dar nici această metodă n-a dat roade. Înainte ca noile transporturi să fi pătruns în lagărul propriu-zis, deci pe teritoriul înconjurat de sîrma ghimpată, „fișa" celor aparținînd unor cercuri național-socialiste sau înrudite cu acestea ajunsese deja în mîna conducerii interne a lagărului și a factorilor de decizie din rîndurile deținuților. Ochi și urechi de încredere erau din prima clipă ațintite spre „noii veniți", care parcurgeau ore și zile în șir diferite etape, timp în care deținuții îi puteau cerceta de-a fir a păr. În lagăr național-socialiștii rămîneau izolați, pînă cînd erau făcuți inofensivi sau se dovedea că nu prezintă absolut nici un pericol (o apreciere, care nu se potrivea multora). Succes a repurtat SS-ul doar cu iscoade chiar din interiorul lagărului, criminali de profesie, asociali și chiar și deținuți politici. Colaborarea „turnătorilor" cu SS-ul se realiza fie treptat, de la sine, înlesnită de anumite poziții pe care respectivii le dețineau în lagăr și care le asigurau un contact permanent cu SS-ul, fie din motive personale de răzbunare ; setea de putere și de afirmare a jucat și ea un rol important. Au existat și cazuri în care Gestapoul și conducerea lagărului au obținut prin șantaj informații de la anumiți deținuți. La Buchenwald cel mai cunoscut și mai odios lanț de denunțuri s-a înregistrat în anul 1941, atunci cînd emigrantul rus alb Grigori Kușnir-Kușnarev, pretins fost general, care de-a lungul multor luni de zile se infiltrase sistematic tot mai adînc în rîndurile deținuților, cîștigîndu-le încrederea, a început dintr-o dată să dea pe mîna SS-ului un deținut după altul, dar mai ales prizonieri de război ruși. Acest agent al Gestapoului, care s-a făcut vinovat de moartea mai multor sute de deținuți, nu se dădea înapoi de la a denunța în modul cel mai ordinar pe oricare dintre cei cu care avusese vreodată o neînțelegere cît de neînsemnată. Una din sarcinile sale de bază consta, după cum am mai amintit în alt context, în selectarea prizonierilor de război ruși

aduși în lagăr după criteriile secrete ale RSHA. Timp îndelungat n-a reușit nimeni să-l surprindă odată singur, pentru a-l putea lichida, căci SS-ul îi acorda o protecție deosebită. În cele din urmă a fost numit șef al cancelariei deținuților. Profitînd de această poziție a sa, nu numai că a provocat căderea tuturor celor care nu-i erau pe plac în lagăr, dar a și împiedicat în mare măsură folosirea integrală a amenajărilor datorate autoconducerii deținuților. Dar iată că, în primele zile ale anului 1942 s-a îmbolnăvit și el o dată. A făcut prostia să se lase în grija celor din blocul sanitar al deținuților, dîndu-se astfel el singur pe mîna adversarilor. Cu avizul medicului lagărului, Dr. Hoven, care fusese de mult „prelucrat" și se afla de partea factorilor de conducere din rîndul deținuților, Kușnir a fost declarat suferind de o boală infecțioasă, izolat și la scurt timp după aceea lichidat, injectîndu-i-se un ser infecțios. Îmi amintesc prea bine cît de ușurat a răsuflat întregul lagăr cînd s-a răspîndit, cu iuțeala fulgerului, vestea că Kușnir-Kușnarev a decedat în infirmerie la ora 17,10 !

Iscoadele și denunțătorii reprezentau pentru totalitatea deținuților un pericol atît de mare, cu urmări atît de imprevizibile, încît se impunea ca pînă și *posibilitatea de a trăda* să fie preîntîmpinată. Cei care veneau în contact cu persoane de încredere ale SS-ului, fără a cunoaște întreaga urzeală, se pomeneau ei înșiși dintr-o dată într-o situație deosebit de periculoasă ; doar arareori se știa din capul locului de ce natură erau relațiile și unde ar fi putut duce ele chiar și împotriva voinței respectivului. S-au făcut tot felul de greșeli, care, luate în sine, nu-și găsesc nici o scuză, dar care, în contextul pericolului general, pot fi înțelese. Uneori au fost necesare intervenții anevoioase, riscante pentru a scoate din ghearele morții o persoană într-adevăr nevinovată. Unii, nu prea mulți, au ajuns „turnători" tocmai din cauza prigonirilor nedrepte din lagăr ; în disperarea și lipsa lor de experiență n-au găsit altă cale decît cea spre SS, care însă, după ce se folosea de ei un timp mai mult sau mai puțin îndelungat, îi lăsa în voia soartei.

Zidul despărțitor elastic dintre deținuți și SS nu putea fi menținut decît în condițiile în care lagărul era organizat perfect și condus unitar de către deținuți. În felul acesta, chiar și elementele care nu făceau parte din organizație, care nici nu știau de existența ei sau care nu

se supuneau unei discipline, puteau fi ținute în frîu și totodată protejate. Cele mai bune premise pentru îndeplinirea acestei sarcini erau asigurate de *comuniștii germani*. Spre deosebire de concepțiile liberale, ei erau obișnuiți dinainte cu disciplina necondiționată de partid și aproape singurii în stare să țină piept mijloacelor și metodelor adversarilor. Pe deasupra aveau și cea mai îndelungată experiență de lagăr. Faptul că, mai ales în perioada de început, s-au ținut la distanță de anumite personalități antifasciste valoroase de altă orientare a fost desigur regretabil, ba chiar și dăunător, dar practic inevitabil. Cauzele trebuie căutate parte în vechi obiceiuri și convingeri, parte în condițiile de luptă deosebite. Lipsiți de orice legătură cu realitatea lumii exterioare, majoritatea comuniștilor germani din lagăre rămăseseră la nivelul gîndirii lor politice și tactice din perioada premergătoare anului 1933. În propriile lor rînduri nu domnea întotdeauna unitatea, contradicțiile erau reprimate radical. Neîncrezători uneori față de alte orientări, se străduiau să-i promoveze doar pe aceia care urmau linia partidului comunist. Cu timpul s-a desprins dintre ei o categorie care punea preț și pe colaborarea cu alții, acțiunile comune rămînînd un timp reduse ca număr, chiar dacă unele dintre ele au fost remarcabile. O a doua categorie de comuniști din lagăr nu admitea nicidecum o asemenea solidaritate individuală. O a treia categorie o formau conjuncturiștii și indivizi duși de val, care erau, în felul specific acestui gen de oameni, mai mult decît extremiști.

Meritele, pe care și le-au cucerit comuniștii, mai ales în ce privește apărarea deținuților din lagărele de concentrare, sînt de-a dreptul inestimabile. În multe cazuri, prizonierii din lagăr le-au datorat acestora pur și simplu salvarea generală, chiar dacă motivele izvorau în parte dintr-un instinct de conservare de grup, de ale cărui urmări pozitive beneficia apoi însă întregul lagăr. Uneori, din diverse motive, comuniștii au pierdut din simpatia celorlalți, simpatie pe care o meritau din plin pentru dîrzenia lor în lupta cu SS-ul.

Lupta pentru conservarea forțelor antifasciste din lagăr presupunea ca *puterea în lagăr* să se afle în orice împrejurare în mîna deținuților politici. Principiul după care se călăuzea SS-ul, de a amesteca între ele categoriile de

deţinuţi, de a întreţine anumite disensiuni existente între ei şi a crea altele artificiale se cerea înfrînt şi neutralizat. Nici o altă grupă de deţinuţi nu a făcut vreodată încercarea de a cuceri conducerea internă a lagărului în afara categoriei de deţinuţi politici şi de cea a criminalilor de profesie.

Motivele celor „roşii" erau evidente, ale „verzilor" însă erau departe de a fi de natură politică : lor le trebuia doar cale liberă pentru practicile lor obişnuite — corupţie, şantaj, avantaje materiale. Îi deranja orice fel de control, dar mai ales cel din interiorul lagărului ; iar cu SS-ul sperau să se poată descurca apoi, în limita posibilului. Barierele de netrecut care existau din motive politice între cei „roşii" şi duşmanul lor declarat, asupritorii lor, nu existau şi pentru cei verzi. Iată de ce, atunci cînd conducerea lagărului se afla în mîna vreunei căpetenii SS-iste, care vădea preferinţe pentru criminalii de profesie, se năştea de îndată şi pericolul iminent al unei schimbări în structura conducerii interne a lagărului. După cum am mai arătat, la început, lagărul de concentrare Buchenwald s-a aflat, la fel ca şi celelalte lagăre, sub domnia verzilor. Datorită faptului că o mare parte dintre aceştia au fost expediaţi în anii 1938—1939 la reconstrucţia lagărului Flossenbürg, situaţia s-a mai îmbunătăţit cu timpul. O dată cu izbucnirea războiului însă, în urma unei razii de amploare a poliţiei germane, mii de criminali de profesie au ajuns din nou în lagăr. În anul 1942, atunci cînd deţinut-şef de lagăr era Ohles, ei au mai cucerit o dată supremaţia la Buchenwald. Iar urmările au fost aproape catastrofale. Ohles, care înainte de a fi numit de către SS deţinut-şef de lagăr fusese Kapo al Biroului de muncă în construcţii, şi-a organizat un ingenios sistem de lucru cu 76 de iscoade din categoria verzilor, care actiona în felul următor : Într-o gură de canalizare aflată sub cancelaria deţinuţilor a fost instalat în secret un radioreceptor funcţionînd pe unde scurte. Acolo stătea noapte de noapte electricianul Biroului de muncă în construcţii, care asculta emisiunile străine, informînd apoi a doua zi dimineaţa iscoadele verzi despre cele aflate. Aceştia, la rîndul lor, făceau într-aşa fel, încît ştirile să ajungă la urechea „roşilor". Atunci cînd Ohles a adunat material suficient, a înaintat un raport către şeful lagărului, Plaul, susţinînd că politicii ar răspîndi în lagăr ştiri difuzate de posturi străine, deci că ar asculta clandestin posturi de radio inamice. O verificare între-

prinsă de Secția politică, care controla din motive polițienești știrile difuzate din străinătate, a confirmat afirmația lui Ohles. Nepulînd dovedi în nici un fel concret ascultarea ilegală a unor posturi de radio, Plaul a demis 50 dintre cei mai cunoscuți deținuți roșii din funcțiile deținute de ei în lagăr și i-a trimis în compania disciplinară, făcînd tot posibilul să-i „lichideze" în cariera de piatră. Între timp însă un tovarăș roșu a descoperit prin intermediul electricienilor manevra verzilor. A pus în temă cîțiva oameni de încredere de toată combinația. Frizerul comandantului a profitat apoi de o ocazie favorabilă pentru a-l pune la curent pe SS-Oberführer-ul Pister. Totodată comandantul lagărului. Florstedt, care era împotriva celor verzi, a fost făcut atent că Ohles iscălise o comunicare afișată a SS-ului către deținuții șefi de bloc cu cuvintele : „pentru exactitatea redactării — Ohles". Coroborat cu „prelucrarea" comandantului, acest amănunt minor a fost suficient pentru a-i răsturna pe verzi de la putere. Deținutul-șef de lagăr a fost destituit și trimis la cariera de piatră. A doua zi era mort. O mînă de ajutor la „lichidarea" lui au dat pînă și o serie de deținuți cu însemnele verzi, căci clica lui Ohles nu se sfia să trimită în compania disciplinară chiar și criminali de profesie, care nu participau la manevrele ei. Iar după deținutul-șef de lagăr au căzut apoi unul după altul de la putere toți membrii grupului.

Tragicul intermezzo a avut însă și o serie de efecte ulterioare. N-a fost posibil ca în funcția de deținut-șef de lagăr să fie promovat de îndată un comunist. Atunci s-a acționat în vederea numirii unui fost ofițer din armata Reichului, Wolff, pe care Führerii-SS nu-l considerau suspect. În schimb Wolff era homosexual. Foarte curînd a ajuns în conflict cu conducerea ilegală a lagărului. Pentru a-și asigura un sprijin din partea deținuților, Wolff a încercat să intre în contact cu polonezii prin intermediul unuia din „băieții" lui. Cum tocmai atunci au sosit de la Auschwitz la Buchenwald cîțiva deținuți suspecți, cu mari pretenții, comuniștii germani au început să se teamă de o răsturnare a puterii interne. Temerile lor au fost întărite de amenințările fățișe ale deținutului-șef de lagăr. Un comunist german din Magdeburg urma să fie eliberat din lagăr, lucru pe care Wolff îl știa. Declarației sale că va împiedica punerea în libertate a deținutului prin demascarea activității sale politice din lagăr i s-a răspuns cu o contraamenințare și anume

că atunci se va aduce la cunoştinţa SS-ului că Wolff practică pederastia. În cele din urmă contradicţiile au devenit atît de ascuţite, încît conducerea ilegală a lagărului l-a denunţat ea însăşi pe deţinutul-şef de lagăr, afirmînd că, sub conducerea lui, s-ar pune la cale un complot polonez, cu scopul de a organiza o răscoală în lagăr ! Pentru polonezi, care, după părerea mea, erau complet nevinovaţi, urmările au fost de-a dreptul catastrofale ; ei au fost „lichidaţi" cu o injecţie de către Dr. Hoven. Pe medicul polonez Dr. Marian Ciepielowski, ulterior şef al producţiei la blocul 50, am reuşit să-l salvăm, un Kapo comunist din Austria de la „secţia de patologie". Gustav Wegerer, şi cu mine, graţie intervenţiilor la Hoven şi la Dr. Ding-Schuler, Wolff însuşi a fost trimis într-un comandou exterior la Marea Baltică, unde s-a prăpădit curînd.

Începînd din acest moment la Buchenwald nu s-a mai întreprins nici o altă tentativă de a răsturna supremaţia evidentă a politicilor. Ea se identifica de fapt cu supremaţia partidului comunist, care încetul cu încetul a început să nu-i mai respingă total pe „roşii" de altă orientare politică ; pe de o parte, în urma existenţei unor ample acţiuni individuale de solidaritate, pe de altă parte datorită faptului că în lagăr au început să pătrundă cu timpul ştiri potrivit cărora Moscova lansase lozinca unei „politici a frontului popoarelor". Marea masă a comuniştilor din lagăr n-a acceptat o bună bucată de vreme aceste schimbări de politică, fiind convinsă că alianţa interesată dintre Uniunea Sovietică şi democraţiile capitaliste din Vest va dura doar pînă la finele războiului. Ba mai mult, unii înclinau să creadă că pînă la urmă s-ar putea adeveri propaganda subversivă a naţional-socialiştilor, potrivit căreia Anglia şi S.U.A. vor sfîrşi prin a lupta în final tot alături de cel de al III-lea Reich şi împotriva U.R.S.S., dacă sovieticii victorioşi vor înainta prea mult către Apus.

O luptă directă, activă împotriva SS-ului era de-a dreptul imposibilă în lagăr. În consecinţă atenţia era concentrată în special asupra următoarelor obiective : afirmarea proprie, apărare, activitate antifascistă generală şi pregătiri în vederea desfiinţării lagărelor.

În scopul afirmării proprii existau o serie de mijloace eficiente. Necesare erau două premise : deţinerea puterii în lagăr şi un serviciu de informaţii bine orga-

nizat. Sarcina de bază a constat mereu în ocuparea principalelor posturi de către antifasciști ireproșabili. Am amintit încă atunci cînd am descris autoadministrarea în blocurile sanitare ale deținuților că nu calitățile profesionale ale unui deținut, ci cele politice determinau alegerea lui în fruntea unui comandou, a lagărului sau a blocurilor de locuit. Individualiștii și persoanele impuse deținuților de către SS nu se puteau menține decît arareori timp mai îndelungat în funcție ; aparatul deținuților cu vechime în lagăre de concentrare era mult prea puternic pentru a nu putea determina mai curînd sau mai tîrziu căderea unor elemente nedorite. Condițiile deosebit de grele ale unei lupte crîncene pentru existență, egoismul de grup și năzuința fiecăruia spre poziții mai bune și spre putere erau factori care convergeau, acționînd în aceeași direcție.

Unitatea de funcționare o asigura *serviciul de informații al deținuților*. Acesta a funcționat în fiecare lagăr de concentrare încă de la bun început. Anumite persoane de încredere din categoriile dominante sau din cele care se străduiau să cucerească puterea în lagăr erau introduse, uneori în condițiile unei lupte îndîrjite, imprevizibile, pentru funcții, în posturi importante, din care puteau urmări orice mișcare a SS-ului sau a deținuților, orice schimbare de personal, orice tendință de evoluție într-o anumită direcție, tot ce se vorbea. În permanență se urmărea tot ce ar fi putut fi considerat ca important în vreo privință. Transmiterea observațiilor înregistrate nu se făcea doar seara, cînd toată lumea se întorcea de la muncă înapoi în lagăr, ci în anumite situații importante de îndată, pe loc. În acest scop, se profita de existența pe lîngă fiecare comandou, în mod oficial, a așa-numiților curieri. Ei aveau sarcina să mențină legătura între comandoul respectiv și numeroasele servicii ale SS-ului, în realitate însă ei lucrau în măsură preponderentă în interesul deținuților. În compartimente de importanță covîrșitoare, ca, de exemplu, Secția politică, blocul sanitar al deținuților, comandamentul lagărului, biroul aghiotantului era angajat un personal de serviciu destoinic, aparent inofensiv, care se afla în permanentă legătură cu curierii anumitor comandouri. Vezi un curier măturînd liniștit, temeinic, o cameră sau un coridor, pare chiar cufundat în munca sa — cum să-ți dai seama că atenția lui este concentrată spre cu totul altceva decît asupra măturii pe care o ține în mînă ? Mă încumet să afirm

că n-a existat un fapt mai important în vreunul din lagărele de concentrare, de care deţinuţii să nu fi luat cunoştinţă, dacă nu chiar imediat, oricum în foarte scurt timp, inclusiv chestiunile secrete. Informaţiile se adunau toate la conducerea ilegală a lagărului şi la cercul din jurul ei. Însă doar extrem de puţini deţinuţi erau iniţiaţi în ansamblul problemelor. În timp ce unii cunoşteau fiecare amănunt al vieţii interne din lagăr, masa deţinuţilor se hrănea cu vorbe, zvonuri, pălăvrăgeli.

Mult mai răspîndită a devenit cu timpul *cunoaşterea ştirilor radio transmise de străinătate.* Era foarte important să nu te laşi pradă nici demoralizărilor nejustificate şi nici autoamăgirilor vanitoase ; trebuia, aşadar, să fii edificat asupra situaţiei din Germania şi din lume. Ştirile caleidoscopice sosite în lagăr o dată cu noile transporturi de deţinuţi de toate categoriile şi naţionalităţile, adunate apoi de forţele politice conducătoare, analizate şi transmise mai departe unor persoane competente, înlesnind adesea o imagine de ansamblu mult mai exactă decît cea pe care şi-o puteau forma mulţi germani din ţară — aceste ştiri erau completate eficient prin ascultarea posturilor de radio străine. Organizarea acestui gen de serviciu ilegal de informaţii era desigur o problemă extrem de dificilă şi periculoasă. Punctele centrale folosite în asemenea scopuri s-au dovedit a fi în majoritatea lagărelor Birourile de muncă în construcţii şi atelierele electricienilor. Deţinuţii, care îşi asumau sarcina să asculte cu regularitate şi conştiinciozitate posturile străine, erau expuşi unui permanent pericol de moarte. La Buchenwald, ce-i drept, nu s-a întîmplat niciodată ca cineva să fie executat pentru a fi ascultat ilegal radioul ; în alte lagăre, în schimb, ca, de exemplu, la „Dora" şi Sachsenhausen, au fost spînzuraţi zeci de deţinuţi sub asemenea acuzaţie. Oamenii căutau să se asigure într-un fel, că SS-ul nu-i poate prinde chiar aşa uşor pe ascultătorii ilegali propriu-zişi şi atunci se recurgea la următoarea stratagemă : deţinuţii care ascultau ştirile nu le transmiteau decît unui camarad, cel mult doi, care, la rîndul lor, le făceau apoi cunoscute unui cerc mai larg. Eu însumi mi-am petrecut, împreună cu un număr restrîns de iniţiaţi — în acele ultime săptămîni critice ale vieţii de lagăr, cînd pentru noi era deosebit de important să cunoaştem exact situaţia de pe diferite fronturi, pentru a putea lua la timp măsurile cuvenite — multe nopţi în faţa unui aparat de radio cu cinci lămpi, pe care mi-l procurasem din pro-

prietatea particulară a Dr. Ding-Schuler „pentru a fi reparat în lagăr", am ascultat „Vocea Americii pentru Europa", precum și „Emisiunea pentru armată — Vest", stenografiind știrile mai importante.

O dată ce vroiam să supraviețuim, în ansamblu și fiecare în parte, trebuia să ne călăuzim și noi după același principiu, pe care îl folosea SS-ul împotriva deținuților : dezbină și stăpînește. Iată de ce forțele de decizie din lagărele de concentrare și-au concentrat atenția în principal asupra *dezbinării forțelor SS*, în special prin corupție. La început, prizonierii au beneficiat și de anumite avantaje materiale de pe urma aplicării acestui principiu, asumîndu-și unilateral pericolele implicate ; apoi însă corupția a creat premisele ca SS-iștii mai clarvăzători să se îndoiască pînă și de propriile lor idealuri, în măsura în care le-au avut vreodată, sau i-a dus pur și simplu la prăbușire o dată cu înrăutățirea progresivă a situației de pe front. Principalul scop era să reușești să-i ai pe anumiți SS-iști într-atîta la mînă, încît să fie obligați să-și țină gura și chiar să închidă ochii în fața unor acțiuni, cum ar fi, de exemplu, cele întreprinse pentru salvarea unor vieți omenești. Înclinația naturală a SS-iștilor spre corupție era stimulată și exploatată de deținuții politici din lagăr cu toată abilitatea. Așa se face că în lagărele conduse de deținuții cu însemnele roșii — datorită însă și altor împrejurări, cum ar fi războiul sau problema străinilor, și în contextul unor interese tot mai strîns împletite între ele —, puterea propriu-zisă, respectiv organizarea internă a lagărului și modul lui de funcționare, trec din ce în ce mai mult în mîna deținuților. E adevărat că influența acestora n-a fost niciodată atît de mare încît să poată împiedica anumite dispoziții centrale date de SS, execuții în masă sau alte asemenea acțiuni generale, ea viza mai mult problemele organizatorice în evoluția lor normală, multiplele posibilități de a împiedica o înrăutățire a situației sau pe cele de îmbunătățire a condițiilor ici și colo. Într-un număr important de lagăre de concentrare, în ultimii ani, autoadministrarea era atît de bine pusă la punct, încît SS-ului îi rămîneau necunoscute o serie de aspecte importante ale vieții interne de lagăr. Obosiseră și ei, și acum se obișnuiseră cu ideea că „lucrurile merg de la sine" astfel încît, în linii generale, lăsau în multe privințe autoadministrarea deținuților să se desfășoare la voia întîmplării. O serie de Führeri SS, neputînd să-și satisfacă multiplele

dorințe personale, de care nu se mai puteau dezbăra, fără colaborarea deținuților, ajunseseră să se dea aproape cu totul pe mîna prizonierilor, iar aceștia știau să stimuleze sistematic și contradicțiile din rîndurile SS-ului. Printr-o serie de tertipuri — livrarea întîrziată către cantina SS-ului a unui salam de către administratorul din rîndul deținuților sau explicația, că nu poate fi procurat alcool în momentul respectiv, pentru că șeful secund al lagărului vrea să îl păstreze doar pentru el — erau uneori în stare să-l determine pe comandantul lagărului să revoce chiar în aceeași zi anumite ordine dictate de colegul lui în dezavantajul deținuților. Acesta era modul prin care puteau fi anulate tot felul de ordine de pedeapsă, medicii lagărului puteau fi determinați să facă anumite intervenții în sens pozitiv sau negativ sau puteau fi împiedicate uneori controale nedorite. Evident că principalele avantaje de pe urma acestor stări de fapt le avea întotdeauna pătura dominantă, care însă în lagărele principale se identifica, de regulă, mai mult sau mai puțin, cu forțele antifasciste active ; masele largi de deținuți beneficiau doar ocazional de avantaje generale, indirecte, cum ar fi de exemplu faptul că nu mai era de temut vreo obiecție din partea SS-ului atunci cînd conducerea autoadministrării deținuților lua pe cont propriu cîte o decizie.

Deținuții au reușit uneori să facă din anumiți șefi mari ai SS-ului instrumente ale autoafirmării prizonierilor, și asta nu neapărat prin corupție, ci și prin *influență politică directă*. Asemenea cazuri au fost extrem de rare și implicau un pericol foarte mare. Această încercare a reușit mai ales cu o anumită categorie de medici SS. Unul din cele mai impresionante exemple de acest gen a fost desigur rolul jucat de SS-Sturmbannführer-ul Dr. Ding-Schuler la Buchenwald. Cînd în anul 1943 urma să fiu trimis la Auschwitz spre a fi executat, și tocmai atunci, la deschiderea blocului 50, se căuta un secretar pentru temutul șef al blocului 46, alegerea a căzut asupra mea. De comun acord cu Kapo Wegerer am hotărît de la bun început să nu adopt o poziție pasivă, ci să preîntîmpin pericolul prin atac direct, adică „să iau taurul de coarne". Cam după vreo săptămînă, după ce Ding-Schuler și cu mine ne „tatonasem" reciproc, am început să mă interesez cu multă precauție de grijile lui personale, inclusiv de chestiuni familiale. Nu trecuse bine o lună, și mă și aflam angajat în discuții politice cu el, asta după ce mă intre-

base mai întîi ce convingeri politice am, iar eu îi răspunsesem de-a dreptul expunîndu-mă atunci unui pericol destul de mare, că de la un om cu trecutul meu și în situația mea nu se poate aștepta nimeni să devină un prieten al național-socialismului. Răspunsul meu l-a impresionat pe Ding-Schuler. Două luni mai tîrziu n-a mai existat eveniment în viața politică sau de pe front în legătură cu care să nu-mi fi cerut părerea. M-am străduit să-i explic punct cu punct și să-l edific asupra faptului, că Germania va pierde acest război, că național-socialismul se va prăbuși, că el însuși, responsabilul blocului 46, va fi implicat într-un proces în care va putea scăpa mai ieftin doar ajutîndu-i de pe acum pe cît posibil pe deținuți. În unele seri stătea de vorbă cu mine în camera sa pînă la ora 11—12, îmi asculta sfaturile, asculta ceea ce-i relatam despre o altă lume, o lume a spiritului, a moralității, a umanismului și a măreției umane (Ce-i drept, mă urmărea în permanență întrebarea, cam ce-și închipuie adversarii mei din bloc despre asemenea discuții secrete nocturne cu un Sturmbannführer din Waffen-SS, și aveam mereu în vedere să nu cumva să nărui „zidul despărțitor elastic", care trebuia să continue să existe chiar și între el și mine). Și într-adevăr, Ding-Schuler ne-a făcut apoi mult bine sau măcar a închis ochii atunci cînd era nevoie. Dacă pot fi mîndru de ceva din timpul petrecut de mine în lagăr, atunci de faptul că am făcut față în postul acela dificil, pe care nimeni nu cuteza să-l accepte, și că niciodată nu mi-am folosit marea mea influență în detrimentul unui tovarăș, nici dacă era vorba de un dușman înverșunat al meu, ci numai în folosul celor primejduiți, al colectivității blocului 50 sau al comunității din lagăr. Uneori situația era deosebit de dificilă, fiindcă Ding-Schuler avea un trecut destul de tulbure și adeseori era cuprins de toane și proaste dispoziții. Îi informam întotdeauna pe prietenii mei Heinz Baumeister, social-democrat și om cu experiență îndelungată în lagăr, Werner Hilpert de la fostul centru saxon, pe poetul Franz Hackel, un radical înverșunat de stînga, pe renanul Walter Hummelsheim și pe poetul socialist Ferdinand Römhild, scrib principal în blocul sanitar al deținuților, și mă sfătuiam cu ei : Baumeister era uneori de părere că Ding-Schuler nici n-ar merita tensiunea nervoasă, răbdarea și atenția, pe care le investeam în el. Eu, în schimb, mă bucur că am izbîndit.

Cîteva zeci de oameni de valoare își datorează viața menținerii acestei relații strînse între mine și amintitul medic SS. Dar nu numai atît : ultimele zile ale lagărului Buchenwald au răsplătit activitatea „cu și împotriva lui Ding-Schuler" într-o asemenea măsură, cum nici n-ar fi putut visa vreunul dintre noi.

Mă străduisem să-l influențez pe Ding-Schuler și din punct de vedere uman în asemenea măsură, încît, după prăbușirea sistemului, să fie în stare să suporte cu demnitate morală și în cunoștință de cauză consecințele implicării sale vinovate în acest sistem. „N-aș putea suporta o existență ca cea pe care o duci dumneata de ani de zile !", îmi spunea el uneori și cocheta nu o dată cu ideea sinuciderii. Pentru ca apoi să treacă iarăși cu multă ușurință peste toate indiciile, care prevesteau viitoarea prăbușire. „Trebuie să recunoști, Kogon, oricît de mare ar fi înverșunarea dumitale împotriva național-socialismului, că este totuși o mare performanță să poți înmormînta în numai cinci ani Imperiul de o mie de ani !" spunea rîzînd ; apoi sărea pe motocicletă, pentru a se duce să-și vadă de treburile sale obișnuite. În septembrie 1945, arestat ca criminal de război, s-a sinucis, fără a mai aștepta depoziția mea corectă în favoarea lui și pe cea a ofițerilor din serviciul secret, salvați de el.

Puterea, pe care o exercitau deținuții în toate lagărele de concentrare, atunci cînd nu era vorba de trădători sau de vînători de avantaje materiale, asupra diferiților SS-Führeri și SS-Unterführeri, a fost folosită întotdeauna pentru protejarea sau salvarea unor deținuți sau pentru îmbunătățirea situației unor persoane individuale sau a colectivității. Cele relatate aici conțin suficiente exemple în acest sens. Iată însă încă două posibilități, la care s-a recurs în repetate rînduri. Una dintre ele consta în *a profita de selectarea convoaielor de deținuți,* ce urmau să plece din lagăr. După cum se știe, în lagăre exista un birou al deținuților pentru statistica muncii, care răspundea de folosirea forței de muncă sub controlul și potrivit indicațiilor Biroului de organizare a muncii și de repartizare a forței de muncă. SS-ul însă nu se mai dovedea nicăieri în stare să facă față sarcinilor ce i-au revenit de-a lungul anilor. La Buchenwald, SS-Hauptsturmführer-ul Schwartz a făcut doar o singură dată încercarea de a alcătui el însuși un transport de 1 000 de deținuți. După ce a ținut timp de o jumătate de zi aproape întregul lagăr în picioare pe locul

de adunare pentru a examina oamenii, a reușit în sfîrșit să adune vreo 600. Persoanele alese, somate să iasă cîțiva pași în afara rîndurilor blocurilor lor, o ștergeau apoi pur și simplu în diferite direcții ; nimeni nu i-a dat o mînă de ajutor lui Schwartz și celor două ajutoare SS-iste ale sale. În concluzie n-au scos-o la capăt cu masele acelea imense de oameni, iar ajutor din partea conducerii lagărului și a comandanților de trupe nu se putea cere de nu știu cîte ori pe zi în asemenea cazuri. De aici înainte șeful Biroului de repartizare a forței de muncă a lăsat toate problemele legate de repartizarea oamenilor la muncă pe seama deținuților de la Biroul de statistică a muncii. Aceștia aveau în vedere următoarele criterii : păstrarea în lagăr a forțelor antifasciste, deci în primul rînd a forțelor comuniste ; strecurarea în convoaie a persoanelor apte de acte de sabotaj ; descotorosirea de elementele dubioase precum și de cei fizic inapți. Dintre cei nedoriți făceau parte în primul rînd cei care dăduseră dovadă de atitudine necamaraderească în lagăr (hoți de piine, escroci, speculanți și alții ca ei). Selectarea grupului respectiv se făcea prin intermediul reprezentanților comuniști ai diferitelor națiuni, care indicau și „elementele pozitive", care nu trebuiau în nici un caz incluse în convoaie. Pentru realizarea corectă a acestor selecții. la Buchenwald s-a constituit în cadrul Biroului de statistica muncii o secție proprie, care, pe baza propunerilor venite din partea reprezentanților diferitelor națiuni, pregătea din vreme alcătuirea listelor de transport. Uneori, cînd anumite firme germane solicitau specialiști, soseau în lagăr ingineri care-și alegeau personal oamenii. În asemenea împrejurări era aproape imposibil să ștergi pe cineva de pe listă, dar în cazuri foarte importante s-a făcut pînă și asta. Iar dacă sosea apoi vreo reclamație de la firma respectivă, deținutul era declarat inapt pentru transport sau decedat.

Pentru două categorii de deținuți existau ordine speciale ale conducerii lagărului. de a nu fi incluse în nici o împrejurare în comandourile de muncă exterioare : așa-numiții prizonieri DIKAL (prescurtare făcută de Secția politică pe fișa deținutului, însemnînd : „Darf in kein anderes Lager" — „să nu fie trimis în nici un alt lagăr") și așa-zișii „gata de fugă". respectiv deținuții care evadaseră deja dintr-un lagăr sau o închisoare sau erau suspecți de evadare. Și totuși, uneori au mai fost incluși și asemenea deținuți în convoaie. atunci cînd s-a pus problema

de a-l salva pe vreunul de la moarte. Cînd Schwartz a făcut odată scandal pentru includerea într-un transport a unor deţinuţi DIKAL, au fost exploatate pe loc disensiunile existente între conducerea lagărului şi şeful Biroului de repartizare a forţei de muncă ; deţinuţii de la Biroul de statistică a muncii s-au justificat arătînd că ordinul pentru alcătuirea transportului s-a dat prea tîrziu, astfel că nu le-a mai rămas timp suficient pentru a verifica toate menţiunile de pe fişele deţinuţilor care urmau să plece. Rezultatul explicaţiei dintre cei doi şefi a fost că şeful lagărului, SS-Sturmbannführer-ul Schobert i-a tras o înjurătură şefului Biroului de repartizare a forţei de muncă, SS-Hauptsturmführer Schwartz, chestiunea fiind astfel încheiată pentru deţinuţii responsabili. Mai dificilă era situaţia celor suspecţi de evadare. Într-o bună zi s-a cerut scoaterea la raport a 85 de persoane din categoria respectivă. Urma să li se administreze tuturor drept pedeapsă cîte 25 de lovituri. Dintre toţi însă, doar vreo 20 se mai găseau în lagăr. Toţi ceilalţi fuseseră trimişi, ca măsură de prevedere, în detaşamentele de muncă exterioare. S-a iscat o furtună teribilă, care a trecut însă şi ea cu bine, şi 60 de tovarăşi au scăpat de bătaie.

Cea de a doua posibilitate de a profita de „forţa corupţiei" consta în *îmbogăţirea personală sau colectivă* în detrimentul altora. În lagăre, tendinţa aceasta a atins uneori dimensiuni inadmisibile chiar şi acolo unde la putere erau politicii. Unii dintre cei care trăgeau foloase de pe urma poziţiei lor duceau o viaţă de baroni, în timp ce camarazii lor mureau cu sutele. Sigur că nu poate fi considerat nicicum drept justificat faptul că uneori lăzi întregi cu alimente pentru lagăr, conţinînd grăsime, cîrnaţi, conserve, făină, zahăr, erau scoase prin contrabandă din lagăr, şi anume cu ajutorul unor membri ai SS implicaţi în afacere, şi expediate familiilor deţinuţilor respectivi. De-a dreptul revoltătoare era însă atitudinea unui număr restrîns de „prominenţi" din rîndul deţinuţilor, care, într-un timp în care nici măcar membrii SS din patrie nu mai purtau cizme cu cărîmb înalt, ci doar încălţăminte tip Wehrmacht, se plimbau ţanţoş de colo-colo, îmbrăcaţi după ultima modă, ca nişte filfizoni, ba unii mai duceau şi cîte un ciine în lesă. Şi aşta într-un adevărat haos de mizerie, murdărie, boală, foamete şi moarte. Erau cazurile în care instinctul de conservare depăşea orice graniţă raţională, atingînd un fariseism pe cît de ridicol, pe atît de dur, care

se potrivea ca nuca în perete cu idealurile sociale și politice propagate de respectivii. Fenomene de acest gen nu se poate spune că erau chiar tipice pentru lagăre, făceau însă din păcate și ele parte din viața acestora.

De la îndreptățitul instinct de conservare, deținuții din lagăre treceau uneori la *lupta activă împotriva unor măsuri ale SS-ului.* Un asemenea prilej l-a constituit încercarea de a-i constrînge pe deținuții care erau cetățeni germani din lagărele de concentrare să intre în serviciul militar activ. Un oarecare Dirlewanger, un individ cu grave antecedente penale, care participase de partea fasciștilor la războiul din Spania, își oferise serviciile lui Himmler, propunîndu-i să-i instruiască pe deținuții din lagărele de concentrare spre a servi pe timp de război ca voluntari pentru front. Ulterior individul a fost decorat cu Crucea de cavaler și înaintat la rang de SS-Gruppenführer. A fost unul din cei mai sîngeroși tirani din ținutul Lublin, iar grozăviile comise de el însuși au fost atît de sinistre, încît nu pot fi nicicum descrise în lucrarea de față. În anumite lagăre de concentrare, ca de exemplu Sachsenhausen sau Dachau, deținuții politici au fost trimiși cu de-a sila la acțiunea *Dirlewanger.*

În alte lagăre, ca de exemplu Buchenwald, s-au cerut voluntari. Prizonieri cu triunghiul roșu s-au prezentat însă doar în număr extrem de mic, în schimb ceva mai mulți „verzi" și „negri". Ultima încercare de a recruta voluntari i-a vizat în 1945 pe homosexuali, care însă n-au mai avut parte de onoarea ce le fusese rezervată. Criminalii de profesie însă, în măsura în care au acceptat solidaritatea cu Waffen-SS-ul, — de la Buchenwald au plecat oricum vreo 500 dintre aceștia — și-au adus o contribuție însemnată la consolidarea renumelui de călău al SS-ului. Ei au fost folosiți în Răsărit în lupta împotriva partizanilor și în 1944 la înăbușirea răscoalei poloneze de la Varșovia. Cei care nu pieriseră în lupte, se trezeau adeseori, după ce făceau un timp mai îndelungat dovada calității lor pe front, aruncați înapoi în lagărele de concentrare, unde nu-i aștepta o soartă prea plăcută ! Mureau de rîs deținuții, iar SS-iștii scrîșneau enervați din dinți cînd de la cîte un asemenea criminal de profesie, care nu cu mult înainte încasase în lagăr bătăi zdravene de la șeful comandoului său sau cunoscuse „capra", sosea acum o carte poștală de pe front, adresată aceluiași șef și semnată „Cu salutări camaraderești, al tău... !" Deținuții politici

observau batjocoritor că, pentru indivizii din categoria *Dirlewanger*, cel mai bun semn distinctiv în această camaraderie ar fi un triunghi verde pe uniforma SS. Cînd în toamna anului 1944 Himmler li s-a adresat tuturor deținuților politici de cetățenie germană aflați în lagărul de concentrare Buchenwald printr-o depeșă extrem de mieroasă, cu îndemnul de a se înscrie și ei ca voluntari pentru front, s-a lansat de îndată cuvîntul de ordine ca acțiunea să fie boicotată. Rezultatul a fost că la vizionare s-au prezentat doar vreo sută de persoane, aproape toți nou-sosiți complet neinițiați. Comandantul Pister însuși a prezentat cu multe menajamente binevoitoarea aprobare dată de Himmler, ca după cinci sau poate chiar zece ani de detenție în lagăr, deținuții să se ducă acum să lupte pe front pentru el și pentru național-socialism. Pe de o parte comandantul își dădea el însuși seama de imposibilitatea realizării acestui caz, pe de alta nu era deloc interesat să-i piardă pe prizonierii de cetățenie germană, căci doar ei erau aceia cu ajutorul cărora SS-ul spera să mai poată rezolva problema străinilor în lagăr, o problemă cu care n-o scoteau deloc la capăt.

O opoziție de proporțiile celei din unele lagăre față de acțiunea Dirlewanger presupunea consolidarea de-a lungul a mai multor ani a puterii interne colective a deținuților. La Buchenwald nici SS-ul și nici Gestapoul n-au reușit să impună vreodată măsuri care să fi retezat toate legăturile politice. Spre nemulțumirea conducerii lagărului, care s-a simțit admonestată, lezată și deranjată, Gestapoul a mai făcut în vara anului 1944 o nouă încercare. În urma denunțului unui anumit Duda, care, oferindu-se pentru acțiunea Dirlewanger, părăsise lagărul, precum și al unui individ jumătate austriac, jumătate englez, cu numele cehesc Strnad, au fost arestați vreo 30 de deținuți politici, printre care și cîteva persoane importante de stînga, și după ce au fost ținuți mai mult de o săptămînă în buncăr, au fost scoși din lagăr pentru cercetări. Cercetările întreprinse de Gestapou n-au dus la nici un rezultat, în ciuda torturilor la care au fost supuși respectivii deținuți. Așa, de pildă, Kapo Wegerer, de care am mai amintit, a fost închis, cu mîinile legate la spate, într-o celulă de 1,5 m², unde temperatura se ridicase la 50 °C și lăsat acolo timp de cinci zile fără apă și fără hrană. Un alt Kapo din lagăr, comunistul Bleicher, a trebuit să se dezbrace la interogatoriu pînă la brîu, după care funcționarii Gestapoului i-au

găurit pielea cu țigările. Dar, în ciuda tuturor torturilor, nici unul n-a făcut nici o mărturie care să fi pus lagărul în dificultate. În afară de cîțiva, despre a căror soartă nu s-a mai aflat nimic, toți deținuții au fost puși din nou în libertate. Wegerer însuși a reușit să evadeze în ultimele zile, tocmai cînd urma să fie transportat spre Răsărit, iar după eliberarea lagărului s-a întors acolo. În timpul lunilor în care s-a desfășurat această acțiune, asupra întregului lagăr plutea o apăsare grea, iar în primele săptămîni n-a putut fi desfășurată aproape nici o activitate politică. Forțele conducătoare se retrăseseră în labirinturi organizate din nou.

Activitatea antifascistă propriu-zisă a deținuților din lagărele de concentrare cuprindea organizarea și instruirea politică și acte de sabotaj.

Opinia foarte răspîndită în Germania, că pentru prizonierii din lagărele de concentrare s-ar fi organizat *un învățămînt politic național-socialist*, pentru a fi redați comunității în calitate de „oameni care s-au îndreptat", nu este decît o nerozie. SS-ul n-a inițiat niciodată vreo „instruire politică" sau ceva asemănător — exceptînd perioada de început de la Dachau —, dar-mi-te s-o mai și ducă la bun sfîrșit. Singurul lucru care ar putea fi cît de cît interpretat în sensul acesta erau transmisiunile radio ale radiodifuziunii germane. Inițial „cuvîntările" lui Adolf Hitler trebuiau ascultate de deținuți în picioare pe locul de adunare. Erau la fel de lungi ca ploaia nesfîrșită care le curgea șiroaie pe creștetele rase. Efectul lor era același : le scuturai de pe tine. Mai tîrziu, cînd se admitea ca așa-numitele cuvîntări ale führerului să fie ascultate de deținuți în blocuri, Hitler ajunsese atît de încununat de insuccese, încît vorbea mai pe scurt și mai rar, iar deținuților din lagăr le părea extrem de rău, căci cei mai mulți dintre ei dormeau pe rupte în timpul cuvîntărilor.

Acțiunile și măsurile propriu-zise inițiate în vederea *menținerii forței combative morale și politice* erau pregătite și elaborate cu mult zel și dăruire. Organizația de partid a celor de stînga, atît comuniști cît și social-democrați, cuprindea oameni bine instruiți, activitatea de instruire se desfășura cu destulă regularitate, chiar dacă repartizată pe celule mici. Cînd nu se afla prin preajmă nici o iscoadă și situația puterii în lagăr era și ea clarificată, oamenii din lagăr făceau extrem de multă politică. Aveai la dispoziție cotidienele. Cu timpul s-a creat un fel

de „minister“ ilegal al propagandei, care aduna și difuza chiar și cele mai neînsemnate știri ce puteau prezenta importanță, știri de tipul celor publicate de Goebbels în ziare de mîna a doua. Capete politice luminate analizau situația și prezentau camarazilor interesați o imagine de ansamblu clară, în special în momente în care se părea că lui Hitler i-au crescut acțiunile pînă la cer și nu puțini dintre prizonieri cădeau pradă disperării. E ciudat, dar probabil că în întreaga Germanie nu exista alt loc unde să se poată aborda atît de direct problemele politice ca în lagărele de concentrare !

Cu foarte mare grijă erau cultivate și *relațiile permanente cu lumea din afară* — dinspre și înspre ea. Într-o oarecare măsură ele fuseseră create de prizonierii aflați în detenție preventivă în lagăr și apoi eliberați, dar se desfășurau și prin intermediul comandourilor exterioare și al muncitorilor civili. În felul acesta, imaginea formată despre situația din țară pe baza informațiilor aduse de noii veniți în lagăr putea fi în permanență corectată și întregită. Iar anumite informații politice importante din lagăr puteau fi transmise în afară.

La Buchenwald au fost ținute, respectîndu-se cu strictețe măsurile de siguranță necesare, chiar și anumite *sărbători antifasciste*. La aceste sărbători erau invitați, firește, doar deținuți absolut de încredere, cu vechime mare în lagăr. Festivitățile erau alcătuite de regulă dintr-o parte serioasă și o parte veselă de program, în cea de a doua parte prezentîndu-se o satiră politică usturătoare. Se dădea citire și unor lucrări literare antifasciste. Se alegeau cu grijă din biblioteca lagărului lucrări care puteau fi folosite, în special din operele clasicilor germani, iar succesul a fost de fiecare dată răsunător. Să ne amintim doar de ecoul pe care l-a avut, de exemplu, lectura anumitor scene din piesa lui Georg Büchner „Moartea lui Danton“ ! Prin valorificarea unor materiale mai vechi programele puteau fi mult îmbunătățite. În felul acesta au fost reactualizate cu deosebit efect poeziile revoluționare și satirice ale lui Heinrich Heine.

Rezistența majorității deținuților ar fi putut fi întreținută și consolidată și printr-o influență religioasă. Mi se pare corect să amintesc tocmai în acest context de *lipsa totală a oricărei griji duhovnicești* în lagărele de concentrare. Evident că SS-ul nu admitea așa ceva. Dar și anumiți camarazi de stînga, oameni excepționali, ar fi consi-

derat, pe baza părerilor lor fundamentate pe concepții vechi și adînc înrădăcinate, serviciul duhovnicesc drept ridicol și reacționar. E adevărat că în ultimii ani mulți dintre ei au dat dovadă de mare înțelegere și, din posturile hotărîtoare pe care le dețineau, au contribuit în mare măsură la păstrarea în lagăr a preoților, exceptîndu-i de la transporturi. Dar influența acestor preoți rămînea secretă și era prin urmare extrem de limitată. La polonezi, de exemplu, un serviciu religios cît de sumar ar fi putut preîntîmpina multă tristețe, ar fi putut remonta multe mii de oameni și l-ar fi întărit pe mulți în ultimele lor minute de viață, le-ar fi dat putere multor bolnavi și suferinzi. Și totuși, de binecuvîntarea aceasta s-a putut bucura doar un cerc infim de oameni deosebit de curajoși, cărora oricum nu le lipsea puterea de a rezista. Doar pentru olandezi și francezi exista la Buchenwald, de exemplu, în ultimul timp o „ecclesia abscondita", o grijă duhovnicească subterană, astfel încît mai ales muribunzii să mai aibă parte de o rază de lumină pe drumul lor spre crematoriu. O excepție de la această regulă — ce-i drept, ilegală și ea — o forma lagărul de concentrare Dachau, unde, după cum am amintit, erau încartiruiți în barăci separate mii de preoți catolici și un număr apreciabil de preoți din biserica mărturisitoare. Unii dintre ei au desfășurat o intensă activitate duhovnicească printre camarazii lor de detenție. Tot acolo a avut loc odată chiar și o hirotonisire catolică. La Buchenwald, de exemplu, P. Joseph Thyl, prosector, a celebrat în anul 1943 o slujbă de Crăciun deasupra morgii lagărului, într-o cambuză minusculă, perete în perete cu criminalii de profesie angajați la crematoriu, în cercul a șase deținuți sosiți în secret ; de asemenea o liturghie de Paști, în laboratorul de chimie al profesorului francez Suard de la blocul 50. Toate „piesele" necesare în acest scop fuseseră procurate cu mare greutate, timp îndelungat, cu ajutorul unor poștași olandezi care lucrau la Jena, de la un vicar de acolo, pe nume Labonté, profesor de teologia moralei. Jan Robert și-a asumat sarcina dificilă de a introduce clandestin în lagăr geamantanul cu „marfa de contrabandă" și cu literatură religioasă, pe care se lipise o etichetă cu inscripția „material extrem de infecțios". Ce-i drept, din cauza infamiei unui deținut catolic, care servea drept spion, relația cu Jena a atras asupra noastră bănuiala deosebit de gravă și

periculoasă că am strînge sistematic material împotriva partidului comunist, pentru a-l preda apoi prin intermediul Jenei Vaticanului (!) Jan Robert şi cu mine — eu am fost acela care, cu ajutorul lui Ding-Schuler, şi sub pretextul că ne-ar trebui de la Institutul de igienă al Universităţii din Jena literatură de specialitate despre tifosul exantematic, i-am înlesnit o călătorie sub supravegherea SS-Unterscharführer-ului Feld — ne-am trezit învăluiţi într-o reţea de suspiciuni, ţinuţi sub o observaţie strictă şi trecuţi pe o listă cu cei, care nu trebuiau să părăsească vii lagărul. N-aveam nici cea mai mică posibilitate de a ne apăra de forţele rămase anonime — chiar dacă prin anumite relaţii colaterale ale noastre aflaserăm cine erau de fapt —, decît pregătindu-ne din vreme pentru o apărare fizică corespunzătoare, în cazul în care s-ar dovedi necesară în zilele de după eliberarea lagărului. Apoi însă chestiunea a fost dată cu totul uitării în contextul suferinţei comune din ultimele zile petrecute de noi în lagărul de concentrare.

Fără îndoială că în lagăre s-ar fi repurtat mult mai multe succese împotriva SS-ului dacă n-ar fi fost aceste îngrozitoare lupte intestine. Aşa cum se prezenta însă situaţia forţelor din lagăr, dorinţa noastră de a realiza mai mult a rămas o simplă iluzie.

Performanţe s-au obţinut în domeniul *sabotajului*. Evident că realizările respective nu se mărginesc la lagărul Buchenwald, noi însă deţinem numai de acolo un material faptic detaliat, adunat de specialiştii diferitelor întreprinderi de armament aflaţi în lagărul de concentrare.

Pînă la marele atac aerian din 24.8.1944, cca 9.000 de deţinuţi lucrau în Uzinele germane de armament (DAW), în Uzinele Polte, în fabrici ale Societăţii de construcţii din Germania centrală, în Uzinele Gustloff, în Uzinele optice şi în cadrul serviciului de aprovizionare a diviziilor.

La Societatea de construcţii din Germania centrală, producţia normală a unui lucrător civil la presa hidraulică pentru producerea de bobine se cifra, calculată la o zi de lucru de zece ore, la 720 de bucăţi, iar producţia unui deţinut calculată pe 11 ore se ridica la 350 de bucăţi ; la înfăşurarea şi lipirea bobinelor producţia normală a unei muncitoare civile se ridica în nouă ore şi jumătate la 20—30 de bucăţi, iar producţia unui deţinut în 11 ore la 8—10 bucăţi. Presele, pompele, maşinile de bobinat erau astfel „reparate", încît nu funcţionau zile în şir. Sabotajul direct,

cum ar fi de exemplu defectarea unor mașini sau arme, nu era posibil decît în cazuri izolate. În general se recurgea la forme de sabotaj, care erau greu de depistat. Prima posibilitate consta în repartizarea forței de muncă. Lagărul trimitea buni specialiști în întreprinderi care nu lucrau nemijlocit pentru industria de război, acesteia repartizîndu-i în special forțe de muncă necalificate. Specialiști antifasciști de încredere erau plasați însă în anumite locuri de muncă, în care puteau desfășura o activitate de sabotaj planificată. Șefii de echipă civili germani, maiștrii și inginerii, cărora le era încredințată supravegherea deținuților și organizarea producției, erau aproape fără excepție vajnici național-socialiști, în schimb cunoștințele lor tehnice și organizatorice erau precare, așa încît depindeau întru totul de specialiștii din rîndul deținuților. Și uite așa, prin planificare defectuoasă și execuție defectuoasă, prin întîrzieri la procurarea mașinilor, sculelor și a materialelor necesare, prin exacerbarea unor disensiuni profesionale în cadrul întreprinderii, prin aplicarea riguroasă a unor ordonanțe oficiale și a unor dispoziții de control, precum și prin alte asemenea metode putea fi desfășurată o ampiă activitate de sabotaj. În vara anului 1942 s-a hotărît să fie montate la Buchenwald lunar cîte 60 000 de carabine K 98 k, ale căror piese erau livrate de diferite firme din străinătate. În acest scop au fost comandate 1 800 de mașini cu toate accesoriile necesare. După nouă luni s-a constatat că, în forma stabilită, acest proiect nu putea fi realizat. S-au pierdut de pomană milioane de ore de muncă. După doi ani, lucrările de montaj ajunseseră în sfîrșit la jumătate din norma programată pentru o lună. Producția de țevi de carabină fixată pentru Buchenwald era de 10 000 de bucăți pe lună ; cu mașinile comandate și livrate se putea realiza o producție de 15 000 de bucăți. După un an și jumătate de activitate, producția maximă se ridicase la 8 000 de bucăți, iar consumul de instrumentar special de mare valoare a fost de 4—10 ori mai mare decît prevedeau normele dispeceratelor de specialitate ale Wehrmacht-ului. La paturi de carabine erau prevăzute a se realiza 55 000 de bucăți pe lună. În șase luni s-au executat în total 33 000 de bucăți. Uneltele folosite pentru acestea ar fi ajuns pentru producția a 280 000 de bucăți. Pentru lucrările de montaj la carabina automată K 43 era prevăzută o normă lunară de 55 000 bucăți. Din ianuarie și pînă în iulie 1944 însă au fost livrate în total 28 000 bu-

căți ; în special începînd din luna mai producția a scăzut rapid, astfel încît către sfîrșitul perioadei nu mai ieșeau pe poarta fabricii decît 600 de bucăți pe lună. Cîteva mii de carabine au fost de altfel și returnate ca necorespunzătoare. Comitete de fabrică, ingineri, comisii ale Wehrmacht-ului și ale Serviciului de armament au făcut luni de-a rîndul cercetări spre a depista sursa defecțiunilor, dar în zadar. Producția de pistoale de 7,65 mm, planificată a se ridica la 10 000 de bucăți pe lună, n-a reușit nici măcar să demareze : doi ani de-a rîndul vreo 100 de deținuți s-au îndeletnicit cu punerea în funcțiune a mașinilor și utilajelor necesare și cu producerea exemplarelor de probă. Producția de vehicole — autovehicole pentru infanterie (IF14), pentru serviciul de informații (NF 6) și chesoane pentru artilerie (AF 18) — realiza în medie doar vreo 50 % din cantitatea planificată. În luna februarie 1945 producția de IF14 n-a mai atins decît o pătrime din cantitatea solicitată.

Un ajutor neprețuit pentru activitatea de sabotaj îl reprezenta producția de mașini-unelte, locul îngust propriu-zis al întreprinderilor. Cu 150 de mașini speciale, cu 300 de deținuți și lucrători civili, cantitatea solicitată s-ar fi putut realiza ușor. În realitate însă se realizau cam 15—20 % din comenzi, astfel încît la sfîrșitul anului 1944 s-a putut constata o restanță de mai mult de 2 000 de comenzi : se produceau în continuare piese și utilaje pentru ramuri de producție la care se renunțase demult ; alte instrumente care se produceau deveniseră demult inutile din cauza neluării în considerație a unor modificări de construcție, intervenite între timp. Folosirea unor materiale necorespunzătoare, schițe incorecte sau inexacte, întocmite de specialiști cu multă experiență, greșeli foarte anevoie de depistat și dovedit tocmai la anumite mașini-unelte stringent necesare — toate acestea făceau ca producția de mașini-unelte să constituie o frînă pentru toate întreprinderile. Cu timpul și-a dat, firește, și Direcția-Custloff seama, că la Buchenwald ceva nu este în ordine. Au urmat cercetări și acuzații, dar de fiecare dată învinuirile au fost în cele din urmă respinse : față de conducerea întreprinderii se pedala pe condițiile proaste de hrană și sănătate asigurate deținuților de către SS, iar reclamațiile, pe care le făcea conducerea întreprinderilor la conducerea SS a lagărului împotriva deținuților erau anihilate prin

darea în vileag a corupției și incapacității conducerii întreprinderii.

Activitatea de sabotaj nu se mărginea însă nicidecum la uzinele de armament, ea pătrunsese în întreaga structură a lagărelor de concentrare. Iar în măsura în care viza o productivitate cît mai redusă, venea perfect în întîmpinarea înclinației oricum justificate a deținuților, de a face cît mai puțin posibil. S-au realizat recorduri de-a dreptul remarcabile de trîndăveală și lîncezeală.

Pentru a putea desfășura și menține la înălțime întreaga activitate ilegală, a fost necesară înființarea unui aparat eficient de *autoapărare a deținuților*. Iar atunci cînd toate celelalte premise în sensul unei uniri și concentrări a forțelor aveau să fie îndeplinite, el urma să servească și la pregătirea momentului desființării lagărelor. Toate grupurile naționale mai mari și-au constituit organizații secrete — cehii, iugoslavii, polonezii, ruși, francezii, belgienii și olandezii. La Buchenwald strădaniile lor erau coordonate de camarazii germani și austrieci. Din toate motivele imaginabile și sub toate pretextele posibile se inventa necesitatea a noi și noi trupe ajutătoare la dispoziția serviciului de pază intern în lagăr, ori a unor mecanisme, care să poată fi de folos la nevoie ; pe lîngă formațiunea permanentă de pompieri — o grupă de pază împotriva incendiilor, apoi o grupă sanitară, o echipă de salvare și multe altele, astfel încît la Buchenwald, de exemplu, conducerea din rîndul deținuților a lagărului avea la dispoziție mai mult de 1 000 de oameni, care așteptau, într-o disciplină de fier, un ordin. SS-ul n-a reușit niciodată să cuprindă cu privirea această organizare masivă, în continuă creștere, a puterii și să-i înțelcagă adevărata importanță. Oricine poate înțelege lesne, de cît curaj, de cît altruism și simț de răspundere față de propriile forțe din lagăr, de cîtă înțelepciune și muncă măruntă a fost nevoie pentru a putea asigura forțelor antifasciste securitatea necesară în lupta lor ilegală permanentă. Influența și puterea exemplului au atins asemenea grade, încît deținuți politici din alte lagăre, terorizați de verzi, au cerut ajutor de la Buchenwald. Și ajutorul solicitat le-a și fost acordat : cu transporturi care plecau de la Buchenwald în alte lagăre au fost trimiși oameni de ordine, care, chiar dacă n-au putut schimba radical situația acolo unde au ajuns, au putut măcar contribui la îmbunătățirea ei.

Şi chiar dacă sfîrşitul s-a produs altfel decît se putea prevedea, pregătirile făcute din timp şi-au dovedit totuşi din plin eficacitatea : la Buchenwald, în anul 1945, evenimentele au putut fi mult mai bine stăpînite decît în majoritatea celorlalte lagăre.

Sfîrşitul lagărelor de concentrare

Factorii decisivi dintre deţinuţii tuturor lagărelor de concentrare s-au străduit încă din timp să-şi pregătească camarazii pentru oricare din *modalităţile în care ar fi putut surveni sfîrşitul vieţii de lagăr.* Deţinutul de rînd aştepta cu un sentiment de teamă evenimentul, care se putea produce în orice moment. Aproape toată lumea credea că *Himmler* va da din vreme ordinul de a fi lichidaţi toţi deţinuţii din lagărele de concentrare. Oamenii se gîndeau la toate posibilităţile imaginabile de exterminare a lor : otrăvire, gazare, împuşcare sau bombardarea lagărului de către avioane naziste.

Analizînd pe rînd toate aceste posibilităţi, îşi dădeau seama că nici una din măsuri nu era chiar atît de simplu de înfăptuit cu succes. O otrăvire generală putea fi fără îndoială preîntîmpinată în lagăr ; desigur că în continuare nu ar mai fi putut fi asigurată hrana. Tentativa unui masacru prin rafale trase de mitralierele instalate în turnuri şi prin aruncătoare de flăcări ar fi dus în majoritatea lagărelor la răscoală, sîrma ghimpată sub tensiune, care înconjura lagărele, ar fi fost imediat culcată la pămînt ; ar fi murit sute, poate mii de oameni, dar mult mai mulţi ar fi scăpat totuşi. Firește că ulterior soarta fiecăruia dintre aceştia în ţară ar fi fost nesigură. Cele mai mici şanse de apărare existau în cazul unui bombardament nazist. Considerente de ordin general, precum opinia populaţiei, modul greoi de parvenire a ordinelor în cadrul Luftwaffei şi altele de acest gen atenuau întrucîtva temerile, nu le puteau însă îndepărta cu totul. Aproape complet dezarmate erau lagărele împotriva unei eventuale gazări, fie în propriul lagăr, acolo unde existau instalaţii de gazare, fie prin transportarea în alte lagăre. Fuga individuală sau colectivă în timpul transportului, rezistenţa nemijlocită, chiar în faţa

camerei de gazare erau unicele posibilități de scăpare, cu șanse minore însă. Argumentului care avea să se dovedească pînă la urmă a fi cel mai important și pe care nu l-au susținut decît un număr foarte redus de deținuți, nu i s-a dat la vremea respectivă nici o importanță și anume că, în acel moment, nu se va mai primi probabil nici un fel de ordin central, pentru că, dată fiind prăbușirea generală, atenția lui Himmler și a cartierelor lui generale nu va mai fi precis concentrată asupra lagărelor de deținuți, iar aparatul de comandă nu va mai funcționa normal. Interesant de observat; de altfel, ce erori se puteau constata în concepțiile unora de îndată ce se pierdeau din vedere factorii psihologici, care au fost totuși, în cele din urmă, determinanți.

Situația lagărelor reflecta limpede faptul că SS-ul, ca urmare a descompunerii sale multiple, nu mai reprezenta un organ executiv puternic împotriva maselor. Era însă un fapt mult prea nesigur ca să-ți poți permite să te bazezi pe el. SS-iștii, care-și înjurau ei înșiși în gura mare șefii și care în marea lor majoritate nu mai credeau într-o victorie a național-socialismului, erau totuși în stare, ca niște adevărați germani disciplinați ce se aflau, să apese pe trăgaciul mitralierelor sau să pună mîna pe proiectilele rachetă și să ne împuște pînă la unul, de îndată ce ar fi sosit un asemenea ordin formulat ceva mai energic. Iată deci de ce erau necesare *pregătiri temeinice, sigure în vederea unui eventual caz negativ*. Iar asemenea pregătiri n-au fost posibile decît într-un număr restrîns de lagăre ; după cîte știu eu, la Buchenwald, la Sachsenhausen și la Dachau, la Mauthausen și la Auschwitz.

Primul lagăr căzut în mîinile Aliaților a fost Lublin. Prin intermediul deținuților sosiți în lagărul nostru cu noile transporturi am aflat că, atunci cînd s-a apropiat frontul sovietic, SS-iștii au șters-o care încotro, lăsîndu-i pe cei vreo 6 000 de deținuți încă neevacuați, care se pare că reușiseră să-și constituie *o organizație de autoapărare*. Începuseră să circule o sumedenie de zvonuri, cum că rușii, după ce au luat în primire lagărul de concentrare Lublin, i-ar fi spînzurat pe diferiții Kapo și șefi de echipe, care își chinuiseră camarazii de lagăr, sau că i-ar fi lăsat pradă răzbunării acestora. Multora dintre „prominenți" le-a intrat groaza în suflet pentru propria lor soartă, coceau de zor planuri, cum să facă să se descotorosească în ultimele

zile pe neobservate de anumiți martori stînjenitori ai eroismului lor de tristă amintire de odinioară !

Imediat după eliberarea lagărului Lublin s-a pornit un *șuvoi uriaș de evacuări din lagărele de răsărit* înspre interiorul Germaniei. Un lagăr de concentrare după altul era evacuat de SS. Internații rămași în viață erau mînați spre vest chiar și pe jos, atunci cînd mijloacele de transport se dovedeau insuficiente în contextul retragerii generale, iar urmele atrocităților comise erau îndepărtate cu grijă. Deținuților de origine germană provenind însă din afara granițelor Germaniei li s-au dat arme cu care să-i poată ține în frîu pe camarazii lor de detenție de alte naționalități ; căci membrii comandamentelor SS ale lagărelor au plecat firește din timp cu trenul sau cu mașina, iar eșaloanele de pază SS nu erau de regulă suficiente pentru a păzi miile de deținuți, care urmau să pornească în marș spre altă destinație. Coloane nesfîrșite de oameni în mizerie se tîrau prin toată țara — zi după zi, uneori săptămîni de-a rîndul, fără hrană, fără îmbrăcăminte corespunzătoare. Cine nu mai putea merge era pur și simplu împușcat de către SS-iști sau de călăi înarmați din rîndul deținuților și lăsat în drum. Mulți prizonieri au încercat să fugă, s-au ascuns, au fost apoi însă prinși de jandarmeria de campanie germană sau de vreun fanatic din rîndul populației, au fost băgați din nou în vreun lagăr sau împușcați — de la caz la caz. Alții au reușit într-adevăr să evadeze — au ajuns în Germania, în Polonia, în spatele liniilor sovietice. Cei care ajungeau în lagărele centrale, în care erau mereu înghesuite alte și alte mase de deținuți, nu mai conteneau să povestească despre grozăviile trăite pe drum. Se realizase astfel o *imagine a descompunerii haotice*, plină de cele mai oribile întîmplări, a căror veridicitate o demonstrau făpturile acelea jalnice, care se revărsau din toate punctele cardinale spre centrul devenit prea neîncăpător al patriei. Și asta pentru că între timp se transmisese și spre Apus ordinul, ca toate lagărele și comandourile exterioare să se retragă spre patrie. Dacă brigăzile de deținuți care lucrau în construcții fuseseră mutate mai întîi pe coasta Atlanticului în partea de răsărit a Belgiei, în vara anului 1944 ele au fost din nou strămutate, la un loc cu prizonierii din lagărele vestice, pînă pe malul drept al Rinului, iar în iarna și primăvara

care au urmat au continuat apoi retragerea, metru cu metru, pînă cînd s-au întîlnit la Dachau, Sachsenhausen, Neuengamme, Buchenwald, Flossenbürg sau Mauthausen cu evacuații din lagărele din Răsărit.

Începînd cu lunile februarie-martie, evenimentele din toate lagărele de concentrare s-au precipitat vizibil. Pretutindeni undé se făcuseră din vreme pregătiri corespunzătoare, deținuții politici puteau culege acum în sfîrșit roadele străduințiilor lor de ani de zile. Ca cel mai reprezentativ exemplu vom realiza aici *sfîrșitul lagărului de concentrare Buchenwald,* lagăr în care conducerea de către deținuții roșii s-a impus mai mult decît în toate celelalte lagăre.

Despre constituirea echipelor de autoapărare am mai vorbit în capitolul precedent. Nu încetase încă bombardamentul din 24 august 1944, că s-a și trecut la aprovizionarea cu arme. Am profitat de zăpăceala generală din ziua aceea pentru a scoate de la serviciul de aprovizionare a diviziilor SS tot ce am putut înșfăca în materie de puști, pistoale, carabine și grenade de mînă. Armamentul a fost apoi ascuns cu mare grijă în lagăr, parte din el îngropat sau zidit în cîte un loc cunoscut doar de cîțiva oameni de încredere. Pe măsura posibilului am mai și completat apoi efectivele. Evident că cel puțin această parte a pregătirilor n-ar fi fost în nici un caz realizabilă, dacă organizarea internă n-ar fi funcționat ca ceasul și lagărul n-ar fi fost curățat din vreme, sistematic, prin lupte uneori anevoioase, de toate elementele dubioase sau trădătoare.

Deținerea de arme ne-a creat un prim sentiment de siguranță. Puteai cel puțin să mori luptînd, nu așteptînd pasiv să fii măcelărit. Animat de acest sentiment propriu de încredere sporită, puteai să-i liniștești în măsură mai mare și pe alții. Sigur că dificultatea extraordinară a situației nu trebuia nicicum nesocotită : lupta trebuia dusă pe de o parte împotriva SS-ului, însă, în momentul hotărîtor, aproape în aceeași măsură trebuia luptat și împotriva celor slabi, lași, precum și împotriva panicii inevitabile ! După sosirea la Buchenwald a primelor transporturi masive de deținuți evacuați din lagărele din Răsărit, s-a ajuns aici la o *stare intermediară deosebit de bizară :* conștient de

iminentul sfîrșit venind din afară, SS-ul se temea de masa aceea anonimă alcătuită din zeci de mii de prizonieri ; masele de deținuți se temeau la rîndul lor de SS ; iar populația din împrejurimi, în special cea din zona Weimar, se temea în zilele respective de lagăr ca de dracu. Și toate aceste trei grupe aveau într-adevăr temeiuri serioase de îngrijorare, fiecare din ele pe baza altor considerente și privind de pe alte poziții. Cei mai îngrijorați erau fără îndoială lucrătorii civili angajați la uzinele SS (care nu o dată au și avut o comportare mai mult decît josnică față de deținuți) ; se temeau acum cumplit că vor fi pur și simplu lichidați de îndată ce „va sosi momentul". E adevărat că setea de răzbunare a politicilor era destul de mare, în special împotriva orașului Weimar, spre care se scurseseră prin sute de canale bani din lagăr și care beneficiase și de alte avantaje de tot felul de pe urma „morii de măcinat oase", dar care nu manifestase niciodată nici măcar sentimente de milă sau de înțelegere, fără a mai vorbi de vreun real ajutor. Forțele de ordine din lagăr erau însă interesate să-și păstreze prestigiul lor politic și nu doreau nicidecum un haos pornit de la Buchenwald, gîndindu-se la interesele țării și ale viitorului. Drept care s-au luat toate măsurile spre a stăpîni evenimentele ce se conturau.

Pe măsură ce situația evolua către apogeu, încă cu multe luni de zile înaintea deznodămîntului efectiv, problema cea mai intens dezbătută ajunsese alternativa : *răscoală armată ori expectativă.* Numai cu mari eforturi s-a ajuns la o unitate de opinie, stabilindu-se ca principiu : noi nu provocăm, nu le oferim pretexte, ne vom apăra abia atunci cînd situația va deveni critică. În ciuda unor dificultăți permanente generate nu numai de SS, ci și de masele de deținuți neinițiați, se făceau pregătiri tot mai intense. În fiecare bloc au fost introduse *persoane de încredere din rîndul fiecărei națiuni.* Trupele de pază erau mereu întărite. Totul depindea acum de întrebarea : ce ordin va da Himmler ? Căci se făcuse din vreme totul, ca SS-ul din lagăr să nu mai poată întreprinde nimic de capul lui.

Două grupuri au pregătit, independent unul de altul, cîte un *plan* foarte clar *pentru luarea în primire a lagă-*

rului de îndată ce SS-ul va fi înfrînt și vor fi sosit Aliații : partidul comunist și un grup necomunist sub conducerea căpitanului englez Burney. Planurile se deosebeau în foarte mică măsură între ele, după cum s-a văzut după eliberare, pentru că ambele aveau la bază o îndelungată experiență de lagăr. Deosebirea consta în principal în faptul că partidul comunist, pornind de la situația existentă, și anume că deținea în fapt puterea în lagăr, din subînțelese motive de securitate dar și dintr-o veche obișnuință alesese pentru luarea în stăpînire a lagărului aproape în exclusivitate propriii săi membri. Celălalt grup s-a condus după unicul criteriu al calităților personale, fără a lua în considerare opinia de partid, astfel că circa o treime din noii funcționari prevăzuți în plan erau comuniști. Ambele partide și-au elaborat planurile pe baze internaționale.

Încă de pe la mijlocul lui martie 1945 a devenit limpede că Aliații occidentali vor pătrunde pînă în centrul Germaniei. Speranța lagărului era îndeptată în primul rînd spre un *ajutor pe calea aerului*, atunci cînd lucrurile vor ajunge la apogeu. În cazul debarcării unor trupe aeropurtate în cîmpia ce se întindea la nord de Buchenwald, lagărul hotărîse o intervenție activă în direcția respectivă, oricît de dificilă ar fi fost situația. Toți se așteptau însă ca SS-ul să mai întreprindă înainte de asta vreo tentativă de evacuare. La începutul lunii aprilie au început pregătiri în acest sens, serviciul de aprovizionare a diviziilor a fost evacuat. Lagărul se afla, în totalitate, în stare de alarmă internă, fără ca situația să impună încă o soluție concretă. Se știa că comandantul, SS-Oberführer Pister, o fire tipică de funcționar pasiv, nu întreprindea nimic cu de la sine putere și că prefera să tergiverseze lucrurile. Am aflat prin intermediul SS-Sturmbannführer-ului Dr. Ding-Schuler că la 2 aprilie Himmler „lăsase pe seama" comandantului lagărului Ohrdruf, SS-Hauptsturmführer-ul Oldeburhuis — avusese loc o convorbire telefonică pe care o înlesnise șeful poliției din Weimar, SS-Standartenführer-ul Schmidt —, să-i lichideze pe criminalii de profesie și pe „politicii considerați a fi deosebit de periculoși". Tot Himmler ordonase însă textual să nu se atingă nimeni de evrei, un paradox, care nu putea fi pus decît pe seama bizarelor

presentimente internaţionale ale conducerii SS-iste a Reichului. Restul deţinuţilor din lagăr urma să fie evacuat. *Transportul morţii — transportul a 12 000 de oameni de la Ohrdruf* la Buchenwald — s-a şi desfăşurat apoi, şi mii de oameni au fost ucişi prin împuşcare. Numai pe şoseaua de la Weimar la Buchenwald — ultima porţiune destul de scurtă de drum — zăceau în ziua de 5 aprilie 74 de deţinuţi în bălţi de sînge. Alte sute fuseseră împuşcaţi pînă acolo de către membri ai Hitlerjugend-ului, asmuţiţi asupra lor, ba chiar şi de către femei. Numărul victimelor din însăşi S III s-a ridicat la mai mult de 1500.

Şi iată acum 47 000 de oameni înghesuiţi în spatele sîrmelor ghimpate de la Buchenwald. Mîncarea devenise o problemă, mizeria era cumplită, în timp ce tancurile americane staţionau la vest de Erfurt, de unde se auzea pînă în lagăr bubuitul tunurilor, şi aşteptau să-şi continue înaintarea. Au fost zile de o tensiune nervoasă maximă.

În după-amiaza zilei de 4 aprilie s-a dat brusc ordinul ca evreii din lagăr să iasă la apel. Pe locul de adunare însă nu s-a prezentat nici un singur om ! Aşa ceva nu se mai întîmplase într-un lagăr de concentrare. Aproape de neimaginat ideea că SS-ul nu mai îndrăznea pur şi simplu să impună prin forţa armelor executarea ordinelor. SS-iştii au răspîndit în lagăr zvonul că evreii ar urma să fie duşi într-un lagăr de tranzit în vederea expedierii lor în străinătate, cu care SS-Reichsführer-ul tocmai ducea tratative în acest sens. Bineînţeles că nimeni nu i-a crezut, procedeul părea din punct de vedere psihologic absurd. (Ulterior s-a dovedit că existase totuşi o umbră de adevăr în varianta răspîndită de SS : în credinţa sa patologică în „puterea universală a iudaismului", Himmler tatonase în Suedia terenul, încercînd să vadă dacă nu s-ar putea încheia cu evreii o „afacere de salvare a vieţii" !) SS-ul ezitînd, lagărul a avut la dispoziţie o noapte foarte preţioasă, în timpul căreia s-au putut „da la fund" sute de deţinuţi evrei „din vechea gardă a lagărului". S-au schimbat nume, numere, marcaje, comandouri, oamenii au făcut schimb de blocuri. În dimineaţa următoare SS-ul a ordonat adunarea lagărului, pe blocuri, pe locul de adunare. „Evreii să iasă din rînduri" !. O parte dintre evrei s-a supus ordinului, pe

ceilalți au fost nevoiți să și-i scoată singuri din rînduri, „după figură", mai ales că de la bombardament încoace lagărul Buchenwald nu mai dispunea de fișele de evidență necesare. S-a ajuns la scene dintre cele mai bizare ; Scharführerii din lagărul Buchenwald au rezolvat cazul superficial : unii călăi din lagărul Auschwitz însă, prezenți și ei acolo, se plimbau de colo colo prin Lagărul mic, cu țigările în colțul gurii și cu bastoane de cauciuc în mînă, scoțînd din blocuri pe cine nimereau și cine le convenea. Dar paza ordinei în lagăr asigurată de deținuți, fără de care nu se mai puteau descurca deloc, n-a întreprins nimic pentru a le veni în ajutor, dimpotrivă, i-a lăsat pe oameni, în măsura în care erau destul de în putere, să procedeze fiecare cum crede de cuviință, de exemplu să se ascundă printre rîndurile în care selecția fusese deja făcută. Din cei vreo 6 000 de evrei din lagăr au putut fi adunați vreo 1500, efectiv care a fost apoi completat a doua zi cu evreii unguri sosiți de la Ohrdruf.

La 5 aprilie deținuții au reușit să afle dintr-o sursă SS că *englezii din lagăr* — împreună cu cei doi americani totalizau 20 de oameni — urmau să fie lichidați. De îndată cîțiva camarazi credincioși au aranjat într-așa fel lucrurile, încît cei patru ofițeri din grupul amintit — în frunte cu Southgate și Burney să poată „dispare" ; ei au fost ascunși într-o gaură de vreo 60 de cm. înălțime sub blocul 56 din Lagărul mic. Cînd să intre în groapă, l-au găsit acolo pe un evreu, care cu o zi înainte descoperise sub unul din paturi o gaură în podea, și se ascunsese acolo ; acum însă unii prizonieri, care supravegheau ascunzătoarea, nu-l mai lăsau pe bietul om să iasă din ea, de teamă să nu fie cumva deconspirat locul. Nenorocitul a fost nevoit să-și mai petreacă încă patru zile întregi în mizeria aceea — în întuneric, nemișcat, așezat pe pămîntul ud, auzind în permanență deasupra capului bocăniturile pantofilor de lemn a 1500 de deținuți. Camarazii săi i-au asigurat de bine de rău hrana.

Pentru a ușura cît de cît situația încordată la maximum, se apelase încă de pe data de 3 aprilie la patru personalități de seamă dintre străinii din lagăr — ministrul belgian Soudain, subsecretarul de stat francez Marie, căpitanul

Burney și ofițerul olandez de marină Cool — solicitîndu-li-se să adreseze o *scrisoare comandantului lagărului*, în care, prin cuvinte frumos meșteșugite, abile, să-i ateste acestuia atitudinea sa corectă și loială față de deținuții din lagăr și să fie totodată exprimată speranța că, odată întorși în patrie, semnatarii scrisorii vor găsi posibilitatea să aducă acest fapt la cunoștința opiniei publice din țara lor. Scrisoarea a fost transmisă comandantului prin frizerul său. Și și-a atins scopul : Pister a considerat-o ca pe un document numai bun să-i asigure securitatea lui și a familiei sale. „Între emiterea unui ordin și momentul executării sale se poate intercala la nevoie o anumită perioadă de timp", a opinat el, fără ca vreuna din părți să fi spus în vreun fel lucrurilor pe nume. Tărăgăna. și asta era esențialul. Auzeam bubuitul tunurilor, vedeam avioane americane zburînd deasupra țării — totul era să cîștigăm timp. Dacă am fi știut de la bun început că mai avem de așteptat încă opt zile pînă la eliberare, tactica tragerii de timp n-ar fi putut fi aplicată, cu atît mai mult cu cît comandantul nu adoptase nici pe departe o atitudine netă în favoarea deținuților, ci înclina serios să rămînă pe poziția conducerii SS-iste.

Proba incriminatorie decisivă a oferit-o ziua de 5 aprilie. În zilele precedente Führerii SS distruseseră toate actele mai importante. SS-Sturmbannführer-ul Dr. Ding-Schuler s-a mai întors odată în lagăr și m-a informat că de la Gestapoul din Weimar se primise ordinul — știa acest lucru de la Dr. Schieldlausky —, ca în dimineața următoare să fie executați 46 de deținuți politici, înainte ca lagărul să fie evacuat. Iată deci o paralelă la Ohrdruf ! Ding-Schuler nu cunoștea decît patru nume : Kapo-ul revierului și locțiitorul său, Kapo-ul blocului nr 46 și eu. Avertismentul era deosebit de valoros, oferindu-ne un avans de aproape opt ore. Cît ai bate din palme tot aparatul conducerii interne a lagărului era deja alarmat. S-a luat hotărîrea să se pună capăt așteptării, să se refuze predarea celor 46, chiar dacă ar fi să se ajungă, pornind de la acest incident, la lupte deschise. Care erau însă cei 46, în afară de cei patru deja cunoscuți ? Seara, Rapportführer-ul a adus la cancelaria deținuților lista : — „la poartă", a doua

zi dimineaţă ! Componenţa listei era destul de inegală, ca nu reflecta întru totul adevărata importanţă a diferiţilor oameni ; lipseau nume importante, altele fuseseră trecute în mod inexplicabil pe listă — o acţiune tipică a Gestapo-ului, avînd în mod evident la bază vreunul din denunţurile binecunoscute în lagăr : Cu luni înainte „turnase" un anumit Duda care apoi se înrolase în trupele Dirlewanger. Reieşea acum că comunicase toate numele care i se păruseră lui importante ; în anumite cazuri avusese dreptate, în altele, nu. Nu-i exclus ca medicul lagărului, Dr. Schiedlausky să fi completat şi el lista, căci fusese văzut cu două zile în urmă înmînînd o scrisoare scrisă de mînă şefului Gestapo-ului din Weimar, cînd acesta tocmai pleca din lagăr. De altfel şi informaţia furnizată de Ding-Schuler se bazase pe cele spuse de Schidlausky ! Iar faptul că pe listă nu se afla aproape nici unul dintre funcţionarii conducerii ilegale mai noi a lagărului confirma cu prisosinţă calitatea deosebită a activităţii secrete desfăşurate.

Încă în aceeaşi noapte au fost ascunşi în locuri sigure toţi cei ameninţaţi, în afara fabricantului francez Bloch, despre care nimeni n-ar fi putut explica cum de ajunsese pe listă. Cînd a doua zi s-au strigat cele 46 de nume, Bloch a fost singurul care s-a prezentat la poartă. După un timp oarecare a fost trimis şi el înapoi, probabil din considerente tactice, pentru a risipi bănuielile celorlalţi 45. După acest al doilea refuz al lagărului de a executa ordinele primite din partea SS-ului, comandantul l-a chemat pe deţinutul-şef de lagăr şi i-a cerut ca paza ordinei în lagăr să-i găsească pe cei absenţi. Aceştia au „căutat" opt ore bune, fără să găsească, bine-nţeles, pe vreunul din cei dispăruţi. Mai exista, firește, şi pericolul unui apel general cu numărarea deţinuţilor. Conducerea internă a hotărît aşadar să nu se mai prezinte nimeni nici la un asemenea apel, în cazul în care s-ar fi dat un asemenea ordin. *Lagăr de concentrare fără apeluri ?* În felul acesta SS-ul îşi pierdea cel mai eficient mijloc de control. Începînd din acel moment nu s-a mai prezentat nimeni la poartă, cînd era chemat vreun grup compact sau vreun „prominent" al lagărului şi cînd plutea în aer vreo primejdie. Era o declaraţie de război directă a prizonierilor. De îndată ce se lăsa întu-

nericul, SS-iştii nu se mai încumetau să circule prin lagăr decît foarte bine înarmaţi ; îşi dăduseră seama că politicii sînt hotărîţi să lupte.

Cei cu funcţii de răspundere în lagăr erau perfect edificaţi asupra *şanselor de succes ale unei lupte armate* între SS şi deţinuţi. Lupta s-ar fi încheiat în cel mult cîteva ore în defavoarea lagărului. Se conta însă pe sosirea trupelor eliberatoare, aşteptate să ajungă din minut în minut. Pentru a preîntîmpina pericolul ca în ultimul minut lagărul să fie totuşi evacuat, s-a hotărît *scoaterea din lagăr a unui reprezentant* al deţinuţilor, care, în cazul în care americanii aveau să ocolească importantul punct strategic Ettersberg, cu lagărul de concentrare, să ajungă de la Weimar pînă la liniile Aliaţilor şi totodată să se trimită neîntîrziat o scrisoare comandantului lagărului Buchenwald. După cum transmisese staţia de radio a poliţiei (serviciul de informaţii din lagăr transmisese ştirea mai departe), în noaptea precedentă 40 de paraşutişti în civil fuseseră lansaţi de ambele părţi ale şoselei naţionale la sud de Weimar, fără a fi fost descoperiţi. Scrisoarea urma să fie trimisă ca din partea unuia dintre aceştia. Conţinutul era următorul :

„Comandante !

Din Buchenwald continuă să plece transporturi. Sînt transporturi ale morţii — ca cel de la Ohrdruf !

Sinistra tragedie de la Ohrdruf nu trebuie să se mai repete. Am putea vedea cu propriii noştri ochi victimele trupelor de escortă şi ale unei populaţiei asmuţite !

Va fi vai de cei ce poartă răspunderea, vai de Turingia, dacă se va mai repeta aşa ceva ; am înţeles că şi Dv., ca şi întreaga ţară, vă aflaţi într-o situaţie dificilă, pe care credeţi că aţi putea-o depăşi trimiţînd mii de oameni pe drumuri ! Gata cu transporturile ! Să li se pună neîntîrziat capăt ! Acum sosesc comandanţii noştri de tancuri să încheie socotelile cu voi. Mai aveţi încă o *singură* şansă !

James Mcloed
maior
Ministerul de război, Londra".

Pe data de 6 aprilie, mai mult de 3 000 de evrei părăsiseră pe jos lagărul Buchenwald. La acea dată aşadar nu mai exista decît o singură cale, pentru ca delegatul deţinuţilor să se poată strecura afară din lagăr, acum, cînd în afara transporturilor, nimeni nu mai putea ieşi pe poartă : prin blocul 50, cu ajutorul lui Ding-Schuler. Aşa că eu am ieşit din ascunzătoarea în care mă aflam, în ciuda raziilor făcute de SS în lagăr şi m-am prezentat la Dr. Ding-Schuler, care fusese deja înştiinţat de către Unterscharführer-ul Feld, curierul de care am mai amintit în această relatare. M-am înţeles cu el în legătură cu această acţiune extrem de riscantă. A doua zi, 8 aprilie, urma să sosească un camion al poliţiei din Weimar, pentru a încărca instrumente de mare valoare şi vaccinuri pentru grupa de luptă a SS-Standartenführer-ului Schmidt ; într-una din lăzile respective urma să fiu instalat eu, pentru a fi transportat la locuinţa lui Ding-Schuler din Weimar.

Pentru ziua de 7 aprilie, comandantul ceruse încolonarea a 14 000 de oameni spre a fi expediaţi de la Buchenwald. Au fost puşi la dispoziţia SS-ului după îndelungi tergiversări mai întîi 1500, iar apoi, cînd în lagăr au pătruns vreo 200 de SS-işti înarmaţi pînă în dinţi cu mitraliere, alţi 4500 de oameni, pentru a uşura în felul acesta lupta iminentă. Căci una dintre cele mai mari dificultăţi o constituiau problema hranei şi masa aceea imensă de oameni — criminali de profesie, asociali şi alţii —, care le puteau cădea în spate celor ce luptau şi-i puteau împiedica în acţiunile lor. N-aveam de ales. Cele două transporturi au părăsit lagărul spre o destinaţie necunoscută. Între timp am aflat despre soarta lor şi voi şi relata aici pe scurt cele întîmplate, ele fiind tipice pentru zilele acelea. Transportul mai mic avea ca destinaţie lagărul de concentrare Flossenbürg, unde însă n-au ajuns decît vreo 170 de oameni. Restul dintre ei au decedat pe drum de epuizare, au fost împuşcaţi sau au reuşit să evadeze. Transportul al doilea, mai mare, pornise în direcţia lagărului de concentrare Dachau, prin Saxonia ! Hrană pentru drum au primit numai pentru o zi. Cele 40 de vagoane cu cîte 100—120 de deţinuţi au ajuns, pînă la urmă, trecute într-una pe alte şi alte linii de cale ferată, încă nedistruse sau de bine, de

rău reparate, în Cehoslovacia, de acolo apoi, prin Pădurea Bavariei în zona Passau, pînă s-au împotmolit într-o mică localitate — Nammering, care, datorită întreprinderilor de prelucrare a pietrei de acolo, avea linii de triaj mai mari. Conform relatării preotului Johann Bergmann din Aicha vor dem Wald, care în zilele de 19—23 aprilie i-a sprijinit cu mult curaj, cu exemplară dăruire, omenește și creștinește pe deținuții de la Buchenwald aproape morți de foame — printre altele a reușit să procure de la țăranii din zonă, îngroziți de evenimente, aproape 10 000 de kg de cartofi, cîteva sute de kg de pîine și alte alimente și tot mulțumită lui deținuții au primit și mîncarea — la Nammering au fost arse pe un fel de grătar făcut din șine de tren circa 270 de cadavre de deținuți morți pe parcurs ; alte vreo 700 de cadavre de deținuți morți de inaniție sau împușcați au fost aruncate într-o prăpastie. SS-Obersturmführer-ul Merbach de la Buchenwald — pînă și pe el îl cuprinsese groaza în timpul rezolvării acțiunii aceleia SS-iste și i-a lăsat oarecum pe preot și pe oamenii săi să-și vadă de ale lor — s-a îmbătat cu rachiu, „pentru ca măcar noaptea să pot uita de mizeria aceea", după cum a spus el. La 23 aprilie vagoanele cu restul de vreo 3 000 de deținuți au plecat mai departe în direcția München, pentru a ajunge la Dachau. În dimineața de 8 aprilie, după o alarmă aeriană mai lungă la Buchenwald s-a dat ordinul ca *întregul lagăr să fie gata de plecare* la ora 12. Camionul de la Weimar, pe care îl așteptam pentru a încărca materialul sanitar din blocul 50, nu sosise încă ! A sosit, în sfîrșit, pe la ora 12,45 cu patru SS-iști, care n-aveau habar de nimic. Lăzile au fost încărcate fără nici o problemă sub supravegherea lui Feld. Peste patru ore a fost expediată din Weimar scrisoarea către comandant. Și-a atins și ea scopul. Pister ezita de-acum și mai tare. Abia la 10 aprilie, după ce între timp fuseseră evacuați din lagăr multe mii de alți deținuți — 4800 de oameni pe 9 aprilie și 9280 în dimineața de 10, în special din Lagărul mic, dintre care o parte se prezentaseră de bună voie pentru transport, iar alta fusese scoasă cu brutalitate din blocuri și dusă —, comandantul nu s-a mai putut opune amplelor măsuri energice : cu atît mai mult, cu cît atunci și-a făcut apariția la Buchenwald și prințul-

moștenitor Waldeck-Pyrmont în persoană, — SS Obergruppenführer și general al Waffen-SS. Înaltul șef al poliției din Comandamentul teritorial pentru apărare IX, sosit pentru „a-l pune la punct" pe Pister, după cum a declarat chiar el. În pofida jocului dublu practicat datorită funcției pe care o deținea, comandantul nu se arătase pînă atunci, ce-i drept, lipsit de scrupule decît în acțiuni parțiale și individuale și nu recursese niciodată la măsuri generale împotriva lagărului pentru executarea ordinelor date. Iar acum, cînd intervenise însuși Waldeck era prea tîrziu, căci ziua de 11 aprilie a adus cu sine *deznodămîntul*.

Acțiunea împotriva restului de evrei și a celor 46 de politici fusese uitată între timp în harababura generală. Numai la poartă, în coloanele celor evacuați, ar mai fi putut fi depistați și împușcați cei 45 de oameni rămași în lagăr — dacă ar fi ieșit din ascunzători ! Ei erau însă hotărîți să rămînă în lagăr împreună cu bolnavii și cu personalul auxiliar, care nu era evacuat, și să nu iasă pînă la capăt din ascunzătorile lor subterane chiar cu riscul de a fi lichidați (Waldeck și-a exprimat într-adevăr intenția de a arunca în aer ce mai rămăsese din lagăr).

Miercuri, 11 aprilie, la prînz se mai aflau în lagăr 21 000 de deținuți. Existau toate premisele pentru o acțiune armată eficientă. SS-ul însă nu mai ataca. La ora 10 și 30 dimineața, primul șef al lagărului i-a declarat deținutului șef de lagăr că lagărul va fi predat. Informația era foarte valoroasă, se știa însă că, pe de altă parte, SS-ul solicitase de la aeroportul „Nora" din apropiere, avioane care zboară la înălțime mică pentru a distruge lagărul.

Forțele din lagăr au rămas așadar în stare de alarmă generală. Cînd, după vreo oră și jumătate s-a transmis la megafon dispoziția ca toate cadrele SS să se prezinte de urgență la posturile lor din afara lagărului, tensiunea a crescut la maximum. La scurt timp după aceea. SS-ul a început să se retragă. *Zarurile fuseseră aruncate.* La posturi rămăseseră doar santinelele din turnuri, care, atunci cînd zgomotul luptei a început să se audă mai aproape și tot mai aproape, pe la ora 15, s-au retras și ele în pădurea din apropiere. Camarazii din paza lagărului, care așteptau înarmați, au tăiat de îndată sîrma ghimpată, au ocupat la

rîndul lor posturile de apărare, au pus stăpînire pe poarta lagărului şi au înălţat steagul alb în turnul nr. 1. Astfel, primele tancuri americane, care veneau dinspre nord-vest, au găsit *lagărul Buchenwald eliberat*. Orice acţiune de ajutorare dinspre Weimar devenise superfluă, oraşul Weimar fiind ocupat el însuşi abia în seara aceleiaşi zile de către americani.

Entuziasmul celor 21 000 de oameni salvaţi de la moarte nu cunoştea limite. Structura organizatorică pregătită de partidul comunist în vederea preluării puterii în lagăr a intrat neîntîrziat în funcţiune — un *Comitet internaţional al lagărului şi Comitete individuale pentru diferitele naţiuni în parte :* cca 5 000 de francezi, 3 500 de polonezi şi evrei polonezi, 2 200 de germani, 2000 de ruşi, 2000 de cehi, 2000 de ucraineni, 600 de iugoslavi, 400 de olandezi, 500 de austrieci, 200 de italieni, 200 de spanioli şi vreo 3000 de cetăţeni ai altor naţiuni. Comitetelor acestora le revenea sarcina de a colabora cu ofiţerii Armatei a 3-a americane, care intraseră în lagăr. Acum se punea problema ca toţi cei care la 12 aprilie 1945 se prezentaseră pentru prima oară la apel nu ca supuşi ai SS-ului, ci de bună voie, ca oameni liberi, să-şi reprimească şi formal libertatea ! După aproape opt ani de existenţă înrobitoare şi sîngeroasă pentru sute de mii de oameni, lagărul de concentrare Buchenwald, sediul pestilenţial al barăcilor acelora de mizerie şi suferinţă, încetase să mai existe.

În timp ce aici, însă, exploziile de bucurie ale celor eliberaţi umpleau zările, un rest din cei 26 000 de deţinuţi, pe care SS-ul de la Buchenwald îi evacuase în ultima săptămînă, îşi dădeau sufletul, lihniţi de foame, înghesuiţi în 50 de vagoane de tren staţionate lîngă lagărul Dachau. Victime fără nume, nemuritoare...

Psihologia SS-ului

Întîmplările din lagărele de concentrare sînt pline de ciudăţenii psihologice atît de partea SS-ului, cît şi de cea deţinuţilor. În general, reacţiile prizonicrilor par mai

explicabile decît cele ale asupritorilor, primele încadrîndu-se totuși, ca să spunem așa, în sfera umanului, în timp ce celelalte purtau amprenta inumanului. În realitate, psihologia SS-ului a fost mai mult decît simplă. Ea se deosebește doar în mică măsură de cea a pretorienilor ori de cea a primilor adepți ai lui Mahomed, de cea a trupelor mongole ale lui Genghis Han, a ienicerilor, a dervișilor lui Mahdi sau a altor fenomene asemănătoare din istorie. Din punct de vedere politic și al „constituției" interne, reacțiile lor erau aproape identice, doar originea socială constituie la SS un element modern în plus.

Membrii voluntari din trupele de protecție ale lui *Hitler*, care se simțeau atrași de idealurile SS-ului prin porniri proprii conștiente sau inconștiente, erau de regulă un tip de oameni care se încadrau într-o *schemă psihologică* simplă : cîteva componente bine fixate, dogmatice, nepreluerate, simpliste ale conștiinței formează un înveliș compact, rigid al creerului, sub care se agită un conținut emoțional. În acest conținut emoțional nu pot pătrunde nici adevărate convingeri și nici idealuri adevărate, emoțiile căutînd doar instinctual modalitățile de a răzbate la suprafață în limitele prescrise. Toți SS-iștii pe care i-am cunoscut atît eu cît și prietenii mei erau în sensul acesta niște barbari, nu purtau în sine nici un germene de cultură adevărată, respectiv capacitatea de a face să conlucreze între ele, într-o armonie superioară, spiritul și instinctul, într-o permanentă dezbatere critică cu sine, cu lumea înconjurătoare și cu normele general valabile. Singura verificare „critică", asupra căreia li se atrăgea cu insistență atenția, și pe care o și practicau de la caz la caz, se menținea cu strictețe în limitele schemei date : dacă instinctele lor erau sau nu canalizate spre țelurile prescrise de SS. Numeau acest gen de analiză — oarecum în maniera tradiției prusace — a învinge „porcul din tine însuți". Prin aceasta nu se înțelegea nicidecum să reziști anumitor porniri proprii, pe care, din motive uman-valabile, sau poate chiar creștine, obișnuiam să le cotăm drept nu prea bune, sau deosebit de rele ; idealurile SS-ului nu cunoșteau asemenea norme de viață, chiar dacă ocazional păreau să se apropie de ele. Singura problemă pe care și-o puneau în mod ne-

cesar era următoarea : dacă instinctele ori sentimentele (fie ele oricît de bune sau de rele măsurate la scara criteriilor menționate) foloseau sau dăunau realizării scopurilor urmărite de SS. Atunci cînd se considera utilă sau necesară cruzimea, o cruzime neomenească — ei numeau asta „duritatea necesară față de ceilalți" —, mila — „slăbiciune umanitaristă" — trecea drept o reacție a „porcului din tine însuți", care se cerea reprimată. Pentru cei care făceau parte din ordinul SS, noțiuni ca cinste, credință, o viață de familie echilibrată nu excludeau în nici un caz mîrșăviile de orice tip, trădarea și excesele sexuale în raport cu alții sau chiar cu anumite categorii considerate inferioare, atunci cînd scopurile urmărite de SS vădeau drept necesare sau utile manifestări de acest gen, ba la ei se impunea chiar așa-numita „morală dublă", cum obișnuiam să taxăm noi un asemenea comportament. Referirea la „înaltele idealuri", proclamate la tot pasul în scrierile și în cuvîntările lor, nu demonstrează nimic ; „idealurile" acelea nu aveau nimic comun cu idealurile umanismului și ale creștinismului, în afara numelui, erau valabile doar condiționat, un fel de cod al „păturii stăpînitoare", atîta timp cît li se păreau oportune — un fel de cod moral de autoapărare specific unei bande, cum îl au, de exemplu, și criminalii profesioniști, care pedepsesc cu șișul înșelătoria ori hoția între membrii bandei.

Nu susțin nicidecum că membrii SS luați în parte au pătruns vreodată cu mintea asemenea conexiuni. Pentru asta erau cu toții mult prea necritici. Urau din principiu orice gen de inteligență obiectivă, respectiv inteligența necondiționată, nu doar pur tehnică. Se simțeau pur și simplu atrași de idealul SS-ului, ca stil de viață care le plăcea și le corespundea. Și fiindcă acest stil de viață nu-i solicita din punct de vedere spiritual în mod deosebit, dar le lăsa în schimb toate căile deschise ca „să-și facă de cap", au acceptat mai de voie, mai de nevoie barierele unei discipline severe și obligatorii, în cadrul cărora puteau lăsa frîu liber pornirilor lor instinctuale. Cu atît mai mult cu cît le oferea în plus și satisfacția suplimentară de a se răzbuna pentru constringerea pe care instrucția cazonă le-o impunea uneori, exercitînd-o la rîndul lor, cu atît mai „sever", „mai

bărbăteşte", asupra altora, sau chiar şi asupra unora de-ai lor : iată momentele în care „porcul din tine însuţi" putea fi în sfîrşit pe deplin transferat asupra unui semen de-al tău şi putea fi „combătut" apoi în omul respectiv cu o delectare care friza sadismul.

Este absolut specific unei asemenea comunităţi ca încă de la bun început şi apoi tot mai mult pe măsura evoluţiei ei, să fie alcătuită din oameni, cărora lipsa de cultură nu le oferă posibilitatea să trăiască în mod satisfăcător în condiţii sociale normale. *Dintr-un studiu asupra originii membrilor SS* rezultă că aproape în fiecare caz în parte avem de-a face cu stări acute de insatisfacţie, cu insuccese, cu persoane retrogradate în cine ştie ce împrejurare, cu persoane mai puţin înzestrate şi, destul de des, cu elemente eşuate din punct de vedere social. În această privinţă, SS-ul a fost chiar un fel de centru focal pentru întregul naţional-socialism. Şi acest considerent şi-a demonstrat valabilitatea chiar începînd cu întemeietorii Himmler şi Heydrich, la care puternicele complexe de inferioritate erau supracompensate de un orgoliu nemăsurat, şi mergînd pînă la efectivele de bază ale formaţiunilor „Cap de mort". Din rîndul germanilor, al partidului naţional-socialist, al militarilor de profesie şi al celor cu înclinaţii milităreşti s-au ridicat de-a lungul timpului, prin intermediul lui Allgemeine SS şi al trupelor de intervenţie şi au intrat de bună voie în Corpurile negre în principal acele elemente care vădeau trăsături sufleteşti şi sociale identice sau asemănătoare. Acest nucleu era adevăratul SS. Majoritatea celorlalte elemente fie că s-au trezit pe parcurs şi s-au retras, fie au fost eliminate, fie au rămas simpli subordonaţi ; un număr destul de restrîns dintre ei a ajuns la conflicte sufleteşti, din care n-a mai găsit nici o ieşire. Majoritatea membrilor Waffen-SS-ului, care au completat rîndurile SS-ului în timpul războiului, s-au mulţumit să urmărească înfăptuirea unui singur ideal : duritate şi temeritate nesăbuită. La atît se rezuma pentru ei noţiunea de SS, în rest nu ştiau nimic sau aproape nimic concret despre statul-SS ori despre obiectivele SS-ului. Firește că şi din rîndurile lor s-au evidenţiat cu timpul cei care, potrivit criteriilor noastre de apreciere, erau cei mai răi şi — potrivit apre-

cierii conducerii SS — cei mai buni, formînd SD-ul şi formaţiunile permanente ale lagărelor de concentrare. Abia un sfîrşit victorios al războiului ar fi putut releva, cîţi dintre sute de mii de membri ai Waffen-SS-ului s-ar fi dovedit a fi, a fi rămas sau a fi devenit SS-işti în adevăratul sens al cuvîntului : un primitiv al castei,cu stări sufleteşti neexteriorizate în mod specific, de la individ la individ, ci ca fenomene tipice.

Să privim puţin din aceste puncte de vedere diferitele grupe SS.

Trupele de protecţie iniţiale fuseseră înfiinţate, după cum bine se ştie, ca pază de sală, cu sarcina de a păstra „ordinea", respectiv de a-i imobiliza în cadrul adunărilor pe oponenţii politici. Scopul acesta cerea bătăuşi fanatici şi scandalagii. Capacitatea lor de reacţie se rezuma la diferenţierea între „führer" şi „duşman" : „Siegheil !". („trăiască victoria") şi „Nieder !" („jos cu duşmanii") ; acolo simbolul personificat al unei lumi strălucitoare (în mod semnificativ, nu deranja deloc faptul că idolul nu corespundea în absolut nici o privinţă cu imaginea-simbol a rasei germane, aşa cum nici ei nu erau specimene tipice pentru ea) — de partea cealaltă evreii, marxiştii, francmasonii, iezuiţii (luaţi la grămadă, nediferenţiaţi, imaginiştas de duşmani, reflectînd un primitivism ridicol). Trupele respective erau alcătuite preponderent din şomeri din toate categoriile, care-şi pierduseră orice speranţă într-o ocupaţie stabilă şi ordonată şi acum găseau că este mult mai comod şi mai grozav să se pună, cu bîta şi revolverul, în slujba avîntului naţional.

„Allgemeine SS" era marea pepinieră pe care şi-o crease *Himmler*. Servea mai multor scopuri. Recrutarea era orientată în primul rînd spre aristocraţi, intelectuali şi fii de burghezi bogaţi. Sigur că scopul urmărit nu consta în a transforma, cu ajutorul acestor indivizi, „Ordinul SS" într-un club de lume bună. Menirea lui „Allgemeine SS" era nici mai mult, nici mai puţin decît să asigure conducerii SS relaţii înalte, bani şi un prestigiu corespunzător în faţa poporului german, în spatele căruia să-şi poată realiza mult mai uşor scopurile. N-a fost decît o verigă intermediară ; de îndată ce şi-a atins scopul, s-a

retras treptat fără vilvă, pînă cînd, fără a fi fost vreodată desființată formal, începînd din 1939, a mai jucat un rol doar în măsura în care numeroși membri ai ei au fost pur și simplu recrutați în Rezerva SS, pentru a fi repartizați apoi unităților SS cu efective reduse sau care duceau lipsă de ofițeri ; în felul acesta mulți dintre membri au plătit apoi avantajele sociale de odinioară prin faptul că au fost nevoiți să împărtășească în final, ca foști membri ai lui Allgemeine SS, destinul SS-ului în general. La început, da, atunci sigur că multora li se păruse ceva grozav să poată face parte din presupusa elită națională ! Se făcuse mare caz de spiritul de corp și gardă. Noilor membri conducerea SS le făcea viața extrem de ușoară : membrii activi nu făceau aproape deloc serviciu militar, puteau să se considere un fel de domni, care se îndeletniceau cu sporturi distinse (corpuri de cavalerie SS !) ; pentru dreptul de a purta însemnele SS-ului (acul negru cu runa) „membrii susținători" nu trebuiau decît să plătească o cotizație lunară. Despre vreo instruire teoretică ori politică severă, pentru a putea face parte din „Ordin", nici vorbă. Tactica aceasta a venit abil în întîmpinarea multor tendințe deja existente : „membrii susținători" vedeau în plata cotizației lunare o posibilitate simplă de a se sustrage de la toate celelalte organizații național-socialiste sau acțiuni obligatorii, fiind însă totodată „prezenți" și chiar într-o manieră distinsă : membrilor activi, care simțeau o aversiune puternică față de SA ca masă, splendida uniformă neagră, pe care nu o primeai, ci pe care trebuia să ți-o procuri singur, prea scumpă însă — un impecabil costum făcut de comandă ! — spre a fi la îndemîna oricui, le oferea posibilitatea să iasă în evidență față de „masa obișnuită", să facă paradă de tradiționalul spirit militar german și să se bucure de prestigiul ce se cuvine unei gărzi.

Între timp însă avîntul național-socialist general a generat o asemenea multitudine de posibilități de a face carieră cu mari avantaje financiare și cu mult prestigiu în administrație, în Ministerul de Externe, în Wehrmacht, în economie, în toate domeniile, încît despre o consolidare internă a lui Allgemeine SS în sensul unor idealuri SS de castă nici nu mai putea fi vorba. Ziua de

30 iunie 1934 și evoluția ulterioară a terorii i-au făcut pe mulți să rupă și pe față relațiile cu SS-ul. Majoritatea a continuat, ce-i drept, formal colaborarea ; apartenența nu constituia însă în esență mai mult decît o participare la un gen de asociație lejeră pentru promovarea reciprocă a unor ambiții sociale și profesionale — o asociație, care convenea perfect necesităților de informare ale șefului SD-ului Heydrich și necesităților financiare ale SS-Reichsführung. Elementele negative, care s-au ridicat cu timpul în cadrul lui Allgemeine SS din rîndurile aristocrației, ale intelectualității și burgheziei, acele elemente, deci, care din diferite motive nu s-au putut afirma pe linie de stat, în economie sau în armată, sau care se simțeau atrase în mod deosebit de idealurile SS-ului, au găsit foarte lesne drumul spre formațiunile de bază ale SS-ului.

Himmler a fost destul de deștept ca în 1933 să pună imediat bazele adevăratei sale gărzi : *formațiunile SS „Cap de mort"*. Nu-i putea oferi însă pe atunci însărcinatului său Eicke, funcționar civil al armatei în primul război mondial, rămas fără slujbă, care în afara armatei Reich-ului conspirase împotriva Republicii — la fel ca Röhm și foarte mulți alții — nici sprijin material, nici bani, nici uniforme, nici arme și nici alt echipament. Toate acestea Eicke urma să și le procure singur ; cum ? — treaba lui ! A făcut față sarcinii. Și-a ales efectivele și șefii lor din toate categoriile de declasați, în special fugari național-socialiști din Austria și țările balcanice, deci tot soiul de bătăuși și pistolari, fără nici un fel de situație socială, vagabonzi, niște amărîți de căruțași și ajutoare de pădurari, frizeri, băieți de prăvălie, studenți, temniceri, iar în corpul de conducere foști luptători din războaiele baltice și din corpurile de mercenari, ofițeri ai Wehrmacht-ului și de poliție, care nu putuseră avansa ori fuseseră din diverse motive nevoiți să renunțe la cariera militară, mercenari cu oarecare cunoștințe militare și ceva experiență. Toți aceștia instruiau și erau instruiți à la Fridericus Rex. Și unde anume ? În lagăre izolate, care s-au contopit apoi foarte curînd cu lagărele de concentrare preluate de SA. Și fiindcă eforturile furibunde în teritoriu pentru autoînzestrarea unităților militare prin contrabandă, rechiziționări, furturi și șantaj

nu s-au dovedit a fi suficiente, Eicke a făcut din lagărele de concentrare, cu sistemul lor de sclavie, baza financiară a acestor unități SS. Din fondurile lui Allgemeine SS Himmler le dădea suplimente atunci cînd avea posibilitatea și considera de cuviință.

Principalele mijloace financiare de care dispunea, le utiliza pentru instruirea trupelor de intervenție SS. Cine s-ar gîndi să vorbească despre cultură în cazul acestor oameni, doar pentru că își făceau, în calitatea lor de mercenari ai SS-ului, cu concepții naționaliste neverificate, meseria de soldați profesioniști, n-are el însuși habar ce înseamnă cultura minții, cultura sufletului sau a caracterului. Dacă toți cei ce proslăvesc orbește milităria ar avea măcar cît de cît idee despre adevăratele virtuți ostășești și despre valorile morale severe, cu care marii soldați ai tuturor timpurilor au întîmpinat pericolele deosebite specifice meseriei lor (mult lăudata camaraderie pe timp de război și de pace nu este nici pe departe totul), cu siguranță că n-ar mai putea vedea în Waffen-SS, cum s-au numit trupele de intervenție ale lui Himmler de la izbucnirea războiului încoace, adevărate exemple ostășești. Fanatismul în luptă nu are nici pe departe vreo justificare culturală, nici măcar pe timp de război, și tare aș vrea să știu de ce-am privi spiritul de sacrificiu naționalist al unor formațiuni militare, ca de exemplu al „Diviziei SS Hitler-Jugend" de mai tîrziu, alcătuită în cea mai mare parte din voluntari, cu alți ochi decît privim puterea sacrificiului suprem al adepților lui Mahdi la vremea lor ! Doar pentru că Hitler-Jugend se considera o elită ? ! Dacă faci sau nu parte dintre vîrfurile unei anumite categorii, ale unei clase, ale unui popor sau ale omenirii în totalitatea ei, asta nu poți stabili tu însuți potrivit propriilor tale criterii de apreciere și potrivit propriei tale conștiințe, care poate implica și o doză bună de idealism — de altfel, un idealism deformat, unilateral, chiar nociv, fiind aproape sau în totalitate orb —, aprecierea trebuie să aibă la bază conceptele și normele general-valabile ale valorii, pe care trebuie să le purtăm și să le dezvoltăm în noi, printre altele și pentru a nu ajunge victime ale ispitei, orbirii ori ale valorilor răsturnate. De unde

oare au luat trupele de intervenţie SS ideea de gardă ? De la Allgemeine SS, pe care de fapt doar învelişul gol — o uniformă specială — o făcea să semene cu o trupă de gardă. Iar „asprimea soldăţească“ ? De la formaţiunile „Cap de mort“. Şi pe baza acestor două elemente — exacerbate la maximum — urmăreau să o ia înaintea Wehrmacht-ului. Au fost înfiinţate regimentele „Leibstandarte Adolf Hitler“, „Das Reich“ şi „Germania“, dezvoltate ulterior la nivelul unor divizii. Erau într-adevăr *elită* potrivit noţiunilor lui Himmler, iar Hitler era foarte mîndru de ele ; le iubea. Cînd s-a ajuns în sfîrşit în stare de război, ele au fost vîrfurile executive ale strategiei sale de luare prin surprindere (Wehrmacht-ul i-a prezentat lui Hitler după campania din Polonia un tom de documente cu privire la orori comise de SS, la care Waffen-SS a ripostat, prezentînd la rîndul ei mai multe asemenea tomuri împotriva Wehrmacht-ului !) Temeritatea nesăbuită, fără scrupule şi duritatea au avut în cazul lui Waffen-SS două consecinţe : a suferit pierderi uriaşe şi a fost tratată de duşman cu aceeaşi lipsă de menajamente. Pierderile le compensa Himmler prin recrutarea în rîndurile SS-ului a unor *mercenari SS din toate ţările europene* şi prin recrutarea forţată a aşa-zişilor „Volksdeutsche“*, profitînd în acest scop de funcţia sa de „comisar pentru consolidarea naţiunii germane“ — căci ar fi fost, vezi doamne, vorba de o dizolvare ! Atunci i-o fi venit lui Himmler ideea barbară de „urmărire de spiţă“, pentru că îi expunea adesea pe membrii de familie rămaşi în patrie ai legionarilor lui — în special în Balcani — unor răzbunări teribile din partea concetăţenilor lor de altă naţionalitate. Atît angajarea de mercenari străini, cît şi caracterul lipsit de orice scrupule al luptei au făcut ca SS-ul să fie considerat „o bandă de conspiratori şi rătăciţi“, care nu puteau fi ţinuţi cît de cît în frîu decît de către şefii lor, tipi de aceeaşi factură, şi printr-o disciplină de fier.

Din această societate aleasă s-au desprins apoi acele elemente, care, dispunînd de suficientă experienţă în comi-

* Cetăţeni de origine germană stabiliţi în afara graniţelor Germaniei. — *Nota trad.*

terea tuturor grozăviilor şi săturîndu-se pe de altă parte şi de „farmecul frontului" — deci iarăşi cei mai răi dintre cei răi ! — au format în marea lor majoritate comandamentele formaţiunilor „Cap de mort" în lagărele de concentrare. (Uneori cauzele erau însă şi mutări disciplinare, degradări sau, ocazional, detaşări generale).

Potrivit aceleiaşi scheme sociale şi psihologice ca la toate trupele de elită ale SS-ului au evoluat lucrurile şi în cadrul SD-ului şi al Gestapo-ului. Căpeteniile respective alegeau nu arareori tocmai în funcţii de bază oameni care ajunseseră deja în conflict cu legile sau pe care îi implicau chiar ele, în mod conştient, în asemenea conflicte, pentru ca apoi situaţia lor de declasaţi sociali să constitue o „bază solidă" pentru loialitatea lor ; ca pentru ei să nu mai existe cale de întoarcere. Aparatul era alcătuit în mod preponderent din oameni care n-au putut avansa în condiţii normale în poliţie, completaţi cu sumedenie de existenţe eşuate, în majoritatea lor indivizi fără pic de educaţie sau pregătire profesională. (De altfel şi remunerarea era, în funcţiile inferioare, atît de mizerabilă, încît orice om cu adevărat înzestrat ar fi căutat alte posibilităţi, mai bune din toate punctele de vedere). În categoria iscoadelor şi turnătorilor se adunase chiar scursura categoriilor sociale : aristocraţie, burghezie. funcţionărime şi muncitorime. Nivelul intelectual ridicat al anumitor membri ai SD-ului, ai Gestapoului şi ai partizanilor lor nu excludea nicicum primitivismul lor politic şi cultural ; căci prioritate nu avea o minte superioară, raţională, analitică, ci „fermitatea de caracter" şi „loialitatea în executarea sarcinilor" ; intelectul chiar şi al celor mai intelectuali dintre ei se rezuma pur şi simplu la promovarea eficientă a sistemului de stat SS şi la îndeplinirea măsurilor corespunzătoare.

Fără îndoială că au existat şi printre membrii SS-ului idealişti, oameni dezinteresaţi, superiori. De regulă însă cunoştinţele lor politice, capacitatea lor de a înţelege conexiunile şi a gîndi analitic se aflau într-o relaţie invers proporţională cu forţa concepţiilor lor idealiste. De altfel ar fi şi fost nevoie de o doză bună de tembelism ca să poţi persevera în a crede, în ciuda tuturor evidenţelor

contrare, în idealurile generale propagate de d-l Himmler. Un adevărat *idealist* ajuns în rîndurile SS-ului, şi care măcar cu timpul să fi reuşit să înţeleagă lucrurile, ajungea în mod necesar la disperare, şi atunci nu-i mai rămîneau decît trei căi de ales : să iasă din SS, pînă la urmă chiar şi prin sinucidere (măsură la care au şi recurs unii), să ducă o luptă à la Don-Quijote pentru justiţie şi ideal, soluţie care ducea foarte curînd la conflict sau la moarte, ori să plece pe front şi să cadă în luptă. În 1944 nu mai exista cu siguranţă în rîndul vechilor membri ai SS-ului nici un singur idealist convins şi entuziast.

Complexul firesc de *inferioritate al declasaţilor sociali*, accentuat la mulţi dintre ei de proveniența lor nelegitimă — un factor căruia altminteri nu i s-ar fi acordat vreo importanţă deosebită —, astfel încît să nu se poată referi tocmai la elementul pe care-l reclamau cu deosebită tărie idealurile SS-ului : la un arbore genealogic lung şi „impecabil", le-a creat de la bun început o predispoziţie spre ură puternică împotriva tuturor oamenilor cu un real prestigiu social, cu convingeri politice ferme şi cu o cultură solidă. „Intelectualii" din rîndurile SS-ului, care din cine ştie ce motive nu-şi putuseră termina studiile, de altfel şi un număr apreciabil de învăţători rataţi, îşi mascau de cele mai multe ori propriile lipsuri prin aroganţă nemăsurată şi prin ură.

Cîteva exemple din sute şi mii de *biografii de SS-işti*, care seamănă una cu alta cum seamănă ouăle stricate între ele, vor ilustra cît se poate de elocvent cele spuse mai sus.

SS-Hauptsturmführer Dr. Hoven : născut în 1903, fiul unui funcţionar superior de poştă, rămas repetent în liceu, la secţia reală, pleacă la 16 ani în Suedia, unde lucrează pe o moşie ; la 18 ani emigrează în America, unde este angajat ca supraveghetor la o fermă de lapte ; la vîrsta de 21 de ani ajunge amantul unei bogătaşe, care-i procură pentru 500 de dolari pe săptămînă un angajament la Hollywood. În 1925 se întoarce în Germania, lucrează ca funcţionar de birou într-un sanatoriu din Freiburg, pe care îl înfiinţase cu mult succes fratele său, ajunge apoi manager social al sanatoriului la modă. În anul 1930 pleacă cu un baron de Maier la Paris, unde pentru un salariu de 2 000 de mărci

pe lună întocmește pentru acesta buletine mondene. La apariția național-socialismului Hoven se întoarce repede în Germania, intră în Allgemeine SS, își dă, la cei 32 de ani pe care îi avea acum, bacalaureatul și, pentru că fratele său murise, se apucă să studieze medicina spre a-i moșteni funcția de medic și director la sanatoriu. Examenul care se dă după al doilea an de studiu îl trece abia a doua oară. Intrarea în Waffen-SS i-a înlesnit însă ca în anul 1939, deci deja pe timp de război, să-și dea examenul de stat în regim de urgență, și iată-l așadar medic și apt ca după numai doi ani să fie numit adjunct al medicului șef peste toate lagărele de concentrare, pentru ca după alți doi ani, specialiști să declare, în cadrul procesului Koch-Hoven, că „judecînd după cunoștințele și priceperea sa, cu greu ar putea fi considerat medic...".

SS-Sturmbannführer-ul Fassbender : Origine necunoscută, copil adoptiv al cunoscutului proprietar al fabricii de ciocolată Fassbender din Berlin ; secătură, bețiv, risipitor. Căsătorit, după cît se pare, cu o contesă Stolberg. Face cunoștință cu șeful așa-numitei organizații Reiter-SS (cavalerie), SS-Gruppenführer-ul Fegelein îl finanțează ; ajunge șeful batalionului 1 al regimentului de cavalerie și, alături de Fegelein, unul dintre cei mai mari criminali SS-iști la Varșovia. Printre altele se ocupă cu „arianizarea" firmei de blănuri Apfelbaum, firmă de renume mondial ; împreună cu Slawa Mirowska, secretara proprietarului fugit, „aranjează" fondurile firmei de la cca 40 de milioane de mărci, la 50 000 de mărci ; își lasă amanta însărcinată, îl arestează, cu ajutorul lui Fegelein și al Gestapo-ului, pe soțul ei, un ofițer polonez, pentru ca, după cîteva zile, în înțelegere cu poloneza aceea afurisită, care, cu cîteva ore înainte reușise să obțină o împuternicire pentru avere, să-l împuște în celula sa pe prizonier. Ajunge apoi în Franța, unde, de asemenea, etc. etc.

SS-Standartenführer-ul Koch ; născut în 1897 la Darmstadt ca fiu al unui ofițer de stare civilă ; din 1911 și pînă în 1914 este băiat de prăvălie, pînă în 1916 funcționar contabil, apoi, în timpul războiului, este trimis pe front de două ori cîte două săptămîni și o dată șase săptămîni, în 1920 este funcționar comercial, între anii 1922 și 1930 își

schimbă de cel puţin şapte ori locul de muncă de la o firmă la alta, în 1928 — furt dovedit din fondurile de expediţie ale firmei la care lucra. În 1924 se căsătoreşte, are un fiu înapoiat, Manfred, internat mai întîi într-un sanatoriu, unde îşi petrece mai mulţi ani, iar apoi este înscris la şcoala de muzică de la Braunschweig a Waffen-SS-ului. În 1931 divorţ din vina exclusivă a lui Koch. În acelaşi an intră în NSDAP, la foarte scurt timp după aceea în SS ; în 1932 este dat afară din partid în urma unei chestiuni neclarificate, apoi reprimit ; în 1935 i se intentează la Darmstadt o acţiune pentru lipsă de loialitate şi delapidare, în cadrul SS-ului însă ajunge comandant de lagăr mai întîi în lagărul de concentrare Columbia-Haus, la Berlin, apoi în lagărul de concentrare Esterwege, şi în 1937 se căsătoreşte cu vitoarea „comandantă de la Buchenwald" unde îşi şi începe încă în acelaşi an cariera sa de tristă amintire.

Este mai mult decît de la sine înţeles faptul că indivizi de asemenea speţă au făcut în rîndurile SS-ului, în special în cele ale SS-ului de lagăr, o carieră deosebit de avantajoasă, mai ales avînd în vedere pretenţiile „Gărzii negre a führerului" în materie de *valori spirituale şi morale.*

Dervişilor naţional-socialismului nu li se cerea decît o credinţă oarbă faţă de nişte simple teze, voinţă politică necondiţionată pentru înfăptuirea pretenţiilor „führerului" şi „ţinută" naţională impecabilă. Nici una dintre aceste pretenţii nu presupunea sacrificii din partea primitivului, nu însemna o luptă cu tine însuţi, ci constituia un obiectiv urmărit de toţi chiar cu multă plăcere. *Fidelitate, voinţă, ţinută,* — o trinitate de trăsături de caracter, care ar presupune multă trudă dacă ar prezenta într-adevăr o valoare, dar care în cazul nostru se realiza ridicol de uşor şi fără ca în ochii lor să fie în vreun fel alterată : credinţa era oarbă, voinţa — orientată împotriva altora, iar ţinuta — impecabilă — orice puşti nazist se putea da drept un om de caracter. N-aveau decît să execute ordinele primite şi nu mai erau deranjaţi cu nici o vorbă care să nu le fi convenit, totul era cum se cuvine, iar ordinea germană mondială — ireproşabilă.

De ştiinţă şi cultură n-aveau nevoie cei destinaţi să fie promotorii viitorului mileniu germanic. Milităria nu face

de regulă casă bună cu spiritul, căci gîndirea predispune la critică, iar critica dăunează supunerii (și anume supunerii cazone, lipsite de orice valoare morală). Și la toate acestea se mai adăugau și ideile preconcepute despre realizări deosebite și oameni aleși. Cîțiva literați de bulevard care făceau parte din „Corpurile negre" și-și dădeau aere de eroi au conferit un nimb istoric stupidului cult (despre care altminteri nimeni n-ar fi avut habar) : chiar și stăpînitorii goți din Italia îi priveau cu dispreț pe toți cei care luau pana în locul sabiei spre a-și înscrie numele în istorie ! (Și au pierit !) E drept că noii-germanici, cu cizmele lor înalte, bine înfipți în șa, nu prea înțelegeau mare lucru din istorie, dar făceau mare caz de ea. De un lucru și-au dat firește și ei seama, și anume că anumite teorii din istorie le îndreptățeau *„lenevia prostului"*, menținerea unui nivel de cultură general extrem de redus. Evoluția spirituală a SS-iștilor, mergînd pînă sus, la multe din căpeteniile lor, se situa mult sub limita inferioară a normalului ; cunoștințele lor pozitive depășeau arareori nivelul cunoștințelor unui elev mediocru, mai curînd slab, din clasele primare, dorința de perfecționare, în măsura în care o manifestau în general un mic număr dintre ei, se rezuma la acumularea de noi cunoștințe militare, mai ales dacă acest lucru îi și ajuta în cariera lor. La examenele pentru obținerea gradului de SS-Stabsscharführer, „testele de inteligență" conțineau întrebări de felul următor : „Prin ce se deosebește un copil de un pitic ?", „Prin ce se deosebește o scară de o treaptă" ? „Cîți purtători ai Crucii de cavaler există în Waffen-SS ?", „Cine a fost primul purtător al Frunzelor de stejar în armata germană ?" Cît despre șefii SS-ului — ce citeau ei oare ? Cărți aproape deloc, poate cel mult romane polițiste, chiar dacă obișnuiau să-și facă cadou între ei cărți foarte scumpe. Își citeau oare măcar propriile „Broșuri de perfecționare SS" ? Nici pomeneală, majoritatea nici măcar publicația „Corpurilor Negre" ; de regulă nu parcurgeau decît titlurile din ziare, uneori poate chiar și o jumătate de articol de fond, atît timp cît „curgea".

Pentru țelurile SS-ului nu se cerea știință, ci *conștiință*, conștiință de stăpîni, conștiință de elită — chiar și în cadrul NSDAP-ului —, conștiință de pretorieni, conștiință a rela-

ţiei prieten-duşman. Şi toate acestea combinate cu o anumită prestanţă, care putea fi foarte lesne şi mai mult sporită prin asprime, lipsă de scrupule, îngîmfare, neînduplecare, obiceiul de a inspira groază etc. Orice gîndire critică, presupunînd capacitatea de a face comparaţii şi deosebiri şi presupunînd deci, totodată, un plus de cunoştinţe ar fi fost considerată ca dăunătoare forţei combative a SS-ului, „moleşitoare", ar fi fost considerată destructivă, periculoasă, neloială, „jidovească". Nu folosea întru nimic conştiinţei ; acesteia îi erau suficiente principiile politice. SS-iştii nu puneau la îndoială nimic din ceea ce le spuneau şefii lor (situaţie de altfel extrem de plăcută, ba uneori chiar comodă pentru ei) ; a te îndoi echivala pentru ei cu a trăda, iar „onoarea lor consta în loialitate" : şi-au rămas credincioşi chiar lor înşile (pînă cînd, în final, aproape că ar fi preferat să se autopărăsească).

Analizînd toate aceste conexiuni psihologice, rezultă limpede că motivele SS-ului n-au fost niciodată de natură eteronomă, deci pur culturale ci că ele s-au menţinut întotdeauna doar în sfera propriilor lor dorinţe şi străduinţi. Mă îndoiesc, cel puţin în cazul SD-ului, al Gestapoului şi al formaţiunilor Cap de mort, pînă şi de autenticitatea dragostei lor de patrie, pentru că pentru ei chiar şi aceasta se identifica cu conducerea germană şi cu avantajele lor. În general, ca şi în particular, întregul lor comportament era orientat spre propria lor punere în valoare, în spatele căreia se ascundeau mai mult stări emoţionale decît scopuri : sentimentul de forţă politică şi sexuală — „tipuri ideale de bărbaţi naţional-socialişti" —, ambiţie, mîndrie de castă, sadism cazon, masochism de cazarmă în toate formele lor primitive şi contorsionate, aşa cum le-au produs două sute de ani de educaţie prusacă, şi aviditate de plăceri de tot felul. Întreg acest amalgam de porniri şi înclinaţii nu se încadra în nici o ierarhie valorică morală şi nu putea fi nicicum ponderat. Ceea ce i-a ţinut un timp în frîu a fost teoria neogermană moştenită despre „porcul din tine însuţi" şi teama de „severitatea neînduplecată" a lui Himmler, care şi după cîţiva ani putea fi încă observată şi la alţi şefi SS superiori.

Influența exercitată de personalitatea SS-Reichsführer-ului asupra SS-ului este singurul lucru greu de înțeles în cazul acestuia din urmă. Individul era un tip ridicol de nemilitar, și SS-ul o știa. Era un model de virtute, ca la carte, ordonat, mic-burghez, harnic, pedant, nu era un strateg, nu era un om de stat, nici un gînditor, nu era un desfrînat și nici un nebun ; și atunci prin ce oare se impunea el în fața SS-ului ? Aproape nimeni nu-l numea altfel decît „Reichs-Heini". Și totuși ! Ceea ce le impunea respect nu era, după părerea mea, în nici un caz personalitatea, ci performanțele lui, ale căror premise sufletești nu încercau în nici un fel să le descifreze (bineînțeles că nu !) ; acceptau ca atare contradicția dintre felul său de a fi și modul în care le corespundea lor. Pentru că realizările lui Himmler li se potriveau perfect : un sistem atotcuprinzător al puterii. Prea puțin îi interesa pe adepții lui dacă cel ce a dispus cele mai cumplite măsuri de teroare ori măcelluri în masă din istoria Germaniei își consuma în mod birocratic sau în excese fanatismul lui calculat, mărunt în felul său, căruia doar o predilecție sentimentală pentru istoria germanică veche îi mai dădea o tentă de strălucire mistică, cam ca o făclie aprinsă în întunericul nocturn al domurilor ori cetăților. Le era suficient faptul că nimic nu-i obliga să-și pună stavilă propriilor lor instincte. Înghițeau, în schimb, fără să crîcnească, anumite duritați, de exemplu ambițiile — pentru noi paradoxale — de dreptate ale lui Himmler. Pedepsea fără milă și aproape întotdeauna înăsprea sentințele tribunalelor SS. În cazul propriului său nepot, Hans Himmler, SS-Obersturmführer, de exemplu, a dispus, ca pedeapsă pentru divulgarea la beție a unor chestiuni ale SS-ului, degradarea, condamnarea la moarte, pedeapsă comutată apoi în trimitere pe front pentru a se reabilita în calitate de parașutist, ulterior, pentru niște comentarii ireverențioase, l-a băgat din nou în închisoare și pînă la urmă l-a „lichidat" în lagărul de concentrare Dachau ca homosexual. Era chiar una din particularitățile lui să pedepsească pe cineva foarte aspru, pentru a-i comuta apoi pedeapsa în „reabilitare pe front", să lase pe cîte cineva să cadă în dizgrație, pentru ca după un anumit timp să-l ridice dintr-o dată din nou, acordîndu-i o și mai mare

încredere și recunoaștere. Eu personal îl bănuiesc chiar că o fi citit vreodată așa ceva, ca principiu educativ și prestigios al vreunei figuri de conducător din istorie, aplicîndu-l acum în mod birocratic ; principiul și-a dovedit, de altfel, și eficacitatea — prin sine însuși, nu datorită d-lui Himmler.

Setea de putere implică anumite tendințe sufletești și sociale formale, care prind în fiecare caz în parte contur, indiferent dacă persoana de la care pornesc este un posedat ori un birocrat. Și fără îndoială că tocmai setea de putere a fost aceea, care i-a împins pe indivizi ca Himmler, Heydrich, Best, Kaltenbrunner, Müller (șeful Gestapoului în timpul lui Kaltenbrunner) să creeze și să mențină eficient sistemul. Indivizii aceștia nu vroiau decît putere și numai putere — putere asupra oamenilor, asupra instituțiilor, asupra Germaniei, asupra popoarelor și eventual asupra lumii și a viitorului. Totul să se facă după voia lor. Poate că și-au dorit puterea mai mult instinctiv decît conștient, închipuindu-și că ar fi spre binele Germaniei, și probabil că și-au construit edificiul farsei naționale înșelîndu-se chiar și pe sine, înșelînd lumea înconjurătoare și opinia publică, căci ideea de forță de dragul forței poate că n-ar fi fost încă înghițită. În felul acesta efectele n-au fost nicidecum mai slabe, în schimb însă mai de durată. Așa cum național-socialismul și-a creat un stat propriu în cadrul republicii, pentru a o săpa pe dinăuntru, tot așa a procedat și SS-ul în cadrul național-socialismului : mascîndu-și propriile tendințe și intenții, și-a cucerit treptat autonomie, autarhie și exclusivitate.

Indivizi ca Eicke și Pohl erau de altă factură, deși se simțeau atrași de societatea respectivă, ca fierul de magnet ; niște adevărați salahori, stăpîni față de subordonați și *rasali* în fața superiorilor, în stare să procure tot ce s-ar fi putut dovedi necesar pentru edificarea și întreținerea fortăreței universale : materiale, bani, sclavi și arme. Reuneau în mod magistral două trăsături contradictorii, ireconciliabile după părerea „Corpurilor negre" : spiritul de comerciant cu eroismul. Nici unul dintre supraevreii lui Streicher n-ar fi izbutit să realizeze vreodată ceea ce a reușit SS-Obergruppenführer-ul Pohl ; raționalizarea valo-

rificării cadavrelor la nivel de masă. Sclavul din lagărul de concentrare, ce putea fi procurat fără nici o investiție de capital, producea în viață fiind și în condițiile folosirii financiar economice nemijlocite a forței sale de muncă, următorul profit :

Salariu concesionat zilnic între RM (Reichsmark) 6, — și RM 8, — în medie	
din care se scade	
1. alimentație	RM —. 60
2. amortizarea îmbrăcămintii	RM —, 10
	RM. — 70
	RM 5,30
Prin urmare, la o durată medie de viață de trei sferturi de an . . . . . ori 270 =	RM 1431. —

Acest profit creștea prin valorificarea rațională a cadavrului deținutului, după 9 luni, cu beneficiul obținut din

1. . . . . aurul dentar,
2. . . . . obiecte personale de îmbrăcăminte

acestea fiind repartizate fie altor lagăre de deținuți, nemaifiind necesare alte cheltuieli pentru achiziționarea de haine, fie țesătoriilor, spre valorificarea fibrelor pentru uniforme SS,

3. . . . . obiecte de valoare rămase de la morți,
4. . . . . bani găsiți asupra lor.

Pînă prin primii ani de război, obiectele de valoare și banii nu erau restituiți familiei celor morți decît în cazul minorității cetățenilor germani din rîndurile deținuților

Sumele se reduceau, de fiecare cadavru, cu cheltuielile de ardere, care reprezintă în medie . . .	RM 2. —
rezultînd deci de fiecare cadavru un profit net nemijlocit de	RM 200, —
care în multe cazuri se ridica însă pînă la mii de RM	
Așadar profitul general realizat din circulația deținutului se ridică în medie, în 9 luni, de cap de om la cel puțin	RM 1630, —

Prin valorificarea oaselor și a cenușii unul sau altul dintre lagărele de concentrare au realizat și încasări suplimentare.

Să nu se creadă cumva că autorul listei acesteia aș fi eu ; ca a fost întocmită de către SS, iar Pohl veghea cu

străşnicie „să nu-i încurce cineva socotelile". Oficiul central economico-administrativ al SS-ului (SS-WVHA) trimitea în permanenţă echipe de control, menite să înlăture pe dată pericolul unor eventuale concurenţe mai mici sau mai mari, aşa cum a încercat, de pildă, în repetate rînduri poliţia germană în răsărit sub forma „lagărelor de muncă", sau a „lagărelor de reţinere poliţienească" şi altele.

În mod normal ar trebui considerat drept un paradox fără egal faptul că tocmai acest SS pornise iniţial, la concurenţă cu întreaga „şefime" naţional-socialistă, „să desfiinţeze robia cametei" şi să elibereze omenirea de „blestemul aurului". În realitate practicile lor demonstrează că niciodată n-au luat în serios asemenea revendicări enunţate în gura mare sau, în cel mai bun caz, că s-au înşelat pe ei înşişi, că şi-au îmbrăcat, pentru o vreme, pînă a ajunge la putere, dorinţele lor egoiste în parole naţionaliste, umanitariste, antisemite.

Într-o bună zi ar fi ieşit cu siguranţă la iveală şi ar fi devenit evidentă pentru oricine setea de putere în forma ei cea mai pură, mergînd mînă în mînă cu aviditatea. În primii ani şi în timpul războiului, însă, cînd mai trebuia ţinut seama de cîte unele lucruri, nu se prea încumetau să-şi arate adevărata faţă. Şi atunci sistemul s-a învăluit într-o *mantie groasă de mister.* Puţine lucruri la SS nu erau secrete". Cea mai secretă era practica lagărelor de concentrare, care nu servea decît din punct de vedere general-politic la răspîndirea unei spaime de nedescris. *Bizareriile sistemului* s-au manifestat, între altele, şi în faptul că nici măcar funcţionarii Gestapo-ului nu aveau dreptul să pătrundă pe teritoriile lagărelor fără aviz special din partea RSHA-ului, Secţia a IV-a, deşi tocmai ei erau cei care trimiteau mii de oameni în lagărele de concentrare. (Printre altele nu arareori chiar din teamă, ei avînd obligaţii deosebite trasate de RSHA în legătură cu securitatea poliţienească în teritoriul lor, securitate pentru care şeful local al Gestapoului răspundea cu capul). De aceea extrem de puţini dintre funcţionarii Gestapoului ştiau cu de-amănuntul cum arată pe dinăuntru iadul în care îşi duceau victimele. Aşa că întrebările adresate de ei celor puşi în libertate în legătură cu viaţa dusă acolo erau arareori întrebări-

capcană, și în cele mai multe cazuri efectiv întrebai în curiozitate ! Pentru că Gestapo-ul era o formă de organizație, iar SS-WVHA alta. Ambele urmăreau aceleași scopuri, dar pe căi și prin mijloace diferite, pe care, după posibilități, le țineau secrete unii față de ceilalți. La toate acestea se adaugă o schemă organizatorică deosebit de umflată, aproape de neînțeles pentru un om normal și absolut impenetrabilă. Gestapo-ul nu se sinchisea cîtuși de puțin de felul în care sistemul lagărelor de concentrare al SS-WVHA se descurca cu masele de oameni aruncați deodată în fața porților lagărelor, nu-l interesa dacă există sau nu loc, îmbrăcăminte, hrană, medicamente. Pe de altă parte și SS-WVHA arareori mai restituia Gestapo-ului un sclav pe care apucase să-l exploateze. Ceea ce unea între ele cele două mari organizații ale terorii era setea de putere și exploatare a conducerii superioare : Eicke-Pohl pe de o parte, Müller-Kaltenbrunner pe de alta, și fiecare „lucrau în parte pentru domnul și stăpînul lor comun : Himmler.

Iar în jos — rețeaua multiramificată a *transmiterii dispozițiilor*, care în mod surprinzător implica libertatea personală de decizie și deci responsabilitate. Conducerea SS cerea de la subordonați supunere și independență în același timp. Ambele trebuiau îndeplinite de cei în subordine. Drept cel mai bun membru SS trecea, în concluzie, acela care „știa ce trebuie făcut", nu aștepta prea mult ordine precise, ci acționa „în spiritul SS-Reichsführer-ului". Iar acest „spirit" nu era de regulă prea greu de ghicit, în special cînd era vorba de măsuri împotriva unor „dușmani ai statului". Eicke, de exemplu, spunea „că e preferabil ca un deținut dintr-un lagăr de concentrare să fie împușcat, decît ca, evadînd să pună el în primejdie siguranța Reich-ului" ; pentru „a nu neliniști" santinelele (respectiv pentru a le pune în siguranță !), el a dat dispoziție ca atunci cînd o santinelă împușca un deținut „în timp ce încerca să evadeze", „să fie pe cît posibil scutită de interogatorii". A manifesta inițiativă la împușcarea prizonierilor — acțiuni de altminteri și premiate datorită neplăcerilor sufletești și de altă natură legate de situație — echivala în cazurile acestea cu executarea unui ordin. Sloganul SS-ului : „Greșelile comise de justiție trebuie corectate !" — nu era cele

și el un îndemn, care la rîndul lui punea în mîna funcționarului SS ordinul de internare și în cea a medicului de lagăr seringa cu otravă ? Ofițerul legist al SS-WVHA, SS-Obersturmbannführer Dr. Schmidt-Klevenow, o figură sumbră din imediata apropiere a lui Pohl s-a exprimat odată în timpul unor cercetări : SS-Reichsführer-ul a dat, ce-i drept, un ordin împotriva uciderii fără dispoziție a deținuților, se pune însă întrebarea, „dacă nu și-a rezervat cumva în secret dreptul (reservatio mentalis) de a fi de acord cu nerespectarea acestui ordin" ! Îți vine aproape să crezi că ai de-a face cu un citat dintr-un pamflet împotriva ordinului iezuiților și cînd colo îl ai în fața ochilor, în carne și oase, pe un slujitor al lui Wotan din Berlin-Lichterfelde, Unter den Eichen 125. Ulterior, cînd prea mulți și-au dat seama că, odată intrat în dificultăți — care se puteau și ele ivi — nu erai acoperit, practica aceasta a dat naștere la revers : la teama de răspundere, la a nu mai întreprinde absolut nimic fără dispoziție scrisă. Înainte însă se ajunsese la un *amalgam bizar alcătuit dintr-un cult al supunerii și o lipsă de control.* Dacă se dădea un ordin, acesta era executat orbește, în lipsa ordinului însă se acționa „în spiritul..." L-ai putea compara pe adevăratul membru al formațiunilor SS Cap de mort din perioada lor de glorie cu un ciine de vînătoare dresat care pornește singur, din instinct, la vînătoare, dar care reacționează pe loc la un șuierat cît de îndepărtat al stăpînului, fie pentru a se gudura, fie pentru a porni la un atac special.

Iată deci că nimic din ceea ce a făptuit SS-ul în lagărele de concentrare, individul sau banda în ansamblul ei, *nu constituie din punct de vedere psihologic un mister :* sînt acțiunile unor oameni astfel dresați și puși într-un asemenea cîmp de acțiune, oameni însă care purtau în ei dinainte premisele intelectuale, emoționale și sociale necesare unei asemenea folosiri a lor. Fuseseră instruiți să vîneze „dușmani de stat", să „trateze în mod corespunzător" anumiți „dăunători ai neamului", să „facă inofensivi" dușmanii führer-ului. Iar brutalitatea, sadismul, arivismul, corupția, suprasaturația, lenea, lașitatea, demența de tot soiul, de care au dat dovadă în asemenea situații, nu reprezintă absolut nimic nou. La fel au procedat, total sau

parțial, toți barbarii din istoria omenirii, toți inițiatorii unor masacre în masă, toți criminalii sadici și toți fanaticii primitivi. Faptul că au existat medici SS de lagăr care au făcut experiențe nelegiuite pe femei, gardieni, care nu s-au dat în lături de la nici o grozăvie, Scharführer-i care se scăldau în sînge apoi, așa cum erau, se duceau — liniștiți și cumsecade — acasă și se jucau cu copiii lor neștiutori, sau își îmbrățișau nevestele înșelate — toate acestea sînt manifestări patologice cunoscute ale sufletului omenesc : natura umană își creează, pentru a putea face în general față vicisitudinilor naturii, deci înainte de a apare fenomene de disociere a conștiinței, de demență ori întunecare mentală, un sistem de spații de trăiri separate și se refugiază, ori se strecoară, ori pășește cu mîndrie din cămăruța fricii în cea a naivității, din cea a groazei în cea a iluziilor de pace, dragoste și bunătate. Oare n-au existat nenumărați criminali, ucigași, sadici, care iubeau copii nevinovați ? De ce așadar să nu poată emite și Göring o lege împotriva vivisecției, Hitler să nu poată primi cu plăcere buchete de flori de la fetițe, Himmler să nu poată preaslăvi viața onorabilă a familiei germane, de ce să nu poată manifesta orice SS-ist afecțiune față de copiii și cîinii lui ? Toate aceste manifestări sînt bizare, bolnăvicioase, perverse, sînt fățărnicie obiectivă a unor conștiințe violentate, renegate, reprimate, nu sînt însă noi, sînt tot atît de puțin noi ca și corupția care țîșnește inevitabil la suprafață în cazul oricărei categorii de oameni neînzestrați cu convingeri morale adînc înrădăcinate, dar care au în schimb libertatea de a-și da, fără nici un control, frîu liber tuturor înclinațiilor lor sacrosancte. „Nu găsesc nici o explicație pentru acțiunile mele", a declarat comandantul de la Buchenwald, Koch, în timpul procesului, judecătorului său SS-ist de instrucție, „în afară poate doar de faptul că am fost răsfățat de superiorii mei. Tot ceea ce propuneam și făceam, era încuviințat. Primeam întotdeauna numai laude și lauri. De criticat nu m-a criticat nimeni. Toate acestea mi s-au suit la cap. Ajunsesem un grandoman..." Cum e turcul, și pistolul ! — oare nu tot așa stăteau lucrurile și cu Hitler ? Sigur că nu este vorba aici de mistere nedezlegate ale naturii umane, ci de abateri de la anumite

legi psihologice de bază dintre cele mai simple în dezvoltarea unor indivizi inferiori. Inferioritatea, indiferent dacă se manifesta în intelect, în spirit, în voință, în fantezie sau în socializarea multiplă a trăsăturilor sufletului uman, i-a împins pe indivizii de acest gen către SS, unde au găsit loc fără multe probleme, foarte repede, fiind chiar cotați la un nivel net superior ; tot inferioritatea i-a și ținut legați de SS și i-a împins din viciu în viciu, de la o crimă la alta. Comportamentul fiecărui membru SS în parte, indiferent de nivelul ierarhic la care se afla, a fost tipic pentru comportamentul general de bază și pentru întregul sistem.

Psihologia deținuților din lagărele de concentrare

În timpul cumplitei ierni 1939—1940, cînd mulți dintre noi, cei de la Buchenwald, suferam dacă nu chiar de dizenterie, cel puțin de diaree puternică, într-o bună zi, în timpul unei furtuni de zăpadă, lîngă mine, așezat pe latrină, se afla un fost emigrant, pe care SS-ul reușise să pună din nou laba. Ca toți cei care se bizuie întotdeauna pe precauția și bunăvoința semenilor săi, și în ciuda bolii care-l chinuia, nu-și luase hîrtie de closet la el. A văzut că am cîteva bucățele de hîrtie de ziar în mînă și s-a răstit așa, dintr-o parte, la mine, în maniera în care se vorbea în mod obișnuit în lagăr : „Dă-ncoa' o bucată !". Nu i-am răspuns, căci nu-mi plăcea acest mod de a cere ceva, pe care chiar și în lagăr l-am urît întotdeauna. Cînd am terminat însă, am trecut pe lîngă el, i-am pus trei bucățele pe genunchi și i-am aruncat din mers : „Mereu vechea poveste — greierele și furnica...". Cum credeți că a reacționat amărîtul ? A sărit în sus, așa cum era, a aruncat hîrtia în noroi, a călcat-o furios în picioare, strigînd fără întrerupere : „Nu-mi trebuie hîrtia ta ! Nu-mi trebuie hîrtia ta !" Isterie ? Fără îndoială. Cu siguranță însă că mai înainte, în sufletul omului aceluia se prăbușise o lume ! Un om ultrasensibil, pe care umilirile și înjosirile din perioada de lagăr nu reușiseră să-l abrutizeze, ci, dimpo-

trivă, îl făcuseră să-şi piardă orice înveliş protector, astfel încît să „explodeze", împotriva oricărei raţiuni, chiar şi la cea mai vagă umbră de ironie, mai mult blîndă, deşi nici el însuşi nu fusese deloc politicos. (Propria mea „iritare" a fost fără îndoială expresia aceleiaşi tulburări sufleteşti).

Lagărele de concentrare storceau sufletele din victimele lor, asemenea unor pietre de moară. Cine putea supravieţui teafăr acestui proces ? *Nici unul dintre deţinuţi n-a ieşit de acolo aşa cum era cînd intrase !*

Spre deosebire de lumea SS-ului, psihologia prizonierilor este bogată în diferenţieri, în surprize, în frapante radiografii, în întreaga harababură de reacţii, pe care, în amintirea unui fragment din Novalis, am mai numit-o odată socializare generală a proprietăţilor sufletului omenesc care nu poate fi nicidecum analizată exhaustiv pe baza schematicii scolastice simplificatoare despre raţiune, voinţă şi sentimente. Toţi acei oameni, care au găsit drumul spre SS, aveau, după cum am arătat, trăsături sociale şi de caracter identice sau asemănătoare ; prizonierii internaţi în lagăre de concentrare, însă, se diferenţiau cît se poate de tare în funcţie de origine, aptitudini personale, convingeri politice şi calităţi spirituale şi morale. Firesc că lagărele de concentrare erau asemenea unor *cazane de topire* a metalelor, care *amalgamează totul*, nu însă în asemenea măsură, încît să uniformizeze conştiinţele. Cei mai mulţi dintre deţinuţi au părăsit lagărele de concentrare cu exact aceleaşi convingeri, pe care le avuseseră şi la început ; poate, cel mult, mai bine fixate. Elementul care se năştea într-adevăr într-o manieră mai mult sau mai puţin unitară în lagărul de concentrare era similitudinea sau identitatea modului de reacţie.

Noua stare de spirit se forma în *trei etape de dezvoltare* : prin şocul internării în lagăr, prin „procesul de selecţie" din primele luni şi prin procesul de adaptare, care dura ani de zile şi crea pînă la urmă tipul de „concentraţionist". Acest tip avea trăsăturile sale deosebite, specifice — în felul său de a fi, în comportamentul faţă de lumea lagărului, faţă de SS şi faţă de lumea exterioară, de care era rupt. Fiecare persoană şi fiecare personalitate

a creat în trăirea aceea comună o seamă de asemenea elemente, care au generat apoi o anumită asemănare sau chiar identitate.

Cel mai puțin s-au schimbat în lagăr *asocialii și criminalii de profesie.* Cauza trebuie căutată în înrudirea sufletească și socială cu SS-ul ; erau și ei detracați social, cu un grad de cultură redus, la care predomina o lume a instinctelor, fără convingeri elaborate. Diferența dintre ei consta în faptul că SS-iștii manifestau o îngîmfare de castă, atît de rigidă, încît nu admitea nici urme ale unor variațiuni individuale ; de aceea SS-istul nu mai putea evolua sufletește sau devenea pas cu pas tot mai primitiv, tipul ajungînd stereotip. Asocialii și așa-zișii sau realii criminali de profesie nu aveau ceva în genul unor norme de castă, care să-i influențeze din afară ; în cazul lor exista deci posibilitatea unor aspirații individuale precum și a anumitor variante de evoluție. La unul sau la altul dintre ei putea, de exemplu, să se manifeste tendința de a se desprinde treptat din sfera acelui mărunt egoism antisocial (asocialitatea) sau din cea a criminalității. De aceea viața spirituală a acestor grupe de deținuți era oricum mai bogată decît cea a SS-ului. E adevărat că nici în cazul lor nu se putea desfășura un proces de transformare deosebit de interesant, dat fiind faptul că mediul în care trăiseră înainte nu se diferenția esențial, ci doar ca dimensiuni și ca trăire intensivă de cel în care se aflau acum. Nici unul dintre cei care purtau triunghiul negru sau verde, fără ca structural să aparțină însă întru totul acestor categorii sau fără a fi decăzut într-atît încît să nu mai poarte în sine dorința de a regăsi drumul spre o categorie socială respectată, nu putea scăpa în ochii lagărului de marcajul său. Nu le rămînea așadar altă posibilitate decît să-și ducă zilele cît mai modest, fără a bate la ochi, uneori chiar cu capul plecat. Orice detașare prea evidentă de categoria din care făceau parte ar fi atras asupra lor o ură nemăsurată, iar în cazul criminalilor de profesie le-ar fi pus chiar viața în primejdie și i-ar fi frustrat uneori de protecția de grup atît de importantă împotriva SS-ului, pe care și-o organizaseră, firește, pur instinctiv și siliți de împrejurări, și cei negri și cei verzi. Adevărații asociali și cri-

minali de profesie, însă, n-au făcut decît să-şi dezvolte în continuare predispoziţiile deja existente. Ambele categorii erau mizantrope — asocialii, cu înclinaţia lor principială spre izolare, acceptînd contactul social doar din nevoi fizice, din necesităţi de schimb sau de înşelătorie sau din curiozitate, criminalii — din nevoia de a face rău. La primii decăderea interioară şi exterioară se accentua şi mai mult în lagărul de concentrare, ceilalţi însă au găsit un teren nou, interesant pentru aplicarea înclinaţiilor lor criminale.

Deşi din punctul de vedere al originii, al caracterului şi al nivelului de cultură erau înrudiţi cu SS-ul, accesul la dezvoltarea culturii personale fiindu-le, ca şi acestora, închis, relaţiile lor cu SS-ul se manifestau în mod diferit. Cu criminalii, SS-Führerii întreţineau relaţii multiple, cu asocialii doar arareori. De ce? Criminalul de profesie consecvent şi activ avea şi el, în felul său, o „conştiinţă de castă". Avea un fel de mîndrie profesională şi era înclinat să facă din faptul că „societatea normală" îl respinsese o virtute de grup, cu „loialitate", „camaraderie", „sinceritate" şi necondiţionare. Între proscrisul situat în afara legilor şi ceata pierdută, care a întors spatele tuturor principiilor umanităţii, se formează în mod necesar o comunitate de interese, de îndată ce împrejurările îi apropie unul de altul. Atunci „cine se aseamănă se adună" — „frère et cochon" şi unul şi altul. De deţinuţii cu triunghi negru, în schimb, membrii „Corpurilor negre" nu erau legaţi decît printr-un individualism mărunt, materialist; în rest, asocialii nu aveau o conştiinţă de clan, nici un fel de înclinaţii spre un activism descătuşat şi nu erau mînaţi de sete de mărire. Rămîne discutabil faptul dacă simbolul comun al culorii negre nu le repugna SS-iştilor în subconştientul lor: cu siguranţă că n-au ştiut ce fac cînd au ales culoarea neagră tocmai pentru această categorie de prizonieri!

Conflicte sufleteşti remarcabile nu întîlnim decît la indivizii superiori sau la grupurile, păturile ori clasele superioare. Iar aceştia erau preponderent adversari ai *regimului naţional-socialist pe tărîm politic şi al concepţiei despre lume*. În cazul lor, caracterele se loveau de îm-

prejurări și situații subumane ; iar rezultatul a fost o multitudine incomensurabilă de destine.

Din păcate nu mă pot opri aici asupra fiecărei categorii de deținuți în parte, ci sînt nevoit să mă mărginesc la fenomene psihologice generale sau măcar general posibile. Ar fi grozav să poți elabora de exemplu o *psihologie a cercetătorilor în Biblie !* Deși proveneau, de regulă, din clasa de mijloc a meseriașilor și aveau un mod de gîndire și simțire destul de simplu, ei au prezentat în lagăr un adevărat curcubeu de reacții sufletești și de moduri de comportament, întins între polul prea-sfintei așteptări a lumii de apoi și cel al unui apetit extrem de pămîntesc. O analiză a spectrului lor sufletesc ar reliefa concluzii asupra diferitelor motivații ale virtuții, ce trebuiau căutate nu în aștri, ci mai curînd în stomac.

Tipizarea sufletească s-a realizat pe calea *adaptării la noul mediu.* În capitolul „Internarea în lagărul de concentrare" am arătat că orice nou-sosit era nevoit să parcurgă de la început procesul celei mai crîncene umiliri și degradări. Era fugărit gol prin prăpastia, care separa „lumea de afară" de „lumea dinăuntru". Efectul nemijlocit al înspăimîntătorului act de violență determina în cazul fiecărui deținut în parte procesul de selecție general-valabil : în cel mult trei luni fie decădeai complet din punct de vedere fizic și moral, de-a lungul unui proces ireversibil de declin, fie începeai să te „adaptezi" la mediul lagărului de concentrare. Sfîrșitul survenea ca urmare a rezistenței scăzute, sub forma unui proces rapid ori treptat de decădere, pînă la moarte prin epuizare ori sinucidere. Cine nu putea face față noilor condiții de viață, muncii și climei, se prăpădea repede, nu lent. Omul ajuns la disperare totală nu mai găsea nici o rațiune pentru a continua să trăiască. Dacă, după ce lumea fostelor sale valori se năruise, omul mai găsea în sine un rest de voință, sufletul său ajuns în cele mai adînci tenebre ale existenței arunca de la sine și povara trupului, pe care nici o forță nu-l mai putea ridica deasupra mizeriei cotidiene. Dacă însă epava, în care SS-ul transformase omul, continua să vegeteze, se trezea curînd stînd în calea cuiva în „lupta pentru existență" și era suprimată fără milă. Iar dacă degradarea de la început reușea să ucidă într-un

om doar ceea ce avea el bun, dezlănțuindu-i pe de altă parte forțele răului, odinioară latente; noul venit se adapta într-o clipă sau pas cu pas tiçăloșiei din lagăr, într-una din multiplele ei forme de manifestare.

Adaptarea sufletească la viața de lagăr nu era condiționată în primul rînd de *originea ori poziția socială*, pe care o avusese omul cîndva, ci aproape exclusiv de tăria de caracter și de existența sau lipsa unor idealuri religioase, politice ori umanitare. În acest punct a rezultat o opoziție netă între condițiile de dezvoltare ale SS-ului și ale categoriilor asocialilor și criminalilor, pe de o parte, și cele ale deținuților politici și ale celor cu concepții solide despre lume și viață, pe de alta. Dacă în cazul primilor punctul de plecare social și moral le-a influențat măcar, dacă nu chiar le-a determinat cariera, în cazul celei de a doua categorii, datorită valorii sale superioare, el n-a putut să constituie pentru ei un imbold, ci a fost mai degrabă o frînă. Abia după ce s-au stins cu totul amintirile despre nivelul social de odinioară, caracterul valoros s-a dovedit în stare, conștient de calitățile sale inițiale, să facă față, deși cu multă trudă, noii situații. Încercarea de a transfera în mediul lagărului de concentrare, care constituia cel mai cras contrast față de orice ordine socială închegată, criterii sociale valabile odinioară, n-a reușit niciodată. Iluziile acestea erau fie de la început, încă din stadiul degradării, spulberate, fie își dovedeau hic et nunc lipsa de valoare. Căci ce mai rămîne, dacă e să o luăm așa, dintr-un ministru, dintr-un judecător, profesor, preot, jurisconsult sau dintr-un funcționar de bancă, gol pușcă, cocoțat pe un scăunel mai înalt în mijlocul unei mulțimi de alte creaturi în mizerie, maltratate ca și el, atunci cînd un deținut cu triunghi verde îl rade din cap pînă în picioare, în față și în spate ? Tot așa și încercarea înverșunată, de-a dreptul ridicolă, de a demonstra într-un asemenea mediu dacă nu personalitate, măcar superioritate socială, a eșuat și ea rapid. Cel ce nu venea în lagărul de concentrare decît cu o conștiință de clică, de clan, de castă, cu o conștiință neproletară, apreciată „afară", era un om pierdut, decădea, se prăbușea exterior, ca și interior. Scuturile sociale de tot felul erau sfărîmate radical încă din prima zi, iar dacă susținuseră cumva coloana vertebrală morală a omului res-

pectiv, acesta putea fi șters de pe listă. L-am cunoscut pe un înalt funcționar ministerial german, care în seara zilei în care fusese internat în lagărul Buchenwald, după umilirile prin care trecuse nu mai îndrăznea să privească pe nimeni în ochi. Fondul său de valori personale i-a redat cu timpul conștiința de sine pierdută, era însă cu totul alt om decît înainte. Fiii prințului moștenitor al Austriei, Franz Ferdinand, uciși în 1914, cei doi duci de Hohenberg, înalți aristocrați deci, cărau la Dachau „rahat", de parcă n-ar fi făcut în viața lor altceva și, prin tăria lor de caracter, și-au cucerit stima multora dintre deținuți, chiar și a unora cu idei preconcepute. Și asemenea exemple s-ar putea da despre mulți alți oameni de vază din lagăre.

Dar chiar și fără a fi deținut în viața de dinainte de lagăr vreun rang deosebit, individul nu putea face față greutăților pe care le întîmpina în lagăr și la care se adăuga, în mod suplimentar, și dificultatea de a nu fi „proletar", decît dacă dovedea o deosebită tărie de caracter. Un bun cunoscut de-al meu, Willi Jellinek, cofetar din Viena, este un exemplu grăitor în acest sens. La Buchenwald era cărător de cadavre, deci ca rang în cadrul lagărului egal cu zero. Evreu fiind, un tînăr vînjos și un om cu o personalitate distinctă, nu prea avea, pe vremea lui Koch, multe șanse de supraviețuire. Și ce s-a ales de el ? A ajuns cel mai bun specialist al nostru în Tbc, un practician excepțional, un internist, care i-a ajutat pe mulți camarazi, și pe deasupra și bacteriolog la blocul 50. Deși în forul lui interior un pesimist, s-a strecurat printre nenumăratele capcane ale morții, pe care i le întindea viața de lagăr. Întîmplare ? Firește, dar numai în măsura în care „norocul" nu este totodată și o componentă a destoiniciei ! Pentru că au existat destui directori și înalți funcționari de stat, care, deținuți în lagăre de concentrare, tăbărau, chiar și atunci cînd nu erau chiar morți de foame, pe gălețile pline cu coji de cartofi, pentru a-și aduna resturi de mîncare sau alții, care furau pîine ; în alte cazuri, nu atît de grave, dar numeroase, alți deținuți profitau de îndată în mod egoist chiar și de cel mai mic avantaj posibil, fără a ține seama de semenii lor. E adevărat că aceste cazuri n-au fost chiar atît de numeroase, cum li s-a părut unora. Sigur că decăderea umană a unuia

dintre cei „culţi", a unuia care odinioară avusese un rang social înalt, sărea mai curînd în ochi decît faptul că un individ oarecare, în care opinia publică nu şi-a pus niciodată vreun fel de speranţe, s-a dovedit a fi necorespunzător. (Restrictiv trebuie subliniat faptul că „cel cult" nu fusese educat pentru viaţa din lagărul de concentrare, ci pentru cea dintr-o societate normală). Oricum, asemenea cazuri n-au fost rare şi au demonstrat, ca şi cele pozitive, că hotărîtoare în lagăr a fost nu situaţia socială, ci valoarea personală.

Dacă internarea în lagărul de concentrare era şocul care-l arunca de la început pe noul venit într-o direcţie sau într-alta, şi dacă revolta sau disperarea, care au urmat groazei de la început au fost cele care au decis dacă individul se putea detaşa cu timpul sufleteşte, avînd deci posibilitatea să se adapteze la condiţiile noii existenţe, sau pierea în scurt timp, atunci, în primul caz intervenea procesul obişnuinţei, cel al *transformării caracterului individual*. Cu cît mai conştient şi mai hotărît era modul în care îţi stabileai în acest al doilea stadiu noul obiectiv, cu atît mai uşor şi mai repede găseai şi drumul spre „normalizarea anormalului". Perioada aceasta de adaptare era plină de primejdii. Pretutindeni te izbeai de cîte un zid, sufletul se umplea de bătături la fel ca şi mîinile. Căci „comunitatea" aceasta, în mod tragic şi firesc, totodată, începea să-l ia în considerare pe cel nou-venit abia după ce acesta reuşise să i se adapteze principial. În mod tragic, pentru că tocmai în prima perioadă el ar fi avut mai mare nevoie de protecţie şi atenţie ; în mod firesc, pentru că comunitatea ducea ea însăşi, zi de zi şi clipă de clipă, lupta pentru existenţă cu SS-ul, suportînd nenumărate chinuri pe măsura slăbiciunilor şi punctelor ei vulnerabile. Aici era vorba de un cumplit „proces de selecţie naturală". Fie ca, pornind de la toate aceste exemple, lumea să fie scutită de acum încolo de toţi profeţii care binecuvîntează „lupta pentru existenţă", respectiv transferarea legilor junglei asupra societăţii omeneşti. Cel mai uşor puteai pătrunde în comunitate fără a fi mistuit încă de la marginile ei, dacă urmai cu atenţie sfaturile unor camarazi binevoitori. Se găseau totdeauna unii, care-l luau în pri-

mire pe noul sosit nu cu brutalitate, ci cu o serie de sfaturi practice binevenite. Şi cu ajutorul acestor cunoscuţi, tovarăşi, camarazi sau prieteni trebuia apoi să străbaţi cu curaj, ferindu-te să baţi la ochi, pas cu pas, calea spre experienţele proprii. Vai de cel ce nu avea chiar pe nimeni care să-i întindă o mînă !

Cam după vreo jumătate de an, omul începea să devină „concentraţionist", respectiv evolua spre un *tip moral deosebit,* care, de regulă, se contura pe deplin abia după alţi doi sau trei ani. Nu întîmplător „cei vechi" nu îţi acordau înaintea acestui termen nici o încredere. Era într-adevăr nevoie de un timp oarecare pentru ca sufletul omului, smuls dintr-o lume solidă şi aruncat într-o lume de sălbatică luptă pe viaţă şi pe moarte, să îşi poată găsi un nou echilibru intern.

Starea morală transformată nu marca nicidecum diferenţa valorică bun-rău ; era proprie în egală măsură ambelor categorii. Principala ei caracteristică consta în *primitivizarea sufletească.* Scala trăirilor emoţionale se restrîngea automat. Sufletul omului îşi crea un înveliş protector, un fel de scut de protecţie, care nu mai permitea oricărei impresii puternice să pătrundă pînă la membrana senzitivă. Altminteri durerea, mila, tristeţea, groaza, oroarea, aplauzele ar fi depăşit, în nemijlocirea lor normală, capacitatea de asimilare a inimii omeneşti, spaima, care te pîndea din toate colţurile, ar fi făcut-o să se oprească în loc. Te aspreai, multora li s-a împietrit sufletul. Se petrecea acelaşi fenomen ca în război. Un rîs barbar, o glumă sinistră nu erau adeseori altceva decît o autoprotecţie a sufletelor, pîndite de pericolul întunecării sau al isteriei. Într-adevăr, în lagărele de concentrare, au existat mulţi martiri morţi, însă doar foarte puţini sfinţi în viaţă — deşi lagărele ar fi fost un teren propice pentru ei ! — şi iată-ne, aşadar, pe noi, biete suflete, rîzînd, pentru a nu împietri şi a nu muri. Primitivizarea pătrundea, în perechea de contrarii bun-rău, în toate proprietăţile sufleteşti ale omului. Unii se aspreau, tocmai pentru a putea ajuta, aşa cum un medic este sentimental în calitatea sa de om, îşi lasă însă sentimentalismul de-o parte pentru a putea vindeca ; alţii au devenit cruzi pînă la sadism, reprimîn-

du-şi pornirile sexuale. La unii optimismul înnăscut s-a exacerbat frizînd o credulitate iluzionistă, prinzînd din zbor cu aviditate orice cuvînt ; la alţii puterea critică de discernămînt s-a intensificat, transformîndu-se într-o neîncredere pesimistă. Combativitatea sfîrşea adeseori în aventurism, laşitatea în adaptarea completă la starea de sclavie. Oare cum v-aţi fi comportat dumneavoastră, bărbat sau femeie, dacă, deodată, aţi fi fost scos din careul protector compus din zeci de mii de oameni, postat în văzul tuturor pe o grămadă de bolovani, dezbrăcat în pielea goală şi apoi biciuit ? Aţi fi urlat, aţi fi scîncit sau v-aţi fi muşcat buzele pînă la sînge şi aţi fi tăcut totuşi ? Şi, la întoarcerea la mizerie şi zdrenţe v-aţi fi sfîrşit de ruşine pentru umilinţa îndurată sau aţi fi avut tăria sufletească supraomenească să îndurăţi cu mîndrie şi ultima lovitură de cizmă a SS-istului, menită să vă arunce înapoi în gloata deţinuţilor ? În orice caz, trebuia să vă fi primitivizat pentru a putea supravieţui. Căci camarazii te luau apoi, cu o glumă grosolană, care ascundea mila, şi te îngrijeau pe ascuns, fără multe vorbe, pînă te vindecai.

În spatele pavezei protectoare, care învăluia sufletele, mulţi dintre deţinuţi au dovedit o *rafinare a conştiinţei*, care în multe cazuri a atins grade ieşite din comun. Sub acţiunea puternică a tot ce era omenesc sau neomenesc într-un lagăr de concentrare, conştiinţa morală şi religiozitatea sălăşluind în miezul personalităţii au fost mai curînd stimulate, cu condiţia ca omul să fi fost în general moral şi credincios. În condiţiile vieţii de lagăr existenţa şi eficienţa unor asemenea fenomene nu se puteau manifesta deschis decît arareori, şi asta cu atît mai puţin, cu cît tocmai păturile conducătoare în lagăre nu erau niciodată religioase, cel mult politice, şi numai în cazuri excepţionale vădeau o scrupulozitate măsurabilă după alte criterii etice. Iată de ce există cu siguranţă destui concentraţionişti care au trăit multă vreme în lagăr şi care vor contesta că religiozitatea şi morala au jucat vreodată un rol deosebit. Pe cît de puţin cunoştea însă deţinutul de rînd adevăratele conexiuni ale vieţii din lagărul în care trăia, tot pe atît de puţin, ba chiar mai puţin ştiau şi majoritatea funcţionarilor din lagăr despre lumea interioară

a miilor de oameni, pe care îi aveau în subordine. Îmi dădeam mai mult ca oricînd seama de acest lucru, cînd îi vedeam uneori rămînînd complet descumpăniți lîngă cadavrul vreunuia dintre tovarășii lor mai importanți, care după șapte, opt sau poate și zece ani de detenție, cînd aproape că și vedeau razele libertății mijind la orizont, recurseseră dintr-o dată la sinucidere. Declarațiile pe care le smulgeau nu erau decît un bîlbîit nenorocit. Fiindu-le complet străine abisurile sufletelor omenești, ei nici nu puteau bănui ce se petrece în cugetul atîtor catolici, evanghelici, evrei ortodocși și ale altor camarazi. La mulți dintre deținuți, tensiunea dintre primitivizarea progresivă a spiritului și ascuțirea sensibilității sufletești nu-și găsea rezolvare decît într-o religiozitate mai intensă, fie ea naivă sau iluminată. Din propria întunecime se refugiau plini de încredere în lumina bunătății cerești, pe care credinciosul o poate percepe limpede chiar și în lumea tragică a rătăcirilor și a haosului. Pierderea acestei certitudini ducea la un dezechilibru nervos sau la un activism care în mod subiectiv nu mai avea nici o valoare morală. Cei mai teferi au rămas cei din categoria anima candida, a sufletelor curate ca cristalul, care căutau să facă totul cît se poate de bine, nu se supărau niciodată, orice li s-ar fi întîmplat și alungau de la sine tot ce era rău. Au existat asemenea oameni în lagăre. Doar să nu-i fi pus în funcții, în care se cereau luate decizii importante pentru întregul lagăr ! Atunci cînd SS-ul le cerea politicilor să-i desemneze pe deținuții „neviabili" în vederea lichidării lor premeditate, iar refuzul lor ar fi atras după sine sfîrșitul „guvernării" celor roșii și instaurarea „guvernării" verzilor, trebuia să te dovedești în stare să-ți asumi răspunderea cuvenită. Nu aveai de ales decît între colaborare activă și o presupusă retragere a responsabilităților, ceea ce, așa cum a dovedit-o experiența, putea atrage după sine situații mult mai rele. Cu cît mai sensibilă era simțirea, cu atît mai categorică trebuia să fie decizia. Și fiindcă decizia trebuia luată, și încă repede, luarea ei cădea în mod necesar în seama unor spirite robuste. Mulți au rămas, în urma luării unor asemenea decizii, ca martori în viață, nu toți au ajuns martiri. Cine ar putea îndrăzni să-i condamne pe acei camarazi ?

Tipizarea nu era, după cum s-a văzut din cele arătate mai sus, un proces care să se fi desfăşurat exclusiv în forul interior al deţinutului din lagărul de concentrare. Ea se producea într-o permanentă *interferenţă cu noul mediu.*

Cel mai tare le stăteau pe cap deţinuţilor din lagăr *tovarăşii lor de detenţie.* Erai legat de ei, nu te puteai lipsi de ei, erai la discreţia lor. Stările sufleteşti predominante, care guvernau viaţa dintre ei, erau egoismul şi gîndirea practică, intensificate prin multiple sentimente de antipatie. Solidaritatea cea atît de mult lăudată după desfiinţarea lagărelor de concentrare n-a fost decît o pîrghie făcută din acelaşi material sufletesc dur, care devenea uneori mai maleabil datorită ataşamentului unuia faţă de celălalt sau al unei grupe faţă de alta. Ca solidaritatea să fi marcat într-un mod caracteristic viaţa de lagăr — despre asta nici nu poate fi vorba. Au existat exemple minunate de solidaritate pînă la moarte, de spirit de răspundere faţă de colectivitate pînă la sfîrşitul sfîrşitului. Atunci cînd grupuri întregi de deţinuţi politici se lăsau duşi fără împotrivire la execuţie, o făceau de regulă din consideraţie faţă de tovarăşii lor lăsaţi în urmă : dacă candidaţii la moarte ar fi opus vreo rezistenţă, pentru a muri cel puţin luptînd, faptul ar fi fost calificat pe loc drept revoltă şi s-ar fi luat de îndată cele mai aspre măsuri represive împotriva întregii colectivităţi. Problema respectivă a fost dezbătută de nenumărate ori în lagăr. Asemenea dovezi de solidaritate camaraderească supremă erau totuşi acte solitare, jertfe în faţa morţii inevitabile. Exemple din sfera luptei pentru supravieţuire, căci în lupta pentru viaţa de zi cu zi dominau cu totul alte sentimente. Oricine dintre cei care au trecut printr-un lagăr de concentrare cunoaşte — în diferite variante — dictonul : „Deţinutul este duşmanul cel mai crîncen al deţinutului !" Sigur că nu luat textual ; senzaţia însă aceasta era provocată de caracterul nemijlocit permanent al unui egoism feroce. SS-ul se năpustea ca fulgerul sau ca o vijelie care trece repede sau ca un uragan care poate dura chiar cîteva zile. Şi atunci, împotriva lor se uneau pe loc, cît se putea toate forţele (atunci cînd nu erai nevoit să-ţi cauţi salvarea pe cont propriu) ; oamenii se ajutau între ei, se protejau şi

se salvau unul pe altul în limita posibilităţilor şi forţelor de care dispuneau. În schimb, crîncena luptă de interese a tovarăşilor de detenţie se cerea dusă într-un spaţiu redus, însă fără întrerupere. Iar senzaţia chinuitoare provocată de acest caracter de inevitabil era şi mai mult amplificată de grosolănia de nedescris a formelor în care se desfăşura totul. Extrem de mulţi deţinuţi erau de-a dreptul mîndri de barbaria lor deosebită ; nici că se putea da o expresie mai provocatoare inculturii lor. Pînă şi măruntele, dar deosebit de semnificativele forme de politeţe, care, chiar dacă nu mai aveau reale valori morale, îţi puteau înfrumuseţa puţin viaţa, formule de politeţe ca „te rog", „mulţumesc", „ai vrea ?", „îmi promiţi ?" erau dezavuate. Cînd, în anul 1938, au fost aduşi în lagăre foarte mulţi austrieci, ei au stîrnit luni de-a rîndul antipatia celorlalţi deţinuţi prin folosirea imperturbabilă a formulelor de politeţe, pe care austriecii o au în sînge. Dacă îndrăzneau cumva să spună „mulţumesc !", li se răspundea fără excepţie „pupă-mă-n c... !", iar un „te rog" din partea lor era ironizat aşa cum ştie să ironizeze primitivul după toate regulile artei.

Într-un asemenea aşa-zis sistem, ca cel creat de SS, trebuia să se producă aşadar acomodarea, în contextul unor crize personale mai mult sau mai puţin puternice. De fapt, nu existau decît trei forme în care te puteai încadra : a rămîne un solitar, a te ataşa unui grup sau a activa ca membru de partid.

Solitarul, la care ne gîndim aici, nu era nicidecum un asocial, ci un individual cu înclinaţii spre o izolare, care lui îi folosea, iar altora nu dăuna. Oamenii de tipul acesta erau adesea deosebit de valoroşi, aveau o judecată raţională, erau săritori la nevoie, dar nu doreau relaţii mai apropiate cu alţii. Îşi trăgeau capacitatea de rezistenţă tocmai din singurătate, în măsura în care putea fi vorba de singurătate într-un lagăr. Mulţi dintre deţinuţii din lagăr nu-i puteau suferi pe tovarăşii lor de acest gen ; îi luau peste picior şi îi chinuiau ori de cîte ori li se ivea ocazia — în parte din dorinţa firească a mediocrului de a-l coborî pe celălalt la nivelul său şi a-l simţi egal, în parte, mă gîndesc eu, dintr-o teamă instinctivă faţă de atitu-

dinea sobră a solitarului, pe care o taxau drept îngîmfare. Solitarii erau aşadar permanent în primejdie, dacă nu se găsea cumva vreun admirator cu putere şi influenţă, care să-şi ţină o mînă protectoare asupra lor. Uneori, în izolarea lor de „comunitatea" imensă ce-i înconjura, mai ajungeau şi la cîte o „scrînteală", la un fel bizar de a reacţiona. Iar dacă bizareria respectivă avansa apoi pînă la ţicneală, deci la o permanentizare a ei, omul respectiv putea să o sfîrşească prost dacă avea vreun duşman înverşunat, care să profite de ocazie (vezi în capitolul „Lupta subterană" cazul lui Johann Stürzer, de care am amintit), ori era pur şi simplu tolerat ca excentric inofensiv : te mai răsteai la el, fără a-i face însă propriu-zis vreun rău. Tipul nu mai prezenta importanţă, devenise obiectul ironiilor celorlalţi, un paratrăznet pentru cei din jurul său.

Apartenenţa la un grup însemna ataşarea la o comunitate : cîţiva prieteni, oameni cu aceleaşi convingeri religioase, bărbaţi care vădeau premise spirituale asemănătoare pentru dezbateri sau întruniri „ca la club" — prin cele cîteva încăperi privilegiate ale blocului sanitar al deţinuţilor sau chiar şi prin pivniţe. În cadrul unor asemenea grupuri redeveneai om, deveneai iarăşi şi iarăşi om după ce ziua şi munca şi pedepsele şi apelul şi blocul şi toate celelalte din lagărul de concentrare îţi călcaseră în picioare conştiinţa de sine. Făceai abstracţie de hainele vărgate şi de capetele tunse chilug şi vedeai chipul omului de lîngă tine, şi asta te remonta, vedeai aceeaşi suferinţă şi aceeaşi mîndrie, îţi renăştea parcă speranţa şi erai iarăşi gata să înaintezi, pas cu pas, pe drumul desemnat. Grupurile au reprezentat, probabil, cele mai bune şi mai frumoase trăiri din lagărele de concentrare. Destinul unora dintre ele, în cîte un caz exemplar, ar merita poate chiar un film.

Membrii de partid, în schimb, erau şi în lagăr un colectiv bine orientat — foarte util pentru cei „de stînga", în special pentru comunişti, care găseau ajutorul, sprijinul necesar, ce le uşurau în mare măsură adaptarea la mediu. În lagăre alte partide decît cel comunist şi cel social-democrat n-au existat în rîndul germanilor. Polonezii, cehii,

olandezii și alte cîteva naționalități aveau și forme de partid, care nu erau de orientare stîngă ; dar cum conducerea internă a lagărului s-a aflat întotdeauna în mîinile deținuților din Germania, asemenea organizații n-au putut cîștiga niciodată teren sau au fost chiar reprimate în contextul unor conflicte acute. Partidele de stînga au fost singurul lucru preluat ca atare din structura socială a lumii din afara lagărului, astfel încît partizanii lor găseau, la internarea în lagăr, un liman binecunoscut, pe care se puteau refugia. Urmarea era un start material mai bun și o recîștigare mai rapidă a conștiinței de sine, exista însă și pericolul unei primitivizări nestăvilite și al unei adaptări atît de temeinice, încît departe de a constitui o protecție, reprezenta o degradare. Au existat concentraționiști de partid, care ajunseseră să se împace, din punct de vedere material, ca și spiritual, întru totul cu viața de lagăr, care nu mai cunoșteau și nici nu mai voiau să cunoască altă lume. Lagărul de concentrare, cu posibilitățile oferite de el pentru a stăpîni și a beneficia de avantaje devenise lumea lor.

Grupurile și partidele erau intersectate de noile formațiuni de clasă și de conexiunile naționale, care au îmbogățit multitudinea de tipuri psihologice de deținuți din lagăr cu multe alte caracteristici, de natură să stimuleze sau să frîneze dezvoltarea acestora.

Clasele, care s-au format și în lagărele de concentrare, nu erau, prin structura lor socială, un element nou, ele prinzînd contur, la fel ca și în viața din afară, pe baza unor situații economice identice sau asemănătoare și a unor funcții deosebite. Deținuții din conducerea internă a lagărului reprezentau aristocrația de lagăr, erau „prominenții". O parte dintre ei constituia, la fel ca și în cazul aristocrației nobiliare din toate timpurile și de la toate popoarele, doar o pătură nefolositoare de paraziți. Printre aceștia, ordinarii și paria. Nouă era de fapt apartenența concretă la o anumită clasă în cadrul lagărului de concentrare. Apartenența de clasă de odinioară a deținutului nu mai conta acum, deși în lagărele conduse de roșii fostul activist de partid avea cele mai multe, iar burghezul de odinioară cele mai puține șanse să ajungă în clasa prominenților din lagăr. În general, încadrarea individului într-o anumită clasă, cu toate avantajele și dezavantajele ei, era rezultatul

însumării unor premise : combativitate şi duritate sau slăbiciune şi toleranţă, capacitate de adaptare sau naivitate şi stîngăcie, spirit gregar sau rezervă personală individuală. Ea presupunea capacitatea de a-ţi asuma o anumită răspundere, chiar dacă uneori aceasta nu consta decît în participarea la corupţie, care-ţi asigura avantaje suplimentare pe seama colectivităţii. şi era consolidată printr-o serioasă reasigurare, în bine sau în rău, din partea unor indivizi de aceeaşi factură ori de factură asemănătoare. Intrajutorarea de clică în cadrul păturii formate din Kapo, de exemplu, avea prioritate faţă de întrajutorarea tovărăşească din cadrul unui comandou sau al unui bloc. Pe baza poziţiei celor din care era formată, pe baza experienţei de lagăr, de care dispunea în mod necesar, clasa avea propria ei „conştiinţă", care se exprima în diferite practici uzuale, cum ar fi de exemplu aceea de a-l ţine pe noul venit cît mai mult de-o parte. Dacă într-un grup sau într-un partid puteai pătrunde relativ uşor, tendinţa de clasă era de respingere : „novicele" era ţinut la distanţă cu dispreţ ; membrii clasei aminteau în asemenea ocazii plini de îmfumurare de tot felul de greutăţi prin care trecuseră ei şi care „acum nici n-ar mai exista !" „Ce ştiţi voi, în definitiv, despre un lagăr de concentrare !" era pe atunci una din frazele obişnuite. „Pe atunci, în anul..., cînd noi..." — „Să-l fi apucat voi pe Scharführer-ul cutare sau cutare !" — „Cine n-a fost în lagărul..., ăla nici n-are habar !" şi multe altele de acest gen interpretate la flaşneta lăudăroşeniei şi mojiciei n-aveau altă menire decît ca, prin punerea în inferioritate a celui nouvenit, să asigure pentru sine păstrarea superiorităţii de clasă în cadrul lagărului. Unul dintre şiretlicurile psihologice ale oamenilor puşi în asemenea situaţii sau în unele asemănătoare era şi tendinţa de a-şi ascunde propriile lipsuri morale prin accentuarea gradului de „călire" la care ajunseseră. Sigur că astfel de trucuri nu erau o particularitate a lagărelor de concentrare ; orice prizonier de război a trăit asemenea experienţe, doar că în lagărele de concentrare ele erau mult accentuate datorită izolării acestora şi a mediului de brutalitate excesivă pe care îl reprezentau.

Particularităţile naţionale, care intersectau şi ele toate stratificările formate în lagăre, aveau în cadrul grupurilor naţionale o tendinţă mai curînd egalizatoare, duceau însă la o ascuţire a contradicţiilor dintre naţionalităţi. Ca importanţă, apartenenţa de partid se echilibra oarecum cu conştiinţa naţională, dacă nu cumva chiar precumpănea : un comunist francez, dacă e să apreciem după comportamentul lui practic, era, de regulă, mai ataşat de un comunist german decît de un conaţional al său burghez.

Poate că aici ar fi locul să spunem cîte ceva şi despre felul în care o scoteau la capăt *diferitele organizaţii mai mari de străini* în ansamblul condiţiilor din lagărele de concentrare germane.

Datorită temperamentului şi constituţiei lor fizice în general mai puţin rezistente, *francezii* au suferit mai mult decît alţii de pe urma vicisitudinilor vieţii de lagăr. Individualismul lor cras şi nivelul lor spiritual, de regulă ridicat, le-au creat multe dificultăţi, altminteri evitabile, situaţie pentru care, adesea, ceilalţi manifestau foarte puţină înţelegere. O serie de personalităţi franceze şi-au creat în lagăre relaţii foarte bune. În general însă n-au realizat cu asta nimic. N-au reuşit să-şi unifice rîndurile, spre a le consolida şi a le face mai utile pentru „comunitatea celor asupriţi", fiindcă din punct de vedere politic forţele lor erau incredibil de risipite. La Buchenwald, de exemplu, doar grupul minoritar al comuniştilor francezi a întreţinut relaţii foarte strînse cu conducerea internă a lagărului. Asemenea tovarăşilor lor germani, n-au avut nici ei forţa necesară să-şi cureţe rîndurile de criminalii camuflaţi politic şi de alte elemente dubioase, astfel încît protecţia, pe care o putea oferi grupul, a rămas adeseori unilaterală. Majoritatea covîrşitoare a francezilor din lagăre — exceptîndu-i pe medicii francezi, care au ocupat de regulă funcţii deosebite în blocurile sanitare ale deţinuţilor — au căzut pradă, neajutoraţi, tuturor vicisitudinilor.

Olandezii s-au ţinut foarte bine. Propriile lor contradicţii au fost la început destul de ascuţite, apoi însă, cu timpul, ei au reuşit să le atenueze şi să le învingă. Erau oameni iubitori de libertate şi potrivnici oricărei forme de

constrîngere, indiferent din ce parte venea. Destoinicia de care au dat dovadă i-a ajutat să învingă toate greutăţile ivite în cale. Între ei şi celelalte naţiuni din lagăre au existat relaţii nu numai civilizate, ci de multe ori chiar cordiale.

Cei aproape 2000 de *danezi*, în majoritatea lor funcţionari de poliţie, aduşi în 1944 la Buchenwald, formau o unitate închegată, care trăiau în condiţii oarecum avantajate şi, destul de retraşi, mai mult pentru ei înşişi. Nu s-a ajuns niciodată la conflicte cu ei. Au respins însă, probabil şi din lipsă de încredere, orice colaborare la acţiuni ilegale împotriva SS-ului. Din ajutoarele Crucii Roşii, de care au beneficiat într-o măsură relativ mare, i-au ajutat în repetate rînduri şi pe alţii.

Într-o măsură şi mai mare poate fi afirmat acest lucru despre cei 350 de *studenţi norvegieni*, care au stat şi ei un timp mai îndelungat la Buchenwald — minunaţi oameni, care au adus un spirit sportiv în lagăr şi au fost camarazi foarte buni.

Timp de vreo jumătate de an, pînă la sfîrşitul lui 1944, în lagărul de la Buchenwald s-au aflat şi 167 de *piloţi anglosaxoni*. Perfect organizaţi din punct de vedere militar, ei au întreţinut relaţii strînse cu personalităţile necomuniste din conducerea internă a lagărului, au fost loiali cu conducerea partidului comunist german şi au avut contacte utile cu prizonierii de război ruşi. În rest însă, ca şi olandezii, anglosaxonii au stat retraşi, fapt datorat probabil nu numai firii, ci şi profesiei lor. În multe din excelentele planuri de acţiune, stabilite pentru momentul lichidării lagărului, s-a contat pe acordul lor de a colabora.

Cehii, în măsura în care nu fuseseră exterminaţi la Auschwitz, veniseră iniţial în lagărele de concentrare cu drepturi privilegiate, ca aşa-zişi deţinuţi din Protectorat. Locuiau în blocuri numai ale lor, purtau părul lung şi luni de zile n-au fost siliţi să iasă la muncă. Asta a atras asupra lor invidia celorlalţi. Fiind însă oameni săritori de felul lor, i-au ajutat şi pe alţii, împărţind întotdeauna în special mîncarea suplimentară şi ţigările, fapt care a reuşit să niveleze nenumăratele contradicţii. Cu timpul, mulţi dintre ei s-au prezentat benevol la muncă, înainte

ca restul să fie frustrat de drepturi privilegiate, şi asta le-a creat posibilitatea să-şi aleagă comandouri bune. Dintre cehi doar foarte puţini s-au aflat timp mai îndelungat în locuri de muncă grele. Erau foarte uniţi între ei şi-şi promovau concetăţenii de cîte ori aveau posibilitatea. După depăşirea contradicţiilor politice de partid au întreţinut cu celelalte naţiuni relaţii în parte prieteneşti, în parte corecte.

Polonezii au făcut faţă relativ bine condiţiilor din lagăr. N-au avut o soartă uşoară, întrucît în multe lagăre nu li se arăta prea mare afecţiune. De aceea, majoritatea dintre ei erau interesaţi în acţiuni de întrajutorare reciprocă. În anii războiului au reuşit apoi, în special în anumite lagăre din Răsărit, dar în parte şi în celelalte lagăre de concentrare, să ocupe funcţii importante de partea deţinuţilor. Îşi cuceriseră poziţii foarte solide în special ca şefi de cameră, dar nu arareori şi în comandouri privilegiate, căci şi în grupele lor se ducea sistematic o politică de promovare a conaţionalilor. Între ei au existat camarazi buni, curajoşi, de regulă însă animaţi de sentimente naţionale şi religioase foarte puternice. Majoritatea polonezilor, oameni cu o deosebită capacitate de adaptare, îşi duceau de bine, de rău zilele. Cu toate părţile lor bune şi proaste, polonezii au fost în lagărele de concentrare o imagine fidelă a realităţii lor naţionale în ansamblul ei.

Ruşii erau împărţiţi în două grupuri complet deosebite între ele : prizonierii de război şi civilii ruşi, pe de o parte şi ucrainenii, de alta. Aceştia din urmă constituiau majoritatea covîrşitoare. Spre deosebire de prizonierii de război, care formau o echipă extrem de disciplinată, urmărind cu multă iscusinţă şi de altfel şi pe bună dreptate interesele colectivului (cei selectaţi la „Stalag“ pentru a fi aduşi în lagărele de concentrare erau de fapt comunişti, care îşi susţineau cu multă fermitate cauza), masa ucrainenilor era extrem de eterogenă. Iniţial au fost în asemenea măsură favorizaţi de tovarăşii lor de partid germani, încît era aproape imposibil să formulezi chiar şi cea mai mică obiecţie împotriva unui „rus“. Apoi însă s-a produs o rapidă şi radicală schimbare a atitudinii faţă de ei. Drept urmare n-au mai putut pătrunde în funcţii de conducere.

În ultimul an însă, prizonierii de război ruși au inițiat la Buchenwald, în colaborare cu cîțiva comsomoliști ucraineni de frunte, o campanie de instruire cel puțin a elementelor valoroase din categoria respectivă, pentru a le putea încadra apoi în ansamblu. Dificila sarcină a fost pe alocuri și în parte încununată de succes.

Sigur că unele reflexii psihologice și asupra comportamentului *germanilor*, atît între ei cît și față de celelalte națiuni, ar fi deosebit de interesante și de altfel și utile pentru întregirea analizei. De asemenea și în cazul *evreilor*. Mi se pare însă imposibil să prezinți în cîteva vorbe complexele relații create. Și într-un caz și-n celălalt imaginea ar fi în mod necesar unilaterală, ba chiar deformată. Nici germanii, nici evreii n-au fost prea agreați în lagăre și totuși, în multe cazuri individuale, s-a putut constata exact contrariul. Ambele grupe erau în sine destul de diversificate și adeseori puse pe ceartă între ele — germanii, deși adeseori oarecum „privilegiați" de către SS (e drept că și la pedepse !), evreii, deși chinuiți fără întrerupere. De dragul adevărului, despre ambele grupe s-ar cere scrisă cîte o mică lucrare, prezentînd rolul jucat de fiecare din ele în lagărele de concentrare, cu multe, multe exemple catalogate după importanța lor. Ar rezulta, fără îndoială, că ceea ce s-a scris despre ei în literatura străină despre lagărele de concentrare abundă în puncte de vedere unilaterale, simplificatoare și eronate. După părerea mea nu există alt popor al cărui rol în lagărele de concentrare să fie atît de greu de cuprins în vorbe, ca cel al germanilor și al evreilor — și cu asta consider că am sugerat măcar esențialul !

Legăturile naționale, de clasă, de partid și de grup s-au reflectat în mod determinant în comportamentul individual și colectiv al deținuților între ei. Toate deosebirile însă se contopeau într-o unitate de luptă foarte precis conturată sau, mai bine spus, dispăreau ca în spatele unui zid protector, de îndată ce lagărul se mobiliza împotriva SS-ului. *Relațiile deținuților cu asupritorii lor* erau, din punct de vedere psihologic, extrem de necomplicate. Totul ar fi fost și mai simplu, dacă ar fi existat posibilitatea unei lupte active. Cum însă caracteristică pentru situația deți-

nuţilor era tocmai lipsa de apărare, s-au dezvoltat o serie de particularităţi sufleteşti care merită amintite.

Deţinutul din lagărul de concentrare îşi crease un sistem întreg de mimetism faţă de SS. „Deghizajul" practicat la tot pasul purta marca „Totul în ordine !" — înspre exterior şi deci, aparent, şi în interior. Dincolo de zid nu putea privi nici un SS-ist. Şi deghizajul cuprindea o arie foarte întinsă, de la rigidul „Jawohl" şi pînă la un surîs îndatoritor. Foarte arareori mergea poate şi puţin mai departe, faţă de unul sau altul dintre SS-işti, indivizi descompuşi şi corupţi, dar niciodată deţinutul nu se descoperea complet, pînă la o adevărată familiaritate. Adversitatea principială continua să existe şi nimeni nu uita ce se întîmplă şi ce se întîmplase. Cei mai mulţi prizonieri erau mînaţi de o inimaginabilă *sete de răzbunare* — o reacţie sufletească firească în condiţiile lipsei de apărare. Oameni chinuiţi îşi storceau creerul să inventeze chinuri noi, mai mari, mult mai grele, la care să-i poată supune vreodată pe cei care îşi băteau acum joc de ei. Setea de răzbunare viza întregul regim naţional-socialist şi adepţii săi, se fixa însă de fiecare dată în mod concret asupra individului SS-ist. Practica inumană a lagărelor de concentrare, pe de o parte, şi reacţiile acestea sufleteşti, — şi doar puţini erau capabili să se ridice deasupra lor —, pe de altă parte, au generat cu timpul în cazul multor concentraţionişti vechi, în special la cei cu funcţii în lagăr, o surprinzătoare *egalizare* în aprecierea relaţiei *prieten-duşman*. Tipuri de oameni dintre cele mai opuse vădeau asemănări în felul primitiv de a gîndi, în felul de a simţi, în comportamentul afişat, în ton, în corupţie, firește de fiecare dată cu simptome diferite. Se ajungea astfel, în mod paradoxal, în anumite cazuri de apropiere deosebită, ca de exemplu între unii medici SS şi deţinuţi din lagăr, atunci cînd colaborarea însemna ajutor pentru individ sau pentru întregul lagăr sau chiar şi numai uşurarea situaţiei, la bizare sentimente de *„recunoştinţă învrăjbită"* : îl urai în continuare pe SS-istul respectiv, ştiai că te desparte o lume de el şi totuşi, parcă nu doreai să fie implicat şi el în planurile de răzbunare generală. Conflictul sufletesc, odată conştientizat, ducea la calcule făcute la rece, potrivit cărora îl considerai pe celălalt pur şi simplu drept

o unealtă, sau la o respingere, dacă se poate şi mai radicală, a tuturor celorlalţi SS-işti. Deşi asemenea sentimente şi considerente răscoleau puternic deţinutul, ele nu erau totuşi decît simple surescitări trecătoare specifice perioadei de lagăr, nu erau persistente şi nu deveneau fenomene tipice. Căci după eliberarea din lagărele de concentrare nu s-a ajuns nicăieri la excese sălbatice din partea deţinuţilor împotriva SS-iştilor prizonieri, care pretutindeni erau predaţi pur şi simplu, chiar dacă triumfal, soldaţilor aliaţi, iar „excepţiile", faţă de care te mai simţeai poate într-o oarecare măsură îndatorat, mai constituiau cel mult subiecte de discuţie.

Un singur *fenomen nelămurit din punct de vedere psihologic sau cel puţin foarte greu de explicat* a existat în comportarea deţinuţilor faţă de SS, un fenomen, care se cere totuşi elucidat datorită caracterului său general. Abstracţie făcînd de cîteva excepţii atît de reduse ca număr, încît aproape că nici nu contează, deţinuţii din lagărele de concentrare nu opuneau niciodată nici un fel de rezistenţă, atunci cînd erau duşi în indiferent ce formă, individual sau în grupuri sau în masă la execuţie ! Faptul că nu o făceau, după cum am mai amintit, tocmai oamenii cu simţ de răspundere extrem de dezvoltat, este de înţeles. De înţeles este şi cazul unei pături relativ mari de indivizi, care pierduseră de mult voinţa de a trăi. În lagăre îi numeam „musulmani", oameni de un fatalism necondiţionat. Dorinţa lor de pieire nu echivala cu un act de voinţă, ci, dimpotrivă, cu o zdrobire a voinţei. Puteai face absolut orice cu ei, fără să obiecteze, fiindcă forţele le erau ca şi paralizate sau pur şi simplu anihilate. A aştepta o rezistenţă din partea lor însemna să nu le cunoşti starea sufletească ; pur şi simplu nu mai puteau. Mii de alţii însă nu căzuseră nicidecum în această stare de pasivitate fatală, şi totuşi mergeau la execuţiile în masă cu ochii deschişi pe drumul morţii fără a încerca, într-un ultim act de revoltă, să se repeadă la duşman, pentru ca măcar să moară luptînd. Nu era, oare, aceasta o manifestare contrară tuturor legilor binecunoscute ale firii omeneşti ? Să fi fost măcar religiozitatea, care să-i determine să-şi accepte, din cea mai intimă fermitate, resemnaţi soarta, şi ar mai fi fost de înţeles. În faţa morţii inevitabile, adică

în faţa desprinderii sale de cele pămînteşti omul religios nu doreşte să se încarce cu păcatul unei lupte cu adversarul lumesc pe care-l lasă în urma sa. Şi nu-şi doreşte nici să-l ia, ucigîndu-l, cu sine în lumea cealaltă, unde, potrivit credinţei, altfel sînt judecate faptele decît în această vale a lacrimilor, a luptelor şi a păcatelor. S-ar simţi pătat de sîngele pe care l-ar mai putea vărsa în această ultimă clipă mîinile sale purtînd deja pecetea morţii. Nu la o politică a civitas terrestris îi este lui gîndul în faţa porţilor eternităţii, indiferent dacă ele i se înfăţişează sub forma camerelor de gazare sau a gurilor de mitralieră, căci, supunîndu-se destinului implacabil, el lasă toate acestea în urma lui, ci la întrarea sa în lumina veşnică, în care, din umbrele a tot ceea ce pe pămînt ni se pare a avea atîta importanţă, îţi apare abia printr-o schimbare a esenţei lucrurilor adevărata realitate. Dar nici nu poate fi vorba ca toate masele acelea de oameni executate de SS-işti să fi fost religioase în sensul expus mai sus. Şi totuşi n-au încercat să opună rezistenţă. Să încercăm să ne imaginăm următoarea scenă : conducerea unui lagăr de evrei din districtul Lublin era ameninţată cu o anchetă din partea tribunalului suprem SS în legătură cu o afacere de corupţie de mari proporţii. Exista pericolul ca deţinuţii să facă împotriva lor declaraţii împovărătoare. Şi atunci şefii SS au lichidat într-o singură zi întregul lagăr, cu cei 40 000 de deţinuţi ai săi. Potrivit declaraţiilor SS-Sturmbannführer-ului Dr. Morgen, evreii se aşezau ei singuri, pe rînd, pe grămada formată din trupurile tovarăşilor lor deja ucişi şi se lăsau împuşcaţi. Le uşurau treaba călăilor lor, nici unul din ei n-a opus rezistenţă. Întîmplarea pare aproape de neînţeles din punct de vedere psihologic, căci oamenii aceia nu erau hipnotizaţi ! Şi, totuşi, este un fapt cert : masa nu a avut voinţă, decît poate doar în cazul în care aceasta i-ar fi fost insuflată din afară sau de către cineva din rîndurile lor. Forţele sufleteşti sînt proprietate individuală şi, dacă nu sînt coordonate de conducători, ele scad pe măsură ce creşte numărul celor care formează masa, şi nu cresc — atît în ce priveşte înţelegerea fenomenelor, cît şi în privinţa fermităţii. În mulţime individul devine un nimeni, nu mai simte o responsabilitate personală ; se dizolvă în mulţime, se simte la adăpost

şi urmează calea masei, chiar şi în prăpastie. Doar nişte valori personale absolut deosebite te-ar putea ajuta să te desprinzi în mod conştient de acţiunile masei. Şi apoi mai intervine şi panica, provocată, după cum ştim din experienţă, de apariţia unui pericol acut sau, în mod concret, de anunţarea unui ordin de execuţie, ceea ce blochează raţiunea, ca şi voinţa. În asemenea situaţii chiar şi unor oameni superiori, adunaţi în grupuri mai mici, le este aproape imposibil să se impună. Lipsa totală a unei soluţii în lagărul de concentrare era de natură să intensifice şi ea paralizarea voinţei. Răscoala evreilor din ghetoul din Varşovia demonstrează că forţele de rezistenţă au putut fi pe loc mobilizate şi organizate, de îndată ce s-a întrezărit chiar şi numai o rază de libertate şi li s-a lăsat timp suficient pentru a reflecta. Lipsind aceste două premise, situaţia părea aproape obligatoriu fără speranţă. S-ar putea obiecta că o asemenea acţiune de lichidare ca cea din amintitul lagăr răsăritean a oferit unei părţi din deţinuţi un răgaz de cel puţin cîteva ore, timp în care şi-ar fi putut uni forţele. Aici a intervenit însă semianonimatul măsurii, nimeni neputînd afla dacă era vorba „doar" de o selecţie sau de lichidarea întregului lagăr, aşa încît fiecare în parte a sperat că el şi alţii vor fi acele excepţii, din care mai văzuseră destule de-a lungul destinelor de lagăr întîlnite. Dacă însă apoi convoaiele porneau, om după om, compuse din două sute, cinci sute sau o mie de victime scoase din rînduri şi trecute de-o parte, oameni care nici măcar nu se cunoşteau între ei, îndreptîndu-se spre muntele de cadavre care reprezenta locul de execuţie, atunci nu mai avea nici o importanţă dacă săreai din rînd pentru a fi împuşcat încă de pe drum sau dacă te tîrai mai departe în pas cu cel din faţa şi cel din urma ta şi te întindeai apoi gol pe mormanul de cadavre goale. Ce rost ar fi avut un act de voinţă fără valoare, un act de disperare isterică? Nici nu puteai să te mai gîndeşti la aşa ceva — moartea colectivă îşi lua jertfele sale împietrite pe dinăuntru, învăluindu-le cu braţe de gheaţă.

Întotdeauna noi, oamenii, am putut explica moartea mai greu decît viaţa. Permanenta apropiere a morţii în lagărele de concentrare şi-a pus în mai mică măsură amprenta asupra sufletelor, care se obişnuiseră cu ideea morţii tocmai pentru a trăi, decît relaţiile cu mediul înconjurător. Căci moartea, chiar dacă ne pîndeşte zi de zi şi din toate colţurile, este totuşi o întîmplare unică, viaţa, în schimb,

este extrem de variată și în permanentă schimbare. Chiar și *lumea din afară*, de care era aproape cu totul izolat, influența în mai mare măsură viața deținutului decît pericolul morții. Ce-i drept, tot în sensul anormalului, căci de o relație reciprocă reglementată nu putea fi vorba.

Față de lumea din afară, deținutul era plin de *resentimente*. Avea senzația că a fost lăsat în voia soartei. Se mai sinchisea oare cineva dintre cei din afară de el ? Probabil că toți continuau să trăiască fără să se mai gîndească la el. Parcă știa cineva ceva concret despre soarta pe care o aveai aici ? Să-i ia dracu pe toți cei care au încheiat cu guvernul pactele lor fățarnice sau înțelegerile de participare la profituri ! Ei cîntă, beau, fac excursii duminicale, merg la cinematograf, la teatru, la concerte, rîd și se veselesc, în timp ce noi... asta e ! Asemenea idei și altele asemănătoare îl frămîntau pe cel smuls din sînul societății. Adeseori resentimentele lor se extindeau și asupra familiilor și a rudelor lor apropiate. Ele se răsfrîngeau puternic asupra modului său obișnuit de a reacționa și explică multe din conflictele, care au avut loc în lagăre între tovarășii de detenție și apoi și ulterior, după eliberare, în familie și în public. *Sentimentul de inferioritate* al deținutului, accentuat în permanență de sute de evenimente și măsuri, amplifica complexitatea sentimentelor împotrivă lumii „libere" din afară. Purtai haine vărgate, erai tuns chilug sau, în unele lagăre, aveai o „creastă de cocoș" (pe țeasta tunsă zero rămînea o fîșie de păr lată de trei centimetri, din creștet și pînă la ceafă), ori, invers, o „pîrtie-Pister" (mașina de tuns trasa doar o dîră lată de trei centimetri prin păr, tot din creștet și pînă la ceafă) și în felul acesta apăreai, în cadrul comandourilor exterioare, în fața populației din afară. Firește că mulți deținuți nu-și puteau învinge complexul de inferioritate decît prin *supralicitarea propriei valori*. Cînd eram transportați pe șoselele Germaniei în cete de cîte șaizeci — o sută de oameni, neîngrijiți, prinși unul de altul cu cătușe de oțel, cînd eram purtați prin piețe sau așteptam cu jumătățile de oră prin gări, iar populația ne privea pe noi, criminalii, fie cu dispreț, fie cu oroare ori teamă, eu nu eram nicidecum cuprins de rușine, ci de o mîndrie fără margini pentru faptul de a fi un proscris al acestui regim, de a fi exclus dintr-o asemenea comunitate și disprețuit de toți acei „buni cetă-

ţeni". Străbăteam „drumul Siberiei" prin Germania — calea onoarei în contextul ruşinii politice, morale şi umane. Nu ne alesesem de bună voie acest drum (cine ar fi făcut-o oare ?), făceam însă din suferinţă o virtute intrinsecă acesteia. Pentru mulţi dintre noi această separare dezonorantă se transforma într-un *sentiment valoric al exclusivităţii*. Şi transferai asupra viitorului — pentru că acum erai lipsit de orice posibilitate — tot ceea ce nu putea fi realizat în prezent sau ceea ce în prezent ar fi părut chiar o nebunie curată : pretenţia de a te putea impune, ba chiar de a conduce. Iar acest fenomen sufletesc se petrecea absolut independent de existenţa ori lipsa premiselor unor aptitudini personale. Aproape că am putea afirma că pretenţiile respective erau cu atît mai frecvente şi cu atît mai mari, cu cît existau mai puţine asemenea premise. Privit din punct de vedere psihologic, tot ceea ce s-a petrecut pe tărîmul realităţii lagărelor de concentrare trebuia să genereze aproape în mod necesar *setea de planuri revoluţionare,* vizînd schimbarea a tot ceea ce există în realitatea lumii din afară. Trăirile, pornirile revanşarde şi obiectivele politice ori obişnuinţele s-au reunit într-o puternică dorinţă de răsturnare a întregii situaţii existente, care în cazul unor minţi autocritice, mai puţin optimiste, mai puţin încrezătoare în evoluţia istorică, s-a exteriorizat în forma unor serioase pregătiri de reforme.

Multe din ciudăţeniile sufleteşti, apărute cu timpul la deţinuţii din lagărele de concentrare erau legate nemijlocit de existenţa de lagăr şi au dispărut apoi o dată cu aceasta. Altele s-au menţinut sub imperiul unor forţe puternice, au cucerit teren în suflete şi continuă să se mai manifeste şi astăzi în cadrul mediului înconjurător, care l-a reprimit în sînul său pe fiecare supravieţuitor al lagărelor de concentrare. Am considerat întotdeauna drept o gravă greşeală faptul că psihologii, în calitatea lor de consilieri ai politicienilor, nu au prevăzut în nici un fel situaţia la care s-a ajuns, deşi în străinătate se ştiau destule despre condiţiile din lagărele de concentrare. S-ar fi cerut făcute pur şi simplu *pregătiri pentru o trecere a foştilor deţinuţi la o stare de normalitate.* Dar nimic nu s-a întreprins în această direcţie ! Şi cît de uşor ar fi fost totuşi să le

oferi foştilor deţinuţi, cu ajutorul celor puţini aflaţi în deplinătatea forţelor lor sufleteşti, sau a celor, pe care viaţa de lagăr chiar îi întărise, o perioadă de odihnă, pentru ca ei să-şi poată ţese în linişte noile relaţii cu un mediu înconjurător de care se înstrăinaseră complet. O parte dintre ei a trebuit să fie internaţi în sanatorii, spre a se reface fizic şi moral. Conducători cu experienţă ar fi trebuit să facă să dispară, în cadrul altei comunităţi decît cea cu care se familiarizaseră deţinuţii de ani şi ani de zile, acea adîncă prăpastie sufletească reprezentînd o nouă ameninţare la adresa întrării în normal. Şi ce triere serioasă s-ar fi cerut făcută în rîndurile deţinuţilor germani din lagăre ! Înainte de a fi numiţi, în cadul procesului de compensare reală a celor îndurate de ei, în funcţii de conducere sociale şi politice — lucru care s-a făcut de altfel şi el fără vreo pregătire specială, astfel încît hotărîtoare au fost pînă la urmă tot relaţiile întîmplătoare şi vechea artă a lipsei de scrupule —, se cereau vindecate sufletele lor, educate forţele lor şi atestate valorile lor. Şi atunci, abia atunci se putea face o selecţie în rîndurile foştilor deţinuţi din lagărele de concentrare evidenţiindu-i pe aceia care să poată servi cauza democraţiei într-o Germanie ce urma înnoită tocmai pornind de la răul trăit şi îndurat de ei.

Poporul german şi lagărele de concentrare

Ultima epifanie

de Werner Bergengruen

La inimă ţineam acest pămînt.
Sol după sol i-am dat ăstui ţinut.
În multe chipuri m-am ivit, pe rînd.
Dar voi, în nimeni nu m-aţi cunoscut.

În noapte am bătut, hebreu fugar
palid, vînat, cu ghete rupte-n prag.
Voi însă aţi chemat hăitaş, pîndar,
zicînd că-i faceţi Domnului pe plac.

Am fost bătrînă, tremurînd, neroadă,
cu strigătul de spaimă înghețat.
Dar voi vorbeați de-o viitoare mladă
Și doar cenușa mi-ați eliberat.

Orfan din Răsărit, eu la picioare
v-am stat apoi, cerșind un colț de pîine.
Dar voi, fricoși că vine-o răzbunare,
ați dat din umeri : moarte-n loc de mîine.

Venit-am și-ntre prinși, ca zilier,
tîrîți, vînduți, de biciuri zdrențuiți.
Ochii-ați închis spre cei ce-n trudă pier.
Acum, ca jude vin. Acum mă știți ?

Din ciclul „Dies irae"

Ceva metafizic, ce mintea omenească nu poate cuprinde, s-a petrecut cu poporul german în cei doisprezece ani duri ai celui de-al III-lea Reich. De prin părțile bavarezo-austriece, unde tradiția dreptului de a chema la oaste cam între Crăciun și bobotează se păstrase încă deosebit de vie, a apărut la un moment dat un om, căruia smocul de păr negru căzut pe frunte îi accentua nemernicia de pe chip, iar mustața de sub nas îi sporea și mai mult ridicolul, un om cu privirea pătrunzătoare a celui însemnat. Și a tot bătut toba prin țara-ntreagă, vestindu-se pe sine însuși drept izbăvitor într-un final de an plin de ură, pînă cînd, la răscrucea dintre ani, a dezlănțuit acea vijelie năpraznică, care a tîrît cu sine, în vîrtejurile ei, întreaga Germanie. Iar oamenii, fie că se ghemuiseră înspăimîntați la pămînt, în speranța că prăpădul nu se va abate și asupra lor, fie că s-au alăturat cu fruntea sus armatei național-socialiste, tovarăși de partid, înalți funcționari de administrație în armată, stegari din Hitlerjugend, conducătoare ale organizațiilor de femei, tinere fete, soldați, soldați, ale căror războaie-fulger distrugeau Europa —, cu toții au fost fascinați de el. Iar el a reușit să-i orbească, învăluindu-i în mantia unei stălucitoare iluzii naționaliste, și să-i arunce în ploaia apocaliptică de bombe și de foc. Prăbușiți apoi în iadul mizeriei și decăderii, mulți dintre ei s-au trezit dintr-odată, pomenindu-se cu o nouă conștiință, apăsătoare, în mijlocul unor ruine și cadavre. Ce se întîmplase ? Cum

s-a întîmplat ? Bine, dar nu este posibil ! *Noi n-am știut nimic din toate astea !*

Și, pe cînd, încă pe jumătate buimăcit, poporul german mai lupta pentru a-și veni în simțiri, s-a năpustit asupra lui un cor întreg de voci acuzatoare, exprimînd oroare și revoltă. Nu se mai auzea nimic în afara unui strigăt rostit de mii și mii de glasuri : Voi, numai voi sînteți vinovați ! Voi, germanii, sînteți cu toții vinovați ! Și atunci inima poporului s-a debusolat, la mulți dintre ei s-a pietrificat. Acuzațiile strigate în gura mare, dar și propria lor orbire i-au făcut să refuze să mai privească în propriul suflet. *Vocea conștiinței lor* nu se trezise !

După toate cîte le-am auzit sau constatat chiar eu în Germania de la sfîrșitul războiului incoace, omul de rînd de acolo nu și-a dat seama nici acum că dumnezeu obișnuiește să ni se arate în chip de om, cu înfățișarea „celui mai umil dintre frații și surorile noastre", pentru a ne supune la proba izbăvitoare a simplei omenii. Puteau fi ei germani, americani, englezi, francezi, în fața înaltului for însă rămîneau astfel doar în măsura în care nu uitaseră și nu se dezobișnuiseră de a fi înainte de orice oameni. Indus în eroare de unul ca Hitler, poporul german n-a recunoscut multipla apariție, în chip de avertisment, a Domnului. Și, asurzit de glasurile procurorilor, nu-l recunoaște nici astăzi drept judecător. Dar oare nu el a cercetat în tăcere, a pus în balanță și și-a pronunțat prin însuși glasul istoriei sentința ? Consider că poporul german ar trebui să citească, cu obiectivitatea care l-a caracterizat odinioară, ceea ce stă scris în dosarele adevărului ca fapt constatat și dovedit și să se întrebe apoi : Unde am ajuns ? Cum de a fost posibil așa ceva ? Ce am putea face oare, pentru a putea exista în continuare în fața noastră și în fața lumii întregi ?

Lagărele de concentrare nu sînt decît unul din factorii de groază, în jurul cărora ar trebui să graviteze conștiința germană. Și tocmai despre ele poporul nu mai vrea să audă nimic. Oare n-ar trebui să încercăm să lămurim problema în felul nostru tradițional bun și temeinic, cu dreptate și înțelegere, să pătrundem în esența fenomenului și să pronunțăm apoi propria noastră sentință — sentința

judecătorului, care a fost deja pronunțată ? Poate că atunci vom înțelege însemnătatea sa profundă pentru Germania, precum și intenția educativă a istoriei.

Judecătorul nu este unul și același cu *executorii sentinței*. Mulți spun astăzi în Germania : De unde își iau Aliații dreptul să ne judece pe noi sub aspect moral ? Oare istoria lor n-a cunoscut violența și ororile ? Și imperiile lor mondiale și le-au obținut ei oare prin predici, prin bunătate creștinească și potrivit promisiunii evanghelice că Pămîntul va fi al celor care iubesc pacea ? La această întrebare morală Biblia a și răspuns, profetul numindu-l pe atotputernicul Nabucodonosor „sluga Domnului", trimisă de acesta să pedepsească poporul israelian pentru rătăcirile sale și să-l conducă pe calea cea bună. Cel ce scrutează zona cea mai profundă a propriei conștiințe, pentru a analiza ceea ce este bine sau rău, nu se interesează de capacitatea morală a acelora, care l-au călăuzit din afară spre chibzuință. Își ridică pur și simplu rușinoasa mizerie morală la rang de virtute. Ceilalți sînt pentru el „slugi ale Domnului", pe drept sau pe nedrept ; le lasă lor triumful victoriei, chiar de-ar fi să meargă pe același drum sau pe unul asemănător celui pe care a mers și el, încărcîndu-se de păcate.

Dar mai sînt și alții în Germania, oameni foarte deștepți, care susțin că înfrîngerea sau victoria nici n-ar fi probleme morale, ci doar un rezultat al *politicii reale*, care a cumpănit totul sau doar o mică parte din întreg, a valorificat toate posibilitățile sau poate doar pe una sau alta dintre ele, a avut o bază materială suficientă sau deficitară. Cei care gîndesc așa — și care în prezent nu-și pot încă permite să-și susțină punctul de vedere într-un cerc mai larg —, nu se încadrează în categoria celor care-l condamnă pe Hitler doar fiindcă n-a învins. Oameni cu o experiență vastă, acumulată în peregrinările lor prin lumea întreagă, consideră conștiința înclinată spre penitență a unei națiuni moderne drept o reminiscență atavică periculoasă. Dacă popoarele antice mai credeau încă în forța purificării prin penitență, în lupta din zilele noastre a intereselor reale, o luptă aprigă, cucerind poziție după poziție, aceasta n-ar mai fi, socot ei, decît un element categoric stînjenitor. Pentru cei ce gîn-

desc astfel, moralitatea nu constituie nicidecum o premisă pentru o politică ideală, ci doar un mijloc ca oricare altul. Individul poate să privească, dacă vrea, în forul său interior, un popor însă trebuie să rămînă bine ancorat în realitate. Consideraţiile acestea, aparent oarecum îndreptăţite, izvorăsc însă dintr-una din nenumăratele false contradicţii, care caracterizează aceste secole de civilizaţie şi progres, cu timpul tot mai întunecate sub raport sufletesc. Căci politica reală, care reprezintă mai mult decît evitarea greşelilor înaintaşilor noştri şi mai mult decît un oportunism, fie el oricît de înţelept, nu-şi poate cuceri o bază trainică decît prin purificarea morală. Comandantul german al unui comandament teritorial din Franţa sau din Răsărit, care sancţiona un atac civil asupra unor membri ai Wehrmacht-ului prin exterminarea unui sat întreg sau prin înălţarea unor alci întregi de spînzurători, se legăna în iluzia că acţionează în spiritul politicii reale. În realitate nu făcea altceva decît să sugrume — strangulînd legile umanităţii — interesul german bine înţeles : ex ossibus ultor — din cadavrele ostatecilor se ridicau cu miile răzbunătorii. Cea mai bună politică reală durabilă este aceea care ia în consideraţie toate valorile, şi anume începînd cu cele mai înalte, şi acţionează în spiritul lor. Îi foloseşte oare poporului german să stăruie, necugetat, în aşteptare, mînjit de sînge şi pătat de propriile lui fapte, în mijlocul arenei europene în ruine, unde, sub conducerea unor criminali declaraţi, a fost implicat într-o inechitate care depăşeşte toate limitele istorice ? Să mai aştepte, făcînd îndirjit speculaţii, pînă se vor găsi alţii, îndeajuns de răi, care să-i propună o nouă alianţă a infamiilor ? N-ar fi oare mult mai bine să considere cea mai mare înfrîngere din istoria sa un bun prilej pentru a privi în adîncurile propriei sale fiinţe, acolo unde se găseşte îngropat aurul înaltelor lor calităţi germane — da, aurul ! să pătrundă cu ochii minţii pînă la rădăcinile istorice şi morale ale vinovăţiei, şi, după generaţii de răbdare, transformat să treacă la îndeplinirea adevăratei misiuni germane în Europa şi în lume şi să-şi poată aduce acea contribuţie care să corespundă esenţei sale purificate ?

A trezi la viață conștiința germanilor — aceasta era sarcina politicii reale clarvăzătoare a Aliaților. Și Aliații au inclus această sarcină a lor în Programul de „reeducare". Începînd cu *teza despre vinovăția colectivă a germanilor*. „Șocul" acuzației, prin care toți erau considerați vinovați, urma să-i facă pe germani să înțeleagă adevăratele cauze ale înfrîngerii lor. Dar chiar la un an de la enunțarea tezei se putea aprecia că ea își greșise ținta. Și nu atît din vina poporului german, cît a metodei pedagogice folosite, știut fiind doar că valoarea practică a unui instrument politic depinde întotdeauna de atingerea scopului urmărit. Politica „șocului" n-a trezit forțele conștiinței germane, ci pe cele de respingere a acuzației de a fi cu toții răspunzători, cu mic, cu mare, pentru infamiile național-socialiste. Rezultatul a fost un eșec.

În consecință și *propaganda Aliaților în legătură cu lagărele de concentrare* a rămas în parte fără efect. Căci, odată ce învingătorii luaseră cunoștință ei înșiși de numărul, tipul, dimensiunile și sistemul lagărelor de concentrare din Germania, propaganda respectivă trebuia să întărească teza vinovăției. O nouă greșeală ! Faptele de groază nu trebuiau încriminate o dată cu lansarea acuzației de vinovăție colectivă, ele trebuiau să acționeze nemijlocit asupra conștiinței germanilor. Căci încă înainte ca ele să fi putut pătrunde cît mai adînc în sfera sentimentelor de dreptate și umanism, ba chiar în sfera religiozității, acolo unde germanul celor doisprezece ani de dictatură *hitleristă* și de influență morală a acesteia s-ar mai fi opus încă, din toate puterile, înțelegerii adevăratelor dimensiuni ale implicării sale, propaganda lagărelor de concentrare a și fost respinsă, el înțelegînd că este pe cale să fie împins fără ieșire într-o categorie de vinovăție și mai grea. Oricare german își dădea seama că nici un judecător suprem nu-l va putea pune pe banca acuzaților alături de criminalii și membrii NSDAP-ului — nemaivorbind de nenumărații luptători, bravi și neînfricați, din opoziția internă împotriva regimului, de care străinătatea nu știa aproape nimic. Simțirea îndreptățită a milioane de oameni se apăra împotriva acuzației de vinovăție colectivă, care crea o aparență egalizatoare. Aceeași simțire i-a condus, pentru a se autoapăra, la cele mai

subtile stratageme de diferențiere, ca, de exemplu, faptul că vinovăția morală — și cu atît mai mult ca premisă a unei vinovății juridice ! — este legată întotdeauna de un individ, respectiv de o conștiință personală, și niciodată de un colectiv, care nu poate fi considerat persoană. (Ca și cînd respingerea noțiunii de „vinovăție colectivă", care nu poate rezista criticii moral-teoretice, ar anula de la sine vinovăția pe care ar reprezenta-o, de fapt, participarea fiecărui individ din „colectivul" național !) Firește că dacă însetata așteptare a cel puțin unei bune jumătăți a poporului german ca Aliații să-i elibereze în sfîrșit de teroarea național-socialismului, al cărei jug ei înșiși nu-l mai puteau scutura, ar fi fost cultivată, ridicînd-o pînă la înălțimile unui adevărat entuziasm, poate că și dezvăluirile despre lagărele de concentrare ar fi putut deveni pietre de hotar ale conștiinței germane, ar fi făcut oamenii să se înspăimînte de abisul în care fusese aruncată națiunea.

Această evoluție este astăzi blocată într-o apăsătoare atmosferă de mînie generată de sentimente reprimate. Scopul propagandei aliate ar fi trebuit să fie extirparea răului în sufletele oamenilor, pentru a face pentru totdeauna imposibilă o repetare a dezastrului și a deschide cîmp liber dezvoltării psihice a unei Germanii reînnoite în mijlocul Europei. I se poate reproșa, așadar, că și-a desfășurat *munca de lămurire*, pe care și-o propusese, în mod nediferențiat și fără a lua în considerație caracterul specific al spiritului german. Un popor, care întîlnise la tot pasul în orașele sale distruse în războaie aeriene, doar resturi carbonizate ale propriilor soții și copii, greu mai putea fi impresionat de mormanele de cadavre despuiate care i se arătau în ultimele zile ale lagărelor de concentrare ; împietrit, el era înclinat să-i privească cu mult mai puțină milă pe străinii și prigoniții morți decît pe cei uciși în ploaia de fosfor și de grenade, care erau sînge din sîngele lui. Unii mergeau chiar pînă acolo, încît considerau fotografiile acelea din lagărele de concentrare drept imagini filmate în timpul războiului aerian sau imagini trucate ale unei propagande orientate unilateral spre un anumit scop Închideau pur și simplu aparatele de radio atunci cînd acestea nu mai conteneau să transmită relatări despre oro-

rile comise, nu numai pentru că nu mai voiau să fie mereu învinuiți grav și nediferențiat, ci și dintr-un sentiment de respingere față de pisălogeala cu care fuseseră obișnuiți încă din timpul lui Goebbels, pe care o urau și ale cărei sloganuri propagandistice știau prea bine că nu sînt decît minciuni. (Dacă mai există cumva și astăzi elemente ale național-socialismului adînc înrădăcinate în rîndurile germanilor, cu siguranță că nu datorită sloganurilor Ministerului Propagandei al Reichului, care a mai cunoscut de altfel și alte metode, rafinate și într-adevăr persuasive, de stimulare a voinței și de formare a opiniei, de otrăvire a conștiințelor și de deformare a sentimentelor !)

Și tocmai atunci au apărut în carne și oase *deținuții eliberați din lagărele de concentrare !* Nu era nicidecum un convoi format din milioane de cadavre mute. Nu erau nici zecile de mii de supraviețuitori din Europa occidentală, care nu putuseră părăsi suficient de repede țara, în care au fost umiliți, chinuiți, torturați și decimați de niște stăpîni de sclavi, asasini, barbari și idioți. Ceea ce a văzut și a întîlnit atunci poporul german au fost evrei și oameni din Răsărit, în special polonezi, „displaced persons", rătăciți fără patrie, cum îi numea propaganda oficială, și ici, colo, în cîte o zonă, și cîțiva germani, cîteva zeci sau cîteva sute (în total au fost cel mult 30 000). Evreii, rușii și polonezii tîrîți în convoaie din Răsărit în Germania nu înțelegeau nici ei de ce trebuie să-și petreacă alte luni de zile în lagărele pustiite. Faptul că nu nutreau sentimente alese față de poporul german este, fără îndoială, de înțeles : între ei se aflau oameni cărora germanii le exterminaseră toate rubedeniile — cunosc cazuri în care fuseseră exterminate clanuri întregi, însumînd șaptezeci de persoane și chiar mai mult. De oferit nu li se oferea de regulă nimic altceva decît săptămîni de așteptare chinuitoare și cutii de conserve americane. Și este ciudat că mai există totuși oameni care nu pot înțelege cum de s-a ajuns la evoluția ulterioară a lucrurilor. Descumpăniți și încrîncenați, acești membri ai „Națiunilor Unite", avînd acum, în sfîrșit, măcar conștiința de a fi învingători și beneficiarii unei libertăți parțiale, s-au găsit față în față cu o populație la fel de hulită, de încrîncenată și lipsită de înțelegere, care se tot

întreba, de ce oare este ca nevoită ca, după toată mizeria îndurată, să mai suporte acum și această „plagă națională" de jefuitori și răzbunători. Așa stînd lucrurile este evident că ar fi contravenit tuturor experiențelor psihologice ca lumina umanității să fi putut pătrunde în întunecimea generală a inimilor. Majoritatea germanilor eliberați din lagărele de concentrare au mai făcut un lucru de natură să stingă și ultima scînteie de simpatie posibilă. O minoritate destoinică o apucase tăcută pe drumul cel nou — decepționată de tipul acesta de „lume mai bună", pentru care luptaseră și suferiseră. Tăceau, lucrau și așteptau. În schimb, majoritatea nu avea pentru poporul german decît reclamații, insulte și pretenții — și cel mai tare strigau, ca întotdeauna, tocmai aceia care, de fapt, nu avuseseră de îndurat cel mai mult. Radicalismul lor adesori intransigent, încercînd parcă să transfere asupra acestei lumi metodele din lagăr, făcea și mai respingătoare imaginea pe care o ofereau. Nu există om care să nu-și fi dat seama că n-aveau nici un drept moral să revendice funcții de conducere.

Așa se face, prin urmare, că am întîlnit oameni în stare să afirme cu sînge rece, că ar fi fost mai bine ca toți deținuții din lagăre să fi pierit ! De asemeni, că nu mai există om rațional în toată Germania, care să nu aibă împotriva noastră o reacție de spontană respingere de îndată ce aude pronunțîndu-se vorbele „lagăr de concentrare" ! Și că tocmai elementele care ar fi putut constitui un început al trezirii la conștiință au ajuns să constituie *o frînă psihică a reînnoirii interne !* Oriunde ai auzi vorbindu-se astăzi în Germania, în tramvai sau într-un compartiment de tren, în sala de așteptare a unui dentist sau în orice altă parte — despre prizonierii de război, care în vara anului 1945 ar fi dus-o rău în anumite lagăre, astfel încît se răspîndise tot mai mult temerea că situația ar putea fi asemănătoare pretindeni și s-ar putea perpetua, simțeai și sufletele oamenilor vibrînd o dată cu vorbele — cu revoltă sau cu milă. Relatările din lagărele de concentrare însă erau întîmpinate de regulă cel mai mult cu uimire sau cu o neîncrezătoare clătinare din cap ; ele nu ajung să fie înțelese și cu atît mai puțin să te răscolească.

Marele credit, care ar fi putut fi utilizat în scopuri educative în Germania, a rămas, din vina tuturor celor implicați, nefolosit sau a fost în mare măsură chiar irosit. Cum pînă spre sfîrșitul anului 1945 Aliații aproape n-au admis în Germania vreun organ de presă care să fi intervenit în sensul lămuririi oamenilor, noi ne-am trezit foarte curînd în fața unui adevărat complex, care nici azi nu s-a redus. Iată de ce nu avem altă sarcină decît ca, încrezători în puterea adevărului, să lichidăm necunoașterea, oferind atît în interiorul cît și în afara granițelor țării condițiile necesare pentru formarea propriilor opinii și a conștiinței personale, pentru ca *procesul necesar de clarificare* să poată fi, indiferent de eforturi, totuși declanșat. Și poate că atunci el va avea implicații mai durabile în adîncurile conștiinței naționale.

Este cutremurător să constați că acum, cînd au posibilitatea să cunoască stările de fapt din lagărele de concentrare, atît de mulți germani refuză să le recunoască, și asta doar din teama că, lucrurile odată lămurite, li s-ar putea reproșa că odinioară n-au știut de nimic ce se petrecea în jurul lor. Să analizăm deci cu calm *o întrebare după alta,* fără idei preconcepute, fără intenții ascunse și, pe cît posibil, fără pic de patimă.

Ce au știut germanii despre lagărele de concentrare ? În afara existenței instituției ca atare aproape nimic, căci nici astăzi nu știu prea multe. Sistemul de a păstra strict secrete amănuntele terorii, pentru ca tocmai acest necunoscut, anonimatul, să sporească și mai mult groaza, s-a dovedit extrem de eficient. Mulți funcționari din Gestapo nu cunoșteau ei înșiși, după cum am mai arătat, interiorul lagărelor de concentrare în care își internau prizonierii ; ba chiar și majoritatea deținuților abia dacă aveau habar de mecanismele propriu-zise ale lagărului și de multe din elementele metodelor aplicate acolo. Cum să le fi cunoscut așadar, poporul german ? Cel odată internat în lagăr se trezea în fața unei lumi complet străine lui, în fața unei prăpăstii fără fund. Iată cea mai bună dovadă a eficienței atotputernice a principiului tăinuirii. Și totuși ? N-a existat german care să nu fi știut că există lagăre de concentrare. Nici un german n-a luat aceste lagăre drept sanatorii. Puțini germani, care să nu fi avut vreo rudă sau vreo cunoștință într-un lagăr de concentrare

sau care să nu fi auzit măcar că cutare sau cutare se află într-un lagăr. Toţi germanii au fost martorii multiplei barbarii antisemite şi antiumane, milioane au stat indiferenţi, curioşi, revoltaţi sau poate doar maliţioşi în faţa sinagogilor în flăcări sau au văzut evrei — bărbaţi şi femei — umiliţi în plină stradă. Mulţi germani au aflat cîte ceva despre lagărele de concentrare de la posturile de radio străine. Şi mulţi germani au venit în contact cu deţinuţii din lagăre în comandourile exterioare. Nu puţini germani s-au întîlnit pe străzi sau în gări cu convoaiele de deţinuţi în mizerie. Într-o circulară emisă la 9 noiembrie 1941 de şeful Poliţiei Siguranţei şi al Siguranţei către toate posturile de comandă ale poliţiei de stat, către toţi şefii, comandanţii şi inspectorii Poliţiei Siguranţei şi ale Siguranţei, precum şi către toţi comandanţii lagărelor de concentrare şi către inspectorul lagărelor de concentrare, se menţiona : „S-a constatat mai ales că în timpul marşurilor, de exemplu de la gară la lagăr, un mare număr de deţinuţi se prăbuşesc pe drum, morţi sau aproape morţi de epuizare... În mod inevitabil populaţia germană ia notă de aceste cazuri". Nu cred să fi existat vreun german care să nu fi ştiut că închisorile erau pline pînă la refuz şi că în ţară execuţiile se ţineau lanţ. Mii de judecători şi funcţionari de poliţie, avocaţi, clerici şi asistenţi sociali ştiau că lucrurile luaseră proporţii îngrijorătoare. Mulţi oameni de afaceri întreţineau relaţii de schimb cu conducerea SS a lagărului, mulţi industriaşi solicitau de la Oficiul central economico-administrativ al SS-ului deţinuţi din lagărele de concentrare care să lucreze ca sclavi în uzinele lor, angajaţii serviciilor de muncă ştiau prea bine că fişele celor ce se prezentau la muncă cuprindeau menţiuni cu privire la situaţia lor politică şi că marile întreprinderi foloseau la muncă sclavi ai SS-ului. O serie întreagă de civili lucrau în apropierea lagărelor de concentrare sau chiar în cadrul acestora. Profesori de medicină colaborau cu staţiile experimentale ale lui Himmler, medici de circumscripţie sau de întreprindere colaborau cu criminalii profesionişti. Un număr considerabil de militari din Luftwaffe fuseseră transferaţi la SS şi aflaseră cîte ceva despre realităţile concrete. Mulţi ofiţeri superiori din Wehrmacht ştiuseră de lichidările în masă ale prizonierilor de război ruşi în lagărele de concentrare, extrem de mulţi soldaţi germani precum şi militari din jandar-

meria de campanie cunoşteau prea bine oribilele monstruozităţi comise în lagăre, în ghetouri, în oraşele şi satele din Răsărit.

Sînt sau nu exacte toate aceste constatări ?

Putem deci trece, rămînînd la fel de obiectivi şi ponderaţi, la următoarea întrebare : *Cum a reacţionat poporul german la toate aceste nedreptăţi ?* Ca popor, în nici un fel. Iată un trist adevăr. Unii au încercat să găsească explicaţia acestui eşec în faptul că Germania şi-a realizat unitatea foarte tîrziu în istorie ; din această cauză ea ar fi fost frustrată de posibilitatea de a dezvolta, dincolo de sentimentele naţionale obişnuite, o opinie publică de ţinută şi de a se ridica unită pentru atingerea unor valori superioare. Abstracţie făcînd de faptul că există unităţi naţionale făurite în acelaşi secol, ba chiar cam în aceeaşi perioadă şi despre care nu s-ar putea spune că ar fi acceptat vreodată inechitatea, aşa cum au acceptat-o germanii, respectiva încercare de justificare confundă de altfel cauza cu efectul : tocmai tipul specific al germanilor a fost acela care le-a permis să ajungă atît de tîrziu la unitatea naţională şi nu concretizarea tîrzie a politicii de stat a dus la formarea tipului respectiv. În timp ce toate celelalte popoare europene — exceptînd poate cîteva popoare slave — şi-au creat un raport solid, bine determinat cu realitatea, în care au fost situate sau căreia trebuiau să-i facă faţă, găsindu-şi astfel foarte curînd drumul lor real-politic în istorie, drum pe care l-au putut urma destul de consecvent chiar dacă nu întotdeauna cu acelaşi succes, germanii sînt un popor al posibilităţilor, nu al faptelor. Plutind în sferele fanteziei, tributar unor planuri inepuizabile, multor stări emoţionale şi visuri, acest popor a văzut în orice fel de concretizare o ştirbire a ceea ce considera a fi măreţ şi ideal. Aşa cum din prea multă credinţă poate cădea în cele din urmă într-o falsă credinţă, tot aşa poate intra într-o relaţie reală care nici măcar nu-i e proprie. Şi acceptă resemnat-meditativ legătura, mulţumindu-se în final cu o filozofie a mai-binelui, ba atunci cînd intervin şi alte mobiluri şi împrejurări, consideră o vreme situaţia deficitară în care a ajuns drept realizarea începutului comunităţii ideale spre care năzuia eventual încrîncenat în mijlocul unei realităţi străine lui, sperînd într-una să aibă şi el o dată succes politic, „aşa cum au alte popoare". Protestantismul de origine germană şi de amprentă germană, o irupere a conştiinţei

individuale dintr-o formă fixă, a accentuat considerabil tendințele menționate ale germanismului. Căci el a separat conștiința, care i se părea legată nemijlocit de creator, limitînd-o la sfera religios-bisericească, de angrenajul puterii statului lumesc, pe care îl considera corupt, supus răului și tributar propriilor lui legi intrinsece ale răutății. Cu cît se manifesta deci mai puternic autoritatea, care îl ținea în frîu, cu atît era mai bună și mai pe placul lui Dumnezeu. În Germania tocmai această concepție a dat naștere unui impuls deosebit spre absolutism. El a determinat în și mai mare măsură degenerarea forței necesare pentru crearea comunității naționale politice, și nici o pătură a intelectualității, personificînd conștiința națională, n-a putut depăși opoziția dintre bogăția de posibilități specific germană și insuficientele forme de exprimare politică. Căci reprezentantul german al spiritului — numit în mod semnificativ „academician" — nu avea el însuși nici o legătură reală cu politica în afara celei de supus. Imperiul său erau spiritul, gîndirea și lirica. Multe trăsături contradictorii ale caracterului german și ale istoriei germane se explică prin această predispoziție de bază. Este imposibil să analizezi aici pe larg acest aspect, deși ar fi imperios necesar tocmai acum, în această etapă hotărîtoare a istoriei, cînd se pune problema autocunoașterii și a noii poziții a Germaniei în ansamblul european. Un asemenea popor a putut da naștere unor individualități deosebite, de remarcabil nivel cultural ; ele au rămas însă, în ciuda influenței lor asupra celorlalți indivizi, cazuri izolate. El se putea lansa foarte bine în dezbateri politice, fără a pătrunde însă în fondul real al politicii. Putea avea o orientare absolut etică supunîndu-se, totuși, ca popor în ansamblul său, oricărei puteri care îmbrăca mantia autorității, astfel încît să ajungă să se teamă de teroare încă înainte ca ea să intre în acțiune. Preamărea în imnurile sale libertatea, pe care nu a trăit-o însă niciodată ca realitate politică plenară a individului. Îmi vine aproape să afirm că, pierzîndu-se în multitudinea de posibilități, căuta aproape instinctiv un sprijin solid în devotamentul față de autoritatea de stat, iar în uniformă alternativa la multiplele forme ale sufletului său. N-a generat niciodată o comunitate națională cu amprentă politică, care, la rîndul ei, să apere și să păstreze poporul de-a lungul generațiilor. Lipsa acestei interacțiuni rodnice între o formă politică reală, cu un conținut bogat și individul capabil să se ma-

nifeste într-o multitudine de posibilități este tocmai factorul care explică de ce poporul german poate fi atît de viteaz și de laș în același timp. Sentimente militariste înnăscute nu explică în nici un caz această duplicitate a firii. Germanul ca individ se teme și el de moarte, oricît de înfrumusețat i-ar fi prezentat, prin tot felul de mistificări naționale, chipul „doamnei cu coasa". De îndată însă ce se simte într-o comunitate compactă, el nu se mai teme de ea ; căci începe imediat să idealizeze comunitatea, oricare ar fi ea, și se simte legat de ea prin sentimentul „datoriei" și al „onoarei". Chiar și în cele mai mici formațiuni de șoc sau de cercetași, și chiar și ca luptător individual el este curajos, atîta timp cît simte în spate colectivul ca sprijin moral și spiritual. De îndată ce iese, în mod revoluționar — eventual în lupta pentru dreptate — din rîndurile grupei concret existente, urmînd să se bată, pe cont propriu, chiar și în afara legii, pentru un înalt conținut uman, el dă înapoi și pleacă capul. Ca om, individual, el este din punct de vedere politic o nulitate, este atît de mult obiect și component al masei, încît orice surogat de politică îi poate răpi dreptul individual și libertatea individuală, ba mai mult chiar — Parsifal și Faust într-o singură persoană — el va mai da și o mînă de ajutor pentru a fi pus în lanțuri, convins fiind, încrezător și plin de speranță, că i se oferă de fapt libertatea. Germania nu s-a ridicat împotriva terorii național-socialismului pentru că pînă acum n-a fost un popor politic în sensul real al cuvîntului. Toți eroii civili din Germania au fost excepții și aveau să rămînă excepții — cîteva mii de oameni din optzeci de milioane.

Milioanele de germani, luați ca indivizi, s-au comportat în mod specific în sistemul dictaturii. Dacă te gîndești la înaltele lor calități — hărnicie, curățenie, spirit de ordine, simțul datoriei, sentimentul onoarei, obiectivitate și spirit de dreptate — nu poți decît să-ți repeți : a fost o tragedie fără egal. Dar altfel cum ar fi putut să fie în condițiile istorice prezentate mai sus ? Tot ce erau ei în stare să realizeze avantaja regimul chiar dacă ei nu erau de acord cu acesta (deși în multe privințe au fost, în ciuda oricărei opoziții interioare, mai mult decît de acord.) Despre lagărele de concentrare au știut prea puține lucruri. Dar, oricît de multe ar fi știut, ei n-ar fi făcut din lagăre probleme morale capitale, căci pentru ei libertatea și dreptatea, ca valori absolute, nu constituiau probleme centrale. De aceea, ceea ce știau despre nedreptățile comise nu-i

putea revolta în nici un caz nici pe bărbaţii şi nici pe femeile din Germania. De altfel, în timpul dictaturii, germanul a demonstrat nu o dată că, de teamă, precum şi dintr-un oarecare sentiment de inconfort este înclinat să se lase indus în eroare, să ocolească fondul grav al problemelor, să treacă peste aspectele întunecate. Mulţi şi-au însuşit — fără să se gîndească, dar în mod semnificativ — ruşinoasa expresie nazistă „Konzertlager" („lagăr de concert"), care transforma grozăvia într-o drăgălăşenie. Din motivele arătate mai sus, s-au dispensat de datoria lor de a pătrunde în miezul fenomenelor şi au închis în mod conştient ochii, spre a nu mai afla nimic în plus. Cunoaşterea implica obligaţii, era, deci, de două ori periculoasă. De altfel nici nu erau chiar pe deplin convinşi că toţi cei care fuseseră trimişi în lagărele de concentrare ajunseseră acolo pe nedrept, nu-i aşa ? ? De fapt, principial, dacă te gîndeai bine, poate că îndepărtarea unuia sau altuia din societate o fi avut vreo justificare... E adevărat că, ici şi colo, se mai întîlneau erori judiciare, era însă greu de presupus că statul, autoritatea recunoscută, făcea în mod sistematic nedreptăţi ! Probabil că într-un caz sau altul se mai şi exagerează, sau poate că, din tot ce auzi, unele mai sînt, e adevărat, şi excese. În general însă — nu ! instanţe superioare germane nu puteau fi atît de mîrşave încît să procedeze samavolnic, şi încă şi într-un sistem de teroare. Doar mai există o justiţie în ţară ! Sentimentul individual de dreptate al germanului, tributar fidelităţii faţă de autoritate, a dus realmente la paradoxul de judecată din poezia lui Morgenstern despre accidentul de automobil, un accident pe care Palmström, aflat ca victimă în spital, îl respinge logic, după îndelungi dezbateri cu sine însuşi, „pentru că", conchidea el în mod radical, „nu *poate* exista ceea ce nu *are voie* să existe" ! Aceeaşi idee o exprimă şi un memoriu, altminteri excepţional, intrînd pînă în miezul fenomenelor, al Facultăţii de drept din Leipzig, atunci cînd analizează „cauzele care au făcut posibil regimul *hitlerist* în Germania" şi „poziţia intelectualilor germani faţă de guvernul naţional-socialist" şi susţine în legătură cu problema culpabilităţii pentru comiterea atîtor erori de către Germania : „Dacă mulţi au dat crezare afirmaţiei că ar fi vorba doar de o propagandă a duşmanului, asta nu provine numai dintr-o indiferenţă politică, cît mai degrabă din faptul că mulţi dintre germani erau pur şi simplu convinşi că nu poate fi vorba decît de cîteva excese izolate

cum mai apar ele, nu o dată, în timpul unei revoluţii în oricare ţară, şi că este imposibil ca un guvern german să-şi facă un sistem din asemenea metode de teroare". Credulitatea lor aproape necondiţionată faţă de autoritate a făcut ca germanii să încline cu timpul, ca, chiar şi în perioada dictaturii, să-i considere drept criminali pe prizonieri, şi nu pe cei care îi arestaseră. (Pînă în momentul în care au fost ei înşişi arestaţi şi atunci groaza şi jalea nu mai cunoşteau margini ; şi a durat de altfel destul de mult pînă cînd aceşti „germani cuminţi şi cumsecade" — aşa cum îi plăcea lui Hitler să-i numească de regulă —, au ajuns să-şi piardă încrederea în spiritul de dreptate al „autorităţilor" chiar şi în cazul lor individual.) Mare diferenţă era între a fi transportat ca prizonier al poliţiei prin Cehoslovacia, de exemplu, pentru a numi doar una din celelalte ţări, sau prin Germania ! Acolo pretutindeni simţeai simpatia populaţiei, beneficiai de mici ajutoare chiar şi cu mari riscuri ; aici, în Germania, în schimb, te întîmpina doar o reţinere plină de teamă, respingere sau dispreţ. La Weimar, de exemplu, surori de caritate ale NSV le-au refuzat deţinuţilor din lagărul de concentrare Buchenwald, care după un atac aerian în februarie 1945 scoteau oameni de sub dărîmături şi executau tot felul de lucrări de degajare, pînă şi o înghiţitură de apă. Spitalul orăşenesc a refuzat să primească deţinuţi grav răniţi care lucrau la uzinele Gustloff pentru a le acorda primul ajutor. Pînă şi în toamna lui 1945 un cunoscut al meu a auzit în tren o soră de caritate germană de la Crucea Roşie povestind cum i se ceruse să se ocupe, după eliberarea lagărului Buchenwald, pentru un timp de deţinuţii bolnavi de acolo. „Auzi ! Să îngrijesc eu criminali tuberculoşi !" Toate aceste lipsuri, greşeli şi omisiuni se datorau supunerii fanatice a germanului în faţa autorităţii, conştiinţei juridice violate şi lipsei generale de curaj a opiniei. Individul nu putea şi nu voia să întreprindă nimic cu şanse de efect şi succes, căci lipseau ceilalţi indivizi, care să i se alăture în acţiunile sale. Aşa se face că, înaltele îndatoriri ale omeniei, valabile pentru toţi cei cu chip omenesc, au fost treptat estompate de un oportunism născut din teamă şi dominat de teamă.

Şi de aici, din acest moment încolo, greşelile naţionale încep să devină *culpabilitate individuală*. Ceea ce poporul german n-a reuşit de-a lungul multor generaţii să creeze, nici nu i se poate imputa moral. Pentru faptul însă că

mulțimea de indivizi, luați în parte, nu și-au ascultat propria conștiință sau că au ucis în ei înșiși conștiința, chiar dacă numai din obișnuință, pentru acest fapt pot fi, într-adevăr, învinovățiți. Chiar și în sfera politicii, care cunoaște și ea principii morale. Este vinovat preotul, care n-a ajutat și n-a căutat prilejul să poată da ajutor. Vinovat este și judecătorul, care n-a cîntărit exact — ca mulți dintre colegii săi din Germania celui de-al III-lea Reich — felul și durata pedepsei de privare de libertate, pe care urma să o pronunțe, pentru a evita ca condamnatul să ajungă victimă a Gestapo-ului într-un lagăr de concentrare. La fel și medicul, căruia i s-a încredințat imorala sarcină să sterilizeze și să atesteze debilitate mintală în cazul tuturor persoanelor indezirabile, făcîndu-le astfel victime sigure ale cunoscutelor instituții de exterminare — de la ziariști, profesori universitari, directori de întreprinderi, funcționari de stat și comunali, ofițeri și pînă la muncitori și soldați, oameni din absolut toate categoriile. Mi s-a povestit odată despre un polițist german care a primit și el, în Răsărit, la fel cu atîția dintre colegii săi, ordinul, de a participa la execuții ale populației. Cînd o fetiță evreică de vreo 12 ani, palidă, selectată deja în grupul viitoarelor cadavre, a ridicat implorator mînuțele spre el și l-a rugat să nu tragă, a lăsat pistolul în jos. Ofițerul a urlat la el să continue treaba, altminteri glonțul îl va nimeri pe el. Și atunci a tras. Omul și-a pierdut mințile, nemaiputînd uita expresia de pe chipul fetiței care s-a prăbușit. Ordin ? Constrîngere ? Teroare ? Nu ! Nici un sergent, nici un ministru, nici un conducător de oști, nici măcar un Himmler sau un Hitler nu pot ordona răsturnarea principiilor celui mai înalt cod moral. Fiecare trebuie să se întrebe dacă și-a făcut întotdeauna și în toate împrejurările, după aceste criterii, datoria, *adevărata datorie,* și nu după principiul samavolnic, potrivit căruia dreptate înseamnă ceea ce i-ar „folosi" poporului german sau chiar ceea ce-i „convine" unui om politic. Și nimeni să nu se excludă, fariseic, din discuție, nici episcopul și nici preotul, nici politicianul, fie el mic sau mare, nici profesorul sau omul de afaceri, nici inginerul sau muncitorul — nimeni, nici bărbat și nici femeie ! Oare ne-am făcut cu toții, întotdeauna și pretutindeni datoria în folosul dreptății și libertății ? Dacă am fi făcut-o, cu siguranță că acțiunea de transformare a poporului german n-ar fi început abia acum, ci cu mult timp înainte, încă înainte

de război, în timpul acelui război cumplit sau cel puțin la 20 iulie 1944. Între cei cinci mii de bărbați și femei din toate păturile sociale, arestați atunci, erau și adevărați martiri, luptători pentru viitorul Germaniei. Ei au dat marele exemplu de forță morală și curaj personal. Înalta semnificație a faptei lor nu va putea fi nicicînd diminuată de lipsa tipic germană a unei înțelepciuni politice la fel de mari, și cu atît mai puțin de apendicele de aventurieri și conjuncturiști pe care l-a avut ; ea nu are nimic comun nici cu tendințele reacționare ale unora dintre ei. Exemplul acestor oameni va rămîne mereu viu pentru germani, de îndată ce vor înțelege că în lupta pentru libertate și dreptate — nu lupta colectivului, ci a fiecărui individ în parte ! —, atît bărbații cît și femeile trebuie să depășească orice considerente, pe cele îndreptățite și, cu atît mai mult, pe cele neîndreptățite, pentru a se ridica pînă la jertfa supremă.

În felul acesta trebuie să se privească Germania retrospectiv : să-și vadă trăsăturile ei nobile, dar și pe cele oribile, pentru ca chipul ei crispat, deformat, să-și regăsească armonia trăsăturilor. Și atunci nu se va mai teme de judecător, căci se va fi judecat singură, cu sinceritate. Iar lagărele de concentrare vor fi rămas undeva, departe, în spatele Germaniei reînnoite — doar un avertisment din timpurile întunecate ale celui de-al III-lea Reich.

Tehnoredactor : FLORIAN SĂPUNARESCU

Format 16/54×84. Coli tipar 27
Bun de tipar : 5 noiembrie 1987. Apărut — noiembrie 1987

Comanda nr. 483/70 300
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

Lei 24

editura politică